ileana
vulpescu

CARNETUL

DIN PORT-HART

roman

1998

EDITURA
TEMPUS

ediție ne varietur

ileana
vulpescu

Coperta, prezentare grafică,
macheta şi tehnoredactare:
Romulus VULPESCU

Ilustrațiile:
Acuarele şi desene din
L'Album de la Guerre, 1914-1919,
Paris, L'Illustration, 1923, 2 volumes.
Fotografii din
Războiul pentru întregirea Neamului,
Bucureşti, Muzeul Militar Național,
1916-1919.

Culegere şi paginare computerizată:
Tipografia «Bucureştii Noi».

© Copyright by
Ileana VULPESCU
şi
Editura TEMPUS

ileana
vulpescu

CARNETUL DIN PORT - HART

roman

EDITURA
TEMPUS

1998

CAPITOLUL UNU

Asemenea multor specialişti din generaţia lui, profesorul doctor Daniel Şerban avea o bună formaţie de generalist, ceea ce-1 făcea să procedeze şi la policlinica specială, cu plată, cum procedase o viaţă în spital: să nu trimită bolnavul de la Ana la Caiafa, adică să nu-1 poarte din doctor în doctor, cînd el însuşi ştia şi putea să-1 îngrijească, şi-n cazul cînd nu era vorba de-o problemă chirurgicală.

Pacientul care se afla în faţa lui — un băiat de-aproape şaptesprezece ani, însoţit de maică-sa — ajunsese din întîmplare la «doctorul Şerban», cum îi plăcea profesorului să i se spună. Băiatul reţinuse în ajun bon la «boli interne». Se prezentase a doua zi la consultaţie, dar internistul lipsea. La „Informaţii" voiau să-i restituie banii. Îngrijorată de durerile de spinare pe care le-avea băiatul, mamă-sa a rugat să se transfere bonul la un alt medic; la cine credea asistenta de la „Informaţii".

Trecută dc vîrsta pensionării, muncind încă, pentru a-mplini douăzeci şi cinci de ani de salarizare, Aglae «de la „Informaţii"» ţinea cu medicii bătrîni, locul întîi în preferinţele ei ocupîndu-1profesorul Şerban, cu care lucrase ani de zile-n spital, la sala de operaţii. Ea ţinea cu doctorii de pe vremea cînd acelaşi ţi se uita şi-n nas, şi-n gît, şi-n urechi. «Nu ca acuma: cu piciorul drept te duci la un doctor, cu stîngul — la altul». «Dacă n-om ţine noi bătrînii unii cu alţii, cine să ţină domnu' doctor ?». «Aglăiţo, dumneata eşti un copil pe lîngă mine, aşa că nu te da cu bătrînii», restabilea profesorul Şefban adevărul, ştiindu-se cu-aproape douăzeci de ani mai vîrstnic decît Aglae. Copil născut la ţară. Aglae socotea omul trecut de cincizeci de ani bătrîn. Cu picioare scurte şi groase, cu fundul gogoneţ cam în vine, cu privirea niţel încrucişată, într-un obraz care nu era urît, Aglae nu se ţinuse de frumoasă nici la tinereţe. Aparţinea primei promoţii de asistente medicale, ieşită de pe băncile liceului sanitar, înfiinţat după Reforma Învăţămîntului. Terminase cu 10 liceul, într-o perioadă cînd absolvenţii cu 10 intrau fără examen de admitere la facultăţi. Părinţii ei, ţărani, aveau opt pogoane-n cîmp şi două pogoane de vie. Pogoanele-astea două-i dusescră-n rîndul chiaburilor. Şi uite-aşa, Cergan Aglae nu fusese primită la Facultate. Rămăsese asistentă. Între timp, colege-ale ei, care n-avuseseră două pogoane de vie, ajunseseră doctorişe. Unele, după ce se bătuseră cu pumnii-n piept, în elanuri de-adeziune şi de fidelitate, se răspîndiseră prin cele cinci continente. Avuseseră o revelaţie: socialismul, pentru a cărui construcţie atîta se străduiseră, nu era de ele. îl lăsau moştenire prostimii. Prima promoţie de asistente produsă de liceul sanitar făcuse ravagii, mai ales în rîndul medicilor trecuţi de prima tinereţe. O droaie de «nepotriviri de caracter» apăruseră în multe familii, concomitent cu apariţia prin secţii a unor obrazuri proaspete, a unor corpuri mlădioase, cum se cam întîmplă pe la optsprezece-nouăsprezece ani. Această primă promoţie era plină de feţe care, provenind din medii cultivate, vorbeau limbi străine. Părinţii acestora, voind să se-adapteze

timpurilor şi dîndu-şi seama că, din cauza originii lor sociale, odraslele nu le-ar fi fost primite la facultăţi, le-ndreptau spre meserii practice. Aglae, care toată copilăria umblase desculţă şi mînase vacile şi oile la păscut, n-avea înaripări de imaginaţie. Cu picioarele ei dolofane bine înfipte-n pămînt, cu capul bine-nfipt între umeri, nici la douăzeci de ani nu i-o luase mintea razna. Cumpănise bine ce era şi ce nu era de ea. Socotise că între ea şi colegele ei, singura competiţie în care-avea o şansă era competiţia profesională. Aici nu se dădea îndărăt în faţa nimănui. Muncită şi muncitoare de cînd se ştia, viaţa de spital i se păruse floare la ureche pe lîngă sapa dusă-n spinare de la patru dimineaţa pe tarlá, pe lîngă secerat şi copilit. Unde-o puneai nu-i puţea şi nu crîcnea. Muncea cu tragere de inimă. O regretase toată secţia cînd stătuse cinci ani acasă pentru a-şi creşte cei doi copii pe care nu voise-n ruptul capului să-i trimită nici la părinţii ei, nici la ai lui Costică, bărbatu-său. Costică, băiat de la ţară şi el (economist, cu facultatea făcută la «fără frecvenţă», de gura Aglaei) nu umblase după zîna-zînelor. Pe Aglae o cunoscuse-n spital, cînd fusese o-dată internat o săptămînă, cu-o operaţie de-apendicită. Îi plăcuse că era la locul ei şi se ţinea de treabă. «Asta nu sare de gîtul nimănui». Peste trei luni le punea popa pirostriile-n cap. Acum erau bunicii a doi băieţi şi-a două fete. Aglae şi profesorul se-aduseseră unul pe altul la «cu plată». Ea aflase de la cineva din Minister că mai erau locuri la o policlinică specială, cu plată. Se gîndise numaidecît la profesorul Şerban şi-l anunţase. La rîndul lui, profesorul o convinsese pe Aglae să lase clinica, oricît i-ar fi picat acolo, şi să-şi mai cruţe oasele înaintea pensionării. Aglae venise după profesor, fiindcă de fapt nu se putea-nvăţa cu mentalitatea unei bune părţi din generaţiile mai tinere: vii ultima, pleci prima şi ai grijă să nu-ţi dea sîngele pe nas de-atîta muncă. Se simţea şi foarte singură, în spital nemaifiind nici o asistentă de vîrsta ei, privită cu-ngăduinţă şi de sus de cele tinere, care mai toate stăteau cu ochii cît cepele pe postul ei, avînd de adus o prietenă, o rudă, o cunoştinţă în locul «babei». Profesorul

Şerban, ajuns la vîrsta pensionării, nu stătuse o zi mai mult în clinica de care-i era legată toată viaţa. Nu ceruse nici o prelungire. Ştia şi el, ca şi Aglae, cîţi ochi erau aţintiţi spre postul lui, cîtă lume număra zilele şi orele pînă la data posibilei lui pensionări. Cum nu-i plăcuse niciodată să dezamăgească oamenii, profesorul Şerban plecase din clinică în regretele unora şi-n bucuria altora, la fel de sincere. Plecase într-un moment cînd nici mîna, nici ochii, nici atenţia nu-i slăbiseră, operînd zi de zi şi nemulţumindu-se — ca destule celebrităţi ajunse la aceeaşi vîrstă — să apară prin sălile de operaţie doar pentru a-şi profera sfaturile ca pe nişte oracole. În spital, profesorul Şerban mai venea acum doar la solicitarea vreunuia dintre chirurgii cărora le pusese bisturiul în mînă, printre care se afla şi actualul şef al secţiei. Acesta-l chema pentru că, uneori, voia sincer să-i ştie părerea în cîte-un caz complicat; alteori, numai din politeţe. Profesorul ştia să deosebească apelurile pornite din nevoi reale de «politeţurile» care se terminau în jurul unei cafele şi cu taifas. Atunci afla ultimele cancanuri, cum urcau sau coborau cotele profesionale. «Mă-ntreb dacă Dan o să mă mai cheme, după ultima discuţie». Dan Simionescu, actualul şef al secţiei pe care-o condusese profesorul Şerban.

«Te-am văzut la televizor, Dane. Am fost de acord cu toate afirmaţiile tale de ordin profesional...». Urmase o tăcere destul de lungă.

«Să-nţcleg c-am spus şi lucruri cu care n-aţi fost de acord, domnule profesor ?». «Dane dragă, dreptul să ne judece numai Dumnezeu îl are. Dar dacă nu spuneai „aşa cum spune tovarăşul Nicolae Ceauşescu, medicina este o ştiinţă foarte importantă", dacă nu spuneai adevărul ăsta capital şi-atît de original, crezi că te-mpuşcau cînd ieşeai de pe platoul ălora de la televiziune ?».

Profesorul Dan Simionescu roşise pînă-n vîrful urechilor. «Tot e bine dacă mai roşeşte». «Domnule profesor, trebuie să-i dai cezárului ce e al cezárului ca să-i poţi da lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu». «Numai că cezárului i se dă

şi partea lui Dumnezeu; şi, ce e mai grav e că i se dă şi cînd n-o cere». Vorbiseră apoi despre una, despre alta, pentru-a acoperi această pată din conversaţie. Ca şi cînd ar fi dat cu un strat gros de cremă ca s-astupe un petec de pe-un pantof.

Orice-ar fi făcut foştii colegi pentru a-i menţine profesorului Şerban iluzia eficienţei lui profesionale, acesta se simţea ca o primadonă la pensie, invitată în loja direcţiei la premiere şi la reprezentaţii de gală. În viaţa fiecărui om vine clipa cînd îşi dă seama că i-a trecut vremea. Profesorul Şerban se uita cu melancolie şi cu-nţelegere la cei care umblau pe lîngă el ca pe lîngă sfintele moaşte. Şi el umblase tot aşa pe lîngă profesorul Bartolomeu, marele lui maestru. Puţine lucruri originale inventă viaţa. Unii, uitînd acest adevăr de-o seamă cu lumea, nu-şi reveneau din uimire în faţa actualităţii clasicilor. Profesorului Şerban nu trebuia să-i spună nimeni că trecuse la fostele glorii. Un chirurg ştie că i-a trecut vremea, pe drept sau pe nedrept, cînd pacientul îl întreabă: «Cine să mă opereze, domnule doctor?»; aşa cum o femeie frumoasă ştie că i-a trecut vremea când nu mai întorc bărbaţii capul după ea pe stradă. Profesorul Şerban se-apucase să scrie un tratat de chirurgie generală; mai întîi, fiindcă i se părea că e păcat să rămînă necunoscută atîta experienţă profesională din care o sumă de chirurgi ar fi tras foloase; apoi, pentru că, de cînd nu mai trebuia să se scoale la cinci dimineaţa ca la şapte să fie-n clinică, timpul se dilatase, i se părea imens. Îi trebuise o perioadă destul de lungă pentru-a se acomoda cu noul lui fel de viaţă. Cel mai greu îi era însă să se-nveţe cu lipsa privirilor pline de speranţă, care se oglindiseră-n ochii lui atîţia ani. Fiecare epocă din viaţa proprie şi din viaţă în general i se părea c-ar fi putut purta un *motto*.

Ani mulţi, anii iubirii lui pentru Smaranda Hangan, iubire neîmplinită, purtau pe frontispiciu *Păduri ce ar putea să fie/ Şi niciodată nu vor fi.* Un semn esenţial, semnul idealului, al aspiraţiei dar şi al eşecului, fiindcă nimic nu te poate despăgubi de ceea ce n-ai trăit. Acuma, alte cuvinte-i aţineau tot mai des calea, trăgînd o ceaţă peste cele mai de mult:

Tălăngile — trist/ Tot sună dogit,/Şi tare-i tirziu,/Şi n-am mai murit... «Chiar, tare-i tîrziu».

Pacientul, un băieţandru care-n curînd urma să-mplinească şaptesprezece ani, avea «zona zoster». Profesorul Şerban îi inspirase încredere mamei băiatului, cucoană trecută de patruzecide ani, care, deşi mărunţică şi subţirică, avea o guşă impozantă, brăzdată de-o droaie de mărunte zbîrciturі. «Ce frumos şi eufemistic i se spune guşii ăsteia la femei „colanul Venerei"». În cîteva minute, profesorul aflase povestea unei familii. Cum doamna mărunţică-şi crescuse cei doi băieţi fără ajutorul nimănui, afară de-al bărbatului, care făcea şi el ce putea, dar nici nu gătea, nici nu spăla, nici nu călca. Mama doamnei, în loc s-o ajute pe ea cu doi copii, stătea la cealaltă fiică a ei care n-avea copii, în schimb avea un bărbat tare năzuros şi autoritar, în faţa ăstuia stînd smirna şi soacră şi nevastă. Bărbatul doamnei de faţă lucrase la Interne şi se pensionase de boală. Băiatul cel mare nu intrase la facultate. Îl aşteptau să vină de la armată, de la Mediaş, de la aviaţie. Nu mai pridideau cu pachetele, fiindcă mîncarea pe-acolo, de... Şi-acum mai făcuse şi Miki, Mihai, «zona zoster». Profesorul Şerban explica totdeauna pacientului în ce-i consta boala. Numai celor care nu mai aveau mult de trăit le fabrica un diagnostic fantezist. Tînărul Miki n-avea de ce să se teamă. Avea o boală banală, frecventă în ultima vreme, datorită, probabil, stresului.

— Ce să ne mirăm, domnule doctor ! Toată iarna am avut în casă între 7 şi 10 grade. Şi cum să mai pui ceva de-ncălzit cînd e 3 lei kilowatul? Ce venituri să ai ca să-ţi dea mîna?

Profesorul Şerban dădu din cap a pagubă. «Zona zoster» nu era boală primejdioasă, dar durata, durerile, ca şi starea generală proastă n-aveau cum să fie-nlăturate.

— Răbdare, Miki. În ce clasă eşti?

— Într-a unşpea, la «mecanică».

— Şi ce-ai de gînd să te faci ?

— Ofițer. Dar de Miliție. Și vreau să fac și Dreptul.

— Îți urez așa să fie.

Mama băiatului dădu din cap dubitativ.

— Să vii săptămîna viitoare să te văd din nou. Cu-acelaș bon.

Profesorul îi întinse băiatului petccuțul de hîrtie. Tocmai voia să strige «următorul», cînd intră Aglae-n cabinet.

— Domnu' doctor, a venit aia cu ciorapii cu vărsat-de-vînt, știți dumneavoastră care.

Aglae desenă în aer ceva ce s-ar fi tradus prin lungă, slabă și zăludă.

Ciorapii cu «vărsat-de-vînt» erau «ultimul răcnet»: cu buline, cu flori, cu arabescuri, în fine cu tot felul de chiznovături.

— Aha !

— Zice că are zece kile și că să i-o luăm pe toată. De data asta, cu-o sută cincizeci. Fără os.

— Dumnezeii mamii ei !

— Parcă eu zic altfel ?

— Tu cîți bani ai la tine ?

— Trei sute-n cap.

— Și eu tot cam atîta. Mă duc la doamna doctor Andreianu să văd dacă ne poate da ceva.

— O să vrea și dînsa.

— O să-i dăm, și gata.

— Nici nu știu cum e: bucăți mari, pungi de-un kil. Că e-nghețată tun. Asta-i problema.

— Cum o fi, cum n-o fi, o luăm. Mă pupă nevastă-mea.

— Eu nici n-o gust, o duc toată la amărții ăia de copii.

Pentru Aglae, oricine nu putea să stea la cozi și-avea nevoie de ajutorul altuia pentru aprovizionare era un amărît.

«Biata Aglae, are o viziune alimentară asupra lumii. Cum să n-o ai cînd bate vîntul prin magazine ? Eu ce *viziune* am ?». Cu cît trăia, cu-atîta profesorul Șerban își făcea mai puține iluzii despre lume și despre sine. La urma urmei, de ce să nu fi recunoscut că pe lîngă atracția posturii de ascultător

«picaresc» al atîtor poveşti cîte îi e dat unui medic să audă, la «cu plată»-l mînase şi speranţa de-a-şi face nişte relaţii utile, relaţii «socialiste», fără de care viaţa era aproape de neconceput.

Trecută de şaptezeci de ani, Marina Şerban, nevasta profesorului, hotărîse să nu se-aşeze la cozi mai lungi de circa treizeci de persoane, drept care se mulţumea să mănînce te-miri-ce şi mai nimic. «Vreau să mor în patul meu. Nici la Aiud, sub etichetă de drept-comun, nici în vreun spital de psihiatrie, declarată nebună, fiindcă numai nebunii nu-nţeleg binefacerile regimului. Nu vreau să fiu adusă-n stare să spun public ce cred». De cînd ieşise la pensie, neavînd nici nepoţi nici strănepoţi de crescut, înţelegea să facă lucruri pe care, din cauza lipsei de timp, nu şi le putuse-ngădui: să citească pe săturate, să vadă muzee, expoziţii, să meargă la concerte, la spectacole, în excursii. De cînd fusese reclamată, nu se ştie de cine, că face chiuretaje, reclamată şi anchetată de Miliţie, îşi încuiase tensiometru şi stetescop şi cu toate că era greu de crezut că cei din cartier, pe care-i îngrijea de-o viaţă pe gratis, i-ar fi făcut asemenea denunţ, Marina Şerban nu mai accepta să consulte şi să-ngrijească pe nimeni: «nici morţi de i-aş vedea», cum spusese sub impresia întrevederii cu organele de Miliţie, care-o luaseră cu maşina lor, dar o trimiseseră acasă pe picioare, cu troleibusul, treaba ei cum, o privea. «Noi nu credem tot ce scrie în denunţ, dar vă sfătuim să vă potoliţi», i se spusese patern la Miliţie, după ce i se controlase trusa care conţinea un tensiometru, un stetoscop, un tub cu nitroglicerină, două fiole de „Piafen" şi două de „Cerucal". Marina Şerban fusese luată, «invitată» la Miliţie chiar din uşa apartamentului, în clipa cînd se-ntorcea de la un bolnav. Chestionată pe loc de unde venea, dăduse adresa şi numele persoanei consultate, atrăgîndu-le atenţia celor doi locotenenţi, cum arătau legitimaţiile lor, că era vorba de un

cardiac şi cu-o nevastă bătrînă ca şi el; şi nici ea sănătoasă. Tot ce le lipsea era o sperietură. Dacă mai tîrziu oamenii-n chestiune fuseseră cercetaţi, Marina Şerban nu ştia. Oricum, faţă-n faţă cu ea nu fuseseră puşi. După ce i se luase trusa, pentru a fi scotocită, se vede treaba de niscaiva superiori sau de niscaiva experţi, fusese lăsată s-aştepte într-o sală unde nu mai era loc pe bănci de-atîta populaţie de culoare, mai ales femei care-şi alăptau puradeii. De miros ce să mai vorbim. Vorbeau ţigăneşte-ntre ei, aşa că doctoriţa nu le putuse afla păsurile. O măsuraseră odată din cap pînă-n picioare şi-atît. Sigur nu se-ncadra-n aceleaşi articole ale *Codului penal* cu-ai lor.

Din uşa apartamentului Marinei Şerban şi pînă la Miliţia Capitalei, cei doi locotenenţi nu schimbaseră nici cu ea nici între ei nici o vorbă. Unul fluiera din cînd în cînd cîte-un crîmpei din *Una paloma blanca.* Marina Şerban avea principiul de-a trata oamenii cum o tratau. Se uitase tot timpul pe fereastră, ignorîndu-i pe locotenenţi. Nu-ncercase-n viaţa ei să capteze bunăvoinţa cuiva. Colţoasă din fire, singura concesie pe care le-o făcea semenilor era să se stăpînească şi să se uite-n altă parte cînd, de fapt, le-ar fi crăpat capul. Locotenenţii n-o lăsaseră să-i scrie bărbatului ei nici un mesaj şi nici să intre-n casă. «Vigilenţi, ce mai». «Conspirativi». Să fi fost iniţiativa lor, să fi fost dispoziţiile superiorilor sau înaltele principii ale instituţiei ? Ce importanţă avea. Oricum, «băieţii», cu un cuvînt foarte des folosit de-o vreme-ncoace, se «orientaseră». Doctoriţei Şerban îi fusese dat să vadă mulţi «orientaţi» lăsîndu-şi morga şi-ncrederea-n ei în pragul cabinetului şi, la cea mai mică bănuială că valoroasa-le viaţă le-ar fi fost în primejdie, pleoştindu-se ca vrejul de arşiţă, umili ca şi cînd umilinţa ar fi putut îmblînzi, «umaniza», boala pe care medicul putea doar s-o constate şi să-ncerce s-o supună.

Locotenenţii se dăduseră jos şi vorbiseră ceva-ntre ei. Deşi pricepuse că excursia se terminase. Marina Şerban rămăsese nemişcată, aşteptînd dispoziţii. Unul dintre locotenenţi deschisese, într-un tîrziu, uşa maşinii.

— Ce faceți, nu coborîți ?

— Am așteptat să-mi spuneți. Am mare-ncredere-n limbajul articulat — strică ea o vorbă.

Și iar tăcere pînă-n sala de așteptare suprapopulată, într-un tîrziu îi venise rîndul la comandant.

— Șerban Marina.

Trecuse-atîta vreme de cînd n-o mai strigase nimeni ca la armată.

— Bună ziua.

Într-un alt tîrziu, colonelul, un domn spre cincizeci de ani, cu ochelari, cu părul cărunt, cu mutră chiar intelectuală, ridicase ochii dintr-un dosar și, fără să-i răspundă la salut, îi făcuse un semn să ia loc. Ar fi putut face semnul de la-nceput. «Protocolul autorității — protocolul umilirii». Și-1 amintise pe fostul ei șef— șef pentru o perioadă foarte scurtă — pe răposatul profesor doctor-docent Voiai Marin. «La fel te poftea și el. După ce făceai un rînd de varice».

— Tovarășa Șerban, vă aflați la noi în urma unui denunț. O voce baritonală moale, fără nimic vulgar.

«S-au schimbat boierii. Gata cu punctele, acum *luăm* juriști !».

Marina Șerban tăcea.

— Sînteți denunțată că practicați ilegal medicina și că faceți chiuretaje.

Ea tăcea mai departe.

— Ce-aveti de spus în fața acestor acuzații ?

— Mai întîi ce-nțelegeți dumneavoastră prin «a practica ilegal medicina» ?

— Adică a da consultații clandestine la domiciliul bolnavilor și la al dumneavoastră.

— Și eu care mă gîndeam că «a practica ilegal» înseamnă să practici ceva pentru care n-ai calificare obligatorie.

— *Studiile* nu vi le contestă nimeni. Numai dreptul de-a practica.

— Domnule colonel (se hotărîse Marina Șerban să

vorbească, fiindcă pierderea de timp i se părea sărăcia omului, ca şi vorba multă), vreau să vă spun că de cînd eram internă şi pînă-n ziua de azi am răspuns la orice solicitare a unui om bolnav. Sînt convinsă că nu mi-am făcut decît datoria de medic. Cineva care practică ceva clandestin nu merge cu geantă-n mînă, în văzul tuturor.

— Şi cît încasaţi pentru datoria asta şi pentru geantă ? Pe sub glasul baritonal, moale, cu inflexiuni de om şcolit, începea să sune goarna Miliţiei.

— În denunţ nu scrie ?

— Vrem s-auzim ce spuneţi dumneavoastră.

O ironic plictisită, blazată, acompania glasul baritonal.

— Nimic. Deşi n-o să mă credeţi. Întrebaţi pe oricine dintre bolnavii pe care-i văd cît sau ce mi-a dat.

— Şi-atunci pentru ce-o faceţi ?

Se uitase peste ochelari la inculpată cu un reproş ironic.

— Aşa cum sînt oameni care cred în Dumnezeu, sînt şi unii care cred în menirea lor pe pămînt. Mi-ar părea foarte rău ca punctele noastre de vedere să nu coincidă.

— Nu consideraţi că pînă la pensie aţi avut destul timp să vă-ndepliniţi «menirea» ?

— Un medic seamănă dintr-un punct de vedere cu artiştii. Atît cît e-n două picioare şi-n toate minţile nu se pensionează decît oficial: dintr-un post, nu din profesie. Cred că lui Sadoveanu şi lui Arghezi nu le-a spus nimeni «nu mai scrieţi, fiindcă sînteţi bătrîni».

— Doamnă doctor, unde-i lege nu-i tocmeală. (Colonelul părea să-şi retragă ironia din glas şi din ochi, ba chiar s-o regrete.) Chiar dacă daţi pe gratis consultaţii şi dacă noi nu credem ce scrie-n denunţ în privinţa chiuretajelor, vă sfătuim să vă potoliţi. Lăsaţi oamenii pe seama medicinei în vigoare: există policlinici, dispensare, spitale, „Salvare".

— Nu vă urez s-aveţi parte de ele, dar cui m-a denunţat îi urez să aibă parte.

Vorbele Marinei Şerban, blestemul ei pe şleau, contrastau atît de mult cu tonul detaşat, elevat chiar, de parc-ar

fi rostit o litanie, încît colonelul tresări, ca bătut de-un gînd rău-prevestitor. Se uită la ea ca la o cobe.

În momentele grele ale vieţii, Marina Şerban îşi trăda totdeauna obîrşia rurală. Deşi cultivată, vorbind două limbi străine, trăită o viaţă la oraş printre intelectuali, nimic nu-i clintise credinţa-n blestem ca-ntr-o uriaşă putere mai întîi de prevestire, apoi de atragere a unor forţe obscure a căror invocare nu rămînea niciodată fără efect. De cîte ori viaţa făcea ca unuia căruia-i menise ea a rău să păţească ceva, nu se sfia să spună: «blestemele mele, săracele !».

— Noi v-am spus ce-aveam de spus şi vă rugăm să ţineţi seama de sfaturile noastre, cum şi noi ţinem seama că vă aflaţi pentru prima oară la noi. Nu spuneţi nimănui că aţi trecut pe la noi. Sînteţi liberă.

— Atîta vreme cît nu sînt în puşcărie, într-adevăr. Bună ziua.

Făcuse stînga-mprejur, ca la armată, lăsîndu-1 pe colonel cu dosarele lui şi cu pluralul maiestăţii.

Trecuse din nou prin sala de aşteptare parcă şi mai plină decît înainte. Un plutonier şuşotea ceva cu un ţigan. Marina dăduse uşor drumul trusei din mînă. Se aplecase cu-ncetinitorul să şi-o ridice. «Dă-ne pe-unul c-un kil de aur şi te duci acasă», căuta plutonierul să-1 convingă pe ţigan, care protesta că n-avea de unde. «Miliţia poporului» chiar împărţea cu hoţii şi cu bişniţarii, chiar organiza spargeri, cum se şoptea prin lume ? Îşi făcuse repede şi foarte discret semnul crucii. În fine se văzuse-n stradă. Dăduse cu ochii de-o limuzină neagră cu număr mic, din care coborîse un civil. Părea de-ai casei. *«De nimica nu mi-c frică/ Numa' de-o maşină mică,/ Vine noaptea, te ridică»*, îşi amintise un cîntecel al frumoşilor ani '50. Aşa-1 ridicase pe bietul Mitică Băncilă şi pe cîţi alţii. «Doamne, om mai scăpa noi vreodată?».

Deşi afară de bărbatu-său, de fiu-său şi de noră-sa nu pomenise nimănui de-ntîmplarea cu forţa publică, în cartier se răspîndise cît ai clipi vestea că doctorița Şerban fusese anchetată pentru chiuretaje. Momentul plecării ei din uşa

apartamentului, cu «pază personală», putuse fi surprins de vecina de vizavi, doamna Gărdescu, profesoară pensionară, care alte distracţii decît televizorul, uitatul pe fereastră şi pe vizetă n-avea. «Cu pensia pe care-o are, vai de capul ei, nici la cinema nu se poate duce». Cum oamenii se tem de orice legătură cu cineva care în vreun fel ar putea contraveni legii, brusc tot cartierul se făcuse sănătos şi n-o mai solicitase pe doctorița Şerban. Destui ziceau: «Ce i-o fi trebuit, dom'le ? Pensie bună are, bărbatu-său e şi la „cu plată". Un băiat îi e-n „Refege" cu familie cu tot, altul — doctor aici, la casa lui. Ce i-o fi trebuit ?».

Marina Şerban, nebănuitoare din fire, nu dăduse pe nimeni vina denunţului. Să-l denunţi pe doctorul care te scutea de cozi pe la bonuri, de «atenţii», era de necrezut, mai ales că printre cei pe care-i îngrijea nu se afla nici un psihopat, pasibil de mania denunţurilor, a anonimelor. Cine ştie care dintre pacienţii ei povestise inocent, faţă de-o ureche vigilentă, că era-ngrijit acasă de-o doctoriţă pensionară; sau poate că fusese iniţiativa vreunuia dintre miliţienii care făceau de pază la căminul de studenţi străini de la colţul străzii ? Cel cu paguba e şi cu păcatul. Chiuretajele poate că erau un adaos al Miliţiei, ca să fie masa mai bogată. Presupuneri şi iar presupuneri. «Ce au ăştia „genial" e că te fac să bănuieşti şi pe Sfîntul Duh. Nu-ţi mai vine să deschizi gura faţă de nimeni. De cînd am mai auzit la „Europa" şi „amintirile" drăguţului ăla de Pacepa a intrat şi mai rău groaza-n oameni. Nu trebuia să fii Mafalda ca să ghiceşti cine era colonelul Leonte. Dacă oameni ca ăsta „colaborează", ce să mai zici de nişte amărîţi...».

După ce socotea pe fiecare deasupra oricărei bănuieli, îl bănuia pe fiecare-n parte; şi-n rechizitoriu trecea tot ce făcuse ea de-a lungul anilor pentru cel în cauză. Socotea mai departe că-şi făcuse datoria pentru care fusese învestită, însă o neagră amărăciune-i copleşea sufletul, care nu fusese scutit nici de nori veniţi pe căile obişnuite ale vieţii. Fără să spună, fiindcă pentru mintea obişnuită a oamenilor ar fi sunat a ipocrizie, nu se putea mîngîia că fiu-său cel mare emigrase. Iar cel de-al

doilea se luase de băutură: alt motiv de tristețe. Nu vorbea cu nimeni despre aceste lucruri. În împrejurările de față se simțea umilită. În repetate rînduri fusese umilită de cîte-un om în parte; acuma — de niște oameni în numele unei instituții din sistemul de represiune «care-avea să țină cît clasele-n societate». Așa propovăduia marxismul. În trecut fusese umilită de organele represive ale medicinei, fiindcă nu știa cum să-i numească pe Voicu Marin *et comp.*, care-și arogaseră toate drepturile, în chip de monarhi absoluți peste sănătatea publică. I-ar fi căzut bine ca, în împrejurările de-acum, cei care-i erau obligați de ani și ani să fi venit s-o-ntrebe deschis ce i se-ntîmplase. Dăduseră sau nu crezare unor presupuneri, nimeni n-o «deranjase» nici măcar cu un telefon. Stăteau cu toții-n expectativă. Peste vreo lună — timp suficient ca românul să uite și ca să se lămurească precum că doctoriței nu i se-ntîmplase nimic și că, deci, fusese vorba numai de vorbe — lumea din cartier își aduse iară aminte că avea fel de fel de șubrezenii și telefonul doctoriței Șerban începu să zbîrnie din nou. La fiecare apel, ea răspundea invariabil: «Am fost denunțată că dau consultații clandestine și că fac chiuretaje. Denunțată și anchetată de Miliție. îmi pare rău, nu mai consult pe nimeni». Unul nu-și mai revenea, jucînd toți comedia mirării.

Recomandarea Miliției cu privire la tăcerea asupra «întrevederii» doctorița o-ncălca, deoarece nu făcuse nici un jurămînt de credință instituției sus-amintite. Era bine ca lumea din cartier să știe adevărul, ca să nu mai insiste. «Am fost sfătuită să mă potolesc». «Și noi ce ne facem, doamnă ?». «Există policlinici, dispensare, spitale, „Salvare". Vă doresc mult bine și sănătate». Și punea receptorul în furcă. Alții, mai perseverenți, cereau consultații prin telefon. «Eu nu tratez bolnavul la distanță. Nu sînt taumaturg. Vă rog, nu insistați». Și-n felul ăsta, Miliția-i oferise o libertate pe care singură n-ar fi fost niciodată-n stare să și-o cîștige: pensionarea ei de *fapt*. Înainte de «eliberare» — la urma urmei, ce, 23 August nu era sărbătoarea națională a României ? — cum numea ea

momentul cu Miliția, destui pacienți se purtaseră abuziv, și nu o dată, chemînd-o pentru fleacuri la ore la care mai tot omul doarme; o chemaseră mai ales cupluri de oameni în vîrstă, care n-aveau pe nimeni pe lume. «Înțelegeți-ne, doamnă doctor, noi nu ne-avem decît unul pe altul». Deși îi înjura în gînd, doctorița Șerban răspundea la apelul lor, înțelegîndu-i și-nțelegînd, dincolo de beteșugurile de la mai toate vîrstele, ce boală grea și amară era bătrînețea; ca și singurătatea, grea și fără leac. Și-acum, dacă-n vecini sau oriunde ar fi fost vorba de-o urgență reală, și-ar fi călcat numaidecît pe suflet și. fără să-i pese de-o nouă eventuală-ntrevedere cu organele forței publice, ar fi alergat să fie de-ajutor.

Fiecare om, analizîndu-și viața, ajunge, vrînd-nevrînd, la niște concluzii asupra vieții în general, asupra propriei vieți, asupra impulsurilor și-a sentimentelor care-au dominat-o.

Fără să fie de-un optimism debordant, răbdătoare, tenace și păstrînd tot timpul într-un ungher de suflet speranța în mai bine, Marina Șerban trebuia să recunoască, făcîndu-și bilanțul vieții, că sentimentul major al concluziilor sale era dezamăgirea. În momentele cînd uita să se supravegheze, pe chipul ei, care de obicei nu arăta nici șaizeci de ani, apărea expresia unei ulcerări ce nu ținea doar de moment. Nu se plîngea de nimeni și de nimic. Spre deosebire de majoritatea oamenilor de vîrsta ei, care, cu cît li se-apropie funia de par, cu-atîta devin mai grijulii cu sănătatea, chiar cînd nu e precară, Marina Șerban, cu fiecare zi devenea mai indiferentă față de viața ei și de viață-n general. Deși, ca tot românul, ar fi vrut să trăiască măcar o zi după Ceaușescu, sufletul îi era copleșit de-un dor de moarte. *«Niciodată toamna nu fu mai frumoasă/Sufletului nostru bucuros de moarte».* Venise vremea să-nțelcagă dorința de eliberare, de înălțare a cugetului și-a sufletului dincolo de robia contingentului. Nu pomenea nimănui de dorul acesta aproape voluptuos. Sacralitatea nu trebuia desacralizată. Erau gînduri care nici măcar în umilitatea spovedaniei nu-ncăpeau. Țineau de sacralitatea sufletului. Nici măcar Dumnezeu nu trebuia să le-audă.

Marina avea o tensiune de nou-născut, vedea şi-auzea perfect, durerile reumatice o-ncercau cînd şi cînd ca pe toată lumea, iar de cardiopatia ischemică nu-i păsa nici cît de-o bătătură; mai intîi, fiindcă era firească la vîrsta ei; şi-apoi, pentru frumoasa promisiune a unei morţi repezi şi fără chinuri, pe care-o fac bolile de inimă. Nu-i era teamă nici de boală, nici de singurătate. Avea o neabătută-ncredere-n soartă. «Ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus». Toată seninătatea-n viaţă de-aici i se trăgea. Ce rost avea să-ţi faci griji pentru ceea ce nu depindea de tine ? rost avea să-ţi faci griji pentru ceea ce nu depindea de tine ? Desigur, nu trebuia să stai cu mîinile-ncrucişate, însă nici să nu dormi de grijă că rişti a greşi ceva ce putea fi greşit dincolo de voinţa ta. Ca urmare a acestor păreri, toată viaţa muncise cît o ţinuseră puterile şi nu se eschivase de la nimic. Se purtase ca şi cînd şi-ar fi clădit destinul cu propriile mîini, deşi nimic n-o clintise din credinţa că marile evenimente-ale unei vieţi erau de mult prevăzute, hotărîte. Cum ar fi putut lipsi dintre ele naşterea şi moartea ? Credea, la fel, într-o viaţă de-apoi, fiindcă altfel lumea ar fi părut ilogică şi fără finalitate morală. Ea avea o minte şi-un suflet de ţăran. Analizîndu-se, fără-nduioşări şi fără indulgenţă, socotea că-mbătrînisc — fizic şi moral — cuviincios. Uscăţivă la faţă, brună cu piele albă, vremea nu făcuse asupra ei ravagiile pe care-adesea le face asupra obrazurilor ce, la tinereţe, arată ca piersica pîrguită. La corp, deşi formele nu-i mai erau aceleaşi, greutatea-i rămăsese cea de la treizeci de ani. Moral nu i se rosese friul într-atît încît să lase cusururile chiar slobode, fără putinţă de-a le stăvili. Spre deosebire de-atîtea suflete pe care vremea le-nmoaie în asemenea măsură încît uneori în unii moşnegi e greu să bănuieşti zbirii de la tinereţe, în unele glasuri plîngăreţe, glasurile de tunet învăţate numai să dea porunci, spre deosebire de ele, sufletul ei nu-şi slăbise chingile. Nu-şi surprindea înduioşări nici pe chip, nici în glas, nici în suflet. Asprimea de la tinereţe se asprise şi mai mult. Înţelesese totdeauna mult, dar aprobase puţin. N-ajunsese chiar ca personajul lui Strindberg din *Dansul morţi*, căpitanul,

căruia nu-i puteai pomeni un nume fără ca el să nu zică «un tîmpit», dar nici departe nu era. în judecăţile asupra oamenilor nu se lua pe sine unitate de măsură, ci lua bunul-simţ, etalon din bătrîni, pe care nici un progres nu-l scosese din uz. Spre deosebire de căpitanul lui Strindberg, ea-şi păstra părerile pentru sine. Evita să spună ceea ce nu crede. Cu toată elocvenţa de neegalat, tăcerea era parte constitutivă a minciunii. Nu mai plînsese de cînd nici nu se mai ţine minte. Nici la vii, nici la morţi. Sub privirea ei, chiar indulgentă, sub tăcerile ei atotcuprinzătoare, bărbatu-său, Daniel Şerban, se simţea ca un bondar străpuns de-un bold şi studiat la microscop.

— Înainte vorbeai mai mult, observa el din cînd în cînd, obosit şi chiar îngrijorat de tăcerea ei.

— Înainte mă găseam datoare să particip la stabilirea sau la restabilirea adevărului, acum nu mai am asemenea ambiţii. Mi-am dat seama, destul de tîrziu, ce-i drept, că lumea e asta care este şi-ţi oferă două posibilităţi mari şi late: ori s-o iei aşa cum e, fie că eşti, fie că nu eşti de acord cu ea, şi ca urmare să-ncerci să-ţi afli pacea interioară; ori să te spînzuri. Mi se pare mai demn să trăieşti decît să te spînzuri. Ai nevoie de mai mult curaj şi de mai multă abnegaţie. Schimbarea lumii... ce schimbare dacă o fac tot oamenii ?

Şi iar se-aşterneau tăceri fără ostilitate, care nu ştiai ce-ascund. Daniel Şerban, în primul moment, dimineaţa, cînd dădea cu ochii de Marina, simţea un fel de jenă, un fel de inconfort.

Într-o lume plină de suferinţe de tot felul, de toate dimensiunile şi care n-aveau nimic de-a face cu ipohondria, Marina Şerban n-ar fi spus nimănui că suferinţa ei majoră era imperfecţiunea lumii. Nu voia să-i scandalizeze pe cei copleşiţi de suferinţe la vedere şi care n-aveau timp să se gîndească la metafizica suferinţei. Să vorbeşti, de pildă, de libertate spirituală într-un regim al genocidului organizat... La 5 grade explică-i omului că nu e liber spiritual. Îi era de-a dreptul ruşine să vorbească despre imperfecţiunea lumii şi nici

nu voia să-1 mînie pe Dumnezeu.

Pentru Marina, cea mai mare durere fusese moartea lentă a părinților ei, împuținarea lor fizică, dependența lor de alții, într-un cuvînt *umilirea* lor: umilire cum numai viața ştie s-aducă, deposedîndu-te încet-încet de toate cîte ți le dăruise. Gheboşați de-o viață trudită, cu mîinile şi cu picioarele noduroase şi strîmbe ca nişte cioturi, abia mai purtîndu-şi trupul nevolnic, ani de zile însemnaseră pentru ea cel mai trist spectacol din cîte-i fusese dat să vadă.

Atunci se depărtase de bărbatu-său. Indiferența lui față de suferințele părinților ei o duruse mai mult decît infidelitățile lui conjugale. Acelea erau păcate bărbăteşti, țineau de trup; indiferența era păcat grav, care ținea de suflet. Dacă Marina ar fi discutat la timp acest subiect cu bărbatu-său, dacă şi-ar fi vărsat *atunci* paráponul, poate fisura dintre ei nu şi-ar fi depărtat atîta marginile. Morala ei se-ntemeia pe vorbe populare, pe adevărurile pe care le sintetizau acestea. Dragoste-cu-sila nu se putea. Dacă toți anii cît bătrînii ei scădeau şi piereau el nu găsise de cuviință o singură dată să meargă la țară împreună cu ea, ca să le facă şi lor inimă-bună, ce era de vorbit ? Părinții ei n-o aveau decît pe ea. Fără să fi spus o singură vorbă cu care să-şi învinuiască ginerele, Marina simțise cît îi rodea pe bătrîni că o dată nu-1 văzuse satul călcîndu-le pragul. Să nu se fi gîndit el niciodată cît de strict erau codificate relațiile de familie la țară ? Şi nu numai cele de familie. Daniel Şerban, pînă ce-şi începuse profesia de medic, îşi petrecuse mai toate vacanțele la Cernați, la moşia bunicăsii, Luxița Bantaş. Nu putea invoca ignorarea obiceiurilor săteşti. Inteligența, spiritul de observație şi neobosita lui curiozitate erau argumente-mpotriva acestei ignorări. Nu putea fi vorba decît de-o neglijență cu sau fără voie. De indiferență, categorie atît de cuprinzătoare, îmbrăcînd forme atît de variate. Şi părinții lui erau bătrîni şi nevolnici şi-n acelaşi timp cu-ai ei. Părinții lui mai aveau doi copii afară de el, un fiu şi-o fiică. Aceasta, măritată cu viitorul (pe-atunci) profesor doctor Dinu Serafiotti, fiind o natură sensibilă,

demoralizată de spectacolul pe care i-1 ofereau părinții decrepiți, venea doar din cînd în cînd să-i vadă, aducîndu-le ceva de mîncare și ceva bani, totdeauna grăbită și debordată de treburi foarte importante. Greul îl duceau Costana — slujnica, mai tîrziu nevasta lui Matei — și Marina. Marinei i se rupea sufletul s-o vadă pe Costana spetindu-se cu bătrînii, după ce venea din altă casă unde muncise cîte zece ore pentru a sentreține pe sine și-n bună parte și pe «domnul» Matei, pictor decadent pe vremea aceea.

Cu toată inteligența lui, Daniel Șerban punea răceala Marinei pe seama infidelităților lui de soț. Altminteri, la nimeni pe lume nu ținea mai mult decît la ea. Nimeni nu-i era mai indispensabil. Nici nu se putea gîndi ce-ar fi fost viața lui fără Marina. Deci, infidelitățile lui erau de vină, credea el. De unde se vedea cîtă dreptate-avusese moralistul cînd spusese că nimeni nu e nici atît de bun nici atît de rău pe cît pare. Parafrazîndu-1, Marina-și zicea, gîndindu-se și la bărbatusău, că nimeni nu e nici atît de deștept nici atît de prost pe cît pare. Oamenii se-nșală unii pe alții și tot așa de mult unii asupra altora și, destul de des, asupra celor cu care o viață trăiesc alături.

Într-un climat în care multă lume nu vedea altă cale de mîntuire decît emigrarea, Marina Șerbn nu-ndrăznea să spună cuiva că cel mai mare eșec al vieții ei i se părea plecarea lui fiusău, Mihai, în „Refege". Dintre toate mamele care-aveau copii plecați, ea și noră-sa, Sînziana, erau cele mai nemîngîiate. Amîndouă-și vedeau investiția majoră a vieții lor și-a atîtor generații din neamul lor ducîndu-se pe apa-sîmbetei. Oricît de rău ar fi ajuns țara asta, oricît s-ar fi lucrat dibaci și perseverent la pervertirea ei, la macularea ei morală, chiar să nu i te simți dator cu nimic și să nu-ți mai pese de soarta ei... Mai rău de-atît nu se putea. Regimul nu distrusese doar material poporul. Avusese el grijă: la-nceput, tratînd patriotismul drept «naționalism șovin», apoi, printr-o deșănțare de limbaj, făcîndu-1 pe om să nu mai poată auzi cuvîntul «patrie» fără să vadă imaginea paranoicului și steagul partidului, îl făcuse să

nu mai închine nici un gînd de fidelitate țării. Exterminase această idee. În valul imens de «scapă cine poate», țara era un concept desuet. Erai aproape luat în rîs să mai pomenești de ea, slab de minte să mai crezi în ea și să-ți mai legi de ea viața, speranța și mai ales principiile. De bine-de rău, Marina și Sînziana mai aveau fiecare cîte un copil în țară. Tudor era cel mai năpăstuil. Fosta lui nevastă plecase cu fiul lor tocmai în Statele Unite. El — alt copil n-avea.

Marina-și vedea de gospodărie ca totdeauna. Trei țiganci între șaisprezece și treizeci de ani, Koxana, Luminița și Meta,erau principalele ei furnizoare. Aprovizionare sporadică. Pînă nu de mult venea Mița o dată-de doua ori pe săptămînă la curățenie. Îi părăsise, fiindc-avea de crescut un nepot.

Cînd reușea să facă mîncarc mai consistentă și să lase frigiderul mai asortat. Marina Șerban își lua rucsacu-n spinare, cîteva lucruri de schimb, niște conserve și-o pornea-n drumeție. Își propusese, cît aveau s-o țină puterile, să bată țara-n lung și-n lat.

Bărbatu-său îi oferise totdeauna mașina, dar ea o refuza. Voia să-1 scutească de enervările mersului cu mijloacele de transport în comun. La vîrsta lor cel mai important lucru era să-și cruțe nervii. Știind cît de mult îl rodeau pe bărbatu-său neregulile din comportamentul oamenilor, cu-atît mai mult cu cît își reprima nemulțumirea și nu crîcnea, Marina se-așeza ea la coadă la benzină. În timpul cozilor tricota. Lecturile-i plăceau în vîrful patului, fără bruiaj de claxoane, fără bruiajul unor voci iritate care de multe ori revărsau șuvoaie de mitocănie.

Într-o zi, la benzinăria din spatele Teatrului Național, între mașina ei și cea din față lăsase spațiu pentru două mașini. Trebuia loc pe unde să poată circula mașinile care-și aveau garajul sub teatru. Vine unul fălcos, cu-o ceafă de taur, în costum, cu vestă, cu cravată, și-și postează mașina în spațiul lăsat de Marina. Ea coboară din mașină și se-apropie de individul cu mutră de activist.

— Domnule, nu v-ați dat seama că eu am lăsat spațiul dintre mine și mașina dinainte pentru garajul de sub teatru ?

— Dacă ești proastă, cucoană, te privește.

Îi pierise graiul. I se ducea sîngele din vine și-o apucase tremuratul. Abia izbutise să se ducă-napoi în mașină. Nu-și mai amintea ce-i trecuse prin minte. Stia doar că țîșnise din mașină cu andrelele și cu ghemu-nfipt în ele și-i deschisese ăluia portiera cu un gest de *killer* venit să execute.

— Domn' c. fiindcă tot ești dumneata așa de deștept, ia pune-mi și mie ulei la mașină.

— Da, cum să nu. Și se dăduse jos cît ai clipi.

Marina-1 păzise ca un vătaf. Nu mai deschiseseră gura nici unul nici altul. Seara, Marina luase două „Rudotele" și două „Nitrazepame". «Ne-om mai reveni noi vreodată ? Om mai intra vreodată-n rîndui oamenilor ?». Zece zile nu mai ieșise din casă. Nici *„România liberă"* n-o mai citise. Nici foaia de la mijloc a ziarului care măcar pe-o parte era adevărată. Cine murea — murea, cine vindea — vinde.

Nu se-așeza la cozi mari, fiindcă acolo era totdeauna dezordine. O demoraliza să vadă cum se dezlănțuia ce este mai hidos în om. Nici să vadă ciurdele de țigani cum dădeau lumea la o parte și se-așezau în față nu mai putea. În ea creșteau valuri de ură, mai rele decît tensiunea și decît colesterolul. Se temea și de reacții verbale nedorite. Cumpăra totul la speculă, și gata. Avere dacă nu făcuseră pînă la șaptezeci de ani, sigur n-aveau să mai facă. Și, la urma urmei, pentru cine ? Ca și noră-sa, Sînziana, Marina devenise cvasivegetariană. Gătea carne pentru Daniel, iar Sînziana pentru Tudor. «Ce viață frumoasă ! Ce preocupări înalte! Totul e bine gîndit, bine pus la punct. Abrutizarea prin frig, prin cozi e sigură. Cine să se mai gîndească la suflet, la idealuri. Nu mai e timp de metafizică. Să te mai gîndești la condiția esențială a omului, la drama trecerii timpului, la proiectarea gîndului. la memorie, la atitudinea față de viață, de moarte ? Ce, de asta ne arde nouă ?!».

Apăreau «miracole» terapeutice, tratamente cu-atît mai miraculoase cu cît erau la-ndemîna oricui: chefir. frunze de

aloe, clătitul gurii cu ulei (dimineața pe nemîncate); mai de curînd. aşa -zisele ciuperci japoneze, frumoase, translucide, îți venea să ți le-nşiri la gît. «Bieții oameni». Diversiuni populare mărunte şi nevinovate. Oricum erau mai liniştitoare decît ştirile despre taberele de teroriști din Făgăraş, despre drogurile capturate de noi şi vîndute-n Occident tot de «noi», despre ucigaşii cu plată pe care-i închiriam altora. «Daniele, te rog nu-mi mai spune absolut nimic. Prefer să nu ştiu. Ce se vede mi-ajunge». Oroarea avea asemenea dimensiuni, încît uneori simplul fapt de-a-ți ajunge la cunoştință îți depăşea puterea de-a-ndura. Mitică Băncilă îi povestise, în mare taină, cîte ceva din viața lui de prizonier în Rusia. La un moment dat ea ieşise din cameră să verse, nu de silă, ci de groază.

Să te faci că te bucuri pentru că ți s-au dus copiii în locuri de care te despart mii de kilometri şi-un paşaport — cu toate alergăturile pe care le implică şi cu tot bunul-plac al autorităților — nu e şi asta chefir, aloe, ulei, cristal japonez ?

Ca să ducă ei o viață ca oamenii. Ca să le fie lor mai bine şi mai uşor. Şi ție — părinte ?

Ori de cîte ori Marie-Jeanne Serafiotti vorbea despre fetele ei — amîndouă-n Elveția — ai fi zis că idealul vieții îi fusese să le crească pentru a le trimite cît mai departe de părinți. Ori de cîte ori vorbea despre fetele ei — şi numai despre ele vorbea şi despre Elveția — frate-său, Daniel Şerban, încerca să-i mai taie din elan, atrăgîndu-i atenția că el nu crede în fericirea părinților cu copii plecați, oricare ar fi fost avantajele copiilor acolo unde se aflau.

— Cînd faci copii, nu-i faci pentru tine, ca să te oblojească la bătrîneţe, faci nişte oameni în lume şi n-ai dreptul să dispui de viața lor.

Cînd o auzea, profesorul Şerban se gîndea la replici de femei fatale: «E viața mea, fac ce vreau cu ea, o trăiesc cum îmi place, indiferent cine ce-ar zice !». Uite că apăruse şi-o specie

de mame fatale ! «Săraca de tine, Marie-Jeanne, te iartă Dumnezeu că nu ştii ce spui. Degeaba ai bărbat doctor, că tot nu ştii ce-nseamnă patul de spital pentru omul care n-are pe nimeni decît personalul puţin, ocupat şi despre a cărui bunăvoinţă şi conştiinciozitate uneori e bine să nu mai vorbim. Nu ştii ce-nseamnă să ţi se deschidă uşa doar cînd se dă cu bromocet pe jos; cînd ţi se-aduce mîncarea şi ţi se pune pe noptieră — o poţi mînca ori nu, te priveşte; şi cînd ţi se-aduce medicaţia, ce şi cîtă ţi se-aduce — o iei, n-o iei, treaba ta. Săraca de tine, cum nu ştii tu că nici banii nu folosesc la nimic, iar ce-ai fost nici atît. „Soţia profesorului doctor Serafiotti". Rahat. Eşti domnul profesor doctor cît viaţa altuia depinde de tine, pe urmă nu mai eşti nimic». Dac-ar fi crezut în fericirea soră-sii — fericire ! — i-ar fi spus toate lucrurile astea, dar aşa, la ce bun ? Şi, la urma urmei, de ce să-l scoţi pe om din prostia, din iluziile şi chiar din simularea sa, dacă nu dăunează nimănui?

Spre deosebire de Marie-Jeanne, Marina nu vorbea despre fiu-său, Mihai, despre noră-sa şi despre nepoţii din „Refege", decît dacă era-ntrebată; iar la fotografiile pe care le primeau de la ei se uita numai singură. Era destulă lume — din ce în ce mai multă — cu copii plecaţi. Faţă de cei din categoria lor socială care-şi aveau însă copiii-n ţară şi-o duceau precum bine se ştia, Marina se simţea ca făcînd parte dintr-o «mafie». Să vorbească despre copiii ei, care evident o duceau mai bine decît copiii din ţară ai oamenilor — ceea ce nu era greu — i se părea nelalocul său. Avea un sentiment de desolidarizare faţă de-o cauză care-ar fi trebuit să fie-a tuturor. Să-i spui cuiva care nu mai spera nimic, să-i spui că eşti amărît fiindcă ţi-a plecat copilul în Occident semăna a ipocrizie, a ieftin premiu de consolare pentru cei care deschideau în fiecare dimineaţă ochii peste «epoca de aur». Oamenii deveniseră atît de bănuitori şi de invidioşi. Te invidiau şi pentru un pachet de unt, pentru simpla presupunere că o duceai mai bine. Şi urau adînc, visceral. Acumulau ura ca pe-o avere. «Ura şi terorismul, arma săracului». Marina se privea pe sine. În viaţa ei nu şi-ar fi-

nchipuit cîtă ură avea s-adune-ntr-însa. Cînd se strecurase boala asta-n sufletul oamenilor ? Marina credea cu tărie că omul n-are dreptul să ia ceea ce nu poate da înapoi: viața. Ei bine, avea un șir de «candidați» pe care i-ar fi omorît fără nici o tresărire. «Un popor atît de bun și de iertător. Prea bun, prea iertător, prea primitor. Ce-au putut face ăștia cu noi ca să ne-nrăiască atîta ?».

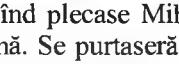

În zece ani de cînd plecase Mihai, Marina mersese o dată-n „Refege". o lună. Se purtaseră toți fără cusur, dar ea hotărîse că n-avea să se mai ducă niciodată pe la ei. Se mulțumea să-i vadă vara, cînd veneau la Schitu. Daniel se ducea la ei din doi în doi ani. în anul cînd nu se ducea el, mergeau cuscrii, Marioara și lancu Stein. Aceștia. într-un an își vizitau fiica. în „Refege', într-altul. fiul. în Israel. «Și-au făcut de dragoste și copiii ăștia. N-au stat în România cu părinții, stau acum. Eu am să-i scutesc». Marina le scria conștiincios în fiecare săptămînă: banalitățile care să n-o pună-n contradicție cu «organele». Din „Refege", Marina plecase cu-o stare de jenă — un sentiment de vinovăție chiar n-avea — pentru niște discuții cu care s-ar fi putut să le răcească sau chiar să le strice copiilor niște relații atît de greu închegate între ei și niște familii de nemți. Pentru a cinsti un musafir, în „Refege" — ca și la noi, pe vremuri — gazdele dădeau o masă cu mai multă lume. în cinstea Marinei. Myriam și Mihai invitaseră patru cupluri, nemți cu toții, două de arhitecți, colegi cu ei, două de vecini; doamnele vecine n-aveau slujbă; soțul uneia lucra la FAO, al celeilalte era profesor de lingvistică romanică la o universitate. Domnul Binder, profesorul, fusese de vreo zece ori în România. Vorbea remarcabil românește. Se arăta entuziasmat de ospitalitatea românilor, de inteligența, de cunoștințele lor, cel puțin în mediile pe care le cunoscuse. Un lucru nu-nțelegea; cum puteau românii să ofere mesele pe care le ofereau cînd, pe de altă parte, se plîngeau că mor de foame.

— Doamnă, toată lumea se descurcă-n România. E-un asemenea sistem de relații — eu te servesc pe tine, tu mă servești pe mine — că toată lumea se descurcă.

— Domnule profesor, pentru mesele care vi s-au întins dumneavoastră, oamenii ăia și-au luat mîncarea de la gură pentru-o lună. Evident, dacă erau oameni obișnuiți și nu nomenclatura, care se-aprovizionează de la magazine speciale. Păcat că n-ați fost invitat în nici o familie de muncitori sau de țărani: țărani care stau la toate cozile din București ca să-și încarce un sac de pîine. «Relațiile», spuneți dumneavoastră. Deci. speranța regimului este corupția, fiindcă asta reprezintă «relațiile». Cred că un neamț de-al dumneavoastră definea stalinismul — asta-ntre cele două războaie mondiale — drept un regim al crimei, temperat de neglijență. Domnule profesor, dacă singurele speranțe ale unui popor au ajuns să fie corupția și neglijența, cred că mai rău de-atîta nu se poate.

— Doamnă, teoretic nu vă contrazic, dar practic toată lumea se descurcă.

— Domnule profesor, cîtă umilință, cîtă josnicie și-njosire a ajuns să cuprindă verbul ăsta să nu mai vorbim. Vai de bieții români !

— Doamnă, românii au început să aibă un fel... de manie: se consideră cel mai nenorocit popor din lume.

— Dar și sînt ! Dumneavoastră uitați că românii sînt un popor european. Raportați-i la popoarele europene. Sigur că dacă ne raportați la Biafra, la Sahel, nu sîntem noi cei mai nenorociți din lume. Dar dacă vă gîndiți că-n România sînt săli de operație în care c-o asemene temperatură iarna încît în jurul mesei se pun casolete cu spirt medicinal și li se dă loc pentru a crește cu cîteva grade temperatura ca să nu-ți moară bolnavul în timp ce-l operezi, poate că nu ne-ați mai socoti atît de «maniaci». Și ăsta-i un biet amănunt.

— Asta nu poate fi decît un accident.

— Dacă spuneți dumneavoastră din Germania, înseamnă într-adevăr că este un accident!

— Doamnă, probleme sînt peste tot. Credeţi că noi n-avem? Credeţi că numai foamea şi frigul de care se plîng românii sînt probleme ? Eu aş da, noi am da orice ca să vedem Germania unificată. Am răbda şi de foame şi de frig.

— Daţi-mi voie să nu vă cred ! Aţi răbda cît ? Ani de zile, fără nici o perspectivă, fără nici o speranţă ? Iertaţi-mă, dar nu vă cred !

— Dumneavoastră nu ştiţi ce-nseamnă ca un popor să fie despărţit.

— De ce nu ştiu ? Basarabia şi Bucovina nu sînt despărţite de România?

— Dar nu e-acelaşi lucru !

—- De ce ? Fiindcă numai în Germania sînt oameni? Fiindcă numai Occidentul există, interesează ?

— Fiindcă e-o situaţie mult mai dramatică.

— Domnule profesor, să ştiţi că nenorocirea altuia nu te consolează de nenorocirea proprie. Occidentul de mult ne-a făcut cadou ruşilor, de cînd a-mpărţit lumea: de la Teheran şi de la Yalta. Noi trebuie să mulţumim din inimă nu doar Partidului ci şi lui Roosevelt şi lui Churchill. Pentru dumneavoastră, occidentalii, noi sîntem un divertisment. Occidentul are nevoie mereu de cîte-o jucărie nouă: Soljeniţîn, Siniavski, Daniel, „Solidarnosti". Jucării noi: cum s-a-nvechit niţel una, gata cu ea la gunoi. Estul Europei, pentru dumneavoastră e un *clip*, un mic *show* de televiziune.

— Mamă, sînt atîtea probleme şi-aici, problema asta a unificării, problema şomajului, problema alienării — copiii la 16-17 ani pleacă de la părinţi, încercase Mihai să dreagă busuiocul.

— Cum ar pleca şi-ai noştri dac-ar avea unde. Văd că sînt atîtea drame şi-n Germania, drame pe care n-am căderea şi nici dreptul să le contest, că mă-ntreb, una-peste alta, de ce-aţi mai plecat voi din România...

— Dacă e-aşa rău în România de ce nu vă revoltaţi, de ce nu faceţi nimic ? interveni soţia domnului de la FAO.

— Doamnă, dumneavoastră sînteţi nemţoaică ?

— Da.

— Dacă m-ar fi-ntrebat aşa ceva o suedeză, o daneză — în fine, oricine altcineva decît dumneavoastră care sînteţi nemţoaică — nu m-aş fi mirat. Dar dumneavoastră, nemţii, cum de nu v-aţi revoltat împotriva lui Hitler ? N-o să-mi spuneţi c-aţi fost toţi nazişti, c-aţi fost un popor de criminali...

— Erau alte condiţii, alte vremuri, răspunsese doamna, după ce mai întîi înghiţise de cîteva ori în sec. Şi-apoi, să ştiţi, Hitler a venit la putere cu un foarte bun program social. Cu asta a atras massele.

— Şi la noi, comuniştii au venit cu un program la fel de bun, aş zice aidoma cu-al lui Hitler. Vorbeaţi de condiţii şi de vremuri. Dictaturile fac oricînd şi oriunde acelaşi lucru. Anihilează orice drept civil al omului, pînă la anihilarea fizică.

— Dar cu ungurii cum este ? întrebase doamna. «M-aş fi mirat să n-ajungem şi-aici !».

— Adică ?

— Sînt îngrozitor de persecutaţi de cînd românii le-au luat Transilvania.

— Doamnă, mai întîi, în România nimeni nu este mai persecutat decît românii. Dacă aveţi un pic de răbdare să m-ascultaţi, o să aflaţi că românii nu *le-au luat* ungurilor Transilvania, ci *şi-au luat înapoi* Transilvania de la unguri, ea fiind a românilor. Nu vă acuz că nu ştiţi istoria Transilvaniei, mai ales că noi, românii, nu facem nimic pentru ca ea să fie cunoscută. Doamnă, în anul 106 după Cristos, romanii de la Roma au cucerit Transilvania, teritoriul ei, şi alte regiuni locuite de-un popor numit dacii. Dacii sînt strămoşii românilor, nu ai ungurilor. Din amestecul dacilor şi-ăl romanilor am ieşit noi, românii. între 270 şi 273 după Cristos, subt presiunea năvălitorilor barbari, romanii şi-au retras legiunile şi administraţia la sud de Dunăre, lăsînd provincia în care se aflau din 106; lăsînd-o să se descurce singură. Ungurii au venit din Asia în Panonia, Ungaria de azi, abia la sfîrşitul secolului 9. Din secolul 11 şi pînă la începutul lui 14, Transilvania a fost colonizată cu unguri, cu saşi, rudele

dumneavoastră, adică saxoni proveniți din nordul Saxoniei,și cu secui, *siculi* — o populație de origine turcică, se pare — venită din Răsărit în Europa centrală o dată cu ungurii. Așa a-nceput dominația ungurilor în Transilvania. Romanii au fost și sînt populația majoritară în Transilvania, iar Transilvania s-a alipit României la dorința ei, a Transilvaniei, în urma primului război mondial. În 1940, subt presiunea lui Hitler, România a fost obligată să cedeze ungurilor o parte din Transilvania, pe care-n 1944 și-a luat-o înapoi pe calea armelor. Ne-am luat înapoi, noi, românii, ce era al nostru. Nu știu dac-ați auzit că-n 1944 ungurii au deportat, în lagărele *dumneavoastră* de exterminare, toți evreii precum și foarte mulți români din Transilvania ocupată. Din 140—150 000 de evrei și din cîți români, Dumnezeu-știe, s-au întors cîteva sute. Că au împușcat și copii mici din patru sate românești tot atunci, cred de asemenea că nu știți. Dar să lăsăm ce ne-au făcut o mie de ani. Nu poți să-i acuzi pe cei din zilele noastre de ce-au făcut nici străbunii și nici chiar părinții lor. Ar însemna să procedăm ca-n comunism: să le facem dosare de cadre și, implicit, să-i facem responsabili pentru trecut. Să vorbim de ce se-ntîmplă acum. Le e rău lor, dar nici nouă nu ne e mai bine, doamnă.

— Dar ce bine știți aceste lucruri ! se mirase profesorul Binder. Dumneavoastră sînteți din Transilvania ?

— Nu. Le știu fiindcă aparțin unei generații pentru care Țara și istoria Ei erau foarte importante. Apoi, fiindcă am socotit de datoria mea să-mi împrospătez cunoștințele asupra unei probleme atît de la modă și de controversată în Occident; și, după cum se vede, bine-am făcut!

— Doamnă, intervenise soția domnului de la FAO, dacă este așa cum pretindeți dumnevoastră, de ce toată lumea știe că Transilvania este a ungurilor ?

— Din două motive, doamnă. Din vina românilor, care nu fac nimic pentru ca să se știe că Transilvania este românească, pe de o parte. Și, pe de alta, din cauza propagandei inteligente și susținute, prin care ungurii de pretutindeni nu obosesc să spună că Transilvania e a lor,

mizînd pe lipsa de informare şi pe superficialitatea publicului care, de cînd e lumea. îl crede pe cel care ţipă mai tare. Ungurii îşi susţin cu vehemenţă punctul de vedere în publicaţii şi sub semnături de prestigiu, din Ungaria şi din emigraţie, în limbi de circulaţie internaţională.

— Şi dumneavoastră, românii, de ce nu ripostaţi dacă ei n-au dreptate ?

— Pentru a nu-i ofensa. Regimul comunist în general, cel din România în special, are drept consens tăcerea. Ungurilor li se răspunde firav şi sporadic, în cîte o gazetă literară pe care o citesc cîteva mii de români din România. În socialism nu se minte, nu se fură, nu există dezaxaţi, hoţi, criminali, nu deraiază trenuri, nu cad avioane şi nici catastrofe naturale nu au loc. Şi e bine să nu supărăm pe nimeni, indiferent ce-ar spune despre noi. Ne purtăm tot timpul ca nişte delincvenţi.

— Doamnă, lăsînd la o parte considerentele istorice, ungurii se plîng de groaznica lor stare actuală.

— Se plîng fiindcă ei au o Ungarie care să-i asculte. Păcat că se plîng numai în calitatea lor de minoritate şi nu în aceea de cetăţeni români pur şi simplu. Ei îşi raportează nivelul de trai la nivelul Ungariei, nivelul civic la nivelul Ungariei. Românii nu trăiesc mai bine decît ei, dar în numele nostru n-are cine să se plîngă. Vă rog să-mi arătaţi o singură dictatură în care o duce bine cineva, majoritar sau minoritar. Spiritualitatea e distrusă sistematic, fie că e-a majorităţii, fie că e-a minorităţii. Şi ungurilor şi românilor li se distribuie tot atîta foame, tot atîta frig, tot atîta frică. Dacă pînă-n 1956, lumea ştia sau nu despre unguri, din 1956 au cîştigat stima întregii lumi. E greu însă ca două naţii să uite o mie de ani de istorie comună, în care s-au schimbat raporturile de subordine, acumulîndu-se multe nemulţumiri de-o parte şi de alta, ca şi erorile. Într-o asemenea convieţuire, cel mai important este spiritul de toleranţă şi respingerea diversiunilor. Nimeni nu este total vinovat, dar nici total inocent. Important mi se pare, minoritar fiind, să fii solidar cu majoritatea în sînul căreia

trăiești. Cred că sînteți de acord cu mine. V-am plictisit destul. Vă rog să mă iertați.

— Doamnă, nu se lăsă soția domnului de la FAO, pot să cred că, mă rog, dumneavoastră vă cunoașteți istoria mai bine decît un străin, dar statistici UNESCO arată situația dezastruoasă a natalității la ungurii din România.

—Doamnă, în România, natalitatea este mai scăzută chiar decît cea mai scăzută din vestul Europei. Ceea ce dovedește că oamenii au o conștiință politică și că nu se-nmulțesc la-ntîmplare. La țară chiar, găsești rar trei copii într-o casă, afară de unele secte religioase, și de niște sate catolice din Moldova. Țiganii, în schimb, se-nmulțesc la fel ca șoarecii. Nici o statistică oficială nu le dă numărul real. Cam astea ar fi aspectele natalității. Mortalitatea infantilă este aproape egală cu mortalitatea infantilă din țările lumii a treia. Cît îi privește pe unguri, avînd posibilitatea să-și procure anticoncepționale din Ungaria — plilule, sterilele etc. — își pot planifica natalitatea, cel puțin în anumite pături sociale. Nivelul general de viață fiind atît de scăzut în România, nu văd ce i-ar îndemna să vrea copii mulți. Despre unguri nu se poate spune că n-au o conștiință politică. De-aceea nu mai vor copii. Ca și românii.

Doamna se uitase la profesorul Binder și la soția lui ca și cînd voia să-i ia martori: martorii unei mistificări. Din privirea schimbată-ntre ei, Marina Șerban pricepuse că nu credeau o iotă din cele auzite.

Marina nu se scuzase față de copii pentru faptul că nu se purtase ca o rudă săracă și modestă, cum s-ar fi cuvenit cuiva din Est, căruia și Estul și Vestul îi intrziceau cu același zel cuvîntul. Pe nimeni nu interesa adevărul. Adevărul celor mici era marginalizat în societatea oamenilor, în societatea națiunilor.

Nici copiii nu-i reproșaseră vehemența cu care-și susținuse punctele de vedere, ignorînd «feutrajul», surdina, atît de apreciate de occidentali în orice conversație. Conversația ideală — în Est și-n Vest — era, fără tăgadă, cea

care nu spunea nimic. Iacătă un punct comun între dictatură şi democraţie.

Marina abia aştepta ziua plecării-n ţară.

La aeroport o condusese doar Mihai. Era dimineaţa, zi de lucru. Făcuseră drumu-n tăcere. Şi unuia şi altuia le treceau prin minte gînduri pe care dacă nu şi le spuneau li se părea că nu era nici o pagubă. Marina era sigură că din tot ce-ar fi avut ea să le spună pe ei nu-i mai interesa nimic. «Cortina de fier» nu era o figură de stil. Era o realitate cumplită. O ghilotină care decapita orice comunicare de la suflet la suflet. Pe Marina Şerban o despărţise definitiv de familia ei din Vest. Îşi luase rămas-bun de la Mihai, pornise spre poarta de-mbarcare. Se-ntorsese brusc.

— Prefer simulanţii de-acasă... Rămîi sănătos, Mihai.

«La asta să servească bună-starea ? Numai la asta ? La superficializarea relaţiilor dintre oameni, la repudierea oricărui efort de gîndire, de-nţelegere ? Sau poate noi, cei din „lagăr", să fi devenit atît de susceptibili, de intoleranţi faţă de cei care duc o viaţă normală ? Ne sînt datori cu ceva ? Cu o mie de ani de năvăliri barbare pe care le-am îndurat, cărora le-am împuţinat valurile ca s-ajungă mai obosite-n Occident. La asta ţi se poate răspunde: fiecare cu soarta lui. într-adevăr. Occidentalii ni se par nouă opaci faţă de comunism... Bun. Nouă. Dar nişte mari gazetari ca Raymond Aron, ca Jean-François Revel ce fac altceva decît să se zbată să spargă peretele ăsta de opacitate ?».

Atît de tristă nu mai fusese de multă vreme. Ar fi vrut ca restul vieţii să şi-l petreacă-n avion. Îi era atîta de urît să se vadă acasă ! În viaţa ei nu i se păruse lumea ceva mai cleios şi mai insalubru. «Unde să te mai duci, Doamne ?». Pe Mihai şi pe Myriam chiar nu-i mai interesa ce se-ntîmpla-n partea năpăstuită a lumii ? Sau îşi impuneau un scut de protecţie aşa cum unii nu se duc la-nmormîntări fiindcă «le face rău» ?

De toate eşecurile ei din viaţă, Marina Şerban pe sine se acuza. Pe vremea cînd o-nşela bărbatul, numai ca fusese vinovată: nu ştiuse să fie destul de tandră, destul de amuzantă şi de neprevăzută ! Nu ştiuse, în fine, să facă din viaţă un spectacol care să te ţină tot timpul cu sufletul la gură. Fusese o biată nevastă, o mamă şi-o doctoriţă. Cînd, spre cincizeci de ani, iubise şi ea un bărbat, n-avusese nici tăria de-a se purta aşa fel încît acela să nu ştie, nici curajul de-a merge pînă la capăt în iubire. «O dobitoacă», se felicita Marina, de cîte ori îşi amintea cea mai importantă «aventură» sentimentală a ei. Se purtase ca o liceană speriată. Şi-i mai spusese şi lui bărbatu-său, care n-avea cum să ştie că iubirea ei nu se consumase. Din tot acest episod un singur lucru nu regreta: de a-i fi-ncărcat lui Daniel memoria cu-o amintire, pentru atîtea «amintiri» cu care i-o-ncărcase el. Nu se mîndrea cu fidelitatea asta nici faţă de alţii şi nici în sinea ei. Parcă-i sărăcise aria de cunoaştere: se simţea ca ţăranul care n-a ieşit niciodată din satul lui. Judecate retrospectiv, faptele îi apar fiecăruia cu alte dimensiuni, faptele şi imaginaţia. Fără să vrea, se-ntîlnea uneori cu obiectul fostei iubiri, un om de vîrsta ei, care-mbătrînise frumos, ca toţi cei care nu se gîrbovesc şi nici nu se-ngraşă. Vederea lui, sărbătoare pe vremuri, acum se-nscria-n banalitatea cotidianului. Totul se uită,ce ai trăit şi ce n-ai trăit. Mai la tinereţe o izbise o frază din jurnalul lui Tolstoi care povestea că parcă-şi aducea aminte că fusese-ndrăgostit de cîteva ori, în schimb nu uitase nimic din munca lui de zi cu zi. La vremea cînd iubise ea, calendarul începea cu-acea iubire. Cu ziua cînd se cunoscuseră, cu vorbele pe care le rostise fiecare, cu orice nouă-ntîlnire, cu fiecare cuvînt, privire, zîmbet, subînţeles. Chiar dacă-şi mai amintea vag crîmpeie din acest calendar peste care trecuseră parcă milenii, totul era cenuşiu şi devalorizat. Ca perlele, a căror strălucire se stinge dacă n-au căldură animală şi lumină şi care, oricum, se pare că la vreo patru sute de ani după ce-au părăsit scoica-mamă, se-ntunecă, le păleşte strălucirea şi mor.

Pe Daniel nici nu-şi mai amintea că-l iubise. Îl preţuia şi

azi cum îl prețuise de la-nceput. Cu toate păcatele lui, continua să-1 respecte. Ar fi putut spune că pentru dînsa, Daniel își pierduse individualitatea, într-atît făcea parte din propria ei viață. Dar despre dragostea care cu timpul se transformă într-o mare tandrețe ea n-ar fi putut vorbi. Așa ceva ei nu i se ntîmplase.

Amintirea iubirii o vizita din ce în ce mai rar. În schimb își amintea, ca acum, niște radiografii care consemnau diverse boli și anomalii renale și pe posesorii acestor radiografii. «Ce alege memoria și ce se-alege din ea !».

Marina Șerban tot pe sine se-nvinuia și pentru că le plecase feciorul cel mare, Mihai, în străinătate. Myriam, nevasta lui — fiica Marioarei și-a lui Iancu Stein — putea, împreună cu familia ei să emigreze oficial, fiind pe jumătate evreică. Marina se-nvinuia că nu știuse să-și crească-n așa fel copiii încît legătura dintre ei și părinți s-o fi rupt numai moartea. Să nu fi existat nimic mai presus de-această legătură.

Marioara și Iancu Stein, prieteni de-o viață ai Marinei și-ai lui Daniel, cuscrii lor, aveau amîndoi copiii plecați.

Cînd îl copleșea prea rău tristețea, Iancu se ducea la Sînziana, fiică a unor vechi prieteni care se mutaseră de la noi, se ducea și-și vărsa focul. Fata cea mică a Sînzienei era măritată cu feciorul lui Mihai Șerban, deci cu nepotul lui Iancu. «Sînziana, am crescut doi copii și patru nepoți, și-acum, la bătrînețe, cu cine-am rămas ?». «Cu drepturile omului, nene Iancule ! Hai să ne spunem și noi ca doamna Serafiotti: „Nu faci copii ca să te oblojească la bătrînețe, ci faci niște oameni în lume"». După ce, subțiindu-și buzele, umflîndu-și nările, ridicînd din sprinceana dreaptă și luîndu-și un aer important, o imita perfect pe doamna Serafiotti, Sînziana intra în pielea ei obișnuită, își recăpăta aerul neutru sub care se străduia să-și ascundă dezamăgirile — și erau destule — și dădea din mînă a pagubă. «Vezi, Sînziana, o parte din viață, copiii sînt adăpostiți de numele părinților: ești fiul, fiica lui cutare; vine pe urmă vremea cînd părinții sînt adăpostiți de numele copiilor: ești tatăl sau mama lui cutare. Punctul de vedere al considerației se

schimbă. Trag şi eu de-o policlinică cu plată ca să-mi creez iluzia că mai sînt de actualitate. Îmi fac şi eu vînt cu coada, cum zice o colegă a mea din policlinică. Sînt amărît, Sînziana, de ce să fac pe grozavul faţă de tine ? De fapt nu fac pe grozavul faţă de nimeni». «Ce să faci, nene Iancule ? Poţi să-i opreşti să te părăsească ? Legal, da. Şi pe urmă cum scade temperatura-n casă, cum nu e apă caldă, cum s-au întors cu plasa goală, cum nu vine autobusul — că de libertăţi spirituale ce să mai vorbim — ţi-ar scoate ochii şi ţi i-ar scoate cîte zile-ai avea ! Şi ce poţi să le spui ? Că nu e-adevărat ? Să citească ziarele ca să afle cît sînt de fericiţi ? Să zacă-aici cu noi şi să-şi pună toată nădejdea într-o prostată ? Să se uite mereu la pagina-ntîi din ziare, după necrologul pe care-1 aşteaptă douăştrei de milioane de oameni ? Ce să le spui, nene Iancule ? Distrugeţi-vă şi voi viaţa lîngă noi ? Eu n-am plecat şi n-am să plec niciodată de-aici, orice s-ar întîmpla. Dacă e vorba să moară un popor, eu la ce să mai trăiesc ? Ca şi la un dezastru atomic general. Pentru ce să mai supraviețuieşti ?... Din discursul doamnei Serafiotti, cu ton de congres pentru drepturile omului, un lucru-mi dă de gîndit: „Ai dreptul să dispui de viaţa cuiva pentru că l-ai făcut ?"». «Dar el are dreptul să dispună de viaţa celui care 1-a făcut ?». «El poate să-ţi răspundă că nu te-a rugat să-1 faci, fiindcă nu ştia pentru ce lume-1 faci». «Dacă e s-o luăm după drepturile omului, aşa e. Dar drepturile omului, de la suflet la suflet, drepturile care să-1 apere de abandon şi de singurătate chiar s-au abolit ?». «După cum se vede. Crezi că eu sînt fericită, nene Iancule ? Ana e-n „Refege". Iar de cînd Dana Liveanu, succesoarea mea la mîna domnului Bujor, a plecat cu fiul lor în „Refege", şi asta, Măria, s-a mutat la taică-său de frică să nu se-ncurce ăla cu vreuna care să-1 toace. S-a dus să-şi păzească moştenirea». «Bine, dar ea e la două sute de metri de-aici». «Am obosit, nene Iancule. Am obosit ca viaţa să-mi fie suspendată de-un fir de telefon şi să mă uit toată ziua la nişte poze. Asta din partea unei fiice; şi de-ar fi numai atîta». Sînziana se oprea brusc pe panta mărturisirilor. Nu-i plăcea să pomenească nici de

nemulțumirile-n legătură cu fiica-sa, Măria, nici de cele-n legătură cu Tudor, bărbatu-său. «Sînziana dragă, de cînd mă știu mi-am spus o rugăciune-a noastră veche: „Dă-mi, Doamne, ce crezi tu, că poate eu nu știu ce-ți cer !". De la o vreme îmi spun tot mai des încă o rugăciune, a unui rabin înțelept: „Doamne, ori schimbă-ne mintea și lasă lumea așa cum e, ori schimbă lumea și lasă-ne mintea pe care ne-ai dat-o; ca să pricepem și noi ceva"». Iancu Stein, cu privirea lui înțelegătoare și resemnată se uita-n ochii cu pete aurii ai Sînzienei de parcă i-ar fi cerut ajutor. «Eu nu pot deschide gura nicăieri să mă plîng de regimul ăsta ca să nu se găsească măcar unul sa-mi spună: „Păi, dumneavoastră vă plîngeți ? Copiii vi i-ați trimis bine-mersi-n străinătate, în fiecare an vedeți lumea, pachetele — pachete, așa socialism mai zic și eu ! A plecat din țara asta cine-a dus-o ăl mai bine. Arătați-mi și mie vreun copil de ștab care să nu fi mers la export. Și ăia de la „Europa Liberă" ne tot învață cum să trăim. Ușor de spus de la Munchen". Dar foștii deținuți politici care-au emigrat ? Dar tribunalele de urgență de la granița cu Iugoslavia și cu Ungaria pe cine judecă oare ? Nu pe niște oameni disperați care-și riscă viața numai să scape din pușcăria asta ? Și nu mai sînt nici evrei nici copii de ștabi. Și dacă n-ar mai fi posturile-astea de radio cum să mai știi ce e pe lume ? Că mai spun și baliverne mai spun, dar importante sînt informațiile propriu-zise». «Nene Iancule, mulțumim lui Dumnezeu, Ceaușescu e român, el ne iubește și nu emigrează nicăieri. Ne-a pus Dumnezeu amîndouă mîinile-n cap». «Sînziana, simt mai multă amărăciune-n suflet acuma decît pe vremea legionarilor. Ceva se destramă-n mine». «Trebuie să recunosc, nene Iancule, că de cînd a plecat Ana în „Refege" mă simt și eu minoritară: fac parte din minoritatea părinților cu copii care și-au părăsit țara pentru un loc mai bun și mai cald. În regimul ăsta, viața omului e amenințată fizic. Este un regim de exterminare la propriu. Fără nici o părtinire, nu poți condamna pe cineva care-ncearcă să se salveze. Dar asta nu mă face să mă simt mai puțin jenată, mai ales față de oameni care n-au plecat, deși au avut ocazia, și care au copiii

aici. Mai întîi, majoritatea celor care-au plecat nu erau ei cei mai îndreptățiți să plece. Trebuie s-o recunoaştem, dacă ne referim la noi ca la un popor care ține la unitatea lui, la bine şi la rău. Prea mulți răsfățați ai regimului şi-au luat tălpăşița, după ce-au supt aici cît au putut. N-au plecat nici țăranii şi nici muncitorii. Eternitatea nu pleacă niciodată dintr-o țară. Ea nu părăseşte. Ea rabdă şi-aşteaptă. Nene Iancule, nu pot să nu simt emigrarea ca pe-un abandon, ca pe-o desolidarizare de la cauza unui întreg popor. Nu mi-e ruşine că mi-a plecat fata, însă nici mîndră nu sînt». «Şi eu la fel, Sînziană. Într-o bună zi poate că oamenii se vor simți cetățeni ai lumii. S-ar putea cînd va să nu mai existe frontiere. Mă gîndesc spre ce şi-ar mai îndrepta oamenii sentimentele de fidelitate; şi, mai ales, în opoziție cu ce sau cu cine: cu extratereştrii ? Virtual, totul e posibil». «Milioane de ani lumină pînă-acolo ! Deocamdată, lumea e bolnavă de absolutism şi de sindromul puterii. Iar libertatea e ceva atît de relativ. Omul începe să fie condiționat politic din familie: ai familie — adio, libertate ! Nu-ți îngădui să pui în primejdie viața altora. Grea meserie viața !». «Nu pot spune că nu mi-a mai rămas nici un pic de curiozitate în privința lumii, a mersului ei. Dar, pe de altă parte, atîta m-am săturat de absurditatea şi de obtuzitatea ei, că dac-aş putea alege, fără să-mi iau singur zilele, nu ştiu dacă, judecînd bine, n-aş da toată curiozitatea pe liniştea pe care să nu mi-o mai tulbure nimeni. Din fericire n-o să mai fie cît a fost...». «Nici pentru mine. Şi cînd mă gîndesc la perspectiva asta mi se pare că-i dau lumii cu tifla: „lume, lume, fă ce vrei, că mie nu-mi mai pasă !". Nene Iancule, altă libertate, afară de moarte, nu există». Se uitaseră unul la altul resemnați ca doi campioni ai unei cauze pierdute. Se simțeau striviți între două pietre de moară — absurdul şi opacitatea.

Mihai o anunțase întîi pe maică-sa că aveau să plece, fără a se preface că-i cere părerea. Ea nu-şi manifestase nici

aprobarea, nici dezaprobarea, nu pusese-ntrebări. Tăcerea asta, lui Mihai i se păruse ostilă. «Mamă, s-ar părea că nu eşti de acord, după cum taci». «Ca să spun că mă bucur, te-aş minţi». «Şi ce să facem, mamă ? S-aşteptăm să moară Ceauşescu ? Ştii bine că nebunii sînt longevivi. Să ne punem, vorba Sînzienei, să ne punem nădejdea într-o prostată ?». «De ce n-aţi plecat mai demult ?». «Din credulitate şi din speranţă. în '68 ne-a dus pe toţi. A păcălit şi Occidentul...». «Occidentul e cel mai uşor de păcălit şi-abia aşteaptă măscărici care să-l păcălească. Crezi că poporu' ăsta aşa o să moară, cîntînd imnuri de slavă lui Ceauşescu ? Un popor e un popor şi-un regim nu e veşnic». «Ca să-ţi distrugă viaţa nu e nevoie să fie veşnic. Mamă, mie mi-ajunge diabetul pe care l-am făcut pe vremea lui Dej, fiindc-am cîntat *Trei culori*. Dacă nu intervenea ştabu' ăla, pacientul tatei, nu mă mai reprimea nimeni în nici un liceu din ţară. M-am săturat. Mă poţi înţelege? Nu mai pot să trăiesc sistemul ăsta schizoid la scară naţională: toţi, dar absolut toţi, una gîndim, una vorbim între noi şi alta-n public. Vreau să mai trăiesc şi altfel şi, mai ales, vreau să-mi trăiască altfel copiii ! De ce să-i sacrific şi pe ei ?». «Coana Luxiţa Bantaş, străbunica-ta, avea un văr-bun, mare personaj la Ministerul de Război, pe vremea lui Antonescu. Taică-tău şi unchiu-tău, Matei, puteau foarte uşor să fie daţi pe undeva pe la partea sedentară, un deget să fi mişcat vărul coanei Luxiţa. Dar lor nici prin gînd nu le-a trecut să nu se ducă pe front. Şi-avea şi taică-tău nevastă şi doi copii...». «Mă consideri laş că plec, că vreau să trăiesc omeneşte ?». «Constat un lucru, Mihai: generaţia ta — mă rog, lumea asta de-o condiţie cu noi — nu mai dă doi bani pe ţara asta. Fie ce-o fi cu ea, întîmple-se ce s-o-ntîmpla, dacă eu pot să scap, ce-mi mai pasă ! Eu fac parte dintr-o generaţie de naivi, pentru care ţara asta e singura lor ţară. Nu consider că am dreptul la altă soartă decît soarta ei. Nici un popor nu e atîta de decăzut ca să nu merite să-ţi dai viaţa pentru el cînd are nevoie de viaţa ta. Cred că Blaga a spus asta. Am o convingere, Mihai: în condiţiile-n care trăim noi, nici un popor n-ar fi mai bun. Aş vrea să văd ce-

ar face alte popoare avînd aşezarea noastră pe hartă». «Dar poporul ăsta nu face nimic ca să schimbe ceva». «Poporul ăsta eşti şi tu. Şi cine a-ncercat ceva a dispărut fără urmă. Gîndeşte-te la Valea Jiului. La vîrsta mea, cred că măcar pe nebunul ăsta tot am să-l văd dat jos». «Şi cine să-l dea ? Nu te gîndeşti cîtă lume este interesată ca regimul ăsta să ţină o mie de ani ? Aparatul de represiune împreună cu familiile lui, comerţul de stat, activiştii de partid, leneşii, incapabilii fac măcar zece milioane ? Cine vrei să-l dea jos şi ce să pună-n loc ? Un comunism cu altă firmă ? Şi mai întîi cine să-l dea jos pe ăsta de-acum ?». «Nişte oameni cărora libertatea are să le fie mai dragă decît viaţa... Am avut pacientă o fetiţă de cinci ani: Domnica, de la Comana. Avea insuficienţă renală. într-o seară eram de gardă. Mă trezesc cu ea. A stat o vreme pe scaunul din faţa mea şi m-a privit fără să scoată o vorbă. „Cee,Domnico,ai ceva să-mi spui ?"„Da' nu te superi ?"„Păi, de ce să mă supăr ?". „Tanti doctorița, eu ştiu c-am să mor acuş-acuş. Ştiu eu. Da' nu mi-e frică. Să nu mă spui la nimeni. Da' matale să ştii că nu mi-e frică". Şi s-a ridicat, m-a mîngîiat pe obraz şi-a plecat». «Mamă, eu nu mai cred în viitorul ţării ăsteia. S-a-mbolnăvit de-o boală de care nimic n-o s-o mai scape. Iartă-mă că vreau să mă salvez».

Preţ de opt ani de liceu, toamna, cînd îi făcea maică-sa geamantanul de nuiele pentru internat, Marinei i se părea c-o pregăteşte de spînzurătoare. Îi era urît să plece de-acasă, unde cunoştea pe toată lumea, ba şi pietrele şi gropile din drum, şi să se ducă prin străini. Nu se certase opt ani cu nimeni în internat, dar nu se putea lăuda nici cu vreo prietenie pe viaţă, cum ar fi fost firesc la vîrsta aceea. Fără să fi fost neapărat o fire cîrcotaşă ori care caută nod în papură. Marina era dintre cei care, oricît ar fi fost de orbiţi de lumina soarelui, nu-i uită petele. La internat n-o persecuta nimeni, la-nvăţătură n-avea greutăţi, pe colegele cu damfuri şi cu fumuri, de prea mult

bine, le ignora, nu ura pe nimeni. Deşi nimic n-o contraria spre a-i deveni de nesuportat, se simţea străină, copleşită de străinătate.

Directoarea internatului, subdirectoare a liceului, era profesoara lor de ştiinţe-naturale. Nici slabă, nici grasă, nici înaltă, nici scundă,cu-o faţă ovală şi plată,cu nas ascuţit,cu buze subţiri, cu-o voce puternică şi stridentă, doamna Manilovici — al cărei nume de botez Marina Şerban ori nu-i ştiuse niciodată ori îl uitase — era o mînă de fier şi de gospodar cum rar se-ntîlneşte. Părea că umblă ne'ncetat şi peste tot în acelaşi timp. Fetele de la «clasice» o porecliseră *ubique* şi, de-aici, românizîndu-i porecla şi făcînd-o diminutiv, îi spuneau Ubicuţa. Marina şi-o amintea îmbrăcată mereu în maro, cu părul cărunt, părînd şi el maro, strîns pe ceafă într-un coculeţ cît o nucă, totdeauna cu pantofi fără tocuri şi-n ciorapi *sable*, de bumbac mercerizat, cu dungulițe. Doamna Manilovici locuia în internat cu cei doi băieţi ai ei, gemeni, proveniţi dintr-o căsătorie nereuşită şi desfăcută îndată după naşterea copiilor. Două fiinţe ciudate aceşti copii, amîndoi cu ochelari, străvezii de slabi, negricioşi, mereu îngîndurați şi care nu se jucau niciodată. În opt ani de internat, Marina o dată nu vorbise cu ei şi nici nu le-auzise glasul. Pe cînd terminase Marina liceul, ei să fi avut vreo doisprezece-treisprezece ani. Îl întîlnise pe Marius tîrziu, cînd şi ea şi el erau de ani şi ani medici, ea — urolog, el — microbiolog. Remarcabil şi el ca şi frate-său, Mihu, profesor la Facultatea de Matematică. La fel de bizari şi de tăcuţi la maturitate ca şi-n copilărie. Pe Marina, la reîntîlnirea cu Marius, o frapase părul lui văpsit. Aflase de la el, cîine-cîineşte, că frate-său nu se-nsurase; şi, ca detaliu, că fuma o sută de ţigări pe zi, spre disperarea doamnei Manilovici, cu care locuia. După spusele lui Marius, Ubicuţa ajunsese de nerecunoscut. Cîte lucruri nu uitase Marina! Vedea însă în faţa ochilor «marchiza» cu brienţele pe care doamna Manilovici o purta pe inelarul mîinii drepte, mînă care desena neobosit, cu crete colorate, la o clasă — flori, la alta — animale şi interiorul lor, la alta — diferite «aparate» ale

trupului omenesc.

Pe vremea Marinei, profesoarele erau un fel de castă *tabú*. Elevele, chiar dacă aflau cîte ceva despre profesoarele lor, nu-n-drăzneau să le comenteze deschis viața particulară. Iar acestea nu-și povesteau viața nici în clasă, nici în cancelarie. Discreția și modestia erau inseparabile noțiunii de dascăl. Profesoarele Marinei se-mbrăcau în așa fel încît păreau că poartă și ele uniformă. În culori închise, modele simple, clasice.

În vremea cînd fuseseră elevi fiii Marinei, în școală se produseseră mari schimbări, ca peste tot. În anii aceia, ai stalinismului victorios, chiar și cine mai avea rezerve se-mbrăca pe «cartelă» ca să n-atragă atenția. Departe de-a-și povesti viața, profesorii,ca mulți alții, ar fi dat orice ca să li se șteargă și ultima urmă de biografie. În cancelarie se vorbea despre vreme, despre boli și despre leacuri, se mai dădea cîte-o rețetă de bucătărie. în clasă, cu mare prudență, se expunea lecția, iar la ședințe unii se-ntreceau în patos, alții nu știau unde să se-ascundă pentru a trece neobservați.

Pe vremea nepoților Marinei, între unele profesoare se dădeau adevărate concursuri de vestimentație, în timp ce altele veneau tot anul cu-același pulover. În cancelarie și-n clasă, profesorii se-ntreceau în povești autobiografice. Uneori, chiar în loc de lecții. Discuțiile gravitau în jurul aceloraşi teme: alimentare, termice, «trepte», admiteri la Facultate, meditații, teste. Și tot așa mereu.

Cînd începuse Marina liceul, administratoare ale internatului erau *Fräulein* Mitzi și *Fräulein* Ella, două nemțoaice fără vîrstă, răsărite parcă o dată cu zidurile școlii. Piele și os de slabe, și de-accea părînd nesfîrșit de-nalte (fără să fie), cu părul alb, care nu se diferenția de fața lor lăptoasă, cu ochi albaștri, spălăciți, cu frunte înaltă, cu nas lung și ascuțit și cu gura subțire ca o tăietură deasupra bărbiei teșite, cele două pedagoge erau niște apariții bizare. Marina nu văzuse niciodată — pînă a le cunoaște, nici după aceea — niște chipuri atît de-nguste. Păreau trase la menghină. De unde

veniseră astea două, cîți ani aveau și cum de semănau atîta una cu alta, fără să fi fost rude, Marina nu aflase.

Mult mai tîrziu, cînd pentru prima oară văzuse un *barzoi* deși nu cunoștea rasa, Marinei cîinele-i adusese aminte ca de ceva trăit în altă lume. «Ce Dumnezeu, m-am prostit de mă gîndesc numai la cîinele-ăsta ?». Se trezise-ntr-o noapte și se plesnise peste frunte. «*Fräulein* Mitzi și *Fräulein* Ella». Asta era misterul cîinelui cu mutră de lord. în anii adolescenței, tare-i era milă Marinei de cele două «fraile», cum le spuneau elevele-n internat, în zi de sărbătoare, tot omul se ducea la un prieten, la o rudă, numai «frailele» și internele mergeau în grup la biserică și-apoi în Parcul Carol, căruia și azi Marina-i cunoștea fiecare potecuță. Și erau o mulțime de sfinți însemnați și de evenimente din viața lor și toți și toate se prăznuiau. Marina știa și azi pe dinafară slujba, atîta o ascultase în vremea liceului. încet-încet o-nvățase și pe cea de-nmormîntare, căci oamenii se duc. Din cînd în cînd, după ce-și făcea pelerinajul la Belu ortodox, trecea și la catolici, la două morminte alăturate, unde odihneau *Fräulein* Mitzi și *Fräulein* Ella. Pe cele două pietre identice, modeste, care le străjuiau, le era scris numele: Măria Nunweiller și Ella Arabin. Să fi știut cineva vreodată mai mult despre ele ? Marina se gîndise totdeauna cu milă și cu duioșie la cele două pedagoge. Dacă *Fräulein* Mitzi și *Fräulein* Ella ar fi știut atunci că-i era cuiva milă de ele ori s-ar fi revoltat toată nemția dintr-însele ca la o agresiune plină de indecență ori și-ar fi descărcat o dată sufletul în fața cuiva. Așa, rămăseseră pentru toată lumea, fără vîrstă, fără biografie. De-o vreme-ncoace, Marina mereu și le-amintea. Viața lor de dinainte de liceu era o viață fără martori. Ca o istorie fără documente. Ca o avere fără acte. Cel mai greu pentru cine se strămuta dintr-o țară-ntr-alta — credea Marina — era să renunțe la martorii unei vieți. La fel te simți cînd îmbătrînești și-ți mor contemporanii. Nu mai poți spune în nici o-mprejurare: «Dacă nu mă crezi, întreabă-l pe cutare !».

«Fiecare-și trăiește viața cum crede și mai ales cum poate».

Memoria are avantajul de-a alătura evenimente petrecute la mari distanțe-n timp, fapte cu închipuiri, de toate, amestecate-n felurite chipuri. Marina,în ultima vreme-şi amintea mereu lecțiile de istorie pe care le ținea tată-său copiilor. Un învățător de țară. În copilărie, ea nu pricepea care era dosebirea între domnitori şi sfinți. Prin clasa a treia primară luase pe furiş calendarul bisericesc şi-1 citise de la primul pînă la ultimul rînd, de cîteva ori, cu creionu-n mînă şi nu destăinuise nimănui nedumerirea şi dezamăgirea de-a nu-i fi găsit printre-atîția sfinți şi mucenici pe Mircea cel Bătrîn, pe Alexandru cel Bun, pe Ştefan, pe Mihai, pe Domnul Tudor, pe Horea, Cloşca şi Crişan, ultimii trei contopindu-se pentru ea într-o singură ființă. Ce mult însemnase istoria țării pentru ea şi pentru cei de vîrsta ei !

Mihai trebuise, acolo-n Nemția, să se hotărască asupra felului cum să-şi scrie numele. Discuțiile se purtaseră cînd fusese Marina la ei. Parc-ar fi plecat a doua oară, atîta o-ntristase şi subiectul ăsta. «Ce se-alege dintr-o familie...».

Gîndul plecării «acolo departe» i se strecura tot mai des în minte. Nu-i era frică. Doar că nu-i mai ajungea timpul. Simțea cu acuitate fiecare clipă. Nemiloasa trecere. Şi trecerea asta n-o sărăcea doar de zile, venea ca o rafală duşmănoasă care lăsa pustiu în urmă: nici credințe, nici speranțe, nici măcar înduioşare, o sinistră lipsă de milă. Se scutura adesea în fața imaginii acesteia în care nu se mai recunoştea. «Doamne, chiar asta face viața din om ?!». O curiozitate de-a-şi verifica nişte impresii, mai degrabă o pîndă — o făcea să revadă oameni, să recitească unele cărți. Şi dacă o dezamăgeau simțea o voluptate insidioasă care se adăuga eşafodajului său de păreri despre lume. În viața ei nu se analizase cu-atîtea adjective care, toate la un ioc, defineau dezamăgirea şi scîrba. *«L 'ère du soupçon»* ! Era dezgustului şi-a păcălelii. *L 'ère du sinistre.*

Cîştigase ceva: nu-i era frică de moarte. Se-apropia-se-ncet-încet de gîndul ăsta, şi-1 făcuse prieten. Deşi văzuse mulți oameni murind, dintre cei care ştiau că sfîrşitul le era aproape, nu-ndrăznea să spună că le ştiuse gîndurile, gîndurile

ascunse pe care omul abia cutează a şi le spune lui însuşi, atît de greu de definit şi, uneori, şi de suportat. Sub seninătatea ţăranului care-şi rînduia hainele de-nmormîntare, ştergarele, toate cîte voieşte el să-i fie date înaintea sufletului, ce să se fi ascuns oare ? Mama şi tatăl Marinei, învăţători de ţară, pe care-i deosebea de ţărani doar ştiinţa de carte, vorbeau despre moartea lor ca despre mutarea-n altă casă. Nu-ndrăznise nici pe ei să-i întrebe ce simţea omul în faţa sfîrşitului. I se păruse că nu era-ngăduit să pui asemenea întrebări. Măcar atîta drept la taină să-i laşi unui om. «Doamne, cît m-am schimbat, ce-a rămas din mine ! Doar defectele ne rămîn trainice şi de neclintit ca stîncile. Calităţile ne lasă, obosesc de convieţuirea cu-acelaşi om». Şi iar sentimentul că un val, o vijelie, un viscol a pustiit totul, lăsînd în urmă un sfîrşit de lume. Şi-atunci îşi punea rucsacu-n spinare şi pornea să hoinărească. «Bine că sînt în două picioare şi-n toate mîinile».

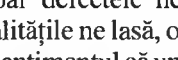

În scurtul răgaz dintre doi pacienţi, profesorul Şerban îşi pritocea-n minte lucrurile pe care le-avea de făcut. Amînările îl sîcîiau. îl indispunea de totdeauna lăsatul de azi pe mîine. În golurile de benzină din rezervor, deşi nu-i plăcea să circule cu mijloacele de locomoţie în comun — cui îi plăcea ? — le folosea, ca să nu amîne rezolvarea treburilor pe care şi le propunea şi pe care i le propuneau alţii. De cînd fostul lui coleg, profesorul Cristea, murise azvîrlit din tramvai la o curbă, uşa vagonului deschizîndu-se pe neaşteptate, lui Daniel Şerban nu-i mai prea venea să se urce-n mijloacele de transport în comun, oricît ar fi invocat fatalitatea care te-nvaţă că atîtea zile trăieşti cîte le ai. Sau, cum spunea invariabil Marina, nevastă-sa, dacă o-ntrebai de ce-a murit cutare: «Fiindcă n-a mai avut zile».

Cu o lună înainte, prin Aglae — tot Aglae, săraca ! — intrase-n legătură cu cineva despre ale cărui ocupaţii nu ştiuse mare lucru decît că, pînă una-alta, pentru una sută lei

recompensă, îți făcea plinul de benzină. De două săptămîni, «binefăcătorul» dispăruse. Profesorul Şerban îşi făcuse raționamentul pe care şi-l făcea de obicei față de abandonul oricărui binefăcător din aceeaşi tagmă: ori îşi găsise un client mai avantajos, ori voia să urce prețul, între fostul şi următorul plasînd o foarte judicioasă absență. Cînd cel dispărut temporar reapărea, profesorul Şerban nu-i făcea nici un reproş, dimpotrivă se arăta îngrijorat fiindcă totdeauna omul pune rău-nainte. «Eu am nevoie de el, nu el de mine», îşi spunea mereu, pentru a se ancora în realitate şi pentru a-şi domoli revolta. De data asta, raționamentul lui obişnuit se dovedise neîntemeiat: «binefăcătorul» se afla-n ancheta miliției economice care, după cîte aflase Aglae, i-ar fi găsit la domiciliu doar 300 000 de lei. «Ce mă-ncălzeşte pe mine ? De reținut că ne-aşezăm — adică Marina — din nou la coadă». «Lăsați, domnu' doctor, că găsim noi altul. Cu bani găseşti orice», încercase Aglae să-l mîngîie, convinsă că banii pot orice şi la oricine, doar suma variind, potrivit cu persoana. Pînă acuma, practica socială nu infirmase niciodată părerile Aglaei. Ea n-avusese niciodată de-a face cu de-ăi de nu primeau şi de care se temea aproape superstițios; ca şi de omul care-n viața lui nu punea picătură de băutură-n gură; sau care tăcea ca mutul şi doar asculta ce spune altul.

— Domnu' doctor, a venit baba.

— Care babă ?

— A cu paltonul furat.

— Să intre.

— Să trăiți, domnu' doctor.

— Şi dumneata, madam Ghibănescu. Ce te-aduce pe la noi ?

— Domnu1 doctor, cînd mănînc varză murată am arsuri. Am băgat de seamă că şi la cartofi... Şi ce să mănînc, păcatele mele ?

«Cu pensie de 700 de lei, chiar ?».

Madam Ghibănescu venea la profesorul Şerban cu orice probleme de sănătate. Puțin îi păsa că dînsul era chirurg. Pe

vremea ei, omul se ducea de la tinerețe pîn' la bătrînețe, cu orice suferință, la același doctor. Pe lîngă faptul că profesorul Șerban corespundea ideii pe care și-o făcuse madam Ghibănescu despre ce va să zică un doctor, el era și singurul care nici bon nu-i cerea și la ușa căruia nu aștepta,fiindcă venea Aglae de la „Informații", o lua de mînă și-o băga în cabinet. Madam Ghibănescu oricît ar fi trăit de modest, cu pensia de 700 nu se putea descurca. Pentru a-și albi cît de cît pîinea, tricota și croșeta, de la fețe de pantofi pînă la fețe de masă și la «milieuri de macrame», fuste, pulovere, jachete; în fine, de toate. își făcuse o clientelă în blocul ei, în cîteva blocuri din vecini și printre asistentele și doctorițele de la niște policlinici.

— Domnu' doctor, cînd mi-au furat butelia și paltonul, palton de 1 500 de lei, luat pe-mprumut de la CAR, la-nceput am vrut să mă omor. Pe urmă mi-am zis tot eu: «Femeie, ăl mai mare păcat în fața lui Dumnezeu e să-ți iei zilele. Așa am auzit și eu din bătrîni. Și m-am apucat de croșetat și de tricotat».

«Să-l mai conteste cineva pe Akaki Akakievici».

Madam Ghibănescu avusese un bărbat bețiv și rău și-o fată ca o floare, care-i murise la douăzeci de ani, cu mult în urmă. Viața acestei bătrîne se petrecea între un mormînt și niște andrele. Vizitele pe la cele cîteva neamuri pe care le mai avea, radioul și televizorul erau marile ei evenimente.

— Domnu' doctor, nu se gîndesc ei să ne dea și nouă un film ca lumea, ceva, la televizor. Nu se gîndesc că sînt pensionari care n-au altă mîngîiere, nu se gîndesc...

Madam Ghibănescu avea o voce firavă, scotea spațiat cuvintele și se uita-n toate părțile cît vorbea, de parc-ar fi pîndit-o de peste tot dușmani nevăzuți. Cînd îi vorbeai, întindea puțin gîtul și mărea ochii. Asculta cu fiecare fibră, dornică să audă voci pe viu, adresîndu-i-se numai ei, spre deosebire de cele de la radio și de la televizor. Profesorul Șerban nu simțise în nici un glas atîta umilință și nu văzuse în nici o pereche de ochi atîta mirare-ndurcrată ca-n glasul și-n privirea bătrînei madam Ghibănescu. Și nu voia să capteze

bunăvoința nimănui. Asta îi adusese ei viața.

«Doamne Dumnezeule, de ce-ngădui atîta durere şi-atîta mizerie ?».

Profesorul Şerban era nevoit să meargă la Belu. Alături de locul lor de veci se făcuse o lucrare şi cum nimeni nu se uita unde şi ce arunca, meşterii izbutiseră să desfacă-n trei bucăți crucea bunică-sii, Luxița Bantaş, şi să-i azvîrle o căruță de bulgări pe mormînt. Administrația cimitirului un singur lucru putuse face: să-l aranjeze contra 270 de lei; şi-n aceiaşi bani, ca pe-o mare favoare, să care şi pămîntul, vorba-vine. Căraseră ceva, dar lăsaseră încă atîta că locul de veşnic repaos al coanei Luxița arăta a gorgan şi nicidecum a mormînt creştinesc. Profesorul trebuise să-i mai plătească şi candelăresei ca s-aducă stratul la-nălțimea cuvenită. Astăzi sentîlnea cu un meşter pentru nişte reparații la groapa lui Costi Mavros, primul soț al Melinei, soția dintîi a lui Ienache Kreţulescu, tatăl coanei Luxița. «Are dreptate şi Marina că vrea să fie incinerată şi cenuşa să-i fie aruncată într-o apă curgătoare». «Vreau să călătoresc», spusese ea cînd venise vorba despre morminte şi despre cimitire, descurajată probabil de felul cum arătau mai toate cimitirele ortodoxe din Bucureşti.

Cînd, fără să vrea, profesorului îi trecea prin minte gîndul plecării, nu-şi putea-nchipui cam ce-ar fi fost viața lui fără Marina şi nici viața Marinei fără el. Slavă Domnului, nu era un gînd obsesiv, dar era un gînd: dacă şi-ar fi putut controla scoarța şi legăturile subtile care-o dirijau, l-ar fi izgonit din apele lui teritoriale, dar cum nimeni nu e pe deplin stăpîn pe sine şi pe nucleii de sub scoarță, trebuia să se obişnuiască şi cu vizita acestui oaspete nepoftit. Văzuse şi vedea atîta suferință-n lume, încît nu simțea nevoia unui supliment de tristețe. Un medic are nevoie de-un optimism solid, de nervi sănătoşi. Din stările sale trebuia să lipsească panica. Daniel Şerban n-avea a se plînge de trupul, de mintea şi de echilibrul său. Făcea şi-acum gimnastică şi pedala un ceas pe zi la bicicleta ergonometrică. Pe cealaltă n-avea curajul s-o folosească, la

circulația existentă, cu exuberanți care treceau «pe roşu» cu cel puțin 80 la oră. Nu erau de el experimentele. Îngrijea cum îngrijise totdeauna un trup care-i adusese destule plăceri.

După consultații trebuia să treacă pe la doamna profesor doctor Stéphanie Zadurian, Fanette pentru intimi, pe la Lola Colan, văduva profesorului doctor Stoian Dogaru şi, la urmă, pe la Sanda Băncilă.

«Să nu uit să iau analizele Lolei de la laborator».

— Sărut mîna, doamnă doctor, i se adresă Eleonorei Nichita, singura în laborator la ora aceea.

Eleonora Nichita îl privi jumătate a recunoştință, jumătate a reproş. Ar fi preferat să i se omită titlul, fiindcă nu dorea să atragă în nici un fel atenția asupra ei.

Profesorul Şerban n-ar fi renunțat pentru nimic în lume să i se adreseze astfel. Un titlu se obținea pe baza unor studii şi trecerea posesorului într-o funcție în care ele nu erau necesare nu îndreptățea nici pierderea, nici omiterea titlului.

— Bună ziua, domnule profesor.

— Aş vrea nişte buletine pe numele Colan-Dogaru.

— Văduva profesorului Dogaru ?

— Da.

— S-o chem pe doamna doctor Stoenescu.

— Dumneavoastră nu mi le puteți da ?

— Mai bine să vi le dea doamna doctor Stoenescu. Eleonora ridică din umeri. Era limpede că nu voia să suscite nemulțumiri şi susceptibilități. Evita să facă un gest firesc pentru orice asistentă. Nu voia să pară că-şi dă aere şi că-şi depăşeşte atribuțiile actualei sale condiții.

Cu patru ani în urmă, în calitate ei de medic microbiolog, fusese conferențiar la Facultatea de Medicină.

Bărbatu-său, împreună cu ea şi cu cei doi copii ai lor, îşi depusese cerere de plecare definitivă în străinătate.

Ea fusese dată afară de la Facultate şi numită laborantă

într-o uzină; fiu-său cel mare — exmatriculat de la Facultatea de Fizică. Soțul ei — căruia-i aparținuse inițiativa plecării — medic și dînsul, rămăsese în slujbă pînă cu trei luni înainte de-a obține pașaportul pentru el, pentru noua nevastă, pentru cei doi copii, ai lui și-ai Norei.

După ce-și depuseseră cu toții actele de plecare, doctorul Nichita făcuse o pasiune pentru o colegă, fapt care nu trecuse neobservat acasă. În familia Nichita. seara — cînd își făceau bilanțul zilei în jurul unei cafele _ soții obișnuiau să bea și-un păhărel de coniac sau de vodcă. De la o vreme, petrecîndu-și serile și chiar și nopțile singură — cînd soțul «pasiunii» lipsea din București — Nora începuse cu un păhărel ca și-nainte, apoi trecuse la două, și-ncet-încet ajunsese să golească sticle.

Cît timp durase romanța doctorului Nichita cu viitoarea lui a doua soție, toată lumea o compătimise pe Eleonora și-ințelesese cum ajunsese să bea. îndată ce lucrurile se limpeziseră, divorțul se pronunțase, copiii se-mpărțiseră (băiatul cel mare — mamei, cel mic — tatălui) și noua căsătorie se perfectase, părerile despre foștii soți Nichita se schimbaseră brusc. «Cum să trăiască, dragă, și el cu-o bețivă?». Și oricum doi medici care-aveau să lucreze la un mare laborator în America — noul cuplu Nichita — reprezentau o relație mult mai demnă de cultivat decît cea cu-o laborantă, și bețivă pe deasupra.

Cine-avea timp să analizeze stările altuia, să le «rafineze», să se-aplece asupra resorturilor unui suflet și-a detracării lor ? Nimeni nu se mai gîndea că doctorița Nichita acceptase să-și depună actele de plecare pentru a nu-și strica rostul și casa și pentru a nu-și despărți copiii de-un părinte. «Și uite ce bine-am reușit!».

Ca toți bărbații neafemeiați, doctorul Nichita nu știuse să păstreze măsura între casă și pasiune. «Iubirea» fiindu-i măritată, iar posibilitățile de-a o întîlni reduse la case de-mprumut, căsătoria îi apăruse doctorului singura cale de-mplinire a tumultului care-i cuprinsese toată ființa.

Profesorul Șerban, înțelegător față de păcatele omenești

— mai ales, cele din dragoste, cărora şi el le căzuse «victimă» — nu se putea-mpiedica să nu constate că toate-şi aveau obîrşia într-o slăbiciune de caracter

Cu toată simpatia pe care i-o purta doctoriţei Nichita, n-o absolvea de vina slăbiciunii ce-o făcuse să-şi caute mîngîierea-n băutură. Oamenii trecuţi prin nenorociri fără seamăn —profesorul se gîndea la biata madam Ghibănescu, cea cu paltonul furat, şi la atîţia şi-atîţia ieşiţi din lagăre şi din puşcării într-o lume indiferentă şi ostilă — şi care nu mai căzuseră la ceea ce atît de bizar se numea «darul» beţiei.

Doctorul Nichita, cu noua nevastă şi cu băieţii lui şi-ai Eleonorei, se alia de doi ani în Statele Unite. Iar ea, de patru ani — laborantă, vreme-n care singurul pas înainte fusese transferul dintr-un laborator de uzină într-unui medical.

Deşi nu suflase-un cuvînt despre trecutul ei, lumea dovedindu-se mică, iar cea medicală şi mai mică, nu era suflet care să nu fi ştiut în policlinică, din primul moment, cine era noua laborantă Nichita Eleonora. De-atunci trecuseră doi ani.

Doctoriţele i se-adresau cu «doamnă Nichita», asistentele şi laborantele cu — «doamna Nora».

Eleonora evita, pe cît îi era cu putinţă, să rămînă cu cineva între patru ochi: avea oroare de confidenţe. Fetele din laborator nu făceau nici o taină din viaţa lor particulară: nu se jenau să se plîngă de bărbaţi, de soacre, de copii, de greutăţile şi de plictiselile cotidiene, fără de sfîrşit. Ca să nu pară chiar surdă la tot ce se vorbea, Nora mima uneori oarecare interes şi punea cîte o întrebare despre situaţia şcolară a copiilor, abţinîndu-se să istorisească fie şi cel mai mărunt lucru despre-ai ei,care-i scriau, îi trimiteau poze şi-aşteptau ziua cînd, în stare să-şi cîştige singuri pîinea, aveau să-şi invite mama în vizită, acolo-n State. Pînă la-nfăptuirca acestui basm cu zîne, Eleonora spera să-i vadă pe ei în ţară. În ciuda băuturii, devenită obişnuinţă, avea încă voinţă suficientă să se-mbrace corect şi să nu stîrnească mila. Îşi sărbătorise — vorba vine — singură cei cincizeci de ani de curînd împliniţi. Era foarte uşor să decazi ca om şi, mai ales, din drepturi. Profesorul Şerban

ştia de cîtă-alergătură şi de cîte umiiinţe era nevoie pentru-a redobîndi ceva. Nu uitase nici acum anul cînd fiu-său cel mare fusese exmatriculat din toate şcolile din ţară.

Eleonora mai avea doar, şapte ani pînă la pensie. Era păcat, după o viaţă de muncă universitară, să-şi micşoreze drepturile prin postul la care fusese redusă de patru ani şi de unde nu dădea semne să mai iasă, în privinţa asta stînd cu mîinile-ncrucişate. «Caz tipic de abulie alcoolică», o diagnostica profesorul Şerban. uitîndu-sc cu jale şi cu ciudă la femeia blondă, slabă, scoasă parcă de la afumat, care — nițel fardată — şi-acum s-ar fi putut numi frumoasă. «Ce-o mînca amărîta asta, de e piele şi os ? „Băutura-i temelie, mîncarea e fudulie !"».

— Doamnă doctor, am auzit că aţi avut nişte probleme de sănătate şi că aţi fost internată la „Panduri".

— Se punea problema dacă-mi mai funcţionează un rinichi.

— Şi ?

— Se pare că rinichiul e bun; cu pancreasul n-ar fi-n regulă. Nu-i de mirare, cu hrana chimizată de astăzi, şi asta, cîtă este.

Profesorul Şerban abia-şi reţinu un zîmbet. Doctorița rostise cu-atîta seninătate ultima frază, încît, dacă n-ai fi ştiut că era o femeie deşteaptă, ai fi zis că şi crede ce spune.

Profesorul Şerban ştia din propria familie, de la fiu-său Tudor, că discuţiile cu cei care-aveau darul clondirului se terminau toate-n acelaşi fel: «Da' ce beau, dom'le ? Beau cît îmi trebui'. Ce mare lucru !», frază la care profesorului i se urca sîngele la cap, chiar dacă ştia că nici un accident vascular cerebral care l-ar fi pălit n-avea să-l convingă pe fiu-său, Tudor, să se lase de băutură.

— Doamnă doctor, lăsînd la o parte problemele de. sănătate, care nu sînt deloc neglijabile, mai ales cînd e vorba de pancreas, îmi permit să vă sugerez să vă ocupaţi de problema dumneavoastră profesională.

— La ce bun, domnule profesor ?

— Doamnă doctor, mîine-poimîine ieşiţi la pensie. Nu-i păcat să nu-ncercaţi să lucraţi iar ca medic ?

— Să mă umilesc, să mă căciulesc pentru-o ipotetică pensie ? Cine-mi garantează c-am s-o apuc ?

— Cine vă garantează că n-o s-o apucaţi ?

— Parcă mă bate- aşa un gînd, o presimţire. — Doar dac-o să vă distrugeţi sistematic sănătatea, îi trecu profesorul Şerban un ibrişin pe la nas.

— Îmi poate cădea o cărămidă -n cap, poate să deraieze-un tren în care să fiu şi eu, poate cădea un avion cu mine cu tot, cîte nu se pot întîmpla...

— Bine-nţeles. Dar tot aşa de bine s-ar putea ca nimic din toate astea să nu se-ntîmple. Şi s-apucaţi pensia ca tot omul. Ca să vă scutiţi de umilinţe şi de căciuleli. vă promit că vă duc eu memoriul la minister. Dumneavoastră doar să-l scrieţi.

Pe chipul doctoriţei se ivi o umbră de jenă şi de nemulţumire. Venea el, tam-nisam, s-o sdruncine dintr-o stare cu care se obişnuise şi care i se părea preferabilă efortului de-a ieşi dintr-însa ! De ce vrea omul ăsta să-i tulbure apele cu pensia lui ?

Omiterea oricărei aluzii la eficienţa ei şi la nişte justificate ambiţii profesionale n-avusese cum să-i scape Eleonorei: profesorul intenţionase să fie cît mai evaziv; evitînd să pună degetul pe rană, adusesc-n discuţie posibilitatea pensiei de care-o despărţeau cîţiva ani şi nu pe-a deprofesionalizării ei dacă mai continua să spele mojare şi să prepare medii de cultură.

— Vă e greu să scrieţi memoriul ? se gîndi profesorul să-i întindă o mînă.

Eleonora se uită mai întîi în pămînt, apoi măsură impersonal încăperea, şi-n sfîrşit se uită-n ochii profesorului. înghiţi de două ori în sec pînă s-o pornească, la-nceput cu-o voce lipsită de orice participare.

— Nu vreau să scriu nici un memoriu, fiindcă nu mai vreau nimic. Tatăl meu a fost ofiţer, camarad de prizonierat în

Rusia şi de Canal cu prietenul dumneavoastră Mitică Băncilă. Colonelul Petroşanu. Da, el. Mama a fost chimistă la „Colţea". Mama a fost cardiacă de la patruzeci de ani. De la patruzeci de ani ai ei şi pînă la şaptezeci, cînd a murit, mă culcam cu groază, mă trezeam cu groază. Domnule profesor, poate vi se pare crud ce-am să vă spun: nu ştiţi cîtă linişte mi-a adus moartea ei. Nimeni nu ştie mai bine decît mine ce-nseamnă o groază fără de sfîrşit.

— Pe alt plan, ştim cu toţii.

— Cît am mai tremurat şi pentru postul de la Facultate. La fiecare nouă restructurare, la fiecare nouă pilă. Şi-acuma, cînd am pierdut tot şi-n sfîrşit am linişte... s-o iau din nou cu jalba-n proţap cum am umblat doi ani ? De ce ? Ca să testez oportunismul, lichelismul şi indiferenţa oamenilor ? Acum mai mult decît să mor nu mi se mai poate-ntîmpla nimic. Am pierdut tot... Am fost şase luni colegă de laborator cu nora dumneavoastră, cu Sînziana. în clinică erau cîţiva medici în care oamenii-şi puneau mari speranţe pîn-au ajuns şefi. Oamenii-şi manifestau tristeţea şi dezamăgirea cînd îi vedeau cum pe zi ce trece deveneau mai lichele. Sînziana era singura care nu se mira şi nu se-arăta deloc dezamăgită. Zicea: «Oameni buni, cine doarme pe pămînt n-are cum să cadă. Altfel spus, cine n-are iluzii n-are ce să piardă. Asta sînt eu. Voi nu-nţelegeţi că orice post mai mărişor conţine un morb. Cum eu la lichele nu mă duc la-nmormîntare, mai tai pe unul de pe listă. Nu-i mai cumpăr flori». Eu am ajuns să dorm pe pămînt, domnule profesor. Nu mai am ce pierde. Dac-aţi şti ce liniştit eşti cînd nu mai ai ce pierde. Iar pe viaţă doi bani nu mai dau...

— Nu sînteţi nici măcar curioasă cum o să fie *după*... dacă ne-o ajuta Dumnezeu ?

— «*Alte măşti, aceeaşi piesă*...», ce credeţi c-o să fie ? De vreme ce oamenii rămîn aceiaşi... Vă mulţumesc că vă gîndiţi la mine şi-mi pare foarte rău că vă dezamăgesc, dar am jurat să nu dau pacea pe gîlceavă, oricît de mizeră-ar fi pacea.

Fără să fi avut de-a face în viaţă cu depresivi — a căror problemă de căpetenie este lipsa oricărei urme de voinţă,

pierderea instinctului de conservare — în cariera lui, profesorul fusese nevoit nu o dată să facă bine cu de-a sila. Se aflase de multe ori în fața unor cazuri disperate, a căror singură şi precară şansă era o intervenție chirurgicală fără amînare, cazuri cînd cei în cauză preferau să moară decît să se urce pe masa de operație Era-nvățat cu pledarca cauzelor disperate. De data asta, intervenția lui de psihoterapeut eşuase. «N-am să mă-nvăț niciodată minte să nu mai fac bine cu de-a sila. De fapt, nimeni n-ar trebui să se-nvețe. Poți fi cel mult ridicol: şi din asta nu se moare. Pentru un strop de bine merită să te expui chiar şi ridicolului. Oamenilor a ajuns să le fie-atît de silă unora de alții că o-nțeleg şi pe ea». Ca un actor la sfîrşitul spectacolului, profesorul Şerban se-nclină şi i sărută ceremonios mîna doctoriței Eleonora Nichita.

Şefa laboratorului, doctorița Stoenescu, se-ntoarse, la solicitarea laborantei Nichita Eleonora, şi căută analizele Lolei Colan-Dogaru.

— Ce mai faceți, domnule profesor?

— Splendid, doamnă doctor, Şi, cum zice nevastă-mea, cît sîntem în două picioare şi relativ în toate mințile — e drept că după aprecierile proprii — n-avem de ce ne plînge.

— Aveți dreptate. Cînd îți consideri situația este important din ce punct de vedere o faci.

Doctorița dădu din cap cam a pagubă.

Oamenii se-obişnuiseră ca prin gesturi, prin priviri să suplinească interdicțiile de limbaj. Profesorul Şerban îi copie mişcarea. Microfoane se presupune că erau — dacă nu peste tot, măcar ici şi colo: aparate de filmat încă nu se instalaseră. N-aveam noi bani de-aşa ceva!

— Doamna doctor Şerban ce mai face?

— Sărut mîna de-ntrebare. De toate. Aprovizionare, gospodărie, tricotaj şi plimbări cu traista-n spate ca la tinerețe.

— N-o ajută nimeni la gospodărie?

— De cînd ne-a lăsat Mița, vine o dată pe săptămînă la curățenie omul de serviciu de la bloc. N-am reuşit să găsim un ajutor mai substanțial. Tot el ne mai aduce şi cîte ceva de pe la

magazinele din jur, de la «protectoarele» lui: le mai cară lăzi; le mai face curat prin prăvălie. În fine, îşi face mînă-bună pe lîngă ele.

— Bine că-1 aveţi. Eu nu reuşesc să găsesc pe nimeni. Aveam pe cineva, o femeie. Nu ştia să gătească, dar făcea curăţenie, spăla — cu maşina, evident. Acuma are-un strănepot de crescut şi nu mai poate veni la noi.

— La fel şi Miţa noastră. Şi de pe-aici nu reuşiţi să găsiţi pe nimeni ?

— Nici n-am încercat şi nici nu mi-ar conveni, drept să vă spun. Nu mi-ar plăcea să fiu comentată-n policlinică.

— Vă-nţeleg.

— Analizele doamnei Dogaru sînt ca de nou-născut. Ia priviţi aici transaminaze, colesterol...

Cu toate analizele astea de nou-născut, Lola uita destul de des: după somn, de multe ori nu-şi aducea aminte că Iani, soţul ei, murise; îl striga, îl căuta prin casă şi-i întreba pe vecinii din bloc dacă nu-1 văzuseră. Profesorul deţinea informaţiile de la Katika, menajera doamnei Dogaru. El n-avusese niciodată cum s-o surprindă-n asemenea momente. Nici discuţiile ei invariabile despre-un eventual testament nu prea se potriveau cu ce-arătau analizele. «Nu poţi schimba destinul nimănui».

Comparîndu-le pe Lola şi pe doctorita Zadurian, cea dintîi, cu tot farmecul ei şi cu toată aparenţa fizică robustă, dădea indubitabil semne de zahariseală.

«Oare eu, judecat de alţii, cum oi părea ? De bine-de rău nu povestesc de zece ori acelaşi lucru. De uitat e drept că mai uit. Caut uneori cu orele cîte-un lucru. Pentru că nu-1 pun în acelaşi loc. Cum spune Marina: „Chiar dacă pui un lucru unde n-ar trebui, nu-i schimba locul, dacă nu vrei să-1 cauţi cu ceasurile. Lasă-1 dracu' tot acolo !". Uit mai ales numele proprii. Mă aflu de-atîtea ori în situaţii jenante. Mă-ntîlnesc cu foşti colegi de liceu, de Facultate, cîţi am mai rămas. Ei: „Ce faci, Daniele ?" Iar eu, nici dacă viaţa mea şi-a familiei mele ar depinde de numele lor şi tot nu mi l-aş aduce aminte. Apoi,

cînd întîlnesc un om în alt mediu decît cel în care l-am cunoscut, nu mai ştiu de unde să-l iau. Conversaţia cu un om pe care nu ştii de unde să-l iei sună fals. Cînd întîlneşti un om pe care nu ştii de unde să-l iei şi care s-ar putea să se afle-n aceeaşi situaţie faţă de tine, bine e ca fiecare să spună: „Eu sînt cutare şi ne cunoaştem din cutare-mprejurare". Memoria profesională mi-a rămas intactă. Dar, oare, cînd am s-o pierd — dac-am s-o pierd — am să-mi dau seama ? Cine vrea să moară-n floarea forţelor fizice şi intelectuale trebuie să moară tînăr. Trenul ăsta l-am scăpat. Acuma totul e să n-o iau la vale înainte de *terminus*».

Greu de alungat la bătrîneţe gîndul bătrîneţii. Ca şi-al dragostei la tinereţe. Degeaba-ţi spui: din dragoste se-alege praful ca din tot ce e legat de trecerea vremii şi-a omului, la fel suferi. Bătrîneţe utilă, înţelepciunea vîrstei... Hai să aurim pilula. Nimeni şi nimic nu putea depărta de omul bătrîn singurătatea, darea de-o parte, sentimentul că nu mai eşti nicăieri la locul tău, că pînă şi viaţa te tolerează doar, te poartă ca pe-un balast de care n-a reuşit încă să se debaraseze. Sentimentul desuetudinii. Coana Luxiţa Bantaş, bunică-sa, se dusese la aproape o sută de ani, bună-zdravănă la trup şi la minte. Doamna profesor Zadurian, la nouăzeci de ani trecuţi se ţinea tare pe baricade. Sanda Băncilă era verde ca bradul. Se putea deci şi-aşa. Şi totuşi... «Ehei, marfă veche, marfă bună. Ca stofele englezeşti de pe vremuri. Multe aveau două feţe. Cînd se rodeau astea două, de dedesubt apăreau altele două, şi cînd se rodeau şi astea, încă două. în total şase feţe la o stofă nu mai groasă decît un *camgarn* obişnuit. Asta, oricum, era înainte de '36, cînd Selye, endocrinologul ăla canadian, a introdus cuvîntul „stress", vrînd să zică „tensiune, efort susţinut", dar care-n realitatea zilelor noastre cuprinde atîtea dezordini şi forţe de şoc ale vieţii moderne. Niciodată oamenii n-au fost scutiţi de confruntările cu stările conflictuale, cu-ngrijorarea, cu boala, cu moartea — altfel spus, cu viaţa. Dar toate se petreceau pe-un fond mai puţin zgomotos, mai puţin fumegos şi afumat, mai puţin anxios. Era mai multă linişte

înuntru şi-n afară. În medie se trăia mai puţin. Viaţa era mai aproape ca durată de programarea ei biologică de circa, să zicem, cincizeci de ani; aveai mai puţine posibilităţi să te confrunţi cu neajunsurile bătrîneţii. Dar să lăsăm naibii consideraţiile existenţiale şi să vedem cu ce ne-alegem de la „protectoarea noastră cu ciorapii bubaţi", vorba Aglăiţei. Mi-aduc aminte cum vorbeam cu Coana-mare. Îmi făcea cronica secolului trecut şi pe-a celui actual: mondenă, artistică, literară. Tot ce spunea era nou şi interesant. Ce mare povestitor era coana Luxiţa. Iar noi, cei tineri pe vremea aia,Gheorghe Hangan, Iancu Stein, Matei şi cu mine discutam despre filosofia istorici, despre esenţialism — atît de la modă în preajma războiului al doilea, cum avea s-ajungă, după *război*, existenţialismul — despre frumuseţile şi despre urîţeniile vieţii. Eram în stare să ne abstragem din contingent, care nici pe-atunci nu era o idilă. De fapt nu cred că omenirea a trecut vreodată printr-o fază idilică. Numai cine n-a trăit poate idealiza viata. Hai să ne-ntoarcem la Aglăiţa...».

Întretimp, Aglae împărţise «prada», cum numea dînsa mana cerească neprevăzută, fiindcă «ciorapii bubaţi» apăreau cînd cu gîndul nu gîndeai prin policlinică. Nu se putea conta pe ritmicitatea lor. Deci, apariţia era o adevărată sărbătoare. În schimbul serviciilor pe care posesoarea le făcea contra cost, Aglae avea de introdus pe la toţi doctorii din policlinică şi pe «tuşa» cutare şi pe «nea» cutare, un neam întreg de prin împrejurimile Bucureştilor, de unde binefăcătoarca-şi trăgea obîrşia. «Toată „mafia" asta socialistă urmează modelul sicilian în frunte cu „Puiu": „Noi şi tot neamul nostru". Deviza asta şi cîinii sînt singurele lui elemente umane».

— Domnu' doctor, am împărţit aşa ca să fie toată lumea mulţumită: doamna doctor Andreianu — două kile,c-a contribuit cu banii; dumneavoastră — trei şi eu — restul, că sîntem mulţi.Eu şi cu Costică, nu ştiu dacă mă credeţi, da' nici

nu gustăm. Vă supărați ?

— Cum să-mă supăr, Aglăițo, dacă-mi dai şi nu-mi iei ? Îți sînt recunoscător pentru oricît. Şi nevastă-mea le dă cel puțin jumătate copiilor.

E drept că şi Sînziana, noră-sa, de cîte ori făcea rost de ceva împărțea cu ei, cu toate protestele Marinei.

— Nu ne pică nouă plocoane aici la «cu plată», da', de bine-de rău, cu bani mai faci rost de cîte ceva.

Aglae avea un aer mulțumit de sine şi de viață.

Profesorul Şerban ştia că Aglăiței tot îi mai pica o ciocolată, un pachețel de cacao, un săpun, una-alta, pentru-o programare fie «mai în față», fie după ce se terminau bonurile.

Poate pentru că lucraseră mulți ani împreuna, poate pentru că amîndoi erau firi comunicative, profesorul Şerban se simțea lîngă Aglae ca-n familie. Împărțeala făcută de ea reflecta noul «echilibru de forțe». Pe vremea cînd erau amîndoi la sala de operație, Aglae i-ar fi dat profesorului partea leului. Acum nu se mai constrîngea la ipocrizii. Îi veni să zîmbească; şi-n gînd îi fu recunoscător Aglaei că din toată policlinica l-alesese pe el pentru împărțirea «prăzii».

Oare Aglae-şi dădea seama cît era de fericită — «fericită» ! — cît de privilegiată de soartă că-şi avea copiii (cu toate navetele lor), că-i avea pe lîngă ea ? Că-şi vedea nepoții crescînd, că, dacă avea zile, avea să-şi vadă şi strănepoții ?

«Dac-am să am zile, de văzut pot să-i văd şi eu din doi în doi ani, dacă m-or mai ține balamalele să călăresc mii de kilometri». Trebuia să recunoască, oricît ar fi făcut el pe eroul față de Marina şi față de cei apropiați — fiindcă, la urma urmei, ce rost are să-ți furi singur căciula ? — că nimic din cîte-i fuseseră date nu-l schimbase mai mult în adîncul fibrei lui decît plecarea lui Mihai. Mai mult şi decît băutura de care se cam apucase Tudor — şi asta de cînd îi plecaseră băiatul şi fosta nevastă-n America. La Marina observa o nestare aproape

patologică. Se-apleca de sute de ori pe zi ca să pună-n cutia de gunoi şi-o scamă. Aduna de pe jos şi-un fir de praf. Se ducea după cotele de zahăr şi de ulei în fiecare zi pînă ce le lua. Apoi, din partea asta se potolea pînă luna care urma. Cît Marina consultase toată mahalaua, se oferea cîte cineva să le ia cotele cu buletinele-n mînă. Marina avea totdeauna grijă să le-ntoarcă serviciul. Acum se ducea singură după ele. Lui Daniel i se rupea inima cînd o vedea că porneşte iar cu căruciorul, altfel foarte comod şi-ncăpător, cadou de la Mihai şi de la Myriam. «N-ai putea să rogi pe cineva, sau să-i plăteşti să-ţi ia cotele?», o-ntrebase el într-o zi. «Să *ne* ia cotele. Tolstoi-bătrînul spunea că orice bun creştin trebuie să-şi lustruiască singur încălţămintea şi singur să-şi verse oala de noapte. Orice bun cetăţean al socialismului trebuie să-şi facă singur cumpărăturile. Ca umilinţa şi cozile să nu fie numai pentru unii. Noi, prostimea — la coadă. Nomenclatura — la magazinele cu circuit închis. Asta e o societate fără clase ! Noi facem parte din prostime şi n-avem dreptul să ne desolidarizăm de ea». Se schimbase mult Marina. Toată viaţa nu citise alte romane poliţiste decît pe-ale Agathei Christie. Nu-i plăceau lecturile care n-o îmbogăţeau, care n-o puneau pe gînduri. Nu-i plăcea să-şi piardă vremea cu lecturi care nu-ţi lăsau nici o amintire. Acum intrase într-o adevărată confrerie de cititori de «poliţiste», care mereu schimbau cărţi între ei. Cînd o-ntreba Mihai ce să-i trimită, îi răspundea invariabil: «Nişte „poliţiste"». Alte cărţi nu mai citea decît la recomandări exprese, după ce fuseseră «experimentate pe cobai», cum spunea ea. Şi la «video», cadou şi-acela de la Mihai, dacă după zece minute un film i se părea neintersant, se ridica şi pleca. Prefera să se-ntoarcă la «poliţiste», la tricotaj, la bucătărie. Gătea conştiincios, feluri muncite care-o ţineau trei zile pe săptămînă-n bucătărie. Făcea şi dulciuri, dacă şi cînd avea făină, pe care i-o procura din an în Paşti, principalul furnizor, Duţă, omul de serviciu de la bloc, ţăran din împrejurimile Bucureştilor, dedat cu oraşul, ca unul ce fusese portar de noapte la o-ntreprindere. Cînd ieşise la pensie de-acolo, ca

omul învăţat «cu servici», se angajase la blocul lor şi devenise un personaj foarte important în viaţa familiei Şerban. Umbla Marina pe lîngă el ca pe lîngă un ou moale.

Mihai şi Myriam erau un cuplu unit, slavă Domnului ! Emigrarea nu-i dezbinase ca pe-atîţia alţii, care, la fiecare greutate — şi greutăţi sînt peste tot — se-acuză reciproc: din cauza ta am venit aici, tu ai fost cu ideea. înfruntaseră adaptarea printre străini, încercînd să-şi facă unul altuia viaţa cît mai uşoară. Păreau să fi trecut examenele foarte bine. Ce era-n sufletul lor şi cît îi costase despărţirea şi plantarea lor de copaci adulţi în sol necunoscut ştiau numai ei şi nu lăsau să se vadă care le fuseseră traumele, mai ales în faţa părinţilor pe care sigur nu-i făcuseră fericiţi. Cu toată adaptarea lor — în aparenţă fără fisură — pe profesorul Şerban îl duruse de cîteva ori inima cît stătuse la ei. Radu, fiul cel mic al lui Mihai, sentorsese-ntr-o zi foarte indispus de la şcoală, un liceu denvăţămînt clasic, în care se făceau şapte ore de latină pe săptămînă. Avusese o zi grea, pronunţase iar latineşte ca «pe româneşte» («şi doar ştiţi c-aşa-i corect, cum pronunţăm noi»), îi făcuse profesorul observaţie şi-l mai durea şi capul. Ai lui îl crezuseră şi nu-l crezuseră. Nu mîncase mai nimic la prînz, iar seara nu pusese fărîmă-n gură. «De ce nu vrei să spui drept ce ţi s-a-ntîmplat ? Convenisem că n-o s-avem secrete-ntre noi», îl ispitise Myriam şi-i luase mîna între mîinile ei. Băiatul stătuse pe gînduri: «Azi a fost ziua unui coleg. A tratat pe toată lume cu bomboane; pe mine — nu»; şi plecase la el în odaie, fără să spună măcar «noapte bună». Myriam se ridicase şi pornise după el. Mihai o oprise-n uşă. Poate că dacă Daniel n-ar fi fost de faţă, Mihai şi-ar fi-nsoţit gestul cu-o explicaţie. Pentru prima oară de cînd se afla-n casa lor, Daniel Şerban se simţise-n plus. Radu,nepotu-său cel mic, ca şi părinţii lui, ca şi fratele şi cumnată-sa, Ana, vorbeau corect nemţeşte, cu-ncetineala omului care cîntăreşte fiecare cuvînt într-o limbă ce

nu-i a sa din născare, pe cîte ori Radu folosea cîte-o construcție sintactică neobișnuită pentru limba germană, profesorii atrăgeau atenția copiilor străini din clasă — Radu fiind singurul — să vorbească acasă și să gîndească, pentru o bună și cît mai rapidă asimilare, numai în limba germană. După accentul pe care-l avea Radu în românește, Daniel Șerban începea să creadă că pentru acea «bună și rapidă asimilare», copiii lui vorbeau nemțește-ntre ei cînd n-aveau în vizită vreun bunic. De povestea cu bomboana, Daniel Șerban nu pomenise nimănui în România. După cum nu pomenise nici despre un meci de fotbal între nemți și olandezi, transmis la televiziune. «Bat ai noștri sau olandezii», întrebase Mihai din bucătărie. «Ai noștri»,răspunsese Myriam. Acest simplu posesiv profesorului Șerban îi picase ca o măciucă-n moalele capului. «La urma urmei le mănîncă pîinca...». Deși foarte culanți cu familia din România, Mihai și Myriam numărau fiecare creițar. Nu i-ar fi crezut niciodată-n stare de-atîta spirit de agoniseală și de economie: în țară nu erau așa. Acum își scriau într-un caiet tot ce cheltuiau și dacă nu le ieșeau cîțiva pfenigi la socoteală, o refăceau de zece ori. La privirea uimită pe care Daniel Șerban nu reușise să și-o reprime, fiu-său se uitase-n ochii lui și-i explicase, cu un glas în care se ghicea părerea de rău: «Aici alt sprijin decît banul n-ai. Telefonul ne sună doar cînd ne chemăm unul pe altul din oraș, cînd ne cheamă Daniel (fiu-său cel mare) și Ana sau voi din țară». Se oprise brusc din explicație și-și continuase calculele. «Cu timpul o să vă-nvățați. Toate lucrurile se plătesc pe lumea asta și nici pe toate nu le poți avea deodată», spusese profesorul Șerban pe un ton de simplă constatare. Pe tineri — adică pe nepotu-său, Daniel, și pe nevasta acestuia, Ana, fiica din flori a Sînzianei, cu un doctor Pavel Vlas din Cluj — pe ei, Daniel Șerban îi văzuse mai puțin, pentru că locuiau separat de părinți, la care veneau numai în *week-end*-uri. Daniel terminase Arhitectura și-și găsise ceva de lucru; Ana era studentă la «belle arte». Văzîndu-i mai puțin, bunicul nu-și dăduse prea bine seama ce pantof îi strîngea și pe dînșii. Oricum, creanga tînără mai ușor

se-ndoaic. La o transplantare contează fiecare an în plus. Cît stătuse la Mihai, asistase şi la ceea ce se chema o sărbătoare a vecinilor. Î1 luaseră şi pe el. Se bea, se mînca împreună pe pajiştile din jurul caselor, iar la un moment dat, în chip de fraternitate, se apucau în lanţ unul de mijlocul celuilalt, se legănau şi cîntau *iodlere*.

Arhitecţi, Mihai şi Myriam lucraseră doi ani ca desenatori tehnici. Apoi, printr-un concurs pe care-l cîştigaseră, izbutiseră să lucreze ca arhitecţi.

«Ce le-o da Dumnezeu», îşi spunea profesorul Şerban, pentru a-şi muta gîndul de la ei şi pentru a-şi înăbuşi părerea de rău de-a-şi vedea familia, dacă nu destrămată, oricum împrăştiată. «Fuge lumea din biata ţară, mîncînd pămîntul, ca de la ciumă. Fuge chiar *de* ciumă». Problema rămînea mereu deschisă, ca rănile-ncăpăţînate sau ca fistulele care nu vor să se vindece şi te sîcîie cîte zile ai: cum se situează individul faţă de teritoriul provenienţei sale, faţă de etnia lui, faţă deci de grupul larg căruia-i aparţine, faţă de grupul mai restrîns numit familie. Care este raportul între fidelitate şi opţiune '? De ce o opţiune ar presupune mai multă fidelitate decît un dat în care te-ai născut. «Problema fidelităţii lor să şi-o pună acuma nemţii. Ce-ar face emigranţii noştri dac-ar ajunge molima şi-n Germania ?». Omul e-n permanent raport de subordonare faţă de istorie: istoria este destinul lui mare, din care destinul personal e-o fărîmă — fărîma decisivă a unei existenţe. Din raportul ăsta permanent, de sclavie, omul mai încearcă din cînd în cînd să se emancipeze, de cele mai multe ori să păcălească şi cu-acceaşi ocazie să se păcălească. «Nu cred că-i uşor să mori şi cine-şi închipuie că ştie, fără să-şi fi văzut moarte cu ochii, se-nşeală, dar nici drumul pîn-acolo nu-i uşor... Cei mai grei bolovani ai vieţii sînt boala şi remuşcarea... Nişte gînduri mai vesele sau măcar mai oarecare n-aş putea să am ? Sîntem relativ stăpîni pe scoarţa noastră, dar nu şi pe nucleii de sub scoarţă, cum nu sîntem pe bătăile inimii. în sfîrşit. De multe ori, aste două cuvinte sînt expresia resemnării în faţa neputinţei. „În sfîrşit...". Pe vremuri făceau politică

numai politicienii. Acum, politica este un agresor permanent care violează teritoriul cetățeanului. Acuma, fiecare gînd al omului este politic. Genetica face parte din destinul omului. Este chiar componenta sa esențială. Se luptă ca genetica să poată fi influențată. Rămîne de văzut dacă se va putea. Dar „genele" istorici ? Tarele ei, această hidoasă moștenire aveau să dispară vreodată ? Putea omul să spere — nu numai în nou, ci în mai bine ? Omul în fața destinului personal și-al celui colectiv — istoria. Principala problemă a existenței...».

Lui Daniel Șerban îi plăceau romanul, teatrul, portretul, fiindcă povesteau destine.

«Să cer audiență la pașapoarte, ca să văd de ce-ntîrzie răspunsul sau să-ngroș obrazul și să-l rog pe nepotul Sandei ? Data trecută, cînd am ajuns întîmplător la el, s-a arătat plin de bunăvoință, Dacă am timp trec azi pe la Iancu și pe la Marioara».

De cîte ori se hotăra să se vadă cu Iancu Stein și cu Marioara — cuscrii lui din partea lui Mihai — lui Daniel Șerban îi venea să zîmbească, fiindcă venise vremea să-și amintească o replică auzită-n tinerețea lor.

Daniel Șerban, Iancu Stein și Gheorghe Hangan, interni la „Colțea", se aflau în stația de tramvai de la Univrsitate cînd îl văd pe bibliotecarul-șef de la biblioteca Facultății lor, un domn totdeauna pus la punct — cămașă albă, papion — doctor în litere și-n filosofie, îl văd stînd de vorbă cu-o doamnă bătrînă. Vorbeau de una-de alta, se-ntrebau de cunoștințe comune. Între timp vine tramvaiul doamnei. Domnul Tomulescu, bibliotecarul, o ajută pe doamnă sa se urce și-i spune: «Madame Ghioca, mai veniți și dumneavoastră pe la mama, să vă mai vedeți cît sînteți în viață».

Daniel și Iancu izbucniseră-n rîs. Gheorghe Hangan dăduse a pagubă din cap și citase: *Rîzi tu, rîzi, Harap Alb...*

Cînd Daniel Șerban și Iancu Stein își anunțau vizita unul altuia își spuneau neapărat: «Să ne mai vedem și noi cît sîntem în viață». Și de unde la tinerețe replica-i făcea să rîdă, acum abia le-aducea un zîmbet firav și cam strîmb pe buze. Mereu le

venea în minte glasul molcom al lui Gheorghe Hangan: «Rîzi tu, rîzi, Harap Alb..».

Daniel Şerban şi Iancu Stein nu-şi anunţau telefonic vizita din cine-ştie-ce preocupare protocolară, ci doar pentru a se-asigura că cel care urma să fie vizitat era acasă. Dac-ar fi locuit în aceeaşi casă, ar fi venit unul la altul în halat şi-n papuci.

«Bine că stăm la cinci minute unii de alţii, că sîntem adunaţi — mai ales acum la bătrîneţe».

Marina şi Marioara se duceau de multe ori una la alta în capot, peste care-şi trăgeau repede pardesiul sau paltonul. înainte de-a-şi scoate pardesiul sau paltonul, Marina o-ntreba pe Marioara: «Pot să scot haina sau te compromit ?». Dacă mai era cineva de faţă îşi păstra haina şi-şi scurta vizita. Alteori sembrăcau elegant şi se duceau unii la alţii. «Facem şi noi ca englezii, ne-am îmbrăcat de scară». Cînd le făceau rost de bilete Sînziana sau Maria, mai ales Maria, care cunoştea şi pe dracu' şi-avea relaţii unde nu gîndeai, mergeau împreună la teatru. Marioara-şi punea bijuteriile, se gătea, cum spunea ea, «ca de pus în raclă». Le dăduse fetei şi nurorii aproape tot ce agonisise-ntr-o viaţă, dar îşi păstrase cîteva şi pentru ea: darurile de la Iancu. Ştia cîtă plăcere-i făcea lui s-o vadă că le poartă, giuvaiericalele amintindu-i împrejurările în care le cumpărase şi i le dăruise. Marioara avusese o viaţă-n care sănveţe că pentru bărbatul ovrei nevasta era carta de vizită. De dragul lui, chiar dacă era bătrînă, şi tot nu trebuia să depună toate armele.

Marina-şi împărţise între nurori cele cîteva bijuterii dăruite de Coana-mare, Luxiţa Bantaş, bunica lui Daniel. Altele n-avusese. Oricum, socotea că-i trecuse vremea de purtat odoare, ea legînd de vîrsta orice idee de ornament. Şi dac-ar mai fi avut giuvaieruri n-ar mai fi avut curajul să le poarte. Atîta lume rămînea fără căciuli pe stradă-n plină zi, încît

gîndul că cineva ar fi putut s-o urmărească pentru a-i smulge un lucru o făcea să renunțe, ca și vîrsta, chiar și la podoabe false: ideea de pagubă era nimic pe lîngă cea de sperietură. Nu spunea nimănui, pentru a nu-ncărca memoria altora cu neajunsurile ei, dar fiecare zgomot i se părea suspect și-o neliniștea, mai ales de cînd fusese jefuit apartamentul de subt al lor. «Acum treizeci de ani — ce spun eu, acum zece ani — nu mi-ar fi păsat. Vîrsta, ce să-i faci !». Și iar se-ntorcea cu gîndul la fiu-său, Mihai. Plecarea lui îi zdruncinase încrederea-n viață. Lucrurile-ncepuseră să capete proporții de catastrofă. De dimineața pînă pe la două avea o stare de permanentă anxietate. Îi era frică să răspundă la telefon. După două devenea omul care fusese înainte — «înainte de *ce* ?». *Înainte*. Restabilea proporțiile lucrurilor.

Ultima infidelitate a lui Daniel, cu Dora Gabrian, o supărase mai mult decît toate. «Fiindcă mi-a trecut vremea și nu-i mai pot întoarce moneda». Cît fusese tînără, deși n-o făcuse niciodată, lucrul s-ar fi putut întîmpla. Pentru prima oară de cînd trăia lîngă el, Daniel făcuse-un lucru nesportiv, gîndea Marina. «Nu-i frumos să-ți înșeli nevasta cînd a-mbătrînit: e ca și cînd ai trage în cineva care nu mai are glonț în armă». Trecuse și asta. Acum nici nu-i venea să creadă că putuse suferi atît de mult acei doi ani pînă-i dăduse Dumnezeu Dorei gîndu' ăl bun să nu se mai întoască. Pe vremea tinereții și-a maturității, confidentă îi fusese Smaranda Hangan. În fața ei își descărca sacul. Marina știuse tot timpul că Daniel o iubea pe Smaranda. Bănuise numai că și Smaranda-l iubea. Cine putea-nțelege mai bine amărăciunile unei femei decît cea care iubea același bărbat ? Asta, pe de-o parte. Pe de altă parte, Marina voise parcă să-i deschidă ochii Smarandei, ca ea să știe pe cine iubea. Cu sau fără confidențele Marinei, relațiile dintre Daniel și Smaranda erau concepute după codul unui echilibru care, pentru nimic în lume, nu trebuia schimbat. «Cum se duce vremea, cum ne ducem noi, cum se duc toate», își spunea Marina, uluită ca-n fața unei descoperiri.

Confidentele ei, la vîrsta apusului, erau Marioara și

Sînziana. Nici una nici alta n-aveau calmul,înțelepciunea şi darul de-a o potoli şi-a o linişti, pe care le-avusese Smaranda. Pentru Smaranda, căreia-i muriseră bărbatul şi doi frați în război, care fusese dată afară din slujbă şi din casă, şi cu un copil de crescut, cu părinții deportați în Bărăgan, dramele unei femei înşelate erau minore, mai ales cînd bărbatul nu era mitocan. După toate jelaniile, Smaranda-i punea mîna pe umăr şi-i spunea invariabil: «Sănătate să fie !». Uneori îi era atît de dor de Smaranda. Cînd Marina-i povestea Marioarei — la vremea cînd se petrecuse, idila lui Daniel cu Dora Gabrian — Marioara se umplea de revoltă: de-atîta revoltă că, pînă la urmă, trebuia Marina să-i dea „Extraveral" Marioarei.

Sînziana o asculta cu un aer atent şi recules şi-i spunea calm, dar sub acest calm tremura parcă o oarecare nervozitate: «Tanti Marina, toată viața a făcut la fel, şi v-a apucat bătrînețea-mpreună. Te-a-nşelat, dar te-a respectat şi v-ați înțeles fiindcă — afară de slăbiciune asta că i-au mai fugit ochii-ncoace şi-ncolo — are calitățile pe care i le ştii şi te-a preferat tuturor femeilor, de vreme ce tot lîngă dumneata este. Eu te-asigur că nu concepe viața fără dumneata».

Cuvintele Sînzienei erau pline de bun-simț şi de-adevăr, dar n-aveau darul mîinii pe care i-o punea Smaranda pe umăr. «Aparțineam altei generații», îşi spunea Marina, cînd o compara pe Smaranda cu Sînziana. «O generație care nu se temea să fie tandră, chiar patetică, romantică. În petrecerile noastre de pe vremuri se cînta, se recita. Parcă nu era nici teama asta exagerată de ridicol. Nu ne temeam atît de mult unul de judecata celuilalt. Acuma pare că oamenii stau permanent la pîndă, parc-abia aşteaptă să se prindă şi să se sancționeze unul pe altul. Mă uit la Sînziana. Țin la ea şi ține la mine şi, totuşi, cum nu-şi descarcă niciodată sufletu-n fața mea. Ştiu că Tudor bea şi că nu e fericită nici cu el. Altă amărăciune a mea».

Cînd îşi termină consultaţiile şi porni spre casă, profesorul Şerban îl găsi aşezat pe scaunul de lîngă uşă pe domnul Nicos Caţafani.

— Ce plăcere să vă văd, domnule Caţafani. De mult n-aţi mai trecut pe la mine.

— Era să nu mai trec deloc. Am avut un «infarctus».

— Slavă Domnului că l-aţi trecut cu bine. Nu vreţi să mergem în cabinet să mai stăm de vorbă ?

— Am trecut pe-aici şi-am vrut să vă salut.

— Sînteţi cel mai dezinteresat vizitator al meu.

Domnul Caţafani, după socotelile profesorului Şerban, era mai aproape de nouăzeci de ani decît de optzeci. Cronicar dramatic între cele două războaie, autorul unor memorii interesante şi evocatoare pentru cine trăise epoca descrisă-n ele şi incitînd curiozitatea celor mai tineri, domnul Caţafani avea tolba plină de poveşti, de-ntîmplări trăite de el sau de alţii. Povestea cu-aceeaşi detaşare despre mesele luate alături de lumea artistică a Parisului, la „Ritz" sau la „Coupole". pe vremea tinereţii, ca despre anii de puşcărie fiindcă făcuse politică ţărănistă; şi ca despre cei de domiciliu obligatoriu în acelaşi sat de chirpici din Bărăgan cu bătrînii Dorobanţii, părinţii Smarandei Hangan; vreo şaptesprezece-n total.

— Domnule doctor, dacă nu mori de şoc în primul moment, cu orice situaţie te-obişnuieşti. Aproape c-ajungi să ţi se pară firească, îşi comenta el păţaniile.

În anii care-l despărţiseră de reabilitare şi de obţinerea unei pensii, noroc cu surorile lui, care nu-l lăsaseră să moară de foame. În Bărăgan nimeni n-avea nevoie nici de lecţii de bune-maniere, nici de limbi străine, bagaj în care excela domnul Caţafani. Muncise la cîmp ca toţi locuitorii noii aşezări.

În Bucureşti, o locuinţă de la stat tot nu putuse obţine.

— Nu m-au ţinut curelele să bat la uşi pînă la adînci bătrineţe. Locuia la un particular, într-o garsonieră centrală.

— Faţă de locurile pe unde-am trecut, acum stau într-un palat.

De la una dintre surori, la care ţinuse cel mai mult (cu toate că ca-şi lăsase casa moştenire unor străini de care fusese foarte ataşată), îi rămăseseră nişte obiecte valoroase, pe care le vindea rînd pe rînd, cheltuind socotit. Coabita cu-o doamnă, care-avea cam jumătatea vîrstei lui: de ani şi ani. Dînsa nu se grăbea să pape tot, îl îngrijea cu devotament şi nici nu-i ţinea socoteala banilor, în viaţa modestă pe care-o ducea, domnul Caţafani avea o singură excentricitate. Îşi invita în fiecare zi la „Athénée Palace" prietenii, supraviețuitori din generația lui, şi le ofere o cafea şi-o băutură.

— Domnule doctor, am ajuns la concluzia că orice moştenire pe care-ai lăsa-o pe lumea asta nu face cît o amintire frumoasă rămasă-n urma ta. Cînd am făcut infarctul mă gîndeam la oamenii ăştia cărora le fac o bucurie şi mă simţeam de parcă i-aş fi lăsat orfani. Nu puteţi să ştiţi, fiind şi mai tînăr şi din altă profesie, ce-a-nsemnat pentru gazetarul român dintre cele două războaie viaţa de cafenea, conversaţia. Azi ar putea să pară o pierdere de vreme. Atunci nu era simplă vorbărie. Era un permanent schimb de păreri, schimb de idei, incitare a minţii şi-a curiozităţii, ca un ferment pentru gîndire.

— Domnule Caţafani, iertaţi-mi curiozitatea, acuma cînd vă-ntîlniţi, despre ce discutaţi ?

— ...Mai tot timpul despre trecut. Unii vorbesc despre trecut, ca şi cînd l-ar mai putea schimba. Strategi de cafenea. Cîteodată pare-o joacă de copii. De-altminteri, mai toţi avem vîrsta la care-am avea tot dreptul să fi dat în mintea copiilor.

— Numai asta nu se poate spune despre dumneavoastră.

— Domnule doctor, fără să fie vorba de-o degradare-a minţii, n-aş şti cum să numesc acest acut sentiment al trecutului, sentimentul ăsta aproape obsedant pe care-l am. Nu mai ştiu cine, întrebat odată cîţi ani are a răspuns: «Trei-patru. poate cinci-şase...». «Glumiţi», i-a replicat cel care-l întrebase. «Deloc. Mă gîndeam la anii pe care-i mai am de trăit, ceilalţi nu mai contează».

Profesorul Şerban simţi tristeţea cum îl năpădeşte.

Domnul Caţafani îl privi drept în ochi. îl pironi cu ochii

lui albaştri, spălăciţi, neaşteptat de tineri, contrastînd cu faţa care, fără să fie prea ridată şi să-i arate vîrsta, era de-un alb nefiresc. Îşi dădu seama că spusele sale nu-l înveseliseră pe doctor; nici măcar nu-l lăsaseră indiferent. Asta era dezavantajul convorbirilor de la suflet la suflet. Ciudat era că oamenii simţeau mult mai mult nevoia să-şi împărtăşească amărăciunile şi dubiile decît bucuriile. Spusese cineva cîndva că nu-ţi e pieten cel care nu-mparte cu tine şi necazurile şi bucuriile. Domnul Caţafani nu-l socotea pe profesorul Şerban prieten, ci un om pe care-l îndrăgea şi la care se gîndea totdeauna cu plăcere, ca la un interlocutor care ştia să asculte, nu numai să vorbească, dintre cei ale căror rînduri se răreau din ce în ce mai mult. Generaţiile mai tinere, atîta cît le cunoştea domnul Caţafani, nu mai aveau răbdare s-asculte: începînd cu funcţionarul public şi terminînd cu familia. Toată lumea parca obsedată de lipsa de timp. Ca o consecinţă, genul epistolar era pe cale de dispariţie. Abia se mai îndurau oamenii să-şi trimită unii altora o ilustrată din vacanţă. Genului epistolar de dragoste îi luase locul telefonul.

Plăcîndu-i să vorbească şi să fie ascultat, domnul Caţafani simţise nevoia unui interlocutor convins că mai poate-nvăţa din spusele altuia. Nu se crezuse niciodată un oracol de-nţelepciune şi se-arăta-ngăduitor cu cei care-l întrerupeau; şi nu le purta pică nici lor, nici acelora care-l ascultau cu gîndul aiurea.

Ultima lui experienţă, infarctul — deşi n-avea nimic original, dacă te gîndeai la punctul de vedere medical — domnul Caţafani o considera cea mai importantă din viaţa lui şi care merita dezvăluită unor oameni, cu tot cortegiul de gînduri pe care-l trăgea după ca, concluzia lui fiind că, oricît de bogată îi era imaginaţia, omului îi era greu să-şi închipuie chiar totul.

Profesorul Şerban avea şi vîrsta şi-nţelegerea şi, mai ales, disponibilitatea de imaginaţie care-l făcuse pe domnul Caţafani să-l aleagă dintre multele lui cunoştinţe spre-a-i dezvălui gînduri pe care nu era dispus să le vînture-n faţa

oricui. Şi-apoi, de necazurile lor şi de-ale altora oamenii erau sătui.

— Oricît ţi s-ar părea că eşti de pregătit, nu eşti. *Atunci* descoperi cîte lucruri au rămas neterminate, cîte gînduri nespuse. Te-apucă un regret sfşietor. Luciditatea are avantajele, dar şi dezavantajele ei. Un regret era de ordin intelectual. Dădusem o carte la o editură şi nu numai că n-apucam s-o văd tipărită, dar nu ştiam nici măcar părerea redactorului despre ea. Apoi, regretul pentru durerea pe care i-aş fi pricinuit-o surorii mele, celor cîţiva prieteni... Printre oamenii la care m-am gîndit atunci eraţi şi dumneavoastră. E greu să descrii în general cum se declanşează memoria, dar mai ales în clipele acelea. Dau năvală peste tine întîmplări, persoane, personaje din cărţi. Îmi aminteam mereu un personaj din *Ciuma*. Nu-i mai ştiu numele. Cel care-ncearcă să scrie-un roman şi nu reuşeşte să treacă de prima frază...

— Cum de n-aţi scris nici un roman, domnule Caţafani, dumneavoastră care, în *Memorii*, creaţi atîta viaţă, asemenea portrete ? încercă profesorul Şerban s-abată firul discuţiei, în care, de fapt ce putea spune el faţă de-o experienţă prin care nu trecuse.

— Am încercat. Spre deosebire de personajul lui Camus, eu am trecut de prima frază. Am ajuns chiar la sfîrşit, dar cînd am văzut ce-a ieşit, am azvîrlit totul la coş. Un roman e altceva decît memoriile. E-o lume creată de tine. Eu mi-am cunoscut la timp limitele... M-am purtat bine. Nici lacrimi, nici lamentări. Totul aici şi-aici, şi-şi duse mîna la inimă şi la cap.

Se referea la infarct.

— Mi-nchipuiam că mai ales la vîrste matusalemice, precum a mea, e mai uşor. Cel mai ciudat lucru e că ţi se pare că te ia pe nepregătite. Acuma nu mă mai pot plînge că n-am fost avertizat... Cînd m-am întors acasă de la spital, întîi mi-am scos albumele cu poze în care nu mai umblasem de nu se mai ştie cînd. O mare nevoie de rememorare înainte de-a uita. De-a uita tot. Apoi am început să recitesc lucruri care mă impresionaseră la vremea lor, s-ascult muzică şi să-i văd pe cei

cîțiva oameni pe care are să-mi pară rău să-i uit.

Cum mergeau încet unul lîngă altul, profesorul Șerban se opri și-i puse domnului Catalani o mînă pe braț.

— Cum e atunci ?

Domnul Cațafani dădu din cap nedumerit. Nu se-așteptase la-ntrebare. Stătu o vreme să-și adune gîndurile. Căuta să-și rememoreze fiecare clipă și să nu se lase antrenat de fantezie.

— Mai întîi, lumea se depărtează ca-ntr-un hău, parcă o soarbe ceva. Urmează un sentiment de singurătate, care nu seamănă cu nimic de pîn-atunci. Apoi vine clipa cînd se duce memoria. Cînd îți revii — ești uimit. Iar eu am fost chiar dezamăgit. Cred că așa se simte cine și-a ratat sinuciderea. Apoi începi să te bucuri de lumină, de sunete, mai știu și eu de ce, în sfîrșit că te-ai întors. E ca un miracol. Poate că și este un miracol.

Se lăsa cîte o tăcere. Profesorul Șerban, deși ascultase multe relatări despre revenire, chiar și din moarte clinică, părea tulburat ca-n fața unei revelații.

— Odată cu mine se termină cu numele nostru. Am avut un copil, un băiat care-a murit la naștere. În tinerețe am fost însurat, apoi lucrurile n-au mai mers și ne-am despărțit.

Fusese-nsurat cu-o actriță, vestită — între cele două războaie — prin talent și prin frumusețe. Se lansase-n teatru cu numele Cațafani și continuase să-l poarte și după despărțirea de domnul Cațafani.

— E greu să spui cum începe despărțirea sufletească între oameni. La-nceput apar doze homeopatice de nemulțumire și de contrariere; și ele cresc, se umflă, dospesc pîn-acoperă totul, se-ntind ca o iederă sufocantă. Rațional poți să-ți dai seama că n-ai dreptate, dar sufletul nu se mai poate-ntoarce de unde-a plecat. Mi-a părut rău totdeauna după nevastă-mea și ei după mine, dar împreună n-am mai fi putut trăi. Uneori, sufletul omului e-atît de inexplicabil. Odată cu tine se duce o parte din memoria lumii. *Atunci* am regretat mai mult ca oricînd că nu las pe nimeni în urma mea, pe nimeni

căruia să-i fi trecut o parte din această memorie. Aşa a fost să fie.

Domnul Caţafani îl privi în ochi pe doctorul Şerban ca şi cînd i-ar fi cerut iertare.

— Domnule Caţafani, aţi scris nişte cărţi, aşa că v-aţi lăsat memoria în ceva, e ca şi cînd aţi fi depus-o la o bancă.

— Domnule doctor, banca asta poate da oricînd faliment. Altfel spus, nu-mi garantează nimeni că, după ce-au să se stingă generaţiile care-au avut de-a face fie cît de puţin cu ce-am scris eu, are să mă mai citească, măcar din plictiseală, cineva. Eu nu-s un scriitor. De ce să mă-mbăt cu apă rece... Între memoria transmisă pe viu şi memoria scrisă c-o deosebire ca între... ştiu eu... o iubire trăită şi una povestită. Eu mi-aduc şi azi aminte vorbe de-ale bunicilor mei, deşi nu i-am cunoscut. Mi le-au trecut mama şi tata.

— Şi-n memoria familiei rămîi o generaţie-două. Apoi, straturile memoriei se suprapun. Cele noi le-acoperă cu totul pe cele vechi.

Profesorul Şerban se gîndi cît avea să mai dăinuie el în memoria celor trei nepoţi ai lui, doi — în Germania, unul — în America. Şi-i închipui traducîndu-le copiilor lor, unii — în nemţeşte, altul — în englezeşte, cuvinte de-ale lui; o ipoteză faţă de-o certitudine. Ipoteza că ei s-ar mai fi ostenit să-l citeze. Certitudinea că strănepoţii n-aveau să mai ştie româneşte. Poate ceva rudimentar, precum marinarii şi chelnerii.

— Domnule Caţafani, pe lume puţine-s certitudinile. Aş zice că doar una singură, pe care-o ştim cu toţii de la-nceputul vieţii. Afară de muncă, restituirea asta socială, punctul ăsta permanent de sprijin, celelalte ţin mult de hazard. îndrăznesc să spun că toate. Faţă de tineri n-aş rosti asemenea cuvinte, fiindcă socot că n-ai dreptul să retezi aripile nimănui. Spuneaţi că odată cu dumneavoastră vi se va stinge numele. Eu am un fiu aici, al cărui fiu este cu mamă-sa-n America; şi mai am un fiu cu fiii lui, doi în Germania. Nepotul din America-şi scrie numele cu *sh*, cei din Germania cu *sch*.

— A, da, ca să se citească *ș*.

— Ca să se citească *ș*. Odată cu fiu-meu de-aici și numele nostru o să se stingă.

Se uitară unul în ochii celuilalt și avură un zîmbet care voia să-nsemne că paguba făcea parte dintre regulile vieții.

Era o zi senină, cu soare molcom. Dacă n-ai fi văzut copacii ruginiți, n-ai fi știut să spui dacă era primăvară sau toamnă.

— Nu vi se pare că azi e primăvară, domnule Cațafani ? Profesorul Șerban învălui cu o privire mîngîietoare cerul.

— «*Primavèra, gioventù dell'anno: gioventù, primavèra della vita*». «*Primăvară, tinerețe a anului; tinerețe, primăvară a vieții*». Ce frumoasă banalitate.

Domnul Cațafani se însenină și se uită cu-ncîntare la strada liniștită pe unde mergeau, mărginită de castani și de tei.

— Norocul meu în viață mi-a fost firea. Am înțeles și binele și răul. Și, de cînd mă știu, am fost îndrăgostit. Și n-am fost rău de pagubă. Sînt un fel de Zorba.

— Firea proprie-ți poate fi cel mai mare dușman. Firea și vremurile... Domnule Cațafani, din *Memoriile* dumneavoastră și din discuțiile pe care le-am avut din cînd în cînd, mi-am dat seama că aveți o gîndire politică realistă. Ce credeți de congresul ăsta care-ncepe poimîine? Putem trage vreo nădejde?

— E drept că șandramaua se clatină jur-împrejur. Primii care și-au dat seama că nu mai merge cum a mers au fost rușii. Ca să folosesc un termen monden, ei au dat tonul. Eu aș vrea din tot sufletul să mă-nșel, dar nu-mi pun nici o speranță-n congresul ăsta. Bunc-rele, alte partide comuniste au mai avut, parțial, cîte-o reacție față de conducere. La noi — nimic. Să-l dea jos pe ăsta n-ar putea decît Partidul, Securitatea sau Armata. Dar dintre ăștia nimeni nu e dispus să-și piardă scaunul și ceea ce implică el: salarii pe care nu le cunoaște nimeni, călătorii, burse, vile, magazine speciale și, mai mult ca orice, puteri discreționare; n-au de dat seamă nimănui și n-ai cui să-i reclami. Domnule doctor, nimeni nu dă puterea din

mînă de bună-voie. E un truism. Pe ăsta ori îl dau jos ruşii, dar — după ce se-ntîmplă şi la ei — nu prea au timp de-aşa ceva, ori o să fie baie de sînge, cu sau fără concursul lor. Şi nu uitaţi cîtă lume este implicată şi interesată-n sistem. Chiar printre dumneavoastră, printre medici, sînt foarte mulţi interesaţi în sistem. Unii dintre colegii dumneavoastră cîştigă mult mai mult decît ar fi cîştigat în capitalism: nu plătesc nici un impozit pe cîştigul «de la om la om». Tatăl meu a fost unul dintre cei mai buni doctori din Brăila. Avea cabinet, i se plăteau consultaţiile; nu exista plafon de cîştig, dar pe orice bănuţ plătea impozit. Nu vă spun nici o noutate, că nu v-aţi născut după 23 August. E foarte multă lume interesată-n sistem, indiferent de discursurile pe care le ţine fiecare-n familie sau între prieteni, ba chiar şi la cozi şi-n tramvai. Domnule doctor, un defect al nostru, al intelectualilor, este cel de-a crede că toată lumea gîndeşte ca noi. Comunismul ne-a fost impus de ruşi, dar a făcut aderenţi, unii — sinceri la-nceput, iar după aceea «circumstanţiali»; şi sistemul s-a-nţepenit bine-n scaun, fiindcă bine-n ţara asta n-a fost nici înainte. Dumneavoastră ca şi mine am fost oameni bogaţi, întrebaţi-mă pe mine, care-am fost în campanii electorale înainte de dictatura lui Carol al II-lea. Cîtă mizerie am văzut e de neînchipuit. N-a fost bine şi n-o să fie niciodată. Au constatat nişte sociologi că o treime din populaţie stă pe loc, una coboară, una urcă. Să nu-i uităm pe cei care-au urcat, care-au stat cu vaca-ntr-o odaie şi-acum stau «la bloc», în frig de cinci ani încoace, dar «la bloc». Subtilităţile ideologice sînt apanajul şi slăbiciunea noastră, a intelectualilor. Cam aşa cred eu că stau lucrurile. Mă tem că mîine, dacă s-ar face alegeri libere cu tot O.N.U.-ul aici ca observatori, tot Ceauşescu ar ieşi. Oricum, comunismul, indiferent de firmă. Văd că nu vă vine să credeţi.

— Domnule Caţafani, s-admitem că scăpăm de nebun, pe cale paşnică, poftim că moare de moarte-bună: îl plîngem, pardosim strada cu fiori pîrnă la mausoleul ăsta pe care şi -l face, îl îngropăm. Credeţi că nici atunci nu s-ar schimba nimic?

— Teamă mi-e că nu.

— Cum adică ? Ar rămîne mai departe partidul — mare şi tare ? N-ar apărea nici o opoziţie ?

— O opoziţie ?! De unde ? Şi cui să se adreseze, domnule doctor ? În orice comunicare există un emiţător şi-un receptor. Să zicem că emiţătorul ar exista, deşi nu văd ce partide viabile şi capabile să conducă pot s-apară peste noapte dintr-o societate care nu mai are o gîndire politică de tip constructiv, ci numai una de tip distructiv: adică, vrem moartea lui Ceauşescu, dar nu ştim ce să punem în loc. Asta-n privinţa emiţătorului. Gîndiţi-vă cui s-ar adresa aceste partide, apărute peste noapte, care le-ar fi receptorul: un popor care, de 45 de ani, nu mai ştie ce este democraţia, relativă, atîta cîtă este să zicem în Occident şi cîtă a existat şi la noi înainte de dictaturi. Te adresezi unui popor căruia, consecvent, 45 de ani i s-a spălat creierul. Vă daţi seama-n ce derută s-ar afla omul simplu care de 45 de ani nu mai ştie s-aleagă ? Teamă mi-e c-ar alege tot partidul comunist care, evident, şi-ar da două-trei bidinele pe vechea firmă. Şi asta nu doar vechii profitori, ci şi oamenii cei mai cinstiţi şi mai năpăstuiţi de comunism. Drepturile civile, democraţia se-nvaţă ca o limbă străină, treptat-treptat. Am citit o carte a unui sud-american, *Un veac de singurătate* îi zice. Într-un sat dă o molimă: oamenii uită cuvintele. Cît încă n-au uitat totul, se-apucă şi scriu pe obiecte numele obiectelor. Cînd molima trece, ei învaţă să vorbească din nou citind ce scriseseră înainte de uitare. Din nefericire, pe oricîte obiecte ai scrie numele unor noţiuni, dacă le-ai uitat, nu le poţi reînvăţa instantaneu, dintr-o aruncătură de ochi.

— Vorbiţi ca fiu-meu din Germania. El nu mai crede-n viitorul acestei ţări.

— Eu cred în destinul acestei ţări, dar viitorul ei apropiat mi se pare tulbure şi-nvolburat. Într-o zi, ţara asta o să-şi ridice din nou capu-n lume. Numai că noi n-o să mai fim pe-aici. Cu tot procentul de prostie — această uriaşa forţă mondială, cea mai mare dintre toate — cu tot procentul de dezinformare şi de incultură — aliatul cel mai important al totalitarismului — cu

tot procentul de rea-credință, în lume se mai face şi lumină, exact atunci cînd oamenii, socotind că nu mai au ce pierde, ies în drum să moară. Ăsta e fulgerul care sparge bezna. Să dea Dumnezeu să mă-nşel şi să vină şi la noi binele pe pantă lină!

Cînd vorbiseră de infarct, de mesagérii de dincolo, nu fuseseră mai trişti decît acuma.

— Dac-ar fi să iau viața de la-nceput aş face o meserie legată de ştiință, domnule doctor. De bine, de rău, unu şi cu unu fac doi sub orice partid şi-n orice regim. Şi nu m-aş mai implica în nimic. Omenirea ar ducea-o mai departe şi fără părerile mele. Iar în politică nu m-aş mai băga, nici dac-ar veni Iisus Cristos să-nființeze vreun partid. Între intimi, Titulescu avea două vorbe: «În politică nu e obligtoriu să fii canalie, dar nici caracter nu poți să ai». Asta-i una.Şi-a doua: «Politica e un bordel în care există-n mare două posibilități: ori schimbi firma şi păstrezi aceleaşi „fete", ori laşi firma şi schimbi „fetele"». Toate astea le-am înțeles în puşcărie: treişpe ani am avut timp să meditez.

— Nu v-ați gîndit niciodată să plecați din țară după ce-ați ieşit din puşcărie ?

— Deşi sînt grec sută la sută, pentru mine, asta este țara mea. N-aş mai fi avut energia să mă-nvăț cu defectele altei nații. Îmi pare bine că sînt bătrîn şi c-am să mor.

O spusese pe tonul cuiva care pregătea o farsă de care să se amuze o lume. «Şi eu sînt bătrîn şi-am să mor», se gîndi profesorul Şerban şi-1 cuprinse o stare de linişte şi de-mpăcare cu sine şi cu lumea. Ce bine că-1 întîlnise pe domnul Cațafani. Credea atît de mult în puterea întîlnirilor: benefice sau malefice, dar în marca lor putere, în clipa revelației, a cotiturii destinului ori măcar a luminării gîndului.

Îşi spuseră la revedere în Piața Rosetti, lîngă ceainărie.

— Ce faceți acum ? întrebă profesorul Şerban, nu doar de convenienţă, ci pentru că era chiar curios să ştie.— Mă-ntîlnesc la „Athénée Palace" cu «băieții», cîți au mai rămas.

Profesorul Şerban se uită în urma domnului Cațafani. Bine legat, aproape scund, cu aripile pardesiului fîlfîind, privit

din spate, domnul Cațafani părea o caravelă înaintînd pe-o mare liniștită.

«Să-i dau bătaie la carte. Avertismentele și uitarea nici nu știi cînd vin».

Pe urmă se gîndi cu plăcere că se-ntoarce-acasă-ntre lucrurile pe care le-avea atît de bine plasate-n memorie și de care se simțea atît de legat. Și se gîndi cu tandrețe și la Marina, care, la ora aceea, poate că terminase de trebăluit prin bucătărie.

Cînd își mută sacoșa dintr-o mînă într-alta îi păru rău că nu-i oferise și domnului Cațafani un pachet din prada agonisită de Aglae. Uitase cu desăvîrșire și că ducea și ce ducea.

Apoi avea de cugetat cum să-și împartă după-amiaza între doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru și Sanda Băncilă, spre care-l mîna nu numai plăcera de-a o vedea, ci și interesul cu nepotul ei, colonelul de la pașapoarte. Noroc că toate trei stăteau aproape de el. Drumuri scurte, pe care le făcea pe jos.

La Sanda Băncilă avea să treacă la urmă, fiindcă vizitele-n casa ei se lăsau totdeauna cu amintiri, ca-ntre oameni care se cunoșteau de-o viață.

De baba Zinca, de baba Colina, slujnicele Coanei mari de la moșie, ca și de Sanda — Lisăndrina pe vremea aceea — se legau unele dintre primele amintiri ale lui Daniel Șerban, poate chiar primele în afara celor de familie.

Cea dintîi amintire era legată de magnolia din curtea casei părintești, casă căreia cei vechi din cartier, pe cînd era el copil, încă-i mai spuneau «casa Mavros», după negustorul grec care-o construise, moștenită de la Ienache Krețulescu, străbunicul lui Daniel Șerban, prin căsătoria cu Melina, văduva grecului. Daniel se vedea în costum de marinar încercînd să rupă flori din magnolie și-o auzea pe *Fräulein* strigînd «Nein, nein !». Și-acum, în orice-mprejurare, de cîte

ori vede un roz-movuliu, amintirea învie. «Azi eşti copil, mîine — moşneag. De foarte multe ori mi se pare că mi-am visat viaţa, că între *atunci şi acum* n-a putut trece atîta timp adevărat, că e o-nchipuire. Nu sînt deloc original. De cîte ori nu mi-au spus oamenii: „Nu ştiu cînd a trecut viaţa". Eu chiar că nu ştiu. Uneori îţi vine să crezi că eşti un produs al închipuirii. Să lăsăm solipsismul», îşi spunea el, pentru a-ndepărta gîndurile care-i aduceau o stare de nelinişte şi de nemulţumire. «E greu să recunoşti că ţi-a trecut vremea, că lumea e-a tinereţii şi-a maturităţii, că, la un moment dat, te simţi un tolerat. De-altminteri se fac toate eforturile în direcţia asta. Nu te-ar lăsa nimeni să i-o iei înainte pentru că eşti bătrîn. Ăsta-i doar simptomul».

Zinca şi Colina, deşi aveau copii în sat, locuiau la «curte». Rămăseseră de tinere văduve şi, fiindcă o duceau greu, le luase pe lîngă ea coana Luxiţa, căreia bătrînii satului îi spuneau domnişoara; le luase la conac, la-nceput cu ziua, pînă ce-şi văzuseră amîndouă copiii la casele lor; apoi se mutaseră cu totul la «curte». Zinca, femeie mare şi voinică la vremea ei, mergea dreaptă şi la bătrîneţe, pe picioarele groase şi strîmbe, care se mişcau încet de parc-ar fi călcat pe ouă. Colina, măruntă şi subţirică, ajunsese un nod, capul rămînîndu-i cît pumnul. Dinţi nu mai avea de mult. Cît era vreme frumoasă stăteau mai tot timpul amîndouă la soare şi scărmănau lînă, depanau scule pe vîrtelniţă ori făceau gheme.

— Ce fomeie-am fost eu, Zincă, îţi mai aduci aminte ? Zinca dădea din cap. Îşi aducea, nu-şi aducea aminte, cine ştie. Cînd scăpa vreo pasăre sau vreun purcel din ogradă în curtea conacului strigau amîndouă-ntr-un glas:

— Fire-ai alimănit ! şi-azvîrleau cu cîte-un beţigaş sau cu cîte-o piatră.

Coana Luxiţa se uita la ele cum se stingeau încet şi spunea şi pentru ea — dar mai ales pentru cei din jur, ai familiei, ca să ştie ce-aveau de făcut în cazul că ea s-ar fi prăpădit: «Omul unde-a muncit acolo trebuie să moară !».

De multe ori — luate de soare şi de monotonia mişcărilor

lente, Zinca şi Colina aţipeau. Cînd se trezeau păreau uimite: că n-oi fi adormit ? Şi se-apucau iar de lucrul lor domol. Alteori scoteau fasolea şi mazărea din păstăi.

— Zinco, om mai apuca noi primăvara ?

— Om apuca-o.

— Eu mi-am făcut pînza, pomneţii, tot. Ei — do'r tronu' şi lumînările. Şi mi-am dat şi sărindar.

— Şi eu.

Zinca era scumpă la vorbă şi nu zicea nimic ne'ntrebată.

— Cică Gogu lu' Dragomir s-ar fi făcut strigoi. Cică vine noaptea de-i sparge nevesti-sii lemne.

Zinca-şi scuipa-n sîn.

— Păi să-1 dezgroape şi să-i înfigă par în inimă, îşi ieşea ea din muţenie.

— Să-1 dezgroape.

Poveştile aste cu strigoi şi le spuneau numai ziua, ca să aibă timp să le uite pin' la vremea somnului.

Se-nviorau niţel cînd pomeneau de Gogu al lu' Dragomir sau de alt strigoi, pe urmă iar aţipeau.

— Om mai apuca noi primăvara ?

Sanda Băncilă — Lisăndrina pe vremea aceea — era una dintre numeroasele fine ale Coanei-mari; fată de chiaburi, care venea destul de des pe la conac după ouă de curcă sau de raţă de pus sub cloşcă, după cîte-un bulin de «dor de cap», după una, după alta, şi de multe ori numai aşa de drag de-a sta de vorbă cu naşă-sa şi de-a ciuli urechile cînd veneau de la Bucureşti fata coanei Luxiţa cu ginerele, cu cei trei copii, Daniel, Matei, Marie-Jeanne şi cu «fraila».

Daniel îşi amintea ceva bălai cu pielea arsă şi cu sprîncenele decolorate de soare, peste două pete albastre, zulufi ca mierea pe lîngă urechi şi-o coadă groasă pe spate, legată jos cu fundă, şi de nişte braţe pietroase care-1 ridicau şi-1 strîngeau la piept, cu toate privirile dezaprobatoare ale guvernantei, *Fräulein* Ilse. Lisăndrina nu-ndrăznea să-1 sărute. Îi spune doar «Hopa sus !»,îl ridica-n aer de cîteva ori, închidea o dată ochii apăsat, spre a-i da de-nţeles că era destul,

şi-l punea jos. Cum pleca fata acasă, Daniel se-ascundea-n colţul unei camere, se-aşeza cu faţa la perete, suspina înăbuşit şi i se-nnodau lacrimile-n bărbie.

Alor casei, cînd îl vedeau botos şi plîns, le spunea că s-a lovit.

Într-o bună zi, Lisăndrina venise la conac însoţită de-un sublocotenent pe care i-l aleseseră părinţii de bărbat. Daniel, la cei trei ani cîţi avea pe-atunci, nu ştia ce-nseamnă să se mărite o fată. Înţelesese doar că sublocotenentul avea să i-o ia pe Lisăndrina; i se oprise inima-n loc; cînd îşi revenise, dăduse să fugă dar îl apucase bunică-sa de mînă.

— Ce e, puiule, te-ai speriat de domnul sublocotenent ?

Încremenise; lipit de poalele coanei Luxiţa, cu ochii-n pămînt, unde nu vedea decît picioarele Lisăndrinei în pantofi negri cu baretă şi pe-ale sublocotenentului, în cizme de lac cu pinteni.

La plecare, Lisăndrina-l luase-n braţele ei pietroase, îl strînsese la piept şi-i şoptise la ureche: «Las´ că mai viu eu încoace !».

Daniel ajunsese la liceu şi încă-i apărea o vedenie bălană cu coadă groasă legată jos cu fundă.

Afară de Florica Vărbănescu, brună cu ochi de căprioară umbroşi (scăldaţi parcă de-o perdea de lacrimi), într-o făptură catifelată, coborîtă ca dintr-o gravură de epocă, toate femeile pe care le iubise Daniel Şerban avuseseră ochi albaştri.

CAPITOLUL DOI

Costea Geambaşu, om avut şi gospodar de frunte din Cernaţi, avea-ncredere-n sine, încredere-n averea lui şi voia să-şi vadă fetele cucoane. Le lăsase să facă şcoala primară; fiind frumoase şi cu zestre, nu socotise că trebuie să le mai împuieze capul şi să le strice minţile pe la oraş, pe la cine-ştie-ce şcoli. Dac-ar fi avut băieţi ar mai fi stat în cumpănă. Fiindcă n-avea dc gînd să-şi dea fetele după oameni din sat, că nu era nimeni pe potriva lui, nu le lăsase să se prindă-n horă cînd le venise vremea şi nici să stea la taină cu fetele dc vîrsta lor. Cum se ridicaseră nițel, nu le mai lăsase să umble desculțe nici pîn' la fîntînă, le cumpărase maşini dc cusut care făceau şi broderie şi festoane, le cumpărase gherghefuri, modele desenate pe canava la care să migălească: modele cu femei durdulii ca nişte baloturi, înfăşurate-n pînzeturi, stînd pe margini de fîntîni țîşnitoare; ciobani şi ciobănițe păzind oile; doamne şi domni îmbrăcați ca pe ăle vremuri, stînd la taifas; flori în coşuri sau în vase. Aveau fetele ce lucra pîn' la bătrînețe. Covoare le comandase la călugărițe, că nu se afla nici o femeie meşteră la țesut să le-ntreacă. Alea ce treburi aveau decît să bată toaca şi să țească? Zestrea fetelor era gata rînduită pe lavițe, pînă-n tavan. Stive de perini, de aşternuturi,

iar covoarele — făcute suluri prin toate colțurile casei. N-aveau decît să le vină pețitorii.

Lisăndrinei îi era drag un băiat din sat cu vreo cincișase ani mai mare decît ea. Băiat de văduvă, cu doi frați mai mici, fără stare. Ion al lui Ghimirlie îi ținuse calea lui Costea Geambașu într-o duminică, la ieșit din biserică.

— Neică Costeo, să trăiești !

— Și tu, Ioane.

— Ce mai faceți, cum o mai duceți ?

— Bine, mulțumim de-ntrebare, da' voi ?

— Apăi și noi.

Costea grăbea pasul. Ca omul care n-are vreme de pierdut nici în zi de sărbătoare.

Lui Ion îi asudaseră mîinile. Aci strîngea pumnii, aci-și ducea mîinile la bete, iar de uitat nu mai știa-ncotro să se uite.

— Neică Costeo, ce-ai zice dumneata dacă mi-ai da-o pe Lisăndrina ?

Îi tremurase glasul ca la frigurile de baltă. Costea mai mult bănuise ce spusese flăcăul, mai mult bănuise decît auzise.

— Mă' Ioane, eu cu fetele mele mă uit sus, da' sus de tot. Ia-ți gîndul, băiete, și s-auzim de bine. Nu e cu supărare.

Îi văzuse lume destulă stînd de vorbă și, fără s-audă, îi dusese pe mulți mintea cam ce-și putuseră spune Costea cu Ion. Mare lucru nu era s-ajungă vorba și la urechile Lisăndrinei, care l-ar fi luat pe Ion și numai pe el. Ca să-l ia cu voie nu se putea. Numai să fi fugit amîndoi. Dar Ion nu se-ncumeta s-o fure, ea nu s-ar fi-ncumetat să se ducă după el.

Costea Geambașu nu-și bătea nevasta nici fetele. Din ochi le strunea. Dacă ridicase glasul de două-trei ori la ele. Pe Lisăndrina o ceruseră, pe rînd, un învățător, un popă și-un moșier care-și părăduise averea și mai rămăsese doar cu cîteva pogoane în preajma conacului. Costea primise pețitorii, că nu puteai da pe ușă-afară omul care-ți intra-n casă cu vorbă bună, dar cum veniseră așa plecaseră. Nu-i convenise nici un «pretandent». Pe Floarea nu i-o cerea nimeni. în orice casă

rînduită se mărita-ntîi fata a mai mare. Costea, deşi dornic să le vadă la casa lor, nu se grăbea. Lisăndrina avea paişpe ani, Floarea — treişpe. E drept că la anii lor, altele-aveau copii, să fie sănătoase, aveau să aibă şi-ale lui cînd avea să le vină ceasu.

Într-o zi, un unchi de-al Caterinei a lui Costea Geambaşu venise dintr-un sat de lîngă Bucureşti cu vorbă de la un sublocotenent. Omul trimisese-ntîi cătător, că altfel n-avea rost să se-arate unde nu era dorit.

Costea, după ce-l întrebase pe cătător din fir în păr cum şi ce era cu «sublocotinentul», se-nvoise să-i primească.

Îmbrăcat ca de paradă, cu pelerina bordată cu astrahan pe-un umăr, în tunică, roşie cu găitane negre şi cu nasturi aurii, strînsă pe talia subțire, încălțat cu cizme de lac împodobite la despicătură sub genunchi cu-o rozetă aurită, sublocotenentul Dumitru Băncilă, însoțit de unchiul Caterinei, îşi zornăise, într-o duminică de toamnă, pintenii şi sabia în fața lui Costea Geambaşu şi-a nevestii-sii

— Dați-mi voie să mă prezint: sublocotenent Băncilă Dumitru din cavalerie, pentru dumneavoastră Mitică. Sublocotenentul dăduse să-i sărute Caterinei mîna. Ea şi-o trăsese şi şi-o pusese peste gură.

Se-aşezaseră la masă în odaia-bună şi vorbeau despre vreme, despre recoltă, despre războiul cu bulgarii şi despre celălalt, ăl nou, care-ncepuse-n iulie şi, după cît se spunea prin lume şi cît se-nțelegea şi din ziare, ne bătea şi nouă la uşă. Dacă războiul chiar bătea la uşă — să i-o mai dea pe Lisăndrina, să nu i-o mai dea ? — îi venise lui Costea un gînd. Nici să nu se mărite bine şi să şi rămînă văduvă şi cu vreun copil, Doamne fereşte ! Dacă era să rămînă văduvă, rămînea şi după altul. Se măritau ele văduve şi mai urîte şi mai bătrîne şi mai fără avere.

— Caterină, adu, fa, ceva de-ale gurii.

În jurul pastramei, al brînzei, al cărnii scoase din garnița cu untură, la miros de țuică veche de prune, galbenă ca untdelemnul, se luaseră iar cu vorba.

La un moment dat, cînd tăceau cu toții, sublocotenentul se ridică în picioare.

— Domnule Geambaşu. mă gîndesc eu că ar fi momentul să discutăm chestiunea pentru care mă aflu aici împreună cu binevoitorul dumneavoastră unchi.

— Păi da, zise Costea Geambaşu proptindu-se cu nădejde-n scaun de parc-ar fi vrut să-l lărgească ori să-l adîncească.

— Dacă părerea pe care v-aţi făcut-o despre persoana mea este favorabilă, să vorbim despre condiţii.

— Să vorbim.

— După cum cred că v-a spus unchiul dumneavoastră, eu dispun de cariera mea, de-o casă-n gura Oborului la Bucureşti, de la răposaţii mei părinţi, negustori onorabili, şi de ceva economii. Dumneavoastră ce-i daţi domnişoarei ?

— Treizeci de pogoane prima-ntîi — pămînt ca alifia, de creşte grîul de nu te vezi din el — şi lucruri de-mbrăcat casa de s-aveţi zile să le rupeţi şi i-om lua şi paturi, masă dac-o mai fi nevoie.

— Daţi cincizeci de pogoane, zise sublocotenentul.

— Păi cum să-i dăm ? Că mai avem o fată.

— Ştiu. Daţi cincizeci şi batem palma.

— Nu pot.

— Mai dă, Costeo, şi tu ceva, mai lasă şi domnu' sublocotinent, mai pune rumâne, mai lasă jupîne, c-aşa se face treaba.

— Mai mult de trei'ş' cinci nu pot. O mai am şi pe-a mică şi n-om rămîne nici noi, ăi bătrîni, în sapă de lemn.

— Domnule Geambaşu, zise sublocotenentul tîrziu,ca după multă chibzuială şi ca şi cînd le-ar fi făcut un mare hatîr, domnule Geambaşu, să nu fie nici pe-a mea nici pe-a dumitale: dă-i patruzeci şi batem palma.

Costea lăsă bărbia-n piept, îşi puse mîna-n creştet şi-o apăsă cu degetele răsfirate şi spuse «Fie !», de parcă şi-ar fi smuls vorba din rărunchi.

Bătură palma.

— Dar domnişoara ce zice ?

— Zice ce zicem noi.

— Aş vrea s-o cunosc şi să mă conving că nu e-mpotriva voinţei sale.

— Caterină, du-te, fa, şi adu fata.

Lisăndrina şi Floarea luară o uşă-n cap cînd ieşi Caterina s-o aducă pe a mare la vedere. De cînd trecuse Caterina cu de-ale gurii pentru oaspeţi, ele nu-şi mai dezlipiseră urechea de uşă.

Lisăndrina intră-n odaia-bună cu capu-n pămînt, pierită de frică. Semăna mai mult a oaie dusă la tăiere decît a fată venită să-şi vadă mirele. îi clănţăneau dinţii.

— Sărut mîna, domnişoară.

Ea dădu din cap, dar nu-i întinse mîna. Oamenii în sat îşi dădeau bună-ziua dar numai rareori îşi dădeau mîna: cînd nu se văzuseră de mult, cînd se despărţeau, bărbaţii cînd făceau vreun tîrg, înainte de-a bea adălmaşul...

Nu ştia nici ce să facă, nici ce să spună. Îi tremurau şi mîinile şi picioarele. Parcă stăteau s-o apuce frigurile. În primul moment, sublocotenentul se uitase la ea cu-o privire solemnă, impusă de importanţa momentului. Încet-încet privirea i se-nmuie în faţa fetei necunoscute şi blonde care, dacă n-avea nimic împotrivă, cum era de presupus, îl lua de bărbat. Sublocotenentul îşi trecu degetele peste mustaţa neagră şi deasă, tunsă scurt, ţinînd pînă la colţurile gurii. Îi veni să se ducă lîngă fată şi să-i ridice bărbia ca să-i vadă privirea care căta-ncăpăţînată în jos, dar se gîndi că aşa ceva nu se făcea la o primă vedere şi c-ar fi speriat-o. Trebuia s-o ia cu binişorul şi cu vorbă frumoasă. Îşi mai potrivi o dată mustaţa, tuşi pentru-a-şi drege glasul şi-şi luă inima-n dinţi:

— Domnişoară, părinţii dumitale mi-au făcut onoarea să-mi acorde mîna dumitale. Eu, cum să spun... aş vrea să ştiu dacă dumneata ai ceva împotriva acestei căsătorii.

Fata nu-ndrăznea nici să răsufle; mîinile şi picioarele-i înţepeniseră.

— Răspunde, Lisăndrină, cînd te-ntreabă *don sublocotinent,* spuse Costea cu glas care-şi dădea osteneala să

fie blînd.

— Păi, ce să spui ? şopti ea tot cu ochii-n pămînt.

— Spune că nu te dăm cu de-a sila. Fata ridică dintr-un umăr.

— Spune, fa, că nu te mănîncă nimeni, îşi cam ieşi din pepeni Costea.

Fata deschise de cîteva ori gura, o-nchise la loc. Precum peştele pe uscat. Ridică într-un tîrziu ochii şi cînd dădu de ochii lui tat-său văzu că nu era a bună dacă tăcea.

— Cum zici dumneata, eu aşa fac, taică.

— Nu iese ea din vorba mea şi-a mă-sii, *don sublocotinent*.

În glasul lui Costea Geambaşu răsuna mulţumirea de sine şi de copiii lui.

— Stai colea, Lisăndrină, şi ciocneşte un pahar de rachiu. Cheam-o, Caterina, şi pe Floarea.

Floarea care nu-şi dezlipise urechea de uşă o mai primi o dată-n cap înainte de-a-şi vedea viitorul cumnat.

«Mamă, că frumos mai e ! Mare noroc pe dădica».

Floarea dădu din cap ca o oaie cápie, îşi muşcă buza de jos şi rămase-n mijlocul odăii.

— Aşază-te, Floare, colea, c-o să zică *don sublocotinent* c-aţi crescut în pădure.

— Sînt nişte copile, se gîndi Mitică Băncilă să capteze bunăvoinţa viitoarei neveste şi-a viitoarei cumnate.

Fetele închinară paharul de rachiu, îl puseră pe masă şi-şi lăsară mîinile pe lîngă trup. Lisăndrina-şi încleştase degetele de picioarele scaunului şi nu-ndrăznea nici să mişte, nici să sufle, darămite să se uite la sublocotenent. Floarea stătuse mai întîi cu ochii plecaţi, apoi încet-încet, îl cîntări mai întîi printre gene pe cumnat pînă ce-ndrăzni să ridice ochii şi să-l privească-n voie din profil. Cu părul lins, cu cărare-ntr-o parte, cu faţa albă în care străluceau ochii negri sub nişte sprîncene de ziceai că sînt încondeiate, cu mustăţi negre, cu gropiţă-n bărbie, ţinîndu-se drept în scaun cu coatele pe lîngă trunchi, Floarei i se păru că de cînd era ea nu văzuse om mai

frumos.

Lisăndrina-ncepu să tragă cu coada ochiului la sorusa. «Ce s-o fi zgîind asta aşa ?».

Sublocotenentul, Costea şi unchiul vorbeau iar despre război.

— Nu se ştie cît putem sta deoparte.

— Eu ştiu ce-i aia război de la taica, din şapteşapte, cînd cu turcu'. Acu', dumneata cu cine crezi c-o să mergem noi?

— Maiestatea-sa ar vrea cu nemţii, că doar e neamţ. Nu că nepotu-său,Ferdinand,n-ar fi tot neamţ, dar el ascultă de nevastă şi-asta este englezoaică. Om trăi şi-om vedea, simplifică sublocotenentul lucrurile, spre mai uşoara înţelegere a viitorului socru.

— Drept e.

Caterina, cu palma la gură, părea minunată de ceauzea. De priceput nu pricepea mai nimic.

Nunta se hotărî pe cînd avea să stea vinul din fiert. I se mai găsea lui Costea vin vechi, dar n-ajungea pentru tot satul. Îl păstra şi el pentru masa mirilor unde-aveau să stea feţele mai alese, naşii, coana Luxiţa, naşa fetelor, popa, primarul, învăţătorul.

Ginerele-i anunţase că dinspre partea lui să nu ducă grijă; el neamuri n-avea şi nici pe altcineva de poftit. Să facă părinţii fetei nunta cum doreau ei.

«Urît n-ar fi», îşi zise Lisăndrina şi-şi înăbuşi un oftat.

«Iei tu zestre, Mitică, şi fată frumoasă şi pietroasă ca piersica pîrguită, dar să te văd cînd oi scoate-o-n lume», se gîndi sublocotenentul; şi-şi înăbuşi un oftat şi el.

Într-o zi, cînd se duse-n faţa casei la apă, Lisăndrina-1 găsi pe Ion al lui Ghimirlie stînd pe jgheabul de adăpat vitele. Linsăndrină, am auzit că te măriţi.

— Fata dădu din cap şi-şi duse mîna la gură. Lăsăncet găleata pe marginea jgheabului. Îi tremurau mîinile.

Ion se ridică, apucă de lumînare, vîrî ciutura-n fîntînă şi-i umplu găleata.

— Să-ți ajute Dumnezeu, Lisăndrina !

Fata se căută-n sîn, scoase două mere şi i le-ntinse.

— Ce să fac eu cu ele ?

Ea stătu o vreme cu mîinile-ntinse. Puse apoi merele pe marginea jgheabului să le ia cine-o vrea. Nu se hotăra să plece. Ion îi dădu găleata-n mînă fără s-o atingă.

— Mergi în drumul tău.

Şi el plecă pe ulița dinspre vii.

Lisăndrina-l petrecu din ochi pînă nu-l mai văzu.

Noaptea udă căpătîiul de lacrimi şi nu-şi află somnul pînă dimineața. «Doamne, ce m-oi face eu ?», şi-şi muta capul de pe-o parte pe alta şi se răsucea-n aşternut cînd pe dreapta, cînd pe spate, cînd pe stînga. Pe stînga rămînea doar cîteva clipe fiindcă-şi auzea inima pînă-n creştet. Coşul pieptului era o ladă goală-n care bătea cineva-n duşmănie cu ciocanul. Pînă-n ajun, nici nu ştiuse unde era inima. Dormea ne'ntoarsă de seara pînă dimineața cînd venea mamă-sa şi le trezea:

— Sculați, fa, că dă nămiaza peste voi !

Singure nu se trezeau niciodată. Caterina s-ar fi descurcat şi fără ele-n treburile gospodăriei că era tînără, țapănă şi robace, dar nu lăsa fetele de capul lor, să se-nvețe leneşe şi fără de rost la treabă. Cînd aveau să fie la casa lor — să duduie pămîntul sub ele. În sat la ei, cînd fusese Caterina de măritat, erau fete frumoase şi mai bogate decît ea. Frumoasă ştia bine că nu fusese niciodată. Era destul de scurtă şi dendesată şi nici veselă din fire şi cu vino-ncoa'. Părinții lui Costea-i ziseseră: «Ia-o, mă, pe-a de-o vrei tu, da' deschide ochii bine. Frumuşața se duce, averea ți-o poate pîrjoli focul şi-neca apele, da' cine-i om om rămîne !». Pe ea n-o luase Costea nici de frumoasă, nici de avută, nici că-i fusese dragă. Da-i plăcuse călcătura ei apăsată şi că ieşea a dintîi cu sapa pe umăr. Ea fusese acasă la alde ta-său singura fată între patru băieți şi n-o corcolise nimeni. Nu le corcolea nici ea pe fetele ei. Stăteau perinile pînă-n tavan în odaia-bună dar ei tot pe căpătîi de paie dormeau, şi iarna toți într-o odaie; că doar n-aveau să-ncălzească patru odăi cu sală doar aşa că n-ar fi avut

ce face cu lemnele. Oricît ai fi avut nu trebuia să dai cu nimica de-a azvîrlita. La mîncare-n casa lor, risipă nu se făcea, dar nici economie. Mîncau post doar vinerea, şi-atuncea uns cu ulei mult de ieşea pe deasupra mîncării. Încolo, în bătătura lor se tot tăiau găini, raţe, curci, purcei, berbeci. Fără să se fi trecut vreodată din băutură, că n-ar fi pus picătură-n gură pe nemîncate, pe masa lui Costea Geambaşu nu lipseau rachiul şi vinul. Veneau oamenii la ei la muncă şi la clacă pe-ntrecute, că dădeau bine de mîncare, dădeau şi rachiu şi lăsau omul să mai stea şi la umbră să-şi tragă sufletul. Argaţi tocmiţi n-avuseseră niciodată. Nu voiau să-şi bage om străin în casă. Cît erau în putere le-ajungea cîte unul luat cu ziua.

Pe fete le dusese de două ori la Bucureşti de cînd se mai măriseră, să vadă şi ele cum era pe-acolo, că cine-ştie unde-avea să le poarte viaţa şi dacă le era dat să trăiască la oraş să nu se uite, cînd aveau s-ajungă acolo, ca viţelul la poarta nouă. Le luase ca să le cumpere de-mbrăcăminte şi de-ncălţat şi ca să mănînce şi ele-nghețată. «Să luaţi cîte niţel în gură şi s-o plimbaţi bine pînă a o-nghiţi, că de nu, faceţi gîlci». Mai supseseră ele gheaţă iarna la joacă şi n-avuseseră nimic. Le plăcuse atît de mult gheaţa parfumată şi alifioasă de la Bucureşti, că Floarea-l rugase pe tat-său să le ia şi-acasă: «Hai, taică, să mănînce şi maica !». Tat-său îi spusese că pîn-acasă înghețata se topea, dar Floarea tot nu-l crezuse. Şi-nchipuise că-i părea rău de bani. Fără să fi zis nimic faţă de Costea, pe fete le speriase oraşul cu casele lui mari, cu lumea care umbla încoace şi-ncolo pe străzi, fără nici o treabă după cît li se păruse lor. Era vară şi fetele nu mai dormeau în odaie cu părinţii. Cînd se vîrîseră sub aşternut şi puseseră capul pe căpătîi n-adormiseră numai decît, ca de obicei.

— Cum o trăi lumea acolo ? se-ntrebase Floarea cu glas tare.

— Dac-aşa or fi-nvăţaţi.

— Dădică, ţie ţi-ar fi drag să trăieşti acolo 7

— Mie ? Ce-ţi veni ?

— Mă gîndeam şi eu aşa.

Cum avea să trăiască ea acolo ? se gîndea Lisăndrina. Lăsa la o parte că-i ardea cămașa de dorul lui Ion și că sublocotenentul nu-i era nici urît, nici drag, în nici un fel; dar cum avea să trăiască ea printre străini, lîngă un străin ? Odată, cînd era mică — nici nu mai știa cît trecuse de-atunci — o luase mă-sa la parastasul unei rubedenii. Prinsă cu treburile pe la vatră și pe la cuptor, Caterina uitase de fată, iar ea, în curtea mare, în lumea aia multă nu mai știuse unde să-și găsească mama. Stătuse lîng-un gard cu groaza-n suflet că s-a pierdut de mamă-sa și că n-avea s-o mai găsească niciodată în satul ăla străin unde se afla. Nici foame nu-i era. Atîta frică-i intrase-n suflet că nici să plîngă nu-ndrăznea. Bărbia-i tremura atît de rău că-și împreuna mîinile peste ea ca să nu-i zguduie tot capul. De obicei, Lisăndrina dormea fără vise. Dar uneori visa urît: se visa-n loc necunoscut, de unde nu știa-ncotro să se-ndreptc. Că mai toate fetele se măritau, ca și ea, cu cine ziceau părinții, aflase de cînd făcuse ochi. Mai mult săracele se măritau după pofta inimii — cînd se măritau — cu băieți săraci la fel ca și ele. Cum aveau s-o mărite pe ea, nu se gîndise niciodată. De cînd cu sublocotenentul, inima nu-i mai bătea,îi fîlfîia-n piept ca o zdreanță și, din cap pînă-n picioare, simțea un dîrdîit ca atunci de mult la parastas și ca-n visele urîte, cînd se rătăcea în cîte-un loc fără ieșire.

— Dădică, frumos e *don sublocotinent.*

— O fi.

— Păi, ce vorbă-i asta ? Ce, tălică nu te-ai uitat la el ? Lisăndrina dăduse din umeri.

— Și Ion al Iu' Ghimirlie e mîndru, nimic de zis. Da' *sublocotenentul* te face cocoană. Ai s-ajungi ca nașa.

— Mai bine te lua pe tine, Floare.

— Ei... Ce n-aș fi vrut eu ! Da' el pe tine te vrea.

«Pe mine, că mă și știe», se gîndi Lisăndrina, dar nu mai lungi vorba cu soră-sa. Era-n stare s-o spună părinților.

Nunta se făcu-n ultima duminică a lui octombrie, pe-o vreme frumoasă ca-n mijlocul verii. Vinul mai căpără la limbă.

Lisăndrina abia vedea de sub lămîița coborîtă pînă pe sprîncene, abia păşea-n rochia lungă şi cu beteala care-i atîrna de sub lămîiță, de-o parte şi de alta, pînă-n pămînt, iar în pantofii înguşti cu toculețe abia călca: o strîngeau de-i ieşeau ochii.

«Doamne, ajută-mi să nu mă-mpiedec, să nu mă fac de rîs !». Cît o găti naşa, împreună cu fetele din vecini, lăutarii nu conteniră cu *«Taci, mireasă, nu mai plînge !»*. Lisăndrinei atît de rău îi vîjîiau urechile că n-auzea decît un bîzîit de viori şi nişte glasuri încurcate. Capul îi atîrna-n jos de beteală şi de salba cu trei rînduri de galbeni împărăteşti pe care i-o pusese mă-sa cu mîna ei la gît.

Nu ştia cum ajunsese-n trăsură, la biserică, alături de tat-său.

Cununia o slujiseră doi preoți, popa Costică din sat, care o şi botezase, şi popa Bebe, dintr-un sat vecin, neam cu Caterina. «Dacă tot îl poftim la nuntă să şi slujească-n biserică», zisese Costea. Fata lui avea să fie cununată de doi popi, ceea ce nu se mai pomenise-n Cernați. Popa Bebe venise şi cu țîrcovnicul după el. Țîrcovnicul popii Costică se-ntrecea la răspunsuri cu-al popii Bebe. Nu mai încăpeau oamenii-n biserică. Nuntaşii nuntaşi. Pe copii, pe fete şi pe băieți nu-i mai încăpea ulița. Toată lumea vorbise şi-atunci şi încă multă vreme că asemenea nuntă nu se ținea minte să mai fi fost prin partea locului: cu lumînările împodobite cu flori, cu poleială şi cu panglici ca la oraş; şi tot ca la oraş era şi mireasa-mbrăcată. Nu era de mirare dacă se mărita cu un «sublocotinent». Mirele cumpăra podoabele şi rochia miresei. De data asta, mirele comandase şi lumînările, tot ca la oraş, cu toate că naşii le plătiseră, că lumînările erau datoria lor.

Nici o cununie nu i se păruse Lisăndrinei mai lungă decît cununia ei. Învățată să trebăluiască, să sape, să secere, nu stătuse niciodată-n picioare nemişcată atîta timp. înțepenise. Abia se-nvîrtise la *«Isaia dăntuieşte...»*.

Sărutase la urmă, după datină, mîna părinților şi pe-a naşilor. Abia atunci parcă pricepuse pasul pe care-l făcea şi-o

podidise plînsul. Nu ştia cu ce să-şi şteargă ochii şi nasul. Cu voalul ar fi fost mai mare ruşinea. Se şterse cu dosul palmei. Mirele o văzu. îşi scoase batista şi-i usucă urmele de lacrimi, apoi îi strecură batista-n mînă,o privi ca pe-un copil amărît şi-o strînse uşor de-un umăr, o clipă numai, ca şi cînd s-ar fi ruşinat de cei de faţă.

Mirele tocmise pe banii lui fotograf de la Bucureşti. Se făcură poze cu toţi nuntaşii, mirii cu părinţii şi cu naşii, mirii singuri. Înainte de-a se poza numai el cu Lisăndrina, Mitică o rugă să-şi scoată salba de la gît «ca să te vezi în toată frumuseţea şi tinereţea». Abia mai tîrziu avea să priceapă Lisăndrina tîlcul acestei rugăminţi.

«Domnu´ fotograf, ia fă-ne-o poză numai mie cu nevasta şi pe urmă fă-o şi pe fie-mea a mică. Vin, Caterină,-ncoa' să te tragi în poză. Da' să ne scoţi bine, că-ţi dăm bani buni».

După ce se strigau darurile, mirii trebuiau să mulţumească cinstiţilor oaspeţi, să se sărute şi să se retragă-n odaia lor.

Mitică o sărută pe obraji, atingîndu-i colţurile gurii cu mustăţile. Lisăndrinei i se făcu pielea ca de găină. Abia se-atinsese de mîncare, iar de băutură nici un strop. Jucase hora miresei, că trebuia, şi-apoi o luase mirele la vals. Lăutarii, tocmiţi din Bucureşti, se-ntreceau în a arăta ce ştiu şi-n a mulţumi pe toată lumea. Lisăndrina se-nvîrtise şi ca cum dăduse Dumnezeu şi zisese bogdaproste cînd o dusese mirele la locul ei şi se văzuse iar pe scaun. Şi-ar fi scos pantofii, că n-o vedea nimeni sub masă, dar îi era teamă că n-avea să-i mai poată-ncălţa, atîta i se umflaseră picioarele, de parcă dospiseră. Decît să plece de la masă şi să se-ndrepte spre odaia-n care toată lumea ştia ce-avea să se petreacă mai bine-ar fi murit.

Plecă petrecută de *Cîntecul miresei*, cu mîna pe braţul mirelui, după obiceiul de la oraş. Mergea ca la tăiere. Cînd ajunseră-n pragul casei o luă ea înainte fiindcă ştia odaia care le fusese pregătită. În odaie, Mitică răsuflă adînc aerul cu

—miros de mere şi de gutui. Pe pat erau întinse două cămăşi de noapte. Albe-amîndouă: a ei — cusută toată în cruciulițe albe şi cu colțişori făcuți din igliță; a lui — avînd rîuri roşii la gît, la mîneci, pe poale. Rămaseră amîndoi cu ochii pe cămăşile de noapte şi nu se dezbrăcă nici unul. Mahalagiu din gura Oborului, din Bucureşti, Mitică ştia că pentru copiii mahalalei şi pentru cei de la țară viața n-avea taine. Fetițele se scăldau de mici cu băieții. Animalele se-mpreunau şi făceau pui în fața lor. Numai că Mitică, în relațiile lui amoroase n-avusese niciodată de-a face cu-o fată, ci tot cu femei care, nefiind obligatoriu de anumite moravuri, trecuseră prin mînă de bărbat.

După ce se uită el mult la cămăşi, se-ntoarse-ncet spre Lisăndrina şi, ca să facă ceva, îi trase cununa de lămîiță, îi desfăcu voalul prins în spelci şi-1 împături, iar beteala o puse pe marginea unui scaun.

Lisăndrina-şi luă cămaşa şi ieşi din odaie. În sală se izbi de cineva. Dăduse cu nasu-n oglindă. Se sperie cît de albă era la față. Se uită-n dreapta,-n stînga şi nu se hotărî-n ce odaie să se dezbrace. Peste tot putea veni careva dintre nuntaşi să-şi caute vreun lucru, că-şi lăsaseră hainele-n casă. Luă lampa, îşi ridică poalele rochiei cu-o mînă şi coborî cu băgare de seamă treptele din gîrlici. Se dezbrăcă-n pivniță printre putini de brînză, găleți de untură, cîrnați şi şunci atîrnate-n cuie de bîrnele din tavan. Ea încă mai mirosea frumos de la săpunul cu care se-mbăiase-n zorii zilei, săpun de oraş pe care i-1 dăduse naşă-sa, coana Luxița. Dacă nu s-ar fi gîndit că-şi face părinții de rîs, ar fi luat-o peste cîmp şi s-ar fi dus unde-ar fi văzut cu ochii..

Îşi luă rochia pe mînă, lampa-n cealaltă mînă şi porni sus. Nu se mai privi-n oglindă.

Mitică se vîrîse sub plapumă şi stătea cu mîinile sub cap şi cu ochii-n tavan. Se ridică în capul oaselor, dădu plapuma la o parte şi-i făcu loc miresei. Ea se-aşeză cu fața-n sus şi-nchise ochii. Stătea țeapănă ca-n raclă.

— Sando.

Lăsăndrina tresări.

— Sanda, cu aşa am să-ţi spun, aş vrea să nu-ţi fie frică de mine. Nu sînt om rău. Cînd o să ne cunoaştem ai să-ţi dai seama.

Mitică se simţea intimidat în faţa fetei ăsteia care nu sufla, nu clipea.

Ar fi lăsat-o-n pace-n noapte aceea, fiindcă şi el era destul de speriat că se-nsurasc cu-o femeie necunoscută. Aşa ar fi făcut de n-ar fi fost obiceiul — ca şi la oraş. la mahala — dimineaţa după nuntă să se joacă cămaşa miresei.

Caterina intră-n casă la un moment dat să-şi ia un ilic că se mai răcorise afară. Dădu cu ochii de Floarea, care se făcu repede că se priveşte-n oglinda din sală.

— Ce cauţi. Floare, acilea ?

— Păi, venisem şi eu...

— Ia cată-ţi de treabă.

Şi mă-sa o privi mustrător.

Profesorului Daniel Şerban îi deschise chiar Sanda Băncilă, după ce mai întîi aprinse lumina de deasupra uşii, de pe palier, se uită pe vizetă şi-ntrebă cine e. Respecta întocmai instrucţiunile fiică-sii, ale nepoţilor şi-ale strănepoţilor.

Îi explicaseră că vremea lui Vlad Ţepeş, cînd lăsai punga-n mijlocul drumului şi tot acolo o găseai, vremea aceea trecuse. «Am înţeles, că nu sînt slabă de minte».

— Sărut mîna, bine te-am găsit. Sanda.

— Bine-ai venit. Daniele. Hopa, sus, măricel, spuse ea şi ridică braţele ca pe vremuri.

— Da. Lisăndrina. Aşa-ncepea orice revedere a lor.

El îi săruta mîna,vea-l săruta pe frunte.

— Acuma-ndrăznese, vezi, că nu mai e «fraila» cu noi, *Fräulein Ilse, Fräulein Ilse.*

— Ce făceai, Sanda ?

— În general sau acum-acum ?

— Şi una şi alta.

— În general; trebăluiesc şi cu după puteri în gospodărie, ca să nu fac chiar umbră pămîntului degeaba, mai citesc, mai ascult radio şi mă văd o dată pe săptămînă cu «fetele», fetiţe — aşa ca mine, cîte-am mai rămas, şi mai fac şi cîte-o vizită, cînd are cine să mă-nsoţească.

— Ţi-e teamă să ieşi singură ?

— Nu mi-ar fi teamă, că văd încă bine, ameţeli n-am, dar a ajuns să-mi fie mai mult teamă de oameni.

— Teamă poate să-ţi fie la toate vîrstele.

— Ştiu, Daniele.

— Şi eu ştiu, Sanda, că nici eu nu mai sînt tînăr.

— De-acum încolo ai să vezi. Un an contează la vîrsta asta ca anii la copiii mici. Sînt tineri care-i respectă pe bătrîni, le oferă locul în tramvai, îi lasă la cozi să le-o ia înainte. Sînt — cum au fost totdeauna. Dar, uneori, parcă le stai în cale şi le respiri aerul. Anul trecut am ieşit singură să fac vreo cîţiva paşi pe-o vreme frumoasă, între trei şi patru după amiază. Pe-aci, prin piaţa Rosetti. Era aglomeraţie mare la maşina 311. Am încercat să mă strecor printre oameni. Mă izbesc de-o fată şi de-un băiat. Fata: «Asta umblă pe stradă şi moartea o caută pe-acasă». Băiatul e drept că n-a zis nimic. M-am oprit, m-am uitat cînd la fată, cînd la băiat. «Duduie, să nu mai spui asta niciodată, fiindcă nu poţi să ştii pe cine caută moartea. Ea are un obicei prost că n-alege după vîrstă, cum s-ar cuveni». Asta i-am spus şi m-am depărtat. Mi-a trecut pofta de plimbare şi m-am întors acasă. În viaţa mea n-am fost mai tristă şi nu m-am simţit mai dată la rebut. După ce că bătrîneţea-n sine e boală atît de grea, să te mai simţi şi piedică-n calea altora. Cu toate astea nu mi s-a urît de viaţă. Cît sînt pe picioare şi-n toate minţile, tot îmi mai aflu un rost printre-ai mei. Să ştii că tot mie mi-a părut rău de ce i-am spus fetei ăleia. Cît sînt de bătrînă, şi tot n-am învăţat să fiu înţeleaptă, adică să tac şi să-nghit.

— Nu se face nimeni mai bun cu nimic, iar tinereţea-i crudă, Sanda. Crudă — fiindcă e neştiutoare. N-are imaginaţia a ceea ce n-a trăit. Altfel, cum te-ar lăsa copiii şi s-ar duce.

— Ştiu, Daniele. Ştiu că nu e nimeni fără «of» pe lume... Ştii ce făceam cînd ai venit tu ? Mă uitam în nişte albume cu poze. Unul începe cu pozele de la nunta mea. Să mă vezi cît eram de speriată ţi se face milă. Şi ce om bun a fost Mitică !

Dar nu-l iubise. Pe măsură ce-l cunoştea, îşi dădea seama cît era de cumsecade şi-ncepuse-ncet-încet să ţină la dînsul. Cînd învăţase franţuzeşte cu Doamna şi se-apucase de citit şi din plăcere şi din dorinţa de-a-şi spori cunoştinţele, dintre toate apropierile de cuvinte — la fel de misterioase ca şi-apropierile dintre oameni — o anume apropiere o izbise şi i se păruse că dădea nume unei stări cunoscute, căreia singură nu ştiuse cum să-i spună: *aimer d' amour*, «să iubeşti din dragoste», care prin această îmbinare presupunea şi altfel de iubiri. Ea nu-l iubise *d'amour* pe Mitică. Rezumînd situaţia în limba română (care nu făcea asemenea nuanţă), nu-l iubise. Ajunsese să-i fie fiinţa cea mai apropiată, omul în care-avea cea mai mare încredere şi pe care se bizuia cel mai mult în viaţă, dar dragostea, cu toate că n-o trăise pe de-a-ntregul cu altul, era altceva.

După căsătorie, Mitică fusese mutat în garnizoană la Craiova. Închiriaseră o locuinţă pe strada Calomfirescu, loc liniştit, plin de verdeaţă, cu case cuminţi care se iveau dintre copaci şi dintre boschete ca nişte ciuperci în roua dimineţii. Urcai patru trepte de marmură adăpostite de-o «marchiză» (un fel de scoică între-ale cărei margini şi vine de fier forjat erau prinse, ca-n cercevele, bucăţi de sticlă mată cu striuri) şi intrai pe-o uşă cu geam, tot din fier forjat, într-un balcon mare semicircular, închis cu geamlîc în diverse culori, cu ochiuri dispuse-n dreptunghiuri şi-n romburi de plumb. În această terasă-nchisă, familia proprietarului avusese-o adevărată seră: plante ornamentale, ficuşi, filodendroni, palmieri şi mulţime de cactuşi de felurite forme şi mărimi. Lisăndrina mai-mai să

rămînă cu gura căscată în faţa atîtor noutăţi. Văzuseră cîteva case pînă s-ajungă-n Calomfirescu şi două dintre ele chiar îi plăcuseră: cu sală şi cu două camere, numai bună pentru ei; şi nici chiriile nu erau de speriat.

— Să mai vedem, nu trebui' să ne grăbim. Eu ţin foarte mult la interior.

Fără să ştie ce-nsemna ultimul cuvînt, Lisăndrina — Sanda — pricepuse cam despre ce era vorba.

— Mitică, de ce să-mi spui Sanda şi nu Lisăndrina cum îmi spune toată lumea, alde maica, alde taica ?

Mitică era foarte-ncurcat că nevastă-sa chiar nu-nţelegea de ce. Se gîndise cum să-i explice mai blînd, ca să n-o jignească.

— Sanda, noi doi trăim la oraş şi la oraş o să murim. Lisăndrina e un nume frumos, potrivit, dar pentru la ţară. Nu cadrează cu-o nevastă de ofiţer.

— Mie o să-mi fie mai greu pînă m-oi învăţa. Mi se pare tot timpul că strigi pe alta.

— Ai să te-obişnuieşti. Şi te mai rog ceva: nu mai spune «alde maica şi-alde taica».

Lisăndrina-1 privise uimită. «Mă uit ca viţelul la poarta nouă...».

— Spune simplu: mama şi tata, ca la oraş.

Drept rezultat, părîndu-i-se că-i trădează, spunîndu-le altfel decît le spusese pîn-atunci. Lisăndrina mai pomeni de părinţii ei doar cînd nu mai avea încotro, de pildă cînd scria taică-său.

Pe Mitică, balconul închis, cu plantele lui care, dacă viitorii chiriaşi n-aveau nimic împotrivă, puteau rămîne pe loc, îl dădu gata. Deşi chiria era cam mărişoară — trei camere, cu salon mare şi cu dependinţe — Mitică nu se dăduse bătut.

— Ce ne trebui' nouă, doi oameni...

— Şi ordonanţa...

— Şi ordonanţa... ce ne trebuie-atîta casă ?

— Ne trebui' fiindcă vom duce-o viaţă de societate.

Ori de cîte ori comunica lucruri care i se parcau

importante. Mitică adopta un ton solemn, cu glas niţel tremurat, înlocuindu-le pe *o să*, *avem să* cu *vom*: şi tot aşa, pe familiarul *ăsta* cu *acesta*.

Părinţii lui Mitică — odraslă de cîrciumar crescută la mahala — o dorinţă-avusescră: băiatul să trăiască într-o altă lume, să-şi depăşească, în fine, condiţia. Gicu Băncilă, tatăl lui Mitică, pornise dintr-o casă cu zece copii, din jurul Bucureştilor, să-şi facă un rost la oraş şi-ajunsese băiat de prăvălie la o cîrciumă-n gura Oborului. Cîrciumarul, Fane Chirigiu, şi nevastă-sa, coana Anica, oameni fară copii şi cu frica lui Dumnezeu, îl puneau la masă cu ei şi-1 îndemnau să-şi strîngă fiecare bănuţ, ca odată şi-odată să-şi facă şi el o stare şi să rămînă, de ce nu, cîrciumar în locul lor, fiindcă ei neamuri n-aveau, deci nimeni nu putea sări la moştenire. Fiind cel mai mic dintre copii nu putea fi vorba ca Gicu să-şi ajute fraţii. Voise odată să cumpere ceva dc-ale gurii din banii lui — crap sărat, măsline, ulei, roşcove şi smochine — şi să le ducă ălor bătrîni de-un Paşti. Domnu' Fane şi coana Anica i le dăduseră de la ei că tot trebuia să-mpartă ceva de sufletul răposaţilor părinţi, altfel nepreafiind ei cu pomenile şi cu parastasele. Cît trăiseră maică-sa şi taică-său, Gicu nu-i uita de nici o sărbătoare. într-un an îi muriseră amîndoi şi. la cîteva luni, şi coana Anica, pe care-o respecta ca pe-o mamă. Domnu´ Fane nu-şi mai afla rostul. Servea el muşteriii. Îşi făcea de lucru prin casă, prin pivniţă, prin curte, dar viaţa nu mai era viaţă. Gicu ducea greul prăvăliei. Domnir Fane se stinsese pe picioare. Nu în trup era boala lui. La cîrciuma lui Fane Chirigiu nu venea lume doar să bea şi să mănînce. Mai erau şi unii care cumpărau pentru-acasă. că se găseau în prăvălie nu numai băuturi ci şi de-ale gurii prima-ntîi. Aşa se făcea că din vecini venea mereu după cîte vreo cumpărătură o ardeleancă, slujnică la un negustor de mobilă. Vetuţa pe numele ei; se afla-n Bucureşti din 1877. cînd trecuse munţii cu un frate de-al ci înrolat voluntar în armata română; Vetuţa se băgase slujnică pentru a-şi agonisi zestre, ca apoi să treacă iar munţii şi să sc măriteacasă. Rămas stăpîn pe casa şi pe-acareturile lui domnu´ Fane.

şi cu prăvălia pe cap, oricît rost avea el la treabă, lui Gicu Băncilă-i erau greu singur. Decît să-şi fi căutat tovarăş la cîrciumă mai bine se-nsura. Aşa o luase el pe Vetuţa.

Trei copii le muriseră la puţină vreme după naştere, cu toţi doctorii care-i văzuseră, cu toate descîntecelc cîte li se făcuseră. Mitică era ultimul lor copil pe care, cu voia Domnului, apucaseră să-l vadă sublocotenent:

— No, dragul mamei, cînd o fi să te-nsori, ia femeie să te *respecte*, nu să se uite la tine *din sus*.

Mitică nu uitase sfatul maică-sii. Ar fi putut să se-nsoare cu fată de oraş, poate chiar cu fată de ofiţer. La gîndul că aceea s-ar fi putut uita la el «*din sus*», îşi luase fată de la ţară, care, dacă nu era chiar făcută grămadă de proastă, avea să-nveţe ea, s-o-nveţe el, cum să se poarte-n lume.

Fără să se ruşineze cu părinţii lui, ideea că cineva le-ar fi putut lua în derîdere vorbele şi faptele îl făcea pe Mitică să nu pomenească de ei. Fidelitatea pentru părinţi era-n sufletul lui şi-n mormîntul pe care li—l făcuse-n cimitir la Şerban-Vodă unde se-ngropa lume cu pretenţii.

Pentru Mitică, faptul de-a fi ajuns ofiţer era fără-ndoială un pas, şi cel mai important în schimbarea condiţiei sociale de la naştere, dar nu-nsemna o emancipare deplină. Schimbarea totală presupunea pierderea oricărei urme a fostei stări. Zadarnică haina, dacă ea nu se potrivea cu vorba, cu locuinţa, cu ceea ce alcătuieşte această locuinţă. Nu degeaba spunea el românul: Ori te poartă cum ţi -e vorba ori vorbeşte cum ţi-e portul !

Fotografiile de la nuntă aveau să mai fie văzute de unul şi de altul. De-aceea, mireasa nu trebuia s-apară lîngă mirele ofiţer cu salbă la gît, podoabă eminamente ţărănească.

Locuinţa din Calomfirescu fusese aleasă pentru că nu semăna defel cu aceea în care sc născuse el şi nici cu casa părintească a Sandei; arăta a casă de ofiţer.

Colonelul, în a cărui subordine se aflase-ndată ce ieşise sublocotenent, îi fusese adevărat mentor. Superiorul provenea dintr-o familie dc vechi intelectuali şi de militari, el

însuşi doctor în drept. Se arăta la fel de binevoitor — ca şi nevastă-sa, profesoară — cu ofiţerii tineri, dispuşi să-şi însuşească şi alte cunoştinţe decît cele profesionale şi mai ales să-şi desăvîrşească manierele. Ei le recomandau lecturi şi le-mprumutau cărţile apropiate.

Mitică, fire comunicativă şi petrecăreaţă — prin petrecere neînţelegînd băutura şi anecdotele cazone — era amator de viaţă de societate. De aceea-şi dorea o casă care să depăşească nevoile stricte, casă-n care să poată primi.

În afara lucrurilor de pat, Mitică hotărî să nu se folosească în casă nimic din zestrea Sandei. Pentru a nu sta strînse sul ori vîrîte pe sub saltele şi ajunse cuiburi de molii — printr-un samsar, domnul Duduleanu, fost ofiţer la vremea lui, dat afară din armată pentru nişte afaceri obscure — covoarele luară drumul tîrgului de săptămînă şi se transformară-n bani buni, din care se cumpărară altele pluşate, numite «persiene». Tot prin domnul Duduleanu, care cunoştea toate familiile din Craiova, bogate ori scăpătate, apărură-n casa lor piese de mobilier al căror preţ făcea să i se ridice părul măciucă Lisăndrinei, mobile zise «stil».

Draperiile — ţesute cu spată-ngustă şi cu-alesături de mîinile Caterinci, mîndria ei — luară drumul tîrgului de săptămînă (sau «de-afară», cum se mai numea) şi la ferestre apărură perdele de dantelă cumpărate de Mitică de pe Lipscani: cum văzuse el prin casele simandicoase. Mitică, nefiind încă sigur pe gustul şi pe priceperea lui şi nevrînd să se lase condus numai de preţul obiectelor (după principiul «lucru scump-lucru bun»), pentru moment îi imita pe cei pe care-i socotea demni de imitat.

Lămpi de porţelan colorat, cu motive florale-n culori mîngîietoare, atîrnară în cele trei camere pe lanţuri de alamă. Pentru salon, cumpărară un candelabru de cristal, ai cărui ţurţuri păreau să oglindească toate curcubeiele din lume. De cîte ori se afla singură-n salon, Sanda se pierdea cu ochii-n podoabe-le-acelea ca de apă luminată pe dinăuntru şi nu-i mai venea să plece. Se uita la candelabru pînă-i înţepenea ceafa.

Aşa ceva mai văzuse la conac, la naşă-sa, cucoana Luxița Bantaş. Acolo se uitase doar pe furate la minunile-alea sclipitoare. Niciodată nu s-ar fi gîndit să aibă asemenea lucru scump în casa ei.

Alături de Mitică, privindu-şi casa-n care locuiau şi-atîtea lucruri cumpărate de ei, frumoase şi neaşteptate. Sanda începea să priceapă că ea pînă la vîrsta aceea n-avusese decît o dorință: să fie lîngă Ion al lui Ghimirlie. Încolo, toate şi toți erau tot o apă şi-un pămînt. Mergînd pe la naşă-sa, la conac, întîlnise şi-acolo lucruri şi oameni pe care nu-i vedea-n fiece zi, dar nu dorise nimic din ce-aveau ei şi nici să fie ca dînşii. Iară cînd le luase tat-său la Bucureşti pe ea şi pe Floarea, să le-mbrace şi să le-ncalțe, ce-alesese el era bun-ales. Ea nu jinduise altceva. Nici acum, printre frumusețile şi printre scumpeturile pe unde-o purta Mitică, fie prin prăvălii, fie prin case de oameni, ea nu spunea nimic şi n-alegea nimic. Numai ce-alegea Mitică era bun-ales.

— Ei, ce zici, e frumos ?

— Frumos, zicea ea, şi dădea din cap.

— Nu ți-ar plăcea mai mult ăstălaltu' ?

— Al de l-aleseşi tu e ăl mai frumos.

Şi nu ştia dacă spune adevărat sau dacă mințea.

Trei spaime avea Sanda: să fie nevoită într-o zi, prin cine ştie ce-ntîmplare, să aleagă singură; să-i vină musafiri; şi să meargă la oameni străini în casă. Dacă nici numele de-acasă nu-i fusese bun pentru lumea-n care intrase, ce nădejde avea să tragă pentru altele ?

Singura ființă de care nu-i era frică era ordonanța, Marin — nea Marin — om din Orodel-Dolj cam de vîrsta lui Costea Geambaşu, luat de la gospodăria lui şi concentrat nu se ştia de ce.

Înalt şi slab, nițel adus de spate, Marin umbla cu nişte paşi mari de parcă măsura tarlaua. Blînd şi-ascultător, făcea tot ce-i spunea conița, şi cum era foarte-ncet din fire, găsea de trebăluit toată ziua prin casă, prin seră şi prin grădină. Marin avea cui povesti de-a fir-a-păr din moşi-strămoşi de zeci de ori

aceeaşi istorie: de dimineaţa — pînă venea *don sulocotinent acasă*. Nu se sătura să-i spună coniţei cum, într-o zi, cînd era ordonanţă la un căpitan, primeşte o telegramă de-acasă: «Vin´ acasă numai decît, furat boii». Căpitanul, om cumsecade, îi dă drumul să plece. Cînd ajunse Marin la Orodel, nevasta i se jelea de se-auzea din capul satului.

— Ramaserăm săraci, Marine, îl întîmpinase, smulgîndu-şi părul din cap.

— Ce să facem, fomeie, să ne-omorîm ?

Fusese la jăndar, la primărie. Prinde orbul, scoate-i ochii.

Şi numai ce trece pe drum o ţigancă de-alea corturărese, una mare cît maşina de treierat, cu zece rînduri de fuste pe ea şi cu bani în coade.

— Hai să-ţi ghicească baba.

El nu vedea pe unde călca dc supărare.

— Lasă-mă, fomeie,-n pace.

— Hai, suflete, să-ţi ghicească baba şi de n-ăi fi mulţămit, nu-mi dai ni'c.

Şi-i spusese c-a avut o pagubă mare, da' să nu se năcăjească; avea să-1 găsească pe hoţ, unu-nalt, cu ochii verzi şi cu căciulă brumărie, avea să-1 găsească-n tîrgul de la Craiova, peste două săptămîni... Şi-1 găsise.

— Să-i saie ochii cui minte, coniţă. Dacă nu vreţi să mă credeţi, întrebaţi-1 pe don căpitan Costandinescu şi pe cocoana dumnealui, că n-au murit, şi la dumnealor în curte-am venit cu boii de lanţ. şi de la dumnealor am pornit cu boii la Orodel de-am crezut că moare nevastă-mea cînd m-a văzut, de ziceai c-a dat cu ochii de-un strigoi ori de Ucigă-l-toaca.

Terminaseră cu aşezatul lucrurilor în casă. Mobilele şocolatii, covoarele orientale se-mbinau armonios cu tapetele de mătase moarată: albastru ca cerul — în dormitor, roz-stins ca petala de bujor — în sufragerie, vernil — în camera de oaspeţi, care-ar fi putut deveni a copiilor, culoarea untului — în salon; vitrina din sufragerie încă era goală. încetul cu-ncetul aveau s-apară şi bibelourile şi vazele şi cîte-un sfeşnic sau alt

obiect decorativ. Lui Mitică, dragi îi erau lucrurile frumoase, dar nici banii nu-i erau mai puţin. Cheltuiseră destul pe casă. Rezerve mai aveau, însă Mitică le păstra ca pe-o trupă neştiută de inamic. Nu era bine să te laşi fără leţcaie, iar socrilor nu le-ar fi cerut pentru nimic în lume, mai ales că nu se-aştepta ca ei să-nţeleagă asemenea risipă, nici pentru cele mai frumoase lucruri de pe lume. Acum puteau chema cu fruntea sus orice oaspete-n casa lor şi n-aveau de ce se ruşina. Colegii-şi cunoşteau unii altora obîrşia. Între casa din gura Oborului şi cea din Calomfirescu era o deosebire ca de la o spălătorească la o prinţesă şi — ca să facă o comparaţie cunoscută şi care-l implica pe unul dintre marii militari ai lumii, deosebirea dintre surorile lui Napoléon, de pe cînd spălau rufele ofiţerilor colegi ai fratelui lor şi ceva mai tîrziu, aceleaşi spălătorese, surori ale unui împărat. Surorile lui Napoléon, ca şi el de altfel, ilustrau incalculabilele jocuri ale soartei ! Ca să vezi...

În viaţa lui Mitică şi-a Sandei urma să se petreacă un mare eveniment monden. Fiecare ofiţer, proaspăt căsătorit, trebuia să-şi prezinte soţia la primul bal de după mariaj.

Cum venea de la regiment, Mitică mînca, se odihnea (cel puţin un ceas) şi-apoi începea «lecţiunile» de dans cu Sanda. Pînă la bal trebuia s-o-nveţe măcar valsul; şi tangoul: un dans nou, tînguitor şi languros, venit tocmai de departe, din Argentina, aducînd cu el şi-o culoare numită la fel, un portocaliu-aprins care tîra parcă după el şi-o nesfîrşită trenă de-arome-ameţitoare.

Sanda se-arăta o elevă dotată şi sîrguincioasă. După ce-şi termina treburile casnice (ea gătea, ea spăla), treburi care nu se potriveau unui bărbat, fie el chiar ordonanţă, cu un braţ arcuit şi cu altul ridicat, ca şi cînd ar fi avut un partener, dansa de una singură-n salon, fără muzică, fiindcă-i era ruşine de Marin. Lecţiile de dans, Mitică i le dădea cu toate uşile deschise, pe muzica de la gramofon, sub privirile pline de-ncîntare şi de admiraţie-ale lui Marin, care vedea că pe lume se aflau atîtea lucruri care nu erau de nasul lui. Se gîndea el că nici noroc n-avusesc, că la urma urmei, nici cucoana nu era

cucoană ci fată de la țară, căreia din avere i se trăsese norocul, «Las' s-aive noroc, pă cum că e cu suflet şi nu se uită să scoată sufletu' din om».

Printre rochiile pe care, dusă de mînă de Mitică, Sanda şi le cumpărase de la casa de mode a unei franțuzoaice numită *madame* Gilberte, nu era nici una cu care să poată merge la bal. Erau doar rochii de stradă sau, cel mult, de mers într-o vizită. Cu-aceeaşi teamă ca şi prima dată, şi ruşinată de-i venea să intre-n pămînt, cu Mitică alături, Sanda luă iar drumul pînă pe Unirii, la *madam'* Gilberte. Nici una dintre rochiile de gata nu-i fu lui Mitică pe plac şi, de altfel, şi madame Gilberte aprecie că rochiile pe care le-avea de vînzare — deşi *très habillées* — nu se potriveau unei doamne-atît de tinere, cum era doamna sublocotenent. Sandei i se luară măsurile şi, pentru prima oară, puse pe ea un corset.

— Ăsta la ce-mi trebui' ? îi şopti ea la ureche lui Mitică, abia trăgîndu-şi sufletul dintre «balenele» care-i ridicau mațele-n gît.

— Dac-aşa se poartă !

— Bine, da' de ce ? Eu grasă nu-s, cărnurile nu-mi atîrnă...

— Ca să fii şi mai suplă şi ca să ai mai multă «aliură».

— Şi cu asta trebuie să mănînc şi să joc ?

— Să dansezi.

— Să dansez, aoleo...

— Da. Ai să te obişnuieşti.

La probă, cînd văzu cît de despuiată era rochia — fără mîneci, fără gît, aproape fără piepți şi fără spate — nu-i veni să creadă că ea putea să poarte aşa ceva-n văzul lumii.

— Nu puteți să-i puneți mîneci şi vreun volan pe-aici, prin față?

Mitică se-nroşise şi tuşise uşor.

Madam' Gilberte se uitase la sublocotenent şi ignorase întrebarea tinerei cliente.

— *Tiens, tiens*, vineri e gata.

Apoi, ca s-o dreagă — mai mult pentru

sublocotenent, decît pentru țăranca de nevastă-sa, fiindcă oricîtă clientelă avea nu trebuia s-alunge pe nimeni — madam' Gilberte adăugă, pe-un ton plin de bunăvoință:

—Viné parfé ! Veți fi ravisantă la bal. La vîrstá astá... De ce nu mai am eu vîrstá astá ?

Totul fu spus cu un *r* apăsat şi cu accentul pe ultima silabă.

La anii pe care-i avea atunci Sanda, *madame* Gilberte fusese acrobată de circ. Se-ndrăgostise de ea un ofițer de cavalerie, care-o făcuse să rămînă-n România. După ce dragostea se mai domolise, Gilberte se gîndise că vremea acrobației trecînd, iar ofițerul întorcîndu-se la nevastă, venise momentul să se-apuce de-o meserie care s-o solicite mai puțin decît trapezul. Fiică de croitoreasă, îndemînatică, învățată să croiască şi să coase haine de circ, Gilberte îşi zisese că dacă-şi dădea osteneala ar fi putut face şi rochii obişnuite. Cum un nume franțuzesc le ducea pe românce (mai ales cînd erau provinciale) cu gîndul la Paris şi la marile case de modă, Gilberte se hotărîse să-şi deschidă la Craiova — oraş cu multă boierime — un atelier de croitorie. Din atelierul modest de pe strada Madona Dudu, între mici ateliere meşteşugăreşti, Gilberte ajunsese să aibă adevărată casă de modă pe Unirii, în care auzeai rar vorbindu-se româneşte. Tot cuconetul Craiovei era la-ntrecere, care mai de care, să-şi etaleze cunoştințele de franțuzească față de-o pariziancă get-bet.

Umblată prin lume, învățată cu oameni de toată mîna, Gilberte cîntărea omul dintr-o vorbă, deşi-n limbă străină, şi mai ales dintr-un gest.

După felul cum îşi scotea clienta rochia, Gilberte îți spunea cine e. Ştiuse din primul moment că nevasta sublocotenentului era de la țară; ar fi putut să-i facă o rochie de bal mai puțin despuiată şi care să n-o contrarieze-atîta pe la *pauvre fille*, dar dacă bărbatu-său voia să facă din ea cucoană, apoi atunci Gilberte trebuia s-arate tot ce ştia.

— Ce-i cu tine, Sando ? Parcă nu eşti în apele tale, îi spuse Mitică pe scările care duceau din atelierul doamnei

Gilberte în stradă. Vrusese să-i spună «parcă nu ți-s boii-acasă», dar ocoli vorba pentru a o dezvăța, măcar prin exemplu, de expresiile rurale moștenite din părinți

— Mă gîndeam cum o să umblu eu așa despuiată față de oameni.

— Așa e moda, Sando. Și dacă acum, cînd ești frumoasă și tînără,ca bobocul de trandafir, nu te-arăți, atuncea cînd ?

— Te-arăți, te-arăți, dar chiar așa !

În fiecare după-amiază premergătoare balului, după ce se-mbăia, abia atingînd-o cu degetele, Sanda-și punea rochia și făcea exerciții de mers. Doar năsturașii de pe spate-i lăsa descheiați, fiindcă prea i-ar fi luat mult timp să-i încheie și să-i descheie, ca să poată ieși din rochia-n care intra cu mare chin, atît de strîmt îi era corsajul. Se temea că de-atîta frichineală să nu murdărească năsturașii îmbrăcați.

— Talia dreaptă, umerii pe spate, pieptu-nainte, capul drept nu-nghesuit spre gît.

Scump se mai plătea să fii cocoană cînd nu te născuseși așa. Sandei îi venea să calce-n picioare rochia — de saten alb bătînd în albăstrui — ale cărei poale cădeau ca un clopot. Dacă s-ar fi putut vedea atunci, și-ar fi dat seama că semăna cu un bob de lăcrămioară. Nu vedea nimic, se simțea doar amărîtă și stingheră-n rochia asta faimoasă, iar ziua balului i se părea cea mai mare-ncercare din viața ei, față de care și nunta fusese nimica toată: «Doamne ! ce păcate-oi fi făcut eu de mă pedepsești așa ?».

Sosi și seara pe care-o așteptă cu inima cît puricele. Ce n-ar fi dat să se trezească-a doua zi după bal și să afle că totul se petrecuse fără ea.

Toată ziua stătu cu ochii la ornicul-pendul din salon, sprijinit pe podea, înalt de doi metri, care bătea orele, jumătățile și sferturile, cumpărat prin domnul Duduleanu de la o familie boierească, unii Bogza. Familia ținuse să-i spună domnului sublocotenent că «pendula» reproducea sunetele orologiului din Turnul Parlamentului din Londra, orologiu

numit *Big Ben*. Sanda stătuse la-nceput toată ziua cu urechile ciulite s-audă sunetul de clopote al «pendulei» lor, mai frumos decît al clopotelor de la Mitropolie, care băteau negreşit la şase după-amiază.

Acum, gîndul nu-i mai era la bătăile orologiului. Se uita la ace şi i se părea că stăteau pe loc. Dintre lucrurile-învăţate de cînd era la oraş, cititul ceasului îi plăcuse cel mai mult. Parc-ar fi descoperit o lume nouă. Se ostenise să-l înveţe şi pe Marin, care cu greu pricepuse ce-arătau limbile ceasului. Cîine-cîineştc învăţase să spună doar unde se afla limba mică. Să recunoască şi să citească şi minutele fusese peste puterile lui. Uneori, aflîndu-se-n bucătărie, Sanda-l trimitea să vadă cît e ceasul.

— Coniţă nu mai e nouă, da' nici zece nu e.

Mitică-i povestise Sandei că mamă-sa, coana Vetuţa, deşi analfabetă, învăţase de la bărbatu-său cifrele şi n-o-ntrecea nimeni la socoteli.

De cu dimineaţă, Sanda făcea ce mai făcea prin casă şi era iară cu ochii la «pendulă». Balul începea seara, la opt.

La şase era gata-mbăiată, încorsetată şi cu ochii la ceasul de masă din dormitor, ceas de bronz aurit, ca un glob sprijinit de mîinile a două femei despuiate.

De teamă să nu-ntîrzie, la şase jumate îşi puse rochia. Veni apoi o cocoană arvunită din vreme de Mitică să-i îndroteze cîteva şuviţe din faţă, iar din coada mîndră să-i facă un coc mare. Sanda nu crîcni. Cuteză doar să zică de vreo două-trei ori «au !», cînd o arse drotul la urechi.

II fo sufrir pur etr bel,îi spuse «coafeza» şi,dîndu-şi seama că tînăra cuconiţă nu pricepea cuvintele-astea pe care şi ea le-învăţase după ureche de la cliente, se gîndi să i le tălmăcească. «Pentru frumuseţe trebuie să suferi».

«O fi trebuind», gîndi în sine Lisăndrina, fără pic de convingere.

Cu cîţiva cîrlionţi îndrotaţi, atîrnîndu-i în josul urechilor, cu un coc cît o baniţă-ntre creştet şi ceafă, care-i trăgea capu-n jos, Sanda stătea ţeapănă pe scaun, în rochia de

bal şi-n papuci. Nu sufla, nu clipea. îi era frică să se mişte, ca nu cumva clădăria din cap să se prăbuşească.

Dintr-o sticluţă cu un tubuleţ şi cu-o pară de cauciuc la capăt, cucoana-i stropi cu-o pulbere subţire părul, după ce mai întîi o rugă să-nchidă ochii.

— Acuma, nici o grijă ! Nu se mai clinteşte nici un fir. Sanda nu-ndrăzni să-ntrebe cu ce-i dăduse-n cap.

— Cînd o să vă pieptănaţi să frecaţi mai întîi păru-ntre mîini şi pe urmă să-l descurcaţi, că altfel se rupe din cauza gumei.

Sanda abia-îndrăzni să mişte niţel capul ca să dea de-nţeles că pricepuse.

— Puteţi să faceţi şi morişcă din cap, să dansaţi, să ţopăiţi, că ce-am făcut eu nu se desface.

Cu toate-asigurările cucoanei, Sanda rămase ţeapănă pe scaun pînă veni Mitică şi-i spuse că era vremea să plece. Sanda se ridică precaut în picioare, ca şi cînd în coc ar fi avut ouă moi.

— Dacă mi-aş pune salba ? întrebă cu un glas pierdut, speriată de cît de despuiată o arăta oglinda.

—În nici un caz ! Nu mergem la horă. Mergem la balul ofiţerilor, prezidat de general.

Sanda-şi încălţă pantofii în ultimul moment, vrînd să-şi scurteze cît mai mult suferinţa.

Mitică-i puse pe umeri pelerina de velur azuriu, căptuşită cu atlas alb ca rochia şi-o strînse de-un umăr, apoi clipi complice.

— Curaj ! Nu mai ţine capu-aşa de ţeapăn, că nu mergem la tăiere.

Birja-i aştepta la poartă.

Sanda-şi ridică poalele cu amîndouă mîinile.

— Cu-o singură mînă, îi explică bărbatu-său, că nu trecem pîrîul.

Şi salba şi poalele suflecate «pentru-a trece pîrîul» îi aduseră aminte Sandei de Cernaţi. Îi venea să plîngă. Zgomotul copitelor pe caldarîm, zguduitul la cîte-un hop îi

mai schimbară gîndurile. Nu mai ştia nici ea la ce să se gîndească. La Cernaţi — nu era bine, la bal — nu era bine. Se gîndi la Marin, care rămăsese mai întîi cu gura căscată, apoi lăsase ochii-n jos cînd o văzuse pe coniţa atîta de despuiată.

— Eu ce să mai ăla pîn-ăţi veni dumneavoastră, *don sulocotinent*?

— Să te culci şi să dormi.

La Cercul Militar, la intrare, doi soldaţi stăteau de pază-n poziţie de drepţi.

Mitică duse mîna la chipiu.

— Să trăiţi *don* sublocotenent!

De o parte şi de alta a unei săli foarte lungi, draperii de pluş roşu mascau pereţii îmbrăcaţi pînă la jumătate cu lemn maroniu în care stăteau înfipte agăţători; de-acestea atîrnau portmantouri din lemn lustruit, unele drepte, altele cu capetele teşite, după cum trebuiau să ţină haine bărbăteşti sau de damă. Pe fiecare parte se aflau doi soldaţi care primeau hainele şi-ţi dădeau o plăcuţă de lemn cu un număr.

Intrară apoi într-o sală pardosită cu marmură trandafirie, cu pereţii de marmură albă, doar cel din faţa intrării fiind în întregime acoperit de-o oglindă încastrată, în ale cărei ape, reflectîndu-se imensul salon — cu tavanul lucrat în casetoane pictate cu nimfe şi cu-amoraşi pe-un fond azuriu — părea că nu se mai sfîrşeşte.

La braţul bărbatului, Sanda uită să mai răsufle. Umbla ca purtată de vînt. Nu-i venea să creadă-n frumuseţea care i se ivea înaintea ochilor şi nu-i venea să creadă că ea, Lisăndrina din Cernaţi, se afla acolo de-adevăratelea. Cu toată frica de-a nu-şi clinti cocul şi zulufii, nu se putu opri să nu ridice ochii-n tavan. Rămase cu gura căscată. Fu cît pe-aci să se-mpiedice-n rochie de n-ar fi apucat-o zdravăn Mitică de braţ, făcîndu-i discret semn să lase capu-n jos şi să se uite pe unde calcă. De-a lungul sălii se aflau măsuţe cu lemnăria aurită şi cu tablaua de marmură trandafirie ca şi pardoseala, măsuţe pe care vegheau sfeşnice aurii cu ţurţuri de cristal, ca nişte reducţii ale celor trei candelabre din tavan. Străbătură toată sala pînă s-ajungă-n faţa

generalului şi-a doamnei acestuia.

Mitică luă poziţie de drepţi şi salută.

— Domnule şi doamnă general, vă rog să-mi permiteţi să v-o prezint pe soţia mea.

Generalul îi întinse mîna lui Mitică, apoi Mitică se-aplecă peste mîna-nmănuşată a generălesei, ca şi cînd ar fi vrut să i-o sărute, fără s-o atingă însă cu buzele.

Generalul îi întinse apoi mîna Sandei, care, fără nici un cuvînt, se-aplecă şi i-o sărută.

Generalul mai întîi se roşi pînă-n albul ochilor, apoi intimidat dc situaţia neaşteptată, dădu o dată din mîini ca o zburătoare ne'nvăţată cu pămîntul şi-n cele din urmă o luă pe Sanda pe după umeri şi-o sărută pe frunte.

— Eşti doar o copilă, eşti doar o copilă. Sanda simţi că ceva nu era-n regulă. «Lisăndrină, Lisăndrină, vai de capu' tău, ce făcuşi ?», îşi spuse-n sine, pierită de ruşine, fără să ştie prea bine în ce strachină călcase.

Generăleasa uită sau nu mai vru să-i întindă fetei mîna, de teamă să nu i-o sărute. În zăpăceala momentului, Mitică profită să-şi apuce nevasta de braţ şi să se depărteze ca umbra de la locul «dezastrului», în timp ce ofiţerii care urmau la rînd îşi dădeau coate uimiţi de «originalitatea» tinerei ofiţerese.

Alb la faţă şi clătinîndu-se încă, nelăsînd din strînsoare braţul nevesti-sii, Mitică se-ndreptă spre peretele opus, unde, spera el, poate că lumea nu băgase de seamă ce se-ntîmplase.

Cum începuse primul vals pc care generalul îl dansa cu generăleasa, deci se deschisese balul. Mitică o luă pe Sanda şi se azvîrli-ntre perechile din mijlocul sălii, ca nu cumva s-apuce vreunul dintre colegi sau dintre superiori să-i invite nevasta. O calcă de multe ori pe picioare — în duşmănie parcă — şi nici el nici Sanda n-ar fi ştiut să spună dacă spre-a o pedepsi pentru nefăcuta ei sau fiindcă ea nu era-n stare să ţină pasul cum trebuia.

Tu l'as voulu, Georges Dandin îi răsări lui Mitică în

minte o vorbă-nvățată-n liceu, da´ nemaiştiind ce şi cum.

În primul moment, lui Mitică-i venise s-o omoare. Apoi, supărat pe sine că n-avuscse prevederea s-o-nvețe cum să se poarte, i se făcu milă, cu-atît mai mult cu cît se-arăta mereu docilă şi plină de bune intenții cînd era vorba s-o-nvețe ceva.

N-avea de ce să-şi verse paráponul pe ea: ştiuse ce luase, fără să-1 sileească nimeni. «Lisăndrină, vai de capul tău, nevastă de ofițer îți trebuia ție, ai ? Vai şi-amar de sufletu´ tău». Lisăndrină nici muzica n-o auzea, nici lumea n-o vedea. în capul ei cu coc şi cu zulufi «îngumați» hodorogeau doar gîndurile cu care se mustra.

În birjă, pe drumul spre casă, Mitică nu găsea cuvintele cu care să-nceapă, iar ea tăcea cu aerul vinovat al celui care călcase-n străchini. Deodată o podidiră lacrimile şi-şi ascunse fața în colțul trăsurii. Îi curgeau lacrimile şiroi şi se opreau în velurul pelerinei, lăsînd pete mici sub care se-ncrețea puful țesăturii.

— Sando, eu sînt vinovat. Aşa nu mai merge. Trebuie să-nveți să te porți în lume.

Ea de-auzit auzea, dar de priceput nu pricepea ce spune. Să-nvețe singură ? De la Marin ? De la cine ? Să învețe...

Într-acest scop, Mitică i se-adresă domnului Duduleanu, care, pricepîndu-se la tranzacții — mobiliare, imobiliare, matrimoniale — era de presupus că printre numeroasele lui cunoştințe se aflau şi dascăli de bune-maniere. Astfel, în tînărul menaj Băncilă apăru doamna Semiramida-Oliviana Popescu, fostă profesoară de latină şi de greacă, tot atît de bună cunoscătoare a francezei, a germanei şi-a tuturor disciplinelor care se predau în liceu, doamna Semiramida-Oliviana Popescu, pe scurt numită «Doamna».

Prin domnul Duduleanu, «Doamna», căreia el îi spunea Semira, ceru să-1 vadă mai întîi pe domnul sublocotenent.

— Domnule sublocotenent, mi-a spus vechea mea

cunoştinţă, domnul Duduleanu, despre ce este vorba. Eu am să vă spun pretenţiile mele, dar mai întîi trebuie să-mi văd eleva casă-mi dau seama cu ce material am de lucrat. S-ar putea ca soţia dumneavoastră să nu fie compatibilă cu metoda mea de lucru, şi-atunci, cu părere de rău, va trebui să vă adresaţi altcuiva. Trebuie, deci, s-avem o-ntrevedere de probă, iar dacă încheiem afacerea, v-aş ruga să asistaţi la toate lecţiile. împrospătarea unor cunoştinţe nu strică niciodată, spusese ea cu delicateţe, gîndindu-se de fapt că acele lecţii erau şi pentru sublocotenent un bun prilej de-a-şi pune la punct mai ales educaţia.

La puţine zile după bal, Sanda primi, adus de ordonanţă, un bilet de la nevasta căpitanului Zăgan. Privi biletul de la stînga la dreapta, de la dreapta la stînga, de sus în jos, de jos în sus, dar îi fu cu neputinţă să-nţeleagă ce voia de la ea nevasta căpitanului. O cuprinsese o spaimă, ofta, îşi apăsa mîinile pe coşul pieptului, îi păcăncau urechile, aci se roşea, aci se albea. Mai rău decît la bal:

Marin era analfabet. Să-1 roage pe soldatul căpitanului să-ncerce el să dezlege biletul ? în ruptul capului ! Cîtă vreme se scursese de cînd pe ea o treceau năduşelile nu mai ştia. Ce să spună, ce să facă ? Numai să nu-1 facă de rîs pe Mitică. Şi iar se văzu în salonul imens de la Cercul Militar şi iar îi veni să intre-n pămînt. în fine, îi veni un gînd.

— Spune-i dumneata doamnei lu' domnu´ căpitan — se-adresă ea soldatului tinerel, tuns chilug, care-avusese timp să stea de vorbă cu Marin de cîte-n lună şi-n stele — spune-i dumneata că nu pot da răspuns pînă nu vine domnu' sublocotenent acasă.

Cînd venise domnul sublocotenent acasă, cu moartea-n suflet, Sanda-i întinsese biletul ca pe ceva rău-prevestitor.

Mai întîi, Mitică se albise la faţă crezînd că a murit cineva.

— Ce scrie ? îngăimă Sanda.

— Vrea o cratiţă mare de dulceaţă.

Marin se duse val-vîrtej cu cratița la căpitănească...

Madame Zăgan povesti la toată lumea că nevasta sublocotenentului Băncilă atît era de pusă sub papuc, încît nu-ndrăznea să-mprumutc o cratiță fără să-şi întrebe bărbatul.

— Fii,dragă, serioasă, îi replicase nevasta unui maior. Cred că nu ştie să scrie şi să citească.

— Ba poți să crezi. Dacă n-ai fi fost de față cînd i-a pupat mîna generalului ai fi crezut ? De unde să ştie să citească scrisul de mînă ? Din epistolele de-amor pe care i le-a trimis Mitică Băncilă ? Cică s-a tocmit pe zestre ca la tîrgul de vite şi-abia pe urmă a văzut-o pe «candidată».

Cucoanele care făceau asemenea comentarii uitaseră că şi căsătoriile lor se-ncheiaseră la fel. Cu excepția colonelului Ionescu — însurat pe cînd era locotenent cu-o profesoară care n-avusese dota reglementară, căsătoria avînd nevoie de dispensă regală - toate celelalte căsătorii ale ofițerilor din regiment se făcuseră pentru zestre.

Doamna Semiramida-Oliviana Popescu o găsi pe Sanda pe gustul ei. Îi plăcu timiditatea «pacientei», curiozitatea față de tot ce era nou, pe care-1 primea cu uimire şi cu-ncîntare, chiar şi faptul că o salutase cu «săru´ mîna», ceea ce-aproape o-nduioşase pînă la lacrimi.

— Care e numele dumitale mic, adică de botez, doamnă sublocotenent?

— Alexandrina. Acasă-mi spuneau Lisăndrină. Bărba-tu-meu, domnu´ sublocotenent, îmi spune Sanda: ca la oraş, zice dumnealui.

— N-ai sa te superi dacă şi eu am să-ți spun Sanda ? Aş putea să-ți fiu bunică. Vreau să-nveți cu mine ceea ce-nvață, ceea ce-ar fi trebuit să-nvețe o fată care-ar fi făcut liceul, un liceu bun.

Mai întîi, «Doamna» vru să vadă cîtă ştiință dc carte avea Sanda şi se declară mulțumită, chiar surprinsă de

lucrurile pe care eleva ei le deprinsese într-o şcoală de ţară, în care toate clasele-nvăţau la un loc. E drept că domnul Epureanu îi strunise şi nu-i lăsa niciodată cu lecţiile ne nvăţate, el şi doamna Stela, nevastă-sa, fiind socotiţi ăi mai buni învăţători pe şapte sate cel puţin.

«Doamna» trecu la dictări şi fu, de-asemenea, surprinsă de ortografia Sandei şi de scrisul ei citeţ, aproape caligrafic.

Sanda, la fiecare lecţie pregătea o gustare pentru «Doamna», care mînca tot şi-o lăuda pe gospodină.

— Sanda, aş vrea să te văd şi pe dumneata mîncînd, dar nu lucruri care se duc direct la gură cu mîna: vreau să mănînci cu cuţit, cu furculiţă şi cu lingură.

Cu-această ocazie, Sanda află că nici cuţitul, nici furculiţa, nici lingura nu se ţineau cum le ţinuse ea pîn-atunci.

O mai învăţă că la o masă la care sînt mai multe rînduri de tacîmuri se începea cu cele din exterior, cele de lîngă farfurii fiind folosite ultimele.

Doamna băgă de seamă că eleva avea ceva pe suflet, ceva pe care nu-ndrăznea să i-1 spună. De cîte ori o conducea pînă la poartă, Sanda-şi tot împreuna mîinile, strîngea pumnii, deschidea gura şi o-nchidea fără să scoată nici un sunet.

— Sanda, am impresia că vrei să-mi spui ceva. De mine să nu-ţi fie nici teamă, nici ruşine. Sînt la o vîrsta la care pot înţelege orice.

— Doamnă, vă rog să nu vă supăraţi... ştiţi, eu nu ştiu să citesc scrisul de mînă. Mi s-a-ntîmplat că mi-a trimis cineva un bilet şi n-am ştiut să-1 citesc.

Cu toată discreţia ei, «Doamnei» îi stătuse pe limbă să-ntrebe de la cine era biletul.

— Cînd a venit Mitică acasă 1-a citit el. Cerea o cratiţă mare de dulceaţă.

— Cine ?

— Nevasta lu' căpitanu' Zăgan.

— Nevasta căpitanului Zăgan.

— Aşa.

— Bine, Sanda, am să-ți aduc mai multe feluri de scris, ca să te obișnuiești să descifrezi și scrisul de mînă. Ai dreptate.

— Sărut mîna.

— Parcă ne-am înțeles că numai părinților tăi ai să le spui «sărut mîna».

— Și nașilor — nu ?

— Și nașilor.

«Doamna»-i aduse a doua zi un teanc de scrisori și de vederi din țară și din străinătate, primite de la oameni care n-o uitaseră. Cele mai multe erau de la frate-său, trimise de la Paris, pe cînd se afla acolo ca să-și dea doctoratul în drept.

Draga mea Semira,

Știi că dintre toate surorile tu mi-ai fost cel mai aproape de suflet. Durerile cele mai mari le pricinuim cu voie sau fără voie oamenilor care ne sunt și cărora le suntem mai dragi. Te poți întreba de ce acest preambul. Pentru a-ți spune că m'am îmbolnăvit de oftică. Ce parte de vină am eu, ce parte soarta, e greu de spus. Cu boala asta știi că nu îmbătrânești. Un lucru am câștigat: m 'am învățat cu ideea că lumea va continua să trăiască și după ce eu nu voiu mai fi».

— Citește *voi*, Sanda. U-ul e numai grafic, adică scris. Nu se pronunța nici atunci și nici acum nu se pronunță. Cînd ai să găsești în vreo carte mai veche scris, de exemplu *Bucuresci*, să citești *Bucureşti*. Tot chestiune de grafie. Iartă-mă că te-am întrerupt, îi spuse «Doamna» cu un glas mîngîietor.

«... *nu voi mai fi*», repetă Sanda și continuă lectura.

«Nu vreau să mă grozăvesc față de tine și să spun că mi-a fost ușor. Mai greu decât orice este să îmi închipui care va fi viața mamei și a tatei și, de ce nu, și a ta, după...

Mai bine aș fi fost un măgar sănătos, decât un filosof oftico s. Se pare însă că nu e pe alese.

Curând mă întorc în țară cu doctoratul luat magna cum laude. Altfel este să mori între ai tăi.

Iartă, dacă poți, această epistolă.

Mă gândesc tot timpul la tine și te strâng la pieptul

meu putred,

Adrian».

Cu fiecare cuvînt pe care izbutea să-l înțeleagă, scris citeț cu-o cerneală care oxidase în timp, Sanda deschidea ochii tot mai mari, bărbia-i tremura, şi-ndepărta scrisoare ca să n-o stropească de lacrimi.

De ce scrisoarea asta?

— La două luni după scrisoare s-a-ntors în țară. A mai trăit un an şi, pe-o toamnă frumoasă şi-nsorită, cînd erau crizantemele şi tufănelele-n toi, s-a stins. Mama s-a-mbolnăvit şi ea şi, peste-un an, a murit, tot pe vremea crizantemelor şi-a tufănelelor. Iartă-mă că te-am întristat. Ți-am dat să citeşti cea mai importantă scrisoare din viața mea, cu cel mai frumos şi mai citeț scris.

Sanda se mira cum pe «Doamna» n-o podideau lacrimile cînd ştia ce scrisoare-i pusese-n mînă: un tînăr urma să moară. Pentru Sanda — scrisoarea era vie ca şi cînd «Doamna» ar fi primit-o atunci. Iar ea, Sanda, era încă lovită de vestea nenorocirii care urma să se-ntîmple. De cîte ori o fi citit «Doamna» scrisoarea ca să se poată uita blînd, aproape fără durere, la tot ce era-n jurul ei ? Mai ales cînd o auzea citită de-un glas poticnit şi sugrumat.

— Am citit-o de-atîtea ori — înainte şi după moartea lui. Durerile nu se uită, dar cu timpul scad, amorțesc, se tocesc asemenea unui cuțit de prea multă întrebuințare. Te miri, probabil, că nu mai plîng. Odată cu bătrînețea totul se-mpuținează-n om: şi puterea de-a se bucura şi puterea de-a se-ntrista. Îți spun lucruri pe care-acum nu le-nțelegi. Dacă ai memorie bună ai să ți le-aminteşti la vremea potrivită.

— Daniele !

— Da, Sanda, tresări profesorul Şerban, care se cufundase-n gînduri, în timp ce răsfoia albumul cu poze. Mulți dintre cei din album «se mutaseră de mult de la noi», cum

spunea el, pentru care moarta era mutarea definitivă din viața proprie și din viața altora.

— Cînd mă gîndesc la viața mea și mi se pare că e-a unui străin, îmi dau seama cîtă răceală mi.s-a așternut în suflet. Abia acum pricep vorbele «Doamnei» — ale Doamnei Semiramida-Oliviana Popescu — dăscălița mea de carte și de bune-maniere. Era o femeie de statură potrivită, cred. la tinerețe, împuținată de ani cînd am cunoscut-o eu, și slabă, slabă și cu un mers vioi, de vrăbiuță. Fața-i era-ncrețită mărunt-mărunt, ca o smochină, sprincenele-i rămăseseră negre, ochii vioi cu pleoapele trase-n jos, ceea ce-i dădea un aer trist chiar cînd rîdea cu gura ei țuguiată. La tinerețe, cum o arătau și fotografiile, fusese tare frumușică.

Își socotea numele de botez ca pe-un blestem. Tatăl lor fusese cu ideea să le pună nume chiznovate fetelor, fiindcă «Popescu» prea umblă pe toate drumurile. Pe cele trei surori ale ei le chema Berenice, Claudiana și Pompeea. Pe ea, pe «Doamna» o-mpodobise cu două. «De cîte ori trebuie să-mi spun numele îmi vine să intru-n pămînt», zicea «Doamna». Cîte lucruri nu m-a-nvățat «Doamna». Toate cu care m-am făcut mai mult sau mai puțin cucoană.

— Sanda, dintre oamenii care și-au schimbat condiția-n viață, la doi dintre ei nu se cunoștea: la Smaranda Hangan și la tine.

— Mă flatezi, dacă mă compari cu Smaranda !

— Smaranda anume păstra-n vocabularul ei expresii țărănești, tocmai pentru a-și arăta obîrșia, de care nu se rușinase niciodată, ba dimpotrivă cu care se mîndrea. «Am alergat trei tarlale azi», zicea; sau, «muncesc la un pogon de casă».

Smaranda fusese ultima făptură cuvîntătoare-a lui Dumnezeu, făptură care lua o scamă de pe haina unui necunoscut, care-atrăgea atenția unei femei că are tivul întors pe dos, care se oferea s-ajute lume necunoscută să-și care bagaje, copii. Reprezenta un tip de ființă, o mentalitate care se stinsese-odată cu dînsa: omul care mai credea-n solidaritatea

omenească, dincolo de discursuri, de moneda calpă a demagogiei. Lui Daniel Şerban îi era atît de dor de ea uneori, îi lipsea atît de mult. Şi de Sanda-i era dor, fiindcă reprezenta un trecut, fiindcă ea în sine reprezenta ceva pentru el. Îi era de multe ori dor de trecut, de copilăria fără griji de care era legată imaginea Sandei,de «Hopa sus, măricel!».

După ce termina lecţia cu eleva (şi cu soţul acesteia, care asista), «Doamna» rămînea doar cu Sanda, şi, ca un om singur ce era, se bucura să aibă un ascultător atent şi plin de respect, care-i sorbea cuvintele.

— Eu n-am ştiut să profit de nici o ocazie favorabilă-n viaţă. Totdeauna am trăit pentru alţii: pentru fratele meu, pe care l-am iubit mai mult decît orice pe lume, pentru părinţi, pentru surori, pentru nepoţi, pentru străini. Şi-am ajuns bătrînă şi singură. Fiecare şi-a făcut rostul lui. Nu mă pot plînge de nepoţi, dar cînd mă-ntorc şi eu acasă şi nu m-aşteaptă nimeni şi n-aştept pe nimeni — cu toate că tot timpul găsesc ceva de făcut — singurătatea m-apasă. Bucură-te de viaţă cît eşti tînără, nici nu ştii cît de repede se duce tinereţea !

Cît de repede se şi dusese.

Cu toată discreţia «Doamnei», Craiova-ntreagă — mediul ofiţerimii cel puţin, bărbaţi, neveste, neamuri, ordonanţe — aflase că sublocotenentul Băncilă îi luase ţărăncii de nevastă-sa dăscăliţă de maniere.

Tocmai cînd Sanda-ncepuse să se-nveţe cu lumca-n care trăiau, să facă şi să primească vizite pentru care se pregătea ca şi cînd ar fi fost vorba de mari evenimente, tocmai cînd părea acceptată de societatea ofiţerească (fiindcă obosiseră toţi să mai comenteze primul ei bal şi biletul doamnei căpitan Zăgan), tocmai atunci Mitică fu mutat în garnizoană la Bucureşti: spre marea tristeţe-a lui Marin, care nu ştia a cui ordonanţă avea s-ajungă, şi-a Sandei, căreia nu-i erau dragi schimbările. împachetase fiecare lucruşor cu-o

tristețe de parcă l-ar fi dus să-l îngroape. Fură petrecuți la gară de Marin și de-o mulțime de colegi ai lui Mitică.

— Ce-ți pasă, Băncilă, te vezi în Capitală.

Sandei nu-i mai ajungeau batistele. înainte de-a pleca se dusese-n fiecare odaie-a casei din Calomfirescu și-o privise lung, apoi mîngîiase plantele din terasa-nchisă și fiecare geam colorat al acesteia. Era tot atît de tristă ca la plecarea din Cernați spre Craiova.

Prin feluritele griji pe care i le pusese-n față, viața știuse s-o scoată din tristețea de-a fi părăsit o lume-n care începuse să-și facă loc.

Casa din gura Oborului, cu prăvălie-n față, cu sală și cu două odăi , cu pivniță-ncăpătoare și cu acareturi — departe de-a fi clădirea frumoasă din Calomfirescu — îi convenea Sandei, scutindu-i de bănetul pe care-l dăduseră pe chirie la Craiova. Numai că Mitică nu era de-aceeași părere. El nu voia să locuiască la mahala: nu se potrivea rangului, calității lui de ofițer, cum nu se potrivise nici numele Lisăndrină. Vîndu casa chiar cîrciumarului căruia i-o dăduse, după moartea părinților, cu chirie, iar ei se făcură larîndu-le chiriași, în buricul Bucureștilor, pe strada Negustori, găsindu-și o locuință cu-același număr de camere ca și cea din Craiova, cu geamlîc tot colorat la intrare; numai plantele din Calomfirescu lipseau...

Sanda și ordonanța locală — Marin, ca și cel din Craiova («noi, cu ordonanțele, ca familiile regale: Marin întîi, Marin al doilea», zicea Mitică), nu mai pridideau cu treburile-n noua locuință: zugrăvește tavanele, văpsește lemnăria, spală geamurile, lustruiește parchetul. Iar Sanda nu voia nici un ajutor: «Eu ce să fac, să stau cu mîinile-n sîn și să mă uit?». «Așa ar trebui să facă o soție de ofițer !». Cu toate cele-nvățate de la «Doamna», la Craiova, lui Mitică i se părea că nevastă-sa nu călca a cucoană: a cucoană neam de neamul ei — adică una-nvățată să poruncească și să nu facă nimic și care să știe să-și țină ighemoniconul. Dînsul era de părere că trebuiau să-și ia o jupînească. «De ce ?». «Fiindcă așa se poartă la casele mari. În casele cu pretenții nu deschide musafirilor ușa nici stăpîna,

nici ordonanța !».

Deşi între Craiova şi Bucureşti nu era doar o azvîrlitură de băţ, vorba despre balul de la Cercul Militar şi despre biletul căpitănesei însoţi cuplul şi în Capitală. Mitică voia jupînească mai ales de cînd fusese avansat în grad. Soţia unui ofiţer trebuia «să „aivă" lecturi», să cînte eventual «la piano», să facă şi să primească vizite, să se-ngrijească de frumuseţea ei, să aibă mîini catifelate, care să nu ştie ce-semnau treburile casnice, tăiatul zarzavatului, mestecatul în crătiţi; în sfîrşit, o soţie de ofiţer trebuia să ducă o viaţă de cucoană. Cu toate pledoariile lui, Sanda nu se-nvoi. Îi era destul un om străin în casă: ordonanţa.

Marin cel de-acum avea cam aceeaşi vîrsta cu Marin cel de la Craiova. Numai că «bucureşteanul», umblat prin multe case ofiţereşti pînă s-ajungă la Mitică Băncilă, se-adresa superiorului şi «coniţei» la persoana-a treia: «Ce-ar dori coniţa să pregătim la dejun ? Ce ordonă domnul locotenent ?». Marin de la Craiova pentru oriče lucru pe care-1 avea de făcut zicea: «Ce să mai aia, coniţă ?»; sau «am ăla din piaţă nişte zarzavat, cartofi şi roşii». Marin de-acum, cînd aducea un pahar cu apă îl punea pe-o tăviţă şi venea cu un şervet pe mînă. Pînă să se-nveţe cu boiereala asta, pe Sanda chiar o intimida ordonanţa. După ce bărbată-său citea ziarul, cînd se trîntea niţel să se odihnească după-masă, îl lua Marin să-1 buchisească din doască-n doască, şi-apoi îl comenta cu domnul locotenent.

— Ce crede domnul locotenent, intrăm sau nu intrăm în război ?

— Ce să spun eu, Marine ? ofta ofiţerul. îmi vine să cred că la un moment dat, vrînd-nevrînd o să intrăm, îi răspundea el, cînd nu era Sanda de faţă, fiindcă n-avea rost s-o sperie. Dacă intrau în război, avea tot timpul să se sperie-atunci.

La Bucureşti, prima grijă a lui Mitică fu să găsească un nou domn Duduleanu. Aveau în casă tot ce le trebuia. Venise momentul să cumpere lucruri care nu ţineau de

necesitate, ci de superfluul care dă farmec unui interior: un sfeşnic, un vas decorativ, o icoană, o candelă, un tablou, argintărie, porţelanuri, cristale. Dorea la el în casă ceea ce n-avusese neam de neamul lui: era mîndru că din părinţi modeşti, cîrciumari de mahala, ajunsese ofiţer, deci în fruntea bucatelor. Prin tot ceea ce făcea parc-ar fi voit — şi de fapt asta-i era năzuinţa ! — să-şi uite şi să-şi anuleze obîrşia, nici să nu se bănuiască de unde pornise. La protestele Sandei, care nu se mîngîia de banii cheltuiţi pe lucruri fără de folos, Mitică îi răspunsese cu-o replică pe care-o reţinuse din *Regele Lear*. «Dacă-i dai omului numai cît îi trebuie prin ce-l mai deosebeşti de animale ?». Deşi «Doamna» îi vorbise despre Shakespeare şi-i citise *Romeo şiJulieta* (la care Sanda plînsese de nu mai ştiuse «Doamna» cum s-o mîngîie), Mitică tot nu reuşea să-şi convingă nevasta că banii daţi pe lucrurile frumoase care le-mpodobcau casa nu erau azvîrliţi. Încet-încet, pereţii odăilor se umplură de portrete înfăţişînd boieri cu işlic şi cu giubea, de cadre înrămînd cucoane, unele uscăţive, altele dolofane, toate-acoperite de catifele şi de broderii, arborînd ceasuri cu lanţuri lungi cu glisieră şi broşe, purtînd coliere şi colane, şi-o groază de inele pe degetele fine şi-atît de-asemănătoarc de la un portret la altul. Orice vîrstă-ar fi avut cucoana din ramă, pe mîini nu se vedeau petele cafenii de pe cele-ale «Doamnei» şi-ale altor bătrîne pe care le cunoştea Sanda, şi nici zbîrciturile mărunte ca de smochină. Proaspăta ofiţerească ştia pe dinafară bijuteriile cuconetului de pe pereţi, numărul de pietre al fiecărui giuvaier, şi-al zalelor care-alcătuiau lanţurile.

Cînd veniseră o dată părinţii să-i vadă-n casă nouă, se uitaseră mult la chipurile prelungi, bărboase (cu ochi melancolici — unele, cu ochi vicleni — altele), la cucoanele uscate şi la cele dolofane, iar Costea Geambaşu făcuse de cîteva ori «Tţţ», semn că se minuna de ce-i era dat să vadă. Cu glas scăzut îi spusese Lisăndrinei «Taică, la voi în casă e ca-n biserică». Altceva nu cutezase nici despre casă, nici despre lucruri, nici pentru că Lisăndrina-şi tăiase mîndreţe de coadă şi

umbla cu păru-ndrotat.Bine că se-nțelegeau ei. Ginerele n-o bătea, n-o-njura, de băut nu «bea» decît tutun: şi de-acela puțin, nişte țigări de parfumau toată casa. Pentru ei, un locotenent — şi încă de cavalerie ! — era un om însemnat, aşa că-i poftiră pe Mitică şi pe Lisăndrină să fie naşii Floarei, care se mărita cu un popă. Acesta urma să slujească-n Cernați. îndată ce-l hirotoniseau.

Mare-amator de petreceri şi mai ales de-a «arăta» cine este. Mitică sări-n sus dc bucurie să-i fie naş cumnatei. Sanda însă, cu toate că pe față se-arăta-ncîntată de năşie, în sinea ei, cu gîndul numai la banii pe care nu-i cîştiga ea şi care urma să fie cheltuiți în asemenea ocazie nu se bucura cine-ştie-ce.

Cu gîndul de-a-şi ține ighemoniconul şi de-a o sălta pe cumnată-sa Floarea în ochii neamului din care se trăgea popa, Mitică se hotărî la un cadou care pe Sanda o sperie de-a dreptul: argintărie de douăsprezece persoane.

Nunta, ca şi cea a Lisăndrinei, se făcu toamna, cînd se potolise vinul din fiert. Venise parcă mai multă lume decît la a ei, poate nu atîta pentru mire şi pentru mireasă, cît mai ales ca să-i vadă pe naşi.

«Cică Lisăndrină lu´ Geambaşu s-a ajuns cocoană mare».

În tînăra cu părul frizat pe lîngă urechi, pieptănat într-un coc învîrtit în jurul unui colac de pîslă, cu ochii umbriți de-o pălărie cu voaletă, îmbrăcată-ntr-o rochie ca guşa de porumbel (toată numai dantele de care nu pomeniseră Cernații), era greu s-o recunoşti pe fata care purtase coadă groasă lăsată pe spate (cu panglică-n josul ei ca să nu sc desfacă), şi care umblase-n pantofi fără tocuri (cu-o cureluşă petrecută peste laba piciorului) şi-n fuste crețe, cum fusese Lisăndrina pe care-o ştiuse satul.

Fetele de vîrsta ei — care măritate, care nemăritate — nu-ndrăzneau să se-apropie de dînsa şi nu ştiau cum să-i vorbească. Lisăndrina stătea de taină cu fiecare, ca şi cînd n-ar fi plecat niciodată dc-acasă şi n-ar fi fost nevastă de

locotenent: nu-i şedea-n fire să se ţină cu nasul pe sus. De-altfel, şi Mitică — în ciuda mofturilor lui cu işlice, cu giubele şi cu cocoane slabe şi grase dc pe pereţi, «caii lui verzi pe păreţi», cum le spunea în sinea ci Sanda — între oameni vorbea ca oamenii.

Mirele Floarei era înalt.cu umeri laţi, cu mijlocul subţire, cu mustăţi şi cu păr castaniu, cu sprîncene stufoase sub care luceau ochii vcrzi-albăstrui. Scump la vorbă — mai mult din timiditate şi din dorinţa dc-a nu scăpa lucruri nelalocul lor — cînd deschidea gura, spunea ce-avea de spus cu oarecare repreziciune, de parcă s-ar fi temut să nu-şi uite cuvîntul ori să nu i-1 curme careva.

Sandei şi lui Mitică le fu pe plac cumnatul: fecior de preot de prin jurul Bucureştilor, mirele-avea oarece stare, cît se putea într-o casă cu cinci odrasle, dintre care trei fete de măritat.

— Floare, ţi-e drag ? o-ntrebă Sanda pe soră-sa cînd se aflară singure.

— Ştiu şi eu ce să spun, dădică ? Norocul meu că nu mi-e altul drag.

La ultimele cuvinte se uitase drept în ochii soră-sii.

— Pe Ion al lui Ghimirlie 1-a luat la armată, adăugase ea, de data asta uitîndu-se-n pămînt.

Lisăndrina ştia că nu putea să lipsească la cununia soră-sii, dar n-ar fi vrut să fie-n fruntea bucatelor, adică naşă, ci să se numere printre nuntaşi ca toată lumea. De cînd, a doua zi după nuntă, plecase cu Mitică din Cernaţi, nu mai dăduse pe-acasă. Trecuseră părinţii s-o vadă, să-i vadă, şi la Craiova şi la Bucureşti. Nu stăruiseră pe lîngă Lisăndrina să mai vină pe la ei şi nici n-o-ntrebaseră dacă-i era dor de casă. Poate că viaţa de cucoană o mîngîiase pe fata lor de visul ei de tinereţe, poate că nu. Fără să se fi vorbit între ei, aveau destulă minte să nu pună sare pe rana care poate că nu prinsese coajă.

Vorbele Floarei îi tăiaseră tot cheful. Se luase ea cu vorba cu fetele şi cu femeile din sat, care o-ntrebau de una şi de alta, «de cum e la oraş», dar gîndul îi umbla aiurea. Aşteptă să

se isprăvească nunta soră-sii cum aşteptase să se termine-a ei: ca pe ghimpi. Cînd se jucă dimineața cămașa miresei şi rachiul roşu, Sanda îşi zise-n sine: «Doamne, ce barbarie !». Abia aştepta să se vadă la Bucureşti: nici pentru confortul de-acolo, nici pentru lucrurile frumoase din casă, ci pentru ca să fie cît mai departe de Cernați, locui viselor ei neîmplinite.

— Astea-s fotografii de la cununia Floarei.

— Tu de ce eşti aşa de posomorită ? Parcă ți s-ar fi necat toate corăbiile.

— N-am fost niciodată fotogenică.

— Dar de unde ! Eşti foarte fotogenică.

— Cel mult am fost.

— De ce să vorbim despre noi la trecut ?

— Fiindcă viața noastră e-n urmă, Daniele, viața noastră s-a dus. Cel puțin a mea.

— Ai vrea să mai fii tînără ?

— Cu-o condiție: să fac numai ce-aş vrea eu. Şi încă nici aşa nu se ştie cum ar ieşi. E-o asemenea loterie viața şi, ca la orice loterie, mulți jucători, puțin cîştigători. Banalități.

— Eu tare-aş vrea să mai fiu tînăr !

— Înseamnă că ți-a fost dragă viața pe care-ai dus-o.

—O parte da, o parte nu. Şi totuşi, cît aş vrea să mai fiu tînăr.

— Aşa zicea şi Mitică, deşi n-a apucat bătrînețea. Oricum, dar să mai trăieşti o dată. Mîine dac-ar fi cu putință să mă mai nasc şi să trec prin ce-am trecut, aş zice: «Ia-ți, Doamne, viața-napoi, că n-am ce face cu ea !». Mă mir de mine, Daniele, mă mir de două ori: o dată — dimineața, că mai apuc o zi; încă o dată — că mai am chef să fac una-alta, că am, altfel spus, chef de viață. De cîte ori n-aş fi vrut să mă culc şi să nu mă mai scol. Un singur lucru nu mi-a trecut niciodată prin cap: să-mi iau singură zilele. N-aş fi avut îndrăzneala să sfidez în felul ăsta viața.

CAPITOLUL TREI

(CARNETUL DIN PORT-HART)

Amărăciunile, visele frînte aveau curînd să se afle față-n față cu un eveniment ce-avea să zdruncine și viața mulțumiților și pe cea a nemulțumiților; și pe bogați și pe săraci. În august izbucni războiul, după doi ani cît românii stătuseră-n neutralitate.

Pentru Sanda, războiul însemnă plecarea ei din București la Cernați cu toate lucrurile, însoțită de Mitică și de Mărin. Deși nu se-ntîmpla încă nimic, Mitică fugea din București ca de la foc. «Pentru a produce panică și dezorganizare, inamicul încearcă totdeauna să pună mîna pe Capitala țării cu care e-n război», spunea Mitică. Apoi, după ce-și văzu avutul la adăpost, își înștiința nevasta că el pleacă pe front. «Chiar trebuie ?», întrebase Sanda, care nu era încă lămurită că pe front nu mergea doar cine voia. «Datoria mea de ofițer e să-mi apăr țara. Chiar dacă n-ar „trebui", cum zici tu, eu tot m-aș duce !». Asta Sanda nu mai înțelegea. Îl și vedea mort pe Mitică. Pentru ca despărțirea să-i fie mai ușoară lui bărbatu-său, îl înștiința de-un lucru pe care ea-l știa de două luni, pe care însă, de rușine, nu i-l spusese: era-nsărcinată. Își muncise mult mintea pînă să izbutească să-i spună: «Sînt în poziție». Băuseră, împreună cu Mărin, o sticlă de șampanie «în onoarea evenimentului»

Pe peronul Gării Mari din Bucureşti, luînd tonul solemn, potrivit cu momentele importante în clipa despărţirii, Mitică îi spuse Sandei, uitîndu-se peste ea: «Scumpa mea soţie, dacă va fi ca urmaşul nostru să se nască-n absenţa mea. sau dacă ar fi ca soarta crudă să facă să nu-1 cunosc, dacă va fi băiat te rog să-i pui numele Radu. iar dacă va fi fată, Elvira. Domnul Dumnezeul nostru să vă aibă în paza sa !».

Ea rămase plîngînd în înghesuiala de pe peron, printre mame, neveste, iubite, surori, venite să-i petreacă pe-ai lor, ostaşi care plecau pe front.

«Mărie, vezi ce faci cu juncul !»„ «Leană. să nu uiţi să dai vaca la taur !». «Lină, ai grijă dc casă şi de copii !».

O-nvălmăşeală de capete, de glasuri, de raniţe, de cuiere soldăţeşti, de geamantane dc carton, o lume gălăgioasă — de gălăgia spaimei — ca la prăpăd. Cînd porni trenul, glasurile crescură într-un zumzet uriaş, sfîşiat dc cîte un ţipăt, iar scîrţîitul osiilor şi zgomotul roţilor îi treceau Sandei prin creier. I se părea că se răstoarnă lumea peste dînsa şi că-n lumea asta nouă rămăsese-a nimănui.

Avea să mai vină de două ori în gară: cînd plecase pe front tată-său; şi-apoi, cînd plecase cumnatu-său, popa Ţoader. Avusese dc-mpărtăşit durerea tuturor alor ei: a maică-sii şi-a soră-sii, a preotului Negruţ şi-a preotesei lui, părinţii lui Toader, nemaivorbind de cele trei surori ale-acestuia.

La Cernaţi, casa era pustie. În douăzeci de ani de căsnicie, Caterina nu fusese despărţită de bărbatu-său nici o zi. Şi cînd pleca la tîrg, la Bucureşti, se pornea dc la miezul nopţii ca pînă-n seara următoare să fie-napoi acasă. Caterina nu se gîndisc niciodată c-avea să vin-o vijelie să-i smulgă stîlpul casei. Moartea care-i desparte pe oameni — ducă-se pe pustii! — era departe, ei fiind oameni tineri. Şi-apoi, cînd îşi vedea iar la casa ei şi fetele fără bărbaţi, ca două curci plouate, nu-i mai venea să pună mîna pe nimic, dar trebuia: vitele şi-orătăniile nu ştiau că-i război. La-nceput, veştile de la «rezbel» erau bune. Apoi, scrisorile se răriră şi din ele — scurte, povestind numai «eu sînt binesănătos, ceea ce vă doresc şi vouă» — se

cam înțelegea că nu prea aveau de ce se bucura nici ăi de pe front, nici ăi de-acasă.

Şi numai ce, într-o bună zi, pe cînd tăiau oamenii porcii pentru Crăciun, se pomeniră cu nemții-n comună. Cu toate c-aveau dolmecerul cu ei, căci nu erau plecați la-ntîmplare, cucoana Luxița Bantaş înhamă caii la sanie şi se duse la primărie să stea ea de vorbă cu «şoacății», ştiindu-l pe primar cam molatic şi sperios din fire.

Ocupantul cerea cai, căruțe, boi, porci, păsări şi cereale. Mai-marele era un căpitan. Vorbea cu primarul ca fiind cea mai importantă autoritate-n sat, cînd intră coana Luxița-n vorbă, dînd-o pe nemțeasca ei cu accent elvețian, învățată de la guvernanta care-o crescuse. În vreme ce vorbea cu neamțul, îi aruncă o uitătură pe sub sprîncene tălmaciului.

— Căpitan Wilhelm von Steiger. Cu cine am onoarea?

— Mă numesc Ruxandra Bantaş, am o proprietate-n acest sat şi-aş vrea să ştiu şi eu ce v-aduce pe la noi.

— În țara dumneavoastră, doamnă — războiul, şi-n satul dumneavoastră — nevoile imediate-ale trupelor.

— Domnule căpitan, satul nostru e-un sat sărac.

— Asta ni s-a spus în toate comunele. Totuşi, oamenii au animale de tracțiune, porci, păsări...

În vorbele ofițerului se desluşea o nuanță de ironie.

— Au strictul necesar ca să-şi ducă zilele.

— Rămîne de văzut. Înainte ca dumneavoastră să sosiți, discutam acelaşi subiect cu domnul primar, care părea mult mai optimist.

— Dacă n-aveți nimic împotrivă, vă invit la mine, la masă.

Coana Luxița, care n-avusese de-a face niciodată cu germanii, încercă să-l ia pe «von» ca pe un-român, cu gînd să-l îmbuneze.

— Vă mulțumesc pentru invitație, dar timpul nu-mi permite. Şi nici regulamentul.

Un soldat veni de-afară şi-l înştiința pe comandant că-n fața primăriei se afla o sanie cu doi cai de toată frumusețea, şi

cu zurgălăi.

—Se rechiziționează, hotărî von Steiger.

—Sînt caii şi sania mea, zise coana Luxița, ducîndu-şi mîna la piept, demonstrativ, ca nu cumva neamțul să nu priceapă.

—Nu are importantă.

—Măcar lăsați-mă s-ajung înapoi acasă. Locuiesc la cinci kilometri de-aici.

—Asta se poate. Vă însoțesc doi soldați de-ai mei.

—Bună ziua, domnule căpitan. Şi nu uitați că-i un sat de oameni săraci.

Apoi îi suflă primarului: «Vezi ce faci, că nu dai dintr-al tău !».

«Dacă eram eu mai tînără şi mai frumoasă, poate sembuna nemțoiul», se gîndi coana Luxița cu-amărăciune. trăgînd încet ușa după ea, cînd i-ar fi venit s-o trîntească de s-o scoată din țîțîni.

Umblară liftele din casă-n casă, cotrobăind metodic prin toate cotloanele, începînd cu grajdul şi cu poiata, sfîrşind cu podul şi cu pivnița.

Caterina a lui Costea Gcambaşu se gîndi să-şi ascundă fetele, dar cînd ajunse la ea zvonul că şi-n gaură de şarpe scotoceau soldații, îşi făcu semnul crucii. şi — după cenfăşurară bucățile de porc în saci şi le vîrîră pe sub saltele, în cămară păstrînd atîrnate numai cîteva şunci — lăsă fetele să şadă-n odaie bună.

Străinii salutară bătîndu-şi călcîiele şi la venire şi la plecare şi le goliră cămara, cam mirați — după cît înțelese Lisăndrina — că-ntr-o casă atît de mare era pradă atît de puțină. Le mai luară caii, boii. doi porci şi zece berbecuți. Căpitanul aruncă o privire spre pîntecele Lisăndrinei care, în acel moment, luîndu-şi inima-n dinți şi vorbind rar şi tremurat. îi spuse nemțeşte că bărbatul ei era ofițer şi că se afla pe front.

—Soție de «Kamerad», constată militarul Kaizerului, salută şi ordonă soldaților să nu mai caute, că de-acolo luaseră destul. Răsuna satul de jelete. Boceau muierile după avutul

prădat, ca după mort. mai ales că pe multe case era lipită şi cîrpă neagră pentru cîte-un ostaş căzut pe cîmpul de luptă.

Femeile şi oamenii trecuţi de vîrsta mobilizării arară-n primăvară cu nişte vaci costelive, căci şi nutreţul fusese luat de «richiziţie».

Grigore-al lui Guşatu, veteran de la 1877, îi spunea mereu primarului, care-n ochii oamenilor era vinovat de tot ce le prădau nemţii: «Mă, Ioane, mă, nu te pune rău cu locuitorii, futu-1, că te taie locuitorii, futu-1!».

Lumea cu stare fugise din faţa ocupantului şi se refugiase-n Moldova.

Coana Luxiţa rămăsese neclintită la moşie, făcîndu-şi socoteala că «nemţii n-aveau, în nici un caz, să rămîie pe veci în România», dacă războiul urma să fie cîştigat de Antantă, «aliaţii, cum s-ar zice»; iar dacă s-ar fi isprăvit în favoarea Puterilor Centrale, tot n-ai fi avut unde să te-ascunzi de-nvingător. Îşi sfătuise fiica, al cărei bărbat era pe front, să-şi păzească avutul şi casa, să-şi ţină copiii lîngă ea ori să-i trimită la Cernaţi, fiind sigură că nici în Moldova nu curgea lapte şi miere.

În Moldova bîntuiau febra recurentă, dizenteria, tifosul exantematic; şi nu doar în rîndurile armatei ci şi-ntr-ale populaţiei civile. Şi-acolo era simţită lipsa de alimente, iar specula-şi făcea loc şi ea, ca peste tot unde cererea era mare şi oferta mică.

«Draga mea Sanda,

Ce aşi putea să îţi spun din locul unde mă aflu ? Stăm în tranşee, supt ploaia de obuse a inamicului şi sperăm ca acest prăpăd să se termine cu bine, adică să îi înfrângem pe aceştia.

Te rog să nu îţi faci griji cât despre mine. Am noroc cu Mărin care este în unitatea mea. Nu mă slăbeşte un pas. E bine oriunde să ai oameni cunoscuţi.

Mă gândesc mereu la copilul nostru. Trag nădejde să îl văd cât de curând.Sărutări dc mâini mamei-soacre şi cumnatei. Despre tata-socru şi despre cumnatul Toader până

acum veştile sunt bune.

Te sărut cu dor şi drag, nu mă uita. al tău soţ iubitor.

Mitică».

În asemenea scrisoare anodină nu se vedeau tranşeele pline de clisă care trecea de bocanci, năclăindu-le ostaşilor poalele mantăilor şi moletierele, şi nici ploaia ori ninsoarea sub care stăteau uzi pînă la piele; nici mîncarea rece şi pe sponci, cu pîinca ca o cărămidă: nici ploaia de gloanţe şi de şrapnele, nici obuzele care cădeau peste oameni.

Sanda Băncilă păstrase fiecare rînd pe care i-1 scrisese cineva, începînd cu buclucaşul bilet al nevestei căpitanului Zăgan — biletul cu cratiţa de dulceaţă — cel dinţii primit în viaţa ei. Rînduite după date, scrisorile lui Mitică, epistolele de la soră-sa, Floarea, şi de la cumnatu-său, precum şi cărţi poştale ilustrate stăteau legate cu panglică roşie într-o cutie mare de bomboane de la „Capsa": cutie de catifea viorie, cu un colţ auriu pe care se citea numele cofetăriei şi i se vedea emblema. Pe fundul «besactelei cu amintiri» se afla un carnet lung ale cărui file erau imprimate cu pătrăţele albastre, ca pentru socoteli. Sanda se-apucă să-1 răsfoiască.

—Aici sînt însemnări de-ale lui Mitică. Nu ţi le-am arătat niciodată.

—Aş vrea să le citesc, dacă n-ai nimic împotrivă.

—Te rog numai să le păstrezi ca pe ochii din cap.

—Putem face-un „xerox" după ele.

Profesorul Şerban se uită la scrisul citeţ, cu litere lunguieţe, la cerneala neagră, pe care timpul n-o făcuse totuşi să pălească. Doar hîrtia-ngălbenise şi-avea la răsfoit un foşnet de frunze moarte.

— Nu ştiu dac-ai văzut, Sanda, au apărut pe la edituri, la „Politică" şi la „Militară", jurnale, discursuri de pe vremuri...

—Eu nu văd decît ce ia Elvira de la copii. Mai mult

romane din colecția cu secolul douăzeci. Şi citesc puțin, că numaidecît mi se face somn; la vîrsta mea, ce pretenții să mai am ? Bine că «sînt în două picioare şi-n toate mințile», cum zice Marina. Ştii ce mă demoralizează cel mai mult ? Nu vîrsta şi neajunsurile ei. nu ! Mă demoralizează cînd aud ce boli cumplite se-abat peste oameni tineri şi care mor ca muştele.

—Îmi amintesc de bunică-mea, coana Luxița. Cel mai mult o demoraliza halul în care-a junseseră fiică-sa şi ginerisău, adică mama şi cu tata. «Asta e dezavantajul cui trăieşte mult, Daniele !», aşa-mi spunea mereu.

—Ce femeie-a fost naşa ! Halal de ea ! Mi-aduc aminte cum bătea satu-n lung şi-n lat în războiu' ăl mare, cînd ne ocupaseră nemții. Se ținea după ei ca umbra că doar să mai facă ceva pentru oameni, să nu le ia ăia şi cenuşa din vatră. Ce-a mai fost şi-atunci, Daniele !

—Mi-aduc aminte, cît eram de mic pe-atunci, dar mi-aduc aminte cum începeau clopotele de la Mitropolie să bată ca s-anunțe avioanele nemțeşti care veneau să bombardeze Bucureştii şi cum ne luau mama şi *Fräulein* Ilse şi ne duceam cu toții în pivniță şi cum suna apoi de la Arsenal încetarea alarmei.

—De multe necazuri a avut parte țara asta. Daniele, măntreb mereu: oare o fi vreun om pe lume care să n-aibă nici o grijă, nici o supărare, pe care să nu-l doară nimic sau de nimic?

—Nu-mi vine să cred. «Care bucurie nu e logodită cu durerea ?», parc-aşa se citeşte la slujba de-nmormîntare.

—Cîtă dreptate are cine-a spus. Mă gîndesc cît n-am ştiut să prețuiesc ce-am avut. Cum am trecut ca amorțită prin viață. Iar cînd ai şti să prețuieşti nu mai ai ce, toate s-au depărtat de tine. La tinerețe, la maturitate, uneori soarta omului depinde de-un om, de-o iscălitură; uneori — de-o eroare: apoi ajunge să depindă de-o mînă, de-un picior al tău, de colesterolul propriu. Ce să mai vorbim ! Cînd ai de toate şi ți-e bine nici nu bagi de seamă. Zici că toate sînt cum trebui' să fie. De boală afli cînd nu mai eşti sănătos, de lipsuri — cînd s-a dus belşugul.

— Aş vrea să te rog ceva, dacă nu-ţi este greu: deci, dacă poţi şi dacă vrei.

Ea ridică din sprintene şi făcu ochii mari.

— Crezi că nepotul tău de la Paşapoarte, colonelul, ar vrea să se informeze ce este cu paşaportul meu ?

— Îi dau acum telefon şi-1 întreb.

— Aşa ceva nu se-ntreabă la telefon.

— Atunci spune tu cum să facem ?

— Să-1 întrebi numai cînd mă poate primi, dacă poate, evident.

Colonelul, nepot din partea popii Toader, strănepot deci al Sandei Băncilă, se-arătă plin de bunăvoinţă la rugămintea strămătuşă-sii; cu care se ăfla-n relaţii susţinute, dat fiind că Sanda Băncilă, ca orice ţăran, înţelegea să se ţină de rudă pîn' la a şaptea spiţă, nelăsîndu-şi neamurile nici la bine, nici la rău.

Carnetul din port-hart (1)

Din însemnările Mele Intime, aşa scria pe carnetul lung cu pătrăţele, cu scoarţele «pepit».

Sântă Măria-Mare 1914, Garnizoana Bucuresci.

♦ Eu, Sublocotenent Băncilă Dumitru, am hotărît să ţin Însemnări Intime de lucrurile mai importante care se întâmplă cu mine şi în jurul meu. Exemplul mi 1-a dat Dl. Colonel Ionescu Şerban. D-sa ţine un *Jurnal intim*. «Dragă Băncilă, lucrurile se uită, iar *verba volant*, cum ne-au învăţat strămoşii. Dacă scrii, ai oricând prilejul să vezi ce ai gândit la un moment al existenţei». Are dreptate. Eu nu am strălucit niciodată la compuneri. Nu am pretenţii că aş face Operă de literatură. Scriu pentru propriile aduceri aminte ale mele personal.

♦Am fost în peţit la o fată de oameni avuţi, gospodari de frunte în comuna lor. Fata, simplă, cu cinci clase săteşti, mi-a

plăcut. Curăţică şi sfioasă. Nunta la sfârşitul lui Octomvre ori la începutul lui Noemvrc, cînd o sta mustul din fiert, dar nici vremea să nu se strice.

Viitorul socru m'a întrebat ce cred despre soarta Ţerii cu privire adică la eventuala noastră intrare în Răsboiu. Nu am spus mai nimic. Nu era timpul, nici locul. Am pomenit numai că nu se liberează contingentul 1912. Cine pricepe, bine... Din convorbire mi-am dat seama că viitorul meu socru ceteşte ziarele.

♦ Se pare că s'ar fi încheiat o Convenţie secretă între noi şi Ruşi. Ruşii ne garantează că vom primi Ardealul dacă rămânem neutri. Aşa spune Dl. Col. Ionescu Şerban. Cică părerile ar fi împărţite. Marghiloman şi Maiorescu sunt cu neutraliştii. Dar cât putem rămânea neutri ?

M. S. Regele şi P. Carp ar fi zis la Consiliul de Coroană de la Sinaia că bine ar fi să ne declarăm numaidecât de partea Puterilor Centrale. Regele nu vede cum ar putea Germania să fie înfrântă. Cum să creadă când e Neamţ ! Să nu vorbesc cu păcat. La '77 s'a arătat a fi bun Român. În favorul acestei păreri cu Puterile Centrale ar fi şi o Convenţie mai veche, de pe vremea lui Brătianu Ioan (tatăl lui Brătianu de acum), între noi şi Puterile Centrale. Cei care susţin să mergemeu Puterile Centrale gândesc să nu se întărească prea tare Rusia şi să pună mâna pe Dardanele şi pe Bosfor şi să fie primejdie şi mai mare pentru noi.

Aceia care susţin că ar fi bine să trecem de partea Ententei se gândesc să fim alături de Franţa care a fost mereu alături de noi la nevoie, de Anglia care şi ea vrea supremaţia în strâmtori şi care ar pune problema noastră pe tapet european.

Aceştia, ca toţi Românii, se gândesc la Ardeal, pe care, Franţa şi Anglia ieşind biruitoare, ni l-am lua, căci şi Franţa vrea să îşi alipească Alsacia şi Lorena. Apoi. alături de Franceji am dovedi că sângele apă nu se face.

Pe mine dacă m` ar întreba cineva de partea cui sunt aş spune: de partea Ţerii. Cred că cel mai bine pentru Ţară este să rămâie neutră până la sfârşit.

Cică Puterile Centrale ne-ar oferi contra neutralității noastre Basarabia. Bucovina și mare autonomie Românilor din Ardeal. Câtă bază se poate pune pe cuvântul marilor Puteri... Aci e aci !

De s'ar putea ocoli măcelul.*

♦ Lumea vorbește multe. Ca de pildă, Dl. Constantin Stere care șopțește în dreapta și în stînga precum că l-ar fi trimes pe dumnealui Ionel Brătianu în Ardeal să le spună Ardelenilor să asculte de Unguri că și România va merge cu Puterile Centrale. Tot Dl. Stere spune că i-ar fi spus Ionel Brătianu precum că colegii săi, adică ai lui Brătianu, din minister, ar lua bani de la Ruși pentru a ne păstra noi în neutralitate. Să zicem că este așa. Nemțofilii oare nu or lua bani de la nimeni ? Dl. Stere vrea Basarabia. Bun e cine ne-ar face să ne-o luăm îndărăt. Dînsul a stat ani buni în Siberia. Cine se duse acum două luni și ceva la Constanța să depună omagii Țarului ? Dl. Stere, om învățat, profesor de Universitate. Bine de noi militarii că nu avem voie să facem politică. Nu ne putem băga în tărîțe.

♦ Am acomptat rochia de mireasă, găteală, pantofi, ciorapi și lumînările pe care urmează a mi le achita nașii. De asemenea am vorbit cu fotograful. Vreau să am amintiri asupra trecerei mele prin lume. O cheltuială care nu mi se pare fără de rost. Socrul, viitorul meu socru, a părut mirat de ideea cu fotograful. Dacă i se va părea scump dau eu banii. O dată mă însor. Fata, Sanda (eu așa îi voiu spune), e frumușică și fragedă. Ca acum nu va mai fi niciodată. E foarte la locul ei. în mediul ei. Să vedem cînd vom schimba mediul. Am vrut o fată simplă, de țară, ca să mă asculte. Vedem noi pe parcurs.

♦ 27 Septemvre 1914 — zi de mare doliu pentru țară. A murit M. S. Regele. Fie-i țărîna ușoară. A murit în grele și

---

* Pentru atmosferă, și pentru a evoca și în acest fel epoca, intenționam să păstrez aidoma ortografia și punctuația vremii din carnetul sublocotenentului Băncilă. Dar numeroasele pagini pe care-ar fi trebuit să le transcriu astfel ar fi devenit obositoare pentru cititor. încît, considerînd că *trei zile de Însemnări* constituie o «mostră» îndestulător de sugestivă, abandonez convenția și revin la ortografia contemporană, conservînd, totuși, pentru culoare, cîteva forme și grafii. (Nota autorului).

tulburi momente pentru lume şi pentru Ţară.

Nunta s-a desfăşurat cum trebuie. Toată lumea a fost mulţumită. Am luat lăutari din Bucureşti, din Sfinţilor, din neamul lui Cristache Ciolac. De trei ori au cîntat *Valurile Dunării*. Am băut cu ei un pahar dc vin întru aducerca-aminte a lui Ivanovici şi a Căpitanului Carol Scrob, răposat acum un an, care a scris vorbele valţului. Ce oameni ! Eu gîndesc precum că m-am purtat cu maniere faţă de Sanda, în lume şi în intimitate. E o copilă.

♦ M-am prezentat la garnizoană în Craiova. Am găsit o casă pe plac. Balcon închis cu geamlîc colorat. Seră cu plante străine, exotice. Salon mare, trei odăi. Păcat că mama şi tata nu pot vedea cum am ajuns. Ordonanţa, om supus, între două vîrste. Sanda cam nemulţumită de chirie. Prea mare. Ea nu a avut niciodată bani pe mînă, de aceea francul i se pare cît roata carului. Nu îndrăsneşte să cheltuie nici un creiţar, deşi are zestre nu glumă.

♦ Balul de la Cercul Militar mi-a arătat că trebuie să mă îngrijesc de educaţia Sandei. Mi-a fost milă de ea, dar şi de mine. Îmi venea să intru în pămînt.

♦ Am găsit persoana potrivită pentru educaţia Sandei.

♦ Clemenceau ne face cu ou şi cu oţet că nu intrăm în răsboiu. Intrarea noastră ar clarifica situaţia. De ce ? Fiindcă cei mari au nevoie de victime din rîndul celor mici ! Ca să mai slăbească Germanii frontul francez şi să deşchiză front încoace, nu fiindcă s-ar prăpădi careva de grija Întregirii Neamului nostru.

Îmi pun mereu o întrebare. Dacă este vorba de Întregirea Neamului, ce aş prefera eu ? Neutralitate fără întregire ? Sau răsboiu şi întregire ? Desigur — întregire. Mă gîndesc oare cît neaşteaptă fraţii noştri de subt ocîrmuire streină ? Speranţa lor este în noi. Ideal ar fi întregire fără de răsboiu. Mă pun în situaţiunea celor asupriţi de ocîrmuire şi de limbă streină. Mi se pare mai uşor de îndurat sacrificiul. Căci sacrificiu va fi. Morţi, schilozi, pîrjol. Nici nu îmi vine să mă gîndesc.

♦ Cele mai multe le aflu prin Dl. Col. Ionescu, Şerban.

Domnia-sa are oameni peste tot. În mine are încredere. Altmintrelea ofițerii nu trebuie să comenteze pentru a nu părea că fac politică. Ofițerul trebuie să se conformeze ordinelor superioare. Dacă voiam altă viață nu trebuia să îmbrac haina militară.

Dl. locotenent Dinu, questorul nostru, ne spunea iarna cînd ne frecam pieptul cu zăpadă la Liceul Militar: «D-lor Elevi, cui nu îi place, să se facă altceva. Viitorul oficer trebuie să se pregătească pentru viața ce îl așteaptă și care nu este în puf».

♦ Bucovina smulsă Moldovei de Austriaci prin plocoane la înalta Poartă.

Basarabia oferită de Napoléon Rușilor, cărora le-o dau plocon Turcii la 1812 și apoi puterile europene la 1878. ca mulțumită că Romînii și-au vărsat sîngele alături de Ruși împotriva Turcului. Astea sunt marile puteri. Cîtă încredere se poate avea într-însele ? Mereu cei mici jucărie în mîinile celor mari.

Cînd eram elev, îl socoteam pe Napoléon cel mai mare militar al lumii. Mare — nimic de zis. Dar să nu uităm că a tras cu tunul în regalitate ca apoi să se încununeze împărat. Iar ce a făcut din Europa... Halal revoluție care sfîrșește în imperiu ! Fiind prea mare pentru o Europă atîta de mică, l-a mînat Necuratul și în Rusia. Acolo nu era ca pe Champs Élysées. Și-a făcut-o cu mîna lui. De colosul rusesc mi s-a încrețit totdeauna carnea pe mine.

♦ Sunt mulțumit de căsătoria mea. Sanda e o bună gospodină, supusă, cu drag de casă, poate și de mine. Mă gîndesc oare i-o fi fost cineva drag înainte ? Nu am pricină să mă plîng. Ține casa pahar, mă așteaptă cu masa pusă și cu mîncarea caldă. Face progrese cu doamna Semira. E ușoară de cap. Pricepe repede și e sîrguincioasă. Fac eu cucoană din ea !

Mărin e om hun. Nu am pricină de nemulțumire.

♦ Am fost înaintat locotenent. Sunt mutat în garnizoană la București. Zi însemnată în viața mea. Toată lumea mă invidiază pentru București. Dl. Col. Ionescu Șerban este mutat

deasemenea la Bucureşti. Bine că voiu avea şi eu pe cineva.

♦ Vingt, vingt *et* un, trente, trente e*t* un, dar quatre-vingt *un*, quatre-vingts ans, quatre-ving*t* cinq.

Mi-am împrospătat cunoştinţele cu doamna. Cu părere de rău ne-am despărţit de dumneaei. Multe lucruri a învăţat-o pe Sanda şi chiar pe mine.

♦ Prim-ministrul Ungariei, contele Tisza, ni se arată mare duşman.

„Ziua". „Seara". ..Moldova", „Minerva". „Dreptatea" fac mare propagandă în favoarea Germaniei. Articolele filogermane scrise în aceste publicaţiuni să fie oare scrise fiindcă aşa îi duce mintea pe cei care le scriu sau aceştia sunt cumpăraţi ?

Despre ei nu o şti nimic Dl. Stere ? Dumnealui îi dă zor şi că, de fapt. Partidul Naţional Român din Ardeal nici gînd nu are de unire cu Ţara. Ar vrea doar egalitate cu Ungurii.

♦ Ardealul ! Ardealul ! Ardealul ! spune Nicolae Filipcscu.

♦ Takc lonescu aşteaptă de la actuala confruntare europeană prăbuşirea tronurilor, puternică mişcare socialistă, dominaţia americană asupra lumei. Aşa să fie ?

♦ Se face auzită vocea poetului ardelean Octavian Goga şi a preotului Vasile Lucaciu. Ei înştiinţează de obidirile Romînilor de peste munţi. Eu le ştiam de la mama. Nu de bine a trecut ea cu unchiul Elisei încoace.

♦ Cine doreşte intrarea noastră grabnică în răsboiu, naţionaliştii, nu cunosc situaţiunea armatei noastre. Ioan I. C. Brătianu, «Sfinxul», a luptat ca ofiţer rezervist în campania din Bulgaria. Nu îi trebuia mai mult ca să aprecieze faptele. Avem o slabă pregătire şi armată pe picior prea puţină. Nu am fost pe front, dar frontul nu poate fi joacă de rezervişti şi de trupe încropite la iuţeală. Uşor de zis.

♦ Abia acum se fac ceva şosele şi drumuri la frontiera carpatică şi ceva întăriri. Pînă acuma nu s-au făcut pentru a nu trezi bănuieli şi a nu supăra Austro-Ungaria, mai ales ! Noi tot cu căciula în mînă...

♦ Mare bucurie mi-ar fi să am un moştenitor, mai ales în zilele grele pe care le trăim, cînd ziua de mîine e prea puţin sigură. Grele timpuri şi tulburi. A avut parte Ţara noastră de altele ? Şi eu, afară de Dl. Col. Ionescu Şerban, nu am cu cine schimba o părere. Sanda e o copilă. Dacă aş vorbi cu ea cele ce mă frămîntă aş băga-o în sperieţi. Ce să priceapă ea, minte de femeie ?

Mărin (al II-lea, căci pe primul l-am lăsat la Craiova) înţelege mai mult... Citeşte ziarele şi nu mai poate de frica războiului. Are şi de ce.

♦ Comandantul Liceului nostru militar şi mulţi profesori militari şi-au făcut studiile în Germania şi au căutat să ne pătrundem şi noi, băieţii, de admiraţie pentru armata şi pentru disciplina germană. Dacă ne desfacem de Puterile Centrale către care am fost îndreptaţi pînă acum şi ne dăm de partea Ruşilor vom face o mare cotitură istorică. Se va şterge ceea ce s-a făcut subt răposatul Rege Carol 50 de ani.

Cînd a venit la tron, M. S. Regele Ferdinand a spus că va conduce ca bun Român. Să înţelegem că e de partea naţionaliştilor, adică a celor care vor, pe drept, Întregirea ? Cred că şi D-sa şi guvernul esită.

♦ O cotitură a războiului a fost în '14. cînd Francejii i-au respins pe Germani de pe Marna şi Moltke a trebuit să se retragă.

♦ O cotitură importantă a noastră: moartea regelui Carol.

♦ Italia a trecut de partea Ententei !

♦ Sanda s-a despărţit cu greu de Craiova, de Marin. Se învăţase acolo. Şi eu am avut o strîngere de inimă. Aceasta este viaţa de militar. Azi — aici, mîine — cine-ştie-unde.

Am de gînd să vînd casa părintească din Gura Oborului. Vreau locuinţă în centru. Casa părintească nu cadrează cu uniforma. Sanda ar fi mulţumită, dară eu nu. Am ajuns ofiţer, vreau să trăiesc ca un ofiţer. Într-un fel, mi-am văzut visul cu ochii. Ofiţer şi căsătorit cu o fată care a început să calce a cucoană, cu zestre bună.

Un moştenitor să mai am şi apoi numai să fim sănătoşi şi să ne bucurăm de viaţă. Vreau să ne introducem într-un anturaj plăcut şi de unde să avem lucruri frumoase de învăţat. Vreau ca Sanda să se tundă. Să se pieptene ca doamnele tinere din zilele de acum. Are un păr frumos, dar nu se mai poartă.

♦ Veştile despre mersul răsboiului nu sunt dc natură a ne bucura. Deoarece, dacă am urma Ententa, pentru întregirea Neamului, situaţiunea este destul de încurcată. Germanii şi Austro-Ungarii se dovedesc a fi tari şi a causá Ententei mari perderi.

♦ Mă gîndesc că neutralitatea noastră nu poate să dureze. De partea cui ar fi mai bine ?

♦ Am găsit casă pe strada Negustori, în mijlocul oraşului. Seamănă mult cu ce am avut la Craiova, pe Calomfirescu. Afară doar de plante. Voiu căuta să fac rost de cîteva. Tare fac frumos în locuinţă.

Mărin al II-lea este mult mai deşgheţat decît Mărin de la Craiova. Ceteşte ziarele şi pricepe foarte mult. Ce nu pricepe mă întreabă.

Dl. Col. lonescu Şerban m-a pus în legătură cu un misit. Seamănă cu Dl. Duduleanu de la Craiova, leit. L-am întrebat dacă sunt rudă. Nu sunt. Îl cheamă Dl. Dobrescu.

♦ Sanda este o soţie supusă şi grijulie. Pare că nu are alt gînd decît să îmi facă mie pe plac. Ar fi mai multe de spus, dar nu îmi vine să le încredinţez hîrtiei. Îi pare rău de fiecare ban cheltuit. Aşa a pomenit în familia ei, unde nu se cumpără nimic de împodobit casa.

Afară de icoana pe sticlă adusă de mama în desagă din Ardeal, pe glajă cum spunea dînsa, nimic de podoabă nu aveam nici noi în casă. Covoare pe pereţi. Dl. Col. lonescu Şerban avea în sofragerie la Craiova o tapiţerie (ca un fel de covor subţire şi cu băteala deasă). O scenă de vînătoarc. Vînătoare cu cîini. Mi-a explicat dumnealui că are peste 100 de ani vechime şi că a fost adusă din Franţa. Nu o bat niciodată, ci doar o mătură cu mătură mică. Lucru boieresc. A adus-o doamna de zestre. Dumneaei e din familie de boieri scăpătaţi.

Profesoară de latină şi de elină. Nu a avut zestrea reglementară. S-au căsătorit cu dispensă regală. Se spunea la Craiova că regele nu i-a dat Dlui Col., pe atunci Lt., dispensa pînă ce nu a văzut domnişoara. O fi aşa, nu o fi, nu pot să ştiu. Nu pot să îl întreb pe D-sa.

♦ Anumite lucruri au început să se scumpească. Dl. Col. spune că unii, temători de răsboiu, din prevedere adună ca să aibă la vreme de nevoie. M-a sfătuit şi pe mine să cumpăr cantităţi mai mari de zahăr, de unt-de-lemn, de cafea şi altele. Săpun de rufe, mălai şi făină, precum şi untură şi porc întreg avem de la socri.

♦ Dl. Dobrescu mă îmbie cu nişte tablouri, portrete ale unor boieri şi ale unor cucoane din veacul trecut. Se desface o moştenire. Eu nu mă pricep la tablouri pictate. Nu ştiu nici cum umblă preţurile la aşa ceva. Am să îndrăsnesc să îl întreb pe Dl. Col. Ionescu Şerban. Dacă ar vrea să vină cu mine să vadă cu ochii dumnealui portretele ar fi şi mai bine. Altfel nu am pricină de nemulţumire.

♦ Am cumpărat 20 kilo zahăr şi 2 de cafea. Nu cer de mîncare şi nu se strică. Toată lumea cumpără, că nu auzi că se vorbeşte decît de răsboiu.

♦ M-am întîlnit acum 3 zile cu C. D. M-a întrebat dacă îmi mai aduc aminte. I-am spus că da. Nu am minţit nici acum. nici atunci. Nu i-am dat niciodată speranţă de ceva de viitor. De ale vieţii.

♦ Se pare că reprezentantul Austro-Ungariei la noi. contele Czernin, nu ne este doritor de bine.

♦ Dl. Col. Ionescu Şerban mi-a făcut marele favor şi a mers cu mine şi cu Dl. Dobrescu în casa boierească ce se desface între moştenitori. Nu ţin cine-ştie-ce la străbunii lor dacă le vînd portretele. Dacă ar fi fost străbunii mei, eu nu le-aş fi vîndut de-ar fi fost să mănînc ceapă cu mămăligă. Dl. Col. mă îndeamnă să cumpăr tablourile. Zice că avem viaţa înaintea noastră şi vom avea copii cui să le lăsăm. Mai stau pe gînduri. Nici banii nu se găsesc în drum.

♦ Toată lumea e cu ochii asupra ţărişoarei noastre încotro

o s-o luăm. Mă gîndesc că poate nici nu ştiu cît de curînd mă aşteaptă frontul. Că se înţelege că primii vom fi noi cei de carieră.

♦ Am luat-o şi pe Sanda să vadă şi ea tablourile. I-au plăcut cucoanele. Cred şi eu ! Numai catifele, numai dantele, numai giuvaiericale. Îţi vine să le apipii cu mîna. Boierii cu işlicele în cap cît o căpiţă de fîn nu prea i-au plăcut. Una peste alta, mai pune, Rumâne, mai lasă jupîne, le-am luat pe toate şase. Am şi bătut cuiele în păreţi şi le-am atîrnat. Să le stăpînim sănătoşi. Sanda face ce face şi se mai duce de se uită la ele. Mi-ar fi fost drag să fi fost strămoşii noştri boierii şi cucoanele alea. Poate nu sunt nici ale ălor care le-au vîndut, cu toate că ne-au spus fiecare al cui e, cu nume, cu data naşterii şi a morţii. Mi le-am scris pe hîrtie ca să nu le încurc. «Boieri-veliţi», mi-au spus foştii proprietari.

♦ Masă dată de Dl. Col. Ionescu Şerban pentru sărbătorirea căsătoriei d-sale cu d-na. Vreo treizeci de invitaţi, mai mult militari cu d-nele şi d-şoarele. Eu — singurul locotenent. Sanda a făcut cum nu se poate mai bine faţă. Mai mult tace şi ascultă. S-a cîntat, romanţe, chiar şi arii din opere, s-a spus poezii pe dinafară.

S-a discutat ca peste tot de mersul războiului. Se pare că situaţiunea Ruşilor nu c prea strălucită. Ofensiva lor s-a oprit din cauză de lipsă de rezerve. Sforţări locale pe frontul galiţian şi bucovinean. Frontul austro-german creşte în putere prin divizii noi băgate în luptă.

Seară foarte plăcută. Mă bucur de cinstea ce mi-a făcut Dl. Col. Ionescu Şerban. Trebuie să îi poftim şi noi în casa noastră. Sanda ştie să gătească feluri ţărăneşti foarte gustoase. Cînd îi vom pofti trebuie să comand ceva şi la „Capşa". Ceva delicatesuri.

♦ De unde Ruşii ne voiau neutri, acum abia aşteaptă să intrăm în luptă. Aşa vorbeşte lumea.

Tata-socru cu mama-soacră au venit pentru tîrguieli la Bucureşti, încărcaţi cu de toate: damigeana de vin, damigeana de ţuică, purcel, curcan, coşul cu ouă,putinica de brînză.

Nu îşi mai luau ochii de la tablouri. Tata-socru stătea cu căciula în mînă şi le lua seama. «Taică, la voi e ca la biserică». S-au uitat lung la Sanda cum e pieptănată. «Ce-ai făcut, Lisăndrina maică, cu coada ?», a întrebat mama-soacră. Sanda s-a fîstîcit toată. «Am tăiat-o că aşa e moda», a îndrăsnit ea să zică într-un tîrziu.

Vreau să îi duc la teatru la *O Noapte Furtunoasă* sau *Numerul Nouă*. N-au fost la teatru în viaţa lor. «Cum să mergem aşa tam-nesam, cînd n-am mai fost niciodată ?». Mult a trebuit pînă să se dumirească mama-soacră că ce a văzut pe scenă nu e adevărat ci doar închipuit, că ei doar se făceau că sunt cine erau, dar că de fapt erau artişti. Că asta le e meseria. Să îi facă pe alţii, îmi uscase limba în gură şi dumneaei tot nu pricepea.

♦ Cică toată Ententa e pe capul nostru să intrăm în răsboiu, să sprijinim stînga Ruşilor şi să intrăm în Transilvania. Ce e de făcut ? Ce e de făcut în politică nu hotărăşte unul ca mine. Execută. Dară ce e de făcut cu casa, cu lucrurile, cu Sanda ? De se va pune problema să plec pe front, o pot lăsa femeie singură în mijlocul Bucureştilor ?

Ce e de făcut ?

♦ Masa dată de noi Dlui Col. Ionescu Şerban, Dlui Col. Gavrilescu Emanuel, Dlui Maior Bengescu Eugen şi locotenentului Iliescu Matei, cu d-nele, zic eu că a fost la înălţime. *Hors-d' cœuvrele de la „Capsa"* (Vol-au-vent cu ciuperci, pateu de foie gras, şuncă în aspic) nu au fost mai lăudate decât sarmalele, potroacele şi fripturile făcute de Sanda. La desert am avut tort «Diplomat» tot de la „Capsa». A costat destul, dar a meritat. Ne-am achitat de o obligaţie şi ne-a făcut mare bucurie să nearătăm casa. S-a cîntat, s-a spus poezii, am ascultat plăci la gramofon, cu tangouri. Am dansat. S-a vorbit şi despre răsboiu, bun-înţeles, ca peste tot.

♦ Cică Francejii ne-ar fi trimes o notă-*ultimatum* pentru a intra în răsboiu «acum ori niciodată». Tot ne certase Clemenceau că nu intram în răsboiu. Să vedem după ce om intra. Şi cît am nădăjduit în Întregirea Neamului, fără de

răsboiu.

◊ Se svonește și că Brătianu ar fi încheiat tratate cu reprezentanții Angliei, Franței, Italiei și Rusiei prin care să ni se garanteze ce vom primi în schimbul sîngelui ce îl vom vărsa. Ca să nu se mai întîmple ca în 1878 cu Rușii. Sunt foarte neliniștit. Nu îmi vine să mai fac nimic. Toată lumea este neliniștită și nu știe încotro să o apuce. Față de Sanda încerc să îmi păstrez firea. Nu vreau să o sperii. Și așa nu înțelege de ce dorm la cazarmă.

◊ A venit cumnatul Toader cu Floarea să facă ceva cumpărături și să mai vază și ei ce este pe la oraș. Amîndoi sunt deșghețați și simpatici. De el nici nu zici că e popă. I-am dus și pe ei la *O Noapte Furtunoasă sau Numerul Nouă.* Nici cumnata nu mai fusese niciodată la teatru. Mi-am dat seama că e ușoară de cap, căci a priceput pe dată că acolo se fac doar că sunt personagiile din piesă. Eu de Caragiale nu mă satur niciodată. Ce păcat că s-a dus în puterea vîrstei.

♦ Pe 14 august a fost Consiliu de Coroană. M. S. R. Ferdinand a vestit intrarea noastră în răsboiu de partea Ententei, ceea ce ar fi în interesul nostru, pentru întregirea Neamului. Aceasta, în fața oamenilor însemnați din politică.

Marghiloman și Maiorescu ar fi avut rezerve. Se întrebau dacă e bine să intrăm în răsboiu. Filipescu și Take Ionescu au asigurat pe M. S. de sprijinul lor. Că ei au fost de la început pentru intrarea noastră alături de Ententă, că, zic ei, cu asemenea ocazie de întregire a Neamului nu ne mai întîlnim noi. De ar fi așa. Numai Carp a rămas pe poziție filo-germană. Toți se gîndeau să nu ne vină vreun neajuns din partea Rușilor de-or cîștiga răsboiul. După consiliu, M. S. a dat de veste de intrarea noastră în răsboiu.

«Ostași — zice M. S. — v-am chiemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații voștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Arătați-vă deci demni de gloria străbună.

De-a lungul veacurilor, un Neam întreg vă va binecuvînta și slăvi ! Cu Dumnezeu înainte !», a zis M. S.

Mulțime de lume aştepta la podul de la Cotroceni. pentru a afla rezultatul Consiliului de Coroană. Cînd s-a auzit, au fost urale, oameni necunoscuți se strîngeau în brațe şi se sărutau.

Stau şi mă întreb şi eu ca prostul: cîți dintre aceştia au să vază frontul ? S-a declarat starea de asediu, jandarmii sunau goarnele de mobilizare.

♦ I-am spus Sandei şi lui Mărin de mobilizare. Sanda cred că nu a înțeles ce e aceea. Mărin ne-a întrebat că dacă se întregeşte țara, țăranii au să primească pămînt ? De parcă ar urma să primească din Transilvania. Ce să îi spun eu ? De unde să ştiu ? Deocamdată facem exerciții de luptă.

Am dus-o pe Sanda cu toate lucrurile la Cernați, la părinți. Doară cînd am văzut-o între ai ei i-am spus că trebuie să merg pe front. Ea mi-a dat vestea cea mai bună, pe care o tot aşteptam. Este în poziție interesantă. Bine ar fi să avem un băiat. Ce o fi. Noroc să aibă.

♦ Pe drumul spre Cernați umblau oamenii ca la bejanie. Oameni mulți mobilizați, cu femeile şi cu părinții după ei. Nu că aş avea vreo presimțire de rău, dar tot ce am văzut m-a întristat. M-am gîndit ce ar fi fost pe capul mamei şi al tatei să mă vază plecînd pe front. Ferice de ei.

♦ De cînd nu mai putem folosi liniile ferate din Serbia, prin ocuparea sa de trupele germane şi bulgare, aprovizionarea noastră cu armament se face prin Archangelsk şi prin Vladivostok, unde şi-a înțărcat dracu' copiii. Nemaivorbind de bețele în roate pe care ni le pun Rusii. Avem ofițeri puțini (mai ales de carieră),armament puțin şi el

♦ Să vedem ce a făcut Ministerul Sănătății. Holera din campania cu Bulgarii o fi fost învățătură de minte. De s-a îmbolnăvit şi populația.

♦ Avem puțină artilerie grea, puține mitraliere şi aeroplane deasemeni.

♦ Nu ne bazăm oare prea mult pe ajutorul şi pe bunăvoința Aliaților ?

♦A început să ne inoculeze în contra febrei tifice şi a holerei.

♦ Dl. Col. Ionescu Şerban mi-a spus că Ruşii susţin să atacăm pe Austro-Ungari în Transilvania spre a sprijini aripa stîngă a frontului rusesc. În M. C. G. francez, unii generali ar fi pentru atacarea Bulgariei. Ruşii îi cocoloşesc pe Bulgari şi nu vor să deşchiză front împotriva lor mai ales că, zic ei, Bulgarii care le sunt neam nu au să ridice arma în potriva Ruşilor care i-au desrobit. Dar cu ce ne alegem noi dintr-asemenea alianţă?

♦ În fine s-a terminat cu discursurile de la „Dacia" şi de la „Eforie", cînd unii ziceau să nu intrăm în răsboiu, alţii că să intrăm. Acum au amuţit şi neutraliştii şi acţiunea naţională. Ăi din urmă şi-au văzut visul cu ochii. De ar da Dumnezeu să fie bine.

◊ Decretul de mobilizare a apărut în „Monitorul Oficial".

♦ Am luat o birjă şi m-am plimbat peste tot pe unde aveam amintiri. Pe la Cişmegii, de care îmi aminteam de pe vremea cu C. D. Prin Gura Oborului, pe la casa părintească unde am petrecut cel mai mult din viaţă şi care îmi aduce aduceri-aminte de părinţi. La Şerban Vodă, la mormîntul lor. Nu ştie omul ce îl aşteaptă nici în vreme de pace, darămite în răsboiu.

♦ Pe ziduri, afişe cu litere roşii — stare de asediu. Lumea trece amărîtă pe străzi, cu capul între umere, fiecare cu gîndurile sale.

♦ Am intrat la „Carul cu Bere", nu ca să beau ceva, ci ca să văz lumea. Se vedea că erau mese de adio ale unora cari primiseră ordinul de mobilizare. Nimeni nu m-a întrebat nimic. Am ieşit şi mi-am văzut de drum.

♦ Lumea a pus déjà hîrtii albastre şi cîrpe întunecate la ferestre. Aşa sunt dispoziţiile. Pot da inamicii cu bombe. O bătrînă şedea pe banca la poarta casei, cu o pisică în braţe. «Domnule ofiţer, maică, e-adevărat că începe răsbel? Cu cine, maică, şi de ce ?>>. I-am explicat cum m-am priceput mai bine. Nu ştiu ce a priceput ea. «Vai de capu' săracului, maică». Asta ce-i dreptul!

♦ Trec grupuri care cîntă *La arme* ori strigă „Trăiască România!». Parcă m-am mai desmorţit.

♦ Plecarea spre front. M.S. Regina şi Familia Regală sunt în gară la plecarea primelor trupe. Sanda, pierită, scutură o batistă. Mă uit pe fereastră, printre capetele care stau adunate ciucure, fiecare mai avînd ceva de spus în ultima clipă. De pe peron se aude o larmă de strigăte din care abia se înţelege cîte un cuvînt. Oare voiu apuca să îmi văd copilul ? Cum mi-o fi scris. Mi-e mintea tulbure. Numai într-un colţ, un soldat mai trecut mănîncă brînză cu ceapă şi cu mămăligă de pe un ştergar întins pe genunchi. Îmi e inima ca plumbul. Aud oftături din adîncul inimii. Cine ştie ce o fi lăsat fiecare acasă ?

Dl. Col. Ionescu Şerban se apropie de mine: «Curaj, Băncilă, aşa se face Romînia Mare !». Cred că vorbea şi pentru d-sa. Că o lăsase pe d-na colonel în gară cu lăcrămile înnodate în bărbie. Pe cine mai are dînsa alt pe lume ?

♦ Am aţipit. Visam că eram în Cişmegii, printre ronduri de flori roşii, galbene şi albastre. Şi era o vreme de-a minunea. Tocmai am ajuns la Câmpulung. Acolo am aflat de moartea primului ofiţer român, lt.-col. Poenaru-Bordea din Infanterie, comandantul Regimentului 30 Muscel, în trecătoarea Branului, într-o luptă care s-a dat la trecerea Vămii ungureşti. M-a întristat din cale afară. Şi este doar începutul.

♦ Ieşim din oraş întîmpinaţi cu flori şi cu urale. În drumul spre Dragoslavele întîlnim căruţe cu ostaşi răniţi. Se-auzeau gemete şi cîte-un glas jalnic: «Maică, măiculiţa mea. Apă, apă, un strop de apă». M-am oprit de cîteva ori şi am dat să bea răniţilor. «Don' locotinent, ce mă fac eu dacă mor ?», m-a întrebat un sergent, începuseră să i se împăienjenească ochii. «îmi făcusem şi eu cărămidă de casă...». Poposim seara lîngă Tohan după nu mai ştiu cît marş. Dormim subt foile de cort.

♦ O luăm spre Râşnov, satul mamei. Apoi, popas de masă. Ajungem la Cristian. Casele cu porţile ferecate, cu obloanele închise. Batem în porţi, nici un răspuns. Strigăm. Tot tăcere. Spargem porţile: uşile — acolo unde sunt — zăvorite; în alte părţi, oamenii le-au lăsat nezăvorîte. Căutăm de-ale gurii şi găsim grîu, făină, păsări, porci, halci de slănină — prin hambare şi prin cămări; vin şi ţuică — în beciuri.

Mîncăm şi bem pe săturate, fără a face jaf. Case cum e paharul, rînduite, cu aşternuturi curate, cu perini de puf, cu plăpumi la fel, de oameni gospodari. Grajduri aerate şi măturate ca la Cavalerie. La icoane, cîte o jurubiţă de lînă roşu, galben şi albastru, în casele româneşti. Au fugit oamenii, Românii adică, de Austro-Ungari; toţi ceilalţi — din calea pîrjolului. Ce se alege din avutul lor !

♦ Aud că fruntaşii români din satele transilvănene, mai ales preoţii şi învăţătorii, sunt băgaţi la temniţă de autorităţile ungureşti ca să nu ne poată întîmpina. Românii, săteni, cîţi ne-au întâmpinat, ziceai că îl văd pe Mesia. Şi cîtă tristeţe cînd ne-au văzut plecînd. Se gîndeau bieţii oameni că cine-ştie-ce îi mai aşteaptă de se întorc Ungurii. Păreau a ne spune: «De ce aţi venit dacă nu rămîneţi, doar ca să îi asmuţiţi pe noi ?».

♦ Cu plăcere văz că oamenii noştri nu sunt puşi pe jaf. Iau numai cît să se îndestuleze. Nu au uitat că şi-au lăsat şi ei casele.

♦ Spre miezul-nopţii se aud focuri de puşcă şi de mitralieră. Totul se linişteşte. Vor fi fost ceva patrule. Sentinelele stau de pază şi un ploton e pe picior de atac. Mi s-a dus somnul, iar gînduri vesele nu mi-au venit.

De dimineaţă se ia prînzişorul şi se distribuie oamenilor din proviziile găsite în gospodăriile din sat. Într-o ulcea cu capac, smălţuită, Mărin ia nişte untură de gîscă. «Să fie, să se găsească, dom' locotenent. Da' ştiu că ăştia ştiu să trăiască !».

Ne întîlnim cu convoiuri de ale noastre venind dinspre Bran. Peste tot pe unde trecem e linişte. Se vede că inamicul s-a retras.

♦ Pătrundem în Braşovul pustiu, pe mai multe părţi, spre a ne încredinţare se iveşte vreo primejdie de pe undeva. Ne prinde o ploaie rece care ne face să căutăm adăpost prin case. Pe acolo trecuseră hoţii umblători după jecmăneală, după cum arătau mobilele răsturnate, dulapurile cu albituri scotocite şi lucrurile învălmăşite. Mărin îşi burduşeşte ranița cu ciorapi de lînă şi cu mănuşi azvîrlite de hoţi prin casă ! Nu-i zic nimica. Cine le-a avut tot n-o să le mai găsească la întoarcere, iar nouă

ne sunt de mare trebuință. După ce ne-am pus burțile la cale și am avut parte de cîteva ceasuri de odihnă, am primit ordin să o luăm spre Olt, urmînd a face parte din corpul de Olt ce are a face față armatei austro-ungare și celei germane condusă de Gen. Falkenhayn. Acesta vrea să arate tot ce știe și ce poate după ce a fost înlocuit la Marele Stat Major de Hindenburg. Nemți-Nemți, dar se sapă unii pe alții ca peste tot. Corpul alpin bavarez compus din tineri subt treizeci de ani, antrenați la luptele de munte și duși pe toate fronturile unde e nevoie de ei. Cu aceștia trebuie să luptăm, între alții. Noi nu ne-am antrenat trupe de munte, ca să nu jignim Puterile Centrale. Acuma culegem roadele «delicateței».

♦ Azi, prima înfruntare cu corpul alpin și nu numai. Artileria lor grea face prăpăd. Pe lîngă calibru e și rapidă. Noi, cu 8 tunuri de 120, și acelea defecte și comandate de rezerviști. Se bat ai noștri ai zice cu mîna goală. Dar nu se lasă, săracii. Ce mi-a fost dat să văz azi de morți și de răniți. Mîini și picioare sfîrtecate, găuri în loc de gurile smulse de șrapnele, cai spintecați. Și apoi, ploaie care te pătrunde pînă la os. Un soldat tremura cum nu am văzut în viața mea pe cineva tremurînd. I-au pus camarazii o cîrpă între dinți sa nu i se spargă dinții. De-atîta tremurat i s-a desprins centironul. Ce s-o fi întîmplat nu știu, fiindcă nu am mai putut răbda. Am uitat și să mai mănînc. Mi-a adus Mărin o zeamă caldă într-o gamelă. Mă doare capul, simt ca o pîclă pe creieri. Lt. Pîrvulescu, îndată ce e un moment de liniște, trage un pachet de cărți de la piept și dă o pasiență. La început ne holbam ca la panoramă. Acum ne-am învățat cu el. «Ei, Pîrvulescule, cîștigăm războiul ?»,îl mai întreabă cîte unul din cînd în cînd. Lt. Popescu Emil zice că Pîrvulescu i-ar trage și cîte-un pokeraș, clar nu îi mai arde nimănui de-așa ceva. Oameni. Ce să-i faci ?

♦ Nemții duc mai departe ofensiva. Vor să ne arunce dincolo de Olt. Nu ne dau o clipă de răgaz. Cu toată vitejia ostașilor noștri—că oricare alții în situația dată ar apuca-o unde ar vedea cu ochii — cu toată vitejia lor, pierdem poziția. Inamicul e mult mai numeros, mai bine antrenat pentru lupta de munte, mult mai bine echipat și înarmat. Am luat prizonier

un soldat neamț. Coatele mantalei — de piele; de piele — turul pantalonilor. O parte de trenuri regimentare ale Diviziei 13 și ale Călărașilor nu au putut ajunge în defileu și au fost capturate de Nemți. Col. Cantacuzino a acoperit vitejește cu grăniceri retragerea corpului de Olt.

Mă cam doare umărul drept. De la vreme, că m-a udat ploaia pîn' la piele, nu știu. O trece și asta. Cînd o durea așa, mama punea frunză de varză crudă strivită. De unde așa ceva acuma?

♦ S-a dat ordin de retragere. Căruțe, tunuri, popote, armată, populație cu vite, cu cățel, cu purcel, se strecoară pe un drumeag pe care abia încap două căruțe alături. Toți și toate se bulucesc, deși e ordin să se meargă în liniște și rînduit. Cad căruțe, animale și oameni și-i duce Oltul la vale și nu ai cum să îi ajuți. Mai mare jalea. Cît ai zice că te înveți cu nenorocirile războiului și tot nu te înveți. A căzut în Olt azi un copil subt ochii mei. a apucat să strige de două-trei ori «Mamă !». După el a sărit un cățel. Copilul, atîrnat cu mîinile de cățel, a mai ieșit cu capul de vreo cîteva ori din apă, pe urmă, duși au fost amîndoi. Lumea pe margini ținea de mama copilului să nu se-arunce în apă cu alți patru copii atîrnați de poale. Alții îi astupau gura ca să nu sperie animalele cu țipetele ei. Și acum mi se zburlește părul. De nu aș fi văzut așa ceva !

♦ Comandantul grupului de Olt, Gen. Popovici este înlocuit cu Gen. Praporgescu David. În sinea mea, eu nu îl socotesc vinovat numai pe Gen. Popovici de întîmplările fatale care s-au petrecut. E slaba pregătire în oameni și în armament.

♦ Se spune că la Turtucaia a fost cu adevărat o catastrofă, care cred că putea să nu se întîmple. Eu așa gîndesc și Dl. Col. Ionescu Șerban zice la fel. Trupele de la Turtucaia erau compuse de curînd și nu aveau experiență. Trupe mai ales de rezerviști. Apoi, trupele erau la Turtucaia, iar comandantul armatei a III-a, DL Gen. Aslan, la București. Cînd a fost să primim ajutorul rușilor, Gen. Zaioncikovski, în loc să meargă cu trupele spre Turtucaia, s-a dus spre Bazargic. Gen.

Teodorescu, care comanda trupele, la bătălia finală ar fi plecat de pe teren înainte de terminarea luptei şi ar fi lăsat oamenii în mijlocul Dunării, fără pontoane, fără nimic. Aici, gîndesc eu şi zic că nu vorbesc cu păcat, că s-ar fi putut face mai mult întru binele nostru. Spun şi eu ca omul, nu zic că e literă de Evanghelic. Am dovedit slabă pregătire şi comandament pe măsură. De ne-ar folosi de învăţătură de minte.

♦ Mă gîndesc mereu la trecut şi mi se pare că s-a petrecut în altă lume. Tot aşa şi casele frumoase, curate şi îndestulate de la începutul campaniei. Ce departe sunt purecii la proţap de pesmeţii din raniţa lui Mărin, pe care şi pe aceia uit să îi mănînc. Am găsit azi păduchi pe gulerul mantalei. Ce departe e casa din Calomfirescu şi cea din Negustori. Şi Sanda şi copilul nostru. Şi cînd te gîndeşti că sunt pe lume locuri în care oamenii cetesc liniştiţi ziarul şi dacă o scrie acolo şi de noi, cui ceteşte nici că îi pasă.

♦ Cum se face un răspas de linişte. Mărin se uită cu jale în lung şi în lat şi mă întreabă: «Dom' locotenent, după ce s-o isprăvi urgia asta ne-o da şi nouă pămînt ?». «Cred că trebuie să vă dea», spun eu nu doar de hatîrul lui Mărin, dar fiindcă aşa cred că ar fi drept. «Ai noştri, acasă, ce or face dom' locotenent?». «Ne aşteaptă şi, pînă una alta, cetesc gazetele şi răsuflă uşuraţi de cîte ori nu ne găsesc pe liste». Nici în pielea lor nu aş vrea să fiu. Să îmi bată inima la fiecare bătaie în poartă că cine-ştie-ce veste vine.

♦ Divizia a II-a de Cavalerie este alipită Armatei a II-a.

♦ A căzut în luptă Col. Iacobini, conducînd Regimentul 6 de Vînători; la fel şi maiorul Porumbaru, cot la cot cu trăgătorii din linia întîi.

♦ După luptele cu Falkenhayn. care s-au dovedit fără folos, din nou retragere pe drumuri desfundate de ploi, cu oameni mîhniţi, obosiţi peste poate. Retragerea Diviziei de Cavalerie. Gol mare între Armata a II-a şi Armata de Nord.

♦ Cînd avem avantaj împotriva inamicului, în loc să îl urmărim şi să îl încolţim mai departe, noi dăm ordin de retragere şi îl lăsăm să se regrupeze.

♦ Nu trebuie să fii vreun geniu militar ca să îţi dai seama că ce facem nu e bine şi că îl favorizăm pe inamic. În escadron la mine, afară de cîţiva meseriaşi, orăşeni, sunt numai ţărani, mai toţi fără ştiinţă de carte. Dar orbi nu sunt şi judecă toate cu bun-simţ. Ieri, la o retragere nejustificată, soldatul Buzatu Mihai, din Segarcea-Dolj, a dat de pămînt cu capela: «Ce mama dracu' facem, dom' locotinent ? Păi ori suntem în răsboiu şi vrem să-i facem praf, ori ce mama dracu!?! Să iertaţi, da' cît oi fi eu de prost şi tot văd că nu e bine». Am ridicat din umeri şi am dat a pagubă din cap. Ce să zic faţă de ce vede şi un chior ?!

♦ Degeaba biruinţele de la Praidu, Bărcut, Porumbaru. Armata se retrage şi cu ea pornesc pe drumul bejaniei locuitorii români care ne-au întîmpinat frăţeşte. În urma noastră, Ungurii le ard casele, iar pe cei găsiţi îi spînzură.

♦ Plătim înfrîngerile de la Turtucaia şi pe cele de la Sibiu.

♦ La dealul Pleşului, lupta e crîncenă. Infanteria inamicului pătrunde în tranşeele noastre. Urmează ciocan de foc de artilerie asupra noastră. Soldaţii noştri se năpustesc la vale cu baioneta înainte. Şrapnelurile şi projectilurile duşmane produc panică şi în spatele aripei noastre drepte. Se retrage cine poate. Au rămas mulţi ostaşi pe teren. Nemţii omoară, ei nu au nevoie de prizonieri. Civilizaţie înaintată ! Merg cu Mărin alături, fără nici o vorbă. Mi s-a strîns ciorapul în cisma stîngă, s-a făcut motoşcă şi obiaua şi nu mai ajungem undeva unde să mă desţalţ. Vai de capul meu de erou.

♦ Codlea, sat săsesc înfloritor, îi primeşte pe Germani cu flori şi cu urale de bucurie. Săsoaicele nu le mai fac ochi dulci gradaţilor noştri. De cînd i-a adus aici un rege al Ungariei, în veacul al XIII-lea, de prin ţinuturile Rinului, Saşii au învăţat a fi stăpîni şi a se uita de sus la Români. De altminteri, ei zic satului Zeidcn. Urma alege. O veni şi vremea oropsiţilor. «Firaţi ai dracu'», zice Mărin, şi scuipă printre dinţi.

♦ La 2 Septemvre s-a ţinut Consiliu de Răsboiu. M. S. Regele, Brătianu, d-nii Generali Averescu, Presan, Culcer, Iliescu. Nici Sarail nu ne poate ajuta în privinţa Dobrogei şi a

liniei de Sud, nici sfaturile lui Joffre, nici Gen. Alexeiev, care nu dispune de 200 000 de oameni, cîţi ar trebui în Sud. Cînd lucrurile nu merg bine. părerile sunt împărţite. Dl. Gen. Averescu zice că înfrîngerile vin din organizaţie şi din comandament nepotrivit. El zice că trebuie defensivă la Nord şi retragere pe frontiera de munte şi ofensivă hotărîtă în Sud. Dl. Gen. Presan tocmai invers: că să urmăm planul iniţial, adică sporirea Armatei a IV-a de Nord, pentru a forţa inamicul să se retragă dincolo de Mureş. Mînă dreaptă a Gen. Presan e un maior Antonescu, foarte capabil cică. Eu nu ştiu ce să zic. Pe cei ca mine nu îi întreabă nimeni. După a mea părere, bine era să fi stat neutri pînă ce urma avea să aleagă.

Rezultatul: front în Dobrogea de armate româneşti, comandant Gen. Averescu, împreună cu trupe ruseşti conduse de Gen. Zaioncikovski. În Transilvania, un front lung care are a face faţă lui Falkenhayn. Iar în Sud, lui Mackensen. Om trăi şi om vedea.

♦ Gen. Averescu a venit în locul Gen. Crăiniceanu la Armata a II-a, după luptele de la Braşov. De ne-ar folosi.

♦ Sibiu, Şinca, Braşov, cele trei etape ale înfrîngerii noastre în Transilvania. Ne-a dat gata lipsa de unitate dintre armatele noastre, dusul de la Miazăzi la Miazănoapte şi de la Miazănoapte la Miazăzi, şi în faţa cui ? A celei mai organizate şi mai cu experienţă armate din Europa. Soldaţii noştri au făcut minuni de vitejie ca să se împotrivească unui asemenea inamic. Ce să mai vorbim ?

La Mărin a trebuit să scoţ sabia că să-l opresc să nu se-azvîrle în focul bătăliei cu mîna goală. «Don' locotenent, m-a luat ca un foc, de n-am mai ştiut de mine, fir-ar ei ai dracu' !».

♦ Predealul a fost atît de rău lovit, începînd cu Gara şi terminînd cu satul şi cu cartierul de vile din Nord, unde se află şi vila lui Brătianu, că pare a fit izbit din cer nu de pe pămînt. Cred că nimeni nu îi întrece pe Germani în plăcerea de a distruge.

Am stat în Gara distrusă, m-am uitat înjur. Numai morţi şi grav răniţi. Un ostaş mort cu ochii deschişi ţinea strîns într-o

mînă un colţ de pîine, în cealaltă — cîteva fire de tutun. Alţii, căzuţi într-o rînă, cum îi nimerise glonţul sau schija. Un cîine ciobănesc umbla de colo-colo, pînă s-a culcat la picioarele unui rănit. Acesta îl mîngîia pe cap, iar cîinele îi lingea mîna. M-a apucat plînsul. Mi-am şters repede ochii cu mîneca mantăii ca să nu mă vază Mărin. Deşi din primele zile ale Războiului văz cam aceeaşi privelişte tot nu mă pot învăţa. în gara Predeal m-a răsbit.

Aş da orice să pot uita această zi.

♦ După lupte crîncene, şi desnădejduite de cele mai multe ori. armatele noastre au făcut prizonieri 103 ofiţeri şi 15 000 de soldaţi şi grade inferioare. Aşa spun comunicatele. Dl. Col. Ionescu Şerban a auzit printre mărimi că în Rusia lucrurile nu ar merge intern nici ele mai bine decît le merge frontul. S-ar cam simţi a răsmeriţă. Iar noi, săracii, ne-am găsit pe cine să ne bizuim.

Pârvulescu o zi a lipsit din linia I, trimes cu nişte treburi la Comandament şi şi-a şi păpat toată solda. A găsit el pe unii cu care să îi arză repede un poker. «Al dracu' să fie cine o mai pune mîna pe cărţi decît pentru pasienţe !». Cine are timp să îl crează. Acum îl ţinem cu bani Emil Popişteanu şi cu mine. Îmi vine să şi rîz.

♦ Gen. Alexciev, şeful Marelui Stat Major Rusesc, ne-a trimes o telegramă pe la sfîrşitul lui Septemvre, în care ne propune abandonarea Olteniei şi a Munteniei de Vest şi retragerea pe o linie defensivă care ar trece de la Dorna prin Miercurea Ciucului (Cic-Sereda) şi Braşov spre Bucureşti şi mai departe,de-a lungul Dunării, spre Constanţa. Aşa grăieşte telegrama. Noi deci nu suntem buni decît de pus stavilă între trupele ruseşti şi cele germane.

♦ Scrisoare de la Sanda. Recolta o strîng în sat femeile, copiii, bătrînii. S-au rechiziţionat mulţi cai pentru front. Ea spune că e sănătoasă, la fel şi mama-soacră şi cumnata Floarea. Ce poţi afla dintr-o scrisoare ? Lucruri care de mult au trecut. Cîte nu se puteau întîmpla între timp ? Să nu ne amărîm sufletul cu gînduri negre din care şi aşa avem destule. Ne ţine

moralul nouă, ofițerilor, gîndul la România Mare, la desrobirea pe care o așteaptă cei de un neam și de o limbă cu noi. Iar pe soldați, mai ales gîndul că în urma războiului au să primească pămînt, cum ar fi drept. Ieri îmi spune un soldat de la mine din pluton: «Don locotinent. cînd vă văz și pe dumneavoastră cum vă puneți pielea la bătaie și cum ne păziți pe noi, soldații, să nu murim ca proștii, mi-a mai trecut parăponu' pe lumea asta. Că eu am fost și-n ăl din Bulgaria. Că tot noi, tot noi ăi de jos». Cîtă dreptate are: «tot noi, tot noi». Pe unde se joacă soarta lumii nu s-a văzut frontul ! Toate cîte le scriu în carnet despre vorbirile de la ăi de sus le știu de la dl. Colonel Ionescu Șerban; domnia-sa are lume cunoscută sus de tot. Tare îmi e grijă de acasă. De situația în care se află Sanda și de cele ce se întîmpla cu noi. Ne ducem mai repede ca gîndul. Locotenentul Popescu Vlad — alaltăieri rîdea și vorbea, făcea haz de necaz. Ieri i-a dat preotul binecuvîntarea de slobozire în pămînt. Ceasul și verigheta sunt la Cornescu. Mi-o închipui pe biată nevastă-sa cînd le-o primi.

Mă gîndesc la bietul Vlad și nu-mi vine să crez că n-am să îi mai văz părul blond și aspru ca de bursuc, privirea isteață și șugubeață de om pus mereu pe șotii, că nu am să îi mai auz glasul gros și vorba repezită. De la moartea lui mi s-a pus un nod în gît. Nu pot să înghit nimic. Jur-împrejur cad oamenii unul după altul, dar tot nu mă pot învăța cu moartea. Cred că nu am încă vîrsta.

Marin, săracu', nu mă pierde o clipă din ochi, de parcă soarta lui ar fi legată de a mea. Din multele rele cîte sunt pe pămînt, rău mai mare ca războiul nu cred să fie.

♦ În Dobrogea, situația este cît se poate de rea. Alexeiev 1-a înlocuit pe Gen. Zaioncicovski cu Gen. Saharov. Acesta a dat un ordin de zi, un *prikaz* cum îi spun ei, în care spune armatei să înceteze să fugă, amenințînd pe fugari că pune mitralierele pe ei. Fug sau nu fug, de luptat tot nu luptă.

♦ Pe unde trec. Bulgarii fac prăpăd, cu toate protestele lui Mackensen. Pradă și pîrjolcse. Vai de biata Dobroge !

♦ Cîtă dreptate a avut cine a spus «Ajută-te singur !». Cu

ajutorul ce ni s-a dat am pierdut Dobrogea.

♦ Cît s-ar deosebi între ele, bătăliile au asemănare: ori baţi, ori eşti bătut.

♦ Tot timpul mă gîndesc la soarta Ţării şi la a mea. Cînd ziceam că mi-a zîmbit norocul — a venit răsboiul. Ce planuri să îţi faci cînd peste o clipă se poate să nu mai fii ? Cum ne-o fi norocul.

♦ 800 km frontieră muntoasă avem de apărat în potriva inamicului care vrea să ne cotropească Ţara. Să vedem ce am învăţat pînă acum.

♦ *3 Octomvre 1916.*

Apelul M. S. Regelui către Armată :

«Ostaşi,

După şeapte săptămîni de răsboiu, cît timp aţi ţinut piept vrăjmaşului cu bărbăţie, astăzi se încinge lupta aprigă la graniţa Ţării contra armatelor inamice, care vor să ne cotropească. În aceste momente, simt ca o datorie să vă reamintesc că pămîntul sfînt al Ţării noastre a fost apărat totdeauna cu cinste şi vitejie sub Marii noştri Voevozi şi stropit de sîngele strămoşilor noştri, care au bătut pe năvălitori...».

M. S. le-a vorbit şi aliaţilor, cerîndu-le ajutor. Vorbirea cică a apărut într-un ziar din Londra. Să vedem cu ce ne alegem.

Mi se pare că răsboiul ţine de cînd lumea şi că nu mai are sfîrşit.

Cum o fi fost Răsboiul de o sută de ani ?

♦ Fiind noi prost echipaţi cum suntem, nu avem decît foarte puţine pistoale de tras rachete, cu care să semnalizăm. Cu focuri ca pe vremea lui Ştefan cel Mare nu se mai poate. Un maistru-armurier tînăr de la Divizia a 14-a şi-a bătut capul, unul Vulpescu Constantin, şi a născocit el ceva. Un disc de metal cu un cui percutor fix la mijloc. De disc a ataşat un arc metalic sudat la un tub. În ăsta vîri cartuşul-rachetă. Ţii rondeaua de metal în palma stîngă, apuci tubul cu dreapta şi-l loveşti scurt de percutor. Capsa cartuşului ia foc. Pentru

asemenea invenţiune i s-a dat „Virtutea Militară", clasa a II-a.

♦ Toată lupta se dă la trecători.

Am primit întăriri de la Oneşti, distribuite nu numai pe Valea Oituzului ci şi la a Caşinului şi a Slănicului. Pe 28 Septemvre au început luptele. Un grup de Cavalerie e subt comanda Col. Rusescu. Restul trupelor diviziei subt comanda Gen. Grigorescu Eremia. Trupele descălecate au intrat în tranşee. Amîndouă artileriile, şi a noastră şi a duşmanului, au bombardat pînă seara. Cavaleriştii noştri s-au repezit la contra-atac, ţinînd în cumpănă lancea la şold, căci nu aveau puşti cu baionetă. Inamicul a fost alungat pînă la Breţcu.

♦ Nu pot să îmi iau gîndul de la un soldat de infanterie cum l-am văzut cu un ochi scos care îi atîrna din orbită, pe care îl ţinea în palmă. îngîna bietul ostaş: «Oameni buni, e-adevărat? Voi vedeţi ce văd eu ?». Of, Doamne ! Cum o mai fi putut vorbi de atîta durere ?!

♦ Gen. Presan a ordonat ca Divizia de Cavalerie să fie retrasă la Hârja, de unde apoi, prin aripa stîngă, să ia legătura cu detaşamentele din Valea Caşinului.

Cică Gen. Presan şi Gen. Averescu se au ca cîinele cu pisica. Nu sunt de acord în privinţa liniei de urmat în distribuirea trupelor şi nici a felului şi locului unde să atacăm. Se mai spune şi că d-na Gen. Presan l-ar cam încondeia pe Gen. Averescu la Rege şi mai ales la Regină. Dacă nici ai noştri nu se înţeleg între ei...

♦ La Megheluş a căzut căpitanul Carp Petre, fiul omului politic filo-german care atîta a fost în potriva intrării noastre în răsboiu de partea Ententei. Mă gîndesc la durerea lui de părinte şi mai ales pricinuită de o cauză în care nu crede.

♦ Hârja arde până la pământ. Gen. Grigorescu Eremia luptă în mijlocul ostaşilor şi îi îmbărbătează. Izbutesc iar ai noştri să reocupe Hârja.

♦ Pe la începutul lui Octomvre a sosit la Periş, spre a ne veni în ajutor, o misiune franceză de ofiţeri specialişti, ca la 450—500, şi cu gradaţi şi cu armurieri cam tot pe atîta, condusă de un general Berthelot., fost adjunctul lui Joffre la

Marna. Cică Ionel Brătianu 1-a poftit să conducă Marele Stat Major al armatelor noastre, dacă nu are nimic în potrivă. Noroc`că gen. francez a refuzat. De la Dl. Col. Ionescu Şerban am aflat că dl. Gen. Averescu s-ar fi făcut foc cînd a auzit de propunerea lui Brătianu. Zic şi eu, ca prostul, că Averescu al nostru are şi el dreptate. Cît o fi Gen. Berthelot de general şi de franţuz nu s-or fi terminat nici oamenii noştri. Fiecare le ştie pe ale sale mai bine decît le poate şti un strein. Printre ofiţerii franţuzi, un căpitan, nu şi nu că vrea ordonanţă care să vorbească franţuzeşte. Un afurist de locotenent suflă: «Păi, să-1 ia pe dl. gen. Presan, că tot e dumnealui de neam din Franţa». Ai noştri dădeau din colţ în colţ: unde să găseşti tu soldat român să vorbească franţuzeşte ? Cînd se dădeau toţi de ceasu' morţei numai ce sare un soldat, Făcăleţ Ion, de prin Prahova, că el ştie franţuzeşte; şi chiar ştia. «De unde şi pînă unde, mă, tu — franţuzeşte ?». «Păi, dom' comandant, să trăiţi, am fost patru ani fecior la domnu' prinţ Gheorghe Bibescu şi m-a învăţat bucătarul şi guvernanta de la copii, că era franceji». Iacătă !

♦ Gen. Grigorescu Eremia a împărţit trupele în două: o parte între Valea Oituzului şi a Slănicului; alta între Valea Oituzului şi a Caşinului. Ofensiva română începută pe 6 Oct. a ţinut 4 zile. Trupele Austro-Ungare, deşi mult mai numeroase ca ale noastre, au obosit şi au încetat atacul. Noaptea de 9 spre 10, prima noapte cu adevărat de linişte. Am aţipit şi eu şi am visat că mă plimbam cu un vapor şi că îmi era frică de apă. Apoi a început din nou măcelul. Ambulanţele nu mai pridideau. Luau mai întîi pe cine li se părea mai grav. Răniţi cu sutele. Duşmanul a fost împins înapoi peste graniţă. Cîte sacrificii au fost la Oituz ca să putem spune *Pe aici nu se trece !* S-a dus şi colegul meu de la Liceul Militar, Gheorghiu Ştefan. care lasă în urmă părinţi, soţie şi doi copii.

Cînd am ieşit sublocotenenţi, Gheorghiu se îndrăgostise de o artistă de la Revistă. Nu şi nu că o ia de nevastă. Părinţii lui — desperaţi, mai ales că mai aveau două fete de măritat. Noroc că artista 1-a lăsat pentru un moşier, care a dus-o în voiaj de nuntă la Paris şi a umplut-o cu giuvaieruri. Gheorghiu al nostru

— nu, că el se împuşcă şi alta nimic. I-a trecut de Revistă, s-a însurat cu fata aleasă de părinţi şi nu îi părea rău. Nu a avut parte de viaţă, săracul!

♦ Pe 7 Octomvre a murit A. S. Principele Mircea, în vîrstă de 4 ani, cel mai tînăr dintre vlăstarele regale. Moartea nu alege. Bietul copil şi bieţii părinţi.

♦ Bătălia se dă pentru apărarea trecătorilor care duc spre Bucureşti şi spre Ţară, de din jos de Braşov, Bran, Predeal, Predeluş, Bratocea.

În perioada retragerii noastre de la Rucăr, Gen. Averescu vrea să procedeze la contra-ofensivă cu ajutorul unei Divizii de tiraliori Siberieni. Sosesc unii la Petroşiţa, alţii la Buşteni. Marele Cartier Rus îi recheamă telefonic în Dobrogea. Siberienii se află în tren în timp ce în Dobrogea frontul româno-rus este rupt. Nici în car, nici în căruţă, nici în teleguţă

♦ Ajută-te singur !

♦ A nins şi viscoleşte, deşi abia e sfîrşitul lui Octomvre. îmi îngheaţă mîinilc şi picioarele stînd mereu în poziţie, dar nu mă plîng faţă de oameni, care îndură totul fără să crîcnească. Ne omoară Bavarezii cu tunurile lor cu tragere lungă şi rapidă. Aprovizionarea ne-o asigură mai ales sătencele, care vin cu carele pînă în linia I.

♦ Se pare că Gen. Averescu nu se prea împacă nici cu Berthelot, nici cu alţi cîţiva membri ai Misiunii Franceze. Gen. Averescu chiar crede că unele poziţii pe care le-am pierdut, le-am pierdut din cauza Francejilor.

Cine mai ştie ce să creadă şi ce să spună ? Francejii ăştia au venit, cred, să ne facă bine nu rău. De multe ori trebuie să ştii să faci binele. De-ar ieşi cu bine pînă la urmă. Pentru reorganizarea armatei noastre şi pentru a o pune la zi cu noile metode ale răsboiului şi cu armamentul nou, Francejii au venit, după a mea părere, cam tîrziu. Dar să zicem şi noi vechea vorbă: niciodată nu e prea tîrziu.

♦ Un colonel de al nostru i-a vorbit Gen. Berthelot de *lance*-racheta armurierului Vulpescu. Gen. a cerut să îl cunoască pe inventator şi să îi vadă invenţiunea. S-au crucit

Francejii. Gen. Berhelot i-a strîns mîna tînărului armurier şi a zis: «Vous, les Roumains, vous avez de la cerveile, c'est la chanee qui vous manque», a dat din cap şi i-a mai strîns o dată mîna. Ofiţerii s-au cam codit să-i traducă moldoveanului nostru vorbele lui «Burtălău», cum îi spun soldaţii noştri.

Păcat că a trebuit aruncat în aer podul de fer de la Câineni şi stricată şoseaua. Să fii nevoit în Ţara ta să prăpădeşti munca ta.

Doamne, ce o mai fi cu Sanda ? Ce o fi cu lumea din afara frontului ? Cum or duce-o oamenii ? Or fi început lipsurile, scumpetea ?

♦ Nemţii şi Austro-Ungarii au văzut că pe drumurile scurte nu pot pătrunde în Ţara Romînească. O iau acum cu forţe sporite pe drumul lung, pe la Jiu. Gen. Culcer propune evacuarea Olteniei. A fost înlocuit la Armata I cu Gen. Drăgălina care, bănăţean fiind, îşi a început cariera în Armata Austro-Ungară, aşa că ştie ceva despre duşman.

În defileul Jiului, maşina lui a fost lovită de un projectil, el — rănit la un braţ.

♦ În urma atîtor lupte unde a fost de înfruntat un adversar mai numeros decît noi, mai bine antrenat, mai bine echipat, mai bine înarmat, trupele noastre se poate spune că sunt rupte de oboseală. Gen. Berthelot propune să fie luate de pe front diviziile cele mai încercate şi să se refacă prin odihnă în interior şi spre a forma o rezervă. După lungi parlamentari cu Aliaţii, şi mai ales cu alde Ruşii, s-a acceptat propunerea, Ruşii promiţînd să aducă în Moldova 4 corpuri de armată spre a începe o ofensivă din munţii Moldovei spre Transilvania. Gen. Alexeiev tot amînă venirea trupelor. Lungeşte-i, Doamne, boala...

♦ Brigada noastră e adusă în Sud de Bucureşti la Budeşti-Curcani în refacere. Voiu fi aproape de Cernaţi şi îmi voiu putea vedea soţia şi familia ei, adică pe mama-soacră şi pe cumnata Floarea, care sunt singura mea familie.

♦ După tranşee şi după oase dărîmate de atîta hîţîneală de pe o poziţie pe alta, numai cu ochii cît cepele şi cu urechile-

pîlnie, ca să nu mori chiar ca proştii, aci ni se pare raiul pe pămînt. Cum terminăm instrucţia, stau de vorbă cu soldaţii. Le cetesc scrisorile de-acasă, scrise de învăţător, de preot, de notar, că şi ai lor sunt analfabeţi, le cetesc, le scriu la familii, îşi cîrpesc lucrurile de corp, hainele, ne spălăm şi noi ca oamenii. încerc să-i învăţ alfabetul pe cei neştiutori. O ducem de voie, ce mai. «Aşa parcă îţi mai vine să trăieşti, dom' locotinent. Da' binele ţine puţin». «Da. măi, Gheorghiţă. ai dreptate. la mai zi-i tu o doină şi o bătută din solzu' ăla». Soldatul Oprită Gheorghe. ţăran de lîngă Turnu-Severin cîntă din solz de peşte şi vara, din frunză (de plop, cred), cîntă că rămîi înmărmurit.

♦ Am căpătat permisie să îmi văz familia. Cînd m-a văzut, Sanda a lăsat ochii în jos şi nu a ştiut cum să îşi ascunză pîntecele. Şi Floarea este în poziţie interesantă. Aveam atîtea să le spun şi cred că şi ele mie, dar ne pierise glasul la toţi. Prima care a deschis vorba a fost mama-soacră. S-a plîns de rechiziţiile de cai, de vite, de nutreţ. I-am explicat şi eu cum am putut mai bine că aşa e la răsboiu. Că Statul, Armata nu poate face faţă fără a lua de la populaţie. «D-apoi rezbelul nu eu l-am făcut», a zis ea cu ciudă, dar oricum mai puţin paraponisită. Sanda, după toate socotelile, ar trebui să nască cel mai tîrziu la începutul lui Maiu, ca şi Floarea de altmintrelea. Nu poate înţelege decît cine a fost pe front cîtă mîngîiere este să stai într-o odaie caldă, la masă cu bucate din care ies aburi, să dormi în aşternut curat, cu perină subt cap şi fără grijă că te scoală goarna de atac.

♦ Se dau lupte cumplite între Olt şi Argeş.

♦ Aflu că pe 24 Octomvre a murit dl. Gen. Drăgălina în spitalul amenajat de M. S. Regina în Palatul Regal de la Bucureşti, în urma rănii din Valea Jiului. După Gen. Praporgescu se duse şi «tata» Drăgălina, cum îi spuneau toţi cîţi i-au fost în subt ordine.

♦ Aflăm că la sfîrşitul lui Octomvre, M. S., guvernul şi alţi oficiali s-au strămutat la Iaşi, deoarece Capitala e în primejdie. Am auzit şi eu prin lume că în toiul retragerii au fost lăsate în zona periclitată de inamic bunuri însemnate ale

Statului, depozite de aprovizionare şi de medicamente, ba chiar s-ar fi dat foc la alimente din aprovizionarea armatei că nu erau trenuri destule. În schimb, se vorbeşte că firma *Vinurile Fraţilor Brătianu* îşi transporta pe C F R vinurile la Galaţi şi de la Galaţi în Basarabia, iar Dl Alecu Constantinescu transporta cu un tren întreg o *nuntă* pe linia principală de evacuare a răniţilor. Cică trenului cu nunta i s-a delectat maşina şi au luat maşina de la un tren de răniţi. Răniţii au rămas pe linie moartă în ger pînă s-a întors maşina de tren de la nuntă!

♦ Ce să facem în fata tunurilor, a mitralierelor, a trenurilor şi a automobilelor blindate ale duşmanului şi a regimentelor pe care noi le înfruntăm uneori cu o mînă de oameni, mereu aceiaşi, îngheţaţi, zdrenţuiţi, care abia mai ţin suflet în ei ? Nu ştiu de unde mai luăm putere să luptăm. Azi, dacă nu săreau Mărin şi cu Pîrvulescu să mă sprijine, mă duceam de-a dura de ameţeală. Se învîrtea pămîntul cu mine şi vedeam dublu. Copacii, tunurile mai treacă, dar cînd i-am văzut pe Mărin şi pe Pîrvulescu în dublu am crezut că mi-am pierdut minţile. Numai ce îmi aduc aminte şi simt un nod în capul pieptului.

♦ În Valea Jiului, frontul e rupt. Duşmanul a dovedit o pregătire şi un număr mai mare ca oricînd. Noi ne putem da viaţa, dar minuni nu putem face.

♦ Măcelul de Ia Sud de Târgu Jiului s-a dovedit fără folos. Pe 8 Noemvre, un escadron de cuirasieri nemţi a pătruns în Craiova. Ce se va alege de noi de aci încolo subt bocancul teuton ?

♦ Râmnicu Vâlcii, evacuat de Români, e ocupat de duşman pe 12 Noemvre pe 13, corpul alpin intră în Curtea de Argeş.

♦ Intrînd în Curtea de Argeş, comandantul german a depus o coroană la mormîntul Regelui Carol. Cel puţin aşa se vorbeşte. E un fel subţire de a trage un ibrişin pe la nasul M. S. Regelui Ferdinand, care s-a desfăcut de neamul său de baştină. Aşa se vorbeşte şi cred că aşa e.

♦ Gen. Joffre propune întărirea frontului de la Salonic cu trupe Franceze, Engleze, Italiene, pentru ca Germanii să mai plece de la noi spre a se concentra la Salonic. Vorbe.

Rusia se lasă greu în a ne da ajutor, pretinzînd că şi aşa ne-au dat prea mult în Dobrogea. Aşa pretinde Gen. Bielaiev, reprezentantul Statului Major Rus pe lîngă Comandamentul nostru. În vederea frontului general şi a strategiei generale aliate, Ruşii spun să ne retragem din faţa Nemţilor. Cel mic e totdeauna la dispoziţia celui marc, care-îl ajută cît şi cum vrea şi mai ales deloc.

♦ Nemţii nu pot suferi cîinii. În urma trecerii lor, drumurile sunt pline de cîini împuşcaţi. Pe un drumeag de sat, mai zilele trecute, văd un copil cît un nod stînd pe jos cu un căţel în braţe. Părea că nu vede nimic; doar cu o mînă mîngîia întruna căţelul. Am trecut pe lîngă copil, dar n-a dat semn că ne vede. Am zis că e orb. Căţelul era împuşcat în ceafă. S-a ivit o femeie dintr-o ascunzătoare. Am aflat că amărîtul de copil era surd şi mut şi se rătăcise de părinţi în refugiu.

♦ Podurile de la Slatina sfărîmatc pentru a împiedica Nemţii să treacă Oltul. În schimb, lăsat întreg cel de la Stoeneşti, pe unde au trecut ca pe drumu' ăl mare !

♦ Armata Română trebuie să lupte în Nord, în munţi, la Olt şi la Dunăre, în potriva lui Falkenhayn şi a lui Mackensen, care ne strîng din două părţi ca într-un cleşte. Armata lui Mackensen, Germani, Austro-Ungari, Bulgari, Turci, a trecut Dunărea.

Cînd în '77, Marele Duce Nicolae 1-a chemat în ajutor pe Carol, românii au alergat în ajutorul Ruşilor. Ruşii au biruit; Bulgaria dezrobită de Turci; Basarabia pierdută. Noi acum suntem singuri în faţa duşmanului. Nimeni nu ne aude glasul. «Băncilă. prietenul la nevoie se cunoaşte», mi-a spus mai alaltăieri Dl. Col. Ionescu Şerban. «Pe-ai noştri — îi vezi !».

♦ La Roşiorii de Vede sunt ucişi 3 cavalerişti germani. Drept represalii, Nemţii ard centrul oraşului şi pun populaţia la o amendă de o jumătate de milion de franci.

♦ Doamne, pînă unde vor mai merge suferinţele noastre?

♦ Ce vor face trei femei singure în fața dușmanului ?

♦ Pe 12 și 13 Noiemvre, Bulgarii au bombardat cu tunurile Giurgiul. Apoi au trecut podul dintre Rusciuc și Giurgiu. Au urmat lupte sîngeroase. Apoi, Bulgarii au prădat din case tot ce au putut, pe urmă au dat foc orașului. Binele e scris pe nisip. 1877 uitat.

♦ Vine dușmanul dinspre Alexandria și dinspre Giurgiu spre București, spre inima Țării.

Guvernul, funcționărimea și lumea cu dare de mîna s-au refugiat la Iași.

Cum să plece două femei tinere, însărcinate, și o mamă în Moldova? Nu mă mai gîndesc de ce s-ar alege de gospodăria socrilor mei. Dară cu venirea Nemților peste țară ce va să se întîmple? Nici nu știi ce să zici, ce sfat să dai și cum să faci ca să fie mai bine. Pic de liniște nu mai am. Măcar de nu ar disloca Nemții populația. Cine poate ști ? D-na D-lui Col. Ionescu Șerban a rămas în București, deși D-l Col. a fost de părere ca dînsa să plece la Iași. Dînsa, profesoară, se gîndește că poate nu s-o închide școlile. D-l Col. mi-a spus: «Crede-mă, Băncilă, că nu știu ce sfat să îți dau. Noi știu că trebuie să luptăm, că asta ne e datoria, dar altceva nu mă întreba, că nu știu ce să spun că e mai bine. Fiecare cu ce ne-o da Dumnezeu». Eu ce să mai zic altceva decît ce-a zis și d-sa ? Oricum, e un gînd greu să știi trei femei singure, două dintre ele fiind încă niște copile. S-a dus liniștea noastră, traiul îmbelșugat și fără griji. Om mai avea parte vreodată de el? De-am vedea România Mare.

♦ În Moldova, pînă în munții Vrancei, frontul este subt comandament rusesc.

Apărarea Bucureștilor e în mîinile Gen. Presan.

Tare mi-e teamă că Krafft și Kosch au să ne strîngă ca într-un clește.

Armata a II-a ține frontul între munții Vrancei și Câmpulung, păzind văile munților înspre Buzău, Ploești și Tîrgoviște.

♦ «Lupta care începe mîine, fiind singura de care depinde soarta neamului, nu admit retragerea. De la soldat

pînă la general trebuie să moară atacînd», sunt cuvintele Gen. Presan cu privire, de fapt, la lupta pentru apărarea Bucureştilor. Le-a rostit pe 16 Noiemvre. Lupta urmează să fie dată în şesurile Neajlovului şi ale Argeşului. Pe 17, atacul romîn e cu folos. La Letca-Veche ai noştri iau 200 de prizonieri. Din nefericire, Divizia noastră de Cavalerie este retrasă în spatele flancului drept al Diviziei 9/19 şi inamicul nu poate fi urmărit.

Regimentele Brigăzii Racoviţă au pierderi mari, tocaţi de mitralierele numeroase ale inamicului. Alor noştri abia la Buzău li se dau nişte mitraliere „Saint-Etienne" pe care nu ştiu să le folosească, deoarece nimeni nu i-a învăţat. Ei nu au ştiut nimic alt decît marşuri şi lupte. Trupele care au luptat în Dobrogea se întîlnesc iară cu Bulgarii.

♦ Divizia noastră e aşezată în spatele Diviziei Socec şi în dreapta Diviziei Scărişoreanu. Nemţii reiau înaintarea spre Est. Noi, Cavaleria, ajungem la Flămânda. Stăm noaptea de 17 spre18 Noemvre tot în spatele Gen. Socec.

Pârvulescu toată noaptea dă pasienţe, cînd nu moţăie ca noi toţi.

«Măi, Gicule, cîştigăm răsboiul au ba ?».

«Mai cu zăbavă, mai cu zăbavă, nu vă înghesuiţi aşa ca fata mare la măritat. Vine ea şi ziua aia», şi Pârvulescu face cu ochiul şi arată cu mîna în sus. Ne mai face să zîmbim. Aflăm că Socec nu mai este la Târnavele unde presupuneam că este. Satul ocupat de Nemţi.

♦ Spre Jilava, o mitralieră-automobil, manevrată de un ofiţer francez, croieşte pîrtie în rîndul Nemţilor.

Cînd te gîndeşti că am fi putut avea şi noi asemenea maşinării şi oameni care să ştie să le folosească dacă nu ne-am fi «sfiit» atîta, ca să nu supărăm Marile Puteri, arde-le-ar focu'!

Spre seara de 17 Noemvre sosesc trupe ruseşti din corpul Aliev şi Cazacii.

♦ Armata noastră se retrage spre Găieşti în faţa unui inamic prea puternic.

Duşmanul face mişcări neprevăzute şi derutează de multe ori planurile noastre.

Totuşi i se rezistă cu îndîrjire. Nemţii sunt respinşi. Gen. Scărişoreanu şi col. Poetaş sunt felicitaţi pentru Vînătorii lor de comandantul Diviziei, de al Brigăzii şi de Misiunea Franceză. Momentul e decisiv. Gen. Presan ordonă trupelor ruseşti, venite din Sud. să înainteze spre Vest, ceea ce acestea refuză, subt cuvînt că nu au ordinul Gen. Saharov. Trupele corpului Aliev, venind cu trenul din Dobrogea, coboară la Lehliu, fac restul drumului pe jos şi întîrzie 4 zile.

♦ Ajută-te singur!

♦ La 10 noaptea, pe 17 spre 18 Noemvre, ne facem loc printr-o spărtură de vreo 25 de km. între trupele duşmane. Mergem cu caii de căpăstru în linişte complectă; trecem podul de la Crevenieu-Mare şi dimineaţa suntem deasupra Merenilor. O vreme nu dăm de inamic. Deodată vin peste noi lovituri de tun. O călăuză ne conduce prin pădure, unde ne urmăreşte mereu tirul artileriei şi ajungem la Bulbucata. Am fost salvaţi, dar şi lipsă din zona unde am fi putut ajuta poate la o luptă hotărîtoare.

♦ Am dormit în şa. Cînd învăţam la istorie de Carol al XII-lea al Suediei că şi cîte 10 zile stătea nemîncat şi nu cobora din şa, mă minunam. Nu mai e mult şi o luăm pe urmele lui.

♦ Pe Argeşul superior,în retragere, sunt răniţi Col. Cihoski şi Col. francez Dubois.

Ziua de 20 Noemvre în lupta de la Argeş nu ne-a adus victoria atît aşteptată, ci înfrîngerea.

♦ 23 Noemvre 1916, ziua cea mai tristă a Răsboiului pe care îl dorim de întregire: intrarea Nemţilor în Bucureşti, cu aliaţii lor Bulgari şi Turci.

Deşi era de prevăzut acest trist eveniment, nu mă pot mîngîia cum nu te mîngîi de moartea cuiva drag. Ca şi omul de rînd, şi ţările îşi au soarta lor.

♦ În numele misiunii franceze, Col. de Stat Major Pétin propune retragerea noastră pas cu pas, cu orice risc de a înfrunta duşmanul. Uşor dc spus. Marele Cartier Român

hotărăşte retragerea generală de la Vest spre Est, în timp ce Ruşii să vină de la Est spre Vest spre a ţine piept inamicului. Retragerea noastră este neînchipuit de dureroasă. Subt ploaie şi ninsoare, pe drumuri desfundate şi prin arătură, prin vaduri cu apă înghețată, aşa trebuie să ne retragem spre a îl evita pe duşman. Iar în urmă trebuie distrus tot ce iar putea sluji. Bivuacăm mai mult subt cerul liber, subt ploaie, subt ninsoare. Să nu îi dea Dumnezeu omului cît poate să rabde. Şi ne mai mănîncă şi păduchii. Cum să te dezbraci şi să te despăduchezi în ploaie! La început, cînd luam cîte unul de pe guler îmi venea să îmi vărs mațele, acum m-am învățat. O fi ceva pe lume cu care să nu se învețe omul ?

♦ De 15 zile nu am mai scos şeile de pe spinarea cailor. Prin sate nu găsim nutreț. Caii cad din picioare şi mor înainte de a le scurta noi chinul cu un glonț.

♦ Pe 24 Noemvre, Marele Cartier Român şi M. S. s-au mutat de la Buzău la Bârlad.

♦ Distrugerea regiunii petrolifere Prahova se face la cererea Englejilor, subt comanda directă a Col. englez Norton Griffiths. Toată zona e o mare de flăcări.

♦ Atîta sunt de istovit şi nu îmi mai simt şalele şi picioarele că uit şi să mă mai gîndesc la cei de acasă. Tot le-o fi mai bine decît nouă.

♦ Linia frontului româno-rus se sprijină cu dreapta pe munți, cu stînga — pe Dunăre. Poate fi atacată doar frontal.

♦ Germanilor nu le e destul că ne-au ocupat bună parte din Țară, vor să ne distrugă armata şi nu izbutesc. Fiecare palmă din retragere este cu luptă.

♦ Pe 25 Noemvre, Armata a II-a a început iar lupta. Sosesc 3 Divizii ruseşti de Cavalerie, dar se opresc 2 zile la Râmnicu-Sărat, pentru a îşi potcovi caii. Nemții au venit cu ei gata potcoviți.

♦ Cred că populația din zona ocupată e jefuită. Ce or face fetele şi mama-soacră ? Oare Sanda o folosi nemțeasca învățată cu Doamna ? Cît ne-or purta şi ele de grijă, săracele, şi lui tața-socru şi cumnatului Toader şi mie. Cumnatul e cel mai

ferit ca preot, dar un glonț rătăcit poate atinge pe oricine.

♦ Încerc şi eu, pe puterile mele şi pe cîte pot afla, a ține o istorisire adevărată a evenimentelor pe care le trăim. Nu mă aflu eu în fruntea bucatelor, dar de ia ăi mari pînă la ăi mici vorbele tot vin din gură în gură. Nu ştiu cum se face, dar toate se află şi cînd ar fi cel mai mare secret.

♦ După lupta de la Cricov, Armata a II-a, a Gen. Averescu. este intercalată între trupe ruseşti, care acum sunt mai numeroase decît ale noastre, drept pentru care Gen. Biclaiev cere ca Gen. Saharov să preia comanda supremă a armatelor aliate, şi cere suprimarea Marelui Cartier Român prin contopirea cu cartierul rusesc.

Guvernul nostru se opune, deoarece România e un stat independent, cu o Constituție şi cu un Rege care este Capul suprem al Oştirii.

♦ Fereşte-mă, Doamne, de prieteni, că de duşmani mă apăr singur !

♦ Gen. Fliescu M., sub-şeful Marelui Cartier General, i s-au adus aspre învinuiri pentru felul cum a condus: a fost înlocuit, pe I Dec, de Gen. Presan C.

9 Decemvre -14 Decemvre 1916

♦ La Râmnicu-Sărat mari perderi, mai ales Ruşii. Cam 10 000 de prizonieri luați de Nemți.

♦ Ruşii s-au retras din Dobrogea în Basarabia. Dunărea e minată dc Nemți.

14 Decemvre 1916-3 Ianuar 1917

♦ Bătălia de la Caşin dovedeşte că Ruşii abandonează prea repede pozițiile. Ce înseamnă Moldova, o sfoară de pămînt, față de vastul lor imperiu ! Ai noştri luptă îndîrjit pentru fiecare palmă de pămînt, dîndu-şi şi viața. M-am lămurit cu marii noştri Aliați...

♦ Ce or face ai mei, ale mele — acasă ?

Anul acesta, 1916, e pe sfîrşite. Sper să nu mai fie altul mai rău în viața mea şi a Țării. Vorbeam ieri cu D-l Col. Ionescu Şerban. Părea şi dumnealui mai abătut ca oricînd.

♦ Şi o veste bună. Soția locotenentului Popişteanu Emil,

refugiată cu familia la Iaşi, a născut un băiat. Să le trăiască!

« Mitică», îmi spune Popişteanu, «cu sau fără răsboaie, viața merge "nainte». Cîtă dreptate are. Coseşti iarba şi creşte la loc. Mi-ar părea tare rău să nu apuc să îmi văd copilul. Mi-o ajuta Dumnezeu să ies cu bine din prăpădul prin care trecem.

♦ Bieții soldați, cît aşteaptă şi ei să li se dea pămînt. «Dacă o să fie România Mare, o să aivă de unde, dom' locotenent», zice Mărin al meu. Eu ce să îi spun?

♦ Amiralul rus Kolceak a fost convins să nu abandoneze Delta. Altfel, Nemții ar face din Sulina o bază a lor puternică.

♦ Trupele fostei armate de Nord, intră în Decemvre, subt numele de grupul Oituz-Vrancea. în Armata a II-a comandată de Gen. Averescu.

Ce să mai zicem de Armata a II-a, care nu a mai ieşit din tranşee de cînd a început răsboiul?

Soldații din tranşee deosebesc obuzele după sunet. Zic că tunul de cîmp «tuşeşte», iar artileria grea e «scroafa sau purceaua care guiță».

Au scos şi cîntece de cînd stau în tranşee. «Noi umplem spitalele / Ei primesc galoanele./ Noi suferim amputații / Iar ei iau la decorații». Aceste poezioare vorbesc de învîrtiții, care, prin neamuri şi prin plocoane, stau departe de front. Cred că în toate răsboaiele a fost şi va să fie la fel.

♦ Stau soldații în tranşee cu lopata în mînă să se apere de zăpada care îi potopeşte, iar cînd ea se topeşte, înoată în mocirlă pînă la glesne, cu aceeaşi cămaşă pe ei de la mobilizare, cu încălțările desfundate. Eroica Armată a II-a.

Cine sau ce îi poate răsplăti pentru atîta suferință?

♦ În mintea mea mi-am închipuit că măcar de Crăciun va fi un armistițiu, că doar luptă creştinii între ei. M-am înşelat şi am simțit mare durere în suflet. Le-am urat soldaților ca de Crăciunul viitor să fim la casele noastre, în jurul oalei cu sarmale. Un soldat, țîrcovnic în civilie, a aprins un muc de luminare şi a început să cînte *Steaua sus răsare*. Cît eram de rebegiți ne-am pus şi noi să îl îngînăm. Mi-am adus aminte cum mergeam cu băieții din mahala şi colindam prin toată

Gura Oborului şi cum ne primea mama cu colaci calzi şi cu cozonac cu mac. Şi m-a podidit un plîns...

Daniel Şerban puse un semn între file şi-nchise carnetul lung, pepit, negru cu alb, trecu o dată mîna peste el, apoi îi dădu o tapă amicală. Însemnările oneste, naive uneori. Iară aere de «stil», semănau cu cel care le scrisese. În viaţa lui, Mitică nu-şi dăduse aere nici faţă de inferiori, nici faţă de superiori. Se străduise numai să-şi depăşească naşterea, condiţia iniţială, prin felul cum îşi ţinuse casa, prin oamenii pe care-i frecventase, ascultînd mult şi vorbind puţin, fără să facă efect, dar nespunînd niciodată prostii. Pentru Daniel. Mitică Băncilă întruchipa militarul de carieră, trăit în disciplină, în respectarea legilor şi a cuvîntului dat.

Carnetul lui Mitică scutura de praf o lume de amintiri, peste care se tot aşezaseră alte straturi, aproape izgonindu-le din memoria lui Daniel pe cele dintîi. De cîtă vreme nu şi-o mai amintise oare pe *Fräulein* Ilse? O trimisese coana Luţa Şerban de cîteva ori pe la cozi, în timpul ocupaţiei, pentru ca, fiind nemţoaică, să vorbească reprezentantului armatei germane, care se afla neapărat acolo unde se vindea ceva. şi astfel *Fräulein* Ilse să nu vină cu mîna goală acasă. Ea vorbise o singură dată neamţului de la uşă, care intrase în băcănie şi-i umpluse paporniţa cu ce se mai găsea prin rafturi. Îi fusese însă atît de ruşine domnişoarei Ilse de privirile oamenilor de la coadă şi de murmurele lor care, de n-ar fi fost sergentul neamţ de faţă, s-ar fi transformat în huiduieli, încît', de celelalte dăţi, se-aşezase disciplinat la coadă şi se-ntorsese acasă cu paporniţa goală

Fräulein Ilse fusese totdeauna mîndră de poporul ei. Războiul, prin ocuparea României, îi răsturnase mult din bunele păreri despre propriul neam, păreri pe care ajunsese să le socotească doar iluzii ce se dezumflau una după alta. Nimeni nu-şi putea-nchipui cît suferea *Fräulein* Ilse, de cînd

casa Şerban fusese ocupată de nemţi, care nu se mulţumiseră doar să facă pe stăpînii locului, dar mai şi căraseră de-acolo în alte părţi mobile şi chiar un candelabru. «*Schande, Schande ! Ce ruşine, ce ruşine !*», spusese o singură dată în faţa coanei Luţa şi-a copiilor, care dată fiindu-le vîrsta, nu-nţelegeau mare lucru din ceea ce se petrecea în jurul lor. Coana Luţa. însă — care (după cum judeca Daniel cu mintea de-acum) nu se prea număra printre cei în stare să descopere praful de puşcă — din respect pentru *Fräulein* Ilse, nu comenta nicicum actele nemţilor, acte care nu-i deosebeau deloc de aliaţii lor bulgari şi turci decît că unii, nemţii, jefuiau centrul oraşului, iar aliaţii — mahalalele.

Întorcîndu-se mereu cu papornița goală, iar rezervele din cămară fiind de mult epuizate de nemţii încartiruiţi în casă, *Fräulein* Ilse îşi îngăduise să-i spună coanei Luţa că lucrurile nu mai puteau continua în acest fel şi că măcar pe copii să-i trimită la ţară, la bunica lor, Luxiţa Bantaş, unde *Fräulein* cu drag s-ar fi dus de n-ar fi fost s-o lase singură pe stăpîna casei, stăpînă care părea hotărîtă să-şi păzească pînă la sfîrşit avutul, fiindcă şi războiul trebuia să se termine odată şi-odată !

Problema era cum s-ajungă ei din Bucureşti la Cernaţi. Coana Luţa îi scrisese maică-sii că avea de gînd să-i trimită pe cap cei trei copii şi pe *Fräulein* Ilse, dar nu ştia cum; îi scrisese printr-un sătean din Cernaţi, care-ncercase să le-aducă ceva de-ale gurii din partea coanei Luxiţa, dar i se confiscasc totul la bariera oraşului.

Într-o bună zi, coana Luţa se trezise-n faţa porţii cu-o căruţă trasă de două vaci costelive. Săteanul din Cernaţi, acelaşi căruia i se confiscaseră alimentele, îi înmînase coanei Luţa o scrisoare din partea maică-sii.

«Luţo mamă.

Sper ca atelajul elegant şi cupeul asortat lui să ajungă la voi cu bine şi să-i aducă tot cu bine pe copii şi pe frailiţă.

Încolo, pe aici ne ţinem în două picioare şi în toate minţile,

Maică-ta».

Vacile, care-abia țineau suflet în ele, nu stîrniseră nici o poftă de rechiziție din parta nemților. Aflîndu-și loc printre felurite boccele, copiii Șerban și guvernanta lor ajunseseră cu bine la Cernați.

În marea gospodărie de la conacul coanei Luxița Bantaș. parcă dăduse molima. Ograda păsărilor, cocinile porcilor, grajdurile erau pustii ca-n tot satul. Coana Luxița se-ntreba cu ce-avea să-și hrănească trei nepoți, o guvernantă, cele cîteva slugi bătrîne ale casei și pe ea însăși ? Din ce cumpăra de la nemți la preț de speculă. De cîte ori nu spusese-n viață coana Luxița: «Slavă Domnului că există corupția, că altfel ce ne-am face ?». Disciplina și rigoarea nemțească ? Era de-ajuns să-l scoți pe soldatul neamț din cazarmă și să-i dai puterea pe mînă că nu se mai deosebea cu nimica de alte nații, la care nemții, altminteri, se uitau de sus. Și pe ei, lipsa îi adusese la rechiziții. Numai că nu luau doar cît le trebuia. Ei luau cît mai mult și. dacă nu s-ar fi exercitat un control mai de sus asupra soldatului lăsat de capul lui. ar fi luat chiar tot.

Daniel își amintea că bunică-sa frigea carnea cu ușile și cu ferestrele închise și spăla imediat vasele după ce mîncau, nu cumva să prindă careva de veste ce-avuseseră pe masă.

Coana Luxița le sfătuise și pe finele ei, Lisăndrina și Floarea, ca și pe Caterina, mama lor. să cumpere de la nemți, una-alta. însă cum Caterina strîngea banul cu cinci noduri, se descurcase cum putuse, cu fetele ei, amîndouă însărcinate, dar nu desfăcuse băierile pungii, gîndindu-se mai ales ca bărbatu-său, Costea, cînd avea să se-ntoarcă din război, să n-o găsească și cu gospodăria parăduită și cu banii cheltuiți. Deși mîncaseră pe sponci și mai mult buruieni, și Lisăndrina și Floarea născuseră copii în toată firea.

Cînd dăduse cu ochii de ele, Daniel Șerban se holbase la pîntecele lor, mai ales la al Lisăndrinei. Femei însărcinate mai văzuse: mai întîi, pe mamă-sa cu fratele și cu sora lui. Știa și că un copil se scoate din pîntecele mamei cu cuțitul. S-ar fi așteptat ca oricine pe lume asta să aibă un copil, dar Lisăndrina — nu.

Cînd botezase coana Luxița copiii celor două surori, Daniei îşi ținuse răsuflarea-n biserică şi nu-i scăpase nici o mişcare a preotului şi-a oricui pusese mîna pe copii. Simțise un cuțit în inimă cînd o văzuse pe Lisăndrina cu fetița ei în brațe. Aveau să-l mai ridice vreodată brațelc-acelea pietroase şi un glas vesel avea să-i mai spună «Hopa sus, măricel !» ? îşi amintea acel moment din viața lui ca o primă îndoială şi, mai ales, dezamăgire.

La țară. femeile îşi alăptau pruncii de față cu toată lumea. Avea şi Lisăndrina s-o alăpteze pe Elvira în fața lui ?

Mereu cerea să-i vadă pe finii mici. De fapt, de Fănel al Floarei puțin îi păsa.

Într-o bună zi se-ntorsese de pe front bărbatul Lisăndrinei. A doua zi, căpitanul Băncilă, cu Lisăndrina şi cu Elvira, se prezentase la conac, la coana Luxița. Mitică voise să-i mulțumească personal coanei Luxița pentru a o fi botezat pe copila lui şi, mai ales, pentru a nu se fi ofensat să-i pună numele Elvira şi nu Ruxandra, cum o chema de-adevăratelea pe naşă.

«Simțit băiat, Mitică ăsta. Şi Lisăndrina, „Sanda", la fel. Păcat că nu se iubesc !», zisese coana Luxița, mai mult în treacăt, după plecarea lor. Daniel se-ntreba acum ceea ce atunci nu se-ntrebase. Oare coana Luxița cu mintea ei «brici» nu pricepuse că dînsul o iubea pe Lisăndrina şi că era gelos pe căpitanul ei; şi că orice vorbă bună despre căpitan era un cuțit în inima lui de copii ?Probabil că la vîrsta lui, coana Luxița nu iubise, dacă iubise vreodată. Chiar atît de puțin să fi ştiut oamenii mari despre sufletul copiilor? Al anumitor copii. Să uite într-atîta adulții ce proporții de dramă capătă pînă şi lucrurile cele mai mărunte în mintea copilului ?

Judecînd cu mintea de-acum, Daniel bănuia că bunică-sa bănuise. Altfel, de ce. după o vizită a Lisăndrinei, cu Mitică şi cu fetița, spusese fără a se adresa cuiva anume: «Ce să-i faci, aşa e datul ca fetele să se mărite şi să aibă copii».

Coana Luxița Bantaş şi căpitanul se prețuiau reciproc, Coana Luxița îl socotea pe Mitică plin de bună-cuviința, de

bună-creştere şi om de caracter, după cele povestite dc el din timpul războiului; iar lui Mitică i se părea că, de la maică-sa, nu-ntîlnise fiinţă mai puţin năzuroasă şi cu vorbă mai directă şi mai simplă decît coana Luxiţa Bantaş. Şi unde puneai că era neam de boieri-veliţi, precum cei din portretele din casa lui. boieri cu care coana Luxiţa nu se făIea niciodată, ea preţuind omul după alte considerente decît naşterea.

Carnetul din port-hart (2)

♦ Pe malul Râmnei, Ruşii ridicaseră un monument marelui lor general Suvorov, care, în 1789, îi bătuse acolo pe Turci. Germanii l-au sfărîmat. în Oltenia şi în Muntenia au intrat călări şi au pîngărit biserici, altare, icoane. Despre casele din Bucureşti ale anti-germanilor — ce să mai vorbim !

Cucoane de neam-mare, Marie-Nicole Darvari, născută Bibescu, şi alta, Eva Strat, zice-se că dau petreceri cu ofiţeri nemţi. Despre astea două am auzit şi eu, cîte altele fără de ruşine or mai fi, cine le ştie ?

♦ Ofiţeri de carieră, ca Fortunescu, Misir, Ioanid, Maltezeanu, rămaşi în zona ocupată, au dezbrăcat haina militară şi conduc serviciile de aprovizionare ale Nemţilor !

♦ Linia Şiretului e atinsă de inamic la 27 Decemvre. Un contra-atac frumos al Ruşilor.

♦ Ofiţerii ruşi sunt modeşti şi oameni de înţeles, ca şi cei de la Cartierul Francez, cu care am mai avut şi noi a face. Se spune că Gen. Averescu nu se are prea bine cu Gen. Berthelot, care i se pare prea autoritar şi care prea vrea să îl înveţe carte. Vorbe. Cît or fi de adevărate nu am cum să ştiu, deşi ce se cam aude...

♦ La 26 Decemvre 1916, înaltul Comandament German al trupelor din România dă ordin de intrare în defensivă. Faţă în faţă, armatele inamice îşi întăresc poziţiile şi, istovite de lupte, de ploi, de ninsori şi de ger, se pun pe iernat, reducînd

campania la bombardamente locale. Le-a ajuns cuțitul la os lor, dar şi nouă.

♦ Mi s-au ponosit cămăşile, ciorapii sunt mai mult găuri, vestonul şi mantaua au nişte gulere ca vai de lume.

♦ După cît mă duce pe mine mintea, noi am fost băgaţi în răsboiu de Aliaţi, spre a le uşura frontul în Vest; de Ruşi — pentru a le fi în flanc; iar cît despre ajutat, am fost lăsaţi să ne descurcăm singuri cum am putut.

♦ Simț o mare amărăciune în suflet. Toată lumea ne păcăleşte.

♦ Gen. Berthelot ne-a declarat «admirablement désorganisés». Cum s-ar zice, o harababură de-a mai mare dragul !

Guvernul Francez ne-a oferit, în perioada neutralităţii, pe Gen. Mondesir, care să ne organizeze armata după toate cunoştinţele moderne, dar Guvernul nostru, temător şi de umbra lui, a refuzat, spre a nu supăra pe nimeni.

♦ Noi — aeroplane nu avem. Luptăm cu baioneta ca pe vremea lui Napoleon. Faţă de Germani, noi — cu roaba, ei — cu automobilul blindat.

♦ În potriva artileriei grele inamice — noi cu tunuri de 53 mm., «puşcoace» care bat doar la 2 km.

♦ Nu pot să îi uit pe oamenii noştri cum se repezeau cu pieptul în faţa mitralierelor duşmane, pe care nici nu le vedeau. Parcă îl văd pe căprarul Ioncică Grigore cum şi-a îndesat căciula pe ceafă de parcă se ducea la tăiat lemne în pădure şi cum s-a repezit cu lancea înspre gloanţe. «Mama voastră de Nemţi ori de ce-oţi fi, unde vă credeţi voi?». Şi Ioncică Grigore nu s-a mai întors. Mă mir de mine cum am scăpat teafăr pînă acum, că am fost tot timpul în mijlocul oamenilor mei.

♦ În Moldova, pe lîngă refugiaţii noştri sunt un milion de Ruşi care, la cea mai mică amînare cu aprovizionarea, ameninţă că trec peste Prut. în total, patru milioane de suflete pe capul bietei Moldove, trei — de Români, unul — de Ruşi, pe care tot noi îi hrănim, că depozitele lor; care tot de la noi erau, s-au terminat.

♦ S-a format o direcție a alimentației, condusă de Col. de Intendență State Leonte.

♦ S-a constituit un comitet la Iași pentru asistența refugiaților și a evacuaților subt patronajul M. S. Regina.

♦ Pe toți cetățenii Germani și Austriaci din zona actualmente ocupată, Guvernul român îi a băgat înainte de ocupație în lagăre, în Moldova. Ocupantul neamț a deportat, în schimb, în Bulgaria, pe toți oamenii politici anti-germani din zona ocupată.

♦ La Iași, *Societatea ortodoxă* a Femeilor Române dă asistență orfanilor, bolnavilor.

♦ Lucru înspăimîntător ca și răsboiul: tifosul-exantematic și febra-recurentă. Nu mai încap bolnavii în spitale. Stau căruțe cu bolnavi în fața spitalelor și așteaptă să iasă morții ca să intre bolnavii. Unii nu mai apucă, fiindcă mor în fața spitalelor. Iașii are 5 000 de locuri în spitale, iar bolnavii sunt peste 11 000. La înghesuiala de peste tot, la lipsa de hrană, de căldură, de rufărie și de săpun — la ce să te aștepți ? Și doctorii și sanitarii mor și ei pe capete. Altora nici că le pasă: nu calcă în vreun spital, după spusele unor colegi de-ai lor.

Mai bine că Sanda, cumnata și mama-soacră au rămas la Cernați. Tot le-or mai fi lăsat Nemții vreo bucățică de săpun și ceva de mîncare.

♦ Au început aici, în Iași, să se organizeze băi de aburi, cuptoare de despăducheat hainele. Dau Aliații o mînă de ajutor. Eu țin într-o punguță la gît două bucățele de camfor și cîțiva căței de usturoi, cum îmi punea mama cînd eram copil. Păduchi găsesc și eu în fiecare zi.

Iașii, ca și Moldova toată, sunt iadul pe pămînt. Refugiați care stau cîte zece într-o cămăruță, prea mică și pentru un singur om.

♦ Eu și cu Popișteanu Emil am primit o cameră la familia unui profesor, Drogeanu. Abia izbutim să ne strecurăm printre paturi, dar față de cum stă altă lume, noi stăm boierește. Toată casa profesorului e plină de familia lui, refugiată din Muntenia și din Oltenia. Profesorul și soția d-sale stau într-o cameră mai

mică decît a noastră, a lui Popişteanu şi a mea. Lemne nu avem. Am lăsat aseară nişte ceai într-o cană, făcut la spirtieră. Pînă dimineața a înghețat bocnă.

♦ Moare lumea pe străzi, prin gări, la uşile spitalelor. Sate întregi au murit. Morții sunt asvîrliți unii peste alții în gropi comune. Biserica este revoltată că nu e fiecare mort pus în patru scînduri. De unde scînduri ?

♦ La Divizia 4, din împrejurimile Iaşilor, mor pe puțin 50 de oameni pe zi. Regimentul 5 Roşiori e ca şi desființat. Caii au fost dați altor regimente că nu mai are cine să îi îngrijească.

Se pare că nici în zona ocupată nu e mai bine, mai ales în oraşe. Cică în oraşe toată ziua sunt afişate anunțuri prin care se amenință populația pentru te-miri-ce. Toate din auzite prin cîte cineva care se strecoară din zona ocupată. Altfel, nici o altă ştire.

♦ În fiecare zi, instrucție. Am avut ocazia să cunosc ofițeri din misiunea franceză: Locotcnent-Col. de Roince, infanterist, Locotenent-Col. Mărie, artilerist, Căp. Vitrey, mitralierist. Sunt oameni plini de bună-voință şi care mai ales nu ne iau de sus. îşi dau şi ei seama de nenorocirea care a căzut pe capul nostru şi le-am explicat şi noi cum am putut istoria Țării noastre, înconjurată numai de vrăjmaşi. Că ce ridicai azi era dărîmat şi pîrjolit a doua zi. Şi că tot aşa o ducem de cînd ne ştim.

♦ Am fost foarte impresionat de numărul de doamne care îngrijesc bolnavii în spitale, punîndu-şi în primejdie viața.

♦ Am cunoscut două studente în Medicină, fete cu dare de mînă, singure la părinți, care fac pe infirmierele. Pe una o cheamă Alice Romaşcanu, pe alta — Stéphanie Zadurian, i se spune Fanette. Le-am invitat, Popişteanu şi cu mine, la un ceai. Au venit, fiindcă şi ele, ca şi noi, voiesc a mai schimba o vorbă. Amîndouă ne-au spus cum părinții le-au rugat în genunchi să nu meargă prin spitale. «Dacă nu am fi mers la spitale noi, studente în medicină, ne-am fi simțit „embuscate" cum spun Franțuzii, nişte învîrtite cum spunem noi, Românii».

Domnişoara Zadurian este armeanca sută la sută. Urîtă-foc, dar tare plăcută. Cealaltă e frumoasă şi foarte rezervată. Am vorbit şi noi, Popişteanu şi cu mine, de familiile noastre, de cît le ducem grija şi, ca să mai variem tristeaţea, am vorbit de violinistul George Enescu, bărbat la 30 şi ceva de ani, care cîntă minunat ia vioară, în toate spitalele, că sunt de răniţi, că sunt de tifici ori de recurenţi, riscîndu-şi viaţa fără să îi pese, pentru a aduce un pic de mîngîiere unor bieţi nenorociţi.

Daniel Şerban îi fusese student doctoriţei Zadurian în urmă cu vreo cincizeci de ani. «O jumătate de secol, Doamne - Dumnezeule!». Se preţuiseră reciproc, îşi trimiteau unul altuia pacienţi şi se-ntîlneau adesea-n societate, fără să se poată numi prieteni. Nu-şi făceau vizite. Marina Şerban, fire directă şi uneori destul de dură în gîndurile şi-n exprimarea ei, nu era genul de om cu care să se frecventeze Fanette Zadurian, o adevărată maestră a învăluirilor mondene şi protocolare. Doamna profesor doctor Zadurian, la nouăzeci de ani era vajnică şi vioaie ca un căpitan de oşti, înconjurată de o curte de medici, foştii ei subalterni, ceea ce n-o împiedica să-i poruncească şi profesorului Şerban s-o vadă la intervale fixe, ca unul căruia îi făcea mare credit şi despre care ştia că nu se dorea trecut într-un eventual testament. Nişte nepoţi ai doamnei profesor, destul de depărtaţi pentru a putea reprezenta legatari de drept, îi sugeraseră mătuşii lor, cu un an înainte, cînd plecase la nişte prieteni la Londra, să-şi facă un testament. «Ce, dragă, vă e teamă că mor ?», şi nici prin gînd nu-i trecuse să-şi facă testamentul şi nici să dea cuiva ceva din casa care gemea de valori.

Profesorul Şerban nu ştia de ce să se minuneze mai mult: de faptul că doamna profesor se credea nemuritoare sau de cel că-n nouăzeci de ani de viaţă nu găsise pe nimeni pe care să-1 socotească demn a moşteni ceva de pe urma ei.

Substituindu-i-se un moment, se gîndea cui şi-ar fi lăsat

el avutul. Nu-i trecea prin minte nimeni în afara fiilor săi, moştenitori de drept. De fapt, prin plecarea lui Mihai în străinătate, singurul moştenitor rămînea Tudor. Prin urmare. profesorul nu se afla în situaţia de-a face vreun testament. De fapt, lucrurile de valoare, tablouri din secolul trecut, argintărie.cîteva bijuterii (pe care coana Luxiţa, bunică-sa, i le dăduse cu mîna ei, de teamă că fiică-sa, Luţa — mama profesorului Şerban cît şi-a Mariei-Jeanne Serafiotti — să nu le dea pe toate acesteia din urmă), toată bruma de bunuri. Daniel Şerban şi nevastă-sa, Marina, le-mpărţiseră frăţeşte între cei doi feciori ai lor, cu gîndul că omului să-i dai cît se poate bucura de dar, neuitînd vorba care spune «degeaba după moarte cal de ginere !». Mihai îşi luase cele 70 de kilograme reglementare de persoană, dăruindu-i restul lui frate-său, Tudor. Le lăsase tuturor destulă bătaie de cap cu trimisul cărţilor şi-a celor cîtorva picturi de contemporani pe care dorise să le aibă în Germania, unde nu te puteai apropia de-o pînză mai ca lumea. Pe lîngă valoarea lor intrinsecă, tablourile acelea aveau şi valoare sentimentală. Mai toate erau cadouri de la prieteni pictori din aceeaşi generaţie cu el, Mihai, şi cu Myriam, nevastă-sa, tablouri reprezentînd valori sentimentale şi pentru autorii lor, căci aparţineau perioadei de-nceput a acestora, cînd trăseseră mîţa de coadă şi cînd singurul capital le era marea credinţă în artă. Daniel şi Marina făcuseră potecă la Patrimoniu, la poşta de la intersecţia dintre Plevnei şi Ştirbei-Vodă, şi la Consignaţie. Să nu-i fi-ntrebat de cîte ori blestemaseră-n gînd Germania; iar cînd Marina-şi ieşea din fire, blagoslovea pe toată lumea, în frunte cu fiu-său, carc-ar fi trebuit să-şi trimită singur toate lucrurile, dac-avea de gînd să plece-n străinătate. Ca s-o mai îmbuneze, Daniel îi amintea că înainte de plecare n-avea adresă la care să-şi expedieze lucrurile.

Tare greu trebuia să-i fie unui om să-şi facă testamentul. Simţeai probabil că lăsînd moştenire ceva după moarte era ca şi cînd moartea chiar te-ar fi aşteptat după uşă şi-ndată ce ţi-ai fi trecut dorinţele pe hîrtie, socotind că ţi-ai îndeplinit misiunea, te-ar fi şi-nhăţat. «Cît de greu se desparte sufletul de

trup !». De cîte ori n-auzise cuvintele astea, la-nmormîntările ortodoxe. Şi cît de greu se desparte omul de viaţă, de tot ce este legat de ea, de toate elementele care-au alcătuit-o. Altfel cum şi-ar fi putut explica Daniel Şerban că oameni inteligenţi, în toate minţile, de care depinsese viaţa atîtora şi-atîtora, capabili de muncă intensă, creatoare, capabili să dirijeze instituţii, figuri proeminente, adevăraţi oameni de acţiune plecau fără să-şi pună pe-un petec de hîrtie nişte dorinţe pe care e cu neputinţă ca un om să nu le aibă pentru zilele cînd lumea avea să continue să trăiască fără el. Dacă n-ar fi fost greutatea asta de ne'nchipuit de-a te despărţi de viaţă — de ceea ce-nseamnă mai mult «ideea» despre viaţă decît existenţa materială - – cum ar fi fost cu putinţă ca cineva să fie atît de indiferent faţă de ultima amintire, de ultima impresie pe care o lăsa ? Fiindcă o ultimă dorinţă este, uneori, corolarul unei vieţi, impresia finală, definitivă pe care-o lasă. Impresia lăsată de-un chip inert, care nu mai răspundea de expresia lui, de ceea ce făcuse moartea din el, lui Daniel Şerban i se părea nesemnificativă şi, de-aceea, aprecia toate riturile unor culte care-l fereau pe mort de privirea celor vii.

Lui Daniel Şerban îi făceau plăcere vizitele la doamna profesor doctor Zadurian. Ar fi trecut s-o vadă chiar mai des decît la ordinul ei, dar nu voia ca liota celor care-o asediau cu permanenta lor grijă şi cu neobositele lor atenţii să-l bănuiască precum că ar umbla să i se vîre pe subt piele şi mai ales ca ei însăşi să nu-i treacă prin minte aşa ceva. Altminteri, de la bunică-sa, Luxiţa Bantaş (care trăise o sută de ani, bună, zdravănă, sănătoasă, de la coana Luxiţa — numită de contemporanii ei de aceeaşi vîrstă «iscoada turcilor»), profesorul nu mai întîlnise pe cineva atît de informat despre secolul actual,despre marea şi mica lui istorie ca doamna profesor doctor Zadurian. Ştia tot. cunoştea pe toată lumea. nu-i scăpa nici un cancan: nici de pe vremea cînd copil fiind n-ar fi avut cum să ştic anumite lucruri. Ei bine, le aflase ea şi pe-acelea. Profesorul Şerban se gîndea cu părere de rău la ziua cînd această memorie avea să-nceteze.

Cu fiecare om, iar cu unii în special, se ducea o parte din

memoria lumii: din cel mai minunat lucru pe care i-l dăruise natura omului, la fel de minunat ca şi uitarea. Căci amîndouă te făceau să trăieşti. Păcat că doamna profesor Zadurian nu-şi scria memoriile. Multe dintre lucrările ei ştiinţifice ar fi putut fi infirmate sau măcar contestate de viitor, «memoriile» ei — niciodată. Probabil dintr-o memorie neiertătoare i-ar fi fost greu s-aleagă amintiri esenţiale, nu pentru propria persoană ci pentru ceea ce-ar fi dorit cititorul: la fel de greu cît i-ar fi fost să-şi scrie testamentul.

Agreabil în felul de-a fi al doamnei profesor era mai ales faptul că-ndată ce deschidea gura îşi pierdea vîrsta. Mai întîi, că glasul nu i se-mpuţinase şi nu devenise tremurător şi plîngăreţ ca al multor bătrîni; rămăsese ferm, poruncitor, niţel dogit de multele ţigări fumate la tinereţe şi la vîrsta adultă, acel timp cînd Fanette mai avea îndoieli asupra propriei persoane, cum li se-ntîmplă multor femei care ştiu că nu sînt frumoase. Măritată, la scurt timp după terminarea Facultăţii, cu un avocat, divorţase la şase luni după nuntă, descoperind că proaspătul soţ era dotat, încă de dinaintea căsătoriei, cu-o amantă de care nici gînd n-avusese să se despartă. Fanette nu-şi făcuse iluzii cu privire la sentimentele lui. Îşi considerase căsătoria ceea ce era: un mariaj de convenienţă, în cel mai clasic şi convenabil stil burghez. Tînărul se-nsura în primul rînd cu zestrea dată de *papá* Zadurian, negustor putred de bogat, şi numai în al doilea rînd cu fata. Avocat stagiar, viitorul soţ al Fanettei, se săturase de asistenţa la un maestru; voia şi el un birou propriu, o clientelă a lui; în sfîrşit, să se lanseze pe piaţă, pornind cu un cheag solid. Pe Fanette nu lipsa de sentimente a bărbatului pentru ea o supărase, ci nerespectarea convenienţelor. Nu admitea ca într-un joc să nu se respecte regulile. Dînsa pornise în această întreprindere — cum îşi considera căsătoria — fără pic de iubire, dar plină de bune-intenţii: să-şi întemeieze o familie respectabilă, din care nu puteau lipsi copiii; se căsătorise pentru a fi în rînd cu lumea şi de urîtul de-a i se spune la patruzeci de ani «domnişoara doctor». în ea erau prea înrădăcinate principiile epocii, amplificate de ideile despre familie ale unui vechi neam de

burghezi armeni.

Căsătoria pe care-o «contractase» contravenea ideilor ei despre căsătorie: un soț își putea lua o amantă la un timp după însurătoare, dar era necuviincios să vină cu ea în proaspătul menaj. Analizîndu-și fizicul și situația, tînăra doamnă-și luase inima-n dinți și — cu toate protestele părinților ei, care o luaseră cu «lasă, dragă, să mai vedem, vorbim noi cu el, îl aducem noi pe calea a dreaptă, graba strică treaba», și multe altele din același repertoriu — divorțase elegant, fără scandal și fără nici un reproș. Lăsase alteia misiunea de-a lansa în lumea avocățească un tînăr plin de perspective. Cu un corp frumos și cu niște picioare grațioase, Fanette avea un cap cabalin, «de cal și nu de mînz», cum își spunea în sinea ei ori de cîte ori se uita în oglindă. Hotărîse să nu se mai mărite niciodată (vaccinată pentru totdeauna împotriva iluziilor) și nici copii «frumoși ca ea» să nu facă. În momentele de nemulțumire de sine pe care le-avea, ca toți oamenii — căci lipsa oricărui dubiu legat de propria persoană i se părea că merge mînă-n mînă cu prostia — deși își iubea și-și prețuia părinții pentru tot ce făcuseră ca ea să fie o doamnă desăvîrșită, nu se putea împiedica să nu-i învinuiască de-a o fi făcut, fiind și ei urîți, mai ales maică-sa, buzată, coroiată, mustăcioasă, cu fundul în vine, cu picioare scurte și groase, care parcă adunase toate cusururile rasei. în urma acestor considerente, începuse o luptă cu sine însăși. Viața oferea destule plăceri — și în afara frumuseții și-a dragostei — celor care știau să-ncheie cu ea pacte de neagresiune. Inteligența remarcabilă a Fanettei trebuia să depășească timiditatea și ideea de-a nu spune anumite lucruri pentru că acelea n-ar fi stat bine decît unei femei frumoase. Trebuia deci să-nvețe să facă abstracție de urîțenia ei. Mai întîi se înverșunase asupra meseriei, care-i oferea o mulțime de posibilități. La treizeci și doi de ani era medic-primar, la patruzeci și doi — profesor, șef de catedră. Pe lîngă preocupările profesionale urmau cele vestimentare. Sembrăca după ultimul jurnal, în cele mai distinse culori, cu modelele cele mai «șic», arbora bijuterii de-o rară valoare și frumusețe, adunate în familie de sute de ani, altele

achiziționate de ea însăşi, care devenise, ca şi tată-său, cunoscută de toți misiții armeni şi ovrei. Astfel, doamna profesor doctor Zadurian ajunsese o urîtă pe care nu se putea să n-o bagi în scamă. Cel mai greu în viața programatică pe care şi-o alesese fusese renunțarea la copii. Cu tot dorul de maternitate din ființa ei — croită din acest punct de vedere pe măsura unei femei obişnuite — îşi smulsese din minte ideea maternității, deşi îşi sfătuia neobosită pacientele să aibă copii, pentru echilibrul lor fizic şi psihic, mai ales ca un paratrăznet împotriva dezordinilor atmosferice din viața oricărei femei la anumită vîrsta. Îşi smulsese din suflet această dorință, socotind că urîțenia, diabetul; schizofrenia, paranoia şi alte boli erau un motiv suficient pentru a-l face pe om să renunțe la perpetuare. În lumea animală, indivizii dezmoşteniți erau eliminați de viață; în lumea oamenilor deveneau un balast pentru alții şi pentru ei înşişi. Cu această optică, doamna profesor doctor, hotărîtă să-nfrunte viața cu capul sus, să-şi înfrîngă frustrări şi complexe, devenise o rafinată nu numai a vestimentației, a bijuteriilor, a decorului ambiant, dar şi a mîncării şi-a băuturii, căutînd să guste din toate, dar păstrînd măsura; fiindcă-şi făcuse un punct de onoare în a-şi păstra silueta de manechin, cea de la douăzeci de ani. La douăzeci şi unu, studentă în anul doi la Medicină, refugiată în Moldova din Bucureştii sub ocupație nemțească în timpul primului război mondial, se-nrolase în „Crucea Roşie", cu toate protestele părinților care-n genunchi îi căzuseră ca să nu se amestece printre soldații doborîți de tifos exantematic şi de dizenterie. Fanette ajunsese, după propria părere, ca o gloabă; aproape că-şi pierdea hainele de pe dînsa, dar scăpase teafără; spre deosebire de colega ei, Alice Romaşcanu, care se-alesese cu-o oftică tratată apoi doi ani în Elveția, şi de cealaltă colegă de Medicină, Beatrice Apostol, moartă la datorie, îngrijind tificii. Întoarsă în Capitala eliberată, Fanette se pusese zdravăn pe mîncare şi-şi recăpătase greutatea de dinaintea refugiului. Zadurienii seniori se apucaseră să-şi repare mobilele spintecate de nemți în căutare de aur şi de giuvaericale, îngropate cu grijă de *papá* Zadurian, care chibzuise că

pămîntul e cel mai sigur păstrător, nelăsîndu-se influențat de unii negustori care-și depuseseră lucrurile de preț la Banca Națională, de unde, cu tezaurul țării, ajunseseră în Rusia. Neam de neamul celor care speraseră să le ferască de ocupant n-avea să le mai vadă. Domnul Zadurian își punea din cînd în cînd odoarele pe pat, le prefira, le mîngîia și-și spunea: «Tot pămîntul, săracul; și mintea mea de armean».

Fanette Zadurian, ca mulți oameni care-și trăiesc eșecurile în ei sau la vedere, își investea iubirea în obiecte. Ajunsese să se gîndească la despărțirea de-un obiect cum alții se gîndesc la cea de-un om drag.

Pe cînd se-apropia de patruzeci de ani, în viața ei se ivi domnul Catafă, de profesiune diplomat; se ivise și cu soția lui, Valérie. Doamna doctor îl cunoscuse la o sindrofie, unde-l avusese vecin de masă. Om de lume, domnul Catafă se ocupase de vecina lui; îl încîntaseră inteligența, cultura și perfectele ei maniere. Doamna doctor, învățată să cîntărească omul ca un zaraf, dintr-o ochire și din cîteva cuvinte, îl considerase pe domnul Catafă un gentleman, dar nu o lumină; în orice caz, un om foarte agreabil; căsătorit de zece ani cu Valérie, femeie de-o frumusețe gen păpușă, blondă și buclată natural, care, fără a fi fost nici ea o lumină, era plină de tact și de bună-cuviință. Atras de inteligența și de renumele doctoriței Zadurian, precum și de viața ei plină de rafinament, domnul Catafă, respectînd timpul cît orice bărbat bine-crescut făcea curte unei femei, devenise amantul doamnei doctor. Atrasă de inedit și de comportamentul delicat al domnului Catafă, care-o făcea să se simtă, fără declarații în acest sens, cea mai deșteaptă și cea mai dorită femeie, doamna doctor acceptase un bărbat căsătorit, deși nu acesta era idealul vieții ei.

Legătura lor durase cît viața domnului Catafă. După 23 August, domnul Catafă fusese scos din diplomație. Pentru că nu știa să facă nimic practic și nici din lecții de limbi străine nu se putea trăi în vremea aceea — și, la nesfîrșit, nici din vînzări — domnul Catafă și soția lui, Valérie, intraseră în «cîmpul muncii»: el — desenator-tehnic la un institut de proiectări,

meserie pe care-o-nvățase repede și-o făcuse conștiincios pînă la pensie, iar Valérie, deși absolvise Literele și Filosofia — registratoare la un spital, tot pînă la pensie. Cele două posturi, pe care amîndoi le consideraseră o mană cerească, le obținuseră prin intervenția doamnei doctor Zadurian. Cel mai mare succes al lor pentru acele vremi fusese faptul că domnul Catafà, deși fost diplomat — care, ce-i drept, nu făcuse politică de nici un fel — nu trecuse prin puşcărie. Ani de zile avusese geamantanul pregătit în vederea acestei eventualități. Greul menajului Catafà, începînd din 1944 și pînă la stingerea celor doi soți, îl dusese doamna profesor doctor. Pe vremea diplomației și-a prosperității, domnul Catafà îi dăruise Fanettei diferite obiecte rafinate, cu diverse prilejuri; și, nelipsit, de sfîntul Ştefan, dublă zi a ei: și de nume și de naştere. «Cea mai armenească afacere a părinților mei, ca să mă sărbătorească doar o dată pe an», zicea Fanette, ori de cîte ori venea vorba despre cele două zile ale ei «comasate». Doamna profesor doctor susținuse menajul Catafà din preaplinul domniei-sale, deci, fără să se priveze pe sine de nimic. O făcea cu grație și fără nici un cuvînt.

La-ncputul acestui *trio*, Valérie fusese profund ultragiată, mai ales fiindcă rivala numai frumoasă nu era. Valérie se confrunta pentru prima oară cu-o legătură serioasă a bărbatului ei, care mai avusese desigur aventuri petrecute cu discreție. Dacă ş-ar fi fost guri-rele care s-o informeze, multă vreme n-ar fi ştiut nici despre legătura aceasta surprinzătoare doar pentru ea, restul lumii considerînd-o de interes, mai ales cei care nu ştiau că-ncepuse înaintea lui '44. Valérie avusese tăria de caracter să nu provoace nici o discuție în această privință, mai ales că doamna doctor, respectuoasă față de convenience, nu se-afişa cu domnul Catafà. După '44, preocupată de idei mult mai grave decît de infidelitatea soțului ei, Valérie ajunsese s-o socotească o binefacere; ba chiar și să considere că cel mai cuminte lucru era să și-o apropie pe rivală și să afişeze relația lor ca pe cea mai strînsă prietenie, ceeea ce doamnei profesor doctor i se păruse un lucru cu scaun la cap. Aşa se făcea că Valérie i se plîngea Fanettei, ca unei mame, de

cîte-n lună şi-n stele şi, mai ales, de lipsuri pe care cea din urmă se grăbea să le umple. Nu era zi în care ele două să nu vorbească măcar o dată la telefon. De cîte ori Valérie o suna la Institut, adresîndu-i cîte-o suplică, îi povestea neapărat, pentru a mai auri pilula, şi din laptele lui Mituş. motanul familiei, şi din cele ale lui Bobită, papagalul, exemplare din lunga dinastie de motani siamezi şi de papagali care decoraseră de-a lungul vieţii interiorul soţilor Catafà. După fiecare convorbire telefonică de acest fel, desfăşurată în faţa asistentei, doamna profesor rostea, în timp ce punea receptorul în furcă, «*pauvre Valérie*», încît asistenta, care-i recunoştea Valeriei vocea, o anunţa pe doamna profesor că e căutată de prietena ei, «doamna Povrîvaleri».

Domnul Catafà se stinsese, de un infarct, la aproape optzeci de ani, elegant aşa cum trăise, cu cele două femei ale vieţii lui alături, unindu-le mîinile şi rugîndu-le să aibă grijă una de alta, un fel discret de-a i-o lăsa moştenire pe Valérie doamnei profesor doctor, el neavînd nici o-ndoială că ultima avea să-i supravieţuiască «bietei Valérie».

De cîte ori se chemau una pe alta la telefon după moartea bărbatului lor, Valerie îi spunea Fanettei invariabil «*Que nous sommes malheureuses, Fanette !*»*. «Ce să facem, Valérie ?, îi răspundea doamna profesor, «asta-i viaţa şi-alta n-ávem». «Ştiu, ştiu, *portez-vous bien*, şi să nu mă laşi şi tu». Nu fusese nevoie. La un an după soţul ei, Valerie se stinsese ca o lumînare; de ce anume — doamna profesor doctor Zadurian nu ştiuse să spună. Un singur lucru ar fi putut spune: că-n viaţa ei nu se simţise mai singură şi mai fără de rost ca atunci.

Doamna profesor doctor nu se lăsase-abătută. Avea profesia ei, stîlpul ei de nădejde. Cînd se gîndea la propria viaţă o vedea ca pe clădirile-acelea moderne, suple, elastice, edificate pe un singur pilon, ele plutind parcă-n aer. Acest pilon era Institutul, cu grijile lui, cu eşecurile dar şi cu succesele lui, era o muncă de-o viaţă legată de numele ei.

Profesorul Şerban se ducea cu drag s-o vadă pe doamna profesor. Despre ea se putea spune, rezumîndu-i existenţa: o

viaţă pentru o idee.

Doamna profesor îi vorbea lui Daniei Şerban repede şi metodic despre sănătatea ei, se sfătuia la fel de repede cu el despre ceea ce-avea de făcut. Nici pisălogeală de om care-şi uită vîrsta şi se miră de toate neajunsurile fireşti aduse de implacabila trecere a timpului, nici consideraţii triste despre viaţă, fireşti cînd o vezi cum s-a dus. Repede se trecea la amintiri despre mari solişti, despre mari spectacole, despre celebrităţi trecute,despre călătorii, plastică, literatură. Doamna profesor era inepuizabilă. Un om inteligent căruia-i fusese dat să vadă multe şi care nu trecuse prin viaţă legat la ochi.

La un moment al convorbirii, doamna profesor se ridica din fotoliu şi-i aducea doctorului cu mîna ei o gustare însoţită de-o sticlă de vin bun înfăşurată-ntr-un şervet şi, bine'nţeles, o nelipsită cafea armenească, făcută adică din mai multe «mărci» amestecate — altădată s-ar li numit «feluri» — şi dintr-o linguriţă de năut turcesc, anume pentru caimac şi anume trimis doamnei profesor tocmai din Grecia, de nişte neamuri înstărite nu glumă; de altfel, de cînd se ştia pe lume, familia Zadurian n-avusesc ramuri nevoiaşe.

Acesta era momentul cînd doamna profesor îşi freca palmele ca la-ncheierea unei afaceri fructoase, cînd ochii îi licăreau şugubăţ, iar nasul de tapir i se subţia şi se-ncreţea a zîmbet, momentul cînd, cu-o voce tainică în care tremura curiozitatea, îl întreba pe Daniel Şerban: «Ei, ce mai nou ? Cine cu care ? Ei ?».

Doamna profesor nu era ceea ce se putea numi o fire cancanieră. Nu-i plăcea neapărat să difuzeze ceea ce afla, dar îi plăcea să ştie, şi dacă ceva-i scăpa sau i se ascundea se simţea frustrată.

În ultima vreme aducea abil vorba, de pildă, despre profesorul doctor Octavian Păuna. O interesau nu succesele ori insuccesele lui profesionale, ci amorul lui cu-o tînără absolventă despre care doamna profesor ştia prea bine că era

---

«Ce nefericite suntem, Fanette !»

fiica unei doctorițe, nora profesorului Şerban. Profesorul aluneca uşor asupra informațiilor cu privire la profesorul Păuna şi-i lăsa doamnei profesor să se mulțumească doar cu informații de la a doua mînă. deci cu inevitabile minusuri şi plusuri.

Doamna profesor socotea că numai ipocriții nu bîrfesc. Asta învățase ca din practica socială a nouăzeci de ani de viață.

Carnetul din port-hart (3)

♦ Ruşii cumpără case în Iaşi şi fac contracte de închiriere pe 5 ani. În Deltă au dislocat populația românească şi au lăsat numai pe Lipoveni, au arestat toți jandarmii. Ce să însemne asta ?

♦ Ruşii cer Guvernului Român evacuarea guvernului, a armatei, a spitalelor şi a populației din Moldova în Rusia. E lume care umblă de pe acum pentru paşaport şi bate drumurile pe la biroul paşapoartelor şi mai ales pe la Consulatul Francez, voind să îşi asigure retragerea fie în Franța, fie în Rusia.

♦ Ruşii cer exclusivitate pe căile noastre ferate, că altfel nu îşi pot asigura aprovizionareea de la Odesa. Tot timpul se plîng de trenuri nedescărcate la Socola. Prilej să se aprovizioneze din bietul nostru puțin. Şi sunt un milion de oameni: 500 000 combatanți, restul — rezerve şi servicii auxiliare.

♦ În fine, Misiunea Franceză a delegat un ofițer care să supravegheze problema transporturilor. Se elimină, deci, pretextele.

Ruşii i-au convins şi pe Aliați că e necesară retragerea noastră în Rusia, frontul de la Siret fiind nesigur.

Guvernul nostru, sprijinit şi sfătuit de Misiunea Franceză, refuză mai departe retragere în Rusia. Asta ne-ar mai lipsi !

Membrii Parlamentului, refugiați din Muntenia se află

unii la Herson, alţii la Odesa. Unele persoane particulare au plecat deasemeni în Rusia.

Tezaurul Ţării a fost trimes în Rusia. S-ar ridica la peste 8 miliarde de franci-aur. De asemenea, două colecţii particulare de pictură, de mare valoare, cea a lui Morţun şi cea a doctorului Angelescu. Argintăria şi gobelinurile lui Ştirbey. bijuteriile Reginei şi manuscrisele lui Enescu.

Domnişoara Zadurian a aflat prin armenime că bancherul Mauriciu Blank 1-a sfătuit pe Brătianu să evacueze tezaurul în Norvegia sau în Suedia, ţări neutre, şi care ofereau garanţii în contul tezaurului care conţine bani, devize, tezaure de bijuterii. «Cloşca cu pui» şi cele pomenite mai înainte. Domnul Brătianu a spus mai întîi că ar costa prea mult transportul şi prima de garanţie şi apoi ce ar zice Ruşii aflînd că ne-am trimes tezaurul altunde decît la ei. Cică numai Starețul de la Mănăstirea Secu nu a dat nici un odor al mănăstirii să meargă în Rusia. Le-a pus el singur la adăpost sigur.

18 Ianuarie-19 Ianuarie 1917

♦ Brătianu şi Principele Moştenitor Carol au fost la Petrograd. Se pare că Ţarul are mai mult de luptat cu populaţia sa decît cu inamicul.

La Conferinţa interaliată care se ţinea la Petrograd, Brătianu nu a fost chemat. A ajuns să participe numai în urma unui protest al său vehement. Cu greu s-a acceptat ca Românii să rămîie pe loc, pe linia de la Şiret şi că Moldova face parte dintr-o Ţară şi că nu este doar o etapă în răsboiul Rusiei cu Puterile Centrale. Se pare că se urmărea şi căsătoria Principelui Moştenitor Carol cu una dintre marile ducese, verişoarele sale, fetele Ţarului.

♦ Nu era bine să fi rămas noi neutri pînă la sfîrşit ? Ne-am amestecat cu cei mari şi iacătă.

♦ După reorganizare avem armată combatantă în forţă de aproape 400 000 de oameni, afară de părţile sedentare şi de etape.

♦ Pe lîngă fiecare comandament de divizie se află centre de instrucţie: cu şcoli de cadre, de mitraliere, de grenadieri, de

telefonic, de semnalizare cu rachete, de puşti-mitraliere, de fortificaţii, de patrule, de observatori, de agenţi de legătură, de brancardieri, de radiotelegrafist, de observaţie din baloane. Trebuie să dobîndim toate noutăţile în tehnica răsboiului.

♦ În prezenţa M. M. L. L. Regele şi Regina au fost decorate steagurile regimentelor care şi-au dovedit vitejia în luptă precum şi un număr de ofiţeri. Am primit şi eu „Virtutea militară" cls. I; la fel şi Popişteanu Emil. Eram atîta de emoţionat cînd mi-a dat mîna M. S. Regele că era să i-o sărut. Unde erai, Sando, să mă vezi ! Ne-au oferit colegii o sticlă de „Cotnari" din fîşia Rosnovenilor, unde zice că e adevăratul „Cotnari", care cică ar fi viţă de „Burgundia",cum ar fi şi „Tokay"-ul. Ne-a mers la suflet.

♦ Se fac simulări de răsboi cu trupe numeroase. Vrem să dovedim ce am învăţat, înainte de a fi nevoiţi s-o facem de-adevăratelea.

♦ Îmi e atîta dor de casă, de pace, de linişte. Şi cît îi duc grija Sandei şi a ce s-o petrece în zona ocupată.

♦ Mă uit la ostaşii abia ieşiţi de pe patul spitalelor cu cîtă sete aruncă grenadele, parcă ar da cu pietre.

♦ M. S. Regele vizitează centrele de refacere, ceea ce înseamnă mult în ochii oamenilor; să vadă că cei de sus se interesează de soarta lor.

♦ M. S. Regele le-a făgăduit pămînt ostaşilor. După care tînjeşte bietul ţăran de cînd se ştie. Măcar de regii şi-ar ţine cuvîntul dat.

♦ Nemţii tot aruncă peste linia frontului pachete de ziare şi cu manifeste prin care să ne descurajeze.

Pe de altă parte, în rîndurile soldaţilor Ruşi se vorbeşte tot mai mult de pace şi se arată tot mai insubordonaţi faţă de comandirii lor.

♦1917 parcă a pornit cu blestem pe Armata noastră. Gen. Socec — degradat şi condamnat la 5 ani de muncă silnică, pentru părăsire de post în faţa inamicului. Col. Sturza Alexandru, fiul omului politic Dimitrie Sturza şi ginerele lui Petre Carp, s-a dus la Nemţi. Îl avea pe suflet pe Lt. Ciulei, pe

care 1-a acuzat pe nedrept că a părăsit poziția fără ordin şi Ciulei a fost executat. Col. Sturza şi-a împuşcat ordonanța, fiindcă a refuzat să îl urmeze la Nemți. Col. Sturza a fost urmat la Nemți de col. Crăiniceanu, fiul generalului Crăiniceanu. Col. Crăiniceanu întorcîndu-se la trupele noastre a fost executat. Deşi nepot de soră al Gen. Presan, Gen. Presan 1-a condamnat la moarte. A fost împuşcat în Vinerea-Mare. Col. Sturza voia să facă Armata Română să dezerteze şi împreună cu prizonierii români luați de Nemți şi de Austro-Ungari să lupte împotriva Țării Romîneşti. A fost condamnat la moarte în lipsă şi Col. Sturza. O pată ruşinoasă pe numele familiei sale. Dacă atîta şi-a prețuit onoarea de ofițer... Desonoarea mi se pare mai rea deît moartea. Se mai spune — spun dintre prietenii lui — că a fugit la Nemți din cauză că nu îi suferea pe Ruşi ! Iacătă !

♦ Mie nu îmi mai venea să mă uit în ochii soldaților. Îmi era ruşine de ruşinea ălor doi coloneii dezertori. S-a apropiat de mine caporalul Vasilache Ion şi mi-a spus aşa ca să îl auză şi alții: «Dom' locotenent, nu vă mai roadeți aşa pe dinluntru că nu aveți dumneavoastră nici o vină». «Păi dacă li s-a făcut dumnealor de fugă, noi ce ar fi fost să facem ?!», a zis Costică Vasile, soldat din Vlaşca, şi a scuipat printre dinți. Mi-a crăpat obrazul de ruşine.

♦ Misiunea Franceză se dovedeşte de mare folos, luînd parte la toate sectoarele reorganizării noastre. «Taica Burtălău» are mare popularitate în rîndul soldaților noştri

♦ Col. Dubois, d-rul Clunet, un adevărat savant, o soră de caritate, o infirmieră şi un soldat, toți Franceji, au fost petrecuți la locul de veci. pe pămînt românesc, printre soldați Români pe o parte, Ruşi — pe cealaltă. Dumnezeu să-i odihnească, în pămînt strein, sărmanii

♦ În Fevr. 1917a început revoluția în Rusia. Țarul a fost dat jos.

Guvernul German lasă liberă trecere prin Germania unui revoluționar rus maximalist sau, altfel spus, «bolşevist» foarte important, Ulianov, însoțit de încă 30 de persoane. Pe altă cale

a ajuns în Rusia şi un alt maximalist, ovrei şi ăsta, unui Trotzki. Ăştia doi se pare că vor pace cu Puterile Centrale. Ce nu le-a păsat Ruşilor de noi pînă acum, dar ce nu o să le pese de aici încolo... Trupele ruseşti de la noi fac manifestaţiuni pentru pace şi nu mai ascultă de comandanţi. Pe străzile Iaşilor, Ruşii manifestează în potriva Regelui nostru şi a regimului nostru «burjui».

Gen. Sceerbacev cu greu i-a potolit de a face ei regulă în Ţară streină.

♦ Nu ştiu dacă e adevărat ce se scrie cu privire la Rusia, iar încolo, eu care am stat departe de politică, nu ştiu ce să spun.

♦ În Aprilie, Brătianu şi Gen. Presan C. s-au dus la Moscova pentru a convinge noile autorităţi, Guvernul provizoriu, de necesitatea prezenţei Ruşilor în luptele ce vor urma. în problemele armatei, ăl mai mare este unul Kerenski. care le-a vorbit de solidaritatea claselor muncitoare din toate ţările. Ce să înţelegi din asta ?

♦ Doamne, pînă cînd o mai dura situaţia asta, pînă cînd om mai fi despărţiţi de familiile noastre, de casele noastre, pînă cînd om mai duce viaţa asta de azi pe mîine, fără să ştii ce îţi aduce ziua de mîine ?

♦ Cînd ajungem acasă, de frig ne băgăm subt plapumă şi eu şi Emil. Cu greu am găsit de cumpărat 2 plăpumi, printr-un misit. Ce şi-o fi luat el ca parte nu ştim, că nu ne-a pus faţă cu vînzătorul. Sunt foarte puţin purtate plăpumile şi foarte curate şi cu 2 rînduri de cearceafuri, «oghiale» cum se spune pe-aici. Perini ne-a dat d-na Drogeanu. Stăm de vorbă, Emil şi cu mine, pînă adormim. Răsucim toate cîte sunt legate de răsboiu pe o parte şi pe alta. Eu zic că tot neutralitatea pînă la sfîrşit ne-ar fi fost cea mai bună, Emil zice că poate era mai bine de partea Puterilor Centrale. «Mitică, astea le vorbim noi între noi, că altfel ne socotesc defetişti». «De ce, măi Emile, că de luptat am luptat şi o să mai luptăm. Nu ne precupeţim nici sîngele, nici viaţa. Singura mea teamă e să nu fim păcăliţi în privinţa Întregirii Neamului». «Dacă învinge Ententa, nu pot să cred.

Totul e să învingă». Şi tot aşa pînă adormim. A doua zi, la instrucţie, cu toată inima.ca să fim o bună pildă pentru ostaşi.

A intrat America în răsboiu de partea Ententei, pe 24 Marte 1917. I-au speriat Nemţii cu submarinele. Nu le mai mergea comerţul pe apă. Interesul poartă fesul nu doar pe aici. pe la noi. Să vedem la ce ne va folosi. Am aflat că, în line, am trimes şi noi trei Ardeleni să pledeze cauza Românilor din Ardeal în America. Doi preoţi: Vasile Lucaciu şi Ion Moţa şi un profesor şi gazetar, Vasile Stoica. Acesta a trecut în Regat din 1914 şi a luptat pe front în Armata Romînă. De pe patul spitalului a plecat în America. Dealtminteri, acolo nici nu se ştie unde e Ţara noastră. Să vedem cu ce ne-om procopsi. Cu ce se întîmplă în Rusia nu e de glumă. Acolo se sguduie totul din temelii.

♦ La Bacău, Ruşii au manifestat pentru pace.

♦ De 1 de Maiu a fost mare manifestaţie rusească la Iaşi. Ruşii l-au eliberat pe d-rul Racovski, căpetenie a mişcării muncitoreşti de la noi. Ducînd o politică antirăsboinică, deci antiguvernamentală, a fost consemnat într-o casă, subt pază slabă. Ruşii l-au scos de acolo fără nici o greutate şi l-au purtat în triumf. Guvernul nostru l-a expulzat. După cîte am aflat, Racovski e născut în Bulgaria şi a învăţat Universitatea la Paris.

♦ Un grup de ofiţeri Austro-Germani s-au dus ca soli de pace la armatele Ruseşti care au refuzat să ducă tratative cu ei.

♦ Se zvoneşte că Austria umblă după încheierea păcii şi că pe noi ar vrea să ne desfiinţeze.

♦ Se discută în Parlament făgăduielile Regelui faţă de ostaşi: votul universal şi exproprierea latifundiilor. Mari tîrguieli, mai ales din cauza lui Mişu Cantacuzino, fiul Nababului, care nu vrea subt nici un chip să cedeze terenurile lui petrolifere. Despre Nabab se spunea că dacă se plictisea îşi învîrtea galbenii cu lopata. Tîrguieli peste tîrguieli cînd e vorba să se dea ceva omului sărac şi care duce greul Ţării. De mirare că Basarab Brâncovcanu care-are 60 000 de pogoane nu se opune exproprierii. De asemenea, nici boierul craiovean

Jean Dinu Michail, zgîrcit şi singur pe lume, cu moşii cam cît ale lui B. Brâncoveanu, nu numai că nu se opune exproprierii, dar ar vrea, contra cost, să i se ia tot pămîntul. Zice că mai uşor i-ar fi să taie nişte cupoane de bancă decît să aibă tot felul de administratori pungaşi. Se vorbeşte de vreo 2 milioane de hectare ce ar trebui expropriate.

♦ 10 Maiu 1917, o zi solemnă pentru Iaşi. Defilarea trupelor la Şorogari a fost impresionantă. M. S. Regele a decorat steagurile Regimentelor 4 şi 9 Vânători şi mai mulţi ofiţeri cu Crucea „Mihai Vitcazul". Gen. Berthelot a împărţit decoraţii, a dat „Legiunea de Onoare" unor ofiţeri, printre cari şi D-lui Col. Ionescu Şerban. M-a bucurat mult acest fapt. S-a ţinut mai întîi un serviciu divin. Corul tuturor Regimentelor a cîntat *La arme* dirijat de compozitorul Castaldi. Morţun, de entuziasm, şi-a scos ceasul de aur din buzunar şi i l-a dat lui Castaldi. Defilarea şi gimnastica au fost de toată frumuseţea. Un mic cercetaş a recitat cu mare elan versuri patriotice. Momente ce nu se pot uita.

♦ A venit la noi, pe 14 Maiu, Ministrul Muniţiilor din Franţa, Albert Thomas. M. S. Regele, cu membri din Guvern l-au însoţit la Hârlău unde se află în refacere Divizia a 13-a. Se spune că Ministrul a fost foarte mulţumit de cele ce a văzut. Am auzit că i s-a oferit masă mare. De faţă M. S. Regina, Principele Moştenitor, Principesa Elisabeta. A cîntat Enescu. Ce n-aş fi dat să îl aud şi eu.

♦ Un alt oaspete foarte important a fost Ministrul Belgian Vanderwelde, care s-a arătat plin de admiraţie faţă de eroismul armatei noastre.

♦ Am aflat vestea pe care atîta o aşteptam, printr-un preot militar, dintr-un sat vecin cu Cernaţii: Sanda a născut o fată. Să ne trăiască şi să fi venit într-un ceas bun pe lume ! Cumnata Floarea a născut un băiat. I-am trimes vorbă cumnatului Toader, care se află la Hârlău, pe un loc cu tata-socru. Ne-a păzit Dumnezeu de rele pînă acum, ne-o păzi şi de azi înainte. Sigur că orice tată vrea să îi fie copilul băiat. Dar cînd văz ce pătimesc bărbaţii, mă gîndesc că tot e mai bine să

fii femeie. Măcar nu te ia la răsboiu. Emil a făcut rost de o sticlă de şampanie, el ştie de unde, şi am băut-o cu gazdele în cinstea evenimentului. Cînd mă gîndesc cum s-a vărsat vinul la rigolă ca să îi ţinem treji pe marii noştri aliaţi Ruşii. Şi apele de le-am fi secat, tot atîta ajutor ne-ar fi dat dumnealor. Doamne, ai milă şi de copila mea !

♦ Am aflat că Vintilă Brătianu, Ministru de Răsboiu, si d-rul Lupu, din Partidul Muncii. pentru nişte vorbe ce şi le-au spus, s-au bătut în duel cu pistolul în via lui Kilimoglu de la Copou. Nici unul nu a păţit nimic. Mare pildă de vitejie, nu am ce zice ! Ţara arde şi baba şi-o pieptenă. Şi ăştia se pretind oameni serioşi, de răspundere !

♦ Dintre Românii din Ardeal şi din Bucovina încorporaţi în Armata Austro-Ungară unii au căzut prizonieri la Ruşi. Mulţi dintre ei au cerut îngăduinţă Ruşilor să îi lase să se organizeze în scopul de a veni în Moldova şi a lupta alături de fraţii lor Români.

♦ 7 Iunie 1917, au sosit la Iaşi primele batalioane de voluntari Ardeleni şi Bucovineni (cam 1 500). Au fost întîmpinaţi de populaţie, de Gen. Presan, de Ministrul Vintilă Brătianu ş. a. Nu se poate spune care a fost entusiasmul locuitorilor care, împreună cu noii ostaşi Români, au jucat *Hora Unirii* în jurul statuii lui Cuza-Vodă. Le-a vorbit poetul Octavian Goga. Pe platoul Şorogari, M. S. Regele a primit azi jurămîntul de credinţă din partea primilor soli ai Întregirii Neamului. A fost cred cel mai mişcător moment de cînd suntem în Răsboiu.

♦ A sosit la Iaşi o Misiune Americană condusă de un General, Hugo Scott. Şi-a arătat compasiunea pentru necazurile noastre şi ne-a asigurat de sprijinul Americii prin ofiţeri, soldaţi, muniţie şi vase. Dar unde sunt ei şi unde suntem noi ! Iar de vorbe suntem sătui pînă în gît.

♦ Vizitele oamenilor aceştia importanţi de ne-ar fi de vreun folos şi nu doar niscaiva politeţuri.

♦ Grosul apărării frontului Român, pe lîngă Armata a III-a Română, îl formează cele 26 divizii Ruse de Infanterie şi cele

13, tot Ruse, de Cavalerie.

♦ Dacă zici movila Momâia ce înseamnă asta pentru cine nu ştie cît sînge s-a vărsat de o parte şi de alta pentru cucerirea ei ?

♦ Aproape fiecare nume al Moldovei e legat de lupte şi de sînge.

♦ În sufietul fiecărui soldat svîcneştc ura împotriva cotropitorului.

♦ Ne pregătim de ofensivă şi noi şi inamicul. Trebuie să se aleagă într-un fel.

♦ «Hai, măi băieţi, să facem un pokeraş „cît suntem încă pe pace", să ne mai desmorţim deştele», zice ieri Gicu Pârvulescu cu mutra lui pişicheră. Eu şi cu Emil l-am refuzat. «Babe turceşti sunteţi, mă, nu ofiţeri», Pînă la urmă a găsit el cu cine să joace şi a şi cîştigat. «Mă înşeală amantele». Nu scoate o vorbă omul ăsta să nu te facă să rîzi. «Dar şi ele pe mine». E slab de-i numeri coastele, dar moralul îi e de zici că vine de la nuntă. Şi de la început e numai în linia I.

♦ Pe 25 Iulie, duşmanul a bombardat Gara Tecuci; au distrus-o şi deasemeni un mare depozit de alimente şi un spital din jurul gării. în gară erau 2 trenuri cu muniţii care au făcut explozie. La lei, Gara Iveşti, cu alt depozit de subsistenţă şi cu un spital cu doctori franceji. Pluteau bucăţi de vată şi tifoane prin aer. Nu ştiai ce să zici: că ninge cu fulgi cît pumnul sau cu flori albe în tot prăpădul ăla. La fel şi Gara Hanu Conachi. Totul distrus.

♦ 10,11,12 Iulie, bombardamentul nostru cu artilerie grea asupra inamicului. Pe 13 s-a stabilit atacul general ruso-romîn. Dar Gen. Scerbacev, în numele Guvernului provizoriu din Rusia, amînă pregătirile artileriei. Cine mai poate pricepe ceva ? Ce să mai vorbim... Pricepem chiar prea bine că ne lasă cu fundul în pulbere.

♦ Tocmai acum, cînd duşmanul se sforţează să îngenunche de tot România şi să ne ia şi Moldova, iacătă ce manifest se împrăştie în tranşeele noastre, între oameni ce abia mai ţin suflet în ei, dar care nu pregetă să îşi îl dea pentru

amărîta asta de Țară.

Să vezi și să nu crezi. Ce rușine ! Fețe bisericești. Manifestul poartă data de 11 Iulie 1917. *Chemarea Mitropolitului Primat.*

«Români Moldoveni și voi Români de pretutindeni, adunați între Carpați și Prut, auziți glasul fraților voștri din România ocupată.

OștilePuterilor Centrale sunt în trecătorile Carpaților; sunt la porțile de sus și la porțile de jos ale Moldovei. Ele înaintează și țara va fi din nou cruntată în sîngele ei.

Noi, Mitropolitul Primat al României, am îngenunchiat dinaintea aleanului și ne-am rugat Domnului pentru mîntuirea poporului nostru și s-a umplut biserica de Lumina măririi Domnului și asupra noastră a venit duhul cel bun ca să sfătuim Sfat de pace în cetatea noastră.

Țara vrea pace ! Prea mult a fost pus spre pustiire cuprinsul țării. Peste cele patru aripi ale pămîntului a venit asupra noastră sfîrșitul nostru.

Cele înalte ale țării au pierit; puterea noastră s-a surpat; mulți din fiii țării au fost uciși; alții s-au risipit prin țări străine, unde cuprinși de foame se sfîrșesc.

Dar Domnul Dumnezeu s-a îndurat de țara aceasta. El a îmblînzit inima biruitorului către noi și a făcut dintr-însul tovarășul nostru de muncă pentru mîntuirea României.

Țărani, tîrgoveți, slujbași ori ce ați fi, aveți bună încredințare că biruitorul care intră în Moldova nu e setos de răsbunare, nu ucide, nu jefuiește, nu dă foc, nu pustiește !

Aci în Muntenia, averile, casele, cinstea noastră a tuturor a fost respectată.

La o laltă noi am muncit cîmpiile țării și ele au dat roadă. Dumnezeu a potolit mînia răsboinicului și a bine-cuvîntat munca noastră comună.

Nu vă temeți, fraților, și nu apucați drumul pribegiei.

Cu dor și gînd de pace ne întoarcem către voi și vă trimitem îndemn stăruitor să stați și să rămîneți cu toții la locurile voastre.

Ați apărat țara cu vrednicie. Datoria v-ați făcut-ope deplin. Mulți dintre voi au căzut apărînd moșia strămoșească. Astăzi, puterile voastre sunt frînte. O singură datorie către țară mai aveți: să nu părăsiți pămîntul țării, să nu lipsiți România de puterile voastre, să nu puneți brațul vostru în slujba unei cauze străine. Stați pe loc, fraților!

Rămîneți, între Carpați și Prut, nu faceți din acest rîu romanesc, hotarul despărțitor între inimile voastre!

Rămîneți pe pămîntul strămoșesc, lîngă bisericile clădite de Ștefan Vodă cel sfînt; rămîneți lîngă mormintele străbunilor și ale fraților voștri de luptă, lîngă holdele cari și de aci înainte vor hrăni neamul nostru.

Aveți încredere în Marele și milostivul Dumnezeu. Aveți încredere în pronia lui minunată care ridică pe cel surpat și din dărîmături scoate din nou la fața soarelui viața și mai frumoasă ca mai înainte!

Aveți încredere în viitorul tulpinei românești!

București, 11 Iulie 1917.

(Semnați): Dr. Konon Ar. Donici, Arhiepiscop și Mitropolit. Primat, Teofil M. Ploeșteanu, Vicar.

Arhiereul Valerian Râmniceanu, Vicar al Sf. Episcopii de Buzău.

Arhiereul Meletie Constățeanu, Vicar al Sf. Episcopii a Dunării de jos.

Iosif, Arhimandritul de scaun al Sf. Mitropolii.

Econom Ovidiu Musceleanu, Director al Cancelariei Sf. Sinod și al Consistorului Bisericesc.

EconomG.I.Gibescu,Directorul Cancelariei Sf. Mitropolii.

Arhimandritul Scriban, Directorul și Profesor al Seminarului Central București».

♦ Emil a primit vești de acasă, din București. Centrul orașului e prădat de Nemți, mahalelele de Bulgari și de Turci. Subt numele de rechiziție i se ia omului plapuma, salteaua, perina, covorul, paltonul, mîncarea, săpunul. Au ajuns gospodinele noastre să facă săpun din cîini. La bariere,

ocupanții stau ca corbii, nu cumva cineva de la țară să strecoare ceva în oraș. A ajuns 2 franci kilo de ceapă, 18 — de seu. Nu e pîine. Stă lumea cu zilele în fața brutăriilor, a măcelăriilor, a depozitelor de lemne. Situație jalnică. Nici nu știu ce să mai gîndesc ce or face Sanda și fetița, cumnata, mama-soacră. Prăpăd aici, prăpăd acolo. Dar o dată și o dată trebuie să se termine și calvarul ăsta. Nu or fi nici Nemții cu dinți de oțel.

(Daniel Șerban închise ochii. Se văzu într-un car tras de niște vaci costelive, cu frate-său, cu soră-sa, cu *Fräulein* Ilse, pierduți printre baloturi, în drumul spre Cernați. Auzi glasul fornăit al coanei Luxița povestind aprins despre «Războiu-ăl Mare». «Am văzut, Daniele mamă, cum e cu popoarele „civilizate". Cîinele e de rasă numai pînă vede pisica. în război nu există „civilizație", așa să știi».)

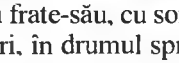

♦ Urîtă întorsătură din partea Rușilor, după focul nostru de artilerie de la Nămoloasa.

♦ Toată noaptea de 11 spre 12 Iulie, tunurile noastre au tras întruna de i-au năucit pe Nemți. Inamicul trimetea rachete colorate de ziceai că sunt focuri bengale. Degeaba, că nu ne-au descoperit pozițiile. Dealul Mărăștilor este luat de ai noștri, după ce mai întîi s-au cățărat la 100 de metri subt pozițiile inamice. Germanii au fugit în debandadă. Atacul a pornit la 4 dimineața. Seara, ai noștri au înaintat pînă lîngă Valea Șușiței.

♦ Brigada a 6-a din Divizia a 3-a trebuia să cucerească satul Mărăști și dealul Mânăstioara. Satul puternic fortificat de inamic. S-a procedat prin învăluire, ai noștri i-au surprins pe Nemți în tranșee și i-au căsăpit pe ăi de nu au apucat să fugă sau să ridice mîinile. Pe Români îi secerau din coastă cu

mitralierele. Ai noştri atacă din coastă, din spate şi frontal, acei care au răuşit să urce dealul. S-a luptat casă cu casă, tranşee cu tranşee. Unul dintre ofiţerii care au mers în fruntea trupei a fost Căp. Coravu. Pot spune fără modestie acelaşi lucru despre Popişteanu Emil şi despre mine. Mărin, care se ţinea ca umbra după mine, a fost rănit la un picior. Acum e în spital. «Da' i-am făcut praf, dom' locotenent». Şi sîngele îi şiroia din picior ca de la cişmea. Lîngă Mărin trăgea să moară un sergent. Faţa îi prinsese albeaţa şi nemişcarea morţii. Nu mi-am dat seama unde era împuşcat sau lovit de vreo schijă că nu se vedea nimic pe el. Şoptea ceva. M-am aplecat să aud ce spune. «Pe lumea ailaltă or fi boi ? Eei, Doamne !». Am mai stat niţei şi i-am închis ochii Zburau gloanţele pe deasupra, dar parcă nu-mi păsa. Nu îţi vine să crezi cum te înveţi cu moartea. Dimineaţă, Mărăştii era în mîinile noastre. Mi-aduc aminte de un Neamţ care s-a predat. Îi tremurau mîinile şi picioarele, tremura tot ca o piftie. Nu cred să fi avut mai mult: de 18 ani. Cred că numai de mers la răsboiu nu îi arsese lui. Cînd se predau, tuturor le piere trufia. Nu ai zice că au omorît nici măcar o muscă în viaţa lor.

♦ Opriţă Gheorghe al meu s-a apropiat de Nemţişor, i-a luat seama şi i-a dat bidonul să bea niţică apă, doar de i-o mai trece spaima. «Un copil, amărîtu' de el. Cred că e de o samă cu Georgică al meu». Nu pot spune în cuvinte recunoştinţa din ochii Neamţului. Of, Doamne...

♦ Nici dealul Mânăstioara nu a fost mai uşor cucerit.

♦ Mă gîndesc la Mărin, de nu ar rămînea săracul fără picior. Soldaţii cînd au un pic de timp să stea de vorbă se întreabă mereu cum e mai rău: fără mînă sau fără picior.

♦ Cu toate sforţările, cu mari perderi în morţi şi în răniţi rămaşi printre rîndurile de sîrmă ghimpată a inamicului, nu am răuşit să luăm acestuia Poiana Încărcătoarea.

În şchimb, trupele Ruseşti au răuşit după luptă violentă să pună mîna pe dealul Momâia, să facă prizonieri ofiţeri şi ostaşi şi să captureze 35 de tunuri, 8 dintre ele — tunuri grele.

♦ Nemţii se retrag şi se debandează. Victoria noastră e

fără greş şi cu toate astea, Armata a II-a primeşte ordin să se oprească pe poziţie. De ce ? Nici din slăbiciunea noastră, nici din puterea duşmanului ci, zice-se, din pricina dezastrului rusesc din Galiţia, din cauza Tarnopolului. Asta e dovadă cît te poţi bizui pe Aliaţi.

Averescu dă însă dispoziţiuni ca urmărirea duşmanului să continue.

♦ Nemţii se reorganizează.

♦ După 5 zile de luptc fără încetare, am obosit şi noi. Dar ne-am făcut datoria.

♦ Emil are o rană uşoară la braţul stîng, pentru care nu stă în spital.

♦ Am fost cu o bicicletă la Mărin la spital. Şi în spital e ca, pe cîmpul de bătaie, numai vaiete, numai suspine. Doar că răniţi, sunt în paturi şi că abia se văd din bandaje. Sunt şi cîte doi în pat. Altminteri, curat şi îngrijit. S-a bucurat Mărin cînd m-a văzut de parcă l-ar fi făzut pe Mîntuitorul. «Ce ziceţi, dom' locotenent, îi batem pe vrăjmaşi ?». «Eu aşa zic. Mărine». «Şi ne-o da şi pămînt, că aşa a zis Maiestatea-sa". «Neapărat, că doar e Rege şi şi-o respecta cuvîntul». «Mă gîndesc la muiere şi la ăi doi copii şi la vitişoarele mele. Le-or fi luat Nemţii ?». «De, Mărine, cine ştie. Am auzit că iau şi clopotele de la Biserici să le facă ghiulele. Ăştia nu au venit să ne crească. Tu să te faci bine şi să ne vedem la casele noastre». «De n-oi ieşi şoimănit din spital...».

Am stat de vorbă cu doctorul care l-a operat. Zicea că piciorul e salvat, doar că s-ar putea să îi rămînă ţeapăn. Mi se rupe sufletul de Mărin. Dacă stătcam noi neutri, cîte vieţi pe care nu le-am fi perdut, cîţi oameni care nu ar fi fost schilodiţi. Că Neamul tot ni-l întregeam noi odată. Iar Marile Puteri au să ne puie beţe-n roate şi de ar fi să murim pînă la unul. Singurul lucru care îmi susţine moralul e întregirea Neamului şi voinţa de a vedea Ţara curăţată de vrăjmaş. Încolo mă mistuie dorul de a îmi vedea fata şi pe Sanda, dorul după un trai omenesc. Cît de supţire e stinghia dintre un trai omenesc şi traiul în potriva omului, ca şi aţa care desparte viaţa de moarte. Oricînd şi

oriunde, acum eşti, acum nu mai eşti, dar la răsboiu ata parcă nici nu mai este. Nu mă pot plînge de curaj în fata luptei, şi a morţii prin urmare, dar adesea parcă am în suflet o pîclă neagră. Şi cînd te gîndeşti cîţi hatalăi ca brazii bat Calea Victoriei şi cafenelele, învîrtiţi pe la fel şi fel de birouri ca să nu vadă frontul. Eu şi de aş fi putut nu m-aş fi învîrtit. Unde mi-ar fi fost onoarea de ofiţer ?

♦ Nu răuşim să cucerim Măgura Caşinului, bine întărită de inamic cu mitralierele în etaje, cu tranşee întărite şi cu şiruri de sîrmă ghimpată, cu atît mai mult cu cît Ruşii refuză absolut să ne ajute la dreapta. Trupele noastre se află pe linia Măgura Caşinuiui-Măgura Seciul. Peste tot, pentru fiecare palmă de loc, perderi de vieţi şi oameni schilodiţi şi de la noi şi de la vrăjmaş.

♦ Tocmai cînd noi biruim la Mărăşti, Ruşii fug de la Tarnopol. Nesprijiniţi de ei, trebuie din nou să trecem în defensivă în fata inamicului care îşi grupează toate forţele în potriva palmei de pămînt ce ne-a mai rămas. Sunt foarte îngrijat.

♦ Se vorbeşte că Puterile Centrale urmăresc pace separată cu Ruşii. Se gîndesc că, fără sprijinul Ruşilor, noi am fi o îmbucătură, după care ei şi-ar putea concentra toate forţele pe frontul dc Vest.

♦ Ludendorff şi Hindenburg se pare că sunt mari partizani ai păcii separate.

Că ei au perdut războiul e limpede, că altfel ar umbla după pace ? Dar cu ce ne alegem noi, asta e, şi nu e clar deloc.

♦ Ludendorff şi-a adus iară elita armatei sale în România, dovadă a celor spuse mai înainte.

♦ Forţele româno-ruse se regrupează în Nordul Moldovei unde e mare primejdie de atac austro-german.

♦ Rohr, Mackensen, Gerok sunt puşi toţi pe capul nostru şi se pregătesc intens. Cred că voiesc să ne prinză iară ca într-un cleşte.

♦ Se vorbeşte că Diviziile 13 şi 34 Ruse vor să înceteze ostilităţile în potriva Germanilor, tocmai acum cînd avem atîta nevoie de sprijinul lor. Bine ar fi să fie numai vorbe.

♦ 5 spre 6 August, mare bombardament asupra trupelor ruseşti de pe malul Şiretului. Obuze, şrapnele, mitralii cad ploaie peste Ruşi şi peste noi. Nemţii dau cu gaze asfixiante. E o pîclă groasă, mai ales peste Pădurea Neagră. Lîngă mine, un plutonier a murit asfixiat. Suferea de astmă, săracul. Ăsta n-a putut să fie dat la partea sedentară ! Moartea de glonţ e o fericire. Doamne, cum horcăia, cum s-a învineţit, cum a făcut spume la gură, cum se zbătea pînă s-a îndurat Dumnezeu de el. Mă ustură ochii şi gîtul şi am o stare generală de abia mă mai ţin pe picioare. Dacă la asta le serveşte Nemţilor civilizaţia, halal de ea !

♦ Ruşii au abandonat poziţia de la Străjescu şi ne-am aliat singuri în miez de noapte subt focul inamicului.

♦ În sfîrşit, am izbutit să ne legăm iară de rămăşiţele Diviziţiei 34 ruseşti. Ne sprijinim pe Siret, în dreptul Furcenilor. Ruşii pleacă iar de pe poziţie şi ne lasă flancul drept descoperit. În Valea Jugastru, o companie a Regimentului 32 a fost distrusă. Nu aveau adăposturi în potriva artileriei. Printre cei căzuţi a fost şi Căpitanul Andreescu.

♦ Frontul Românesc a fost rupt. Restul Regimentului „Mircea" se retrage spre podul de la Cosmeşti.

♦ La atacul Nemţilor răspundem cu focul de baraj al Artileriei, cu mitralierele şi cu baioneta. Duşmanul are mari perderi.

Atacaţi cu furie de duşman, soldaţii noştri sunt osteniţi, de 3 zile şi 3 nopţi nu au închis ochii. Dar şi inamicul e obosit şi nu mai atacă.

♦ «Dom' locotinent, zice soldatul Costică Vasile, mi-aş da şi boii pe un ceas de somn, şi pe un chetroi, da' să dorm că nu mai poci !». «Cui îi spui, măi Costică ?! Eu i-aş da şi pe Ruşi». Au rîs băieţii, săracii. De unde or mai fi avînd putere să şi rîdă... L-am bandajat pe Samuilă cum m-am priceput. I-a intrat o schijă prin ureche. I-am scos schija şi l-am pansat cum m-am priceput. «Dom' locotinent, dacă vă vede ăia de la ambulanţă, vă face infermelă».

♦ Pentru prima oară de cînd sunt pe front, am adormit de-a-mpicioarele şi chiar am mers dormind. Visam că făceam pluta într-un lac plin de nuferi ! M-a trezit un obuz care a explodat la 10-15 m de mine. Cum de am scăpat întreg, mă minunez. Pârvulescu adormise cu mîna în buzunarul de la piept, unde ţine cărţile.

♦ Diviziile 5 şi 9 sunt comandate de Generalii Razu şi Scărişoreanu, adică ţin dc Corpul VI de Armată, comandat de Gen. Grigorescu Eremia.

♦ A sosit în a 3-a zi a bătăliei şi Gen. Rus Ragoza spre a sprijini pe Gen. Christescu. Toţi sunt comandanţi încercaţi, dar şi ai Austro-Germanilor sunt.

Cred că luptele care se pregătesc vor hotărî soarta Ţării. Doamne ajută ! Dacă pe lume nu ar fi speranţa, cum am putea trăi ?

♦ Toată ziua, baraje de artilerie şi ale noastre şi ale duşmanului. La aripa dreaptă a Diviziei 9 Române, Ruşii se retrag şi ne lasă flancul descoperit.

♦ Subt comanda Col. Poetaş, călare, care trece vijelios printre soldaţi, ai noştri au contra-atacat, lucru la care Nemţii nu se aşteptau. Ba mai mult, ai noştri îi trag după ei şi pe Ruşii care părăsiseră poziţiile şi nu se lasă intimidaţi de focul de baraj al inamicului. Morţi mulţi şi răniţi. Din Regimentul 34 a scăpat un singur ofiţer, rănit şi acela. Ceilalţi — seceraţi. Duşmanul a fost gonit din poziţiile noastre.

♦ Ce scurt şi impersonal sună comunicatele şi cîtă durere e îndărătul lor ! Cîte vieţi secerate, cîte lăcrămi, cîte suflete zdrobite. «Atîţia morţi (x), atîţia răniţi (y) şi pagube materiale în valoare de circa x lei» !

♦ Gen. Christescu, în înţelegere cu Gen. Ragoza, ia contraofensiva.

Avioanele noastre bombardează şi mitraliază pe inamic ca şi ale sale pe ai noştri. Am învăţat multe de la 1916 pînă acum. Asta se vede, cu toate perderile cîte le suferim. Mă gîndesc cînd au să se termine toate astea. Mai bine să nu mă mai gîndesc că mi se pare fără sfîrşit.

♦ Divizia 13 Română a trecut Siretul şi se află între Mărăşeşti şi Pădureni, pregătită de luptă.

♦ Lupte crîncene. Comandanţi lipsiţi de prudenţă, mai ales dintre infanterişti, duc trupele şi pe ei înşişi la masacru. Regimente, ce a mai rămas din ele, trebuie scoase din luptă.

Am văzut un sublocotenent de Infanterie cum zbiera la nişte amărîţi de soldaţi şi îi ducea cu pieptul în bătaia mitralierelor nemţeşti, că dacă n-ar fi fost şi el rănit în urma isprăvii ăstei;- la Curtea Marţială merita să ajungă. Nu ştiu dacă nechibzuinţa nu o mai rea şi decît laşitatea. Cu ce drept i-a dus bezmeticul ăia pe bieţii oameni la moarte ? Am aflat că «eroul» e feciorul Gen. Corcescu. Cu atît mai rău.

♦ Duşmanul are cuiburi de mitraliere cu care ne seceră, pe care artileria noastră nu le nemereşte.

La un moment dat, cînd comandantul unui batalion e rănit îi ia locul un cpt. francez, Raymond Gras, pînă este şi el rănit şi evacuat. Cad comandanţii unul după altul. Sublocotenenţii ajung să preia comanda companiilor şi sergenţii pe a plotoanelor.

♦ Un soldat rănit îmi spune: «Mult aş vrea, dom' locotinent, s-apuc şi eu ziua cînd şi-or lua veneticii ăştia tălpăşiţa. Barim pîn' atunci de-aş trăi ?». Ce să îi spun, săracul. Că poate nu mai apucă nici miezul nopţii. Nimic nu e mai sfîşietor ca rănitul fără speranţă. Doamne, ţine-mă teafăr !

Emil a dat semnalul de retragere unui grup dc trăgători culcaţi la pămînt. Le-a dat o dată, de două ori, de trei ori. Nimic. Erau cu toţii morţi în poziţie de atac.

Niciodată nu l-am văzut pe Emil mai tulburat ca acum.

♦ Toată ziua, atacul artileriei Române. Trupele Române aşteptau începerea atacului, tocmai cînd Ruşii din Divizia 71, care defilaseră marţial pe cai, anunţă că au rupt frontul şi că se retrag ! Se vede treaba, o hotărîre a comitetelor revoluţionare ale Armatei lor. Ai noştri înaintează subt ploaia de foc a cuiburilor de mitraliere nedistruse. Gen. Ragoza, fără a preveni pe comandantul român, a dat ordin de suspendare atacului. Ruşii s-au retras de-a lungul liniei ferate Mărăşeşti-

Panciu. Nemții izbesc prin locurile părăsite de Ruşi. Ofițerul de la Cartierul Rus raportează că trupa lor nu mai ascultă de comandanți. Situație cît se poate de gravă pentru noi. Un alt regiment al nostru este distrus în două zile.

♦ Infanteria duşmană se apropie de Mărăşesti. Ca să facă față. Gen. Scărişoreanu pune la bătaie ultima rezervă, Regimentul 9 Vînători. După lupte, satul Mărăşesti. Gara şi Fabrica de zahăr ne rămîn nouă.

♦ 27, 28 şi 29 Iulie sunt zilele celei mai cumplite bătălii în fruntea căreia s-a aflat Divizia 9, care, prin jertfele sale în oameni şi în armament, se poate mîndri că a închis drumul duşmanului spre Mărăşesti. Printre cei căzuți a fost şi un maior, Căpitanul Adrian, curios, dar aşa îl chema pe maior. Căpitanul, pe care l-am cunoscut în casă la Dl. Col. Ionescu Şerban. Ceva rudă cu d-na Col. Un ofițer distins, care făcuse Saint-Cyr, licențiat şi în Drept. M-a impresionat moartea lui. Două projectile îi tăiaseră picioarele. Doi soldați încercau să îi stăvilească hemoragia. «Vă mulțumesc, băieți. Să vă bucurați şi pentru mine cînd s-o termina răsboiul». Cu aceste cuvinte a plecat din viață. Plîngeau soldații în jurul lui de parcă şi-ar fi pierdut un părinte.

♦ Între Gen. Christescu şi Gen. Ragoza nu a fost cine ştie ce înțelegere. Fiecare cu părerile lui şi nu se potrivau unele cu altele. Gen. Christescu avea de înlocuit golurile lăsate de trupele ruseşti, de trecut o mare criză tactică. Christescu nu e prea bine văzut nici de Marele nostru Cartier General. De aceea, în locul lui, ia Armata I a fost adus Gen. Grigorescu Eremia. Asta a făcut o defavorabilă impresie în ofițerime, care îl prețuieşte mult pe Gen. Christescu. Mai toată lumea crede, pe drept sau pe nedrept, că aici e mîna lui Ragoza, care are mare trecere la Cartierul nostru. Aşa s-a făcut că Armata a IV-a Rusă şi I Română au fost date subt comanda lui Ragoza. Noroc că nimeni nu a uitat vitejia Gen. Grigorescu Eremia la Oituz.

♦ Pînă la urmă, comandamentul Artileriei Româno-Ruse i s-a dat Gen. Grigorescu Eremia. Despre dînsul am auzit şi noi că ar fi în mare dragoste cu o cocoană de neam, din

boierimea asta de prin Moldova. Altminterea, dînsul este însurat şi cu copii ca mine de mari. Nu are dreptate el Popişteanu Emil cînd zice: «Răsboiu-nerăsboiu, viaţa merge mai departe» ? Ferice de D-l Gen.

♦ Bombardament continuu al inamicului asupra trupelor ruseşti şi româneşti. Gaze toxice date de Nemţi, care omoară populaţia civilă rămasă în satele din prejur. Bombe incendiare cad asupra caselor din Diocheţi şi din Movilita. Artileria Rusă ţine foc neîntrerupt.

♦ Ruşii pleacă iară de pe poziţii, spre marea întristare a Românilor.

♦ Atacul german pare de neînfruntat. Românii aduc în luptă şi batalionul de rezervă. Asalturile Alpinilor nemţi sunt zadarnice: liniile româneşti rezistă şi nu mai pot fi date peste cap.

♦ Nemţii încep bombardamentul pădurii Prisaca, unde se află ai noştri. Obuze de mare calibru, grenate, şrapnele, mine explozibile se abat peste adăposturile şubrede, nisipoase ale noastre, plus gazele asfixiante şi lacrimogene. Oamenii noştri, după zile şi nopţi de neodihnă şi de dezastru, sunt istoviţi. Dintr-un întreg regiment al nostru scapă 80 de soldaţi şi 8 ofiţeri. Moare în luptă şi Căp. francez Vernay. Săracul ! Să mori în ţară streină.

La un moment dat, situaţia e desperată. Pădurea Prisaca e în mîinile Nemţilor. Totuşi, podul de peste Siret rămîne în mîinile noastre. Dar perderile sunt foarte mari.

Ai noştri aruncă în aer podul de la Cosmeşti-Băltăreţu.

♦ M-am trezit cu un val de pămînt peste mine în tranşee. Abia m-au scos băieţii. Doamne, cînd o fi să mi se termine zilele, fă să nu fiu îngropat de viu. «Staţi aşa, dom' locotinent, că nu s-a-ntîmplat nimica, staţi aşa, uşurel». Şi băieţii mă băteau pe faţă să îmi revin că mă înăbuşisem. Pe urmă şedeau pe lîngă mine ca nişte cloşti. Of, săracii ! Doamne, fie-ţi milă să nu murim degeaba !

♦ Nemţii atacă prin artilerie şi gaze pe Ruşi şi le rup frontul. Ruşii sunt aduşi înapoi pe poziţie de Cazacii din

Regimentul Zamurskaia, cu lancea şi cu nagaica.

♦ Gen. Averescu scurtează linia frontului său pe linia pîrăului Vizantea şi din trupe disponibile formează detaşamentul de flanc Alexiu.

♦ La 2 August, Alexiu atacă hotărît pe Nemţi şi încurajează astfel trupele ruseşti.

♦ Din nou apare un gol între Români şi Ruşi. Moment favorabil pentru un atac german spre Mânăstioara, bombardament violent de artilerie, gaze.

Cu toată vitejia Regimentului 33 Român, situaţia ar fi compromisă dacă nu le-ar veni în ajutor şapte baterii de artilerie române şi trei ruse. Printre morţi şi Căp. francez Daru. S-or fi gîndit vreodată Francejii ori Ruşii pe unde aveau să le putrezească oasele ? Ce ştie omul despre viaţa lui ? Ce îţi e scris în frunte îţi e pus.

♦ Cu toate perderile, 2 August e o zi bună pentru Români, îi pun pe Alpinii bavarezi cu botul pe labe.

♦ Pe 3 seara, iar atac german, din nou respins.

♦ M. S. Regina vine pe frontul de luptă şi în tranşee. Nu strică să vadă şi regii situaţia omului de rînd, mai ales în răsboiu. Şi M. S. Regele a venit pînă în cele mai înaintate poziţii. Putea să îi nemerească şi pe ei vreun glonţ, vreo schijă.

M. S. Regele comunică ofiţerilor că Britanicii, prin prim-ministrul Lloyd-George, au trimes telegramă de felicitaţiune Românilor, la Iaşi d-lui Brătianu, pentru vitejia noastră dovedită într-un an de răsboiu. Merităm şi noi premii de consolare !

♦ Baraje de artilerie germană. Distrug Fabrica de zahăr din Mărăşesti. Izbesc în Viile Negroponte. Artileria româno-rusă trage cu precizie peste valurile duşmane. Gara e apărată de ai noştri cu toată invazia duşmanului, a bombardelor, a aruncătoarelor-de-mine. Satul Mărăşesti e bombardat încrucişat de tunurile inamice. Totul e un nor de fum, de praf şi de gaze.

♦ Sătenii, ascunşi care pe unde pot, se strecoară pînă în liniile noastre şi ne aduc cîte ceva de mîncare şi apă. Ne trezim la un moment dat cu o femeie cu un coş enorm în cap. Îl dă jos

şi ne împarte colaci fierbinţi de nu îi puteai ţine în mînă. «S-o împlinit azi anu' de cînd mi-o murit feciorul pe front: să fie de sufletul lui». Ne descoperim. Ne mirăm unde a copt colacii. «Acasă, în cuptior. Cură boambele, da' mie nu-mi pasă. Cîte zile are omul...».

♦ D-l Gen. Grigorescu Eremia stătea să cadă din picioare de osteneală mai zilele trecute, ca toţi oştenii. Nu se mai ştia de cînd nu dormise. Văzînd situaţia că merge cît de cît mai spre bine, M. S. Regele îi zice d-lui Gen.: «Generale, noaptea asta poţi să te odihneşti». «Da, Maiestate, dar teamă mi-e că dacă mă culc noaptea asta, mîine seară eu mă trezesc la Bârlad, iar Maiestatea-Voastră peste Prut».

♦ La o extremitate a Diviziei 13 lipsesc cam 150 metri de sîrmă ghimpată în linia noastră de apărare, loc pe unde se infiltrează inamicul, luîndu-ne prin surprindere. Suntem în mîinile duşmanului.

♦ Gen. Popescu Ion cheamă în ajutor întreagă rezerva Diviziei de la Rateşul lui Harèt. Mărăşeştii e locul unde se joacă soarta Ţării. Ori noi, ori ei. Iureşului năvălitor al duşmanului i se opune dintr-o groapă Căp. Ignat Grigore cumitraliorii lui. Mor seceraţi pînă la unul. Vitejia lor a făcut armata de ajutor să se apropie cîţiva kilometri de locul hotărîtor. Din pădurea Răzoare, vrăjmaşul vine valuri-valuri şi pare să ţie situaţia în mînă. Se dau lupte sălbatice corp la corp.

♦ Nu mai e timp să te gîndeşti la nimic. Nici la tine, nici la ai tăi.

♦ Linia întîi a apărării noastre sfărîmată, duşmanul la 800 m. de linia artileriei noastre. Rezervele noastre sosesc în momentul cel mai critic. Ele sosesc din trei direcţii şi, în ciuda mitralierelor germane, înaintează ordonat, spre uimirea Ruşilor, care trag cu tunurile neîncetat în Nemţi. Nemţii sunt derutaţi. Urmăriţi de batalionul Drăgănescu, Nemţii îşi aruncă arme şi căşti şi fug. Urmăriţi de ai noştri, Germanii se retrag pe Valea Şuşiţei.

♦ Eşecul din 6 August 1917 le-a dovedit Germanilor că pot fi învinşi de cel ce îşi apără Ţara şi Neamul.

♦ Mărăşesti se vorbeşte cam de 20 000 de soldaţi morţi şi de vreo 400 de ofiţeri.

♦ Oare Aliaţii preţuiesc jertfa noastră de acum şi jertfa noastră de totdeauna de a fi fost zid în calea năvălitorilor ? Sau poate cred că totul li se cuvine. Cît sînge al nostru a curs pentru fiecare victorie.

♦ Şi în acelaşi timp cu Mărăşeştii se dau luptele de la Oituz. Oituzul atîta de încercat în 1916. Cînd mă gîndesc la aşezări ca Târgu-Ocnii şi Grozeşti, bombardate cu sălbăticie, puse la pămînt:, cu oamenii plecaţi în bejanie, mă apucă jalea.

♦ Urmărind să izgonească inamicul de pe Dealul Stiborului, cavaleria şarjează la baionetă. Căp. Brăileanu este izbit de o grenată. Moare strigînd «înainte, băieţi !». I-au rămas trei copii, soţie, mamă şi tată. Mă gîndesc mereu la jalea celor care rămîn în urma celor căzuţi.

Ce să mai spun de soldatul grănicer Muşat Constantin, care ieşise din spital cu o singură mînă şi care a cerut să meargă din nou pe front pentru a arunca grenate. Aşa l-a găsit moartea.

Mă gîndesc de multe ori cine va mai şti în viitorime numele acestor eroi. Ei sunt legaţi de un moment din istoria Ţării. Cine stă să prefire numele necunoscuţilor care au căzut pentru apărarea ei ? Istoria ţine minte regii, demnitarii, unii generali, unele căpetenii. Fără omul de rînd, cu numele perdut, Ţara nu ar mai fi Ţară.

♦ Ziua de 6 August este sîngeroasă pe frontul de la Oituz. Inamicul încearcă, la fel ca la Mărăşesti, să ne străpungă frontul, dar nu izbuteşte. Atacurile sunt continue şi obosesc inamicul dar şi armata noastră.

Detaşamentul nostru de atac rezistă: perderi mari în oameni. Inamicul nu răuşeşte să ne spargă frontul. Dă cu bombe incendiare peste Tîrgu-Ocna. Bătălia de la Coşna pune punct bătăliei din munţii Oituzului.

♦ Lupte aprige şi la Vârful Cocoşilă, punct care domină regiunea de luptă. Izbutim să punem mîna pe această cotă. Sute de soldaţi morţi şi răniţi, nemaivorbind de ofiţeri. Fiecare

biruinţă sau înfrîngere a noastră nu pot să nu o socotesc în vieţi omeneşti.

♦ Pe linia Ireşti-Şuşiţa. din nou atacuri duşmane în liniile ruseşti care părăsesc poziţia înainte chiar de a aştepta întăririle române. E limpede că Ruşii nu mai vor să lupte. Zvonurile de pace separată a Puterilor Centrale cu noua putere din Rusia s-ar putea să fie adevărate.

♦ În 15 spre 16 August, Românii răuşesc să se întîlnească şi să se sprijine iară pe trupele ruseşti şi să oprească înainterea germană. Germanii atacă din nou linia rusă şi Ruşii din nou pleacă de pe poziţii. Germanii urmăresc peste tot unde sunt Ruşi şi străpung frontul. Germanii ocupă Dealul Ireştilor şi Ireştii.

♦ Între Ireşti şi Muncelu e aproape situaţia de la Mărăşesti.

♦ Am obosit să mai fac şi însemnările astea. Le va ceti cineva vreodată ? Îşi va da seama de durerea din care sunt pornite sau i se vor părea rînduri puse pe hîrtie de om care nu are ce face ?

Cît sunt de copleşit de oboseală, de nemîncare, de gînduri întunecate, mă străduiesc să aflu tot ce se petrece pe front şi să însemn aici. Dacă sunt oameni care înfăptuiesc aceste lucruri, eu de ce nu m-aş osteni măcar să le însemnez ?

♦ Gen. Averescu trebuie să bareze Valea Şuşiţei şi să împiedece pe duşman să întoarcă frontul Armatei a II-a. Ai noştri trebuie să aştepte, doarece Gen. rus Elcianinov spune că trupele lui sunt istovite. Noi ce să mai zicem de ale noastre ?

♦ Dealul Porcului, alt punct de înfruntare pe viaţă şi pe moarte. Duşmanul vine pînă aproape de linia noastră, dar nu izbuteşte să o străpungă. în noaptea de 18 August e linişte din cauza oboselii celor doi duşmani. Pe 19 August încep iară focurile de artilerie. Nu mai e timp să schimbi o vorbă cu nimeni. Emil a aflat că i-a murit tatăl, a aflat după ce îl înmormîntaseră. D-l Col. Ionescu Şerban e tare îngrijat de soarta soţiei sale, din zona ocupată. Mărin, săracu', e tot în spital. Ai noştri îi izgonesc pe Nemţi la vale de pe Dealul

Porcului. Un căpitan rus venit în ajun de la Petrograd cere voie să conducă el atacul. Îl cheamă Skakun şi e decorat cu Ordinul „Sfîntul Gheorghe". Adună Ruşi dintre cei fugiţi de prin regimente, goleşte jumate sticlă de rom, se închină, porneşte vijelios înainte şi îi pune pe fugă pe Nemţi. Aflăm de la prizonieri germani că trupele lor au refuzat o nouă ofensivă. Rebelii au sfîrşit la plotonul de execuţie. Deci a început insubordonarea şi în rîndurile Nemţilor.

♦ La Muncelu, comanda o au generalii Popescu I. şi Broşteanu. Avem perderi mari. Mitralierele nemţeşti fac prăpăd. Explozia unui obuz îl omoară pe Gen. german Von Weinninger. La Dragoslavele le murise Gen. Pecht. Nouă ne-au murit Praporgescu şi Drăgălina.

♦ Pe 22 August, pe Dealului Secului, un glas supţirel care chema soldaţii la atac e tăiat de gloanţele nemţeşti. Soldaţii strigă: «A murit duduia sublocotenent Ecaterina Teodoroiu». Fusese, cică, fată în casă la o familie, apoi, ca cercetaşă, făcuse muncă de infirmieră la Spitalul Militar din Târgu-Jiului. Cînd au venit Nemţii peste Gorj, ea a pus mîna pe armă şi a plecat pe front. În veci să îi fie pomenite numele şi vitejia. Parcă nici o moarte nu m-a durut mai mult şi nu mi s-a părut mai nefirească.

Fusese luată prizonieră de Nemţi. Izbutise să fugă şi să îşi regăsească unitatea. La Filiaşi fusese rănită la picioare. Nimic nu a descurajat-o şi nu a făcut-o să îşi lase arma din mână. Doar moartea. Îşi doarme somnul de veci în satul Fiţioneşti, la locul numit Poenile. Odihneşte, Doamne, sufletul ei viteaz!

♦ Austro-Germanii au obosit şi nu le mai vin forţe proaspete.

♦ Mă topesc de dor de acasă. Abia aştept să îmi văd fata şi soţia, precum şi familia ei. La spital, la Mărin, le-am întîlnit pe d-şoarele studente Romaşcanu şi Zadurian. Cînd clipeşte din genele ei negre, d-şoara Romaşcanu, Alice, te seacă la inimă cît de împietrită ţi-ar fi de urîta privelişte a războiului. Bine că mai e şi cîte ceva frumos pe lume la care să te gîndeşti.

♦ La Cireşoaia se plănuia un atac Româno-Rus în

potriva inamicului, pentru 26 August. Gen. Ragoza cere însă amînarea, deoarece Divizia 49 rusească abia sosise şi avea nevoie de odihnă. De fapt, trei regimente ruseşti nu voiau să lupte. Se amînă atacul pe două zile. Inamicul e bine fortificat pe Vârful Cireşoaei, cu cuiburi de mitraliere, de unde îi seceră pe ai noştri. Printre cei căzuţi, voluntarul bucovinean Grămadă Ion. El a cerut să meargă în linia I. Era un adevărat intelectual şi scriitor, doctor în Litere al Universităţii din Viena.

Eşecul nostru de la Cireşoaia poate fi pus şi pe scama bunei organizări a duşmanului, cu cîte trei rînduri de sîrmă ghimpată, cu cuiburi de mitraliere în trei părţi, dar şi pe a comandamentelor noastre care au tras unul hăis şi altul cea: başca lipsa de coordonare dintre Comandamentul Român şi acel Rus. De bună-voinţă a Ruşilor de a ne ajuta nici nu face să vorbim!

♦ În Rusia a izbucnit revolta lui Kornilov. De Cireşoaia cui să îi mai ardă ? Ruşii dau ordin de încetare a ofensivei. Încetăm şi noi ofensiva şi rămînem în faţa duşmanului care şi el rămîne în defensivă.

♦ La începutul lui Septemvre, Împăratul Wilhelm a vizitat frontul Român. A trecut mai întîi prin zona ocupată, a depus o coroană de flori pe mormîntul Regelui Carol, la Curtea de Argeş, cum ordonase să se pună coroană şi în 1916 cînd au năvălit Nemţii în Ţară, s-a întîlnit cu Regele Ferdinand al Bulgariei, pe pămînt românesc cotropit de bulgari; de pe măgura Odobeştilor, a contemplat Moldova, pe care vrea să o cucerească. Cică ar fi venit cu gînd să îl prindă pe Majestatea-sa şi să îl plimbe în cuşcă prin faţa trupelor. Dar iacătă că nu mor caii cînd vor cîinii!

♦ Cîţi morţi am văzut, cîte trupuri sfîrtecate, cîte răni pe care mintea omului nu le poate închipui,cîţi cai cu măruntaiele afară, cîte vite moarte pe margine de şanţ, cîte aşezări năruite, pîrjolite, schilodite ca şi oamenii, cîţi oameni bejeniţi, cred că nici într-o mie de ani de viaţă fără de răsboiu nu aş fi putut vedea. Închipuirea omului e tare slabă faţă de grozăviile ce ţi le

poate înfăţişa viaţa. Între mine cel care a intrat în Războiu şi a trecut Carpaţii spre fraţii noştri de acolo şi acela ce am ajuns astăzi e deosebirea ca dintre un prunc şi un moşneag. Cum să numesc ceea ce am trăit un an: viaţă au închipuire bezmetică ? Mă simt atîta de schimbat în sufletul meu de parcă am şi uitat cine eram un an mai înainte. Afară de grija ce o am de familia mea, am o grijă grea şi înăduşitore: fi-va oare întregită Ţara cu fraţii noştri de subt stăpînire streină, au Marile Puteri ne vor milostivi cu ceva firimituri de la ospăţul lor ?

Rău îmi pare că mă îndoiesc de ceva de care Dl. Col. Ionescu Şerban şi Emil sunt siguri. Dea Domnul să fie cum spun ei !

♦ Misionari ai revoluţiei din Rusia, deputaţi ai comitetelor revoluţionare de acolo, mai toţi lucrători industriali şi ovrei, au sosit la trupele ruseşti de la noi. Tot timpul, în rîndul lor se ţin întruniri pentru a lămuri soldaţii simpli, ţăranii lor, mujicii, ce să înţeleagă ei din prefacerile din ţară şi cum să ia parte la ele. Îi înţeleg şi pe ei că nu mai vor să lupte şi că vor să vadă pacea cu orice preţ cînd li se spune că ce are omul simplu din Rusia de împărţit cu omul simplu German. Sunt lucruri care nu sunt de glumă. Mă gîndesc şi mă pun în situaţiunea lor. Dar toate astea nu sunt în folosul nostru care ne apărăm Ţara, cu toate că nici Românul simplu nu are nimic de împărţit cu Germanul simplu. Noi trebuie să scăpăm de toţi Nemţii de pe pămîntul nostru fie ei *voni* ori oameni de rînd. Să meargă şi să împărţească ce au de împărţit la ei acasă şi să ne lase pe noi să ne rînduim după mintea şi după priceperea noastră.

♦ Nemţii au dus o propagandă dibace în rîndurile armatei ruseşti prin manifeste şi printr-un ziar socialist nemţesc tradus în ruseşte. Nemţii le promit Ruşilor pace fără anexiuni şi fără despăgubiri, ba le mai spun că în Rusia se împărţesc marile moşii din care ei, de pe front, nu au să mai apuce. Îi îndeamnă să nu îşi mai asculte comandanţii; ca la Tarnopol, unde ofiţerii porniseră la luptă şi soldaţii îi împuşcau din spate. În Iunie, se pare că Diviziile 13 şi 34 Ruse au semnat înţelegeri cu Nemţii să nu mai lupte. Asemenea propagandă în care i se vorbeşte

bietului mujic de pămînt şi de terminarea unui răsboiu de care e toată suflarea sătulă e firesc să pună pe gînduri oameni simpli, care abia de se dezmeticesc ce se întîmplă în ţara lor. Propaganda nemţească poate ameţi şi lume mai luminată şi mai cu pretenţii decît nişte bieţi soldaţi, ţărani, mai toţi neştiutori de carte. Este pentru prima dată cînd cineva le arată că au o putere şi un cuvînt de spus.

♦ Mai pătrunde cîte ceva din ziarele de la Bucureşti. Numai laude la adresa Nemţilor. Şi dacă e să te potriveşti, niciodată nu i-a fost României mai bine ca subt ocupaţie. Toată lumea de pe aici e pornită pe nişte gazetăraşi ovrei care scriu, ca de pildă, la *„Gazeta Bucureştilor"*, şi pe nişte dolmeceri ovrei, şi nu se supără pe d-1 Lupu Costachi, boier de viţă, girant la Ministerul de Interne subt ocupaţie, care le dă Nemţilor mai mult decît cer, şi pe d-1 Stere, boier român basarabean, pe d-1 Carp, pe d-1 Tzigara-Samurcaş, Prefectul Poliţiei Capitalei, care, cică, împreună cu d-1 Lupu Costachi le-ar fi dat Nemţilor listele cu «suspecţii» cari uite aşa ajunseră deportaţi în Bulgaria, că gîndeau anti-german. Şi pe d-nii Costică Disescu şi Nolică Antonescu din Acţiunea Naţională, refugiaţi la Stockholm, care ponegresc pe Brătianu şi pe Rege că au intrat în răsboiu în timp ce dumnealor suferă în Suedia!

♦ Cred că după Unirea Principatelor, Răsboiul de acum este cel mai însemnat eveniment din viaţa poporului nostru. Dacă se înfăptuieşte Unirea, ajută-ne Doamne, intrăm şi noi în rîndurile statelor moderne şi sper să fim luaţi în seamă cum se cuvine. Pe mine mă doare să văd cum popoarele mici sunt la mîna celor mari, care te asvîrlu de colo dincolo ca pe nişte jucării.

♦ În lume se întîmplă lucruri însemnate. Poate că are dreptate Take Ionescu zicînd că vor peri imperii şi că mare însemnătate va avea America. Eu mă gîndesc şi la Imperiul Rusesc, mare şi necuprins, în care cine ştie cîte dureri or fi mocnind şi acuma sparge buba. La urma urmei, ce ştim noi de viaţa altor ţări? Ce spun ziarele: şi ce spun — ştim. Acelaşi eveniment e înfăţişat de fiecare ziar după interesele sale. Cum va fi viaţa mea cu Sanda după atîta despărţire, cînd abia ne

dedasem unul cu altul ? Aceasta bineînțeles dacă scap cu viață şi întreg. Dar dacă nu scap întreg ? Mărin, săracul, a rămas cu un picior țeapăn. «Cum o să mai ar eu şi-o să mai seamăn şi-o să mai clădesc şira de paie, şontorog aşa, dom' locotenent ?». Şi eu ce să îi spun decît «Lasă, Mărine, că ai să te înveți!». Te roade o gheată şi tot nu poți să te înveți. Din cîte aflu, tata-socru şi cumnatul Toader ar fi bine-sănătoşi.

♦ Alteța-Sa Principele moştenitor Carol a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", pentru fapte de eroism, aşa a zis d-1 Gen. Presan în cuvîntare. Pe 3 Octomvrc, A. S. a împlinit 24 de ani. Despre eroismul A. S. mai bine decît cîinele Său fox cred că nu ştie nimeni...

Sovieturile au răsturnat Guvernul provizoriu şi au arestat pe miniştri. Kerenski cică ar fi răuşit să fugă. Pun mîna pe putere bolşevistii.

Astea toate s-au petrecut la sfîrşitul lui Oct. 1917.

♦ Între 20 şi 27 Octomvrc, un Congres care reprezintă 300000 de Români basarabeni hotărăşte autonomia politică şi teritorială a Basarabiei. Se hotărăşte formarea unei Armate moldoveneşti.

♦ Trotzki şi Ulianov-Lenin, primul fiind Comisar al Națiunii pentru afacerile externe, iar al 2-lea, Preşedintele Comisarilor Națiunii, au adresat un manifest către țările beligerante şi cer îndată armistițiu şi încheierea Păcii Generale.

După a mea părere, pentru a îşi întări puterea în interior. Gen. Duhonin, comandantul suprem al armatei, refuză armistițiul şi este omorît.

Krilenco, cel care 1-a omorît pe Duhonin, încheie, în calitate de generalisim, armistițiu între Ruşi şi Austro-Germani pe 28 de zile, la Brest-Litovsk, pentru întreg frontul rusesc din Europa, începînd cu 20 Noemvre 1917.

♦ Gen. Ragoza, comandantul Armatei a IV-a de la noi, e arestat de trupă. Gen. Scerbacev declară Românilor că, în asemenea condiții, el nu îşi mai poate menține obligația de a ne sprijini.

♦ Fără sprijinul rusesc situația noastră e și mai grea.

♦ Gen. Scerbacev comunică, la 20 Noemvre, lui Mackensen și Marelui Cartier Român hotărîrea de a încheia armistițiul cu Austro-Germanii. El îi convinge pe Români că nu pot lupta singuri. în ciuda protestelor Aliaților și mai ales ale lui Clemenceau ca noi să nu încheiem armistițiu odată cu Rușii, neavînd altă soluție, iar Aliații neputînd să ne ofere alți vecini, va trebui să încheiem și noi armistițiu cu Austro-Germanii.

♦ M. S. Regele a trebuit să grațieze 13 soldați condamnați la moarte de Curtea Marțială, de frica Rușilor care l-au amenințat și nu glumea. A declarat d-l Brătianu într-un interview către niște gazetari.

Vin manifeste revoluționare; de la București, cred. Am cetit și am și eu unul.

«*Muncitori și cetățeni,*

Energia, cinstea și convingerea muncitorimei ruse, socialismul revoluționar a salvat omenirea din prăpastie.

De azi începe o nouă eră în istoria lumei!

S-a isprăvit cu partidele burgheze, cu partidele democratice, cu partidele de reformă.

Revoluția rusă a făcut primul pas, nimicind cu avînt titanic tot ce i-a stat în cale. De acum soarta lumei e legată de victoria proletariatului! Socialismul stăpînește astăzi țara cea mai întinsă din Europa: socialismul nu mai poate fi un vis frumos; dînsul e triumfător, de dînsul tremură reacțiunea de pretutindeni. Milioane de proletari, de desmoșteniți, de soldați se bucură azi de triumful socialismului.

Muncitori! În Rusia nu mai există nici împărat, nici prinț, nici boieri și fabricanți cari să exploateze, nici poliție, nici mizerie. În Rusia totul e guvernat de popor — pentru popor, în Rusia s-au împărțitpămînturile și s-au confiscat fabricele...

Oligarhia română, grupată în cele trei partide politice, întruchipată astăzi în Brătianu, Take Ionescu, Costinescu, Carp, Marghiloman, Stere și toți ajutorii lor, toți cari n-au

făcut nimic pentru împiedicarea lui (războiului), toţi cari au omorît ţărani la 1907 şi cari au înecat în sînge strigătul de pace al muncitorimei de la oraş, tot aceştia încearcă iarăşi să vorbească în numele nostru, vor cerca iarăşi să ne înşele din nou, speră să ne subjuge şi să-i îmbogăţim. Pentru noi, toţi sunt o apă. Toţi au fost şi ne sunt duşmani deopotrivă. Muncitorii de la sate şi oraşe n-au interesul să se războiască cu poporul german, ungur, bulgar sau rus ! Duşmană ne este stăpînirea !

Muncitori,

Jos cu aservirea economică şi politică. Jos cu democratismul fals şi ipocrit. Jos cu războiul dintre popoare, trăiască războiul între clase !».

♦ Mă gîndesc la caii pe care i-am avut. Murg, primul meu cal. Mergea cu capul încordat. Avea stea albă în frunte, pinteni albi. Lung în picioare. Iute, dar ascultător. Abia aşteptam să vină dimineaţa, să mă duc la Regiment să-i întind mîna cu o bucăţică de zahăr şi să îmi culc capul pe grumazul lui. O dată nu a fost nevoie să îi dau o cravaşa. Îl struneam din frîu şi rareori din pinteni. Mă legasem de sufletul lui ca de al unui om. Mă gîndeam la el ca la un bun camarad, ca la cel mai bun. Cînd a început Războiul ne-am despărţit. Ni s-a spus că aveam să folosim, atît cît aveam să folosim, cai învăţaţi cu zgomotul de artilerie şi cu ţăcănitul mitralierelor. Ce s-o fi ales de Murg al meu ? O fi ajuns pe mîna vreunui Neamţ ? Îmi plînge inima după el. Pe de altă parte mă gîndesc că dacă venea pe front poate nici nu ar mai fi fost. Ca roibul pe care l-a împuşcat subt mine o mitralieră, în burtă. M-a trîntit la pămînt şi a început să se zvîrcolească. Am rugat pe un soldat să îl împuşte. Nu aş fi crezut că în atîta moarte în prejur moartea lui avea să mă întristeze. Acum am un cal tărcat, pintenog, scurt în picioare, lat în crupă. Lîngă el poate să tragă tunul sau să cadă ghiuleaua, să şuiere şrapnelele, nici nu tresare. Mai toate luptele din urmă le-am dat pe jos. Aceşti trei cai fac parte din viaţa mea, ca toate fiinţele care mi-au fost apropiate.

Mă gîndesc mereu cînd văd cît de repede se duce viaţa, în

mai puţin de o clipă, la ce ne o fi fost dată ? În ea încape mulţumire, împăcare, uneori bucurie, dar şi atîta durere şi suferinţe că nu poţi să te împiedici a îţi pune întrebarea de fapt ce înseamnă viaţa. Înainte de Răsboiu nu mi-am pus niciodată întrebarea aceasta. Toate ale vieţii se înşirau ca mărgelele pe aţă, precum ziua vine după noapte. Moartea părinţilor a fost o suferinţa, dar firească, fiindcă datul este ca părinţii să plece înaintea copiilor. Acum nimic din ce se întîmplă nu mai e în lucrurile fireşti. În puţinul timp cît îl am îmi vin mereu gînduri care nu îmi dau pace. Nimeni nu mă scoate din ideca că era bine să fi fost neutri pînă la sfîrşitul răsboiului şi că tot atîta am fi avut de cîştigat.

♦ Soldaţii ruşi nu mai ascultă de nici o autoritate nici veche, nici nouă. Vor să se vadă cît mai repede acasă. După cît se pare, la ei în ţară, situaţia e cît se poate de tulbure. Nici ei nu ştiu ce să mai creadă şi de cine să mai asculte. Părăsesc la început frontul în grupuri mici, apoi în grupuri masive. Ofiţerii care se opun riscă să fie împuşcaţi. De aceea se pun subt protecţia Românilor.

♦Decemvrc 1917 poate fi socotit desfiinţarea frontului rus de la noi prin părăsirea poziţiilor.

♦ Avem de făcut faţă retragerii Ruşilor şi exceselor la care se dedau nemaiascultînd dc nimeni. Aliaţii hotărăsc ca trupele ruseşti să fie trimese în Basarabia. Noi trebuie să ne supţiem frontul pentru a ocupa locul lăsat liber deci.

♦ La Socola, unde e cea mai puternică tabără rusească, sosesc din Rusia Roşal.Reissohn, Rech, Hermann.pentru a îl extermina pe Scerbacev care e salvat de garda lui ukraineană şi de Români.

♦ Brătianu, îndemnat de aliaţi, hotărăşte izgonirea Ruşilor de la Socola.

♦Gen. Ştcfănescu îi dezarmează şi îi îmbarcă în trenuri cu care îi trece peste Prut şi peste Nistru.

♦ Trist lucru: Aliaţii cer Românilor dezarmarea Ruşilor. Să ajungi aşa cu aliatul tău propriu.

♦ Cu trupele ruse de la Ficni şi de la Ţiglina, care au dat

năvală asupra Galaților, au fost lupte în regulă. Unii dintre Ruși au trecut în Basarabia, alții s-au predat Germanilor, alții — nouă. Să ajungă Aliații să se lupte între ei în fața dușmanului comun !

♦ Doi ofițeri ruși — nobili, am aflat — își aduseseră mai de mult familiile la Iași. Au răușit să obție pașapoarte pentru Franța și au plecat ca împușcați. Familiile acestora, Velcianinov și Starițki, locuiau la niște neamuri de ale d-nei Drogeanu. Aceștia au întrebat pe ruși unde aveau să meargă. «Unde om vedea cu ochii». «Și ce să faceți acolo ?». «Orice, numai să scăpăm de moarte sau de Siberia. Ce-a fost s-a dus; începe o lume nouă cu oameni noi». Or ști ei ce spun. Nu or fi chiar nebuni să se sperie ca calul de umbră.

♦ Din nenorocire, trupele rusești nu s-au învoit să respecte itinerariile stabilite de comun acord cu noi și, trecînd înarmați prin localități, au produs mari dezordini și fapte urîte asura populației, drept care s-a trecut la lupte în toată regula, cu perderi din partea lor și dintr-a noastră spre a îi face să respecte drumurile de retragere stabilite.

♦ Un popor mare și un popor mic nu pot fi oare niciodată în bună vecinătate ? Iar alianțele între popoare ce sunt ele, niște petece de hîrtie ?

♦ Am slăbit mult. Atîrnă hainele pe mine. Mă usucă dorul și grija de acasă și mai e și hrana cu care abia să îți ții zilele. Într-un spital la Bacău, unde m-am dus să îl văd pe camaradul meu Petrescu Eugen, le-am întîlnit din nou pe d-șoarele studente Romașcanu și Zadurian. M-am speriat ce slabe erau. D-șoara Romașcanu a rămas doar ochi și gene care bat des și îi umbresc pleoapele de jos. Cred că numai gîndul la cariera ei a făcut-o să nu se mărite pînă acum cît e de frumoasă. D-șoara Zadurian arată ca un cal de curse. Mi-a făcut mare plăcere să le întîlnesc. Mi-au vorbit de d-rul Ion Cantacuzino, unul din cei mai importanți doctori pentru medicina de răsboiu din Moldova, și un adevărat savant. Mi-au vorbit și de un alt profesor de al lor. Nu îi țin minte numele. Acestuia îi murise un cîine la care ținuse mult. Și vorbea mereu despre el. «Cum

şedea el în coteţ şi ne păzea pe orice vreme, iar în casă mirosea aşa frumos a mîncare». M-au făcut să mă gîndesc la noi, care stăm prin tranşee, în timp ce prin case o mirosi frumos a mîncare. Iar bietul Petrescu Eugen, care a rămas fără mîna stîngă de la cot. Cîţiva răniţi erau orbi. S-a încreţit carnea pe mine. Cînd vezi băieţi ca brazii căutîndu-şi drumul cu o mînă întinsă şi cu una pe bastonul de orb şi pe alţii chinuindu-se să meargă fără un picior sau încereînd să se slujească doar cu o mîna, cum să nu se strîngă inima în tine ? Şi răsboiu! nu s-a sfîrşit. «Băncilă dragă, am lăsat şi eu acasă o logodnică. Acum cum să se mai mărite cu un ciung ? Pot eu să îi cer aşa ceva ?». «Dacă te iubeşte, Eugene, te ia şi aşa». «Aşa zici tu ?». «Eu aşa zic». «Şi ce am să fac cu o pensie toată viaţa, că altă avere decît cariera nu aveam ?». «învaţă şi tu altceva». «Ce ?». «Să te faci profesor, inginer, ceva». Ce să îi spun, cum să îl încurajez ? Uşor de dat sfaturi cînd eşti întreg.

♦ În Basarabia s-a înfiinţat un Divan şi un Sfat al Ţării, în Armata Rusă care a luptat la noi se află ca la 200 000 de Basarabeni, moldoveni cari vorbesc româneşte ca şi camarazii lor de arme români. Învăţătorii basarabeni au cerut înlocuirea alfabetului rusesc cu alfabetul românesc. În cadrul Armatei Ruse încep să se formeze batalioane moldoveneşti. Sufletul acestei mişcări este Maiorul de Stat Major în armata rusă, Cately.

Această Armată Moldovenească păstrează ordinea în Basarabia la trecerea trupelor ruse care se retrag de pe frontul român. Petrogradul îi vrea pe Basarabeni de partea ideilor revoluţionare internaţionale de la centru. Partidul Naţional şi Partidul Ţărănesc apărute în Basarabia vor autonomie. Republica Ukraineană.care se proclamă independentă, vrea ca Basarabia să facă parte din ea, ca o gubernie. Basarabenii şi Rumcerodul din Odesa, din care fac parte comitete revoluţionare din membri ai Armatei Ruse de pe frontul român, marinari, muncitori din Basarabia şi din Herson, se opun. De la centru, pretenţiile Ukrainei sunt respinse. Astfel, Basarabia se desparte şi de Rusia.

♦ Pe 21 Noemvre, la Chişinău se deschide Sfatul Ţării cu

slujbă la Catedrală în limba română. Se sfinţeşte drapelul Ţării. Inculeţ, Halippa şi Pelivan luptă pentru unirea Basarabiei cu Ţara ei de baştină.

La 22 Noemvre 1917, după Sfat, la care participă şi M. S. şi Principele Moştenitor, se hotărăşte suspendarea ostilităţilor pe frontul de la Siret, de ceea ce Ruşii sunt anunţaţi.

La 24 Noemvre încep la Focşani tratativele. De la Germani, Von Morgen în frunte, de la Austro-Ungari, Gen. Hranilovici, de la Ruşi, Gen. Kolşevsky. Delegaţia noastră — condusă de Gen. Lupescu cu colonelii de Stat Major Răşcanu şi Condcescu. în delegaţia rusă erau şi soldaţi, membri ai comitetelor revoluţionare.

Se hotărăşte ca nimeni să nu poată deplasa trupe de pe acest front, ca Nemţii să nu întărească frontul francez, ceea ce ei şi începuseră a face. Se hotărăşte că denunţarea armistiţiului de orice parte să se anunţe cu 72 ore înainte.

Nemţii propun fraternizarea trupelor germane cu cele ruse. Se opun şi Ruşii şi Românii.

Armistiţiul de la Focşani din 26 Noemvre 1917 ne este impus de Ruşi, cari nu vor să mai lupte, şi nicidecum de slăbiciunea noastră, dar nu poţi trece puntea fără a te face frate cu dracul

Ce altceva să credem despre acest armistiţiu ? Cei mici — jucărie în mîna celor mari.

♦ Pârvulescu bate cărţile cît e ziua de lungă şi, uneori, şi noaptea. Cum scapă de la slujbă: «Ia, hai să vedem ce mai spun figurile mele scumpe, că de răsboiu ne-am lămurit. Îi dăm dracu' pe toţi şi aşteptăm. Să ne bucurăm pînă nu ne trimet iar în linia I. Ofiţeri ne-a trebuit, ofiţeri suntem ! Ia, frumoasele mele, să vedem ce spuneţi voi», şi cu un gest de prestidigitator desface cu o mînă cărţile ca pe un evantai, ca pe o armonică.

Mă gîndesc oare ce o lua el în serios ? Fericită fire are. Umblă muierile după el gîrlă. «Dacă scăpăm de răsboiu şi, după cum spun cartonaşele mele dragi, scăpăm, ne facem om de afaceri că ni s-a urît de militărie»

♦ După încheierea armistiţiului de la Focşani, Germanii

învinuiesc pe Români că au deplasat trupe în locul celor ruseşti, care au părăsit frontul, precum şi în Basarabia; Românii îi învinuiesc pe Nemţi de a fi deplasat trupe pe frontul de Vest.

♦ Nemţii somează prin delegatul român, Gen. Lupescu, Guvernul român de a se prezenta la Focşani în patru zile.

♦ Guvernul de colaborare Brătianu-Take Ionescu nu se înţelege în privinţa atitudinii faţă de ultimatumul german. Take Ionescu vrea denunţarea armistiţiului, plecarea Guvernului şi a Regelui în Rusia, iar Armata să rămîie în Ţară şi să lupte contra Puterilor Centrale.

♦ În sudul Rusiei, la Herson, Odesa şi Rostov este mulţime de Români refugiaţi: unii cu treburi oficiale, alţii ca simpli particulari. Se deschiseseră acolo chiar licee româneşti, apăreau gazete in limba română.

♦ Trupele române, după ce le trec pe cele ruseşti peste Prut, le trec şi peste Nistru la cererea populaţiei din Basarabia.

♦ Se aude că în Germania ar fi intrat în grevă vreo 500000 muncitori. Dă, Doamne!

♦ Aflăm că la 2 Decemvre 1917 s-a proclamat *Republica Democratică Moldovenească*, cu Inculeţ preşedinte.

♦ Trupele ruseşti debandate devastează şi incendiază conacele boiereşti şi ameninţă depozitele alimentare româneşti din Basarabia, care reprezintă un împrumut român de vreo 100 000 de vagoane, făcut armatei ruseşti.

♦ Se vorbeşte că Berthelot promite o intervenţie în Basarabia, dar nu se vede nimic. Rusia se află în faţa aceloraşi probleme de dezordine.

♦ Basarabia face apel la trupele române. Din ordinul Guvernului român vine de la Kiev batalionul de Ardeleni şi mai sunt trimese şi trupe din ţară. Dar ei nu pot rezista anarhiştilor. Ardelenii şi ceilalţi soldaţi români sunt omorîţi, luaţi prizonieri şi maltrataţi.

Prin emisari trimeşi la Iaşi. Republica Moldovenească cere ajutor armat român. Cu greu, Guvernul hotărăşte să îşi ajute fraţii cînd totul apărea pe marginea prăpastiei. Gen.

Presan, şeful Marelui Cartier Român, dă un manifest prin care arată că trupele române vin în Basarabia pentru a apăra populaţia şi a ajuta Armata Rusă în potriva anarhiei şi nicidecum ca invadatori.

♦ S-au dat lupte grele cu soldaţii ruşi care au părăsit frontul şi cu o parte a populaţiei pe care au tras-o de partea lor, mai ales în Sudul Basarabiei, unde este puţină populaţie română ci mai mult Găgăuţi, Bulgari, Lipoveni ş.a. Pînă la urmă. Armata Română a pacificat Republica Moldovenească.

♦ Accleaşi probleme se pun si în Deltă şi pe Braţele Dunării între marinarii ruşi şi Flota Română. Aceeaşi dezbinare între oameni care pînă ieri luptau cot la cot în potriva aceluiaşi duşman. Revoluţia i-a făcut pe soldaţii ruşi să ne privească de parcă le-am fi duşmani. Urmează lupte cu perderi şi de o parte şi de alta. Românii pun mîna pe Chilia, perdută de noi de pe vremea lui Ştefan cel Mare. Românii ocupă şi Cetatea Albă, ceea ce înseamnă pacificarea Basarabiei.

♦ Un camarad al meu 1-a întrebat pe un civil basarabean român care voia să îl împuşte şi pe care a izbutit să îl dezarmeze. «De ce vrei să mă omori ? Ce ţi-am făcut eu ?». «Voi vreţi să rămîie toate ca nainte, de asta vrem să vă omorîm. Iar noi socotim că ne-a venit şi nouă vremea să arătăm şi noi ce putem». «Păi, aşa ?». «Păi, aşa !».

♦ Nu mai ştii ce să gîndeşti cînd vezi că se răstoarnă toate cîte păreau pînă mai ieri că aveau un rost. Religia spune: «Nebănuite sunt căile Domnului». Văd că şi ale oamenilor au început să fie nebănuite mai rău decît ale lui Dumnezeu.

♦ D-1 Diamandi, ministrul nostru la Ruşi, împreună cu ceilalţi membri ai Legaţiunei Române au fost închişi în închisoarea Petru şi Pavel din Petrograd. Se spune că pe la începutul lui Ian. ar fi fost eliberaţi pentru că prea au protestat ambasadorii Ententei.

♦ Populaţia neromână a Republicii Basarabene vrea să ţină mai departe de Rusia, colosul subt ocîrmuirea căruia s-a învăţat, alţii vor să se alipească Ukrainei, alţii să rămîie

independenţi, ceea ce nu se poate.

♦ La 13 Ianuarie 1918, după intervenţia trupelor române în Basarabia, guvernul sovietic rupe relaţiile cu noi.

Trotzki anunţă printr-o radiogramă că relaţiile diplomatice cu România sunt rupte, persoanele reprezentînd România, expulzate: că Tezaurul Român nu va mai fi niciodată dat înapoi oligarhiei române ci, cînd va fi cazul, în mîinile poporului român: că Gen. Scerbacev, care s-a opus revoluţiei, e declarat duşman al poporului şi pus în afara legii. Nu mai vedem noi Tezaurul cît îi lumea ! Nu mai scoţi oaia din burta lupului.

Deci, declaraţie de răsboiu a Rusiei în potriva Romaniei. Doamne, om avea noi vreodată linişte cu colosul ăsta în sufletul nostru, lipit de noi ?!

În altă ordine de idei, am aflat în mare taină că un căpitan, George Hill,din Serviciile Secrete Britanice, provizoriu ataşat la Cartierul nostru General, împreună cu col. canadian Boyle au răuşit să îl convingă pe Muralov, comandantul militar bolşevist al Moscovei, să ne înapoieze, nouă. Romanilor, o parte din Tezaurul nostru. Cică ăi doi ofiţeri streini, împreună cu 2 funcţionari ai noştri de la Tezaur şi cu 18 soldaţi de la depozitele Crucii Roşii Române de la Moscova ar fi adus înapoi, la Iaşi, 100 milioane lei în bilete de bancă, bijuteriile Coroanei şi arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale noastre. Bine ar li să fie aşa. Decît nimic...

♦ În privinţa noastră. Germania, ale cărei idei le reprezintă Carp şi cu Beldiman, vrea izgonirea dinastiei Hohenzollern ca necredincioasă patriei-mume; Dobrogea — dată Bulgarilor: iar nouă lăsat un culoar către Mare. Armatei noastre nu i s-ar impune condiţii umilitoare. Izgonirea Guvernului Brătianu pentru a fi împins România de partea Ententei.

♦ Brătianu se opune părerii lui Take Ionescu de a denunţa Armistiţiul. El este pentru cît mai lungi tratative cu duşmanul, spre a vedea dincotro bate vîntul. Vorba ceea: ori moare măgarul, ori perde samarul

În aceste condiţiuni, Guvernul demisionează.

Regele ţine Consiliu de Coroană şi hotărăşte că nu va părăsi Armata şi, părăsit de Guvernul cu care a început Războiul, se vede silit a forma un nou guvern.

♦ 26 Ianuarie 1918, sfîrşitul Guvernului Brătianu-Takeionescu, zis Guvernul Naţional, format în ultimele zile ale nenorocitului an 1916.

Şefia noului Guvern este dată Gen. Averescu Alexandru, fost comandant al Armatei a II-a. Guvernul e format din oameni cari nu au mai făcut parte din nici un guvern şi fără culoare politică. Nemţii ne mai acordă un răgaz de 48 de ore pentru tratative.

Averescu cere 30 zile pentru a pregăti o întrevedere cu Mackensen şi cu oamenii politici din România ocupată. Aceştia nu-l susţin în nici un fel pe Averescu. Ei reprezintă grupul Carp-Beldiman-Stere.

♦ La 6 Fevruarie are loc o întîlnire la castelul Ştirbei din Buftea între Averescu şi Mackensen întovărăşit de Gen. Hell, şeful său de Stat Major, şi de şeful politic german al României ocupate, pe nume Horstmann. Convorbirea de la Buftea are valoarea unei luări de contact şi atîta tot. Cu încheierea păcii nu Mackensen este împuternicit, ci miniştrii Kiihlmann şi Czernin, profitînd de întreruperea tratativelor de la Brest-Litovsk.

♦ Puterile Centrale nu pun chestiunea dinastiei, ci doar pe a rectificării graniţei cu Ungaria şi cedarea Dobrogei Bulgarilor, ceea ce Averescu refuză.

♦ Soseşte la Iaşi o delegaţie româno (a Românilor din Rusia) -ruso-amerieană spre a duce tratative cu noul guvern Averescu. Delegat din partea sovietelor în relaţiile cu Românii din Odesa este d-rul Racovski, care nu a uitat că a fost expulzat din Moldova. El începe represaliile împotriva Românilor din Odesa. Îi internează pe vase de răsboiu. Pe unii îi bagă în închisori din Odesa.

♦ Românii îmbarcaţi pe vasul *Împăratul Traian*, de o pildă, numai prin cinstea şi dreptatea unui om de suflet, care s-

a luptat cu Ruşii pînă în pînzele albe pentru amărîţii de Români, col. canadian Boyle, după suferinţe de neînchipuit, ajung la Sulina, 92 de Români.

♦ Ardelenii din Odesa, în frunte cu Octavian Go a, temîndu-se să nu cază în mîinile Ungurilor, izbutesc să ajungă în limanul Nistrului unde se află Români.

E de neînchipuit ce au îndurat aceşti bieţi oameni pînă să ajungă iară în Ţara lor, din care plecaseră ca să îşi pună la adăpost viaţa.

♦ Ironie a sorţii: Ardelenii au izbutit să ajungă în România datorită invaziei austro-ungare în Ukrainia.

♦ Mă gîndesc, dacă voi avea zile, şi voi ceti această istorisire a războiului, pe care mă străduiesc să o ţin ca un om de rînd, un ofiţer ca oricare altul, ce voi gîndi atunci şi ce va mai fi în sufletul meu din ce trăiesc acum.

♦ Revoluţia din Rusia a adus la suprafaţă si dorinţ anumitor popoare din marele imperiu să îşi capete autonom La întîi de Mai 1917, Ruşii manifestau pentru pace la Iaşi eliberau pe Racovski, iar la Odesa, 10 000 de R manifestau subt steag românesc.

♦ Inculeţ şi d-rul Ciugureanu, primul-m Republicii Moldoveneşti, pe 13 şi 15 Fevruarie cu Gen. Averescu, de alipire. Averescu le spune deoarece au început tratativele de la Buftea. ne ia Dobrogea şi să ne dea Basarabia. Avere «Ne luaţi ce e al nostru, Dobrogea, şi ne daţi Basarabia»,

♦ La Brest-Litovsk se încheie mai Puterile Centrale şi Ukraina, grînarul de car a doua zi după aceasta, Trotzki demobilizeaz Rusă. Germanii profită de acest act impru în inima Rusiei, spre a o jefui de mari depozi de alimente. În faţa unei atari situaţii, pe 1 Rusia semnează pacea.

♦ Pentru a avea mîinile libere în Ra Puterile Centrale forţează şi România să încheie pa

istoria. Ce se va spune mai tîrziu de toate aceste dramatice întîmplări la care noi suntem martori fără voie?

♦ Czernin sprijină Germania la Brest-Litovsk pentru anexarea unor provincii de margine din Rusia şi pentru rectificarea graniţei poloneze. România, în schimb de politeţuri, este în lotul de pradă a Austro-Ungariei şi mai ales a Ungariei cu pretenţiile ei de rectificări de graniţă.

♦ Guvernul răspunde la ultimatumul inamic cum că acceptă condiţiile puse *sine qua non* şi, prin delegaţi, va începe tratativele.

Inamicul denunţă Armistiţiul subt pretextul că noi am depăşit termenul înţelegrii. Pentru a accepta din nou Armistiţiul, inamicul cere demobilizarea pe loc a 8 divizii, transportul trupelor austro-germane prin Moldova şi Basarabia spre Ukraina, repatrierea ofiţerilor din misiunile aliate. 20 Fevruarie, ora 12 noaptea, e ultimul termen pe care ni-l acordă. Altfel încep din nou ostilităţile în loc de a semna pacea preliminară.

Partidele politice refuză rezistenţa noastră armată, socotind-o ca pe o sinucidere.

Brătianu propune ca duşmanul să îşi exprime toate pretenţiunile, iar noi să le acceptăm în bloc ca semn al fatalităţii, în faţa Aliaţilor noştri care astfel vor înţelege că nu avem de ales.

♦ La 20 Fevruarie se prelungeşte Armistiţiul cu încă 14 zile, timp în care să se semneze pacea definitivă. Pacea preliminară admite toate pretenţiunile exprimate de Germani şi de Austro-Ungari.

♦ La Berlin, Evreii Nemţi cer Cancelarului rezolvarea chestiunii Evreilor din România. Nemţii cică umblă prin casele oamenilor şi iau tot ce vor, tot ce a mai rămas neluat pînă acum.

Mai întîi au confiscat toată făina şi lumea mănîncă un fel de bolovani din coceni de porumb măcinaţi cu boabe cu tot.

♦ Guvernul Averescu demisionează, acuzat — şi la Iaşi şi în Ţara ocupată — că, în loc să tergiverseze tratativele, a

ajuns atît de repede «să facă jocul» inamicului.

♦ Este nevoie de un guvern filo-german care, recunoscut de Rege, de Armată şi de Parlament, să încheie pacea. Acest guvern îl formează Marghiloman, în Martie vine iar delegaţia basarabeană: Inculeţ, Ciugureanu, Halippa, la noul guvern, Marghiloman, pentru alipire.

Unirea Basarabiei cu Ţara Românească este încurajată de Engleji,de Americani,de Franceji.

♦ Preliminariile păcii ne cer îndepărtarea Misiunilor aliate. La sfîrşitul lui Fevruarie pleacă Gen. Berthelot şi Misiunea sa, cari ni se dovediseră atîta de devotaţi. În pămîntul românesc odihnesc mulţi dintre membrii acestei Misiuni frăţeşti.

♦ Nu ştiu care or fi fost diferendele lui Berthelot cu Gen. Averescu, dar ştiu că e om de treabă şi că Românilor le-a fost drag. Şi el la noi s-a simţit ca între neamuri. Cică principesa Ileana îl trăgea de mustăţi şi îl punea să îi spună poveşti. S-a bucurat de mare preţuire de la ăi mici pînă la cei mari.

I s-a oferit gen. Berthelot, în omagiu un text scris şi unul din rarele exemplare ale *Bibliei* lui Şerban Cantacuzino. El a spus că Franţa nu va îngădui îngenuncherea României. Rămîne de văzut.

♦ La 6 Martie 1918, prin forţa împrejurărilor şi prin manevrele contelui Czernin, Marghiloman conduce delegaţia de semnare a păcii.

♦ Pe 8 Martie, 1 milion de soldaţi nemţi sparg frontul englez din Picardia, pe 60 km. lăţime.

♦ La 9 Martie, tratativele încep din nou în sala în care se ţinuse Consiliul de Coroană din 14 August 1916.

Pacea asta face din România vasala Puterilor Centrale, din punct de vedere militar, politic, economic, spiritual. România încetează a mai fi stat independent.

Armata din Moldova trebuie redusă la 20 000 Infanterişti, 3 200 Cavalerişti şi 9 000 Artilerişti. Se lasă trupele Române din Basarabia, în semn că Puterile Centrale sunt de acord ca Basarabia să revină României. Germania nu

uită că Basarabia este un grînar mai sigur decît Ukraina şi un permanent motiv de rîcă între Ruşi şi Români, în caz de litigiu România avînd nevoie de Puterile Centrale. Nu este mărinimie, este treabă cu socoteală.

România rămîne să fie ocupată la vrerea ocupantului şi stoarsă de toate bunurile ei, Românii din Transilvania să rămînă pe veci subt călcîiul unguresc.

Anexarea regiunii muntoase a României este prezentată de Unguri ca o condiţie a siguranţei lor naţionale. Dincolo de această barieră urmează să se stabilească o regiune, ca un brîu, colonizată de grăniceri unguri. Ungaria nu doreşte anexarea României întregi, dîndu-şi seama de mărirea prepoderentă a elementului românesc prin asemenea anexiune.

Germanii sunt nemulţumiţi de propunerile anexioniste ale Ungariei, prin reprezentantul ei, contele Tisza.

Ungurii pretind 15 000 km. p. din România, în care se află Turnu-Severin, Sinaia, Târgu-Ocnei, regiunea petroliferă din Valea Trotuşului.

Delegaţii austro-germani, după lungi tocmeli, cedează Ungariei 5-600 km. p.

La Azuga, Buşteni şi jumătate din valea Lotrului, Ungurii renunţă doar la intervenţia împăratului Carol de Habsburg.

Parângul, Cozia, Negoiul, Caraimanul, Vrancea, părţi din judeţele Suceava şi Dorohoi le iau Ungurii.

Bulgarii cer toată Dobrogea. Puterile Centrale, chiar Kaiserul Wilhelm, le-a promis-o neavînd de gînd să-şi ţină promisiunea. Li se acordă Bulgarilor Dobrogea nouă: Cadrilaterul, obţinut de Români în 1878 în schimbul judeţelor din Sudul Basarabiei pe care ni le-au luat Ruşii, cît şi Dobrogea veche pînă la Cernavoda şi Constanţa. Altfel, Bulgarii ameninţă că părăsesc Aliaţii. Atuncea, Turcii, care au participat şi ei la cucerirea Dobrogei, cer nişte teritorii din Bulgaria. Li se dă Bugarilor numai Cadrilaterul, restul Dobrogei urmînd să depindă de Puterile Aliate, dar se pare că tot ei vor beneficia şi de restul Dobrogei.

Astfel se închide cît de cît gura Turcilor.

Pretențiile de spoliere a României emise de Germani îi indignează chiar şi pe Austriaci. Cerealele, petrolul, pădurile urmează să rămîie în mîna nemțească, la fel ca în timpul Ocupației. Convenția agricolă: Germania impune ce se cultivă, cui se vinde, subt preț, şi închirieri de terenuri agricole româneşti pe 90 de ani oricărui German ori societăți germane. Convenția petrolului: exploatarea germană pe 30pînă la 90 de ani. Convenția pădurilor lăsată la bunul plac al Nemților. Nu le ajunge cît ne-au luat în timpul Ocupației. Trebuie să îi mai şi despăgubim de ce ne-au luat ! Industria şi comerțul — aservite sau desființate. Toate fabricile, cu alt capital decît german, sunt duse în Bulgaria. Între altele, fie spus, Bulgarii au cerut să ducă în Bulgaria toate pianele din România şi, ca local pentru Bulgari, să li se dea „Capşa", despre care auziseră ei de la un general de al lor ! Să nu mai vorbim că au spart şi Mitropolia şi au furat moaştele Sfîntului Dimitrie să le ducă la ei. A pus Mackensen Nemții de i-au întors de la Dunăre cu moaştele. Să auzi şi să nu crezi ! Monopolul industriei şi comerțului român este pe mîna Germaniei şi a Austro-Ungariei.

Regimul financiar — condus de doi comisari germani. România e obligată să retragă de pe piață toate bancnotele emise de Nemți în timpul ocupației, cu care au «plătit» tot ce au scos din Țară. pentru întreținerea trupelor de ocupație şi pentru plata funcționarilor publici, adică 2 200 000 000 lei.

750 000 000 lei au fost scoşi din țară, iar Austro-Ungariei trebuie date în monetă aur 35 000 000 coroane.

Trebuie să plătim toate pagubele pe care Nemții le-au pricinuit cu mîna lor pe teritoriul țării noastre. Stresemann, cunoscut om politic german, apreciază aceste pagube la cel puțin 5 miliarde.

Acestea toate vor fi iscălite în Palatul Cotroceni din Bucureşti subt numele scurt de «Pacea de la Bucureşti 1918». Cîtă durere şi cîtă umilință cuprind aceste simple cuvinte. Cînd va ceti vreodată cineva aceste cuvinte într-o carte de istorie cum ar putea să bănuiască ce se ascunde subt nişte

cuvinte simple cum ar fi *pîine, apă* ? Cu asta de vom rămînea pînă la urmă, mult mai bine dacă ne spînzuram dinainte de răsboiu.

În *„La Victoire"*, din 22 Fevruarie 1918, ziaristul francez Herve ne plînge soarta într-un articol, *Pauvre Roumanie* !...: «România n-a fost bătută de Germani, ca le-a fost predată, cu mîinile şi cu picioarele legate, de revoluţia rusă... România... devine un stat vasal al Pangermaniei. Aceasta e recompensa României pentru gestul ei măreţ care, în vara anului 1916, a făcut-o să se arunce în vîltoare. Aceasta e răsplata iubirii ei pasionate pentru Franţa, marea soră latină...».

♦ Le-am cetit şi soldaţilor şi gradaţilor mei ce scrie franţuzul. Răspunsul lor a fost un oftat adînc.

♦ Nimeni nu o să îmi scoată din cap, nici pe lumea ailaltă, că nu ar fi trebuit să stăm neutri pînă la sfîrşitul răsboiului. Au murit ca nimic sute de mii de oameni şi au rămas sute de mii schilozi. Pentru ce ? Ca să fim batjocoriţi şi de adversari şi de aliaţi.

♦ În Germania, nemulţumiri: nu s-a obţinut destul de pe spinarea României. Kühlmann e ponegrit pentru viaţa pe care ar fi dus-o în România cu o artistă de operetă. Ar fi vrut poate vreo stareţă !

♦ Pacea de la Bucureşti — un bun exemplu dat Ententei pentru a şti ce o aşteaptă dacă învingNemţii.

Dar nouă la ce ne foloseşte ?

♦ Ceva ce la timpul său nu am scris în aceste însemnări. Ceva între mine şi conştiinţa mea. Era la bătălia de la Predeal. Într-una din vilele din cartierul de sus era amplasat un cuib de mitraliori şi de trăgători de elită, judecînd după faptul că toţi ostaşii mei care se îndreptau spre acel loc cădeau împuşcaţi între ochi. Am hotărît să ne tîrîm prin învăluire din trei părţi. Ne-am furişat în casă mai încet ca mîţele. Nemţii, trezindu-se cu noi peste ei, au dat să ridice mîinile. Iar eu am strigat: «Omorîţi-i, băieţi !». Cred că şi fără îndemnul meu soldaţii i-ar fi împuşcat sau i-ar fi spintecat. Mi-am dat seama că toţi soldaţii noştri, peste 20, fuseseră împuşcaţi între ochi de unul

singur dintre Nemți, cu o armă cu lunetă, un țintaș de elită, fără dar și poate. Mă mustră mereu cugetul că am zis «Omorîți-i, băieți !», că am zis aceste vorbe în fața unor oameni care dădeau să se predea. Pe Valea Jiului. Nemții au împușcat mulți prizonieri români. Un general de al lor spunea: «Soldaților noștri nu le prea plac prizonierii». Nu știu dacă soldații mei care i-au împușcat pe Nemți și-au dat seama că nu respectasem legile războiului, că eu nu respectasem legile războiului... Căci oricît de cumplit este, războiul are niște legi pe care, ce e drept, mai nimeni nu le respectă. Asta nu mă mîngîie că o dată nici eu nu le-am respectat. Nu am să uit niciodată această faptă de care nu mă mîndresc. Nu e de mine «Legea Talionului», iar dacă mă gîndesc mai bine, războiul nu e de nimeni. E întoarcerea omenirii la ceva mai rău decît epoca de piatră. Spunea o dată DL Col. Ionescu Șerban că cele mai rele dintre relelele unei vieți sunt boala și remușcările. Se gîndea desigur la vreme de pace. Dar nici războiul nu te scutește nu numai de boală dar nici de remușcări. Nu am să îi uit niciodată pe ăi 6 Nemți uciși cu două vorbe ale mele.

♦ În timpul tratativelor de la Buftea, Take Ionescu și alți 200 de indezirabili au primit *Ausweiss* de la Nemți de a părăsi Țara, trecînd prin Austro-Ungaria spre Elveția.

♦ După revoluția bolșevică din Octomvre 1917, Rușii nu mai permit Românilor căzuți prizonieri la ei ca luptători în Armata Austro-Ungară să se înroleze și să se organizeze spre a lupta subt steag românesc. Acești Ardeleni, nici în România — subt călcîi german de pe urma Păcii de la București — n-ar mai putea veni. Ei iau, ca și prizonierii cehi, drumurile Rusiei, ajungînd în Siberia. De aici încolo, ce le-o da Dumnezeu. Cine știe cîți vor mai avea parte să calce pe pămîntul Țării lor.

Soldații și ofițerii rezerviști sunt demobilizați, controlați de Nemți pînă la piele și, spre a fi și mai umiliți, sunt trimeși în Țară prin Mărășești. Ei sunt întîmpinați în Țară cu flori și cu urale. Îndată apare o ordonanță nemțească ce interzice, subt diferite amenințări, aceste manifestațiuni ale populației față de cei ce i-au apărat.

♦ Încep să vină prizonierii, stafii scăpate din lagărele nemțești, austro-ungare și bulgărești. Li s-a aplicat un regim de exterminare, ca hrană, ca lipsă de higiena, ca munci peste puterile lor, ca pedepse corporale. Nimeni nu s-a mirat de bătăile la sînge date de Bulgari prizonierilor, de împușcarea lor, dar nu i-ar fi crezut în stare și pe Nemți și pe Austriaci de aceleași tratamente, ei care atîta se țin cu nasul pe sus cu marea lor civilizație.

♦ Noroc cu Crucea Roșie Internațională, cu sediul la Geneva, și de cea românească. Au mai îndulcit mizeria celor din lagărele nemțești, austriace și bulgărești și le-au mai transmis scrisori de acasă.

♦ Nemții dau o lege a muncii silite, robindu-l pe muncitor și pe țăran locului unde se află și impunîndu-i ce să muncească. S-a votat împămîntenirea tuturor Evreilor. S-a hotărît amnistia tuturor dezertorilor și a trădătorilor de țară.

Mulți ofițeri demisionează; printre ei, generalii Presan, Averescu, Iancovescu. Se fac avansări spre captarea bunei-voinței Armatei. Avem mai mulți maiori decît locotenenți și sublocotenenți.

♦ Guvernul Marghiloman e pus de Nemți să traducă în justiție Guvernul Brătianu-Take Ionescu pentru proasta sa administrație. Se adună mărturii în potriva lor.

Guvernul Brătianu face întîmpinare la Camera Deputaților, refuzînd a se disculpa. Lasă istoria să îi judece faptele la momentul potrivit.

♦ Este arestat fostul Ministru de Domenii și de Interne, Alexandru Constantinescu, și cîțiva înalți demnitari. Constantinescu primește la închisoare vizita miniștrilor țărilor aliate. După două săptămîni, spre bucuria Ieșenilor, este eliberat.

♦ Bulgarii au înțeles cu mult înaintea noastră ce rol important are propaganda în favoarea unei țări, prin influențarea opiniei publice. Ei au făcut în Elveția o bogată literatură de propagandă pentru revendicările lor. Despre Dobrogea numai, cică au avut 9 cărți în bulgărește și în

franţuzeşte, în 13 000 exemplare.

♦ Guvernul nostru s-a desmeticit cît rol are propaganda în favoarea Ţării tale, abia după dezastrul campaniei din 1916. Abia în 1917 s-a dus în Franţa un grup de profesori universitari şi de parlamentari români spre a lămuri opinia publică de acolo despre durerile şi drepturile Românilor. După încheierea păcii forţate de la Bucureşti între noi şi Puterile Centrale, rolul acestei propagande de lămurire a crudei noastre soarte este şi mai însemnat. Universitarii români de la Paris au răspuns printr-un memoriu foarte documentat că Transilvania este românească, în chip de protest la un memoriu al universitarilor unguri din Cluj, care pretind că Transilvania se cuvine din toate punctele de vedere Ungariei.

Mai bine mai tîrziu decît niciodată.

♦ Ungurii, pentru propagandă, nu se dau îndărăt de la nimic: folosesc relaţiile de familie, şi au în toată Europa, spre a arăta că ei au ajuns în Transilvania chiar înainte de Deccbal ! Nu se sfiesc de la nimic. Scopul scuză orice mijloace. Numai noi ne uităm mereu proverbul care spune: «Copilului de nu ţipă, mumă-sa nici că-i dă ţiţă». Cum să nu îi creadă pe ei lumea, dacă ţipă tot timpul şi peste tot, în timp ce noi suntem legaţi la gură ?

♦ Începe propaganda românească şi în ziare din Anglia, la fel în Italia, unde se află aproape 18 000 prizonieri români luaţi din Armata austro-ungară.

♦ Cu Statele Unite ale Americii nu aveam nici o legătură. Eram singura ţară din Sud-Estul Europei care nu aveam reprezentanţă diplomatică acolo.

În timpul neutralităţii am fost luaţi peste picior în ziarele americane, după 1916 — deasemenca. Cred că nu ştiau mai nimic despre noi, dar ca să fim ciuca batjocurii eram buni. A trebuit să vină delegaţii americane în Moldova spre a îşi schimba impresiile şi a vedea eroismul soldatului român.

În primele zile ale lui Ianuarie 1918 trimetem şi noi pe dr. Angelescu, primul român Ministru la Washington. Dr. Angelescu, înconjurat de Români de suflet din America, face

cunoscută situaţiunea noastră în Europa şi capătă simpatii în mediile americane. Guvernul Marghiloman nu se mai interesează deloc de relaţiile noastre cu America. Dr. Angelescu se sprijină doar pe bună-voinţa unor Români emigranţi. Mare lucru e să ştii să îţi faci un nume şi să ştii să afle alţii cine eşti. Aceasta cere strădanie, că Dumnezeu dă, dară în traistă nu îţi bagă.

♦ Cică împăratul Japoniei i-a trimes Gen. Grigorescu Eremia, în toamna lui ' 17, o sabie de onoare.

♦ Mă simţesc tare slăbit şi nu ştiu cum voi mai ţine pînă la urmă. Am uneori ameţeli, de oboseală şi de mîncare proastă. Mă gîndesc la soldaţi, unii cu bocancii rupţi, cu haine neschimbate de la 1916, munciţi de acasă şi trecuţi prin toate focurile, cum or mai rezista. Îmi e ruşine să mă plîng cînd îi văz pe ei. «Domnu' locotinent, grea e viaţa pînă mori, pe urmă linişte şi pace. Aşa-i spuneam şi muierii cînd să jeluia ha de una, ba de alta. Greu e pînă mori», mi-a spus ieri un soldat.

♦ Se reiau legăturile prin telegraf şi prin telefon între Moldova şi zona ocupată.

Pe 27 Martie 1918. Marghiloman se duce la Chişinău. Ruşii din Basarabia au fost contra unirii cu România, Evreu s-au abţinut.

Totuşi, Basarabia se uneşte cu Ţara de care o rupseseră Ruşii în 1812. Pe 27 Martie. Zi mare. Doamne ajută !

♦ Aflăm că prin sfîrşitul lui Martie are loc o ofensivă în Flandra tot cu succes pentru Nemţi. Dar Englejii şi Francejii refac frontul.

♦ Se duce campanie pentru darea în judecată a Guvernului Brătianu care, zic adversarii lui Brătianu, a dus Ţara la dezastru. Urma alege.

♦ Aflăm că Ia Iaşi a murit, la Spitalul Sf. Spiridon, Cpt. Creangă, ajuns lt.-col. în rezervă şi prezidentul curţii Marţiale. El era feciorul lui Ion Creangă, moldoveanul hîtru cu basmele şi cu amintirile. Cică în urmă cu vreo 20 de ani, ofiţerul plecase din Armată şi se făcuse fabricant de foiţe de ţigară, strînse în cărticele pe care era tipărită figura cîte unui mare scriitor

român şi înuntru crîmpeie din scrierile aceluia. Botezase foiţele astea „Creangă" şi într-un ziar scos de el le făcea o reclamă de tot hazul, pe care şi acuma o mai ţineau minte oamenii cînd îşi răsuceau o ţigară de mahorcă în tranşeu: «Ori fumaţi foiţa „Creangă", ori daţi dracului tutunul».

Era un naţionalist înfocat. Dumnezeu să-l odihnească!

♦ Aflăm că, pe 14 Mai, Nemţii ajung din nou pe Marnă, pornind ofensiva de pe aşa-numitul Chemin des Dames. Iar victorie nemţească. Iar refacere a frontului din partea franceză. Se adoptă comandamentul unic: Gen. Foch conduce trupele aliate. Americanii izbutesc să trimeată armată multă în Europa. Mulţime de tankuri. arma cea mai nouă a Aliaţilor, se află în spatele frontului.

Germania e obosită.

♦ Iacătă cîteva zile de cînd cheferiştii fac grevă în toată Moldova. Ţăranii clocotesc din cauza svonurilor despre împroprietărirea care nu i-ar avantaja.

♦ Ne parvine ştirea că Ţarul şi familia sa au fost împuşcaţi în Siberia din ordinul Sovietelor.

♦ La 2 Iulie, Nemţii se îndreaptă spre Paris. Foch îi asvîrle peste Marna.

Nici Austriacilor nu le merge mai bine în Italia.

♦La 26 Iulie. Foch le dă o gravă lovitură Nemţilor pe Somme. Nemţii se retrag pe linia Siegfried pe care o socoteau imbatabilă. Sunt alungaţi şi de acolo.

♦ La sfîrşitul lui Iulie 1918, în Cameră, la Iaşi, un deputat independent scoate la iveală o listă găsită în biroul unui domn Güntter, director al unei societăţi de petrol din Bucureşti. Güntter, cetăţean elveţian, a şters-o din România în ajunul intrării noastre în răsboiu. Lista conţine nume de persoane politice române, de toate colorile, care ar fi primit bani de la Nemţi pentru propagandă germano-filă. Figurează şi numele D-lui Marghiloman, scris cu altă cerneală. Ce să crezi ? Mare curvă politica ! Şi Take lonescu a fost acuzat altădată că primea bani de propagandă de la Ententă.

♦ Principele-moştenitor Carol s-a căsătorit, se spune că pe 1 Sept. 1918. cu o domnişoară zisă Zizi Lambrino. Căsătoria s-ar fi făcut la Odesa. în prezenţa unui aghiotant al Principelui, lt Serdici. Cum s-ar zice, ţara arde şi baba şi-o pieptenă.

M. S. Regele cică l-ar fi trimes pe Principe la o mînăstire pe 75 de zile ca pedeapsă. Gen. Averescu îi cere M. S. Regele să îl înlăture de la tron pe Principe, ca nefiind potrivit de viitor rege. Eu zic că cine vrea să fie rege nu poate să facă nimic de capul lui. Cred că Dl Gen. Averescu gîndeşte bine. De altfel, Parlamentul este într-o părere cu Gen. Averescu.

♦ Se revine asupra frontului de la Salonic. Acestuia nu i se mai dăduse importantă din 1916. Pe acest front, victoria Aliaţilor e complectă. Pe 16 Sept. Bulgarii iscălesc Armistiţiul la Salonic. Regele lor. Fcrdinand, abdică, în favoarea fiului să,. Boris, şi fuge peste graniţă.

♦ În Oclomvre capitulează şi Turcia.

♦Generalul francez Franchet d'Esperey, care i-a înfrînt pe Bulgari, se îndreaptă spre Budapesta, dar este oprit de Clemenceau.

♦ Puterile Centrale cer Armistiţiu Ententei; mai întîi Germania, pe urmă şi Austro-Ungaria.

♦ Cînd s-a instalat Misiunea germană la Iaşi. după încheierea Tratatului de pace de la Bucureşti, M. S. Regle a plecat la Bicaz, spre a îşi arăta dispreţul.

♦ Ludendorff propune redeschiderea frontului din România, deoarece Nemţii nu sunt mulţumiţi de Guvernul Marghiloman, dar împăratul Carol al Austriei este în potrivă. Puterile Centrale umblă după pace cu preşedintele Wilson.

♦ Bulgarii, încheind pace cu Ententa, nu mai sunt prietenii dragi ai Nemţilor, şi părăsesc România. Gata cu „Capşa" ! Pentru a îşi lua rămas-bun, ca nişte domni, de la un asemenea local de lux, îi fac vitrinele ţăndări, sparg şi vesela şi spintecă scaunele şi canapelele de pluş, aşa ca să fie spre amintire.

♦ Nemţii sunt goniţi din peninsula Balcanică, dar nu pot

renunța la România şi la petrolul ei.

♦ Contele Tisza, pare-se, a fost omorît de trupele ungureşti în retragere. Mult rău ne-a mai făcut şi contele ăsta.

♦ Germania ne oferă nouă Dobrogea, de vreme ce Bulgarii i-au trădat, dar vor să îşi păstreze linia ferată Cernavoda-Constanța şi Portul.

♦ D-l Constantin Stere, care cerea nu de mult o federație austro-ungaro-română, acum a luat-o cu înfrățirea tuturor Românilor!

♦ Se zvoneşte că în Ungaria este revoluție.

Se vorbeşte de un guvern militar şi că împăratul Carol ar fi fugit.

♦ Noi, Românii, avem urechea ciulită la fiecare lovitură de tun de pe frontul Ententei. Acolo se va hotărî şi soarta noastră. Rămînem robi sau ajungem liberi şi cu fruntea sus. La Bucureşti, aud, lumea e buluc seara la Palatul Poştele unde îşi afişează Nemții comunicatele. Tot aşa, aud, că în 2 puncte centrale ale Bucureştilor sunt afişate 2 hărți pe care un şnur roşu marchează mersul răsboiului. deci poziția armatelor duşmane. Ce s-or mai fi uitînd bieții Romani şi la astea !

♦ La 15 Octomvre, la Viena, răsună în Parlament glasul lui Vaida-Voevod care cere dreptul tuturor Românilor de a se auto-determina.

♦ D-l C.C. Arion a spus într-un interview că deşi Evreii au colaborat cu Nemții subt ocupație, Românii nu le vor face nimic. Cred că s-a liniştit şi boierimea filo-germană în frunte chiar cu d-l Arion, d-l Beldiman, P. P. Carp.

♦ La sfîrşitul lui Octomvre ar fi avut loc la Bucureşti o mare manifestație pro-franceză (se auzise că a venit la O. K. M., la Marele Cartier General german de la „Athenec Palace", o delegație franceză pentru a propune Nemților capitularea). Manifestația a fost de fapt anti-germană. Urmează arestări şi întărirea stării de asediu din Bucureşti. Cucoanele cică îi băteau pe nemți cu umbrelele în cap. Să fi îndrăsnit înainte cu un an, ar fi măturat nemții paveaua cu ele.

După doi ani de umilințe, robii ridică glasul.

♦ Şi la Iaşi lumea manifestează la statuia lui Cuza-Vodă, îl aclamă pe Rege, aclamă la legaţiile Aliaţilor. Ministrul Franţei, Saint-Aulaire, şi Gen. Laffont ţin cuvîntare mulţimii.

♦ Mackensen ocupă Braşovul şi Sibiul şi tratează cu guvernul român retragerea paşnică a trupelor germane din România.

♦ Se formează Armata de Dunăre (3 divizii: una franceză, una engleză, una colonială), subt comanda gen. Berthelot, pentru eliberarea României. Francejii iau legătura cu Brătianu pentru susţinerea lui Berthelot cu trupe române. Planurile sunt întocmite de gen. Presan Constantin, care nu mai are nici o calitate oficială, ca şi Brătianu. Mobilizăm şi noi uşurel şi pe muţeşte, încă de pe la începutul lui Octomvre. Am mirosit şi noi ăştia mai mici. Nu ne-o lăsa Dumnezeu de tot...

♦ Marghiloman, continuînd să creadă că va putea obţine avantaje pentru Ţară de la Puterile Centrale, chiar învinse, este poftit de Rege să demisioneze la 24 Octomvre 1918. Vine un Guvern condus de gen. Coandă, care declară nul tot ce semnase Marghiloman. Regele ordonă mobilizarea Armatei. Ministru de Răsboiu este gen. Grigorescu Eremia. Regele adresează un apel soldaţilor.

♦ D-l Wopicka, Ministru al Statelor Unite ale Americii, garantează unirea Transilvaniei, a Basarabiei şi a Bucovinei cu Ţara. De făgăduieli nu ducem lipsă ! Să îi vedem cînd s-o încheia pacea.

♦ Generalul Eremia îi înmînează lui Mackensen o notă prin care Armata Germană este poftită să părăsească România în 24 de ore, cu alte cuvinte o declaraţie de răsboiu.

♦ Tot pe 27 Oct., M. S. Regele a dat ordin de mobilizare (pînă la contingentul 1894) pentru a ne uni forţele cu armata lui Berthelot venită să îi izgoncască pe Nemţi din România. Se încheie Armistiţiul general, deci trupele române rămîn pe loc.

♦ Pe 28 Oct., cinci delegaţi Ardeleni aduc lui Brătianu o epistolă a lui Vaida-Voevod prin care îi cere trimeterea trupelor române în Transilvania spre a îi protegui pe Români de vrăjmăşia ungurească.

♦ Pe 29 Oct., se încheie Armistițiul pe toate fronturile.

♦ Nemții se retrag distrugînd poduri, fire telegrafice, jefuind populația, omorînd jandarmi, punînd foc la depozite.

♦ Se așteaptă a se stabili legătura între Berthelot și Guvernul de la Iași.

♦ Armatele Aliate au cantonat la Jilava.

♦ Pe străzile Bucureștilor au apărut ofițeri ai trupelor aliate.

♦ Încep să am speranță să îmi revăd familia, să trăiesc iară o viață normală.

♦ Guvernul ungar îl sechestrează pe Mackensen. Mă bucur!

♦ Armata noastră, în afara trupelor din Basarabia, e într-o situațiune grea: numeric foarte redusă, prost echipată; fără cai, luați de Nemți; tară furaje, consumate de trupele rusești. Armament, muniții și hrană s-ar găsi, dar cu ce să le transporți?

♦ Românii din Transilvania sunt deportați în pusta ungară, iar alții umplu temnițele.

♦ Din Partidul Național Român, care din 1869 reprezintă interesele Românilor din Transilvania, Vaida-Voevod s-a exilat în Elveția. Iuliu Maniu a luptat pe frontul italian, iar Vasile Goldiș. tot timpul la Arad, a publicat „*Românul*" pînă ce l-au interzis autoritățile. în ' 16.

♦ Trupele române trec din nou în Transi l vania, de unde soarta crudă ne alungase în 1916. Ele pătrund în Noemvre la Borsec, pe 12, în Târgul Mureșului, și pe 15, în Reghinul Săsesc. Trupele române întîlnesc trupele debandate ale lui Mackensen. Românii fac prizonieri. Soldații nemți demonstrează împotriva Românilor pe străzi și încearcă să o șteargă cu garnituri de tren românești.

♦ Bucovina, ce în timpul răsboiului a fost de 3 ori ocupată de Muscali, care au prădat și au părăduit cît au putut, apoi de alte 3 ori încăpută din nou pe mîna colonelului Fischer, care nu știa decît să bată, să trimeată în lagăr, să împuște și să spînzure, Bucovina vrea a se alipi României.

♦ A fost nevoie de intervenție armată română în

Bucovina spre a stăvili neorînduielile pricinuite de Ukraineni, care voiesc despărțirea Bucovinei în două: ei — în Nord, Românii — în Sud.

♦ Iancu Flondor constituie un Guvern al Bucovinei, în timp ce Armata Română pacifică întreaga provincie.

După cum se vede, unirea nu se face bătînd din palme.

♦ La 15 Noemvre, cu acordul Polonezilor şi al Germanilor bucovineni, Bucovina cere unirea fără condiții cu România, în 1775 i-a fost smulsă Moldovei.

♦ Jugo-Slavii se despart de Ungaria. Slovacii se alipesc statului ceh.

♦ Tratativele între Români şi Unguri sunt rupte pe 2 Nov., moment din care românii se consideră complect rupți de Ungaria. Ungurii încep masacrarea Românilor peste tot unde nu există gărzi române organizate. Mitraliază 40 de oameni într-un sat, aruncă bombe într-o adunare sătească, de o pildă.

♦ 18 Noemvre 1918, zi mare în calendarul Țării. Armata Română, M. M. L. L. Regele, Regina şi cu Gen. Berthelot în frunte, urmați de soldații noştri de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, apoi de unități franceze,engleze şi americane, intră în Bucureşti, în uralele mulțimii. De doi ani, asta a visat tot Românul.

♦ Zice că s-au ridicat 4 arcuri de triumf, din lemn, acoperite cu pînză, pe Calea Victoriei. D-l Gen. Grigorescu Eremia, care e Ministru de Răsboiu, îi dă M. S. bastonul şi cartea de mareşal.

♦ Îmi pare rău că nu mă aflu printre cei care defilează. Nu vine toată Armata deodată şi nu toată în Bucureşti. Dar îmi este drag să mă gîndesc la cei ce au fost primiți într-un triumf pe care l-au meritat. Printre glasurile care strigau poate erau şi Sanda, Floarea, mama-soacră. Or fi venit şi ele la Bucureşti cu nădejdea să îşi întîmpine bărbații.

♦ Marea Adunare a Românilor din Transilvania şi din Ungaria se ține la 18 Noemvre, la Alba-Iulia, cea mai frumoasă zi a Neamului Românesc.

♦ Cel mai însemnat eveniment: la 18 Noemvre, la Alba-

Iulia, se hotărăşte întregirea României cu acei Români care de atîta vreme au îndurat robia la streini şi umilirile. Este cel mai mare moment din Istoria Ţării Noastre şi, cred, un pas spre ţările moderne. în faţa noastră se deschide un drum nou. Doamne, ajută!

♦ Cred eu că momente importante în istoria unei ţări, mai ales blagoslovită cu atîtea necazuri ca a noastră, sunt multe. După a mea părere, cele mai însemnate pentru noi, Românii, au fost căderea Daciei subt Romani; prima, şi de scurtă durată Unirea lui Mihai Viteazul; Unirea lui Cuza; şi Unirea de acum. de care să ne facă Dumnezeu parte pentru totdeauna.

Mă gîndesc că atîta amar de oameni morţi şi schilodiţi în acest Răsboiu nu au făcut-o zadarnic, dar nimeni nu mă poate scoate din părerea mea, pe care nu o mai spun nimănui, că tot atîta am fi cîştigat de am fi rămas neutri, pînă la sfîrşit. Nu pun mîna în foc că am dreptate. dar eu asta cred.

Avea dreptate Take Ionescu spunînd că în urma acestui Răsboiu vor cădea imperii şi America se va ridica la loc de frunte.

♦ Austro-Ungaria s-a desmembrat în popoarele din care cu sila fusese alcătuită. Contele Tisza a fost omorît de soldaţi de ai lor, el care nu recunoştea nimănui vreun drept. în afară de al Ungurilor.

♦ Mitropolitul român Vasile Mangra ce-şi vînduse neamul spre a se vedea uns mitropolit de Unguri şi-a pus capăt zilelor, în Ungaria.

♦ Lucrurile se află încetul cu încetul şi se lămuresc. Suferinţele îndurate şi de Românii din Austro-Ungaria abia acum am ajuns a le cunoaşte pe deplin noi, cei din Regat. Eu le ştiam de la mama.

♦ Mă gîndesc numai că Avram Iancu, Tribunul oropsiţilor, în catalogul de la gimnaziu, era trecut sub numele de Iankel Abraham!

♦ Ungurii au trimes pe fronturi — altele decît cel românesc, vezi bine — aproape 500 000 de Români. Peste

41000 au murit pe cîmpuri de luptă, peste 11 000 — în spitale. Războiul a fost un bun prilej de a extermina tot ce nu era ungar.

♦ Au venit la Iaşi delegaţii române din Transilvania spre a cere intervenţia trupelor române, Românii din Transilvana neavînd altă putere de a se opune Ungurilor care îi căsăpesc.

♦ În Capitală e mare vînzoleală în muncitorime. Se află în grevă Chefereul şi Regia Monopolurilor Statului. Două zile cică nu a fost pîine în Capitală.

Cînd am văzut viaţa soldatului pe front, am înţeles că omul nevoiaş niciodată nu se scoală degeaba în potriva stăpînirii.

♦ Mitropolitul Primat Conon a recunoscut că a semnat Manifestul acela ruşinos împrăştiat în tranşeele noastre în Vara lui 1917, dar el a fost compus de d-nii Lupu Costachi şi Virgil Arion. Halal ! Că ei i-ar fi impus să îl semneze. Şi dacă nu îl semna, oare ce ar fi făcut ăi doi boieri de viţă veche: l-ar fi răspopit ? I-ar fi ras barba ? Cum nu le-o crăpa obrazul de ruşine !

♦ Mă gîndesc cu drag şi dor că în curînd am să mă văd acasă. Parcă îmi e şi teamă. Mi se pare o veşnicie de cînd n-am mai avut prin cine primi veşti din zona ocupată şi tot o veşnicie de cînd nu mai am veşti de la tata-socru şi de la cumnatul Toader. Parcă am fi fost peste mări şi ţări. Nu mai spun cu cîtă nerăbdare aştept să îmi văd fata. Cu cine o semăna ?

♦ Dl Col. Ionescu Şerban mi-a spus ieri: «Băncilă dragă, parcă-mi arde pămîntul subt picioare. Cît am luptat, gîndul de căpetenie era cum să îmi îndrum oamenii mai bine şi cum să îi feresc de primejdii inutile. Acuma însă nu mă mai gîndesc decît la casă şi la nevastă».

La fel am vorbit şi cu Popişteanu Emil. Petrescu Eugen a plecat în Vechiul Regat, cum putem spune acum, cu trupele care au ajuns în Bucureşti pe 18 Noemvre. A fost atît de grav rănit că e de mirare că a scăpat cu zile. Nu pot să uit cum l-am văzut la spital.

♦ A trecut ieri Mărin să îşi ia rămas-bun de la mine. Şchioapătă rău, săracul. Are piciorul stîng ţeapăn şi merge cu o

cîrjă. Cred că a văzut jalea din ochii mei. «Ce sa facem, dom' locotenent ? Fiecare cu ce îi e scris». Şi s-a bătut cu cîrja peste piciorul ţeapăn. «Acuma ne ducem acasă şi aşteptăm să ne dea Regele pămînt, cum ne-a făgăduit. Că nu ne-o lăsa doar cu astea», şi s-a bătut cu mîna peste decoraţia din piept. «N-am să vă uit cît oi trăi, dom' locotenent, şi n-o fi dată să vin în Bucureşti să nu trec să vă văz». După despărţirea de Mărin am fost trist toată ziua.

♦ Bună vorba noastră românească: «Dacă îi dai îi fată iapa, dacă îi iei îi moare mînzul». În această situaţiune ne aflăm noi cu Ungurii din Transilvania. Învăţaţi să poruncească de veacuri, nu acceptă acum că roata istoriei s-a învîrtit aşa fel ca robii să ajungă la cot cu stăpînii. Pe lîngă perderea unor teritorii, în Ungaria mai este şi o revoluţie a propriului popor.

♦ Pe 24 Noemvre mă aflu în Braşov. Nu îmi este dat să ajung acasă aşa cum trăsesem nădejde. Îmi amintesc de Braşovul pe unde am trecut în 1916. Cînd s-a încheiat armistiţiul general am sperat că nu am să mai strig «Foc !» decît la manevre. Credeam că Răsboiul s-a sfîrşit. Gărzile ungureşti stau rezervate, însă trebuie să fim tot timpul cu ochii în patru, că nu ştii niciodată de unde vine un glonţ. Gărzile româneşti se pun la dispoziţia Armatei Române. Populaţia română ne primeşte în casele ei ca pe oaspeţi de cinste. Nu e casă românească fără tricolorul nostru. Acum nu se mai tem, ca în 1916, cînd ne-au văzut plecînd şi lăsîndu-i pe mîna Ungurilor. Tot nu le vine să crează însă că Transilvania e a Românilor. «Adevărat îi că de acum încolo om ţine de România Românilor ?». Nu e zi să nu aud întrebarea asta.

♦ Se vorbeşte de divorţul Gen. Grigorescu Eremia. Ce îţi e şi cu amorul !

♦ Dorm două nopţi la o familie de învăţători, Şesan, pe lîngă Piaţa Mare (a Breslelor). La plecare, d-na Şesan îmi dăruieşte un ilic cît palma, de blană de oaie întoarsă, cusut cu flori colorate, o frumuseţe, şi un milieu (de pus pe masă) lucrat de d-sa cu igliţa.

«Pentru copila d-voastră şi pentru d-na. Un suvenir din

partea familiei Şesan». Mi-au dat lăcrămile. Eu, spre marea mea părere de rău, nu am avut ce să le dau. Am să îi țin minte toată viața.

♦ Ajungem pe linia Mureşului, pe care gen. Franchet d'Espérey, în necunoştință de cauză, o acceptă ca limită a Ungariei în 30 Oct., cînd a încheiat cu Ungurii la Belgrad Armistițiu în numele Ententei. De unde să fi ştiut el şi Ententa pînă unde se întinde populația română a Transilvaniei şi chiar Transilvania ? Deşi la intrarea noastră în Răsboiu aceste limite teritoriale au fost fixate de noi şi aprobate de Aliați. Dar, ca totdeauna, cei mari nu se simt datori să îşi țină făgăduielile față de cei mici. Ți se umple sufletul de scîrbă.

♦ Dincolo de Mureş, Ungurii se întăresc şi se pregătesc de rezistență. Promotorul acestei mişcări este profesorul Apáthy, Rectorul Universității din Cluj, savant cunoscut în Europa, care alcătuieşte un Guvern unguresc pentru Transilvania, el fiind Preşedinte.

♦ Se duc tratative susținute cu Franchet d'Espérey spre a fi convins ca, în numele Aliaților, să ne lase să trecem Mureşul, ceea ce obținem cu ajutorul Gen. Berthelot.

La 11 Decemvre intrăm în Cluj. Ungurii, în fața evidentei, sunt nevoiți să se retragă.

Sosesc trupe noi în Transilvania. Toate sunt puse subt comanda Gen. Moşoiu Traian, de neam din Bran, Ardelean deci.

♦ Se desființează Gărzile şi ungare şi române. Sunt înlocuite de Poliție şi de Jandarmerie.

Se constituie 2 Divizii din Românii care au făcut parte din Armata Austro-Ungară.

Cumpărăm cai de la armata lui Mackensen în drum spre Germania şi de laArmata franceză de la Salonic. De la Franceji — oficial. De la Nemți — de la om la om, că n-ai cu cine mai sta de vorbă oficial. Le-a trecut damful de pe cînd stăteau ca statuile şi strigau «Feuer !». Acuma sunt o gloată amărîtă. Civilizația — bună, frumoasă, dar dacă îi zgîrii pojghița de deasupra, tot omul se vede cu toate păcatele lui de pe vremea

cînd mînca carne crudă. Din păcate.

♦ Ca răspuns la nemulțumirile muncitorilor, cică Guvernul nostru ar fi publicat, pe 13 Decemvre 1918, Decretul-lege de împroprietărire a Țăranilor, mărirea lefurilor pentru funcționarii Mici şi măsurile de a procura muncitorilor alimente la prețul de nercurială.

♦ Respectăm linia fixată de Aliați ca despărțitoare între noi şi unguri.

În acest fel rămîn în afara Țării noastre munții Apuseni, regiunile Aradului, Bihorului, Sătmarului şi tot Banatul. Aşteptăm ca Aliații să se desmeticească în privința noastră. Guvernul Károlyi din Budapesta şi Apáthy din Cluj fac tot timpul propagandă jignitoare împotriva noastră.

♦ Grevă generală a funcționarilor Unguri din căile ferate. Românii îi înlocuiesc cu personal din Regat. Apáthy este arestat şi expulzat. Conflicte armate în zona Petroşanilor. Revoltă a minerilor Unguri.

♦ În regiunea Jibou-Zalău. pe valea Crişului Repede, locuitorii Unguri, bizuindu-se pe vecinătatea trupelor ungureşti, comit agresiuni în potriva Românilor. Cam 800 lucrători de la minele de aur din Baia Marc atacă pe Români cu puşti şi cu grenate. Un batalion de trupe de Infanterie şi ceva Cavalerie, printre care mă număr, sunt trimese să îi apere pe români. Cu părere de rău trebuie să strig iară «Foc !». Deodată, văd sînge pe manta în partea dreaptă, cam la o palmă subt umăr. Nu ştiu cum am ajuns la spitalul din Baia Marc. Îmi aduc aminte numai,ca prin vis, că am auzit vorbindu-se ungureşte. Se pare că îmi perdusem cunoştința, fiindcă perdusem foarte mult sînge. Cînd m-am trezit, cînd o fi fost asta nu mi-am dat seama, am văzut un doctor lîngă mine. Îmi lua pulsul. M-am gîndit să îl întreb ce e cu mine, dar nu am izbutit. Cînd s-a depărtat nițel de patul meu am văzut că avea pantaloni de ofițer român. Atunci mi-am adunat toate puterile şi l-am întrebat: «Domnule doctor, ce e cu mine ?». «Cred că e bine. Ți-am scos un glonț din plămînul drept. Mare noroc că nu a fost în stîngul».

Stau pironit într-un pat de spital, singur într-o cămăruță și picotesc toată ziua. Nu am putere să duc nici lingura la gură. Aud vorbindu-se ungurește, dar, din cînd în cînd, și românește. Personalul civil al spitalului e unguresc,cel militare românesc, îmi dă să mănînc și după cîteva zile mă conduce pînă la closet, cînd sunt în stare să mă țin pe picioare, o infirmieră româncă. Masa mi-o aduce o fată blondă, nițel pistruiată, cu mănuși albe. încerc să schimb cîteva cuvinte cu ea. Nu știe românește.

Vești despre ce se mai întîmplă în Ardeal îmi aduce dr. Chirilă, medic militar, din Craiova de felul său.

Tot el mi-a adus carnetul ăsta din port-hart. Deși scriu la prezent, fiindcă așa îmi vine, a trecut vreme bună de cînd mă aflu aici și de cînd nu mi-am mai scris nici o însemnare. Sunt foarte slăbit fiindcă am perdut mult sînge și pînă să fiu adus la spital și în timpul operației. «Mitică, tată, nu ți-e dat ție să ajungi la Buda-Pesta», îmi spune dr. Chirilă. «La Buda-Pesta?». «Așa cum se arată lucairile, se prea poate».

♦ Aflu că prin intervenția lui Berthelot, Aliații ne-au permis să ocupăm regiunea Sighet-Baia Mare-Zalău.

La Sighet, o delegație ukraineană declară românilor că Sighetul e ocupat de ei. Parlamentarii români trimeși să someze pe Ukraineni să părăsească locul sunt întîmpinați cu focuri de armă. Românii îi alungă pe Ukraineni. Pe 5 Ianuarie, după lupte cu perderi de amîndouă părțile, Sighetul și regiunea din jur sunt în mîinile noastre.

♦ Trupele române sunt atacate prin surprindere de trupe ungurești, după ce comandamentul ungur ne asigurase că își retrăsese trupele. Un batalion român atacă Zalăul și îl curăță de Unguri.

♦ Mă aflu în spital din noaptea de 22 spre 23 Dec. 1918. Frumos Crăciun și început de an !

♦ Toată Transilvania, pînă la frontiera stabilită de Aliați, e în mîna noastră. Dincolo de frontieră însă, Ungurii se organizează și ne atacă. Aliații nu ne îngăduie să punem mîna pe munții Apuseni.

Toate îmi amintesc de campania din 1916 și 1917, cînd

ori de cîte ori aveam un avantaj asupra inamicului şi l-am fi putut bate de-a binelea, de undeva ne venea un ordin să ne oprim: fie de la propriul comandament, fie de la cel rusesc.

Ce le mai pasă Aliaţilor acum de noi ? Am fost buni ca o diversiune,ca Nemţii şi Austro-Ungarii să îşi disperseze armatele, buni de carne de tun la nevoie. Manta de vreme rea, asta am fost.

♦ Ungurii vor cu orice chip Ardealul înapoi. în acest scop se unesc magnaţi şi latifundiari cu socialişti, se ţes intrigi în toate capitalele Ententei, se folosesc rudele sus-puse de acolo. Debreţin, Oradia-Mare şi Bochis-Ciaba sunt locurile unde se organizează Secuii împotriva Românilor. Pe Românii din acea zonă îi maltratează şi îi ucid. Numai în împrejurimile Aradului au şi fost vreo 300 de omoruri, în timp de 3 luni. Execuţiile în masă în satele româneşti sunt lucru obişnuit din partea Ungurilor. Chiar în prezenţa lui Berthelot, la Arad, Ungurii s-au năpustit asupra Românilor, împuşcîndu-i. Poate o fi tras şi Berthelot un învăţămînt din cele la ce a fost martor şi poate le-o spune şi Aliaţilor. Ungurii se dedau la atrocităţi. Întîi schingiuesc unele victime, le scot ochii, le taie nasul şi apoi îi împuşcă. Dr. Chirilă e îngrozit de ceea ce aude şi vede. El zice că încă nu e momentul să plec din spital, dar eu, drept să spun, aş fugi şi în patru labe. Eu sunt învăţat cu viaţa soldăţească a frontului: omori sau eşti cmorît, dar schingiuirile, fără să fi văzut pe cineva schingiuit, mă înspăimîntă. Unde este ajutorul Aliaţilor, care cu linia lor de demarcaţie împart Transilvania în două, iar Banatul l-au lăsat pe seama Sârbilor care nu sunt mai prejos decît Ungurii ?

♦ Aflu prin dr. Chirilă — că prin cine altcineva ? — că guvernul, ca să nu se zică chiar că le face pe toate muşama, i-a dat la Curtea Marţială, pentru colaborarea cu Nemţii pe timpul ocupaţiei, pe d-nii Virgil Arion, Dem. Nenişescu, Const. Stere, Fcm. Pătrăşcanu, Ion Teodorescu, Vasile Barnoschi, Pierre Ciorăneano, Alexandru şi Victor Beldiman. Pot să spun de pe acum că se va termina cu «Pupat toţi piaţa Endependenţi», vorba regretatului domn Caragiali. Multe mi-a lămurit mic Răsboiul,dar haina militară îţi astupă gura.

♦ D-l Brătianu a plecat la Paris abia după ce în „*Monitorul Oficial*" a apărut Decretul-lege de împămîntenire a Evreilor. Ca jurist din partea României în comisiunea pentru Conferința Păcii a luat pe un avocat ovrei, Solomon Rosenthal, ca să nu mai cîrtească nimeni că nu s-a făcut nimica în privința Evreilor. Săvedem ce pricopseală ni s-o trage și dintr-asta. Atîta umblă toate Marile Puteri să ne tragă pe sfoară că ți se face silă. Dacă nu ar fi de plîns, ar fi de rîs.

♦ Conferința Păcii începe la 5 Ianuarie 1919, deschisă de Dl Poincaré în Sala oglinzilor din palatul de la Versailles, cînd încă, de fapt, nu este pace peste tot: în Rusia — războiu civil; în Asia Mică — Turcii cu Grecii în litigiu; Ungurii — în ceartă armată cu Cehii și cu Slovacii, cu Sârbii și cu noi. Wilson nu vrea să recunoască Tratatul nostru din 1916 cu Aliații. El e foarte generos cu Puterile Centrale care au perdut răsboiul. Brătianu, care a încheiat Tratatul mai sus pomenit, nu vrea să renunțe la granițele pe care ni le garanta textul scris. Potrivit părerilor lui Wilson, de care sunt și ceilalți trei mari, s-ar revizui și schimba granițele unor state independente, granițe pe care le avuseseră înainte de Răsboiu. România, prin Brătianu, declară că nu poate să accepte acest articol din Tratatul de pace.

Cel mai bun susținător al cauzei române se dovedește a fi, la Conferința Păcii, delegatul francez Tardicu, care acordă României Banatul întreg, iar cel mai ostil, ministrul Statelor Unite, Lansing, care cere împărțirea Banatului între Sârbi și Români și să le cedăm Bulgarilor — Cadrilaterul.

♦ Într-un număr vechi din „*Îndreptarea*", adus de dr. Chirilă, am cetit un articol al Gen. Averescu în care îl acuză pe d-l Brătianu de multe. Pe tot timpul pregătirii Răsboiului, d-l Brătianu a pus în fruntea Armatei un rezervist, pe Gen. Zotu. La mobilizare 1-a dat la partea sedentară. Gen. Zotu știu și eu că s-a sinucis de frica aeroplanelor. Pe urmă, Gen. Averescu spune cum d-l Brătianu a organizat în Transilvania propagandă printre Români să lupte în contra Rusiei alături de Austro-Ungaria, a tolerat în Țară propaganda nemțească pe tot timpul neutralității și nu a ținut cont de rapoartele sale (ale

Gen. Averescu) după dezastrul dc la Turtucaia. Apoi îi spune o mulțime şi pe baza politicei interne. În „*Viitorul*", ziarul liberalilor, aceştia au răspuns că nu stau de vorbă cu Gen. Averescu despre asemenea chestiuni ! De ce să vorbească nişte domni ca Duca, Donescu, Constantinescu-Porcu, Ulbineanu, Mârzescu, Ionescu-Brăila cu Averescu ! Ce a făcut Averescu decît că nu s-a mişcat de pe front şi le-a apărat dumnealor interesele ? Nu are dreptate el Gicu Pârvulescu cînd îi dă dracu pe toți ?

♦ În fine, dr. Chirilă îmi dă vestea pe care de atîta timp o aşteptam. Pot pleca acasă. Îmi recomandă să fiu foarte prudent, îmi dă justificare pentru lungul repaos medical pe care mi-1 prescrie. Dacă aş vrea m-aş putea pensiona, spune el, dar eu nici nu vreau să aud. Dacă respect recomandările lui, zice el, am să şi uit că am avut un glonț în plămîn. Să dea Domnul aşa să fie ! Am trecut prin momente cînd credeam că nu mai am scăpare. Stăteam cu ochii în tavan şi fără să vreau udam perina de lăcrămi. Nu aveam să îmi cresc copilul şi nici Pacea şi întregirea adevărată a Țării nu aveam să le văd. Mi se părea nedrept să mor după cîte le îndurasem în peste 2 ani de front. Dacă tot îmi era dat să mor, măcar să fi murit de la începutul Războiului. Aş fi avut o altă privire asupra lumii, mai frumoasă oricum. Nu aş fi trecut prin toate desamăgirile prin cîte m-a trecut frontul.

♦ Îmi iau rămas-bun de la dr. Chirilă ca de la omul care mi-a salvat viața, de ia Mărioara, infirmiera româncă. Mi-a purtat de grijă ca o mamă. De la Ilonka, cea care îmi aducea mîncare cu mănuşi albe. Îi dau fiecăreia o mulțumire bănească pe lîngă vorbele frumoase. Am avut tot timpul cît am stat în spital impresia că Ilonka înțelege româneşte şi ar putea chiar vorbi, dar nu vrea.

♦ Plec spre Bucureşti cu o maşină a Statului Major, împreună cu doi dni. col. veniți în inspecție pentru aprecierea a ceea ce se petrece în Transilvania. Se poate spune că am noroc. De altfel, dr. Chirilă îmi spune că de plecat pe liniile ferate nici nu putea fi vorba pentru mine.

♦ Trecem prin Jibou, Cluj, ne oprim la Târnăveni unde suntem găzduiți de o familie care nu vrea să primească nici o recompensă pentru găzduire. Ne povestesc în amănunt ce s-a petrecut la ei și în împrejurimi cu Ungurii. Eu nu mă minunez, dar celor doi coloneii, Stamate și Perieţeanu, nu le vine să îşi crează urechilor. Unii Români avuseseră soarta lui Christos, fuseseră răstigniți. Mai ales preoți ortodocşi. Colonelii ascultă, dar nu par a da crezare celor auzite.

Gazdele ne aduc seara un bărbat legat subt ochi cu o năframă. Îl roagă să îşi scoată năframa. Avea nasul şi urechile tăiate. Era învățător român din Târnăveni. Cunoaştem şi o doamnă ca la 40 de ani, îmbrăcată în haine cernite. Se numeşte Sidonia Avram. E văduvă de preot ortodox răstignit de Unguri. «Ca să vedeți cu ochii domniilor-voastre,d-nilor ofițeri», ne spun gazdele. Colonelilor nu le-a căzut bine şi li s-a dus cheful de povestit «de cele de prin Capitală»: şi li s-a dus şi pofta de mîncare. După cîte mi-am dat seama, dumnealor făcuseră tot timpul parte din Marele Cartier General şi doar văzuseră frontul, nu îl făcuseră. Eu tac, toropit, şi îi ascult. «Aliații nu au să îngăduie situațiunea asta cu Transilvania şi cu Banatul», spun cînd unul cînd altul. Mi se pare de prisos să le spun că tocmai Aliații, prin sfînta lor nepăsare, au creat această situațiune. Vasile, şoferul, pare mut. Doar la un moment dat, cînd cei doi coloneii coboară să se desmorțească, Vasile mă întreabă: «Aşa o fi cum zice dumnealor ?». «Bine ar fi să fie aşa», îi răspund eu. Vasile fusese artilerist. Rănit la Cireşoaia, după ce ieşise din spital, fiind şofer în civilie, ajunsese la Marele Cartier General. Trecem prin Sibiu, ne plimbăm nițel cu maşina prin oraş care mi se pare dosebit de faimos. Trecem prin Râşnov, de unde plecase mama şi fratele său, Elisei, străbătînd munții ca să ajungă la Români, mama ca să îşi strîngă zestre ca slujnică, unchiul Elisei ca să se înroleze în Armata Română şi să moară pe front la '77. Aici sunt îngropați bunicii mei dinspre mama. Cînd vor intra lucrurile în normal, am de gînd să vin o dată la Râşnov să le caut mormintele.

M-a schimbat mult răsboiul. Îmi vin gînduri pe care altădată nu le-am avut şi pe care, fără răsboiu nu le-aş fi avut

niciodată.

♦ Petrecem o noapte la Braşov, la hotel. Patronul e Sas. Ne primeşte cu mare politețe. Visez că sunt la Predeal la vila aceea cu nemții şi că strig «Foc !». Mă deştept brusc din visul ăsta rău şi adorm din nou într-un tîrziu. Şi pe trezie nu îmi vin în cap decît amintiri de pe front.

♦ Ajungem la Bucureşti. Pe dinafară, oraşul pare neschimbat.

Colonelii îmi fac favorul de a mă trimete cu maşina pînă la Cernați. Le mulțumesc şi îmi iau rămas-bun de la ei. «Şi fii mai vesel şi mai optimist, locotenente»,îmi spune colonelul Stamate, care este mai vorbăreț şi mai exuberant decît Perieţeanu. «Voi încerca, d-le colonel», spun eu, în timp ce ne strîngem mîna. Vasile îmi zîmbeşte cu înțeles. În maşină, cînd rămînem noi doi, unul lîngă altul, îmi spune: «Ce ştie ei, dom' locotenent,dacă n-a făcut frontul ?». «Aşa e, Vasile».

♦ În Cernați casele nu mai au garduri. Le-au pus oamenii pe foc. Sanda se apropie sfioasă de mine cu fata în brațe. Le îmbrățişez pe amîndouă deodată. Sanda parcă e ruşinată că de față e mama-soacră, ei îi sărut mîna, ea mă sărută pe frunte, şi cumnata Floarea pe care o sărut pe amîndoi obrajii. Tata-socru şi cumnatul Toader, care se întorseseră din Ianuarie, se aflau la nişte oameni din sat cu care să se întovărăşească pentru arăturile de primăvară. În sat, aproape că nu mai sunt vite, iar porci şi păsări nici atît. Le-au luat Nemții totul. Aflu că, în 1917 şi în 1918, Nemții le aduseseră prizonieri sârbi la muncile câmpului. în sat nemaifiind decît oameni bătrîni. Nemafiind nici vite, ocupanții aduseseră nişte tractoare cu care se arase; cînd se retrăseseră le luaseră cu ei. Elvira, fetița mea, şi Ştefan — Fănel — al cumnatei Floarea şi al popii Toader sunt vioi, rumeiori. Se vede că mamele lor au avut lapte. Sanda are acum mîini muncite, de țărancă. Se vede că nu s-a mai tuns. Din părul ei lung şi greu îşi face un coc pe ceafă. Poartă basma, ca femeile de la țară. Cum mă vede, îşi trage jos basmaua. Arată a fată de la țară, ca în ziua cînd am văzut-o prima oară. E slabă, trasă la față ca şi mama-soacră şi ca şi

Floarea. Nu au fost pe front, dar nici pentru ele nu a fost uşor. Au muncit de s-au spetit. Ieşim în sat. pe seară, să facem o plimbare. Mă izbeşte numărul de case pe care sunt lipite cîrpe negre. În fiecare a murit măcar un om pe front sau în lagărele de prizonieri sau prin spitale. Eu să dau har Domnului că m-am ales doar cu un glonț într-un plămîn. Am încă răsuflarea cam scurtă, încolo mă simț binişor, îmi dau seama cînd femeile ne pun pe masă ce e mai bun, că m-am desvățat să mai mănînc. Cred că mi s-a micşorat stomacul pe front. Sanda primeşte supusă mîngîierile mele. Nu am simțit niciodată, măcar o clipă de foc la ea. Aşa i-o fi firea, ori nu sunt eu acela pentru care...

Doamne, mulțumescu-ți Ție că nu mai sunt pe front !

♦ Deşi mă aflu acasă, în Bucureşti, pe strada Negustori, şi încă nu mi-am reluat slujba, mă interesez tot timpul ce se mai întîmplă în Transilvania. Aflu că la sfîrşilul lui Fevruarie 1919, Consiliul Militar Aliat a admis ca linia de demarcație între noi şi Unguri să se mute spre Vest, noi urmînd să ne întindem pînă la linia ferată Satu-Mare-Oradia-Mare-Arad, fără să ne fie date însă si aceste oraşe.

Dincolo de această linie, 5 km, vor fi zonă neutră, urmînd a fi ocupată de trupe aliate. Urmează ca trupele ungare să se retragă subt supravegherea unui ofițer aliat, care să vadă înlocuirea trupelor ungare de cele române, ceea ce urmează să se facă în 10 zile, începînd cu 10 Martie.

♦ La Budapesta, Károlyi dă puterea comuniştilor unguri în frunte cu Garabai, căpetenia adevărată fiind un ovrei inteligent. Béla Kun.

Aflu de la avocatul Moise Silviu, de neam din Dej, că Bela Kun e tot din Dej şi că s-a ținut cu o baronesă unguroaică de acolo, pe care a lăsat-o însărcinată. Cu bijuteriile baronesei, spre amintire, a pornit-o la Budapesta, la revoluție. Károlyi vrea prin revoluția din Ungaria să sperie pe Aliați şi să obțină o pace cît mai avantajoasă pentru Ungaria, cînd se vor duce tratativele ultime. Pentru moment, poporul ungureşte instigat să nu accepte granița stabilită înspre Români.

Se dă de înțeles că Ungaria se va adresa Moscovei şi va

duce ostilităţi în potriva statelor burgheze.

♦ Presa franceză vorbeşte despre soarta noastră, ameninţaţi fiind noi dinspre Tisa, Dunăre şi Nistru.

♦ Firesc ar fi să fie ca Aliaţii să ne ajute şi nu să esiteze şi să tărăgăneze lucrurile, ba mai mult, vor să ducă tratative cu Béla Kun.

♦ Wilson crede că în privinţa Ungariei şi chiar a Rusiei toate sunt invenţii ale Francejilor pentru a se bate cu Nemţii şi cu Ruşii. Asta se petrece la Paris, la Conferinţa Păcii.

♦ Generalul sud-african Smuts duce tratative cu Béla Kun, deci îi recunoaşte guvernul, îi promite ridicarea blocadei vest-europene în potriva Ungariei, îi promite ajutoare, faţă de care aventurierul, încurajat, cere ca graniţa româno-ungară să fie pe Mureş. De la 1 Aprilie am trecut la calendarul Papei Grigore, pe stilul nou, lăsîndu-l pe al lui Cæsar, pe stilul vechi.

♦Văzînd cît se poate conta pe aliaţi, Armata Romînă porneşte ofensiva în potriva Ungariei la 16 Aprilie 1919.

Comandantul forţelor armate din Transilvania este Gen. Mărdărescu George, şef de Stat Major al Armatei a II-a în 1916-1917.

♦ Ungaria ne atacă pe 15 şi 16 Apr. Izbutim să îi respingem. Pe 17 şi pe 18, lupte crîncene ale noastre contra lor pentru a forţa defileurile de la Ciucea şi de la Ciuci. Spargem frontul ungar. Poarta de intrare în Crişana e în mîinile noastre.

♦ Lupte puternice la Beiuş, care est eliberat de Armata Română, în frunte cu batalionul ardelean Beiuş, care şi-a depus jurămîntul pe drapelul românesc, la Ţebea, în faţa mormîntului lui Avram Iancu.

♦ Trupele noastre ocupă la rînd Huszt, Sătmarul, Careii Mari, Oradia-Mare. Contele Kalmán Tisza, fratele marelui nostru duşman Tisza, cere protecţia Armatelor Române în potriva propriilor armate care se dedau la acte banditeşti: ne cer ajutor şi Ungurii din Oradia. Pînă la venirea trupelor române în Oradia, Românii ori stătuseră ascunşi, ori în frunte cu vicarul Ciorogaru fuseseră duşi între baionete la Primărie spre a fi executaţi, îi salvează căpitanul de poliţie, gîndindu-se

la ce le-ar putea face Românii cînd aveau să vină în Oradia. Frica păzeşte bostănăria.

♦ La 23 Apr. ocupăm Debreţinul.

♦ La 28 Apr., Românii predau trupelor ceheşti oraşul Munkács, alungînd armata ungară.

♦ Ocupăm toate trecerile peste Tisa şi izbutim să încercuim divizia de Secui, armată regulată şi nu improvizată, care dovedeşte vitejie şi pricepere. Se predau trupelor noastre. Sunt 10 000, cu important material de răsboiu.

♦ Lupte crîncene pentru cucerirea localităţii Bochis-Ciaba, unde sînt masate puternice forţe ungureşti.

♦ Azi, Elvira a venit cu mînuţele întinse spre mine. «Tata, tata», şi m-a luat de mînă şi m-a dus în curte să îmi arate un motan căţărat în tei. De cîte ori îmi spune *tata*, mă topeşte. La început a fost foarte rezervată cu mine. Vreau să îi găsim o nemţoaică, fiindcă vreau să crească boiereşte şi să înveţe de mică o limbă streină.

♦ La 30 Apr., Brătianu e chemat de Pichon, Ministrul Afacerilor Streine al Franţei, spre a îi spune ca nu cumva trupele române să meargă spre Budapesta, neînţelegînd Aliaţii că răul trebuieşte curmat de la rădăcină, adică la Budapesta, de unde porneşte anarhia. Cu tot respectul faţă de Aliaţi, noi nu renunţăm ca Tisa să fie hotar între noi şi Unguri.

♦ În seara zilei de 1 Mai, Românii ocupă tot malul stîng al Tisei, aruncînd pe Unguri pe malul drept.

♦ La 2 Mai, Bela Kun propune pace Guvernului Român, care nu se încrede în promisiunile cuiva pe care îl socoteşte un aventurier. Comandantul militar român din Transilvania comunică intenţia unui Armistiţiu cu anume condiţii.

♦ Divizia mea se află în rezervă.

♦ M. M. L. L. Regele şi Regina bat Ardealul în lung şi în lat, asistă la defilările sătenilor de diferite neamuri, în diferitele lor straie. Peste tot primesc omagiile autorităţilor, ale locuitorilor şi ale preoţimii.

♦ Între Aliaţi sunt divergenţe. Foch propune zdrobirea lui Bela Kun şi a dezordinei în inima Europei, cu trupe

franceze, cehoslovace, sârbeşti şi româneşti. Tergiversările Aliaţilor şi neînţelegrile dintre ei îi dau curaj lui Béla Kun, care porneşte un atac în potriva proaspăt alcătuitei Cehoslovacii, armata cehoslovacă fiind în curs de organizare. El conta pe ajutorul Ruşilor, care ne trimet două ultimatumuri, iar Racovski trimete bande ukrainene înarmate spre Bucovina şi spre Galiţia.

♦ Ungurii îi bat pe Cehoslovaci care cer ajutor Românilor, încercăm să îi ajutăm, dar ei fiind foarte slabi perd legătura cu trupele române. Românii trebuie să se apere spre Tisa, spre Maramureş unde intră în legătură cu Armata Poloneză. Mergem prin Pocuţia, pînă ocupăm Colomeea şi înaintăm spre Stanislau, împiedecînd astfel posibilele legături între Unguri, Ruşi şi Ukraineni.

♦ În timpul ăsta, la Paris funcţionează Conferinţa Păcii. Consiliul Suprem, altfel zis Consiliul celor patru (Clemenceau, Lloyd-George, Wilson, Orlando), împarte ţările în ţări mari, cu interese mari, şi în ţări mici,cu interese mici. Noi, cei mici, trebuie să ne pledăm tot timpul cauza faţă de aceşti mari, care ne asvîrl firimituri de la masa lor.

Şi ce ne-au mai dus cu zăhărelul pînă să ne tîrască în Răsboiu. Ne făgăduiau marea cu sarea. Să nu-i arză un foc ?!

♦ Consiliul Suprem Aliat de la Paris ia din nou legătura cu Béla Kun şi dezaprobă faptul că noi ne-am întins pînă la Tisa, supărat şi de rezistenţa delegaţiunei noastre la acest Consiliu. Consiliul ne acuză de dezordinea din Ungaria şi ne cere să ne limităm armamentul. Brătianu răspunde că armamentul unei ţări depinde de tăria graniţelor ţării, de forţa vecinilor ei şi de situaţiunea internaţională. Consiliul ne impune să tratăm cu Béla Kun, ceea ce delegaţiunea română refuză, neavînd încredere în cuvîntul acestuia.

♦ Clemenceau îl ceartă pe Béla Kun că a atacat Cehoslovacia, ceea ce acesta neagă, şi îl pofteşte la Conferinţa Păcii de la Paris.

Clemenceau nu uită să ne învinuiască de dezordinea din Ungaria.

Chipurile, Guvernul Károlyi ar fi demisionat fiindcă noi nu am respectat linia de demarcaţie între noi şi Unguri, stabilită de Aliaţi. Cînd, de fapt, Károlyi fusese înţeles cu Béla Kun cum printr-o revoluţie în mijlocul Europei să îi sperie pe aliaţi. După cum se vede, Conferinţa Păcii se îmbată cu apă rece.'

♦ Brătianu, calm, spune că Tisa e singura graniţă de oarecare siguranţă între România şi Ungaria.

♦ Dacă am fi stat neutri pînă în ultima clipă a Răsboiului, nu ne-ar fi tratat mai prost marii noştri Aliaţi!

♦ În urma somaţiunii lui Clemenceau. Ungaria încheie, pe 23 Iunie 1919, Armistiţiu cu Cehoslovacia. Noi ne retragem trupele din Slovacia şi din Pocuţia.

♦ Ungurii proclamă la Timişoara o republică socialistă. Sârbii îi gonesc şi ocupă ei Banatul. Nu se ţine seamă că Aliaţii, în 1916, ne-au recunoscut nouă Banatul. Sârbii depor tează ţărani bănăţeni la muncă în Serbia, terorizează restul populaţiei.

♦ La numeroasele noastre proteste la Consiliul Suprem al Aliaţilor de la Paris, se hotărăşte că partea de răsărit a Banatului să fie a Românilor, cealaltă a Sârbilor, partea de răsărit fiind ocupată de trupe franceze, iar Sârbii să se retragă de acolo. Subt ochii binevoitori ai Francejilor, Ungurii se înarmează în potriva noastră.

♦ La Arad. subt ochii Gen. francez Gondrecourt, prieten al Ungurilor, se formează un guvern naţionalist ungar, prezidat de Károlyi Iuliu. Generalul Gondrecourt interzice Românilor ocupare; Aradului, ceea ce noi facem cînd Aradul e pus subt comanda Gen. Tournade, bine-voitor Românilor. Să fii la cheremul unor capriţuri de cătană streină, cu alte cuvinte. Frumos se mai scrie istoria !

♦ Pe 2 Iulie, Gen. Franchct d'Espérey rezolvă conflictul româno-francez, recunoscînd prefectul român şi refuzînd să primească vreo delegaţie ungurească.

Şi ziceam că odată cu terminare Răsboiului va fi linişte şi pace !

Soarta granițelor unui popor să țină de hachițele unui general sau de ale mai ştiu eu cui ! Asta este imparțialitatea politicii. Dacă s-ar muri de scîrbă ar trebui să fi fost bălăriile cît casa peste mine ! Marile Puteri !

♦ Alte popoare care au fost în Răsboiu au început să simtă gustul păcii. Numai noi trebuie să stăm cu arma în mînă, ca şi pînă acum, pe 2 fronturi: pe Tisa şi pe Nistru. Racovski trimete mereu bande înarmate din Ukraina în Basarabia.

Bandele lui Racovski l-au împuşcat în Basarabia pe Gen. Poetaş, în timp ce acesta îşi inspecta trupele. Aşa a murit un erou care a luptat la Topraisar, pe Neajlov şi la Mărăşeşti. A înfruntat de atîtea ori moartea în față, spre a îi fi scris să fie ucis mişeleşte.

♦ Pe Nistru, de la Atachi la Hotin, e greu de închipuit ce atrocități săvîrşesc aceste bande.

♦ Căutăm nemțoaică pentru Elvira. Naşa-mare, cum îi spune Sanda coanei Luxița Bantaş, ne-o recomandă pe *Fräulein* Ilse, care i-a crescut pe copiii d-nci Luța Şerban, fiica coanei Luxița. Zilele astea ne face d-na Şerban vorbele cu *Fräulein* Ilse. Deşi mă simț din ce în ce mai întremat, tot mai am momente cînd parcă nu am destul aer în piept. Lucrul cîrpit nu mai poate fi niciodată ca lucrul nou. Aşa şi cu sănătatea oamenilor. Trebuie să te înveți cu trupul şi cu sufletul tău, că altele nu ai.

♦ Primim 2 ultimatumuri din partea Ruşilor, care ne somează să ne retragem din Basarabia şi din Bucovina. Atacurile lor prin trecerea Nistrului sunt tot mai numeroase. încearcă fraternizarea cu trupele franceze din Basarabia aruncînd manifeste din aeroplan.

Noi întărim paza armată pe toată lungime frontierei, avînd şi trupe de rezervă în spate.

♦ La somația Consiliului Suprem de la Paris, Românii răspund că se retrag de pe Tisa doar dacă Ungurii dezarmează. Ceea ce aceştia nu fac.

În fața amenințării lui Béla Kun, care se înarmează permanent pentru a reface vechile granițe ale Ungariei, şi după o tentativă comunistă de a pune mîna pe putere la Viena,

Consiliul Interaliat ține, la 11 Iulie, o conferință la care Mareşalul Foch propune o acțiune militară în potriva Ungariei şi ocuparea Budapestei, unde e rădăcina neorînduielei. Armata aceasta trebuie să fie formată din Franceji, Cehi, Slovaci, Sârbi şi Români (84 000 de oameni).

Mareşalul Foch apelează la Gen. Presan, care e întru totul de acord. Cehii, Slovacii şi Sîrbii n-au acceptat propunerea lui Foch.

Béla Kun, pe 17 Iulie, începe atacul în potriva Românilor. Are o armată organizată de ofițeri de carieră, controlată de comisari politici. Are brigăzi de lucrători însărcinați cu reprimarea oricărei acțiuni contra-revoluționare şi brigăzi formate din prizonieri de răsboiu.

Béla Kun speră în izbucnirea revoluției în România şi în intrarea Armatei Ruse peste noi.

♦ Superiori numeric, dar mai ales ca armament, Ungurii ne fac să ne retragem de pe un teritoriu de 80 km. lățime şi 60 km. adîncime.

♦ Presa Aliaților îşi învinovățeşte guvernele de nepăsare față de România. Pe bună dreptate ! Iar guvernele nu mai pot ! Le podideşte plînsul de mila noastră...

♦ Roata norocului se întoarce: Ungurii sunt înconjurați, înfrînți, se retrag în debandadă şi asvîrl armele în urma lor. Armata Română, înaintînd, nu întîlneşte altceva decît armament abandonat. Asta se întîmplă pe 26 Iulie.

♦ Ungurii aruncă în aer podul de la Szolnok, de peste Tisa.

Noi izbutim să trecem Tisa pe podul de vase de la Tisza-Bö, în fața M. M. L. L. Regele şi Regina, care se aflau pe malul stîng al rîului. Ioan Brătianu se află deasemeni de față şi priveşte cum se taie nodul gordian. Marii diplomați de la Paris, pînă acuma numai bețe în roate ne-au pus. După ei, am fi rămas în fața Tisei pînă la Ziua de Apoi.

♦ Se vorbeşte că Principele Moştenitor Carol ar renunța la dreptul de moştenire la tron. Dramă mare în familia regală. Dacă acest principe s-o răsgîndi şi o fi într-o bună zi Rege al

Țării, vai de biata Țară ! Cît o costa despăgubirile de onoare ale d-rei Zizi Lambrino să nu mai vorbim. Dacă așa a luat-o, așa o să o țină Principele. Am adus dinastie străină în țară, ca să terminăm cu zîzania între boieri. Ne-am procopsit ! Regele Carol și M. S. s-au arătat cu scaun la cap, dar tînărul cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul", cls. I nu prea. La omul sărac nici boii nu trag !

♦ La 2 august, Béla Kun fuge cu un tren special la Viena, cu bani, cu bijuterii, cu argintărie și cu obiecte de artă «agonisite» în 4 luni de conducere. Locotenentul favorit al lui Béla Kun, Tibor Samuelly, e recunoscut la graniță și omorît. Aceeași soartă o au mai toți colaboratorii lui Béla Kun, mai pe față, mai cu perdea. Se instalează un nou guvern, președinte fiind Peydl. Dintre șefii Misiunilor Aliate, Col. italian Romanelli e singurul ce a rămas în Budapesta subt Béla Kun. El se declară reprezentant al Ententei la Budapesta și, în această calitate, ordonă Românilor să se retragă dincolo de Tisa și nu cumva să intre în Budapesta fără consimțămîntul Aliaților. Aceștia, neîncrezători în noul Guvern Ungar, roagă România să își oprească trupele pe liniile pe care le ocupau în acel moment.

♦ La 3 August, în pustă, cele 3 grupuri ale Armatei Ungare sunt înconjurate de Români. Trupele ungare se predau ori aruncă armele și se risipesc în grupuri mici, răslețe.

Această victorie ne-a costat destule vieți !

♦ Pe 4 August 1919, Col. Rusescu, în fruntea a 400 de Cavaleriști, cu 2 tunuri și cu două grupuri de mitraliere, încălcînd ordinul pe care îl primise de a se duce spre sud, în direcția Kecskemét, intră în Budapesta. O delegație guvernamentală ungară vrea să îi vorbească. El o trimete spre Tisa la Cartierul General Român. I se spune că în cazărmile din Budapesta sunt peste trei regimente cu 7 000 de ostași. El joacă tare și spune că dacă într-un ceas tratativele nu sunt încheiate, Artileria Română bombardează orașul. Ungurii cedează. Rusescu telegrafiază și seara intră în Budapesta detașamentul Cavaleriei române. Bravo, Rusescule ! I-ai pus cu botul pe

labe, băiatule !

♦ Guvernul ungar, o delegaţie franco-engleză venită de la Viena, oficial îl roagă pe Col. Rusescu să părăsească Budapesta, în particular, Francejii îi spun să stea tare pe poziţie, timp în care grosul Armatei Române pătrunde în oraş.

♦ În 4 August, Armata Română defilează pe marele Bulevard Andrassy din Budapesta. Erau răsbunaţi o mie de ani de obidă şi de umilinţe. Deasupra Parlamentului ungar fîlfîie Steagul nostru tricolor. Şi de prăjină, atîrnă o opincă, la sugestia unui sergent !

♦ Pe lîngă lacul Balaton, începe să se formeze o nouă armată ungară subt conducerea amiralului Horthy, care să înlocuiască Armata noastră cînd ne vom retrage. Noua armată şi comandantul ei ne urăsc, cum l-au urît şi pe Béla Kun. Cum ar putea vreun Guvern ungar să ne iubească după ce ne-am luat Transilvania ? *Transilvania noastră*. De ar da Dumnezeu să trăim în pace cu Ungurii din Transilvania şi să ne ierte de toate cîte ni le-au făcut pînă în ziua de azi. Că cine nu vrea, oare, pace şi înţelegere ?

♦ Românii pacifică toată Ungaria şi dau la Budapesta de mîncare săracilor.

Le propunem Ungurilor un armistiţiu, cu condiţia să se dezarmeze de adevăratelea şi să ne înapoieze ceea ce jefuiseră de la noi. Consiliul Suprem Aliat intervine, trimeţînd delegaţi la Budapesta şi protestînd faţă de despăgubirile pe care le cerem noi Ungurilor, spunînd că aceste despăgubiri le revin tuturor Aliaţilor, în schimb, din Banat, care este al nostru, i-au lăsat pe Sârbi să ia tot ce au poftit! Asta ne este răsplata !

Guvernul socialist ungar al lui Peydl, nemaiavînd sprijinul Armatei, a fost răsturnat şi înlocuit de un guvern social-creştin, un fel de guvern anti-bolşevist, bazat mai ales pe ţărani. Acest guvern nu se poate deda la represalii, datorită prezenţei noastre în Ungaria.

Românii îi apără pe Evrei, dintre ei fiind mulţi maximalişti, iar populaţia ungară ameninţîndu-i cu pogromul. La fel apără şi pe acei revoluţionari întemniţaţi.

Noul Guvern ungar proclamă ca pe un fel de regent pe Arhiducele Iosif, iar ca ministru-preşedinte pe Ştefan Frederic.

Înaltul Comisar Român din Ungaria declară indezirabil pe un Habsburg la cîrma Ungariei. Arhiducele se retrage. Ungurii bagă intrigi între noi şi Aliaţi, mai ales pe chestiunea rechiziţiilor făcute de noi. Totuşi, noi izbutim să menţinem relaţiile cu Aliaţii.

♦ Refuzul Românilor de a semna pacea cu Austria şi cu Ungaria ne face ostil Consiliul Suprem al Aliaţilor. Sătul de atîtea şicane, Brătianu demisionează. Guvernul Văitoianu, care îi urmează din 27 Sept., menţine poziţia lui Brătianu faţă de problema cu fostul Imperiu Austro-Ungar. La 16 Nov., autorităţile militare române predau Budapesta Comisiei Interaliate.Armata Romană se retrage treptat din Ungaria. Campania la care am fost forţaţi în potriva Ungariei ne-a costat cam 12 000 de oameni.

Cu mult sînge. cu mulţi morţi şi cu mulţi schilozi ne-am aliat de pe urma acestui Răsboiu. Măcar de am vedea România Mare. Căci de Aliaţi ne-am lămurit.

Ni s-a făcut lehamite de atîta: ba vino încoa' ba du-te încolo !

♦ La 27 Nov. 1919. la Neuilly-sur-Seine, Bulgarii semnează Tratatul de pace. în privinţa noastră, graniţa rămîne cea fixată în 1913, prin Pacea de la Bucureşti. PuterileAliate cer Bulgarilor despăgubiri de răsboiu două miliarde şi un sfert în franci-aur.

♦ Conferinţa ne ameninţă că dacă nu semnăm, între altele, Tratatul cu Austria şi cu minorităţile, Aliaţii îşi iau mîna de pe noi şi, cu alte cuvinte, ar fi ca şi cînd nu le-am fi dat nici un ajutor.

În Anglia şi în Franţa, Ungurii fac mare propagandă în potriva Românilor şi a României.

Primul-ministru italian, Nitti, germano-fil şi ungaro-fil, încearcă la Versailles să modifice graniţa româno-ungară în favoarea Ungariei, după a lui părere Ungurii fiind mult mai

civilizați decît celelalte națiuni din fostul Imperiu Austriac. Fiind, bun-înțeles, vorba despre noi.

Ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă apăr singur!

În Răsboiul acesta, Italienii au fost aliații noștri nu ai Ungurilor...

♦ Ce să mai zicem de dl. Lloyd-George, premierul britanic ? D-sa mereu se întreabă unde dracu o fi Transilvania asta de o tot cer Românii ? Brătianu a făcut-o pe M. S. Regina să facă o vizită la Paris și la Londra cu gînd că prestigiul acesteia va contribui la Tratatul de Pace. Wilson, ca să refuze întîlnirea propusă de Regină, i-a spus că e liber numai pînă în 9 dimineața. M. S. i-a fixat vizita la 7 ! Clemenceau nu a catadicsit să o viziteze pe M. S. Dînsa i-a făcut vizită. Foarte umilitor. Și d-l Brătianu și d-l Take Ionescu ar fi trebuit să se arate uniți și nu dezbinați în fața Aliaților. Asta pentru obrazul nostru, că pe al Aliaților l-am văzut

♦ La 30 Noemvre, guvernul Văitoianu demisionează. Vine guvernul Vaida-Voevod.

♦ La 9 Decemvre, generalul Coandă semnează Tratatul cu Austria și pe cel asupra minorităților, care prevede că sîmbăta nu se vor face niciodată alegeri, fiind ziua de sărbătoare a Evreilor, între altele ! Aliații nu mai au motive să ne ostracizeze.

♦ La 4 Iunie 1920, la Versailles, în Palatul Trianon, s-a semnat Tratatul între Ungaria și Puterile aliate și asociate.

În ciuda discursului patetic al contelui Apponyi, Ungaria rămîne doar cu teritoriul său și cu populația sa de 8 000 000.

♦ Dintr-o Comisie de la Conferința de Pace, și anume din cea de stabilire a frontierelor, a făcut parte și D-l Colonel Dumitrescu Toma din Statul Major, prieten cu Dl. Col. Ionescu Șerban (avansat între timp general); mie tot colonel îmi vine să îi spun. Colonelului Dumitrescu Toma i s-au oferit mari șperțuri la Conferință ca să mai închidă ochii la stabilirea granițelor noastre, mai ales spre Vest. Colonelul îi povestește indignat lui Brătianu de încercările astea. «Dacă dumitale, un

colonel oarecare într-o Comisie, ți s-a oferit atîta, îți dai seama cît mi s-a oferit mie ca să închid ochii ?». Aşa i-a spus Brătianu. De la vardistul de stradă pînă la vîrfuri numai cu şoalda se umblă. Doar mărimea peşcheşului diferă. Halal ! Noroc că alor noştri de la Conferință le-a fost mai dragă Țara decît niscaiva conturi în bănci ori vile pe Coasta de Azur.

♦ În privința unirii Basarabiei cu Țara noastră, chestiunea e foarte încurcată. Mai întîi, pentru că Aliații nu recunosc Guvernul Sovietelor. Cicerin, Comisarul însărcinat cu Afacerile din Afară, nu recunoaşte unirea Basarabiei. Vechea gardă țaristă face la Paris propagandă în aceeaşi direcție: la 1812, Ruşii nu le-au luat Românilor Basarabia, ei au dezrobit-o de Turci ! Francejii țin cu noi, mai ales după ce profesorul Martonne, de la Sorbona, a fost în Basarabia şi a constatat etnografic precum că este românească.

Vaida-Voevod intră în relații mai paşnice cu Cicerin, care declară că litigiile între Rusia şi România pot fi soluționate pe calea tratativelor.

La 28 Octomvre 1920 se semnează, la Paris, recunoaşterea unirii Basarabiei cu România de reprezentanții Marii Britanii, Franței, Italiei şi Japoniei, de o parte, şi de România, pe de alta.

Problema unui tratat între noi şi Rusia rămîne în suspensie.

♦ Populația de azi a României are în compunere minorități etnice mai multe decît pînă la Unire, ale căror susceptibilități trebuie menajate şi național şi religios. Parte din Transilvăneni, şi nu numai Unguri, îşi au autoritatea tutelară religioasă în afara Țării.

♦ La despăgubirile de Răsboiu, partea noastră e cea mai mică din a tuturor Aliaților, în schimb daunele şi datoriile ce trebuie să plătim, cele mai mari. Trebuie asigurate pensii invalizilor, orfanilor şi văduvelor de răsboiu din toate provinciile şi lefuri tuturor funcționarilor de stat. Situațiunea noastră financiară şi economică nu este de invidiat.

În Răsboiu, România şi-a perdut peste 3% din populație.

Mai mult decît oricare dintre Aliați.

♦ A trecut alaltăieri Mărin pe la noi: urmează a îl împroprietări cu 8 pogoane de pămînt «prima-ntîi, dom' locotenent», ne-a spus el. Mărin, deşi i-am spus că m-a înaintat căpitan, ca pe toţi care am trecut prin Răsboiu, el tot «dom' locotenent» îmi zice. Mă face să mă simt mai tînăr.

♦ Cu cît sînge şi cu cîte perderi de vieţi, cu cîţi oameni rămaşi schilozi s-a făcut România Mare ! Cum am fost vrednici să o facem, aşa să fim şi să o păstrăm.

♦ În capul rîndurilor acestor am scris în ziua de Sîntă Măria Mare 1914, *Din însemnările Mele Intime*. Nu bănuiam atunci că prea puţine dintre ele aveau să fie *intime*. Vremurile nu au permis, fiind evenimente grele, prin care am trecut, faţă de care viaţa mea nu a însemnat nimic.

♦ Pe puterile mele şi pe măsura informaţiilor de care m-am bucurat, am scris acest carnet, în care am notat cum s-a desfăşurat Răsboiul. Sunt gîndurile mele cinstite, pc care le-am aşternut pe hîrtie. Le va ceti cineva vreodată, acela să ştie cum a gîndit şi prin ce a trecut un ofiţer combatant al Armatei Române în timpul Marelui Răsboiu al acestui veac. Din suflet doresc să fie şi primul şi ultimul.

Aici se încheie rîndurile a ceea ce am trăit eu, căpitan Băncilă Dumitru, mai însemnat în viaţa mea de pînă acum.

Profesorul Şerban reciti ultima frază, apoi închise carnetul.

Într-un tîrziu puse palma stîngă peste el, aşa cum fac uneori cei care-şi iau rămas-bun de la un mort, atingînd sicriul, înainte de-a fi coborît în groapă.

CAPITOLUL PATRU

Mitică Băncilă îşi reluase slujba. Încă se mira dimineața cînd simțea pernă sub cap şi nu o mînă de paie, şi-n loc de trompetă de atac sau de zgomot de spital auzea cucurigul vreunui cocoş din vecini. Încet-înect, se-nvăța cu viața de pace. Oamenii începeau să facă şi să primească vizite şi să vorbească şi de altceva decît despre front şi despre ocupație.

Fräulein Ilse fusese cedată de familia Şerban familiei Băncilă spre a o educa pe Elvira în spirit german; nu cel al cotropitorului, ci în spiritul care domnise în casa tatălui domnişoarei Ilse, pastor protestant, părinte a nouă copii care-ncercaseră să-şi cîştige cît mai repede pîinea pentru ca părinții lor să apuce şi ei să mai răsufle atîta cît le mai era dat să stea pe pămînt.

Tînără de 17 ani, în preajma anului 1900, *Fräulein* Ilse fusese angajată guvernantă în familia unui consul român de la Berlin. Aşa ajunsese ea în România, crescînd mai multe rînduri de copii, în diverse case, despre care nu făcea niciodată nici un comentariu. Discreția şi disciplina erau principalele calități ale domnişoarei Ilse. Blondă-lăptie, cu ochii de-un albastru spălăcit, ciolănoasă şi mare, *Fräulein* Ilse nu

declanşase nici o dramă amoroasă în casele prin care trecuse. Prima condiţie pe care-o punea unei familii care voia s-o angajeze era aceea de-a i se da mînă liberă în creşterea copilului sau a copiilor, iar dacă părinţii aveau păreri deosebite de-ale ei, în această privinţă, îi ruga să nu i le comunice niciodată de faţă cu copiii pentru a nu-i ştirbi autoritatea.

În veci nu i-ar fi trecut prin minte Sandei Băncilă să protesteze faţă de vreun principiu al domnişoarei Ilse, de care-i era atîta teamă că abia-ndrăznea să se-aşeze la masă, după ce mai întîi, cu glasul ei hotărît, *Fräulein* spunea împreună cu Elvira — aceasta ciripind ca o vrabie — rugăciunea pe nemţeşte. De asemenea, Sanda nu ştia cum să se ridice mai fără zgomot şi cum să-şi împreune mai pios mîiniie, cînd, la sfîrşitul mesei, guvernanta şi pupila ei spuneau rugăciunea de mulţumire. Cînd văzuse prima dată că după baia cu apă călduţă, *Fräulein* o clătise pe Elvira cu apă rece dintr-o stropitoare. Sanda îşi dusese mîiniie la gură ca să nu scape vreun sunet de uimire. În fiecare dimineaţă, fetiţa se spăla pîn' la brîu cu apă rece — vară, iarnă — sub ochii neîndurători ai guvernantei. «De ce cu apă rece ?», întrebase copilul. «Ca să fii rezistentă la frig», îi explicase nemţoaica. Deşi *Fräulein* Ilse nu era o fire tandră, sau măcar n-o arăta, în fiecare dimineaţă, la sculare, cînd se trezea, Elvira o lua de după gît şi-o săruta, strîngînd-o în braţele ei subţirele; şi la fel şi seara. Probabil copilul înţelegea nevoia de-afecţiune-a guvernantei. Elvira o-ntrebase o dată pe *Fräulein* unde erau părinţii şi fraţii, mă rog, rudele ei. «Părinţii au ajuns la bunul Dumnezeu, iar fraţii şi surorile mele sînt în Germania». «Şi ţie nu ţi-e dor de ei?». «Ba da. însă omul trebui" să-nveţe să se stăpînească !». «Adică ?». «Uite, să-ţi dau un exemplu. Tu ai vrea să mănînci două prăjituri, dar ştii că e bine să mănînci numai una. Prin urmare, trebui' să înveţi de pe-acuma să te stăpîneşti. Sau alt exemplu: îţi vine să plîngi de faţă cu alţii, dar pentru că *nu trebuie* să te vadă alţii plîngînd, te stăpîneşti şi nu plîngi. Plîngi numai cînd eşti singur».

Această conversaţie, dusă-n nemţeşte, în faţa Sandei, îi

dăduse acesteia de gîndit. De unde pîn-atunci Sanda mai mult decît să stea drepți în fața guvernantei și să-și controleze fiecare gest în prezența ei nu făcuse, considerînd-o pe *Fräulein* Ilse un fel de-automat, începu să se gîndească la ea ca la o ființă în sufletul căreia cine-știe-ce vînturi băteau. Cine-știe-cîte lacrimi o fi vărsat *Fräulein* Ilse cînd era singură, cine-știe-cîte doruri și dorințe i-or fi bîntuit inima. Încetul cu-încetul, Sanda începu s-o-ntrebe despre familie, despre copilărie, despre viața ei de cînd devenise guvernantă. Începu, în fine, să se uite la ea ca la un om, și să-i înțeleagă principiile de educație. Deși Elvira nu era grasă, trebuia să se-nvețe cu-o anumită cantitate de mîncare și mai ales cu disciplina acestei cantități, ceea ce avea să-i folosească mai tîrziu, pentru a-și păstra silueta la care, din păcate, romîncele nu prea țineau. Își permitea să spună acest lucru, deoarece nici Sanda, nici domnul căpitan nu erau grași și nu erau lacomi la mîncare.

În afară de *Biblie,* era totdeauna pe noptiera domnișoarei Ilse o carte: fie de poezie, fie de proză, în germană, în franceză ori în engleză, niciodată rămasă deschisă sau cu pagina îndoită la colț pînă unde se citise, ci cu semn în ea, împletit de *Fräulein* Ilse din mulineuri colorate, adică din fire de mătase răsucită. Multe dintre-aceste cărți le primea fie de la frații și de la prietenii ei din Germania, cărora nu le cerea niciodată altceva, fie de la alte guvernante nemțoaice cu care se-ntîlnea joia după-masă și duminică dimineața, convenite de la-nceput ca timp al ei liber.

Sanda își îngădui o dată s-o-ntrebe cum își petrece jumătățile de zi libere. «Joia fac muzică împreună cu prietenele mele. Eu cînt la clarinet, altele cîntă la vioară, altele — la pian, iar duminica eu merg la Biserica luterană, ele — la cea catolică, apoi ne întîlnim și facem o plimbare la Șosea». Muzică făceau în casa unui doctor șvab, de loc din Timișoara, însurat cu-o săsoaică din Brașov. Și doctorului și nevesti-sii le plăcea muzica și-și găsiseră o agreabilă companie-n nemțoaicele guvernante-n București, amatoare de muzică. *Fräulein* Ilse își îngădui să-i spună doamnei căpitan cît de bine

ar fi să-nveţe şi Elvira să cînte la un instrument. «Aşa, de mică?». «Mic, înveţi un instrument aşa cum înveţi să vorbeşti». *Fräulein* Ilse credea că cel mai nimerit ar fi fost pianul pentru Elvira, pianul fiind instrumentul cel mai la modă şi mai de efect în rîndul cuconetului din România. «>Nici nu vă închipuiţi, doamnă căpitan, ce disciplină deprinzi prin muzică şi cîtă mîngîiere înseamnă ea în clipele dificile din viaţă».

Fräulein Ilse nu-i spunea niciodată altfel Sandei decît *doamna căpitan,* învăţată cu ierarhiile din ţara ei, în care armata era la mare cinste, în rîndurile ei fiind mulţi membri ai celor mai nobile familii. Găseai în armata germană mai mulţi *von* decît între civili.

Din viaţa socială pe care-o ducea (fără de care Mitică nu înţelegea să trăiască), la orice nivel, cucoanele îşi forfecau slujnicele, iar în casele de ofiţeri — ordonanţele. Sanda se gîndea că joia, cînd făceau muzică, şi duminica, în timp ce se plimbau la Şosea, nu se putea ca guvernantele să nu fi făcut comentarii asupra cucoanelor valahe, cărora desigur le găseau o mie de cusururi. Că doar oameni erau şi ele. De cînd deschisese ochii-n lume, Sanda văzuse că firea românului, şi mai ales a româncei, era pornită pe flecăreală cu sau fără intenţie rea. Ea, Sanda, se putea considera, pe bună-dreptate, o fire discretă fiindcă n-ar fi dus vorbe dintr-o parte-n alta pentru nimic în lume, şi totuşi, după fiecare vizită ori sindrofie, şi ea şi Mitică — fire molcomă şi tăcută — simţeau nevoia să comenteze unul cu altul tot ce văzuseră, fără pic de răutate, dar ca unii care-aveau ochi şi urechi.

Tare curioasă ar fi fost Sanda s-audă ce spunea *Fräulein* Ilse despre ei, care-ncepuseră, cu toată stînjeneala pe care-o simţeau şi cu toată supravegherea pe care şi-o impuneau în faţa ei, să o considere ca pe cineva din familie. De cînd aveau nemţoaica-n casă, şi părinţii Sandei şi popa Toader cu Floarea îşi răriseră venirile la Bucureşti, simţindu-se străpunşi de ochii spălăciţi ai domnişoarei Ilse, mai ales de cînd Caterina, mama Sandei, îi spusese guvernantei că-i plîngea de milă că trăia de-

atîta amar de ani printre străini cînd mai bine s-ar fi măritat la ea în țară și și-ar fi văzut de copiii ei. Sanda înghețase cînd auzise vorbele maică-sii, într-atîta încît nu găsise nici un cuvînt cu care să-i îndrepta gafa. Demnă și părînd netulburată, *Fräulein* Ilse, cu glasul ei tăios și cu românească ei cu pronunțat accent străin, îi răspunsese Caterinei Geambașu că fiecare om trebuie să-și accepte condiția și că ea nu vedea nici o nenorocire în faptul că nu se măritase și că n-avea copii. În Germania nu era nici o dramă să rămîi nemăritată, ceea ce pare să fie în România. «Daca nu ați înțeles ce am spus eu în românească mea, ve poate explica toamna căpitan», și-și văzuse mai departe de treabă, supraveghind-o pe Elvira care avea oră de desen. Sanda se-ndreptase către dormitor și-i făcuse mamă-sii un semn din ochi s-o urmeze: îi bătea inima ca toba mare din Cernați cînd locuitorii trebuiau să fie înștiințați de cîte ceva. «Lisăndrino, maică, să-i spună ea lu' mutu fraila că la ei așa și pe dincolo. Rostul femeii este să aibe om la casă și copii». «Știu, maică, dar nu trebuie să vorbești de funie în casa spînzuratului. O fi destul de necăjită, săraca, și-așa, ce să mai pui și dumneata sare pe rană ?». «Asta așa e, da' mă luă gura pe dinainte. La mine ce e-n gușă și-n căpușă». Din această pricină o certase și Costea Geambașu de multe ori pe nevastă-sa, dar tot degeaba.

În timp ce, sub îndrumarea domnișoarei Ilse, Elvira creștea subțirică și vînjoasă, date fiind gimnastica și plimbările lungi pe jos, Floarea mai făcu un băiat, care fu botezat Mihai, născîndu-se aproape de Sfinții Arhangheli.

Din felul cum se uita la ea și la Mitică, la casa lor și chiar la Elvira și la *Fräulein* Ilse, Sanda simțea părerea de rău dacă nu chiar invidia soră-sii. În loc să fie și ea la oraș mare cucoană, rămăsese doar preoteasă-n Cernați. Și nu era nici mai urîtă, nici mai proastă decît soră-sa, Lisăndrina, «Sanda», vezi Doamne. Și măcar de popa Toader ar fi mișcat vreun deget s-ajungă dacă nu chiar paroh, dar măcar să slujească la vreo biserică din București. Cu toate că popa Toader știa multă carte, nemulțumindu-se numai cu Seminarul ci făcînd și

Facultatea de Teologie (lucru rar la vremea aceea, în rîndul preoților de țară), își luase nevastă țărancă — avută, dar țărancă — deși nici o învățătoare nu l-ar fi refuzat. Afară de slujbele pe care le ținea-n biserică și prin care se deosebea de restul sătenilor, popa Toader trăia și muncea la fel ca orice țăran și nici nu dădea semne că și-ar fi dorit altfel de viață. La tîrnosirea bisericii, după ce i se refăcuse turla și zugrăveala, slujbă la care se-adunase mulțime de popi din vecini și veniseră și doi episcopi, popa Toader întinsese masă mare-n curte la socru-său. După cum îi vorbiseră, se vedea că preoții și episcopii îl prețuiau pe popa Toader. «Ia zi-le, Toadere, la popii ăștia mai mari să ne ducă și pe noi la oraș, că n-om muri acilea-n Cernați !». «Ce-ți veni, femeie, ce-ți lipseşte-aici ?». Deci ar fi putut foarte bine să se mute la oraș, numai că el n-avea ambiție s-ajungă mai sus. Asta era un spin înfipt în inima Floarei. Măcar băieții lor de-ar fi fost să aibă mai multă ambiție, cînd le-o veni rîndul să fie oameni în lume.

Cînd împlinise Elvira șase ani, *Fräulein* Ilse înștiința familia Băncilă că ea îi părăsea, urmînd să plece definitiv în Germania. Vre una dintre scrisorile primite îi anunța ceva care o făcuse să-i vină gînd de ducă ori se hotărîse de una singură, familia Băncilă n-avea cum să știe. Elvira era nemîngîiată de-această despărțire. *Fräulein* Ilse îi sfătui pe părinții copilei s-o dea la școală la „Notre-Dame" pentru a continua învățarea germanei, pe care altfel Elvira avea s-o uite, și pentru educația pe care avea s-o primească acolo, unde profesoarele, fiind călugărițe, n-aveau altceva de făcut decît să se roage lui Dumnezeu și să-și învețe elevele carte.

La gară, *Fräulein* Ilse fusese petrecută de-un adevărat cortegiu: toate familiile la care fusese guvernantă, cu mic-cu mare, toate guvernantele nemțoaice cu care făcuse muzică și se plimbase la Șosea, doctorul și soția lui, în casa cărora se făcea muzică. Cei mai îndurerați dintre toți păreau Sanda, Mitică Băncilă și ordonanța lui, care voise neapărat s-o vadă pe «frailă» urcată-n tren; iar despre Elvira ce să mai fi spus, cu toată educația pe care i-o făcuse *Fräulein* Ilse cu privire la

stăpînirea de sine, plîngea în hohote şi printre suspine izbutea s-o roage să le scrie.

În orice casă de unde-a plecat cineva care-a locuit mai mult parcă se lasă un pustiu.

Cum Elvira plîngea în fiecare zi după draga ei *Fräulein* Ilse, Mitică şi Sanda Băncilă o-nscriseră la „Notre-Dame", deşi fetiţa abia-mplinise şase ani. Luîndu-se cu grijile şcolii şi-mprietenindu-se cu fata care-i era colegă de bancă, pe nume Karla Kraus, o săsoaică blondă şi pistruiată, Elvira începu să mai uite de durerea despărţirii de *Fräulein* Ilse. Abia aştepta să-nveţe ca lumea alfabetul gotic şi chiar şi pe cel românesc pentru a-i scrie dragei *Fräulein* Ilse, cum avea să se priceapă mai bine. Şi viaţa mergea înainte.

Casa din Negustori se umplea de tablouri aşezate pe alţi pereţi decît ai boierilor veliţi, tablouri cărora le ţineau tovărăşie sfeşnice şi alte obiecte de argint cu lucire molcomă.

Mitică îi cumpără Sandei încetul cu-ncetul bijuterii care umpleau o casetă şi pe care, cu bun-simţ, ea nu le purta pe toate deodată.

Prinzînd gustul bijuteriilor şi pe-al toaletelor, de multe ori, cu toate că ieşea des în lume, Sanda se-mbrăca şi se-mpodobea cu bijuterii numai pentru a se privi în oglindă. Deşi se plăcea pe sine, simţea uneori un gol în suflet şi ofta. Şi-aducea aminte o zi cînd scotea apă din fîntînă şi-i dăduse două mere lui Ion al lui Ghimirlie, pe care-1 iubise. Iubirea se stinsese, dar golul lăsat de neîmplinirea ei nu se umplea cu nimic. Viaţa pe dinăuntru i-ar fi fost mai uşoară de i-ar fi putut afla vreo vină lui Mitică. Puţini bărbaţi erau atît de devotaţi casei şi familiei cum era el. Sanda aprecia mult că Mitică n-o-ntrebase niciodată dacă-1 iubea, întrebarea asta ar fi pus-o-n mare-ncurcătură. Nici el nu-i spusese niciodată c-o iubea. Copilă fiind, nu ştiuse despre dragoste mai mult decît dorul nebun de-a vedea fiinţa iubită. Trecută acum prin ceea ce-ar fi trebuit să fie dragoste, imaginaţia i se-mbogăţise şi simţea nevoia unei îmbrăţişări în care să pună patimă şi nu supunerea călduţă cu care primea mîngîierile lui Mitică. De cîte ori vedea

un cuplu. Sanda îi pîndea pe cei doi şi-ncerca să ghicească dacă se iubeau sau nu. După cît putuse ea să bage de seamă, numai colonelul Şerban Ionescu şi nevastă-sa, după atîţia ani de căsnicie, păreau să fie totul unul pentru celălalt, neavînd copii asupra cărora să-şi reverse din dragoste. Ion al lui Ghimîrlie făcuse războiul pînă la Budapesta şi îndată ce sentorsese în Cernaţi se-nsurase cu-o fată din alt sat şi se dusese după ea. Sanda se-ntreba ce-o fi fost căsnicia lor. O apă încropită ca a ei ? Sau Ion şi-o fi iubit nevasta, uitînd-o pe ea. Lisăndrina. Sanda, muncitoare, neacceptînd în ruptul capului să-şi ia slujnică, aşa cum îi tot propunea Mitică, nu se mai închipuia trăind la ţară şi plecînd la patru dimineaţa cu sapa pe umăr spre tarla. Cînd o ceruse Mitică de nevastă, pe lîngă durerea de-a se fi despărţit de Ion, simţea un gol în capul pieptului la gîndul c-o să trăiască printre străini, la oraş. Războiul o făcuse iară să ia sapa la umăr. Viaţa din nou la oraş i se păruse o mîntuire. Fiind sinceră cu ea însăşi, Sanda recunoştea că nu era fericită, cu toate că, privită din afară, viaţa ei putea părea o reuşită peste orice aşteptări. Din ţărancă ajunsese cucoană la rînd cu cele născute cucoane. Bărbat bun avea, copil ca lumea avea, casă frumoasă avea. Ar fi simţit nevoia de-a face şi ea cuiva confidenţe, dar nu-ndrăznea să-şi dezvăluie sufletul faţă de nimeni. Maică-sa n-ar fi-nţeles, soră-sa, Floarea, care ar fi-nţeles, parcă se-ndepărtase şi se-nstrăinase de ea, mai ales de cînd se măritase. Sanda prinsese gustul petrecerilor, al balurilor, al animaţiei care-o făceau să-şi simtă mai puţin golul din suflet.

Mitică, restabilit ca sănătate, voia să petreacă mult pentru-a uita ororile războiului. Hotărî într-un an ca în vara ce-avea să urmeze să-şi ia nevasta şi fata şi să se ducă la Paris şi de-acolo aveau să mai vadă ei încotro. Pe lîngă teama de necunoscut, Sanda se gîndea şi la bănetul cheltuit pe-asemenea călătorie. «Dragă Sanda, banul trebuie să-ţi fie slugă nu stăpîn. Dacă avînd bani trăieşti ca şi cînd nu i-ai avea, degeaba-i ai. Nu poţi să ştii niciodată ce-ţi aduce ziua de mîine. Acum cîţiva ani, cine se gîndea la războiul crîncen care-avea

să vină peste noi ? Să profităm că suntem tineri, că suntem în putere şi să ne bucurăm de viată».

Costea şi Caterina Geambaşu fură uluiţi de-asemenea proiecte din partea ginerelui lor, la orice s-ar fi aşteptat, dar nu să dea banii pe ce apă nu curge, spre-a se duce prin ăle «strinătăţi»,unde nu fusese, de la ei din sat, decît coana Luxiţa Bantaş; dar aceea era mare cucoană şi-avea o avere, alături de care Costea Geambaşu era un sărăcan. Lui Costea i se păruse cît se poate de firesc să-şi mărite fata c-un ofiţer, dar nu-nţelegea cum acesta să-şi prăpădească banii, pe-ai lui şi pe cei pe care Costea li-i dădea după ce vindea bucatele de pe locul de zestre-al Lisăndrinei. Se minunase el şi de casa lor ca o biserică, dar măcar tablourile şi ce adunase gineri-său în casă, la o nevoie s-ar fi putut preface-n bani, că doar n-o fi fost gineri-său singurul nebun pe lume, care să fi dat banii pe-aşa ceva. Nedumerit şi supărat de nu mai vedea dinaintea ochilor, Costea vru să-şi descarce şi el sufletul faţă de-un om cu cap. Şi se duse la coana Luxiţa Bantaş. «Bună ziua, Costeo, bine-ai venit şi ce te-aduce pe la mine ?». Oricui îi trecea pragul, coana Luxiţa voia să-i uşureze intrarea-n subiect: «Păi, naşă, am venit şi eu la un om cu cap să mă sfătuiesc», zise Costea, răsucind borul pălăriei pe care-o muta dintre-o mînă într-alta, fără să se-aşeze pe scaun, deşi coana Luxiţa-l poftise. «Ginerimeu, Mitică, vrea la vară s-o ia pe Lisăndrina şi să ia şi fata şi să se ducă prin ăle strinătăţi, pe unde umblă numai boierii». «Foarte bine vrea să facă. Bravo lui! De ce crezi ca numai boierii au dreptul să meargă-n ăle „strinătăţi" ? Ar trebui să meargă oricine dac-ar avea cu ce. Or, ei au cu ce». «Bine, naşă, dă' să cheltuie atîta bănet ? Ce, acilea nu e bine, la noi, vreau să zic în ţara românească ?». «Cine zice, Costeo, că nu e bine ? Dar cu cît vede mai mult omul, cu-atîta-şi luminează mintea. Ce vezi nu-ţi poate lua nimeni înapoi şi nici nu-l poţi pierde. Averea poate să-i ardă omului pînă-n temelie, îi poate fi prădată cum bine-ai văzut că ne-au făcut nemţii, dar ce e-aici — şi-şi duse mîna la cap — aici rămîne. Dacă m-ar întreba pe mine cineva care cred eu că e a mai mare bogăţie a mea aş

spunc: familia şi toate cîte mi-a fost dat să le văd, cu voia lui Dumnezeu, avînd cu ce. Nu te căina după bani, Costeo, lasă-i pe ăi tineri să trăiască după voia lor, mai ales că, nu-1 mînia pe Dumnezeu, au cu ce. Cred că Mitică vrea să mai uite şi de război». «Da' ce, naşă, numai el a fost în război ? Toţi ăi de-am fost, acum să ne punem coada pe spinare şi s-o luăm ca nebunii în ăle străinătăţi ?». «Dacă s-ar putea, aşa ar trebui. Costeo, eu te-nţeleg, dar înţelege şi dumneata pe altul. Eu, de-o pildă, le spun fie-mii şi lui gineri-meu, de cînd s-au luat să meargă-n străinătate. Dar şi lor le sînt dragi banii mai mult ca orice. Şi nu s-au dus pînă-n ziua de azi. Poate-acum or li-nvăţat ceva de pe urma războiului. Hai să-ţi dau o vişinată şi-o plăcintă caldă».

Deşi Costea Gambaşu ascultase cu urechile pîlnie ce-i spusese coana Luxiţa şi deşi era încredinţat că-i o femeie cu judecată şi trecută prin lume, lui tot i se strîngea inima cînd se gîndea la «strinătăţurile» care-aveau să le pape banii fie-sii şi lui gineri-său. «Bine că nu li s-a suit la cap şi popii şi Floarei. Războiul ăsta a sucit multe minţi, cu toate că sînt ani de cînd a trecut», îşi zise el cu obidă, îndesîndu-şi pălăria-n cap, după ce sărutase respectuos mîna naşă-sii.

În vară, după cum hotărîseră, Mitică, Sanda şi Elvira plecară-n străinătate, înarmaţi cu sfaturi, cu hărţi şi cu *Baedeker-uri* de la coana Luxiţa şi de la generalul Şerban Ionescu, om umblat şi-acesta.

Parisul îi zăpăcise în primele zile, cu bulevardele lui, cu muzeele, cu metroul şi cu Turnul Eiffel, în faţa căruia Sanda rămăsese cu gura căscată, neînţelegîndu-i folosul şi părîndu-i-se foarte urît şi nepotrivit cu tot ce era-n jur, după cum îndrăzni ea să-i spună lui Mitică. Cea mai puţin uimită era Elvira căreia, fiind la vîrsta basmelor, totul i se părea cu putinţă.

După ce văzură Parisul şi-mprejurimile lui, după ce văzură Florenţa, Siena, Roma şi Veneţia, se duseră s-o viziteze pe *Fräulein* Ilse în orăşelul ei cu case ca de turtă dulce, Linz pe Rin, de-a cărui existenţă aflaseră numai din corespondenţa cu *Fräulein* Ilse, care-i primi ca şi cînd s-ar fi despărţit în ajun şi-i găzdui în pensiunea soră-sii, pensiune pe care-o conducea ea,

Fräulein Ilse împreună se plimbară cu vaporaşul pe Rin. *Fräulein* le arătă stînca pe care, cum spunea legenda, ar fi stat în vremuri depărtate ştima Lorelei, undina care-atrăgea vasele spre dînsa. *Fräulein* Ilsee rămăsesc cea pe care-o ştiau. Cine spunea că nimeni nu-mbătrîneşte mai încet decît femeile urîte mare dreptate-avusese. Elvira plînsese din nou la despărţire şi fluturase lung batista, pe vaporaşul care-i ducea la Koln.

De peste tot luaseră cărţi poştale ilustrate, pe spatele cărora însemnaseră data la care văzuseră ce era pe faţă, mici amintiri, şi-şi făcuseră poze toţi trei prin toate locurile pe unde trecuseră.

De n-ar fi fost să le plictisească pe Sanda şi pe Elvira, Mitică s-ar fi dus în toate localităţile frontului de vest al războiului care trecuse. Ar fi vrut să vadă ce făcuse vremea din rănile războiului; vremea şi mîna omului.

De unde Mitică şi Elvira se-ntorseseră din străinătate cu-o stare de-ncîntare pe care simţeau nevoia s-o-mpărtăşească oricui, Sanda simţea o mare umilinţă, ca şi cînd tot ce văzuse ar fi strivit-o şi-n loc să-i umple sufletul mărise golul din el. Călătoria asta, în care văzuse-atîtea lucruri necunoscute şi neaşteptate îi lămurise-un lucru: că fericirea ori nefericirea, omul o ducea cu el cum îşi poartă melcul casa. Nicăieri nu i se umpluse golul din suflet.

Îi era recunoscătoare lui bărbatu-său că le făcuse pe ea şi pe Elvira să vadă minunăţiile pe care nici în vis nu şi le-ar fi închipuit, ea, Sanda, văzînd la viaţa ei Cernaţii, Craiova şi Bucureştii, iar Elvira — Bucureştii şi Cernaţii. Sandei izbutise chiar să nu-i mai pară rău după banii cheltuiţi cu călătoria. Ca să-i facă inimă-bună lui Mitică, avea grijă ca-n fiecare zi să spună de cîteva ori «Vai, ce frumuseţe !», şi cu toate că era convinsă că locurile pe care le vedea meritau minunarea ei, fericită nu se simţise nicăieri. Inima parcă-i era năclăită-ntr-o piftie.

Întoarcerea lor în ţară coincidea cu începerea şcolilor. În fiecare zi, Elvira le povestea colegelor, cu lux de amănunte, despre fiecare lucru pe care-l văzuse-n voiaj, amintindu-şi

pînă şi meniurile zilnice, pînă şi locul unde mîncaseră o-ngheţată sau o prăjitură pentru a se mai odihni, fiindcă ei bătuseră cu piciorul locurile, pentru a le vedea cu-adevărat şi nu din goana trăsurii. Doar la Veneţia merseseră şi cu gondola. Toate povestirile, Elvira le-nsoţea cu cărţile poştale ilustrate şi cu pozele de familie făcute peste tot pe unde trecuseră. O bună bucată de vreme, Elvira deveni vedeta clasei. Nu se fălea şi nu se credea buricul-pămîntului fiindcă-i fusese dat să vadă ceea ce colegele ei nu văzuseră. Căuta doar să-şi împartă bucuria cu alţi copii, de-aceea nu stîrni invidia fetiţelor după locurile depărtate şi-atît de frumoase pe care una dintre ele-avusese parte să le vadă. Le stîrni curiozitatea.

Sanda nu-şi cumpăra lucruri de-mbrăcăminte şi nici pentru casă ceva decît la-ndemnul şi-n prezenţa lui Mitică. El o însoţea totdeauna la croitoreasă. Piaţa însă o făcea singură, luînd cu ea ordonanţa doar pentru a căra cumpărăturile. Nu fiindcă Mitică nu s-ar fi priceput să facă piaţa, dar Sanda îl ştia mînă spartă, gata să dea numaidecît atîta cît i se cerea. Ea mai întîi dădea ocol pieţei spre a-şi face idee de preţuri şi de marfă. Apoi lua pe-alese, după ce mai întîi se tocmea. Într-o zi, după tocmeală şi după ce căzuseră la pace, o ţărancă-i spusese: «Dac-ai şti dumneata, cocoană, cît am muncit eu la roşiile astea pînă să le cumperi matale, nu te-ai mai tocmi atîta». «Eu ştiu cît ai muncit, dar ştiu şi cît de greu se cîştigă banul», răspunse Sanda. «De un' să ştii, cocoană, de pe caldarîmul Bucureştilor, unde-ai crescut matale ?». «Nu-mi scrie-n frunte unde-am crescut». În acea zi, Sanda îi mulţumi lui Dumnezeu şi, în gînd, lui Mitică, pentru că ei o făcuseră să nu mai aibă nevoie a pune mîna pe sapă decît în timpul războiului. Sandei nu numai că-i părea rău după fiecare creiţar pe care-1 scotea din pungă, dar îi făcea mare plăcere să se tocmească. Tocmeala o-nvăţase de la tată-său care, şi cînd vindea şi cînd cumpăra, se tîrguia cu ceasurile. Dacă ea ar fi vrut, oltenii i-ar fi adus acasă tot ce i-ar fi poftit inima. Asta i-ar fi micşorat însă terenul de alegere şi-ar fi costat-o mai scump, fiindcă olteanul adăuga la preţul mărfii şi avantajul de a ţi-o pune pe masă. De pe

Negustori la Piața Mare era o aruncătură de băț, iar Sandei îi plăcea să meargă pe jos și să le ia seama oamenilor.

Într-o zi văzu niște pui frumoși pe-o tarabă. îi vindea o țărancă tînără, oacheșă, frumușică și țanțoșă. Ea cerea un preț, Sanda-i dădea cam jumătate. «Coniță, să-mi chem omu' că nu sînt de capu' meu. Ioane, vino, mă,-ncoa'».

După cîteva minute, din celălalt cap al pieții veni un bărbat înalt, cu umblet frumos, cu pălăria neagră la vremea ei, dată pe ceafă.

Sandei îi stătu inima-n loc. Omul se opri deodată la cîțiva pași de tarabă. «Ce e, Mărie ?». «Uite, conița vrea să cumpere puii, da' nu ne-nțelegemdin preț».

Sanda se gîndi o clipă s-o ia la fugă. altă clipă — să se facă a nu-l cunoaște.

Pînă la urmă, cu un glas pierit zise: «Bună ziua, Ioane !».

Ion al lui Ghimirlie îi răspunse într-un tîrziu: «Săru' mîna, coniță», și-ntorcîndu-se către nevastă-sa o lămuri: «Dumneaei e din Cernați, soră cu preoteasa lu' popa Toader».

«Ce mai faci, Ioane ?», izbuti Sanda să mai spună, cu pauze mari între un cuvînt și altul, de parc-ar fi avut un os în gît.

«Mulțumim lu' Dumnezeu, bine. Avem trei copii, doi băieți și-o fată. încolo, muncă și iar muncă».

«Am și eu o fată».

«Să vă trăiască !».

«Și-ai dumneavoastră», răspunse Lisăndrina, îmbrățișîndu-i dintr-o privire pe Ion și pe nevastă-sa care-i plăcuse foarte mult. «Cît ziceai că ceri pe pui ?», o întrebă ea pe nevasta lui Ion. Fără să se mai tocmească, Lisăndrina dădu banii și puse puii-n paporniță ordonanței.

«Rămîneți sănătoși !».

«Mergeți sănătoasă», îi spuse nevasta lui Ion, iar el doar dădu din cap.

«Frumos om Ion ăsta, coniță, da' și nevastă-sa, s-o bei într-un pahar cu apă», spuse Ghiță, ordonanța, cînd ieșiră din vălmășagul pieței.

«Fiecare cum l-a lăsat Dumnezeu, Ghiță». Sanda-şi duse mîna la frunte. «Nu ştiu, o fi zăpuşeală sau ce-o fi, că pe mine mă doare capul».

«Puneți cartofi tăiați felii la frunte şi vă lasă numaidecît, coniță».

Sanda, cum ajunse-acasă, îşi aruncă lucrurile la-ntîmplarc, îşi puse rochia de casă, merse iute la bucătărie şi, urmînd sfatul lui Ghiță, tăie un cartof în felii subțiri şi le strînse-n jurul frunții cu un tulpan. Nici nu vru să se privească-n oglindă. Cu capul făcea ea ce făcea, dar ce era de făcut cu inima, care-aci bătea de-i zvîcnea coşul pieptului, aci părea că se opreşte. Ce bine-ar fi fost de nu l-ar mai fi văzut niciodată pe Ion! Sanda se gîndi că oamenii care se iubiseră şi nu-şi împliniseră dragostea sau cei care o-mpliniseră, dar le trecuse, n-ar fi trebuit să se mai vadă niciodată-n viață. Cu toate că Ion rămăsese frumos, ea-şi dădu seama că nu-1 mai iubea. Nu prezentul o tulburase, ci amintirile pe care i le trezise despre-o neîmplinire din viața ei. Nu-1 mai iubea pe Ion nu pentru că ea ajunsese cucoană şi el rămăsese țăran, ci fiindcă dragostea se stinge şi viața nu se trăieşte cu-amînare. Poate că dacă s-ar fi luat, tot nu s-ar mai fi iubit după ani de căsnicie. E drept. Dar începutul ar fi fost plin de patimă, de ceva după care ea tînjea din toată ființa. El o mai fi iubind-o ? I se păruse că la vederea ei i se-ntunecaseră ochii de parc-ar fi văzut un strigoi. De fapt, pe ea nici n-o durea capul. îşi pusese cartofii la frunte ca să aibă pricină să stea în dormitor, cu storurile trase, şi ca s-o lase-n pace toți ai casei.

Mitică propuse imediat să cheme doctorul. «Lasă, Mitică. E-o durere de cap şi-atîta tot».

Rămasă din nou singură, gîndurile i se-adunară mocnite ca un tăciune sub cenuşă, «Lisăndrina, Lisăndrina», îşi spuse ea şi numele ăsta o-ntoarse înapoi, plimbîndu-i pe dinainte toată viața de cînd şi-aducea ea aminte şi făcînd-o să se mustre că n-avusese curaj să fugă după cine iubise; că se măritase cu ăl mai bun om din lume, dar fără dragoste; că viața trecea fără ca ei să-i vină să zburde ca altor vietăți în plină tinerețe. Ion al lui

Ghimirlie o făcuse să-şi simtă mai greu bolovanul din inimă şi să se simtă mai vinovată că nu-şi iubea bărbatul. Se uita uneori la Elvira care nu semăna cu părinţii ei şi care nu promitea să fie frumoasă. «Asta a ieşit din noi doi», îşi spunea Sanda, oftînd de fiecare dată cînd îi venea gîndul ăsta.

Două evenimente în viaţa lor de familie îi dădură atîta grijă Sandei că-şi uită de posomoreala fără motiv la vedere. O dublă pneumonie pe care-o făcu Elvira, cu temperatură între 41 şi 42 de grade. Mitică, disperat cum nu-l văzuse nimeni niciodată, declară în faţa doctorului şi-a Sandei că dacă fata nu se făcea bine, el se-mpuşca. În momentul cînd aproape că se pierduse orice speranţă, ca prin minune, Elvira îşi reveni. De bucurie, Mitică dădu o masă de pomină prin bogăţia bucatelor şi prin numărul invitaţilor. Sanda, atît de-ngrozită că şi-ar fi putut pierde deodată şi copilul şi bărbatul, cu inima care-i atîrna ca de-un fir de aţă, nici n-avu putere să se bucure. Îi părea bine de bucuria lui Mitică şi-a Elvirei care petrecură de minune la masa aceea. La trei luni după pneumonia Elvirei, lui Mitică i se făcu rău la instrucţie şi fu dus de urgenţă la spital. Un apendice care nu-i dăduse pînă-n ziua ceea nici un semn, plesnise şi-i provocase o peritonită. După chipurile medicilor şi după starea foarte rea a lui Mitică, Sanda-nţelese că nu erau prea multe şanse ca bărbatu-său să scape cu viaţă. Fire robustă, deşi subţiratic ca o nuia, Mitică înfruntă şi-ncercarea asta. Nici de astă dată, Sanda, în urma a nopţi şi a zile de veghe, nu mai avu putere să se bucure. Ca şi războiul, cele două boli din familie îi arătară Sandei că pe lîngă lipsa de fericire, stare cu care mai toţi oamenii fac, vrînd-nevrînd, casă bună, erau pe lume şi necazuri la vedere. Necazuri-necazuri.

O vreme, parcă i se mai lumină în suflet. Echilibrată în comportament, mamă iubitoare, nevastă devotată şi plină de respect faţă de bărbat, purtîndu-se cuviincios şi nefiind morocănoasă în societate, nimeni nu bănuia insatisfacţiile Sandei. Nimeni sau aproape nimeni.

Doamna Ionescu, soţia generalului Şerban Ionescu, îi dădu să citească *Madame Bovary* în franţuzeşte. Prin urmare o

credea în stare să citească franțuzește. Cu dicționarul alături, pentru a pricepe fiecare cuvînt, Sanda nu lăsă cartea din mînă pînă ce n-o termină și-apoi o luă de la capăt. Dacă mama Sandei, Caterina lui Costea Geambașu ar fi citit, să zicem, *Madame Bovary și Ana Karenina* ar fi zis: astea două au avut ce-au meritat. Sandei însă i se rupsese inima și de una și de alta.

«Ei. ce părere ți-ai făcut de carte ?», o-ntrebă doamna general Ionescu primind romanul înapoi. «Mi s-a rupt inima de mila ci cum mi s-a rupt și de Ana Karenina». «Așa se-ntîmplă oricui trăiește într-o lume de iluzii, în loc să meargă cu picioarele pe pămînt», zise doamna general. Dînsa avusese norocul să se mărite din dragoste. Ce știa dînsa despre căsătoriile care nu sc făceau din dragoste ? Cînd îi spusese părerea ei despre iluzii și despre mersul cu picioarele pe pămînt, se uitase adînc în ochii Sandei, care-și plecase privirea ca și cînd doamna general ar fi văzut urmă de vină în ochii albaștri ai Sandei.

Pentru Sanda, lipsa de fericire — diagnostic pe care singură și-l pusese — nici nu creștea, nici nu scădea. Satisfacții mărunte se-adunau uneori: daruri de la Mitică, dînsul voind ca ea să fie cea mai frumoasă și cea mai elegantă în orice societate s-ar fi găsit, considerînd că nevasta e carta de vizită a bărbatului; note bune aduse de Elvira, elevă sîrguincioasă; anumite succese mondene în cîte o împrejurare-n care Sanda știuse că fusese cea mai bine cucoană.

O-ndemnă și pe soră-sa, Floarea, să-și cumpere ceva bijuterii și să nu se mulțumească doar cu salba și cu cerceii din mahmudele, de zestre. «Ce să fac, Lisăndrino — pardon, Sando — cu ele ? Unde să le port ? Cînd mulg vaca ? Ce, eu umblu ca tine-n lume ?». «Dar ce, Floare, tu nu te duci duminica și sărbătorile la biserică ? La voi în casă nu vine doctorul, nu vin învățătorii, preoți de prin alte sate ? Ce Dumnezeu, că doar ești coana preoteasă din Cernați. Bijuteriile — mi-a explicat și mie Mitică, altfel nu m-ar fi dus capul — sînt un ban bine plasat. Ele au totdeauna preț». «Dacă l-ați face voi pe Toader — tu sau Mitică sau amîndoi — să vrea

să fie şi el popă la Bucureşti, s-ar schimba lucrurile. Da' aşa...». «De. Floare, să nu se supere ăi bătrîni». «O viaţă are omul, Lisăndrină. S-aşteptăm să moară ei ca să ne luăm şi noi zborul la oraş ?».

Sanda pricepu că dacă ea nu s-ar fi măritat cu Mitică şi n-ar fi ajuns cucoană, Floarei nici nu i-ar fi trecut prin cap să plece din Cernaţi, din gospodăria părintească unde-avea de toate şi din belşug. înţelese că Floarea nu se putea mîngîia că nu se-apropie cît de cît de condiţia soră-sii. Sanda-ncepu s-aducă vorba — cu Mitică de faţă — despre dorinţa Floarei.

Pe de-o parte, acesta, săritor din fire şi-ntelegînd dorinţele altora, începu să se gîndească la ce-i spusese nevasta. Pe de altă parte, crezu că n-avea rost să-1 zgîndărcască pe cumnatu-său şi să-i vorbească de venirea la oraş înainte de-a afla cu ce să-1 momească. Începu el să-şi perinde prin minte prieteni, cunoscuţi. Deodată se bătu cu palma peste frunte. Colegul lui, căpitanul Hagiu Anton. Toni, era nepot de fiică al preotului Costache Todericiu de la Patriarhie, şi mîna dreptă a Patriahului. Dacă ai oameni se poate orice. Cum îl văzu pe Toni, Mitică-i spuse cinstit povestea, neuitînd să pomenească faptul că popa Toader, cumnatu-său. absolvise Teologia. «Asta-i bine, că după cum am înţeles de la bunicul, puţini preoţi, dintre cei tineri, mai sînt la oraş fără Facultate. Şi mai ales în Bucureşti».

Toni îl înştiinţa pe Mitică precum că la biserica Sfîntul Mina, curînd avea să plece preotul paroh, care voia să se retragă la Braşov, unde i se aflau cei doi copii.

Mitică, Sanda şi Elvira se duseră într-o duminică la Cernaţi cu automobilul lor cumpărat de curînd şi pe care tot de curînd Mitică învăţase să-1 conducă.

Dornic să se bucure de toate comodităţile şi de toate noutăţile — că o viaţă avea omul — de cîte ori se-ntîlnea cu vreunul dintre puţinele «otomobile» din Bucureşti, condus de şofer cu şapcă, încliftat şi galonat, lui Mitică i se scurgeau ochii după forma metalică, lucioasă, care azvîrlea claxoane şi cînd era şi cînd nu era nevoie, şi se-nchipuia la volan, trecînd la

Şosea printre echipaje, alunecînd pe subt priviri curioase şi poate pline de invidie. «Mitică, nu eşti om, dacă nu te văd într-una de-astea».Îi venise greu să-i ceară sfatul domnului general Ionescu Şerban. Pentru prima dată, Mitică-şi propunea să aibă ceva ce nu văzuse-n casa superiorului său ierarhic. Acesta, deşi n-ar fi părăsit trăsura pentru nici o maşină din lume, după ce zîmbise subţire pe sub mustaţă, deliberase îndelung cu subalternul său cu privire la marca automobilului, la culoare, la capitonaj şi nu-l lăsase să se repeadă şi să dea de-a azvîrlita cu banii. Mai întîi se duseseră amîndoi la un ofiţer pirotehnist, prieten al generalului, mare amator de motoare, de automobile, de avioane şi de vapoare; şi numai după ce acesta avizase competent ce merita şi ce nu merita, Mitică se făcuse proprietar de maşină. Sandei nu-i spusese nimic. Surpriza trebuia să fie surpriză. În ziua cînd Mitică apăruse-n poarta din Negustori în maşină, claxonase atît de tare că se-arătase toată mahalaua la ferestre şi la uşi, iar Sanda, alarmată de-asemenea muget în faţa casei lor, ieşise desculţă şi-n capot, ca scăpată de la prăpăd. îşi pusese o mînă peste gură şi rămăsese aşa mult şi bine. Mitică-i trăsese uşurel mîna de la gură şi-i făcuse cu capul semn spre picioare. Fără să-l ia-n seamă, Sanda se-apropiase pe vîrfuri de maşină şi-i dăduse ocol de cîteva ori, apoi îndrăznise s-o atingă doar cu buricul unui deget. După ce Mitică-şi garase achiziţia, Elvira şi Ghiţă, ordonanţa, nu intraseră în casă pînă ce nu se-nnoptase. «Doamne, Doamne», zisese Ghiţă şi dăduse din cap a dubiu dar şi a minunare. Nimeni n-avea îngăduinţă să pună mîna pe maşină. Mitică o spăla şi-o lustruia cu piele de căprioară. Cînd el lipsea, Sanda-i mai trăgea cîte-un pămătuf pe capotă şi pe parbriz. Cînd sita se mai învechise nţel, îl auzeai şi pe Ghiţă: «M-aş duce o ţîră să văz de maşină, s-o apipii».

La Cernaţi se opriră în faţa sfîntului lăcaş, se-nchinară şi intrară s-asculte liturghia. Frumos glas avea Toader şi frumos slujea. «Merită să fie popă la Bucureşti», îşi spuse Mitică.

Plecară apoi cu toţii acasă. Caterina, Floarea şi Costea nu veniseră-n ziua aceea la biserică, fiindcă tocmai le fătau două

scroafe. Lui Mitică nu-i plăcu defel că popa Toader spusese-asemenea lucru de față cu Elvira. Cum nu se comentă nimic, speră că fetița n-auzise.

Costea, Caterina și Floarea, strînși în jurul mașinii, se uitau cu ochii mari cînd la ea, cînd la Lisăndrina, la Elvira și mai ales la Mitică. «Pe ce strică ei banii», se gîndea Costea, și scuipă o dată departe printre dinți.

«Da' fie, că vă purtați», zise Floarea dînd din cap și strîngînd din buze.

«Acu', dacă veniți, dați-vă jos, că n-oți sta tot timpu-n mașină», zise Caterina, după ce mai întîi își puse mîna la gură ca țăranul cînd se miră.

După ce se spălară pe mîini și se cinstiră cu un rachiu de tescovină prima-ntîi, Mitică intră direct în subiect.

«Toadere, ce-ai zice să te vezi popă la București, la Sfîntul Mina, de-o pildă ?».

«Ce vorbe sînt astea, cumnate ?», se miră popa Toader, care crezu că n-auzise bine.

«Să știi că nu-s vorbe de șagă. Știu de la camaradul meu, căpitanul Hagiu Anton, Toni, că rămîne curînd-curînd un loc liber la Sfîntul Mina, biserică-n mijlocul Bucureștilor. Ca să te convingi singur, te luăm cu noi la București și te ducem la popa Costache Todericiu, mîna dreaptă-a Patriarhului».

«Du-te, Toadere», îl îndemnă Floarea. «Ne cresc copiii, trebuie dați și ei la școli», își spori ea argumentele.

Trei chipuri rămaseră-mpietrite. Popa Toader, care simțea că-n clipa aceea se hotăra soarta lui, Costea și Caterina, în sufletul cărora începuse-a se duce lupta între a-și ține fata, nepoții și ginerele lîngă ei, și-a-i vedea înălțîndu-se pe-o treaptă.

Daniel Șerban își aminti o vară cînd Mitică Băncilă îi plimbase cu mașina prin tot satul pe cei trei copii Șerban, veniți în vacanță la bunica lor. Din ziua aceea, lui Daniel îi

trecu ciuda împotriva lui Mitică şi-ncepu să se gîndească la el ca la un membru din familie. Şi ce zile frumoase trăise în casa lui Mitică şi-a Sandei ! Povestea vieţii lor făcea parte din povestea vieţii lui. ca şi-a lui Gheorghe şi-a Smarandei Hangan, ca şi-a lui Iancu şi-a Mărioarei Stein, cuscrii lui, şi-a cîtor altora. O viaţă cară cu ea amintirea atîtor altor vieţi.

Obişnuit să nu meargă nicăieri cu mîna goală, cum nici la el ca preot nu se venea, popa Toader Negruţ, însoţit de-o damigeana de vin de ăl an, de una de ţuică şi de-un curcan pe care cu greu îl ţineai în braţe, fu condus de Mitică la colegul său Toni Hagiu, care-1 însoţi pe tînărul preot la bunicu-său, preotul Costache Todericiu, mîna dreaptă-a Patriarhului. Părintele Costache dori să fie lăsat singur cu popa Toader; încercîndu-i ştiinţa despre dogmă şi despre Părinţii Bisericii şi scrierile lor, părintele Costache îşi dădu seama că preotul de ţară nu trecuse prin Facultatea de Teologie precum cîinele prin apă ci, dimpotrivă, avea cunoştinţe care-i făceau multă cinste.

În locul parohului de la Sfîntul Mina urma să treacă al doilea preot al bisericii, care pe drept merita locul de paroh, iar în locul acestui al doilea preot avea să vină preotul Toader Negruţ.

Într-o lună de la-ntrevedere, popa Toader, nevasta şi copiii se aflau într-o casă numai bună pentru ei, pe strada Culmea Veche, la un pas de biserică. Floarei nu-i prea cădea bine că Toader nu era paroh, fiind ea-nvăţată cu Cernaţii unde într-adevăr era cineva.

Într-o bună zi avea să fie şi el paroh, îşi zicea ea. Toader, împăciuitor şi lipsit de lăcomie, acceptase fară să crîcnească împărţirea enoriaşilor făcută de părintele paroh Haralambie Gherghel, în privinţa nunţilor, a botezurilor şi-a înmormîntărilor, precum şi a mersului cu zi-ntîiul, cu Naşterea şi cu Botezul.

Lui Toader i se păru firesc lucru ca, după ce se văzu-n

casă nouă, la sfeştanie să-şi poftească părinţii, socrii, cumnaţii şi pe mai-marele întru păstorie cu preoteasa. După felul cum vorbi preoteasa popii Gherghel despre fostul paroh şi despre familia acestuia, Sanda şi Floarea pricepură că «parohiţa» era o fiinţă şi flecară şi pizmuitoare.

„Floare, să ai grijă ce vorbeşti şi cum te porţi cu asta, că prea nu-i tace gura», o sfătui Sanda pe soră-sa. Foarte curînd o duse la croitoreasa ei, o puse să-şi cumpere pantofi, genţi, mănuşi, vrînd să facă din preoteasa de ţară cucoană de Bucureşti. O convinse şi să-şi cumpere ceva bijuterii şi mai ales o-nvăţă să se poarte, ceea ce se străduise şi popa Toader, fără prea mare succes, deoarece Floarea n-avusese la Cernaţi cu cine să se ia la-ntrecere. Sanda încercă să fie pentru soră-sa ce fusese pentru ea «Doamna», la Craiova, doamna Semiramida-Oliviana Popescu. Mai întîi, Floarea-nvăţă de la soră-sa că cine tace n-are cum greşi, deci s-asculte cît mai mult şi să vorbească mai cu economic. Floarea, fire voluntară, nu scăpa nici un prilej să-şi spună părerea.

«Da' cum să fac, Lisăndrină, Sando, că nu mă pot ţine».

«Ia apă-n gură pînă te-nveţi».

Rîseseră amîndouă.

Fiind foarte-aproape cu casele una de alta, cele două surori se vedeau zilnic, la fel ca şi copiii lor. Sanda-şi făcea un punct de onoare din a-i învăţa pe toţi trei, soră şi nepoţi, tot ce ştia dînsa. Îi sfătui pe Toader şi pe Floarea să-şi dea copiii la o şcoală ţinută de călugări catolici, unde se-nvăţa nemţeşte, chiar dacă pe lîngă taxe aveau să mai cheltuie bani şi cu un meditator, care să-i ajute pe copii să-şi ajungă din urmă, la germană şi la franceză, colegii. Popii Toader, preot ortodox, nu-i prea cădea bine să-şi dea copiii la papistaşi. Sanda şi Mitică îi asigurară că la religie fiecare copil îşi urma confesiunea: ortodocşii învăţau religia cu preot ortodox, catolicii — cu unul dintre călugării profesori, ovreii şi musulmanii, fiindcă erau foarte puţini, şi, prin urmare pentru ei nu se-angaja rabin sau muftiu, îşi alegeau ce pofteau; deci, toată lumea era mulţumită !

În vara următoare stabilirii lor în Bucureşti, Mitică o convinsese nu numai pe Sanda, ci îi convinse şi pe cumnaţi să-şi ia copiii şi să meargă-n străinătate cu toţii. Ce e-n mînă nu-i minciună, iar ce-aducea ziua de mîine nu ştia nimeni. Pentru Elvira, copil singur la părinţi, verii ei însemnau cel mai frumos dar pe care i-l făcea viaţa. În sfîrşit, avea şi ea cu cine să se joace. Cu Karla Kraus, care-i era tare dragă, se putea juca numai sîmbăta după-amiază, părinţii Karlei făcîndu-i fetei lor un program strict. O sîmbătă -- la Elvira, o sîmbătă -- la Karla. Fănel şi Mihai Negruţ se dovedeau elevi sîrguincioşi. În timp destul de scurt izbutiră să-şi ajungă din urmă colegii, ba Fănel, care era din cale afară de ambiţios, de parcă-l făcuse numai Floarea, îi şi-ntrecu. De cîte ori trecea pe la şcoală să se intereseze de situaţia şi de purtarea copiilor ei, preoteasa nu-şi mai încăpea-n piele de cîte laude primea. Deşi se văzuse-n mijlocul Bucureştilor, deşi nici un enoriaş nu pleca de la predicile popii Toader, Floarea şi-ar fi dorit mai mult. Ar fi vrut ca popa Toader să fie cineva despre care să se ducă vestea. Pînă una-alta, îl îmboldea pe bărbatu-său să meargă iară la părintele Costache Todericiu şi să caute măcar să fie paroh pe la vreo biserică sau preot la Patriarhie, să se dea bine pe lîngă Patriarh, «că pe lume asta toate se puteau». Numai că Toader făcea pe surdul; iar să se ducă şi să-i ceară ceva părintelui Costache sau să-ncerce să se bage pe subt pielea cuiva, asta-n ruptul capului n-ar fi făcut!

«Floare, fericit e cel ce nu-şi doreşte nimic», încerca el s-o aducă pe calea bunului-simţ şi-a bunei-nţelegeri. «Pe mine să nu mă iei cu Sfînta Scriptură, că nu mă dai gata cu vorbe de-astea?n dodii. Încearcă şi tu să fii cineva». «Eu sînt foarte mulţumit aşa cum sînt şi-i mulţumesc în toată clipa lui Dumnezeu, pentru ce şi cîte am. Tu nu cu un popă trebuia să te măriţi; tu trebuia să te măriţi cu unul care să fi făcut politică, să se fi bătut cu pumnii-n piept şi s-azvîrle cu praf în ochii proştilor». «Şi ce, de popi care sînt băgaţi în politică n-ai mai auzit ?». «Am auzit, cum să n-aud, dar preotul n-are dreptul să părtinească pe nimeni. Pentru el, fiecare om este făptura

Domnului şi nimic altceva».

Floarea nu pricepea cum cineva nu vrea s-ajungă din ce în ce mai sus, mai ales cînd îi era la-ndemînă.

Începuse s-o cam scoată din sărite şi soru-sa, Lisăndrina, «Sanda», care tot timpul o dădăcea. «Floare, la oraş, numai mahalagiii umblă-n ciorapi în casă şi pun musafirii să se descalţe la uşă». «Da' ce, fac ei curat în casă ?». «Eu îţi spun cum să te porţi ca să fii cucoană». «Ţie-ţi convine că ai ordonanţă». «Şi tu poţi lua femeie cu ziua să-ţi ajute la treburile casei». «Da' ce, sîntem milionari ?». «Eu ştiu că-ţi pare rău de bani, dar obrazul subţire... ştii cum e vorba».

Acuma, Floarea nu mai era la Cernaţi, unde n-avea cu cine se lua la-ntrecere. Acuma găsise. Mai întîi — cu soru-sa. Cine-ar mai fi recunoscut în Sanda a de-acum pe Lisăndrina, cu coada pe spate legată cu pamblică la vîrf şi care, cum se-ntorcea din sat, îşi arunca pantofii cît colo şi-şi băga picioarele-n apă rece să-i treacă usturimea ? Cine-ar fi recunoscut-o chiar pe Lisăndrina, ajunsă prin căsătorie Sanda, pe a din timpul războiului, cu burta la gură, cu basma-n cap şi cu sapa la umăr ? Floarei i se părea că soru-sa se purta cu ea de parcă atunci s-ar fi cunoscut şi n-ar fi ştiut una de alta cum şi de unde porniseră. Se mira chiar că-i poftea pe ea şi pe Toader cînd dădeau cîte o masă, la care mai toţi invitaţii erau ofiţeri cu nevestele lor. În acele cazuri, Floarea urma sfatul soru-sii de-a vorbi cît mai puţin. Mereu se ridica de la masă şi se ducea după Lisăndrina-n bucătărie, chip şi seamă s-o ajute, dar, de fapt, pentru a ghici din privirea ei dacă făcuse vreo boacănă. Cînd erau în familie, Floarea-i spune soru-sii Lisăndrina, ceea ce ştia că nu-i făcea plăcere nici acesteia, dar mai ales lui Mitică. între străini căuta să nu i se adreseze, pentru a nu-i spune în nici un fel.

În casa lui Toader Negruţ şi-a Floarei, la o masă la care luau parte părintele paroh, Haralambie Gherghel, cu preoteasa şi cu fiul lor, Mihail Gherghel, avocat, cu nevasta, auziră Floarea şi Sanda, vorbindu-se — avocatul vorbise — despre două nume care tot apăreau în ziare, Mussolini şi Hitler; şi

despre ceva — ce nu putea să se numească «partid» ci «mişcare», asemenea fasciilor înfiinţate în Italia de Mussoiini — şi anume „Legiunea Arhanghelului Mihail". Avocatul Gherghel, cu o vervă potrivită meseriei lui, izbutise să capteze atenţia tuturor. Parinţii, uitînd să mai răsufle, îl priveau extaziaţi, ca pe-un bulgăre de aur. «Doamnelor şi domnilor» — şi avocatul simţise nevoia să se ridice-n picioare — «această „Legiune", care poartă numele sfîntului meu patron, urmăreşte mai întîi o înnoire-n concepţiile noastre sclerozate de partidele cunoscute şi de opoziţia de faţadă dintre ele, ele de fapt avînd acelaşi program, fiindcă de ideal nu poate fi vorba în cazul lor. Această mişcare, „Legiunea", îşi propune un ideal într-o Ţară întregită între graniţele ei istorice. La ţară nouă, politică nouă, întru sprijinirea şi puritatea naţiei. Eu cred că e datoria oricui simte că-i bate-n piept o inimă română să sprijine „mişcarea" şi să i se-alăture. De altfel, minţi strălucite ca Iorga şi ca profesorul Nae Ionescu, filosof cunoscut, sunt pentru mişcarea naţională».

«Domnule avocat — cuteză Mitică — noi, militarii, nu trebuie să facem politică». Şi-şi puse cuminte mîinile împreunate pe masă.

Popa Toader prinse şi el curaj.

«Domnule avocat, religia creştină spune că toţi, de ce neam am fi, sîntem făpturile Domnului. Eu cred că datoria preotului, de orice religie ar fi, este să-l slujească pe Dumnezeu şi nu să facă politică. Eu aşa gîndesc ! ».

«Domnule maior şi părinte Toader» — rosti avocatul ridieîndu-se-n picioare — «înainte de-a fi cineva ofiţer, preot, avocat, doctor şi mai-ştiu-eu-ce, este cetăţean al unei ţări şi face parte dintr-o naţie. în ceea ce mă priveşte, aceste două calităţi mi se par mai importante chiar decît profesiunea. Cetăţeanul e dator să-şi susţină, mai presus de orice, naţia şi mişcarea ce consideră naţia mai presus de orice».

Lui Toader nu-i fu greu să desluşească-n predicile părintelui Haralambie păreri de-ale domnului avocat, predici în care le vorbea enoriaşilor mai mult ca cetăţeni plini de-

ndatoriri față de țară și de neam, decît ca unor drept-credincioși creștini. Toader se făcea că nu bagă de seamă sursa de la care se-adăpa sfinția-sa preotul-paroh. Se făcu de-asemenea că nu bagă de seamă la slujbele părintelui Haralambie prezența unor tineri îmbrăcați în niște vestoane închise pînă-n gît, ca niște cruciați ai timpurilor moderne, cu chipuri răvășite al căror aer ciudat îl mărea părul vîlvoi, lung și pletos. Observă iar, fără-a comenta cu nimeni, prezența a doi-trei bărbați îmbrăcați în raglane, inși care nu păreau nici a face parte dintre enoriașii obișnuiți și nici a fi mari iubitori ai slujbelor creștine.

Fără să-i spună nimeni, popa Toader pricepu că cei în raglane veneau să-i supravegheze pe cei cu vestoanele-nchise pînă-n gât. Prea n-apăreau unii fără alții.

Popa Toader își făcea slujba și le predica enoriașilor ca unor drept-credincioși care trebuiau să urmeze calea cea fără de greșeală a legii celei noi, cea adusă de Christos pe pămînt, și pentru care-și jertfise viața.

Oricît de nededat cu politica și de curînd venit de la țară era popa Toader, pricepu că tinerii îmbrăcați semimonahal se aflau sub oblăduirea Arhanghelului Mihail, iar ceilalți «enoriași», în raglane, erau drept-credincioși de la Siguranța Statului.

Pentru prima oară de cînd ajunsese-n buricul Bucureștilor îi părea rău după Cernați și-i venea să-și dea cu pumnii-n cap că se lăsase-mbrobodit de gura nevesti-sii să-și părăsească bunătate de biserică și de sat, unde nu i-ar fi venit la slujbă nici «arhangheli» nici «pîndari de îngeri». Tot timpul cît îi vedea-n sfîntul lăcaș, i se punea un nod în gît și gîndurile — în loc să-i fie la Dumnezeu, cum îi stătuseră totdeauna — nu mai știa nici el încotro îi umblau.

Îi venea din ce în ce mai greu să slujească alături de părintele Haralambie; acesta ținea predici tot mai înfocate în care nu se mai sfia să pomenească de „Legiunea" patronata de unul dintre arhangheli; patronată, altfel spus, de bunul Dumnezeu, căci un arhanghel nu era altceva decît un

intermediar între El şi oameni. După una dintre predici, părintele Haralambie îl întrebă pe Toader: «Ei, ce zici de cum le-am vorbit ?». «Ştiu şi eu, părinte, ce să spun ? Oare nu e bine să ne ţinem, noi, ca preoţi, departe de cele lumeşti şi să urmăm doar Sfintele Scripturi ?». «N-ai pic de îndrăzneală, Toadere; Biserica e făcută să urmeze mersul lumii, nu să bată pasul pe loc, e făcută să urmeze cugetul naţiunii; Sfintele Scripturi pot fi interpretate». «Părinte, eu nu sînt în stare să le interpretez dincolo de ce ne-nvaţă dogma. Dacă nici Biserica nu-şi păstrează nestrămutată credinţa, atunci unde să mai caute omul mîngîiere ? Pe mine-aşa mă-ndeamnă cugetul meu de preot».

Dup-această discuţie dusă cu glas paşnic, lui Toader i se păru că părintele Haralambie se răcise de el şi nu-l mai privea ca pe-un prieten. Poftindu-l la masă de ziua de naştere a lui Fănel, părintele Haralambie, fără-a invoca nici un pretext, îi refuză invitaţia; şi nici el nu-l mai pofti niciodată pe Toader, ceea ce pe Floarea opuse pe gînduri.

«Toadere, ce să fie cu taica popa de nu mai dă pe la noi şi nici pe la ei nu ne mai cheamă ? L-ai supărat tu cu ceva ?». «Nu ştiu, Floare, să fie sănătos şi noi la fel», căutase popa Toader să scurteze vorba. «Că n-o fi din pricina „Arhanghelului Mihail», o duse mintea pe Floarea, care proastă nu era. «Nu ştiu, Floare, şi nici n-am de gînd să-l întreb».

Toader se hotărî să-i ceară un sfat lui cumnatu-său, Mitică, om aşezat, trecut şi el prin război, care nu credea că tot ce zboară se mănîncă. îi ţinu calea cînd ieşea de la regiment şi-şi deşertă sacul în drumul spre casă, pentru a nu-i auzi şi a nu-i pîndi nici o ureche indiscretă.

«Ce zici, Mitică, să mă duc iar la părintele Costache la Patriarhie şi să-l rog să mă schimbe la altă biserică ?».

«Toadere, lasă-mă să mă mai gîndesc şi poate să mă sfătuiesc şi eu cu cineva». Şi se sfătui, ca totdeauna, cu domnul general Ionescu Şerban.

«Băncilă dragă, după a mea părere, bine-a făcut cumnatul dumitale că nu vrea să aibă de-a face cu legionarii,

dar cred că-şi face iluzii că dacă schimbă biserica scapă de ei. Legionarii, ca şi primii creştini, au dorinţa — ca să nu zic mania — prozelitismului; ca şi sectanţii, de altfel, care vor să convingă pe oricineeă numai credinţa lor e cea dreaptă, celelalte fiind toate greşite. Şi fiindcă mi-ai făcut o confidenţă, fiindcă te ştiu discret şi om de cuvînt, am să-ţi spun că şi printre noi sunt legionari; nu mulţi, dar sunt. Mai întîi, Toni Hagiu, nepot de fiică al părintelui Costache Todericiu de la Patriarhie. Nu ştiu dacă bunicu-său ştie şi aprobă ce face nepotul, dar dumneata e bine să ştii. Cînd partidele tradiţionale se discreditează, orice e posibil».

Lui Mitică mai întîi i se păruse că legionarii nu ştiau ce vor sau încă n-arătaseră. «Să fie sănătoşi, ce-am eu cu ei ? Eu sunt ofiţer. Datoria mea e să fiu oricînd gata să-mi apăr Ţara. încolo, facă fiecare ce vrea şi să se ia de cap cu cine-o vrea».

Popa Toader se-ntristă de cele spuse de cumnatu-său. Se hotărî să rabde resemnat ostilitatea tăcută a părintelui Haralambie, iar el să se poarte faţă de-acesta ca şi cînd nimic nu i-ar fi dezbinat.

Mitică, amator de tot ce-nsemna confort şi noutate, părăsi casa din Negustori şi cumpără un apartament într-un bloc pe-o stradă alăturată, Sfinţilor. Sanda nu se putea mîngîia de curtea din Negustori, cu teiul şi cu cireşul ei, cu cireşe-pietroase. La fel, nu se mîngîiase multă vreme cînd din gospodăria părinţilor, cu ogradă mare şi cu acareturi, se văzuse la Craiova, într-o curticică în care n-aveai loc să-ntorci o roabă. Avea să se obişnuiască să stea în bloc unde era drept că nu mai aveai grija lemnelor şi-a cenuşii, unde în căldură te culcai, în căldură te sculai, iar apă fierbinte aveai tot timpul, şi la baie şi la bucătărie, asigurate toate aceste avantaje de-un cazan care ardea cu păcură, la subsol, în grija unui fochist însărcinat şi cu întreţinerea instalaţiilor din întregul bloc.

Mitică tot mai visa în cîte-o noapte că striga «Omorîţi-i, băieţi ! omorîţi-i !», ceea ce-i strica toată ziua. Foarte amator de mondenităţi, primind oaspeţi sau ducîndu-se mereu undeva, în vizită, nimeni n-ar fi bănuit ce urme-adînci lăsase

războiul în sufletul lui, față de care plămînul perforat era un fleac.

De la Tîrgu-Mureșului le sosise un nou coleg, maiorul Gregorian Mircea, pe care Mitică-l îndrăgi din prima clipă și-l pofti în casa lui împreună cu doamna Gregorian și cu cei doi băieți ai lor, Emanuel și Valentin, apropiați ca vîrstă de Elvira.

Cînd îi cunoscu. Sanda rămase-o clipă cu gura-ntredeschisă, inima păru că i se oprește, ochii ei albaștri rămaseră pironiți în ochii albaștri, mari și codați, ai maiorului Gregorian, apoi în părul lui blond și aspru, cînd se-aplecă să-i sărute mîna. Își simți toată ființa invadată de-o bucurie și de-o spaimă pe care demult le uitase. În seara cînd îi avusese oaspeți pe Gregorieni, Sanda făcu tot timpul naveta între sufragerie și bucătărie, fără treabă, pentru că nu se simțea-n stare să scoată nici o vorbă.

«Dumneavoastră nu stați niciodată locului ?», o-ntrebă, la un moment dat, maiorul Gregorian, privind-o-n ochi.

«Treburi gospodărești, așa facem noi, gospodinele», răpunse ea fîstîcită, de parcă s-ar fi aflat în fața unui examen de care i-ar fi depins viața.

Fără-a părea c-o studiază, Sanda îi luă bine seama doamnei Gregorian: brună, cu niște sprîncene care-aproape că-i atingeau bandourile de pe tîmple, cu niște gene dese și lungi ce se lăsau și se ridicau peste ochi, atît de negri că nu le deosebeai pupila de iris; pielea o avea albă și catifelată; pe buze își dăduse cu ceva rozaliu care-abia de se zărea, atît părea de natural. Pieptănată foarte simplu, cu bandouri pe tîmple și cu coc greu adunat pe ceafă, înaltă și impunătoare, bine legată, făr-a fi grasă, doamna Emilia Gregorian i se păru Sandei una dintre cele mai frumoase femei pe care le văzuse vreodată. La acest gînd, în mijlocul bucătăriei, cu mîinile la spate și fără nici o treabă, Sanda oftă din adîncul pieptului. «Nu putea și ea să nu fie-atît de frumoasă !». Cu ce-o supăra frumusețea doamnei Gregorian, Sanda n-ar fi știut să spună. Și despre ea, Sanda, se spunea că e frumoasă, că e ca o trestie, că merge ca o regină. Dar ce nu i se spusese și de bărbați care-ncercau să-i facă o

curte discretă, dar şi de femei, e drept de unele mai în vîrstă!

Cît despre Mitică, el nu-şi aducea niciodată aminte de vremea războiului fără să-i apară genele mari şi umbroase, lăsate peste ochii de căprioară ai domnişoarei Alice Romaşcanu, cît şi figura de cal a domnişoarei Fanette Zadurian. Aflase întîmplător că Alice, doctoriţă de laborator la Institutul condus de profesorul Cantacuzino, se căsătorise cu un doctor militar, socotit de medicii militari şi de civili ca un specialist de mîna-ntîi în bolile de ochi. Fanette se măritase şi divorţase foarte curînd după căsătorie. Nici una nici alta n-aveau copii. Alice, prin căsătorie Săvulescu — fiindcă avusese o tuberculoză pulmonară, care cu greu se vindecase-n Elveţia în doi ani; Fanette — probabil fiindcă socotea că nu e de *bon ton* ca o femeie fără soţ să aibă copii. Mitică şi Sanda se văzuseră cu-amîndouă pe la diferite sindrofii la care fuseseră şi ei poftiţi. Mitică, Alice şi Fanette evocaseră de fiecare dată amintirile lor comune din timpul războiului. Perdeaua de gene a doamnei maior Gregorian i-o aminti pe Alice Romaşcanu, cu deosebire că ochii celei din urmă, catifelaţi şi sfioşi, nu semănau cu-ai celei dintîi, care-arătau mai degrabă temeritate şi siguranţă de sine. «Alice pare tot timpul intimidată şi uimită de ceea ce vede», îşi spuse Mitică-n gînd şi simţi nevoia să ofteze. De fapt, de cîte ori se gîndea la noţiunea de femeie, trei chipuri îi apăreau, în ordinea în care îi apăruseră-n viaţă: Cornelia Diaconu, Sanda, Alice Romaşcanu. Una şatenă, alta blondă, alta brună cu o piele albă şi mată.

Această primă vizită a Gregorienilor la Băncileşti, mai mult de tatonări din partea ambelor familii, fu urmată de alte vizite şi de mici petreceri cînd la unii, cînd la alţii. Se-ntîmpla celor două familii să se vadă destul de des şi în case străine.

Doamna maior Gregorian învăţase Literele şi Filosofia la Paris. Dintr-o familie de intelectuali de cel puţin cinci generaţii, nu i se părea că făcuse nici o bravură luîndu-şi licenţa la Sorbona, drept care nu făcea caz de studiile ei şi cînd vorbea româneşte nu folosea deloc franţuzisme sau cuvinte franţuzeşti. În schimb, la liceul unde preda franceza şi

filosofia, la orele de limbă străină nu le vorbea elevelor decît franţuzeşte, socotind că are obligaţia de onoare de-a le deprinde măcar să poată-ntreţine o conversaţie uzuală şi să poată citi cărţi în limba pe care-o învăţau. Deşi maiorul îi propusese să stea acasă, doamna Gregorian nu-şi lăsa profesia pentru care se pregătise. Cu nivelul ei intelectual şi cu inteligenţa din născare, doamnei Gregorian nu-i fu greu să-i catalogheze pe Mitică şi pe Sanda. «El a-nvăţat carte şi a făcut studii sistematice, ea ştie atîta cît să nu se facă de rîs în lume. Amîndoi sînt plini de bun-simţ. El e mai învăţat, ea mai deşteaptă. Oameni cum nu se poate mai cumsecade şi mai primitori». Doamna Gregorian simţi, la un moment dat, că de cîte ori urma să se vadă cu familia Băncilă, bărbatu-său parcă stătea pe ghimpi, în ciuda indiferenţei pe care-o afişa. Iar Sanda Băncilă, cînd îl auzea vorbind pe maior parcă era în transă. «Dragostea şi tuşea nu se pot ascunde», îşi amintise maioreasa o «înţelepciune» chinezească. Cel mai inteligent lucru era să se poarte ca şi cînd n-ar fi băgat nimic de scamă. Cu cît opreliştile erau mai mari, cu-atîta creştea şi tentaţia. Maiorului Gregorian îi mai scăpăraseră din cînd în cînd ochii şi i se mai aprinseseră călcîiele după cîte o cucoană. Bine că Sanda Băncilă era măritată, avea copil şi nu părea genul pus pe stricat casele oamenilor.

În vremea din urmă, Sanda se tot întorcea cu gîndul la Cernaţi. De cînd deschisese ea ochii-n lume, aflase de multe femei măritate că aveau ibovnici, «ibomnici», cum se spunea la ei în sat. Măritate foarte tinere de părinţi, cînd se dezmeticeau, femeile vedeau că pe lume era şi dragoste adevărată, de-ţi frigea cămaşa-n spate de dor, dragoste care fura minţile şi uita de fereală şi de bunăcuviinţă. Ce simţise pe vremea cînd îl iubise pe Ion al lui Ghimirlie i se părea Sandei o poză decolorată de vreme, faţă de ce i se-ntîmpla de cînd îl cunoscuse pe maiorul Gregorian. Stătea nopţi întregi cu ochii-n tavan, în timp ce Mitică dormea liniştit lîngă ea, pufăind din cînd în cînd şi smulgînd-o astfel din visare.

Avu loc un bal la „Cercul Militar". Cucoanele se-

ntreceau în rochii, în bijuterii şi-n coafuri. «Eu sînt o proastă pe lîngă nevastă-sa. Ce să găsească el la mine ? Şi mai e şi frumoasă !». Lisăndrina căută să fie cît mai simplu-mbrăcată şi pieptănată. Îşi puse doar o pereche de cercei lungi şi un pandantiv cu safire de albastrul ochilor ei, bijuterii de mare efect la rochia albă de satin cu care se-mbrăcă. Nişte şuviţe de păr îi atîrnau zburdalnic pe lîngă urechi şi-o perdea subţire spre tîmple. lăsînd dezgolit mijlocul frunţii. ca să se vadă înaltă şi dreaptă.

După ce Mitică şi Sanda trecură să prezinte omagii — mai întîi doamnei general, grăsuţă, cu o faţă de om bun. avînd cam cincizeci de ani, şi apoi, domnului general al garnizoanei — se văzură cu-o mulţime de cunoscuţi, îşi strînseră mîna, şi-şi spuseră «politeţuri». Cucoanele se complimentară reciproc, fără să creadă tot ce spuneau, dar aşa erau jocurile-n societate.

La fiecare bal, generalul alegea o altă cucoană cu care deschidea dansul. De data asta, la primul vals o invită pe doamna maior Gregorian. Ofiţerii îşi invitară fiecare nevasta, cum se obişnuia la primul dans, care era totdeauna un vals de Strauss. Mircea Gregorian se trase lîng-un gheridon şi se uită mai mult la Sanda şi la Mitică Băncilă decît la nevastă-sa şi la general. Doamna Gregorian se strădui de cîteva ori să-i prindă privirea, dar ochii bărbatului ei, ca şi ai actorilor pe scenă, păreau că se uită la fiecare-n parte şi la nimeni anume.

Generalul o conduse pe doamna Gregorian lîngă soţul ei, mulţumindu-i maiorului, sărută galant mîna doamnei şi se-ndreptă spre nevastă-sa cu care dansă al doilea dans. Deşi grăsuţă, doamna general dansa ca un fulg.

Mircea Gregorian dansa acum cu nevastă-sa şi-o complimenta ce frumos dansase la deschiderea balului, nemaivorbind de onoarea pe care i-o făcuse generalul. Dansul se termină, Mircea Gregorian săruta mîna nevesti-sii, înclinîndu-se ceremonios, < Doamnă !», apoi se-ndreptară amîndoi spre grupul unde se aflau Mitică şi Sanda. Nu de mult, Mircea Gregorian le propusese acestora să-şi spună pe nume şi nu «Domnule maior», «Domnule maior», iar cucoanele

«*Madame Gregorian*», «*Madame Băncilă*». Orchestra atacă de data asta primele măsuri din Valurile Dunării.

«Doamnă, îmi permiteţi ? Domnule, îmi permiteţi ?», se-nclină Mircea Gregorian în faţa Sandei şi-a lui Mitică. Acesta, cu-aceeaşi înclinare şi cu-aceeaşi formulă o invită la vals pe Emilia Gregorian.

Mircea Gregorian mai întîi îi oferi Sandei braţul pentru a o conduce-n mijlocul sălii, cum era elegant, generalul garnizoanei servindu-le drept exemplu. Sanda-şi trecu mîna pe subt braţul lui Mircea dar o ţinea în aer. neîndrăznind să-şi atingă partenerul de dans. Cu cealaltă mînă Mircea apăsă mîna Sandei pe braţul lui. Cînd braţul lui Mircea-i înconjură talia, inima Sandei bătea atît de tare că o simţea pînă-n creştet, iar ochii ei măriţi şi speriaţi se opriră-n ochii lui albaştri, cerînd parcă milă şi-ndurare.

Înainte de-a lua distanţa pe care-o cerea valsul între parteneri, Mircea o strînse tare la piept şi-apoi o depărta repede. Ea nu-şi mai dădea seama dacă dansa ori dacă stătea pe loc. Pe urmă ridică înc-o dată ochii spre ochii lui şi văzu candelabrele învîrtindu-se-ntr-o vijelie nebună. Plutea sau era cu picioarele pe marmura sălii, nu mai ştia. Ştia doar că se simţea topită, nimicită şi că dac-ar fi avut îndrăzneala s-ar fi lipit de Mircea Gregorian şi i-ar fi sărutat în neştire ochii, gîtul, părul aspru şi des, gura croită bărbăteşte. Dar cum ar fi putut să le facă ea lui Mitică şi Elvirei asemenea ruşine ? Ştiu din acea clipă că viaţa ei se-mpărţea-n două: în cea de dinainte şi-n cea de după Mircea Gregorian.

«Sanda, spune-mi de ce ţi-e frică de mine?». îi pusentrebarea în timp ce-o conducea spre sala de-alături, în care se deschisese bufetul. încetini cît putu pasul. «De ce ţi-e frică să iubeşti ? Tu ştii că te iubesc şi eu ştiu că mă iubeşti. Ne priveşte numai pe noi şi nu facem nici un rău nimănui». «Amîndoi sîntem căsătoriţi, avem copii», sună într-un tîrziu vocea Sandei, străină de ea. «Nu vezi că nici căsătoria, nici copiii nu folosesc la nimic împotriva dragostei ?». «Nu vreau să supărăm pe nimeni». «Nu supărăm. Sanda. E-o bucurie-a

noastră, pe care n-o putem împărţi cu alţii...». încet-încet ajunseră la bufet unde Mitică şi Emilia se şi aflau cu cîte-o cupă de şampanie-n mînă. Mircea îi oferi Sandei şi-şi luă şi el una. «Sănătate şi noroc !»; şi Mircea Gregorian înălţă corola de cristal scînteietor. «Şi pace !», adăugă Mitică. «Mitică, am impresia că te-a marcat grozav războiul. Tu ai fost şi grav rănit. Eu am scăpat teafăr». «Drept să spun, de nimic nu mi-e mai teamă decît de război şi de boală... şi de remuşcări», adăugă Mitică după o pauză. «S-ar părea că pacea e bine consolidată-n lume». «Ştiu şi eu, Mircea dragă, ce să zic ? Cînd ceteşti istoria vezi că lumea de cînd e s-a tot războit. Aproape că mai mult războaie decît pace». «Să nu ne stricăm dispoziţia pentru ce-ar putea să fie. „Cît suntem încă pe pace", să ne bucurăm de avantajele ei !».

De cîte ori se vorbea despre ce era mai rău şi mai rău pe lumea asta, Mitică folosea aceeaşi enumerare: războiul, boala, remuşcările.

Sanda nu-nţelegea de unde şi pînă unde un om atît de blînd şi de omenos cu toată suflarea ştia ce-nsemnau remuşcările. Dacă Mitică avea remuşcări, ce i le pricinuise şi de ce nu le mărturisea nimănui ? Poate le spusese vreunui preot la spovedanie.

De cînd îl iubea pe Mircea Gregorian, Sanda nu se mai spovedise şi nu se mai împărtăşise. Dacă la spovedanie nu spui tot ce e-n sufletul tău pentru ce să te mai spovedeşti ? Pe de o parte. Pe de alta, gîndul că alt om, fie el şi preot, căruia-i era dat s-audă toate păcatele omeneşti, i-ar fi aflat taina, pe care-o-mpărtăşea cu un singur om, o făcea să se ruşineze-atît de mult, încît nu-şi mai lăsa capul subt patrafir.

Mircea Gregorian, respectîndu-1 pe Mitică Băncilă, pentru corectitudinea şi pentru sufletul lui deschis, nu-ncercă nici o apropiere fizică de Sanda, cu toate că ardea de dorul ei. Sanda nu era genul de femeie cu care să ai o aventură. Era la locul ei şi încă neemancipată de mentalitatea femeii de la ţară, care ţinea la cinstea casei sale, deşi se aflau şi la ţară femei care călcau pe de lături, că lumea-i lume oriunde.

Experiențele trecutului îl făcuseră pe Gregorian să ştie că apropierea fizică de obiectul dorinței, paradoxal, era cel mai eficace antidot al dragostei. Dragostea devenea un trandafir, simbol al perfecțiunii, care-şi pierdea petalele una cîte una. Pe Sanda voia s-o aibă cît mai adînc ascunsă-n suflet şi să se poarte-aşa fel încît nimic să nu-i tulbure imaginea. Între timp. copiii creşteau. Erau acuma adolescenți: fie plutind în aşteptarea unui miracol, cum era Elvira: fie preocupați de misterul spiritului şi-al vieții, ca văru-său, Fănel Negruț: fie neastîmpărați şi neascultători, contrazicînd pe toata lumea, ca fratele acestuia, Mihai: fie dornici de a se afirma printr-o limbă străină-nvățată la perfecție, printr-o ştiință la care să-ți depăşeşti vîrsta şi colegii, ca Emanuel şi ca Valentin Gregorian.

În '29. minerii din Valea Jiului, cărora le-ajunsese cuțitul la os, făcuseră grevă, care se sfîrşise sub şocul forțelor de represiune, cu trei zeci de morți.

În 33 se ridicaseră muncitorii de la Atelierele „Grivița". Greva lor fusese înăbuşită ca şi cea din Valea Jiului, de la Lupeni.

«Şi asta se cheamă că e vreme de pace ! săracii oameni, de bine nu se scoală nimeni», îşi spunea Mitică Băncilă,care socotea toate-aceste-ntîmplări preludiul unei mari vijelii.

„Legiunea Arhanghelului Mihail"după ce trecuse prin faza „Garda de fier", devenise partidul „Totul pentru țară", ca apoi să se intituleze „Mişcarea legionară".

În anii ăştia, guvernul descoperise «curbele de sacrificiu», adică îmbucătățirea salariului pentru muncitori şi pentru funcționari, ceea ce nu afectă nici Armata, nici preoțimea, nici Poliția, nici Siguranța.

Elvira urma Literele şi Filosofia: Fănel — Teologia, care spera să potolească neliniştile sufletului său învolburat, pe care doi ani de Filosofic îl lăsaseră neschimbat şi nemulțumit;

Mihai, frate-său — ştiinţele fizico-chimice; Emanuel Gregorian — Şcoala de ofiţeri, şi frate-său, Valentin — Dreptul.

Regele îşi instaura, la 10 februarie 1938, dictatura. Se formă un guvern cu Patriarhul în frunte şi cu şapte foşti prim-miniştri sfetnici fără portofoliu. Maniu refuză participarea la acest nou sistem de guvernare, care venea după un guvern de patruzeci şi patru de zile: guvernul Goga.

Noua Constituţie, din februarie 1938, desfiinţa regimul parlamentar.

Personajul cel mai importnt al mişcării legionare, mişcare ce-şi tot schimba numele, dar nu fondul, fu închis şi executat, din ordinul regelui, ca fugit de sub escortă, la 29 noiembrie 1938: «Căpitanul». Corneliu Zelea Codreanu. «Banală, băiete, poate să-i omoare pe toţi. Degeaba, regele ăsta a pierdut partida», îi spuse lui Mitică generalul Şerban Ionescu în momentul cînd află despre execuţia sumară a lui Codreanu; şi dădu din mînă a scîrbă şi a pagubă.

Avînd să răzbune moartea «Căpitanului» şi măsurile represive luate împotriva lor de «chiorul», Armand Călinescu, prim-ministru în dictatura regală, legionarii, la 21 septembrie 1939, îl asasinează. Cei nouă executanţi pătrund în postul de Radio şi anunţă: «Ne-am făcut o datorie dureroasă din a pedpsi pe călăul Căpitanului...», apoi se predau poliţiei. Sînt împuşcaţi şi expuşi pe-o palmă de gazon dintr-un părculeţ de peste drum de biserica Sfîntul Elefterie, cu capul pe-o scîndură şi cu lumînare aprinsă — alături. Toţi tineri. Toţi îmbrăcaţi în uniforma Legiunii. Doi soldaţi cu arma la picior îi păzeau şi nu te lăsau să te-apropii de morţi, spunînd întruna celor veniţi sau aduşi să-i vadă, ca de pildă elevii, «Vă rugăm, circulaţi; circulaţi, vă rugăm, circulaţi».

În iunie 1940 se cedă ruşilor Basarabia şi nordul Bucovinei în urma unui ultimatum. În august al aceluiaşi an, prin ceea ce avea să se numească Dictatul de la Viena, teritoriul de nord-vest al României era cedat ungurilor.

Carol al II-lea era adeptul unei politici menită să apropie

România de Anglia şi de Franţa. Războiul, care-avea să fie tot «mondial», îl declanşaseră nemţii, în '39, atacînd Polonia, România era tot mai izolată. Se repeta povestea din primul război.Faţă cu-atîtea evenimente grave, lumea uită să mai comenteze moralitatea majestăţii-sale. laxă şi labilă sub toate aspectele.

Nu mai era un secret că regele primea şperţuri la umbra unor partide de poker, dînd undiţa la crapii ăi mari, Auschnit, Malaxa; la ştiuci şi la bibani, ca mai de mîna a doua. le curăţa solzii doamna Lupescu; iar plevuşcă de fiertură pica-n plasa tatălui abilei ovreice. Pentru-o vorbă bună spusă la vreme şi unde trebuia, spre rezolvarea anumitor afaceri foarte rentabile, toţi partenerii distinsului brelan pierdeau la joc suma destinată capului încoronat.

Se şoptea că doamna Lupescu ar fi fost o generoasă contribuabilă a „Mişcării legionare", „Mişcare" ce ar fi vegheat ca augustei metrese să nu-i fie clintit un fir de păr. Dînsa, «duduia» cum i se spunea, prin intermediul domnului Pitulescu, directorul-general al PTT-ului, «supraveghea» convorbirile telefonice şi corespondenţa oamenilor, pentru a nu se pune în situaţia de-a nu şti cum bătea pulsul duşmanilor făţişi ori mai ascunşi. Un bun colaborator al «duduii» era şi secretarul particular al regelui. Eugen Buchman, Duduia îşi lua toate măsurile unei eventuale gherile urbane.

În 1940, septembrie 6, subt presiunea Germaniei naziste, suveranul e obligat să abdice-n favoarea fiului său, Mihai. Apare o nouă formă de guvernămînt a ţării îmbucătăţite, susţinută tot de-al treilea Reich, dictatura militaro-legionară, sub conducerea unui ofiţer de carieră, generalul Ion Antonescu.

Nu mult după aceea, în octombrie, trupele nemţeşti pătrund în România, spre uluirea, indignarea şi tristeţe combatanţilor din primul război cît şi-ale întregii populaţii civile, care trecuse prin ocupaţia nemţească şi nu uitase de O.K.M., adică de *Ober Kommando Makensen*, nici de dispoziţiile generalului Tülff, guvernatorul militar al

Bucureştilor.

Din strictul său anturaj, nimeni nu-l ştia pe Antonescu filogerman. Mulţi îşi spuneau că politica lui nu urmărea decît să ferească de călcîiul nemţesc România — ceea ce mai rămăsese din ea — cruţînd-o de soarta Poloniei, lichidate-n douăzeci şi şase de zile, Polonie pentru care aliaţii ei englezi şi francezi nu mişcaseră un deget; s-o apere de nenorocirea Danemarcei, a Norvegiei, a Olandei, a Belgiei, a Luxemburgului şi-a Franţei, căreia se văzuse cît folos îi adusese Linia Maginot.

După aceste păreri, Generalul căuta să evite trecerea României prin focul şi prin sabia nemţească, pe care le cunoştea din primul război, preferîndu-i pe nemţi aliaţi decît duşmani.

«Cînd închinam pentru pace ţi se părea că exagerez acum cîţiva ani ! Aşa e, Mircea ?». «Ai dreptate, Mitică. Ştii cum e cu războiul ? E ca şi cu-o boală, ca şi cu moartea. Ţi se pare că ţie aşa ceva nu ţi se poate-ntîmpla, şi uite că se poate !». «Cît aş fi vrut să nu mai apuc să văd altă nenorocire. Mi-era destul primul război», şi Mitică Băncilă se uita amărît în zare, ca şi cînd subt privirea lui s-ar fi şi desfăşurat acel nou dezastru.

În aceste vremuri tulburi, Elvira, profesoară de franceză şi de filosofie, se mărită cu Emanuel Gregorian, sublocotenent de artilerie. Ştiindu-se de copii, o vreme se uitaseră unul la altul ca şi cînd ar fi fost rude, pînă într-o zi cînd se descoperiră unul pe celălalt de parcă li s-ar fi luat un văl de pe ochi. În sinea ei, Sanda se-mpăcă foarte greu cu ideea că fiul bărbatului iubit de ea avea să-i fie ginere. Îi cunună doamna şi domnul general Şerban Ionescu, la loc de cinste aflîndu-se şi naşa-mare, cum i se spunea coanei Luxiţa Bantaş — naşă a Caterinei Geambaşu, a fetelor ei, a nepoatei Elvira — fata coanei Luxiţa, doamna Luţa Şerban cu domnul magistrat Şerban, cu cei trei copii ai lor: Daniel cu nevastă-sa, Marina; Matei — singur; fiică-sa şi

ginere-său, un doctor Serafiotti. Fusese o nuntă fastuoasă, la „Cercul Militar", naşul, socrii şi mirele fiind ofiţeri. Cei care participaseră aveau să şi-o aducă aminte ca pe-un prag despărţitor al vieţii fiecăruia dintre ei. Aceasta fusese ultima petrecere care părea să reediteze «*la belle époque*», ultima la care se petrecuse ca-n vremurile bune, cînd oamenii nu erau atinşi de temeri şi de grija zilei de mîine.

Poate şi vîntul de primejdie, a cărui suflare o simţeau tot mai aproape, îi făcuse să petreacă chiar ca la un sfîrşit de lume. Pentru o noapte, fiecare-şi alungă din minte ştiri, noutăţi, vechituri, tot ce tulbura sufletul şi dispoziţia omului.

Legionarii, adepţi ai trăirii incandescente, netemători de moarte şi neîndurători faţă de cine nu se-ncadra în principiile lor, erau destul de suspicioşi în legătură cu generalul Antonescu, pe care-l socoteau un spirit al ordinii cazone.

Intolerant faţă de oricine ar fi putut încălca ordinea şi disciplina impuse de el, Generalul era cei puţin la fel de bănuitor în legătură cu legionarii pe cît erau ei în privinţa lui. Prin oameni de la Siguranţă, despre care se-ncredinţă mai întîi că n-aveau legături cu „Mişcarea", ceru liste cu membrii acesteia, cu organizarea lor pe cuiburi, şi chiar liste cu simpatizanţii Mişcării.

Nici o precauţie nu i se părea inutilă. I-ar fi pus la respect îndată ce venise la putere, văzînd în ei mai mult un rival decît un colaborator, dar mirosind că ei s-ar fi bucurat de simpatia lui Hitler, socotea preferabil să lase lucrurile să meargă de la sine. Şi, la urma urmei, nu se ştia dacă fără existenţa lor ar fi ajuns la putere.

Voind să se emancipeze de tutela Generalului, legionarii hotărîră să devină singura putere în ţară, după vechiul principiu că două săbii nu-ncap într-o singură teacă. Îşi pregătiră o lovitură de stat care-avea să poarte numele de Rebeliune, începută pe 21 ianuarie şi terminată pe 23 ale

aceleeaşi luni, anul 1941. După alte păreri, Generalul ar fi provocat Rebeliunea, spre a-i aduce pe legionari la capătul răbdării, şi-aşa exasperate de permanentele lor confruntări cu toate guvernele şi spre a-i face să greşească într-un fel după care să nu mai poată sălta capul. Istoria avea tot timpul să scuture de colb documente, amintiri, mărturii pentru a stabili adevărul. Atîta cît curge de la o generaţie la alta, şi de la o epocă la alta, cu minusuri şi cu adaosuri menite să justifice prezentul. Căci, în mod bizar, mai fiecare epocă remaniază trecutul şi nu doar prin spor de documente ci mai ales prin spor sau minus de intenţie.

Antonescu îi scoase pe legionari în afara legii. Unii fără-mpuşcaţi, alţii internaţi în lagăre, alţii urma să fie trimişi pe front, în linia-ntîi, după gravitatea vinei.

E drept că regele Carol al II-lea (prin comportamentul său care-i făcea pe mulţi să-l asemene cu Al Capone), cu amanta dumisale care ţinea o a doua curte, ca şi politicienii veroşi, din ce în ce mai puţin în stare să ţină frîiele ţării, atrăseseră — mai ales la-nceputul „Mişcării" — înţelegere şi simpatie pentru legionari. Violenţa cu care-şi plăteau aceştia poliţele începuse a le da răcori multora şi-a-i face să-şi pună întrebarea dacă, rămaşi la conducere, legionarii n-ar fi adus ţara într-o stare şi mai rea decît se afla.

«Mare curvă politica asta», îşi zicea Mitică Băncilă care, trăind în afara politicii, toată viaţa nu se pregătise decît pentru a-şi apăra ţara. «Probabil că şi pe mine mulţi m-or socoti spirit îngust, cazon. Asta am învăţat în liceul militar şi-n şcoala de ofiţeri, asta am făcut şi mi s-a părut că e bine şi drept. Acuma ne dăm de partea nemţilor. Ce-mi rămîne mie de făcut, colonel Băncilă Dumitru ? Să mă duc acolo unde ne va trimete Antonescu, despre care ştiu doar că nu se lasă cumpărat, că nu e lacom, că n-are copii. În ce măsură este convins el că ceea ce face e bine, asta nu pot să ştiu. Nemţii au rupt tratatul de

neagresiune din '39 cu Uniunea Sovietelor. Îl încheiaseră Molotov şi Ribbentrop — doi tîlhari — dacă mai ţin eu minte ce scria-n ziarele de-atunci. Hitler şi ăia de-i ţin trena sunt convinşi că e vorba de-un război-fulger ca şi pîn-acum. Nu-mi aduc aminte să fi fost careva-n război contra ruşilor şi să-l fi cîştigat. Ruşii au cel mai puternic aliat: frigul. Păcat de noi să ne putrezească oasele-n stepă. Mai sunt morminte româneşti în Rusia: din primul război, ale unora care s-au refugiat acolo ca să nu stea sub ocupaţie nemţească. Asta nu-nseamnă nimic pe lîngă ce ar putea să fie-acum...».

Popii Toader îi zbură inima cînd se trezi-ntr-o zi cu doi agenţi de la Siguranţă — asemenea credincioşilor acelora-n macferlan pe care-i tot vedea-n biserică, mai ales la slujbele urmate de predicile părintelui Gherghel. «Ce părere-a veţi, părinte Negruţ, despre parohul dumneavoastră ?». «Ce părere să am, domnule ? Un preot ca oricare altul. Slujitor al lui Christos». «Numai al lui Christos ?», interveni al doilea agent. «Ce vreţi să spuneţi ?». «Vrem să ne spuneţi dacă-i legionar sau nu». «Domnilor, eu la politică nu mă pricep, iar cu pistolul la brîu nu l-am văzut pe părintele Gherghel». «Şi nu v-a propus niciodată să slujiţi „Garda şi Căpitanul"?». «Nu, niciodată», minţi popa Toader. «Dar despre fiul dumneavoastră cel mare ce ştiţi ?». «Ce să ştiu ?», şi popa Toader se albi la faţă. «De pildă, ce-a făcut pe 21,22 şi 23 ianuarie ?».

Popa Toader se-nsenină.

«A stat o săptămînă-n casă, cu mămăligă fierbinte la gît, c-avea gîlci». «Aşa să fie şi să vă credem, că sînteţi faţă bisericească. Dar ia uitaţi-vă la poza asta», şi-i întinse o poză în care erau înşiraţi, ca la fotograf, şase tineri cu diagonale pe piept. Fănel era al patrulea din atingă.

«Nu-mi vine să cred !». «Părinte, aici scrie şi din ce cuib făcea parte». «Nu pot să cred !». «Să ne credeţi, părinte. Poza nu e trucată. Ce interes am avea să inventăm legionari acolo unde n-ar fi fost ?». «Şi ce-i de făcut ?». Agenţii se priviră unul pe altul, îşi puseseră pălăriile-n cap şi plecaseră, profesia neîngăduindu-le nici confidenţe, nici înduioşări. Să-şi bată

fiecare capul, mai ales cînd îi e pielea-n joc.

Floarea nu scosese o vorbă. I se făcuse negru-n fața ochilor. Cum spunea ea de multe ori, dacă o tăiai nu curgea sînge. Popa Toader începu să-și depene amintirile recente. În preajma zilei de 20 ianuarie, o mulțime de colegi îl cântaseră la telefon și în persoană pe Fănel. Acesta stătea cu mămătigă-n jurul gîtului și le spusese părinților și fratelui său să răspundă oricui avea să-ntrebe de el sau să-1 caute că e plecat din București.

Popa Toader năvăli ca o vijelie-n camera băieților. Mihai era la Facultate.

«Va să zică așa, Fănele, erai legionar și noi nu știam ! Nu ți-ar fi rușine obrazului! Pe ăia-mpușcați te-ai dus să-i vezi ? Cum nu mi-a plesnit ceva-n cap nu știu. Pentru ce te-am crescut, ca să te-nhaiți cu derbedeii și cu nelegiuiții ? Bine că măcar la Rebeliune n-ai fost. Spune, vorbește, s-auzim și noi ce ai de spus ? Bibliotecile alea la care te tot duceai erau întrunirile pe cuiburi,, nu ?». Popa Toader tăcu deodată și-și acoperi cu mîna ochii. «Mihai știa ?», întrebă el într-un tîrziu, cu-o voce neutră, din care pierise orice urmă de participare.

«Nu». Lui Fănel îi trecu prin minte o clipă să-i spună că numai mamă-sa știa și-1 încurajase — «ca s-ajungi și tu cineva» — dar se gîndi că nu trebuia să bage dihonie-ntre părinți, care și-așa aveau multe păreri diferite, pricină de enervare și de-ntristare și de-o parte și de alta.

«Tată, eu am crezut în mișcarea asta. Am socotit că e-o slujitoare-a ortodoxiei și-a neamului, a unei purificări spirituale». «Din puritate spirituală și din ortodoxie l-au împușcat pe Iorga și pe ăilalți de dinaintea lui ?». «Din răzbunare. Cînd mi-am dat seama ce se pune la cale, m-am ascuns în casă cu mămăligă la gît». «Și de ce nu te-ai dus la Poliție, la Siguranță să spui ce se pregătea ?». «Pe trădători îi pedepsesc cu moartea. Și dumneata crezi că Poliția și Siguranța nu știau ? Eu știu c-am greșit mai întîi față de menirea mea de viitor preot și apoi față de dumneavoastră ca părinți, punînd mai presus o aplecare spre gînduri lumești și

punîndu-vă liniştea-n primejdie. Vă rog să mă iertaţi ! Presimt c-am să pătimesc toată viaţa, fiindc-am greşit. Să ştii doar că eu n-am ridicat arma asupra nimănui. Pe 18 ianuarie am aruncat în Dîmboviţa şi uniforma şi pistolul». «Din suflet cum ai să ţi le-arunci ?».

La-nceputul lui februarie, Fănel îşi luă o mică vacanţă şi se duse la Cernaţi, la bunici.

«Fănele, maică, ce bucurie să te vedem, da' cum de vii tu acuma ? Ce faci cu Facultatea ?». «Mam' mare, am fost tare bolnav de gît şi mama şi tata au fost de părere să vin încoace să mă-ntremez». «Chiar că eşti cam gălbejit», îi spuse bunicu-său, după ce-i luă bine seama.

După o lună de stat la bunici, unde nu-l supără nimeni cu-ntrebările, Fănel, cu inima cît un purice, se-ntoarse acasă. Doi legionari din Cernaţi, feciori de oameni înstăriţi, fuseseră-mpuşcaţi la Bucureşti. Părinţii îi aduseseră şi-i îngropaseră în cimitirul satului. Lumea rămase uluită, fiindcă nimeni din sat nu ştiuse ce hram purtau băieţii ăia. Fănel hotărî că nu se putea ascunde la nesfîrşit, dacă Cernaţii puteau fi socotiţi o ascunzătoare. La Facultate spuse că fusese bolnav, şi-şi dădu toate examenele cu care termină studiile de Teologic. Dacă lucrurile-aveau să meargă firesc, urma să se căsătorească, să fie hirotonisit şi numit preot pe undeva prin ţară. Peste puţin timp îi sosi acasă ordin de mobilizare. «Asta înseamnă linia-ntîi», îşi spuse Fănel şi se prezentă numaidecît, cu un fel de elan la centrul indicat în convocare. Urma să plătească învolburarea minţii lui pentru idealurile „Gărzii de fier", credulitatea lui care nu simţise nevoia nici unui sfat. Singurul sfătuitor îi fuseseră predicile părintelui Gherghel şi discursurile avocatului Gherghel care-l introdusese-n „Legiune". «Cum să fie desăvîrşit lucrul făcut de om ? Cum să n-ascundă-n el viermele putreziciunii ?», se mustra Fănel, cu gîndul la front ca la un loc al mîntuirii prin ispăşire.

Mobilizarea generală făcu lumea să-i uite pe legionari. Speranța reîntregirii noastre teritoriale care ne mîna de fapt în război, trebuia «agrementată» şi cu ceva atitudini spectaculoase, marea specialitate a propagandei.

Obişnuit cu minciunile propagandei, Mitică nu crezu chiar tot ce scriau gazetele despre Rusia. «Din păcate, s-ar putea să vedem la faţa locului cum stau lucrurile». Cu două idei nu se-mpăca Mitică, şi-anume: cu participarea României la un nou război şi cu alianța noastră cu nemții. De unde, în primul război, se putuse spune despre ovreii care nu erau pe front că se bucuraseră de-o situație privilegiată făcînd pe tălmacii pe lîngă nemți, scriind la gazete sub ocupație, la cot cu «floarea» filogermană a gazetăriei române, acuma, dimpotrivă, ar fi fost buni de trimis în lagăre-n Germania, după cum cerea Führerul ! «Cînd te gîndeşti că una dintre condițiile *sine qua non* pe care ni le puneau nemții-n 1918 pentruncheierea păcii, după Brest-Litovskul ruşilor, erampămîntenirea tuturor evreilor ! Ce-or fi făcut de-atunci şi pîn-acum aceeaşi evrei ca să se năpustească aşa nemții asupra lor acuma ? Cîteodată, cu mintea pe care ți-a dat-o Dumnezeu nu mai înțelegi nimic pe lumea asta...».

CAPITOLUL CINCI

Din nou în Gara de Nord, pentru-a ajunge la Prut care trebuia, cum ordonase Generalul, să fie trecut, Mitică-şi aminti ziua cînd plecase pe front în primul război. Tot feţe mohorîte şi-ngrijorate, ale celor care plecau, ale celor care rămîneau. În primul război auzeai pe străzi grupuri care cîntau *Deşteaptă-te române.* Pe la urechi îi treceau tot felul de vorbe: «Mă, Ioane, ai grijă cum umbli pe-acolo !». «Lasă, Frusînă, că doar sînt om în toată firea, şi-am mai trecut printr-un război !». «Vasile, mănîncă, mamă, repede brînza aia să nu s-acrească !». «O mănînc, mamă, cum să n-o mănînc !».

Plecau deodată Mitică Băncilă, Mircea Gregorian, Emanuel Gregorian, Daniel şi Matei Şerban, Fănel Negruţ, conduşi toţi de neveste, afară de Fănel, pentru care veniseră părinţii şi frate-său. Trebuiau să se urce-n tren. Se sărutară şi-şi mai spuseră cîte-o vorbă. Mircea Gregorian se-aşeză în dreptul Sandei şi, acoperind-o complet de vederea altora, o sărută apăsat pe gură. Trenul plecă, batiste fluturară pe peron, mîini ridicate făceau semne, lacrimi se prelingeau pe obraji, suspine se-năbuşeau. Sanda, cu dreapta flutura batista, iar stînga şi-o ţinea peste gură ca ţărăncile. Soţii de ofiţeri, Emilia Gregorian şi Sanda Băncilă fură invitate să participe la aşa-

numitul „Patronaj", oblăduit de doamna General Antonescu. „Patronajul" avea atît menirea de-a participa la-ngrijirea răniților, care-ncepuseră să sosească de pe cîmpul de luptă, cît și cea de-a trimite pe front obiecte utile soldaților: fulare, mănuși, ciorapi de lînă și, cine dorea, chiar alimente nealterabile.

Doamnele de la „Patronaj" aveau datoria de-a antrena cît mai multă lume care să le sprijine-n acțiunile lor, elevi care să vină-n spitalele militare cu de-ale gurii, muncitori, liber-profesioniști, oricine.

După ce terminau cu asistența medicală din spitalele militare și cu ambalatul lucrurilor pentru front, cucoanele își îngăduiau să ia împreună un ceai sau o cafea din rezervele care-n curînd aveau să se termine, de fiecare dată aducînd alta cele trebuincioase. Convorbirile se-nvîrteau în jurul frontului și-al speranțelor că avea să fie un război-fulger, cum își închipuia Hitler. «Îi termină nemții pe ruși una-două», spunea o nevastă de general foarte optimistă și-ncrezătoare-n faimoasele promisiuni ale Führerului. Emilia Gregorian și Sanda Băncilă nu scoteau o vorbă. Ce rost avea s-o contrazică pe generăleasă ori să-și manifeste dubiile față de-asemenca perspective.

După luptele de la Odesa, deci, pe la sfîrșitul lui octombrie '41, Generalul primi gradul de mareșal.

Sanda și Emilia găseau totdeauna o vorbă potrivită pentru răniți. Învățaseră să pună un pansament și nu strîmbau din nas cînd îl scoteau pe cel vechi. Ascultau păsurile bolnavilor, scriau, sub dictarea lor, cărți poștale pentru familie, citindu-le cu glas tare scrisorile primite de-acasă. În timpul celuilalt război, Emilia împreună cu mamă-sa făcuse parte din „Crucea Roșie" a femeilor ortodoxe române din Iași, încît viața de spital îi era cunoscută.

«Cu ce ne-om alege noi din războiul ăsta, coniță, afară de mîini și de picioare tăiate ?». Și ele ce era să le răspundă ? Cînd

ajungeau în aer liber, răsuflau odată adînc parcă pentru a-şi scoate din plămîni mirosul de spital şi, luîndu-se de braţ, Emilia şi Sanda se-ntrebau: «Ce-or face bărbaţii noştri acum?».

Bărbaţii lor luptau, fără să-şi facă iluzii cu privire la războiul-fulger şi la victoria germană; luptau în linia-ntîi, căci nemţii îi foloseau pentru testarea terenului.

Deşi îşi aveau propriii comandanţi, românii erau mereu într-o poziţie de subordonare faţă de nemţi. Asta era probabil soarta armatei române. În primul război să depindă de ruşi — care-aveau alte gînduri decît să apere frontul din Moldova, oprindu-i şi pe români să acţioneze cum voiau — iar acum, să fie sub tutela nemţească.

Pînă-n faţa Moscovei, minţile mai puţin dedate cu-ntorsăturile pe care le putea lua un război aproape căncepuseră să creadă-n *Blitzkrieg*.

Moscova şi frigul iernii ruseşti întoarseră roata. Pînacolo fusese un entuziasm de operetă. .

Mitică Băncilă, Mircea Gregorian şi Fănel Negruţ — ca fost legionar, trimis pe front simplu soldat — expediau acasă scrisori care să poată trece de cenzura militară, deci-texte banale care spuneau doar că erau bine, sănătoşi.

Lui Daniel Şerban, care-i scrisese nevesti-sii două scrisori mai apropiate de-adevăr, îi fură-napoiate; cu perdaful de rigoare din partea cenzorilor.

Ruşii ne luaseră Basarabia. Şi războiul de-acum avea să ne-o dea înapoi ? Ce război şi cine-avea să mute colosul de lîngă noi ? Cine-avea să ne dea alt vecin, să ne dea alţi vecini ? Alţi vecini ? Ceea ce cîştigasem în 1918, după ce murise un milion de români, acum ni se lua înapoi. Marile puteri, iară marile puteri ! La jaf îşi dădeau mereu mîna. Mitică şi Mircea luptau fiindcă asta le era meseria, dar socoteau războiul un eşec sigur. Marile Puteri.

Ce nu trebuiseră să facă Brătianu şi delegaţii români la Conferinţa Păcii după primul război mondial ca să obţinem ceea ce era stipulat în tratatele încheiate în prealabil cu Marile

Puteri. Tratatele între noi, cei mici, şi Marile Puteri, cei mari, s-ar fi dovedit simple petice de hîrtie de n-ar fi fost românii să tragă şi cu dinţii de ele — fiind daţi afară pe uşă, iar ei intrînd pe fereastră. De unde, în primul război, Mitică Băncilă şi Mircea Gregorian se-ncurajau pe ei înşişi şi-şi încurajau soldaţii, invocînd întregirea ţării prin dezrobirea fraţilor noştri de sub stăpînirea străină, acum nu mai prea ştiau ce să le spună. începeau să se-ndoiască de reîntregire.

Nemţii se purtau cu ofiţerii români în aşa fel încît le dădeau permanent de-nţeles că le făceau o mare favoare lăsîndu-i să lupte-alături de ei.

Ceea ce-i indigna cel mai mult pe români era felul cum se purtau nemţii cu populaţia civilă. Mitraliau sate-ntregi şi, ca şi-n primul război mondial, nu prea le plăcea să facă prizonieri, îi împuşcau. Ce nevoie aveau ei de guri de hrănit, de pază şi de celelalte ? În plus, le reproşau românilor felul în care se purtau cu populaţia civilă şi cu duşmanul înarmat; nespunîndu-le pe faţă, dar dîndu-le de-nţeles că se legau la cap fără să-i doară, luînd prizonieri.

Era limpede că cei doi aliaţi nu fraternizau.

Nemţii adunaseră toţi evreii din zona ocupată, îi duseseră într-un sat păzit, şi-apoi îi trimiseseră nu se ştia unde.

Prin nişte basarabeni care luptau în armata bolşevică şi căzuseră prizonieri la români se află că ruşii trimiseseră-n Siberia pe toţi cei de origine germană. Ce era şi lumea asta !

De prizonieri, nici ruşilor nu prea le era drag. Lanceputul războiului îi împuşcau pe loc.

De cîte ori pătrundeau într-un sat, Mitică Băncilă nu-şi scăpa trupa din ochi. Nu se-mpotrivea ca soldaţii să ceară ceva de mîncare sătenilor, nişte lucruri mai de Doamne-ajută decît cele de la cazan, dar nu le-ngăduia să-i brutalizeze şi nici să le dea foc la magaziile de cereale, ca să lase oamenii muritori de foame. Ceea ce-l frapase pe Băncilă era faptul că cerealele erau adunate-n silozuri mari, iar populaţia avea cantităţi mici de mălai şi de făină-n casă. Pentru că inamicul venise atît de neaşteptat şi de repede peste ei, colhozurile n-apucaseră să-

mpartă sătenilor cerealele. Pe unde trecuseră nemții se vedea. înainte chiar de-a controla populația și uneori de-a o mitralia, mai întîi dădeau foc silozurilor, pentru ca supraviețuitorii să moară de foame.

Ca și-n primul război, Mitică ținea în port-hart un carnet în care nota, cînd avea timp, impresiile mai puternice. Nu mai avea elanul de-atunci, nici răbdarea de-a consemna tot ce-i era dat să vadă și s-audă. Mircea Gregorian, cu care vorbea deschis — fără să-i fie teamă de-a fi considerat defetist — căzuse prizonier. Cel puțin așa spera Mitică, fiindu-i greu să accepte idea morții. Cine știe cînd avea să afle adevărul, dac-avea să-1 mai afle. Din țară veneau cu mare-ntîrziere scrisori și presă din care-afla ce bine mergea frontul, ce succese-aveau nemții; și-n coada lor și românii.

Nici despre Fănel nu mai știa nimic. Avea să afle mult mai târziu că acesta, într-un acces de furie — în timp ce se trăgea și din liniile românești și din cele rusești — țîșnise pe marginea tranșeei și se plimba de colo-colo, ceea ce-i uluise pe ruși, care pînă ce nebunul nu fu tras cu forta-n tranșeea românească nu mai traseră nici un foc. Fănel își dezvelise pieptul și stătuse de cîteva ori nemișcat, așteptînd un glonț binefăcător. «Mă, băiete», îi spuse comandantul, «moartea nu te ia cînd vrei tu».

În fine, Mitică primi o scrisoare de la Sanda care-i spunea că Mircea, Fănel și Emanuel, bărbatul Elvirei, se aflau pe listele de prizonieri. «Uite cum îi unește soarta pe oameni!».

Cu fiecare zi care trecea, Mitică devenea tot mai posac și mai convins că războiul era pierdut; se gîndea care-avea să fie soarta României după-nfrîngerea în care nemții aveau să-și tîrască și aliații. Mitică auzise de la superiorii săi că amiralul Canaris, șeful Abhwer-ului — al spionajului și-al contraspionajului pe întreaga armată germană — nu era lăsat de doi ani să intre la Hitler pentru a-i spune că războiul era pierdut, împiedicat fiind de Gœbbels: pentru ca Führerul să nu fie indispus de prostiile și de exagerările amiralului, care-și

sacrificase unii dintre cei mai importanți agenți pentru-a obține aceste informații.

Țăranii ruși erau tăcuți și circumspecți — ca orice țăran — dar cînd treceau prin sate armata română sau finlandezii nu intrau chiar în panica pe care-o stîrneau nemții. Stăteau cu mîinile la piept și-așteptau ca năvălitorii să-și ia ce le trebuia și să vadă dacă le mai rămînea și lor ceva.

În toate casele țărănești, pe peretele de la răsărit, erau icoane. Soldații români — dacă scotoceau după de-ale gurii și chiar după laibăre, ciorapi, fulare, mănuși de lînă — cînd ajungeau în fața icoanelor se descopereau și se-nchinau, părăsind cîteva clipe cercetarea fiecărui cotlon. Ca și-n primul război, dacă dădeau de ceva orătănii, peste cîte vreun miel ori un purcel puneau totul la frigare sau la proțap, lăsînd-o pe hazaică să le supravegheze și să le facă bune de mîncat.

Colonelul Băncilă saluta totdeauna cînd intra într-o casă, iar la plecare le spunea gazdelor *spasibo* și iară saluta. «Asta e om cu frica lui Dumnezeu», își spuneau soldații între ei. «Să nu uităm că avem de-a face cu oameni și că-n locul lor am putea fi noi».

De cînd se afla-n acest război, Mitică și-aducea tot mai des aminte o vilă din Predeal în care le strigase soldaților lui «Omorîți-i, băieți!». Își dorea din tot sufletul să nu mai fie pus în aceeași situație în acest nou război în care se lupta o lume.

Ca și-n prima conflagrație, Mitică Băncilă căuta să-și cruțe oamenii. Destul că se aflau mereu în linia-ntîi.

Luptele de la Kursk erau poate mai importante decît Stalingradul, erau o schimbare-a echilibrului de forțe, balanța înclinînd net de partea rușilor. Aproape toată luna august și-ntregul septembrie '43 ținură aceste lupte. Niciodată nu mai avusese loc asemenea bătălie de care-blindate, niciodată nu se mai aruncaseră atîtea grenade. între Rokossovski și von Manstein lupta se ducea pe viață și pe moarte.

La-nceputul lui septembrie "43, Hitler îi ordonă mareșalului von Kleist să se retragă din Kuban și să organizeze apărarea Crimeii. Se renunța astfel la capul-de-pod ce fusese

menţinut de nemţi în speranţa unei baze de plecare spre Caucaz. Evidenta superioritate numerică a ruşilor — care trimiteau valuri de infanterişti spre inamic, neţinînd seamă de numărul morţilor — impunea alte mişcări decît cele prevăzute iniţial. La 14 septembrie, ruşii dădură un atac puternic la Moldovanskoie. Năvală de care-de-luptă — şi-aici. Românii săpau mereu gropi individuale pentru a arunca grenade în tancurile ruseşti. Huruitul blindatelor, bubuitul tunurilor, ţăcănitul mitralierelor veneau de sus, de jos, din faţă, din spate. Colonelul Băncilă şi-atîţia cîţi mai rămăseseră-n viaţă dintre oamenii lui nici nu-şi dădură seama că rămînînd singuri pe poziţie, nemţii luînd-o la sănătoasa, erau înconjuraţi de ruşi. Hotărîrea trebuia luată-n cîteva clipe. «Băieţi, jos armele, mîinile sus, că n-avem scăpare». Ruşii erau extenuaţi ca şi ei. Nu li se citea pe feţe nici ură, nici dispreţ, nici măcar enervare: numai oboseală. Se vedea cît de colo că numai de prizonierii ăştia n-aveau chef. Un ofiţer rus şi un altul cu ochii oblici şi cu pielea bătînd în galben — un asiatic, fără dar şi poate — şuşotiră ceva-ntre ei. Mihailo Mihailo, ucrainean din Deltă se albi la faţă. «Dom' colonel, vor să ne-mpuşte». «Cum ne-o fi scris».

Ruşii le porunciră, făcîndu-le semn cu mîna, să urce pe-un dîmb. Puseră arma la ochi, dar căpitanul rus se răzgîndi. «*Stoi!*», zise el; şi ostaşii puseră arma la picior şi pe chipurile obosite se ivi o umbră de mulţumire. Ruşii se urcară-n maşinile blindate şi plecară.

Cînd îşi veniră-n fire, soldaţii români începură să se uite unul la altul şi la comandantul lor. Unuia dintre soldaţi, băiat de 24 de ani, îi albise părul. Se puteau socoti înviaţi din morţi. Ce trebuia să facă de-acum înainte cu viaţa care li se lăsase ? Să ajungă-n ţară era imposibil; şi chiar de-ar fi fost cu putinţă, încăpeau pe mîna Curţii Marţiale şi-aveau să-i împuşte românii. Trebuia să găsească vreo unitate română căreia să i se-alipească.

«Să controlăm gropile, să nu fie vreun rănit», spuse colonelul, după ce mai întîi trase puternic aer în piept. Dacă

vorbea, parcă-şi confirma ideea că era viu.

În gropi găsiră cîţiva morţi. Puseră mîna pe lopeţi şi-i acoperiră cu pămînt după ce mai întîi le luară matricolele de la gît, le scotociră buzunarele şi le controlară bocancii, să vadă denu cumva erau mai buni decît ai lor, ai celor rămaşi în viaţă.

«Dumnezeu să-i ierte !», spuse colonelul şi se descoperi.

«Dumnezeu să-i ierte !».

Erau şapte supraviețuitori. Se-ntrebau ce-aveau mai bun de făcut. Să se-mprăştie şi să-ncerce fiecare să se descurce pe cont propriu ori să meargă-n grup ? După ce fiecare-şi spuse părerea, hotărîră să meargă laolaltă; în acest fel dacă erau prinşi de ruşi, să poată fi consideraţi prizonieri de război, iar dacă-i întîlneau pe-ai noştri să nu fie consideraţi dezertori. Mai aveau ceva apă în bidoanele individuale şi ceva pîine uscată — «biscuiţi» cum îi spuneau în armată — provizii pentru cel mult o zi. Şi-n ce parte s-o ia ? La miazănoapte, la miazăzi ? Şi unde să se oprească pentru-a-şi înnoi proviziile de apă şi de-alimente ? Între sate erau zeci de kilometri. Aveau o libertate cu care nu ştiau ce să facă. Soldaţii se uitau numai în gura colonelului, de parcă se-aşteptau ca un oracol mîntuitor să izvorască de pe buzele celui care trebuia să răspundă de soarta lor. Le tremurau atît de rău picioarele că numai buni de plecat la drum lung nu erau. Se traseră la dreapta între nişte arbuşti, la liziera unui mestecăniş. Cînd îşi mai reveniră din groază şi din oboseală, porniră să caute vreun şipot sau vreun pîrîiaş; şi ciuperci, la care se pricepeau doi ostaşi din zona subcarpatică, unde pădurile erau pline de ciuperci bune de mîncat. Făcură un foc, pîrpăliră ciupercile şi le mîncară goale, păstrînd biscuiţii pentru situaţii şi mai rele. Găsiră şi-un firişor de apă, se spălară, stătură să se usuce şi să li se mai zvînte şi cămăşile de sudoare, apoi îşi umplură bidoanele cu apă.

«Băieţi, eu zic să tragem un pui de somn pînă se-nserează bine şi s-o pornim apoi spre nord. S-ar putea să fie bine, s-ar putea să fie rău, singur Dumnezeu ştie !». «Dom' colonel, eu îmi scot bocancii că-mi plesnesc picioarele, aşa mi s-au umflat». «Scoate-i,băiete !».

Ziua se-ascundeau cum şi pe unde găseau un loc mai ferit, iar noaptea băteau la cîte o uşă la marginea unui sat şi-şi încercau norocul. *«Cto tam ?»*, se-auzea de dincolo de uşă un glas pierit. *«Dobrîie liudi»*, răspundea Mihailo Mihailo. Cînd se vedeau în casa, Mihailo, cu cîtă rusească ştia el şi cu ucraineană lui de la părinţi, le explica ruşilor că românii n-aveau de gînd să le facă nici un rău, ci doar le cereau apă şi ceva de mîncare. Cei şapte oameni nebărbieriţi, traşi la faţă şi plini de praf, cu tot echipamentul lor militar din care nu era să lipsească puşca, nu-i speriau pe săteni — femei, bătrîni şi copii — decît în primul moment, mai ales luaţi din somn. Într-o noapte nimeriră la o casă-n care se priveghea un mort: un bătrînel cu barbă albă, îmbrăcat în rubaşcă militară, cu o decoraţie pe piept, încins cu un brîu lat de piele, în ciorapi albi de lînă. Românii se descoperiseră, se-nchinaseră şi dăduseră să plece. Ruşii le făcuseră semn să stea şi le-ntinseseră o butelcă, în care sticlea rachiu de ienupăr, şi o strachină în care era caşă, dîndu-i fiecăruia-n mînă cîte o lingură de lemn. «Rămîneţi la praznic». Acela era praznicul. Decoraţia era din războiul ruso-japonez, în care cel dus luptase. Îi rugase să-l îngroape cu ea. Nici o lacrimă. într-atîta nenorocire, ferice de el.

Într-a opta zi, într-un ascunziş, dădură de trei ruşi în uniformă, stînd la pămînt, cu armele alături. Românii i-ar fi putut lua prizonieri. Asta le mai lipsea ! Iar să-i împuşte şi să le ia hainele nici prin gînd nu le trecea.

«Ce facem, dom' colonel ?», întrebă unul dintre ostaşi. *«Zdrastvui !»*, zise colonelul. «Ce să facem ? Să stăm de vorbă cu ei». Mihailo Mihailo îi întrebă ce era cu dînşii,

«Ne-am rătăcit de unitatea noastră şi nu vrem să cădem pe mîna nemţilor şi nici pe-a românilor. Dar cu voi ce este ?». «Şi noi ne-am rătăcit şi nu vrem să cădem pe mîna ruşilor. Căutăm să ne lipim de vreo unitată română. De opt zile nu mai ştim cum merge frontul». «Nici noi».

Ruşii scoaseră nişte mahorcă, făcură cîteva ţigări şi le-ntinseră şi românilor cîte-o foiţă cu ceva mahorcă-n ea. Ei

trebuiau doar s-o umezească şi să-şi facă ţigara.

Românii le-ntinseră cîte-un biscuit.

«Bine că n-au început ploile», zise-un rus.

«Chiar că bine», răspunse Mihailo Mihailo, apoi tălmăci pe româneşte. «Ce făceaţi voi înainte de război ?», îi întreabă el pe ruşi. «Eram colhoznici». «Eu eram pescar în Delta Dunării; băieţii ăilalţi erau ţărani ca şi voi; numai colonelul era colonel». «Colonelul e om de treabă ?». »Foartc cumsecade şi omenos». «Dacă n-ar fi fost, îi făceaţi voi de petrecanie». «Noi vrem s-ajungem ori la ai noştri ori la partizani», spuse unul dintre ruşi. «Voi aveţi de-ales, noi n-avem; sau avem şi noi: ori s-ajungem la ai noştri ori prizonieri la ai voştri». «Dac-ajungeţi prizonieri vă pune să munciţi», spuse un rus.«Bine e dacă ai o meserie, că te duc în fabrici: dacă n-ai, dai la lopată, la tîrnăcop, ori spargi la piatră, taluzezi căile ferate, cam aşa». «Da' tu de unde ştii ?», îl întrebă Mihailo. «Am stat doi ani la zdup c-am strîns de pe cîmp nişte spice de grîu în urma scecrătorii». «Şi cine trebuia să le strîngă ?». «Nimeni; trebuia lăsate să putrezească-n brazdă. Am ieşit cu un an mai devreme, că ne-a dus pe front; pe noi de la drept-comun, că pe ăia „politici" nu i-a scos». «Şi ăia „politici"ce-au făcut ?». «Parcă poate cineva să ştie ?».

Ruşii erau toţi blonzi, cu ochi albaştri, cu o privire de oameni care nu se mai mirau de nimic, deşi nici unul nu trecuse de treizeci de ani.

«Cu bine, oameni buni, şi să dea Dumnezeu să fie cît mai repede pace !», le spuse colonelul Băncilă şi-i salută milităreşte.

«Să dea Dumnezeu, şi să scăpăm cu viaţă şi-ntregi !», răspunse unul dintre ruşi, în timp ce toţi trei se ridicară, luară poziţie de drepţi şi salutară.

«Uite. oameni ca ăştia omori cînd tragi cu mitraliera, cînd dai cu obuze ori cu bombe».

Şi românii si ruşii plecară-n acelaşi timp. Nici unuia dintre ei nu-i trecu prin minte să se uite-napoi, fiind toţi zece siguri că nimeni n-avea să-mpuşte pe nimeni pe la spate.

Mitică Băncilă şi cei şase ostaşi mai rătăciră patru zile şi patru nopţi, bătînd iar la cîte o uşă de după care cîte-un glas speriat întreba *«Cto tan ?»*, la care Mihailo Mihailo răspundea prietenos, aproape şoptit, *«Dobrîie liudi !»*.

Într-a treisprezecea zi — zi cu ghinion, treisprezece — în timp ce se-afundau într-o pădure, se treziră cu şase arme-automate, «balalaici» li se spunea, îndreptate spre ei. Şase tineri îmbrăcaţi în rubaşcă, purtînd cizme peste pantaloni şi-un centiron lat, în talie, se strînseră-n jurul lor.

«Armele jos, mîinile sus !», le ordonă colonelul Băncilă soldaţilor lui.

Mihailo Mihailo le explică tinerilor care era situaţia celor şapte români.

Tinerii, fară să facă nici o apreciere-asupra celor auzite, le ordonară românilor să-i urmeze, după ce le luară armele, încadrîndu-i, doi ruşi le mergeau în faţă, doi în spate, unul în dreapta, altul în stînga.

Ajunseră la un adăpost, unde-i primi un om între două vîrste, îmbrăcat ca şi cei şase tineri.

Aceştia luară poziţie de drepţi, salutară cu dreapta la şapcă, iar unul dintre ei spuse: «Tovarăşe comandant, pe ăştia i-am capturat acum în pădure».

Mihailo Mihailo repetă povestea pe care le-o spusese şi tinerilor, cu-aceleaşi vorbe, fiindcă oamenii şi cînd spun adevărul şi cînd mint încearcă să nu se depărteze de primul tipar.

Comandantul îşi trecu o dată mîna peste mustăţile lungi, cărunte şi stufoase, care-aproape că-i atingeau bărbia. Altminteri nu dădu semn nici c-ar fi crezut, nici că n-ar fi crezut cele-auzite.

Puse pe unul dintre tineri să-i perchiziţioneze pe cei prinşi. Soldaţii n-aveau asupra lor decît placa matricolă, plosca-n care-aveau apă şi nişte pîine uscată. în port-hartul colonelului se găsi o hartă a întregii Uniuni Sovietice, alta detaliată a zonei Kuban, o busolă şi-un carnet, în care mai toate foile erau scrise de mîna, cu cerneală violet.

«Sunt nişte însemnări personale; fii bun, Mihailo, şi tălmăceşte-i domnului comandant».

Mihailo se execută. Comandantul partizanilor i se-adresă şi el lui Mihailo: «Spune-i că acolo unde merge nu mai are nevoie nici de hărţi, nici de-nsemnări personale; şi mai spune-i să dea port-hartul cu stilou cu tot». Mitică Băncilă urmări cu un zîmbet amar port-hartul care din mîna lui trecu în mîna unuia dintre tinerii partizani şi-apoi în mîna comandantului.

Ce rost avea să-i spună acestui om necunoscut, care nu făcea altceva decît să respecte regulile jocului primejdios în care intrase, ce rost avea să-i spună că-ncepînd cu primul război acest port-hart făcea parte din viaţa lui, actualul colonel Băncilă Dumitru. Ce scria în carnetul din port-hart ar fi putut fi citit mai degrabă de ruşi decît de români; iar de nemţi în nici un caz. Erau evocaţi, cu simpatic şi cu un sentiment fratern, ofiţeri ruşi cunoscuţi în Moldova în timpul primului război: asta privind trecutul. Iar prezentul vorbea de mila pe care i-o inspira un popor cotropit de duşman, paralela fiind mereu făcută între prezentul Rusiei şi trecutul României sub ocupaţia germană, pe care n-o elogia cum nu-1 elogia nici pe fostul duşman, actualul aliat, nemţii.

Li se luară şi centiroanele; iar colonelului şi ceasul „Longines" de la mînă, şi chipiul.

Cei şapte militari români, statură toată ziua într-un adăpost întunecat, păziţi de doi băieţi cu automate. La un moment dat, o femeie tînără şi bine legată, în fustă, rubaşcă şi cizme, le-aduse şapte gamele şi şapte linguri. «Să le păstraţi, că altele nu mai vedeţi pînă ajungeţi în lagăr», rosti ea fără să-şi însoţească vorbele cu nici-un gest.

Mihailo Mihailo tălmăci spusele femeii. Aşa stînd lucrurile, fiecare-şi linse lingura şi gamela.

Noaptea fură duşi pe jos, încadraţi ca şi la venire, în spatele liniilor ruseşti, unde se-auzeau bine tunurile iar pe cer proiectoare mari de antiaeriană îşi încrucişau fasciculele. Colonelul Băncilă îşi ducea mereu mîna în talie, simţind că-i

lipseşte ceva; de elev fusese-nvăţat cu centironul. Soldaţii-şi pipăiau şi ei mijlocul, învăţaţi cu betele din viaţa civilă şi cu centironul, de cînd erau militari. Românilor li se comunicase prin Mihailo că-n timpul drumului n-aveau voie să vorbească, să tuşească ori să strănute.Mihailo se-mpiedică de-un ciot şi se lungi cît era de mare, izbindu-se cu gura de-un copac.

«Fir-ar al dracului să fie !», spuse el pe ucraineşte, bîjbîind s-adune nişte frunze cu care să-şi oprească sîngele ce-i curgea şiroaie.

Colonelul îi întinse batista. Mihailo o respinse.

«St !>>, le făcu unul dintre-nsoţitori.

Fură predaţi unui colonel, care, în timp ce-asculta raportul unuia dintre-nsoţitori, le lua seama prizonierilor.

Aceştia ascultau resemnaţi ce se spunea despre ei, singur Mihailo pricepînd.

Însoţitorul îi spuse colonelului rus că unul dintre prizonieri era ucrainean din Delta Dunării, că-nţelegea bine rusa şi-o şi vorbea cît de cît.

Colonelul rus întinse un brici unuia dintre-nsoţitori. Acesta se-apropie de colonelul Băncilă şi-i desprinse epoleţii. Colonelul fu apoi pus să se descalţe de cizme. Stătu o vreme-n ciorapi pînă i se-aduse o pereche de bocanci prea mici pentru labele lui subţiri şi lungi. La a doua pereche avu noroc. Putea să se-ncalţe cu ei.

Colonelul rus îi primise-ntr-o casă ţărănească de la marginea unui cătun. De data asta, românii fură-nchişi într-un hambar plin de fîn, care mirosea frumos, şi păziţi afară de doi soldaţi. Deşi nimeni nu-i oprea să vorbească, ei se tolăniră-n fîn şi nu-şi spuseră nimic. Ce era de spus ?

Fiecare cu gîndurile lui, gînduri ca nişte bondari care bîzîie întruna. După treisprezece zile de umblat şi de dormit pe pămînt, iarba uscată mirosind a flori de cîmp era ceva mai mult decît în visul lor. Fînul lua forma fiecărui trup, iar trupul se simţea de-a dreptul răsfăţat, ca-n nişte braţe primitoare. Pînă la urmă, gîndurile sîcîitoare le dădură pace şi fiecare căzu-ntr-un somn adînc. Cînd se treziră, bănuiră că era seară, deşi-n

hambar întunericul era acelaşi ca şi la venire.

«Unde ne-or duce ?», se-ntrebă unul dintre băieţi, ţăran din Teleorman. «Undeva la munci grele; n-ai auzit ce ne-au spus ăi trei rusnaci?». «Aşa e». «Dumneavoastră ce ziceţi,dom' colonel ?». «Eu zic să-ncercăm să trăim, să supravieţuim şi s-aşteptăm sfîrşitul războiului. Cel mai rău îmi pare de-ai mei de-acasă, care-o să mă vadă pe listele de dispăruţi, ca şi de-ai voştri. În primul război,nimeni nu era mai îngrijorat decît cel care-şi vedea pe cineva apropiat trecut pe listele de dispăruţi. Nu ştii nici dacă-i mort, nici dacă-i prizonier».

Oftară toţi deodată. Erau rupţi de foame. Din oboseală parcă-şi mai reveniseră.

«Norocul nostru că n-avem oglindă să ne uităm cît de frumoşi om fi». «Las' că la tîrnăcop şi la lopată n-o să ne cate nimeni de frumoşi».

Într-un tîrziu veni un soldat cu o cană înaltă de metal într-o mînă şi cu un felinar în cealaltă. Deci era noapte, fiindcă soldatul venise cu felinarul aprins de-afară.

Le turnă fiecăruia-n gamelă o fiertură călduţă şi le dădu-n mînă cîte o felie groasă de pîine ca pămîntul. Agaţă felinarul de-un cui pe care-atîrnau nişte căpestre, se-aşeză şi el în fîn şi, fără să scoată o vorbă, aşteptă să termine toţi de mîncat. De data asta nu mai linseră gamela şi lingura, ci le şterseră cu cîte-un şomoiog de fîn.

Soldatul se ridică, îşi luă cana şi felinarul şi se duse.

«Băieţi, ascultaţi la mine. Ce vă spun ştiu de la prizonieri din primul război. În toate lagărele sînt unii care pîrăsc: pentru-o gamelă de mîncare-n plus; pentru un pachet de ţigări; pentru nimic, numai cu gînd să-şi facă mînă bună pe lîngă paznici şi pe lîngă comandanţii de lagăr. S-aveţi grijă ce vorbiţi şi nici un cuvinţel despre paznici, despre comandanţi, despre nimeni; şi nici despre regimul din lagăr. Vorbiţi despre-ai voştri de-acasă; spuneţi că abia aşteptaţi să se termine războiul, să vă-ntoarceţi în ţară. Să nu cumva să-ncercaţi să fugiţi, că pe-aici vă putrezesc oasele. S-ar putea să ne despartă

şi să nu mai stăm niciodată de vorbă. În război se poate-orice», le spuse colonelul, spre a-şi face o datorie de conştiinţă.

Peste vreun ceas fură scoşi din hambar. Şi escortaţi de patru băieţi înarmaţi, merseră o vreme orbecăind printr-o pădure. Parcă alta decît cea unde fuseseră prinşi. Cam la o jumătate de oră de mers ieşiră pe taluzul unei căi ferate. Acum se vedea binişor, fiind lună aproape plină şi cerul senin spuzit de stele. Tînărul partizan din faţă coborî taluzul şi-i aşteptă pe toţi să-l urmeze. Acuma păşeau toţi pe linia ferată, cu ochii numai la picioare ca să nu se-mpiedice de vreo traversă. Mihailo Mihailo abia izbutise să soarbă ceea ce li se dăduse-n hambar, atît de umflate-i erau buzele după buşitura din pădure.

«Unde ne-o duce, măiculiţă Doamne ?», se-ntreba fiecare prizonier.

«Dacă era să ne omoare, nu ne-ar mai fi „voiajat" atîta. Ne duc în vreun lagăr, cine-ştie pe unde. Omului nu i se-ntîmplă decît ce i-a rezervat soarta de la bun început. În calitate mea de ofiţer român n-am ce să-mi reproşez. Mi-am cruţat oamenii cît am putut şi-am fost tot timpul în fruntea lor. Dacă mi-o fi dat să-mi mai văd ţara, am s-o mai văd; dacă nu — nu. Totul e să-ţi ţii firea şi să nu-ţi moară speranţa».

Umblau de cel puţin două ceasuri pe linia ferată cînd dădură de-un tren ce, după vagoane, părea un mărfar. Băiatul din fruntea convoiului ciocăni-n peretele unui vagon. O uşă se-ntredeschise. Urmă o conversaţie şoptită între un partizan şi-un om căruia nu i se vedea faţa şi care, pînă la urmă, coborî.

Băiatul cu «balalaica» puse mîna pe umărul lui Băncilă şi-i spuse celuilalt: *«On ofiţer»*.

Băncilă fu despărţit de soldaţii lui. Îşi bătu călcîiele bocancilor şi-i salută milităreşte. Cei şase soldaţi români luară poziţie de drepţi, răspunseră la salut şi şoptiră toţi deodată: «Să trăiţi, domnule comandant!».

Colonelul fu dus într-un vagon de marfă, cu paie pe jos, în care, la lumina felinarului purtat de cel care-l adusese, distinse cîteva feţe şi nişte uniforme, unele nemţeşti, altele probabil finlandeze. Salută milităreşte. Cei care stăteau jos pe

paie moţăiră din cap. Însoţitorul îşi duse degetele la gură, semn că nu era voie să vorbească. Prin gesturi foarte expresive îi explică nou-venitului cum trebuia să procedeze dacă dorea să-şi facă nevoile: îi arătă, pe-un perete-al vagonului un fel de oblon pătrat, în care să bată de trei ori.

Trenul mai opri din cînd în cînd, pentru ce, n-aveau cum şti cei dinăuntru. Cam la o treime din drum, aşa aveau să aprecieze mai tîrziu, în vagonul lor fură împinşi doi finlandezi care trăsneau a coniac. Epoleţii le fuseseră scoşi, deci nu li se putea şti gradul. Se lungiră, mai bine zis căzură-n paie, şi-adormiră pe loc. Unul scotea un fel de guiţat, celălalt mormăia ceva prin somn şi ridica mereu mîna dreaptă. Între timp, judecînd după dunga de lumină care pătrundea printr-o spărtură din acoperişul vagonului, se făcuse ziuă.

Rînd pe rînd, fiecare ciocăni în oblon. Se ivi un soldat cu arma-n mînă şi deschise-o uşă aflată la capătul care dădea spre vagonul vecin. Celui care se cerea afară îi făcea semn să-l urmeze, apoi îl împingea uşor de spate spre-a-i arăta că trebuia să treacă pe tampoane, în vagonul de-alături. Ajunşi amîndoi acolo, însoţitorul îi indica solicitantului o gaură în podeaua vagonului, plin cu paie şi-acesta, dar fără oameni în el. Apoi, drumul de-ntoarcere şi omul se-aşeza din nou în locul de unde plecase.

La una dintre opriri apărură doi soldaţi cu felinare — chiar dac-afară era lumină, în vagon pătrundea puţină prin spărtura din acoperiş — aducînd cîte o cană mare de tablă, înaltă şi cu cioc la fel ca la ibrice. Unul le turnă o fiertură-n gamelă, celălalt apă-n bidon. Mai veni şi-o femeie îmbrăcată-n uniformă militară şi le dădu cîte o felie groasă de pîine ca pămîntul de neagră, şi cleioasă. Toţi înghiţiră mîncarea din gamelă, apoi şterseră gamela cu-o mînă de paie. Luară mîncare şi-n gamelele finlandezilor, care dormeau duşi, precum şi apă în bidoane; şi le puseră într-un capăt al vagonului, ca nu cumva să se răstoarne dacă s-ar fi ridicat de jos careva, încercînd să se dezmorţească. Potrivit socotelii lui Mitică Băncilă, mergeau de două zile şi de două nopţi, mai ales

ținînd seamă de mîncarea ce li se dădea o dată pe zi. Neputînd vedea nimic, le era tuturor greu să stabilească încotro sendreptau. Chiar dacă, pe la opriri, mai auzeau vorbă rusească, tot nu-nțelegeau nimic. La-nceputul drumului. Mitică Băncilă avusese impresia că porniseră spre sud, apoi, la una dintre opriri, n-avea nici o-ndoială că trenul își schimbase ruta. încotro — n-ar fi putut spune. Dacă ar fi putut dosi busola cînd fusese controlat! Dar o ținea-n port-hart...

Mitică Băncilă micșoră ochii, dezobișnuiți de lumină, și încercă să și vadă cei șase ostași. Nu se aflau printre prizonieri, care fură-mpărțiți pe grupuri. Era limpede că soldații și gradele inferioare erau de-o parte, iar ofițerii — de alta.

După o bucată bună de drum pe jos, recunoscură lagărul după barăci. Fiecare prizonier trebuia mai întîi să treacă pe la comandantul lagărului, pe urmă să treacă și s-aștepte în spatele barăcii; pentru ca apoi, încolonați cu toții, să pornească spre barăcile unde erau repartizați.

Ofițerii fură lăsați la urmă, după ce statură ore-n șir în picioare, în soare și cu capul gol, căci odată cu epoleții, li se luaseră și chipiele. Finlandezii fură primii care se-așezară pe jos; apoi nemții; și — ultimul Băncilă. Era singurul român dintre cei douăzeci și patru de ofițeri. Ostașii de pază nu le ziseră nimic fiindcă se-așezaseră pe jos, dar cînd finlandezii-ncepură să vorbească le făcură semn să tacă. Mitică le luă seama tuturor. Finlandezii — blonzi, deșirați, cu ochi de-un albastru spălăcit — se uitară la el, îi zîmbiră și strînseră șmechereşte din pleoape. Nemții — blonzi, cei mai mulți dintre ei, cîțiva șateni — parcă erau orbi. Privirea lor transparentă nu spunea nimic. Poate-o indefinisabilă indiferență. Păreau că n-au să-și spună nimic și că nu se văzuseră niciodată. Nu-și căutau unul altuia privirea: și nici pe-a lui Mitică ori pe-a finlandezilor.

În sfîrșit le veni rîndul să se-nfățișeze comandantului. Mai întîi, nemții: unul cîte unul și ținuți înăuntru nu glumă. Le veni rîndul finlandezilor. Se bulucîră amndoi spre intrare, dar santinela, după ce intră unul, bară ușa cu arma. Îi veni rîndul și

lui Băncilă, care, mai întîi, salută satinela. Acesta se zăpăci de tot şi dădu din cap. Intrat la comandantul lagărului, un colonel. Mitică Băncilă bătu călcîiele, luă poziţie de drepţi şi spuse: «Vă salut, domnule colonel, vă salut, domnilor ofiţeri !». În spatele colonelului se aflau trei locotenenţi.

Unul dintre locotenenţi, care vorbea româneşte cu un pronunţat accent basarabean, îi puse tot felul de întrebări, formulate mai întîi pe ruseşte de colonel.

Băncilă răspunse din ce unitate făcuse parte şi relată odiseea lui şi-a celor şase ostaşi români pînă s-ajungă-n mîinile partizanilor. I se puseră-ntrebări în legătură cu originea lui socială, a nevesti-sii, a ginerelui. Fu-ntrebat dacă făcuse politică şi dacă ştia vreo meserie.

«N-am făcut niciodată politică şi nu ştiu nici o meserie. Sînt ofiţer de carieră».

Fu întrebat ce credea despre războiul în care se vîrîse România.

«Eu. de la nceput, am socotit acest război pierdut. Pînacum nimeni n-a-nvins Rusia în nici un război».

Şi de ce credea că Rusia nu fusesc-nvinsă niciodată.

«Fiindcă e-atît de mare şi fiindcă e-atîta frig în ea».

Interogatoriul se sfîrşise.

<Poţi pleca», îi spuse translatorul.

« Domnule colonel, rosti Băncilă, «am să vă adresez o mare rugăminte: să anunţaţi familia mea şi familiile celor şase ostaşi cu care am căzut prizonieri, că suntem vii, în lagăr. Vă rog, măcar prin „Crucea Roşie" internaţională. Să nu creadă ai noştri că suntem morţi. Vă rog !».

Translatorul traduse cu un zîmbet în colţul gurii, fiindcă nu putuse să creadă-ntr-atîta naivitate din partea cuiva care nu părea înapoiat mintal.

«O să mai vedem», răspunse colonelul.

Mitică Băncilă fu repartizat într-o baracă unde era singurul român. I se dădu un pat de sus. Finlandezii şi patru dintre nemţii cu care călătorise veniră-n aceeaşi baracă-n care, numărînd paturile, erau cazaţi şaizeci de ofiţeri, fiindcă era

limpede că ofițerii sînt separați de trupă: de n-ar fi fost să judeci decît după umerii tunicii mai închiși la culoare, în locul epoleților scoși.

Statură toți șapte-ntinși în pat pînă la apelul de seară, cînd fură scoși din baracă la numărătoare și pentru-a li se da hrana de seară. Majoritatea celor strigați ziceau *«Zdies !»*. Era clar că sînt mai vechi în lagăr și-nvățaseră obiceiul locului. Finlandezii răspunseră *«Zdies !»*, nemții *«Ja !»*. Băncilă *«Da!»*. Lor șapte li se dădu numai cîte o felie subțire de pîine, fiind puși în porție numai de-a doua zi.

În baracă, înainte de culcare, oamenii vorbeau între ei pe nații: nemții cu nemții, finlandezii cu finlandezii — primii și ultimii alcătuind majoritatea — și singurii doi italieni, unul cu altul. Mitică Băncilă trăgea cu urechea la nemți și la italieni. Nemțește și franțuzește învățase-n liceu, italienește-nțelegea prin asemănarea cu limba lui. Din cîte pricepu, toți evocau întîmplări de-acasă, ceea ce li se părea că se petrecuse-n altă lume, pe altă planetă. Italienii sporovăiau despre mîncare, despre felurile lor naționale care te făceau să-ți lase gura apă și pe toate le stropeau cu „Chianti". Cum făcuse și Mitică-n Italia. «Ce bine-am făcut că ne-am dus și-am văzut, să nu murim proști. Nimeni nu știe zilele omului și e bine să te bucuri de fiecare clipă. Acum, de ce-am să mă mai bucur: de aer și de lumină, ca să mai știu că sunt în viață. Și după război cine știe ce o să fie. S-ar putea să vină regimul pentru care manifestau rușii la Bacău și la Iași în primul război, vrînd să fie și la noi ca la ei. Sunt mult mai mulți ăi care n-au decît ăi care au. E firesc ca ăi care n-au să vrea să fie toți o apă și-un pămînt».

Ar fi stat și el de vorbă cu cineva, dar nu-i venea să-nceapă el. Unul dintre italieni dormea sub patul lui, deci în patul de jos Cel venit în vizită, al cărui pat era tocmai în colțul opus al barăcii, fluieră încet o cantonetă pe care Mitică o auzise de nenumărate ori în Italia, apoi i se adresă lui Mitică: *«Rumeno? Solo. porca miseria ! Vicni quà !»*

Mitică Băncilă coborî numaidecît. Se prezentă:

«Colonel român Băncilă Dumitru, din cavalerie». *«Ricardo Morandi, capitano». «Giancarlo Veluda, colonnello».*

Îşi strînseră mîinile. Băncilă le povesti franţuzeşte istoria lui, începînd cu primul război în care tot aliaţi fuseseră italienii şi românii. «Pe noi ne-a băgat în război dementul de Mussolini şi-o să fie vai de pielea noastră !», spuse Morandi. Şi Morandi şi Veluda erau rezervişti. Morandi, avocat în viaţa civilă, prea tînăr în 1914-1919, nu făcuse primul război. Veluda, profesor de geografie la un colegiu din Roma, luptase-n primul război şi căzuse prizonier la nemţi, deci ştia ce-nseamnă viaţa de lagăr. Îl întrebară pe Mitică dacă ştia vreo meserie. Răspunzîndu-le că, fiind ofiţer de carieră, nu cunoştea nici o meserie, fu asigurat de italieni că va fi pus la munci grele, ca şi ei doi şi ca mai toţi finlandezii, spre deosebire de nemţi care, chiar de erau profesori universitari sau ofiţeri de carieră, toţi ştiau cîte o meserie, drept care erau zilnic duşi în oraş să lucreze în cîte o fabrică, în cîte o uzină.

«În ce oraş îi duce ?».

«În cel mai apropiat: Krasnoiarsk».

Mitică încercă să-şi amintească harta colosului rusesc. «Siberia de sud, nu ?», vru el să-şi pună memoria la-ncercare. «*Si, certo* /», răspunseră italienii-n cor. Le povesti apoi despre călătoriile lui în Italia care i se păruse mai frumoasă decît tot ce văzuse, rămînîndu-i inima la Florenţa. El vorbea franţuzeşte, fără să se mai gîndească la vreo regulă de gramatică, italienii vorbeau italieneşte, şi-ar fi vorbit mult şi bine dacă un neamţ din patul alăturat nu le-ar fi spus *«Ruhe !»*, agasat în general de cei doi italieni, care trăncăneau ori de cîte ori aveau ocazie; iar acum îşi mai găsiseră unul cu care să-i tulbure liniştea: şi-n limbi pe care nu le-nţelegea.

Ceea ce-i spuseseră italienii îi fu confirmat lui Mitică Băncilă de-a doua zi. Nemţii, după masa şi după apelul de dimineaţă, fură-ncărcaţi în două camioane şi duşi la oraş. Printre ei erau rătăciţi şi cîţiva finlandezi chiar din baraca lui Mitică. Ceilalţi, cu maiuri, cu tîrnăcoape, cu lopeţi şi cu topoare pe umăr merseră pe jos pînă la o şosea în construcţie de

unde cei cu topoare plecară mai departe pentru defrişarea unui teren. Unul dintre soldaţii de pază — *«ceasovoi»* — stabili pe cap de om ce şi cît aveau de făcut pînă la sfîrşitul zilei de muncă, adică pînă se lăsa-ntunericul. La plecarea din lagăr i se dăduse fiecărui prizonier o traistă cu hrana pentru toată ziua. Cînd se dădu pauza de prînz. Mitică-şi găsi traista goală. Îi frapa faptul că nimeni nu scotea nimic din traista lăsată pe margine drumului, ci cîte ceva de prin buzunare, iar alţii stăteau numai să se odihnească nemaiavînd nimic de mîncare. Italienilor li se făcu milă dc român şi-i dădu fiecare cîte un coltuc de pîine. «Ei, dom' ofiţer, aşa-i pe-aici, nu ca la „Capşa"'»,îi strigă un glas în care se-amesteca gluma cu amărăciunea.

Mitică află că mai erau destui români în lagăr, dispersaţi prin barăci. Greu de vorbit cu ei, fiindcă paza era permanentă. Numai din cînd în cînd, cîte-un cuvînt strigat ca din întîmplare, de parcă cel care-l spunea s-ar fi trezit vorbind singur; sau cîntat pe o melodie autentică. Seara, Mitică se simţi ca o zdreanţă. Bătuse toată ziua cu maiul în nişte pietre pentru a le-aduce pe toate la acelaşi nivel înainte de-a se turna peste ele asfaltul. Mîinile-i erau pline de băşici. Italienii îl chemară să-l dădăcească: mai întîi, trebuie să-şi mănînce raţia de hrană înainte de-a ajunge la locul de muncă şi să-şi păstreze pentru prînz ce putea-nghesui în buzunare, altfel, după cum bine văzuse, rămînea fără ea; apoi să-şi îmbrace mîinile-n ciorapi pînă cînd aveau să i se bătătorească. Îl asigurară că avea să se-nveţe; şi să mai ştie că bătutul cu maiul era floare la ureche pe lîngă spartul la piatră. Îi mai spuseră că un finlandez din baraca lor, foarte slab şi foarte deprimat, nu-şi putea-ndeplini norma de lucru. Fiecare mai bătea pietrele pentru el care, dac-ar fi rămas singur la infirmerie ca inapt de muncă, cine-ştie ce era-n stare să facă. De-a doua zi, Mitică bătu cîteva maiuri în porţiunea finlandezului care-i spuse, răzimat în coada maiului, *«Danke schön /»*, cu lacrimi în ochii goi, ficşi ca de mort, într-un chip de pergament. Mitică văzuse oameni murind pe front, prin spitale, sau morţi de moarte-bună cum se spune — pe

mama şi pe tatăl lui — dar o figură mai desprinsă de lumea de-aici decît a finlandezului — nu.

Peste două zile, finlandezul nu se mai putu da jos din pat şi fu dus la infirmerie. Găsi destulă putere să se spînzure cu-o mînecă a cămăşii pe care o legase de una dintre drevele de licr de la fereastră.

Finlandezii cerură să-i facă ei groapa în cimitirul lagărului şi să participe toţi la-nmormîntare; mai cerură şi italienii şi românii, printre care se număra şi Mitică Băncilă. Cerură comandantului de lagăr o scîndură pe care să scrie numele celui dispărut şi să i-o înfigă la cap. în faţa gropii, în timp ce mortul era coborît, un soldat îi spuse o parte din slujba de înmormîntare şi toţi finlandezii îi cîntară imnul lor naţional. Apoi, lăsîndu-şi capul în piept, şopti fiecare pentru sine: «Mannerheim».

Această moarte aduse multă tristeţe-n lagăr, unde nici în mod obişnuit nu domnea veselia. «Finlandezul», cum îi spuneau toţi şi-n timpul vieţii şi după moarte, era prizonier din 1939. Mai erau cîţiva finlandezi veterani,care din 1939 pînă-n '43 avuseseră timp să treacă prin mai toate lagărele. Nu erau nici expansivi, nici vorbăreţi, dar îşi păstrau firea cum şi-o păstrau nemţii; care-n fiecare dimineaţă se trezeau înaintea orei reglementare şi făceau gimnastică pe culoarul central dintre paturi, iar la acele ore cînd aveau voie să se plimbe, sau duminicile, ori făceau gimnastică--n grup ori jucau *foot-ball* cu-o minge improvizată din zdrenţe, ca de oină. Nimeni din lagăr nu părea să fie mai bine-adaptat şi mai echilibrat decît nemţii. Iarna, afară de nemţi, care mergeau la oraş la muncă, toată lumea era dusă la tăiat lemne-n pădure. Aveau voie s-aducă-n lagăr crengile, pentru a-şi face focul în nişte sobe de fontă, care-ndată ce nu mai puneai nimic în ele, se răceau. Mîncarea prizonierilor era alcătuită numai din cereale. După cîte-i fusese dat să vadă-n Rusia pe cînd lupta. Mitică Băncilă ştia că şi populaţia civilă era foarte strîmtorată şi,credea el, nici personalul lagărului nu mînca mult mai bine decît prizonierii. Nu simţise o dată miros de friptură în preajma barăcii

comandantului.

Primăvara li se dădu un lot în jurul lagărului. Cum aveau să-l muncească aşa aveau să-l aibă, producţia lui fiind destinată prizonierilor. După matură chibzuială, prizonierii hotărîră că lucrul cel mai bun era să-l semene în cea mai mare parte cu grîu, iar în rest să pună zarzavaturi. Li se-aduse un jug, un plug ruginit, grîu de semănat şi seminţe de morcov. Dar nici un animal de tracţiune. Drept care, finlandezii şi românii făcură pe animalele de tracţiune; cu schimbul; cînd la ţinut plugul pe brazdă, cînd la tras înjug. Cînd lotul înverzi şi cînd scoaseră din pămînt cîţiva morcovi albicioşi, subţiri cît chibritul, inima prizonierilor se umplu de bucurie. Munca lor, pe care nici unul nu şi-ar fi-nchipuit-o înainte de război, nu fusese zadarnică.

Avea să afle cineva vreodată, trecînd pe cîte o şosea, că cei cu sudoarea cărora fusese făcută, cei care-o croiscră,o bătuciseră, o asfaltaseră nici nu ştiau unde ducea ? La fel şi de lotul de lîngă lagăr, cînd avea să se termine războiul, cine-avea să ştie cum fusese arat ?

Ştefan cel Mare îi pusese pe polonezii regelui Albert să tragă la jug şi s-arunec ghindă în brazdă, iar din această arătură avea să se ridice legendara Dumbravă Roşie.

«Nimic nu e nou sub soare, dragă Băncilă», îşi spuse Mitică, înainte de-a adormi.

Şi cînd te gîndeşti că nu cu mult prea multă vreme înainte, postul de radio Bucureşti, la emisiunile muzicale, transmitea neobosit: *«La Crimeea peste mare, / Măi, dorulé. / Trimit mîndrei sărutare»*, *«Agarici, Agarici / A plecat la vînătoare/ Să vîneze bolşevici»* şi *Lili Marlen* — nemţeşte şi-n versiune românească *«Undeva departe un soldat scria / Vorbe de iubire pentru draga sa»*.

Într-o bună zi, cei doi finlandezi, care veniseră în lagăr odată cu Mitică Băncilă. lipsiră la apelul de dimineață. Să sembete şi să fi adormit cine-ştie pe unde n-aveau cum, ceea ce nu-mpiedică paza lagărului să-i caute din baracă-n baracă şi-n fiecare ungher al lagărului. Fugiseră-n timpul nopții, fiindcă la apelul de seară spuseseră amîndoi *«Zdies»*.

Umblă după ei poteră mare cu cîini, care-amuşinară pînă la un pîrîiaş, de unde le pierdură urma.

Prizonierii fură duşi în camioane la spart piatră într-o carieră depărtată de lagăr. Munciră ca de obicei, deşi fuga finlandezilor nu era prevestitoare de bine, şi numai la piatră şi la tîrnăcop nu le era lor mintea.

La sfîrşitul apelului de seară, în fața prizonierilor apăru comandantul lagărului urmat de cei trei locotenenți care-l însoțeau oriunde era ceva de comunicat în germană, în finlandeză şi-n română. Mitică află că toți cei din baraca numărul 3, de unde fugiseră finlandezii, erau pedepsiți cu trei zile şi trei nopți de carceră, pentru că nu denunțaseră intenția acestora de-a fugi.

«Un pas înainte cei din baraca 3», li se spuse prizonierilor în trei limbi. Italienii, fără să fi-nțeles cuvintele, pricepură despre ce era vorba şi făcură şi ei un pas înainte.

Carcera era un fel de dulap în care nu se putea sta decît în picioare, avînd practicată într-un perete, la înălțimea potrivită, o gaură rotundă prin care cel pedepsit îşi putea face, ca vai de lume nevoile.

«Mitică, tată, ți-a fost dat să stai şi la coteț, fără să fi făptuit nimic, dar ce să-i faci, dacă asta-i legea lagărului ! Suntem oare toți socotiți complicii ălor doi finlandezi ? Da' de unde ! Ne bagă la coteț ca nu cumva să-i mai vină vreunuia gîndul să fugă, iar toți să fie cu ochii-n patru şi să se suspecteze unul pe altul. E foarte bine gîndit!».

Hrana la coteț era pîine cu apă ca-n toate carcerele din lume: sau măcar din lumea cunoscută de Mitică Băncilă.

După trei zile, cînd văzu iară soarele pe cer. cu toate că picioarele-i erau umflate şi țepene ca nişte butuci, răsuflă din

adîncul pieptului, îşi întinse mîinile îşi întinse tot corpul, ca omul după somn.

«Acum, tîmăcopul, piatra, lagărul mi se par o prăjitură, iar fiertura din te-miri-ce, ca o masă la „Capsa". Cum se-nvață omul cu orice şi cit de relative sunt toate ! Numai bietul finlandez care s-a spînzurat, numai el din 1939 pmă-n '43 nu s-a putut învăța. Pe ăsta-l ştiu eu ! Dar cîți or mai fi».

După cele trei zile de carceră, nemții din baraca numărul 3 se uitau ia finlandezi ca la nişte duşmani personali.

Tot timpul, Mitică Băncilă se-ntrebase dacă cei doi finlandezi aveau să fie prinşi ori nu. Judecînd retrospectiv lucrurile, Mitică ajunse la concluzia că cei doi finlandezi cunoşteau regiunea şi ştiau şi ruseşte, altfel nu s-ar fi-ncumetat să fugă. Sau fuseseră puşi să fugă...

De la o vreme, românii erau mereu adunați toți într-o baracă pentru a fi procitiți de nişte propagandişti vorbind româneşte, printre care şi-o cucoană voinică, tunsă scurt; propagandiştii voiau să-i convingă nu numai de binefacerile regimului sovietic dar şi de faptul că prizonierii români ar fi putut să lupte alături de armatele sovietice pentru a zdrobi «hidra hitleristă».

În acest scop urma să fie formate nişte divizii române pe teritoriul sovietic şi trimise la momentul oportun acolo unde ar fi fost nevoie de ele.

După aerul paznicilor şi-al întregului personal din lagăr. Mitică pricepu că ruşilor le mergea bine frontul. Prizonierii n-aveau cum să afle nimic. Le era permis să se-adreseze paznicilor numai pentru chestiuni privind munca ori pentru vreo reclamație-mpotriva cuiva sau a ceva. Mitică nu li se-adresase niciodată.

Într-o seară, toți românii din lagăr, în număr de cincizeci, fură convocați de comandant, care le explică prin intermediul locotenentului translator că frontul ajunsese la Iaşi, că, din surse demne de-ncrederc, aflaseră că România avea de gînd să-ntoarcă armele-mpotriva nemților, lucru pe care nu trebuia să-l spună nimănui. Scopul nu era doar informarea lor. Erau

din nou întrebați dacă, în calitatea lor de ofițeri români, voiau să se-nroleze în diviziile despre care le vorbiseră «tovarăşii propagandişti». Li se dădea timp de gîndire trei zile. Cei care n-aveau să se-nroleze-n aceste divizii aveau să rămînă în lagăre pînă după sfîrşitul războiului şi după încheierea păcii.

Mitică Băncilă întoarse ştirea şi sugestia primită pe toate fețele. «Dar dacă suntem puşi să luptăm împotriva armatei române ? Dacă nu trece toată armata de partea ruşilor ? Şi-apoi eu am depus un jurămînt, pe care nu-l pot călca. Nemții, pentru ce ne-au făcut în primul război şi pentru aroganța lor față de noi în cel de-al doilea, merită aruncați dincolo de Germania lor. Dar dacă suntem siliți să luptăm împotriva românilor ? Ce liniştit trăiam, vorba vine, pînă la „tovarăşii propagandişti". Aşteptam să treacă războiul şi să se facă schimbul de prizonieri. Singura mea durere era că ai mei nu ştiu de mine dacă mai sunt în viață sau nu. Iar acuma-s pus în fața unei alegeri. Şi-apoi eu nu-s convins că Antonescu nu vrea binele țării şi că n-a făcut alianță cu nemții numai pentru a ne feri de soarta Poloniei, de-o pildă. Oricine orice mi-ar spune nu mă poate convinge că Antonescu a vrut răul țării».

Vai de sufletul lui Mitică Băncilă cele trei zile cît li se dăduse ca timp ultim de gîndire.

Înfățişați din nou comandantului, dintre cei cincizeci de ofițeri români doar Mitică Băncilă şi-un colonel de artilerie, Petroşanu Valentin, refuzară să facă parte din diviziile de prizonieri români care-aveau să se-ntoarcă-n țară cu trupele sovietice. De-a doua zi, cei patruzeci şi opt de ofițeri români fură îmbarcați în nişte camioane eu destinație necunoscută şi pentru ei şi pentru cei care rămîneau în lagăr. Mitică Băncilă şi Colonelul Petroşanu îi rugară pe compatrioții lor să le anunțe familiile că ei doi se aflau în viață şi-aşteptau cu-ncredere sfîrşitul războiului.

Comandantul lagărului îi chemă pe cei doi colonei separat, spre-a sta mai amănunțit de vorbă cu ei.

«Ce părere aveți, domnule colonel, despre Uniunea Sovietică ?», îl întrebă comandantul pe Băncilă. «Nu mă simt

îndreptățit să am nici o părere despre-o țară-n care n-am trăit și pe care nici măcar n-am văzut-o în vremuri normale. Războiul falsifică orice imagine și-a oamenilor și-a țărilor». «Ați crezut cumva propaganda hitleristă, ce spune că la noi statul ne crește copiii care habar nu mai au de părinți, că totul este-n devălmășie, pînă și nevestele ?». «Domnule comandant, la vîrsta mea, fără să fiu un geniu, nu mai cred în nici un fel de propagandă». «De ce n-ați vrut să vă-nrolați în diviziile în care s-au înrolat camarazii dumneavoastră ?». «Fiindcă așa mi-a dictat conștiința. Nu-mi pot călca jurămîntul pe care l-am depus țării și Regelui meu !».

La aceste ultime cuvinte, comandantul se ridică în picioare și-i întinse mîna lui Mitică Băncilă.

Comandantul îi chema pe rînd pe coloneii Băncilă și Petroșanu și-i ținea la curent cu mersul frontului, de multe ori și fără translator, desfășurîndu-le o hartă și contînd pe rusa aproximativă pe care cei doi o-nvățaseră după ureche și care era modul curent de comunicare între naționalitățile din lagăr. Pe 25 august 1944 îi chemă să le spună ce se petrecuse-n România pe 23 august, întrebîndu-i dacă nu cumva se răzgîndiseră și voiau să se-alăture unei noi divizii romînești ce ar fi urmat să se formeze și s-o pornească spre România. În locul celor patruzeci și opt de ofițeri români, fură aduși nemți și unguri, căzuți prizonieri în România. Din conversațiile pe care le-aveau ofițerii unguri între ei, Mitică Băncilă-nțelegea doar două cuvinte, al căror sens îl învățase-n primul război: *«Büdös olah»*. Din conversațiile nemților înțelegea mult mai mult; și-n orice caz, că românii erau considerați niște curve: cînd le venise bine întorseseră armele-mpotriva Germaniei, care-avusese slăbiciunea de-a se alia cu-așa ceva.

Singurii cu care Băncilă și Petroșanu mai schimbau cîte o vorbă erau finlandezii; cu ei, românii n-avuseseră niciodată nimic de-mpărțit. De la bun-început, celor doi colonei, finlandezii li se păruseră oameni cu inimă largă, plini de bunăvoință față de toți și tratînd la fel pe oricine cu care le era dat să-mpărtășească aceeași soartă.

Băncilă şi Petroşanu, fără să fi avut din principiu mare simpatie nici pentru nemţi, nici pentru unguri, erau gata să stea de vorbă atît cît puteau cu oricine din lagăr; acesta făcuse din ei toţi prizonieri de război, care n-ar mai fi trebuit să ţină seama de ce naţionalitate era fiecare.

De altfel, doi dintre nou-veniţii-n lagăr, un neamţ, Hans Muller, pianist, şi-un ungur, preot calvin, Hajdu Sándor, dovediră a avea aceeaşi concepţie despre viaţa pe care-o duceau acum: concepţia finlandezilor şi-a celor doi colonei români.

Astfel, Băncilă şi Petroşanu avură ştiri de la martori ai situaţiei în care se afla frontul şi-şi dădură seama că semnele de pe harta colonelului Teleghin, comandantul lagărului, spuneau adevărul.

Cei doi colonei români se mirară că un pianist de talia lui Müller, la ale cărui două concerte din Bucureşti, de la Ateneu, fuseseră şi ei, era trimis pe front.

«N-am manifestat nici un entuziasm faţă de nazism, am refuzat să fac declaraţii *pro* şi, pînă la urmă, mi s-a făcut favoarea de-a fi trimis pe front în linia-ntîi şi nu în lagăr».

Băncilă şi Petroşanu auzeau pentru prima oară de-aceste lagăre, adevărate locuri ale morţii, după spusele lui Hans Muller.

«Într-o bună zi sper ca inventatorii şi executorii acestor orori să fie judecaţi şi condamnaţi. Iar poporul german va pleda de pe poziţiile inocenţei; va spune că n-a ştiut de existenţa acestor lagăre, în care totul se face curat şi igienic. Nişte farisei. Printre prizonierii germani de-aici sînt oameni nevinovaţi, care-au fost trimişi pe front ca vitele la abator, dar sînt şi cîţiva S.S.-işti, care şi-ar da şi viaţa pentru Führerul, nişte idioţi fanatici şi fanatizaţi».

Preotul Hajdu Sándor, din Oradea de felul său, vorbea cursiv româneşte. Era foarte-ntristat de ceea ce făcuseră trupele ungureşti în Transilvania cedată prin Diktat. Omorîseră şi prunci. Fiindcă vorbise undeva-ntre prieteni despre-aceste fărădelegi, fiind denunţat de-un martor al acelei convorbiri,

preotul Hajdu fusese trimis pe front în linia-ntîi, simplu combatant.

Hans Müller şi preotul Hajdu nu se-socoteau îndreptăţiţi să urască ori să disprețuiască pe nimeni, fiindcă nu se considerau perfecţi şi nici neamul din care se trăgea fiecare nu era fără pată şi fără prihană. Pe toţi cei care-i înconjurau îi socoteau nişte egali, părtaşii aceleiaşi soarte: lagărul.

«Noi, ungurii, sîntem un popor inteligent, muncitor şi tenace. Păcat că nu cunoaştem măsura», spunea preotul, cu părere de rău, mai mult pentru sine. «Cît despre măsură...», dăduse şi Muller din mînă a pagubă.

Colonelul Teleghin le anunța celor doi prizonieri români cum mergea frontul. Cît de remarcbil se purta armata română alături de cea sovietică. În sfîrşit, sosi marele an 1945, cînd Germania capitulă fără condiţii, cînd Hitler, într-un acces de bun-simţ, îşi luă viața în buncărul care, altminteri, nu l-ar li scutit de soarta meritată.

Prizonierii aşteptau încheierea păcii şi-ntoarcerea acasă. Nu trebuia ca tocmai acum să-şi piardă răbdarea şi să se poticnească la ultimii paşi.

Mitică uită de-avitaminoza care-1 făcea să vadă din ce în ce mai slab. Vedea destul pentru muncile pe care le-ndeplinea. într-o zi îşi dădu seama cît îi slăbise vederea cînd cu ochelarii lui de presbit nu mai reuşi să bage aţă-n ac, iar literele dintr-un ziar pe care-1 citea un paznic i se părură de cenuşă prelinsă pe hîrtie şi adunată-ntr-un fel de ghem de nedescurcat.

În altă zi, cînd la spart piatră îşi dădu cu tîrnăcopul în picior, ceru voie paznicului din sectorul lui să-i îngăduie să nu mai lucreze pînă la-ntoarcerea în lagăr. «De ce ?»,întrebă soldatul. Cu puţina rusă pe care-o deprinsese, colonelul Băncilă îi explică ce i se-ntîmpla cu vederea. «Şi ce, ai orbit chiar azi, aci pt loc ? Ia du-te şi vezi-ţi de treabă şi lasă-mă cu de-alde astea. Dacă zici că nu vezi, să-i spui tovarăşului

comandant cînd ne-ntoarcem, nu mie», şi-l împinse pe Băncilă cu patul armei spre locul lui de muncă. Finlandezii din jur, cărora Băncilă le explică şi ruseşte şi nemţeşte care-i era situaţia, îl ajutară pînă-n momentul cînd interveni «ceasovoiul», cu glas răstit: «Lăsaţi pe fiecare să-şi facă norma că altfel carcera vă paşte !».

De la capitularea Germaniei si — în urma celor două bombe atomice date de americani în două oraşe nipone — şi a Japoniei, Mitică Băncilă parcă nu mai avea stare. Dacă războiul se terminase, ei de ce mai erau prizonieri ? Cînd îi chemase colonelul Teleghin pe toţi românii din lagăr spusese că cei care nu vor lupta alături de armatele sovietice pînă la nimicirea nazismului n-aveau să plece din lagăr înainte ca pacea să fie semnată. însemna că pacea nu se-ncheiase. Mitică şi-l aminti pe finlandez şi n-ar fi putut spune de ce astăzi îl înţelegea mai bine decît oricînd. Ca să nu mai vrei să trăieşti, ca să nu te mai gîndeşti la durerea lăsată-n urma ta, desigur dac-avea cine să te plîngă, era destul ca un resort din suflet să nu mai funcţioneze; unul şi cel mai important, de pe urma căruia atîta lume continua să trăiască-n orice condiţii: speranţa. Fiecare lovitură de tîrnăcop în piatră îi făcea lui Mitică şi mai dureroasă amintirea finlandezului. Obişnuit în cei doi ani de lagăr să dea cu tîrnăcopul, acuma parcă-şi izbea în inimă şi-n creier. De cînd îl cunoscuse, finlandezul părea dus de pe lume. O vreme fusese urmărit şi-n somn şi-aievea de imaginea lui. În ultimele luni se mai luase cu speranţa întoarcerii acasă. în doi ani de lagăr nu reclamase, nu pîrîse, nu ceruse. Fusese fiinţa cea mai cenuşie, în care nici nu s-ar fi bănuit că exista o personalitate. Mitică Băncilă dădea cu tîrnăcopul la voia-ntîmplării, vederea, şi-aşa slăbită, fiindu-i împăienjenită de lacrimile care cădeau pe tîrnăcop şi-n piatră. Seara ceru să iasă la raportul comandantului.

Soldatul, acelaşi care-l păzise la muncă pe Mitică şi pe cei din aceeaşi parcelă de lucru, îl conduse la comandant, luă poziţia de drepţi: «Să trăiţi, tovarăşe comandant, v-am adus pe unul care se preface că nu vede. Astăzi mi-a cerut să-i dau voie

să nu mai lucreze, dar cînd l-am trimis înapoi la muncă a putut. Cred că se preface !». «Bine, soldat, stînga-mprejur !».

Comandantul îi făcu semn lui Băncilă să se-aşeze. Acesta-i spuse cum se pricepu că vedea din ce în ce mai prost.

«Am înțeles. Vine-acum cineva şi te duce la infirmerie».

O femeie cu halat alb peste uniforma militară îl conduse la medicul lagărului. Acesta-l aşeză pe-un scaun, îi privi mîinile, fața, îl puse să se dezbrace», să se descalțe, să se-mbrace la loc. Îl aşeză din nou pe scaun şi i se uită în ochi cu un aparat mic în care pîlpîia o luminiță. Acest examen i se făcuse lui Mitică şi la intrarea şi la ieşire de la Şcoala de Război.

«Ai o avitaminoză gravă; trebuie să fii internat într-un spital, fiindcă eu aici n-am cum să te tratez. Ai înțeles ?». «Am înțeles». «Mîine te duc chiar eu la spital». «Vă mulțumesc, domnule doctor».

La plecarea din infirmerie Băncilă o rugă pe soră să-l ducă pînă la biroul comandantului. La-nceput, sora se codi, apoi acceptă.

«Tovarăşe Comandant, prizonierul mi-a cerut insistent să-l aduc la dumneavoastră», se spălă ea pe mîini. «Ia loc, polcovnic Băncilă». *«Am* veinit să vă mulțumesc, fiindcă m-ați crezut că nu văd cum trebuie şi m-ați trimis la doctor. Mîine mă internează-ntr-un spital. Am venit să vă mulțumesc pentru tot ce-ați făcut pentru mine şi pentru felul cum v-ați purtat cu toți prizonierii. Mizeria este mizerie şi-am înțeles-o, dar nu v-ați bătut joc de noi. Să vă dea Dumnezeu sănătate !». Băncilă îşi -bătu călcîiele, cu toată durerea din laba dreaptă în care dăduse cu tîrnăcopul, şi salută milităreşte. Colonelul Teleghin se ridică în picioare, îl salută la fel, apoi îi întinse mîna.

A doua zi, cu toate lucrurile strînse-ntr-o traistă agățată de-un umăr, Mitică Băncilă fu dus de medicul lagărului, într-o maşină de front, în oraşul Krasnoiarsk şi internat într-un salon — cu patruzeci de paturi în care se aflau cam douăzeci şi ceva de bolnavi, prizonieri cu toții — la ultimul etaj, al treilea, cu ferestrele zăbrelite, cu pază înarmată la uşă, precum şi la culoarul care ducea spre scări.

Lui Băncilă îi păruse rău că prima oară cînd putea să vadă prin fereastra maşinii drumul dintre lagăr şi Krasnoiarsk el nu distinsese decît nişte pete de culoare. Se uită printr-o fereastră zăbrelită a salonului şi văzu calcanul unui alt pavilion al spitalului. Totul îi apărea ca din spatele unei perdele de fum sau de nori care s-ar fi lăsat pe pămînt.

Printre cei douăzeci şi patru, cu el douăzeci şi cinci de bolnavi, erau şi doi soldaţi români, infanterişti.

«Măi, băieţi, cum de n-aţi plecat cu divizia-n ţară să-i fugăriţi pe nemţi ?».

«Să se mai ducă şi alţii, dom' colonel, să fugărească pe cine-or vrea, că nouă, din '41 pînă-n '44, cînd am căzut „prizioneri", ne-o fi ajuns de război. Cum o fi-n lagăr, da' mai rău ca pe front nu e. De-o vrea bunul Dumnezeu s-ajungem acasă, om ajunge; de ne-o fi să ne putrezească oasele, pe-acilea ne-or putrezi. Da' dumneavoastră de ce nu v-aţi dus cu divizia? că-ntîi în lagăre a-nceput cu ofiţerii, ca pe urmă ei să ne lămurească pe noi. Am ascultat, nu vă supăraţi, destul de ofiţeri pînă ne-au luat „prizioneri". Da' dumneavoastră cum de nu v-aţi dus ?». «M-am săturat şi eu de război. Eu l-am făcut şi pe ăl din '16, din prima zi pînă-n '18, cînd mi-a intrat un glonţ în plămîn».

Mitică Băncilă socoti că le dăduse o explicaţie plauzibilă şi parţial valabilă chiar pentru sine, deşi ocolea esenţialul cauzei care-1 ţinea încă-n Rusia; cîtă vreme — nimeni nu ştia. Afară de cei trei români, în salon erau finlandezi, nemţi şi-un italian. Ca şi-n lagăr. Numai că aici mîncarea era mai consistentă şi mai variată. în unele zile, în terci pluteau şi nişte fărîme de slănină. Şi li se dădeau tot felul de buline ce trebuiau înghiţite-n faţa Marusiei, sora salonului 3: 3, ca baraca din lagărul lui Mitică.

Trei dintre nemţi aveau amîndouă picioarele-n ghips. Se prăbuşise un mal peste ei. Nemţii ceilalţi erau cît se poate de-atenţi şi de prevenitori cu-aceşti compatrioţi ai lor care cu mare greutate se puteau da jos din pat şi umbla în cîrje.

Mitică dacă-1 auzea pe unul dintre ei şoptind ceva, cînd

toată lumea din salon dormea, se dădea numaidecît jos din pat şi se ducea lîngă bolnav să-l întrebe cu ce-l putea ajuta.

Pentru prima oară de cînd îi cunoştea, Mitică nu simţi nici ostilitate, nici dispreţ din partea nemţilor pentru ceilalţi tovarăşi de suferinţă. La sfrşitul săptămînii, Marusia îi ducea la duş pe toţi cîţi se ţineau pe picioare. Cînd se dezbrăcau, ea se uita la ei fără pic de jenă, ceea ce-i făcu şi pe cei mai pudici să nu se mai ruşineze de privirile Marusiei pentru care ei nu erau bărbaţi ci nişte obiecte a căror răspundere-o avea.

Nemţii care se ţineau pe picioare se oferiseră ei să-i spele pe cei cu ghipsurile, dar Marusia-i refuzase: *«Niet, niet,* eu răspund de ei, nu voi». Marusia, afară de doctor şi de şefa spitalului — care nu era doctoriţă — nu vorbea nimănui cu dumneavoastră. La cei douăzeci şi doi de ani ai ei se simţea-ndreptăţită să tutuiască pe toată lumea. Cu cine să vorbească cu «dumneavoastră», cu nişte prizonieri ? Ce-o privea pe ea care ce fusese şi ce hram purtase. Acum erau prizonieri şi gata. Şi vorbea Marusia de cînd intra şi pînă cînd pleca din salon. Băncilă pricepea din cînd în cînd cîte-un cuvînt. Din cîte putea să-şi de seama cu privirile lui-împăienjenite, Marusia pusese ochii pe-un finlandez înalt, cu trăsături frumoase şi de mare distincţie. La orele cînd era de presupus că toată lumea din salon dormea, Marusia intra tiptil şi-i aducea finlandezului ceva de mîncare, probabil vreo bucăţică de carne, o bomboană ori un pic de zahăr. Îi mişca nitel perna, finlandezul se trezea, ea-i vîra-n gură bunătăţile aduse şi-i punea degetul arătător peste buze, apoi şi-l ducea la gură şi-l săruta.

Mitică Băncilă era cu-atît mai emoţionat de scenă cu cît n-ar fi putut s-o bănuiască de-atîta gingăşie pe Marusia, o fată zdravănă, cu mîinile roşii de muncă şi cu-o mutră de purcel cu nasul cîrn, o fiinţă cît se putea de prozaică şi de terestră.

«Vezi, Mitică, ce puţin ştim despre oameni ? Cînd l-ai văzut la-nceput pe Teleghin, chel, cu-o faţă plată pe care se etala un nas ca un cartof, şi cînd i-ai auzit vocea tăioasă, ai fi bănuit că e şi-n el un suflet ? Iar de Marusia, cu glasul ei dogit, ca după o sută de ţigări pe zi — şi de mahorcă, nu de tutun ca

lumea — te-ai fi aşteptat la aşa ceva ?».

Apoi îi veneau gînduri legate de familie, de prieteni şi, ca ultimă resursă împotriva amărăciunii şi-a platitudinii, îşi retrăia amintirile faimoase, dintre care nu lipseau genele şi ochii umbroşi ai domnişoarei Alice Romaşcanu din primul război, călătoriile-n străinătate, clipa cînd îşi văzuse prima oară fata. Ce-or mai fi făcînd toţi cei la care se gîndea ? Ce bine i-ar fi prins carnetul din port-hart şi stiloul sau chiar un creion cu care să-şi noteze gîndurile de cînd căzuse prizonier şi pînă-n ziua prezentă. în lagăr n-aveai voie să scrii şi nici n-aveai cu ce. Afară de cîte o autobiografie pe care periodic o dădeai, sub supraveghere, nu mai scrisese nimic de cînd căzuse prizonier. Îl întrebă într-o zi pe doctor dacă n-ar putea să scrie şi el acasă cîteva rînduri pe o carte poştală pe care îndrăznea să i-o ceară. Doctorul îi spuse că aşa ceva n-avea voie să facă fără aprobarea directoarei lui. Doctorul, gruzin, transmise directoarei rugămintea prizonierului. Ea-l întrebă ce era prizonierul. «Colonel român, cu-o avitaminoză gravă».

«Burjui», zise mai întîi directoarea, apoi *«niet»*.

Cu multă părere de rău, doctorul îi comunică lui Băncilă insuccesul la directoare.

Ceea ce nu-i spusese pacientului era ceva mult mai important: în fiecare zi, la venire şi la plecare, tot personalul era controlat începînd cu mapele, cu trusele, cu hainele şi terminînd cu perchiziţia corporală. Acest regim îl instaurase noua directoare. Nefiind medic, pentru ea problemele de disciplină erau mult mai importante decît cele medicale. Mitică Băncilă se-nşelase crezînd într-o anumită independenţă a personalului medical. O speranţă şi-o posibilitate pe care trebuia să le şteargă din repertoriul şi-aşa sărac al speranţelor lui.

Cu vederea îi mergea mai bine. Distingea culorile şi conturul obiectelor. Putea spune că-şi vedea a doua oară tovarăşii de salon. Pe Marusia, pe doctor. La cîteva zile era dus la oftalmologul spitalului, la etajul întîi, condus de Marusia şi de-un soldat cu puşcă. Pe lîngă examenul cu luminiţa-n ochi

era pus să spună, de la o distanță fixă, ce vedea pe niște mici pancarte fixate pe-un perete al cabinetului.

Deşi viața-n spital era de-a dreptul o boierie față de cea din lagăr, Mitică Băncilă spunea ce vedea pe tabele. Nu-ncerca să trişeze cum nu trişase niciodată. Mulțumea doctorului şi-şi manifesta bucuria la fiecare rînd nou de obiecte pe care-l distingea. Erau şi tabele cu litere. Doctorul nu-l punea să le citească ştiind că Băncilă era român şi că n-ar fi avut cum să ştie literele alfabetului rusesc. Mitică recunoştea unele litere prin asemănarea cu alfabetul chirilic, pe care-l învățase în liceu.

În fiecare după-amiază, bolnavilor li se-ngăduia o plimbare pe-o singură alee-a pavilionului lor, sub paza unui ostaş înarmat. Nu-ntîlniseră niciodată țipenie de om pe alee. Cum li se dăduse ordin să se plimbe doi cîte doi, pe lîngă Băncilă păşeau cu schimbul, în cîte o zi fiecare, românii lui. Unul dintre infanterişti fusese internat pentru nişte mari dureri de splină. Soldatul Ion C. Ion provenea dintr-o regiune cu bălți, pe unde bîntuiau frigurile. Viața de front şi de lagăr făcuse să i se mărască şi să i se întărească splina. Fusese adus în comă. Se putea socoti înviat din morți. Îi scoseseră splina care nu mai era bună de nimic. Se simțea binişor.

«Dom' colonel, mi-e mult mai bine de cînd mi-au scos splina, da' parcă mă simț nu ştiu cum să ştiu că s-a scos ceva din trupul meu, şi cînd mai văd şi tăietura asta-n chiept nu ştiu cum îmi vine. Am mai fost în spital, la ai noştri, -n '42. Mintrase două şchije-n piciorul drept. Atunci mi-a scos ceva străin, da' acuş a scos ceva din mine».

Pe urmă, Ion C. Ion tăcea. Şi deodată-l apuca iar cheful de vorbă.

«Dom' colonel, ne-om mai vedea noi vreodată acasă ? Şi dacă ne-om vedea, om face ca la ruşi ? Că dupe cîte-am înțeles eu cică ei au cîştigat războiul; s-or face şi la noi colhozuri, sau ne-o da numai pămîntul moşierilor ?».

«Ioane, ce să-ți spun eu ? Se poate şi să ne vedem acasă şi să nu ne vedem. Se poate să li se ia pămîntul moşierilor, asta

cred, se poate să se facă şi la noi colhozuri, se poate şi să nu se facă. Ce-ţi pot spune eu din cîte-am văzut şi-am trăit, pe lumea asta se poate orice, se poate ce nici cu gîndul nu gîndeşti».

«Dom' colonel, războiul s-a terminat. Nouă de ce nu ne dă drumu-acasă ?».

«Ioane, mie, comandantul lagărului nostru mi-a spus că cine nu se duce cu divizia de voluntari, aici rămîne pînă s-o semna tratatul de pace. Eu cred că nu s-a semnat».

«Da' ce dracu', că n-o fi un cap de ţară să se iscălească acolo pe-un petec de hîrtie !».

Colonelul Băncilă, care ştia cum se încheiase pacea după războiul celălalt, nu-şi făcea iluzii că acum avea să se-ncheie cu una-cu două.

Fiecare-nvingător voia să pună mîna pe bucăţica a mai grasă. Ceea ce-i explica şi lui Ion C. Ion, ca să nu-şi facă închipuiri.

Celălalt soldat, Grigore Vasilache, scăpase şi el cu viaţă ca prin minune. Cînd îl aduseseră-n spital avea şi peritonită şi băşica fierii plină de pietre şi de puroi.

«Tare mi-e năcaz, dom' colonel, că nu pot să-i fac şi eu o cinste doctorului ăsta de m-a scăpat cu zile. Să fi fost eu acas' îi aduceam dimigeană cu ţuică de prune, bătrînă şi galbină ca untu-de-lemn, un curcan, un purcel, ceva. Acum *„Spasivo !* şi gata».

«Ce să-i faci, Grigore ? Ei văd c-afară de nişte zdrenţe şi dc sufletul din noi nu mai avem nimic. Ce s-aştepte de la noi decît *„Spasivo"* şi să ne rugăm lui Dumnezeu de sănătatea lor?».

«Dom' colonel, pîn-a ajunge-n lagăr, am trecut şi prin oraşe şi prin sate. La oraş, în mai toate casele-n care-am intrat, era cîte o poză-a lu' Stalin. În sate,-n toate casele erau icoane pe păretele de la răsărit. Ce să-nsemne asta ?»,

« Că la ţară a mai rămas credinţă-n Dumnezeu. Ţăranul e la voia ploii şi-a secetei, a grindinii pe care le crede venite de la Dumnezeu».

«Noi, ţăranii, la-nceput, în lagăr ne-nchinam şi-nainte şi

la sfîrşitul mesei. Atîta şi-au bătut joc paznicii de noi, că ne-am lăsat păgubaşi».

Şi Grigore Vasilache tăcea. Se vedea însă că ceva-i stătea pe suflet, dar nu-i venea la-ndemînă să-şi afle cuvintele. Într-o zi îşi luă inima-n dinţi.

«Dom' colonel, dumneavoastră sînteţi om cu carte. Vreau să vă cer şi eu o părere. În '41, cînd am plecat în război, am lăsat nevasta cu trei copii. În '42, fiindcă fusesem rănit, mi s-a dat o permisie, c-aveam un colonel pîinea lu' Dumnezeu. Mă duc eu bucuros acasă cu basma pentru muiere şi cu bomboane pentru copii şi-o găsesc pe muiere cu burta la gură, să iertaţi. Mi s-a făcut negru-naintea ochilor. Da' n-am înjurat-o, n-am bătut-o. Rămăsese grea cu jandarul din sat. Dacă scap cu zile de-aici şi-ajung acasă, ce să fac ? Dumneavoastră sînteţi om cu carte».

«Grigore, dacă n-ai avea trei copii cu ea, ai lăsa-o şi ducă-se la jandarm».

«Ce să se ducă, dom' colonel, că e şi ăla-nsurat şi cu trei copii».

«Să-i laşi fără mamă şi pe copiii mai mari şi să-i creşti singur sau cu mamă vitregă nu-i treabă chibzuită. Mai bine creşte şi-al patrulea copil ca şi cînd ar fi al dumitale, închide ochii, poartă-te frumos cu nevasta, ca să se simtă ea vinovată de ce-a făcut. Dac-o baţi şi-i vorbeşti în duşmănie, atunci o să zică „bine-am făcut !" Iartă şi-mpacă-te. Nu vezi că războiul ăsta a-ntors lumea pe dos, a sucit minţile ?».

«Pe lîngă drama generală, oamenii mai au şi drame care-i privesc pe fiecare-n parte. Eu sunt sigur că Sanda nu m-a-nşelat niciodată, cu toate că nu cred că m-a iubit. Femeia care iubeşte altfel se poartă, nu ca oaia dusă la tăiere. Cine m-a iubit pe mine a fost Cornelia Diaconu şi cred că şi cu domnişoara Alice Romaşcanu s-ar fi putut înfiripa ceva dacă n-aş fi fost însurat şi cu copil; şi, chiar şi-aşa, dac-aş fi fost mai îndrăzneţ.

Cornelia mă iubea cu patimă, deşi era măritată şi cu doi copii. Singura piedică-n calea unei fericiri depline era bărbatu-său, pe care nu l-am cunoscut niciodată. O măritaseră părinţii. Dar pe Sanda cine-a măritat-o ? Ce importanţă mai are-acum, cînd aproape că mi-am pierdut vederea şi cînd în viaţă mă ţine doar gîndul c-am să mai pun piciorul pe pămîntul ţării ! Şi cîţi n-or fi-n situaţia mea ? Cîtor oameni nu le-a-ntors războiul viaţa pe dos, ba le-a schimbat şi mentalitatea despre viaţă. Unii au fost puşi în situaţia-n care să-şi dea seama pînă unde poate-ndura omul».

Mitică Băncilă învăţase din Şcoala Militară că ofiţerul nu trebuie să care pachete, fiindcă nu era elegant, ba chiar degradant pentru haina militară. Orice cumpărătură îi era expediată acasă cu un vînzător sau cu un comisionar.

Lui Mitică, fără să fi fost vreodată risipitor, îi plăcuse să trăiască la largul lui şi-n confort. Cînd stătuse-n case cu lemne duduiau toată iarna sobele, iar de cînd se mutase-n bloc frigeau caloriferele. Şi-ar fi închipuit vreodată că avea să stea într-o baracă la «sub zero grade», că avea să aibă mîinile şi tălpile pline de bătături mai groase decît tovalul şi că bătăturile astea să fie o mană cerească, iar la ele să fi ajuns după luni de suferinţă ? Şi încă el avusese parte de-un comandant de lagăr omenos şi făcuse doar trei zile de carceră. Auzise de lagăre din primul şi dintr-al doilea război, unde prizonierii umblau cu lanţuri la picioare.

Mitică rugă pe cei doi ostaşi români să-nveţe pe dinafară adresa lui din Bucureşti, pe-a socrilor şi pe-a colonelului Petroşanu Valentin; de le era dat soldaţilor s-ajungă-n ţară înaintea celor doi ofiţeri să le-anunţe familiile că se aflau în viaţă şi-n ce loc. Ion C. Ion şi Grigore Vasilache, declaraţi inapţi de muncă, trecură pe la directoarea spitalului, cum era obiceiul la externare, îi spuseră că ruşii erau *«dobrîie liudi»,* îi mulţumiră pentru felul cum fuseseră-ngrijiţi în spital şi-i sărutară mîna. Dat fiind referatul directoarei, amîndoi fură imediat repatriaţi. Drumul lor de la Krasnoiarsk pînă la Bucureşti dură o lună. Nu mai credeau c-aveau s-ajungă-n

țară. în Bucureşti, prima grijă le fu să caute strada Sfinților şi strada Armenească, unde locuiau familiile celor doi colonei dintre care ei numai pe unul îl ştiau. Foştii camarazi de lagăr ai coloneilor Băncilă şi Petroşanu cînd ajunseseră-n țară cu divizia de voluntari anunțaseră familiile că-i lăsaseră bine-sănătoşi, dar de-atunci trecuseră aproape doi ani.

Familiile trimiteau săptămînă de săptămînă scrisori pe care cei doi prizonieri nu le primeau.

Sanda Băncilă şi doamna Petroşanu îi puseră pe cei doi infanterişti la masă ca pe nişte oaspeți de cinste şi cu ochii-n lacrimi nu ştiau cum să le mulțumească şi ce să-i mai întrebe.

Sosi şi ziua cînd Mitică Băncilă, cu diagnosticul «avitaminoză ameliorată» şi cu cîteva tuburi de pastile-n buzunar fu trimis înapoi în lagăr.

Îşi luă rămas-bun de la doctorul de salon, de la oculist, de la Marusia şi-n chip de politețe ceru să fie dus şi la directoarea spitalului, căreia-i mulțumi pentru-ngrijirea primită şi-i sărută mîna înclinîndu-se adînc.

«Mergeți sănătos !», îi spuse ea, luîndu-i bine seama cu-o privire indescifrabilă pentru Mitică Băncilă. În lagăr se-ntoarse cu-o furgonetă care avea ferestre doar la cabina şoferului. În spate, unde stătea Băncilă printre nişte lădițe pe care nu scria nimic, era întuneric deplin.

«Cînd aş fi putut să văd, la venire, aveam o ceață pe ochi, că nici nu ştiu pe unde-am trecut; acum, cînd aş vedea iară, nu pot. În viață nu le ai pe toate deodată».

Ajunse-n lagăr la masa de seară şi, cum se şi aştepta, nu era-n porție. Petroşanu, Muller şi Hajdu îi dădură din porția lor ca să nu-l lase flămînd pîn-a doua zi. Află numaidecît că aveau un nou comandant, un colonel Cerbacev. înainte de-a părăsi lagărul, colonelul Teleghin îl chemase pe Valentin Petroşanu şi-i spusese-n şoaptă să bage bine de seamă ce şi cum vorbeşte, dîndu-i de-nțeles că printre prizonieri se aflau şi iscoade. Îl rugase pe colonelul Petroşanu să-i transmită salutări camaradului Băncilă.

Noului comandant, înalt, masiv, cu-o față stacojie şi cu

nişte ochi mici, îngropaţi în grăsime, nu-i păsa de lagăr,- iar de prizonieri nici atît. Dacă se face norma, totul era perfect, iar paznicii erau stăpîni. Făceau ce-i tăia capul, fiindcă noul comandant nu primea pe nimeni dintre prizonieri să se plîngă de ceva.

Mitică, întîlnindu-se faţă-n faţă cu soldatul care-i vîrîse patul armei în coaste, îl salută, însă acesta nu-i răspunse. Considerase o ofensă personală faptul că ofiţerul român fusese crezut că era bolnav şi chiar internat în spital. Norocul era că acum zisul paznic fusese numit la un lot de nemţi. Românii, italienii şi nişte unguri aveau paznic un calmuc. Ştia ruseşte cam cît ştiau şi prizonierii. Stătea tot timpul cu privirea pierdută-n zare, de unde parcă aştepta să se ivească cineva sau ceva şi nu scotea un cuvînt. Dimineaţa, prin gesturi, le delimita norma de muncă şi-apoi se-aşeza la un loc şi nu-i mai păsa de ei. Văzuse din prima zi că avea de-a face cu oameni conştiincioşi. Chiar dacă înainte de ora prînzului, deci a pauzei reglementare, se rezemau în tîrnăcop, în lopată sau de-un copac pe care urmau să-l doboare, el nu venea să-i înghiontească. Prizonierii îl salutau dimineaţa *«Zdrastvuite!»*, el le făcea un semn din cap şi din mîna stîngă, de parc-ar fi vrut să le spună «lăsaţi-vă de de-alde astea».

Înainte de-a-l cunoaşte pe calmuc. Mitică Băncilă nu-ntîlnise niciodată un om care să poată sta atîta vreme nemişcat şi să nu scoată o vorbă. Afară de comandantul lagărului, nimeni nu-i ştia numele. Paznicii i se adresau spunîndu-i *«Calmîc»*. Dacă-i cereau să facă ceva, executa fără nici un cuvînt. Singura vorbă pe care-o rostea zilnic, cînd se făcea apelul paznicilor, era *«Zdies»*. Bănuia că-n sufletul şi-n viaţa acestui asiatic se petrecuseră şi se petreceau cine-ştie-ce drame; cine ştie-ce doruri şi dureri ascundeau privirea lui impersonală şi chipul nemişcat. Cine-ştie prin ce trecuse înainte de-a veni în lagărul lor de ofiţeri.

De fapt, calmucul era primul asiatic pe care-l cunoştea Băncilă. Se gîndea că mintea acestui om ori era de-o infinită bogăţie — ceea ce-i îngăduia să se dispenseze de cel mai vag

schimb de păreri cu alții — ori era vidă.

Tot studiindu-l pe calmuc întocmai ca pe-o ființă ciudată, Mitică mai uita dorul de țară.

În februarie 1947, Mitică află printr-un finlandez căruia-i şoptise un paznic mai limbut că se-ncheiase pacea cu-o seamă de țări, semnîndu-se tratatele cu Finlanda, cu Italia, cu Ungaria şi cu România. Se mai încheiaseră poate şi altele, dar finlandezul le reținuse pe cele care priveau prizonierii din lagărul lor.

Băncilă nu ştia ce era mai bine să facă: să le spună prietenilor săi Petroşanu, Müller, Hajdu, Morandi şi Veluda sau să nu le spună. Această veste avea să le dea curaj de viață sau, dimpotrivă, avea să-i facă să nu mai aibă stare cu fiecare nouă zi de lagăr?

De l-ar fi-ntrebat cineva dacă prefera să afle-această veste ori să n-o afle, mai degrabă ar fi vrut să n-o fi aflat, fiindcă de-atunci încolo fiecare zi petrecută-n lagăr avea să-i macine nădejdea de-a-şi mai vedea țara. De aceea fu bucuros cînd Petroşanu, Miiller, Hajdu, Morandi şi Veluda aflară marea veste fiecare pe contul său, fie de la finlandezul care-i spusese şi lui, fie de la cine-ştie-cine.

Trecură lunile; fiecare prizonier număra şi clipele care despărțeau tratatul de pace privitor la țara lui de şederea mai departe în lagăr.

Mitică-ncepu să se-ndoiască de eficiența articolelor din tratat privitoare la prizonierii de război.

Pe 14 octombrie, după apelul de scară, Băncilă şi Petroşanu fură convocați la comandant.

«V-am chemat să vă spun că astă seară porniți spre țara voastră. Să-i mulțumiți colonelului Teleghin că el vă scoate. Din partea mea, puteați să stați în lagăr pînă la moarte, ca să vă-nvățați minte să mai faceți război cu Uniunea Sovietică. Nu spuneți nimănui că sînteți repatriați, că nu vreau să am balamuc în lagăr. Fuga-marş în baracă şi-adunați-vă zdrențele».

Cei doi colonei români luară poziție de drepți şi salutară

milităreşte zicînd «Să trăiţi, domnule comandant !». Acesta, din spatele biroului, le făcu plictisit un semn cu mîna să plece.

Băncilă şi Petroşanu îşi adunară fiecare lucrurile într-o boccea şi abia-şi luară ziua-bună de la Hajdu, de la Müller, de la Morandi şi de la Veluda, rugîndu-i să nu spună nimănui cele aflate de la ei că şi fură-mbarcaţi în furgoneta care-1 adusese pe Mitică de la Krasnoiarsk. În spate, unde nu era pic de lumină; şi tot printre lădiţe.

La Krasnoiarsk, din dubă fură-mbarcaţi într-un vagon de marfă. Veni apoi o femeie-mbrăcată-n uniformă militară, le dădu cîte un pachet cu hrană rece şi le-arătă şi unde să-şi facă nevoile, într-un colţ al vagonului în care se-afla o gaură rotundă. Pe jos erau paie ca şi la venirea-n lagăr.

Într-o gară li se-aduse o fiertură caldă; şi patru prizonieri, nemţi, îmbrăcaţi mult mai bine decît coloneii români care purtau hainele din '43, de cînd căzuseră prizonieri, şi-n care munciseră patru ani. Nemţii spuseră *«guten Tag»,* românii le răspunseră *«guten Tag»,* iar ei fiind mai vechi în vagon îi întrebară pe nou-sosiţi din ce lagăr veneau şi unde mergeau. Nemţii, după un scurt *«guten Tag»,* iar ei fiind mai vechi în vagon îi întrebară pe nou-sosiţi din ce lagăr veneau şi unde mergeau. Nemţii, după un scurt conciliabul, puseră pe unul dintre ei să-ntrebe: «Dumneavoastră cine sunteţi, de unde veniţi şi unde *vă duc ?»*.

«Noi suntem ofiţeri români. Am căzut prizonieri în 1943. Venim dintr-un lagăr de pe lîngă Krasnoiarsk şi sperăm să ne *ducă-n* ţară, cel puţin aşa ni s-a spus», răspunse colonelul Petroşanu, fără să ţină nici un conciliabul cu Mitică.

Cuvintele parcă le mai dădură curaj nemţilor. în sfîrşit, după ce se mai priviră o dată între ei, unul se hotărî să explice: «Noi suntem ofiţeri germani; ne-am predat la ruşi la prima ocazie care s-a prezentat. Sîntem anti-hitlerişti. venim dintr-un lagăr de lîngă Irkutsk şi ni s-a spus că vom ajunge-n Germania».

Unul era din Essen, unul - din Bochum, doi — din Dresda. Toţi, ca prizonieri, lucraseră la oraş, în fabrici, fiecare

ştiind cîte o meserie.

Mitică Băncilă îi întrebă dacă ştiau ceva despre tratatul de pace cu Germania. Nu ştiau, dar credeau că nu se-ncheiase. Deşi anti-hitlerişti şi intraţi de bună-voie-n lagăr, fiind nemţi, fuseseră priviţi cu suspiciune de paznici.

Românii le povestiră tot ce aflaseră ei despre Germania: lagărele de concentrare unde se petreceau acte mai mult decît barbare, bombardamentele englezilor şi-ale americanilor care se pare că nu mai lăsaseră piatră peste piatră. Nemţii nu-i priveau cu suspiciune pe cei doi ofiţeri români, deşi România-antorsese armele-mpotriva nemţilor: pricepuseră că nu-mpotriva *nemţilor* ca naţie, ci-mpotriva maşinii de război germane, declanşată de-un nebun care băgase groaza-n lume şi mai ales în propriul popor; făcînd oamenii să se ferească unii de alţii, să vadă peste tot agenţi ai Gestapoului, tăind astfel orice punte de comunicare-ntre ei, transformînd un neam muncitor şi la locul lui într-o uriaşă adunătură de nevropaţi. *Deutschland über alles*, o utopie primejdioasă, al cărei număr de victime era incalculabil încă. Un popor compromis în faţa istoriei, fiindcă nu consimţise numai, ci şi aplaudase.

«Să ştiţi că noi nu confundăm poporul german cu Hitler», le spuse Mitică Băncilă, pentru a-i face să nu-şi mai toarne-atîta cenuşă-n cap.

«Dar Antonescu-al dumneavoastră ?».

«Cel puţin noi doi nu-l considerăm nebun, cum de fapt nici nu este, dac-o mai trăi. Intrarea României în război alături de Germania credem că a fost o manevră strategică, pentru a feri România de ocupaţia germană, care nouă ne era bine cunoscută din primul război. E-o părere şi nimic mai mult. Poate fi luată de bună sau nu».

«Şi cum vedeţi dumneavoastră evoluţia României de-acum încolo ?».

«Domnilor ofiţeri germani, noi suntem militari crescuţi şi trăiţi în nişte principii destul de rigide, dar profeţi nu suntem. Mai întîi nu ştim ce conţine tratatul de pace încheiat cu ţara noastră pentru a ne putea da seama ce model vom urma de-aici

înainte. în primul război ştim ce-am cîştigat pentru sîngele care-a curs, acum încă nu ştim ce-am pierdut».

Cam în acest fel îşi petrecură vremea cei doi ofiţeri români şi cei patru ofiţeri nemţi o lună de mers cu trenul, cu lungi opriri nu ştiau unde. Din vagonul în care merseseră bună parte din drum coborîră o singură dată pentru-a se urca-n alt vagon, cu ecartament mai mic, semn că ieşiseră din Rusia, în care căile ferate se construiau mai late decît cele din Europa. Era-ntuneric beznă cînd se produse-această transbordare, în mijlocul cîmpului, unde nu se afla nici o tăbliţă indicatoare.

După multe opriri în locuri unde nu se-auzea nimic afară de ciocănit în osii, veni un soldat rus care le spuse lui Băncilă şi lui Petroşanu să coboare. Abia apucară să le strîngă mîna celor patru nemţi şi să le ureze drum-bun. Soldatul le spuse *«Paşli, paşli»,* însoţindu-şi cuvintele cu un gest de nerăbdare.

CAPITOLUL ŞASE

Băncilă şi Petroşanu coborîră pe-un peron, deci erau într-o gară. O vreme nu se mişcară, nevenindu-le să creadă că sînt liberi. Revenindu-şi nițel din stupoare, se uitară descumpăniți unul la altul.

«Ce facem acum, Mitică ?».

«Ştiu eu ce să zic ? Să mai stăm nițel că poate ne lămurim unde suntem».

«Mă, Gică, mă, aduceți, mă, baloturile-alea acilea, c-acuşi pleacă mărfarul».

Era limpede că se aflau în România.

Băncilă şi Petroşanu îngenunchiară şi sărutară dalele peronului.

Porniră iară agale spre locul de unde venise glasul. Întîlniră nişte cărucioare conduse de cîte un om, hamal după îmbrăcăminte, ce transportau baloturi învelite-n pînză de sac.

«Bună ziua», salută Mitică, pe cel dintîi care-i ieşise-n cale, «fii bun şi spune-ne unde sîntem aici ?».

«La Bucureşti-mărfuri că doar n-ați fi la Paris», şi hamalul se uită la ei ca la doi nebuni.

Încet-încet, ajunseră-n Gara de Nord. Aici, obosiți, abia mai trăgîndu-şi sufletul, întrebară cu ce puteau ajunge la

Universitate. «Nu sînteți din Bucureşti ?», îi întrebă domnul căruia i se-adresaseră.

«De şase ani n-am mai fost prin Bucureşti».

«Dar unde-ați fost?», îi privi bănuitor domnul.

«În lagăr de prizonieri, în Rusia», răspunse Petroşanu, şi se-ndepărtară. pentru-a evita alte-ntrebări sau vreo tentativă de conversație. Deşi ajunşi acasă, nu uitaseră lecția-nvățată-n lagăr şi-anume să nu deschidă gura decît pentru-a rosti strictul necesar.

Erau prea istoviți ca să se ducă pe jos pîn-acasă. Se urcară-n 24 şi-i spuseră taxatoarei că n-aveau bani. Femeia se uită bănuitoare la dînşii, apoi şopti: «Mergeți şi fără bilet, se vede că nu mințiți». La ora aceea era puțină lume-n tramvai. Taxatoarea-şi părăsi locul, veni lîngă ei şi-i întrebă în şoaptă: «Ați fost prizonieri?».

Ei încuviințară din cap.

«Am şi eu un frate prizonier, da' nu mai ştim de el de patru ani. Îl cheamă Vintilă Constantin». *

«Noi nu l-am întîlnit. Am fost tot timpul într-un singur lagăr, de ofițeri».

«De-ar da Dumnezeu să vină şi el acasă !».

«Să dea Dumnezeu !».

«V-a schingiuit în lagăr ?».

«Nu»

«De-ar da Dumnezeu să fie-aşa şi pe-acolo pe unde-o fi el!».

Îi mulțumiră taxatoarei şi coborîră la Armenească. Se strînseră-n brațe şi-o luă fiecare spre casa lui. De-abia acum îi apucase teama: ce mai era pe la casele lor, cum aveau să fie primiți ?

Pe Mitică-l primiră Sanda şi Elvira: li se tăie răsuflarea. Apoi se repeziră deodată la el să-l ia în brațe.

Valetin Petroşanu stătu pe bordura gardului pînă după-

amiază cînd se-ntoarse nevastă-sa de la Spitalul Colțea, unde lucra ca biochimistă. Ea-nchise şi deschise de mai multe ori ochii, apoi puse întîi o mînă pe bărbatu-său ca să vadă că n-avea năluci,

Băncilă şi Petroşanu se prezentară de-a doua zi la unitățile lor. Cu aer încurcat şi evaziv, comandanții le comunicară că erau trecuți în rezervă; şi-n mare taină, la ureche, adăugară că aşa se-ntîmplase ori avea să se-ntîmple cu toți ofițerii care nu se-nrolaseră-n prizonierat în cele două divizii ce luptaseră alături de trupele sovietice.

Urma să-şi caute fiecare ceva de lucru-n civilie; mai ales Mitică Băncilă, care n-avea de gînd să fie-ntreținut de socri sau de Elvira,fiică-sa.

Mircea Gregorian şi fiu-său, Emanuel, căzuseră prizonieri la ruşi, la sfîrşitul lui '43. Se-nrolaseră-n divizia românească formată din prizonieri. Amîndoi se remarcaseră prin fapte de bravură şi primiseră decorații sovietice. Emanuel, ginerele lui Mitică Băncilă, căzuse înc-o dată captiv, de astă dată la nemți, în împrejurimile Budapestei, şi fusese internat într-un lagăr în Germania, unde prizonierii erau scoşi la îndepărtarea dărîmăturilor de pe străzile oraşelor peste care americanii şi englezii aşterneau covoare de bombe. În ultimele luni ale războiului, rația zilnică de alimente a unui prizonier ajunsese la 200 de grame, De la-nceput, în lagăr se mîncau numai cartofi fierți în coajă. Apoi începuseră să-i mănînce cu coajă cu tot; şi nu numai prizonierii, ci şi populația. Emanuel şi, o dată cu el, alți ofițeri din toate neamurile inamice Germaniei fuseseră eliberați de trupele americane, care le dădură hrană şi-i invitară să se-nscrie-n armata americană. Dintre toți captivii, doar doi aviatori sîrbi plecară odată cu americanii.

Ajuns acasă-n '45 şi prezentîndu-se la unitatea lui, Emanuel Gregorian află că era trecut în rezervă, ca toți cei care fuseseră prizonieri la nemți.

Norocul lui Emanuel că nevastă-sa, Elvira, era profesoară, maică-sa la fel; frate-său mai mic ieşise avocat, iar

taică-său, Mircea Gregorian, fusese avansat general. Emanuel se-nscrise la Politehnică chiar din toamna lui '45. Cînd Mitică Băncilă şi Mircea Gregorian se văzură, se-mbrăţişară, îşi luară seama unul altuia, dar nici Mitică nu-l întrebă pe Mircea de ce se-nrolase-n divizia „Tudor Vladimirescu", nici Mircea nu-l întrebă pe Mitică de ce *nu* se-nrolase.

Făcuse fiecare ce-i dictase conştiinţa. Ca şi cînd ar fi fost un consens între ei doi, nu pomeneau despre viaţa lor din lagăr.

Nici unul dintre ei nu mai era cel de dinaintea războiului. Li se dusese veselia, nu mai aveau chef de petreceri; nici măcar în familie. De-ntîlniri, că de petreceri ca pe vremuri nu mai putea fi vorba.

Cu mare durere, Mitică află că domnul general Ionescu Şerban şi doamna se stinseseră în ultimul an. la trei luni unul de celălalt; întîi doamna, de bronhopneumonie, apoi generalul, fiindcă nu se putuse-nvăţa să trăiască singur.

Mitică nu putea sta cu mîinile-n sîn. Jignit nu se considera că fusese dat afară din armată, ci numai îndurerat. Îl întrebă pe cuscru-său cam ce-ar fi putut face, el, care nu ştia nici o meserie. Printr-o relaţie-a lui Mircea Gregorian află de-un post de pontator la uzinele „Lemaître" — la „Lemetru" cum îi zicea lumea — unde fu angajat, dat fiind că pentru o treabă ca asta nu era nevoie să cunoşti o meserie anume.

Socrilor lui Mitică li se lăsaseră doar 6 pogoane de pămînt şi-o sfoară de vie. Nu folosise la nimic faptul că pămîntul era-mpărţit în trei: o parte a lor, două părţi ale celor două fete. Şi chiar şi-aşa luînd lucrurile, cui nu muncea pămîntul cu mîna lui — i se lua.

Sanda, mult mai amărîtă chiar şi decît Mitică de noua lor situaţie, i se-adresă, din proprie iniţiativă, doctoriţei Zadurian solicitîndu-i orice fel de slujbă, dată fiind lipsa ei de studii. Doctoriţa Zadurian o plasă într-un post de lenjereasă la spitalul în care lucrau Daniel şi Marina Şerban, care-n ficcare zi treceau s-o vadă pe Sanda şi-i turnau cafea din termosul lor, neacceptînd ca ea să le spună «doamnă doctor», «domnule doctor». Asta era cel mai plăcut moment al zilei, cînd Sanda

uita de rufăria spitalului, murdară sau curată, şi se simţea cucoana care-ajunsese să fie prin căsătoria cu Mitică.

Postul pe care-1 ocupa Sanda nu cerea să cunoşti mai mult decît cele patru operaţii aritmetice elementare şi să ştii să tragi la maşină, pentru-a repara lenjeria destul de paradită-n atîţia ani de război şi de lipsurile ce urmaseră, în toate domeniile; lipsuri cărora li se mai adăugase şi seceta din '46, care bejenise moldovenii prin ţară. O mulţime de lume — printre care, şi mai ales, activiştii şi cei cu funcţii mari în Partidul comunist — înfiaseră cîte unul sau mai mulţi dintre copiii pe care-i izgonise foametea de pe la casele lor.

Cel mai neplăcut pentru Sanda şi pentru Mitică era faptul că trebuia să-mpartă apartamentul cu-o «cucoană» — că refuzau să-i spună cum ar fi meritat — şi cu băiatul de treisprezece ani al cucoanei, dactilografă la un notariat. Mama şi fiul erau refugiaţi din Basarabia, aduşi pe capul Sandei de Oficiul de închirieri îndată după plecarea lui Mitică-n război.

Cucoana, pe nume Clava Martiniuc, Claudia în acte, vorbea cu fiu-său numai ruseşte. Saşa — Alexandru — cum îl chema pe băiat, era un copil timid şi ruşinos, petrecîndu-şi timpul mai mult pe stradă, ori de cîte ori îl expedia maică-sa care primea zilnic cîte o vizită masculină, persoana schimbîndu-se mereu.

Şi asta n-ar fi fost nimic, de Clava n-ar fi lăsat cratiţe murdare în chiuveta de la bucătărie, în lavaboul din baie şi-n cadă; în care păstra liber un locşor cît să-şi ţină picioarele unul lîngă altul şi să-şi facă un duş — zilnic, ce-i drept. Sanda o rugase cu cerul şi cu pămîntul să-şi pună vasele nespălate într-un lighean de zinc pe care i-1 oferise. Inutil. Pentru a evita stări care să-i mărească tensiunea, Sanda-1 chema pe bietul Saşa şi-mpreună spălau oale tacîmuri, farfurii adunate-n chiuveta de la bucătăriei, pentru a nu mai ajunge s-o aibă şi pe cea din baie şi cada pline de văsărie.

«*Madame Băncilă*, te văzuşi şi „madamă" la curve. Ce să-i faci ? Păstrează-ţi firea !».Sandei i se rupea sufletul de mila lui Saşa; în timp ce unul spăla, altul clătea şi punea vasele

la scurs, vorbeau amîndoi de una-de alta. Băiatul voia să se facă marinar, pentru-a sta cît mai puțin într-un loc, și n-avea de gînd să se-nsoare niciodată. Saşa nu ştia cine-i era tată. Învăța bine, ca să poată fi primit la Marină.

Sanda-l rugă pe cuscru-său, Mircea Gregorian, să facă ceva pentru a-i netezi bietului Saşa calea spre Şcoala de Marină.

Mircea Gregorian nu făcea nici o promisiune pe care să n-o țină. Intrarea lui Saşa la Şcoala de Marină i se datoră în mare parte.

În fiecare săptămînă, Sanda primea o carte poştală de la Saşa: «Dragă tanti Sanda». După care povestea ce se mai întîmpla cu ei. Fiecare carte poştală avea un P..S.: «Vă rog spuneți-i şi mamei că sînt bine, sănătos».

După război, între Sanda Băncilă şi Mircea Gregorian nu se mai schimbă nici o vorbă şi nici un gest de dragoste. Sandei sărutarea de pe peronul Gării de Nord îi arsese multă vreme gura şi-i fripsese sufletul. Acum se priveau ca doi oameni care-odată, cîndva, ştiuseră un secret pe care nu-l spuseseră nimănui şi pe care chiar ei voiau să-l uite.

Purtîndu-se cu toată lumea cum se purtase totdeauna, Mircea Gregorian nu arbora un aer de-nvingător.

Mitică Băncilă era alt om decît cel care plecase-n război. Şi primul război îl schimbase-ntr-o anume măsură, dar atunci nu simțise umilința pe care-ncepuse s-o simtă din lagăr. Ideea dependenței de bunul-plac al oamenilor, a dependenței de jocurile hazardului, îi surpase încet-încet încrederea-n sine şi-n viață.

Sanda venea-n fiecare zi acasă cu-o traistă de noutăți, pe care i le deşerta lui Mitică. «Dar la voi ce s-a mai întîmplat ?». «La noi, ca de-obicei, nimica». «Nu pot să cred că-ntr-un loc unde lucrează mii de oameni nu se-ntîmplă nimic». «Poate s-o-ntîmpla, dar nu ştiu eu. Cum nu stă nimeni de vorbă cu mine...»

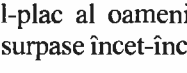

Mai întîi abdică regele, apoi urmă naționalizarea industriei. Uzinele „Lemetru" se numeau acum „Timpuri Noi".

Fănel Negruț, căzut prizonier la ruși, se-nrolase într-o divizie de voluntari și-ajunsese pînă la Berlin. Deși nu putea să nu prevadă consecințele faptului de-a fi fost legionar, se-ntoarse-n țară și le scrise alor săi o carte poștală ce purta stampilă de Oradea, îi anunța că era bine, sănătos, și-avea săncerce să-și facă un rost prin țară. Era limpede că voia să i se piardă urma.

Găsi de lucru într-un sat din Ardeal pe lîngă gospodăria a două femei: una — mama, una — fiica, cea din urmă avînd două fetițe.

Doamna Bălaj, bătrîna, fusese profesoară de latină și de greacă, iar fiică-sa, măritată Nedeianu, avocat. Doamna Nedeianu — însărcinată în șapte luni — împreună cu soțul ei, doctorul Cornel Nedeianu, și cu fetița lor de doi ani, rămași în zona Transilvaniei ocupată după Diktatul de la Viena, se pomeniseră într-o noapte cu jandarmii unguri, care-i ridicară și-i trimiseră în Germania, într-un lagăr al cărui nume n-aveau să-l știe niciodată.

În lagăr, doctorului i se propuse să participe la niște experiențe în genul celor practicate de «colegul» său Mengele. Românul refuză, drept care fu împușcat.

La-ntoarcerea-n țară, doamna Nedeianu se văzu singură, cu doi copii de crescut și, din barou, trecută jurisconsult pe lîngă o-ntreprindere. Cele cinci hectare, proprietatea maicăsii, n-avuseseră de ce să fie expropriate, așa că trebuiau muncite.

Deși avocat, doamna Nedeianu nu era deloc bănuitoare din fire. Îl angajase pe Fănel Negruț fără să ceară să afle mai mult decît îi spusese el, și-anume că n-avea nici o meserie, că venise din prizonierat și că voia să-și cîștige-o pîine muncind la cîmp, căci la asta se pricepea.

Doi ani munci Fănel cu spor și cu credință, citind în acest timp aproape toată biblioteca bătrînei doamne Bălaj. Într-o

dimineață, Fănel dispăru. Nu luase cu el decît puținele lucruri cu care venise, cărora le mai adăugase cîte ceva între timp, din leafă.

Doamna Bălaj, doamna Nedeianu și fetițele rămaseră uimite. Chiar de-a doua zi se pomeniră cu doi milițieni care, după ce le scotociră toate ungherele casei și-ale dependințelor, le spuseră că tăinuiseră un legionar, lucru foarte grav.

«Cine l-a angajat ?». «Eu», răspunse doamna Nedeianu. «Și l-ați angajat așa, fără să-i cereți acte, fără să-i cereți nimic?». «Spunea omul că vrea să-și cîștige o pîine, era muncitor, cinstit și cumsecade, nici prin minte nu mi-ar fi trecut c-a fost legionar !».

Deși tot ce spunea era adevăru-adevărat, pentru omisiune de denunț, doamna Nedeianu fu condamnată la trei ani de pușcărie pe care-i petrecu la Aiud.

Dac-ar fi știut Fănel ce-avea să se-ntîmple după plecarea lui, s-ar, fi lăsat prins ori s-ar fi predat de bună-voie autorităților.

După ani de pribegie se gîndea de n-ar fi fost mai bine să se fi predat și să-și fi ispășit pedeapsa. Din cînd în cînd, mai trimitea acasă cîte o carte poștală cu un conținut invariabil, ca ai lui să știe doar că era-n viață.

Mihai, feciorul cel mic al preotului Negruț și-al Floarei, terminase Fizico-chimicele. Popa Toader, Floarea, Mihai fuseseră anchetați pe rînd cu privire la Fănel, care se aflase pe listele cu-mpărțirea pe «cuiburi», ținute de legionari. Se știa că nu participase la Rebeliune, dar asta nu-l făcea mai puțin legionar.

Preotul Negruț gîndea și spunea că cea mai bună minciună era adevărul.

Arătase la autorități cele cîteva cărți poștale primite de la Fănel, informații foarte vagi, pe baza cărora nu fusese prins.

«Domnule maior», spusese blajin popa Toader, «dumneavoastră ați vrea să-l găsiți pentru-a-l pedepsi, eu aș vrea să-l găsesc spre-a ști ce se petrece-anume cu el și pe ce drum a apucat-o».

Autoritățile simțiseră că nici unul din familia Negruț nu mințea, de-aceea popa Toader rămase mai departe preot la biserica la care slujea de cînd venise-n București. Pe Mihai Negruț, autoritățile îl sfătuiră ca-n autobiografie — fără care nu puteai fi angajat nicăieri — să menționeze că avea un frate legionar, fiind preferabil s-o spună singur decît s-o afle oricum serviciul de cadre.

Cu-această autobiografie sinceră Mihai Negruț căpătă un post de laborant la Institutul Cancacuzino. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte că știa mai mult decît să spele mojare, eprubete și să facă injecții cobailor sau altor animale de experiență. Mai mult decît «da», «nu», «sărut mîinile», «bunădimineața», nu-l auzise nimeni spunînd timp de-un an.

Mihai ar fi putut să moară laborant de n-ar fi venit într-o zi profesorul Ciobanu, evreu, un biochimist de renume, cu lucrări publicate-n cele patru zări, și de n-ar fi-ntrebat la Institutul Cantacuzino dacă n-aveau în rîndul personalului foști legionari sau cu legionari în familie. Serviciul de cadre îl oferi numaidecît pe Mihai Negruț. Profesorul Ciobanu avu o convorbire cu tînărul, spre-a-i testa cunoștințele, care se dovediră temeinice. Diploma *magna cum laude* nu făcu decît să-i confirme părerea.

La o săptămînă după întrevedere, Mihai Negruț era angajat cercetător la institutul condus de profesorul Ciobanu, ceea ce produse mare nedumerire la Institutul Cantacuzino. Unul dintre medici, în relații cordiale cu profesorul Ciobanu, îl întrebă:

«Bine, frate, ce-ți veni să iei pe cineva cu legionari în familie, cînd nu știe lumea cum să scape de ei, că noi nu l-am fi angajat în vecii vecilor pe Negruț ăsta, băiat admirabil de altfel, de nu și-ar fi pus un general obrazul pentru el ?».

«Dragă», spuse profesorul Ciobanu, «eu îmi fac următoarea socoteală; dacă-ncearcă să tragă chiulul unul care-a fost legionar sau a avut legionari în familie, eu pot să-i spun: „Domnu' Cutare, vezi ce faci, pentru că știi ce ai în biografie și ce-am făcut eu pentru dumneata !". Dar dacă-mi trage chiulul

unul cu părinți împuşcați la Grivița, ce crezi că-i pot spune ? Am nevoie să mi se muncească, nu să mi se țină discursuri!».Nici în noul post, unde muncea pe brînci, Mihai Negruț nu scotea un cuvînt. Atît era de timorat şi-atît nu-şi lua ochii din microscop şi nu participa la nici o discuție, încît nici nu băgase de seamă că una dintre doctorițele colege de laborator se-ndrăgostise de el. În sezonul rece, Mihai purta un loden cumpărat pe puncte, căruia-i punea o căptuşeală de molton; în sezonul cald — o cămaşă peste care-mbrăca uneori un sacou kaki de doc. Avea totdeauna lucruri curate şi pantofi lustruiți. La un congres de biochimie pe țară, unde citi o comunicare, se descoperi că avea un costum gri cu dungulițe, cu vestă, şi cu cravată.

Mihai Negruț era înalt şi subțire: ca unul care-notase toate verile-n bălțile din Cernați şi care-şi făcuse obiceiul unei jumătăți de oră de gimnastică-n fiecare zi şi-a mersului pe jos cu pas întins. Doctorița Adriana Teodoru,care-l sorbea din ochi, hotărî să plece o dată cu el de la slujbă, făcînd un bun ocol pînă la ea acasă: «Că doar avem acelaşi drum». Fata-i tot spunea despre ea, despre familia ei de ilegalişti. Părinții, intelectuali, ajunseseră mama— directoare a unei edituri; tatăl — general de Securitate.

«Şi nu crezi că mersul ăsta cu mine ți-ar putea dăuna — «cauzá" — cum se spune-n ultima vreme ?».

Pentru prima oară, Mihai Negruț vorbise pe-un ton de glumă; cel puțin cu «cauzatul».

«Sînt atît de curioasă în ceea ce te priveşte, c-aş merge pînă la capătul lumii ca să aflu ce mai este-n capul tău în afară de fizică şi de chimie».

«Cred că nu merită să ştii. Mai nimic. în timpul liber, tot fizică şi chimie citesc şi-nvăț şi-mi permit distracții ieftine: mai merg la cinema, la un concert şi, duminică dimineața, la biserica unde slujeşte tata. Ca să-ți spun esențialul despre mine: tata e preot cu Teologia făcută, cu mari cunoştințe în domeniul lui; mama e-o femeie cu cinci clase primare, dar care s-a lustruit pe lîngă tata, pe lîngă soru-sa şi cumnatu-său, fiică

de chiaburi; şi punctul mai întunecat decît toate celelalte ale biografiei mele — am un frate care-a fost legionar. N-a participat la Rebeliune. A fost trimis în linia-ntîi pe front. A terminat Teologia, după ce, doi ani fusese un student strălucit la Filosofie. A căzut prizonier la ruşi, s-a-nrolat în divizia „Tudor Vladimirescu" şi de cînd s-a-ntors în ţară scrie cînd şi cînd cîte o carte poştală ca să ştim că trăieşte».

«Şi viaţa ta, Mihai,cum o vezi de-acum încolo ?».

«Scrie-n *Vechiul Testament* „şi vor plăti greşelile voastre urmaşii voştri de şapte ori cîte şapte". Niciodată nu s-a adeverit mai consecvent acest cuvînt decît acuma. Cum îmi văd eu viaţa de-acum încolo ? O văd de azi pe mîine şi mă-ntreb mereu ce mi-o aduce ziua de mîine. Dacă n-ar fi fost profesorul Ciobanu aş fi spălat pînă la pensie mojare la „Cantacuzino". Trăiesc sub semnul provizoratului şi nu-mi pot permite să antrenez pe nimeni în viaţa mea. Ar fi ca şi cînd i-aş pune-un gheb în spate».

«Crezi că treaba asta cu-ncărcarea biografiilor cu păcatele părinţilor, ale bunicilor, ale fraţilor, ale cumnaţilor are să dureze-o veşnicie ?».

«Ca să-ţi dea viaţa peste cap nu e nevoie de veşnicie, zece-cinsprezece ani sînt de-ajuns. Eu am reţinut o vorbă franţuzească: „*c 'est le provisoire qui dure*". Mai bine decît mine ar putea şti tatăl tău; şi, de fapt, nici el, căci imprevizibilul de-aceea este imprevizibil fiindcă nimeni nu-l poate prevedea; cum nu te poţi vaccina împotriva vieţii».

«La vîrsta asta e nepermis să fii atît de pesimist».

«Şi la ce vîrstă crezi că are omul voie să devină pesimist?».

«Oricum, nu la tinereţe».

«Şi dacă la tinereţe nu eşti orb şi surd ? Dacă nu mă scotea profesorul Ciobanu de la mojare, de la eprubete şi de la cobai, în trei-patru ani mă descalificam, aş fi fost ca un om care n-a dansat cînd avea două picioare şi-ar încerca să mai danseze cu unul de lemn».

«Mihai, oricum s-ar petrece lucrurile, viaţa merge mai

departe. Oamnii se iubesc, se iau, fac copii, au bucurii mai mari sau mai mici; în sfîrşit, trăiesc. Natura n-a inventat nici o catastrofă care chiar să facă lumea să piară». Afară de animalele preistorice, despre care nu ştie nimeni cum au pierit».

«Sper că nu le compari cu oamenii !».

«Şi de ce nu ? Cine-ştie-ce clement biografic al lor n-a plăcut cine-ştie-cui şi s-a zis cu ele !».

Adriana era uimită. Pînă-n ziua aceea nu l-ar fi crezut în stare pe Mihai Negruţ să rostească atîtea cuvinte nici într-o sută de ani.

«Adriana, dumneata nu ştii ce e teama — nu o teamă metafizică, nu ! — ci teama că-ţi poţi pierde pîinea. Eu şi părinţii mei, cînd sîntem numai noi trei nu spunem niciodată „Stalin", ci „tovarăşul Stalin", atîta ne-a intrat frica-n oase. Nu discutăm niciodată politică: dac-am fi anchetaţi să n-avem ce spune orice ni s-ar face».

Adrianei îi fu ruşine să spună că la dînşii-n casă nici unei persoane cu-o anume funcţie nu i se spunea numele fără a fi precedat de «tovarăşul» sau de «tovarăşa»; ca să nu mai vorbim de «tovarăşul» Stalin !

Mihai Negruţ — cu ochii lui limpezi şi albaştri, cu chipul frumos, cu siluetă impecabilă, cu mers elegant, purtîndu-se ca şi cînd nu şi-ar fi cunoscut nici una dintre aceste calităţi — se-nşuruba tot mai mult în sufletul şi-n mintea Adrianei Teodoru.

Mergeau de luni de zile pe-acelaşi drum şi Adriana observa că ea era singurul om din tot Institutul cu care Mihai vorbea deschis. De altminteri, cu ceilalţi nu schimba decît un strict necesar de cuvinte legate de profesie.

Fără ca Adriana s-o spună ori să facă vreo confidenţă cuiva, se vedea cît de colo cît era de-ndrăgostită.

Generalului Teodoru i se-aduseră la cunoştinţă plimbările fiică-sii cu-acest tînăr cercetător cît şi amănuntele biografiei lui.

«Mihai, cum de vorbeşti atît de deschis cu mine, tu care nu scoţi o vorbă cu alţii ?».

«Fiindcă ai un „spate" aşa de tare că n-o să te ia nimeni la-ntrebări despre ce vorbeşti cu mine».

«Numai de-asta ?».Nu numai de-asta». «Şi-atunci de mai ce ?».

«Adriana, vorbele-i leagă uneori pe oameni mai mult decît faptele. Cred că e preferabil să nu le spunem».

«Eu am curajul să-ţi spun că te iubesc».

«Îţi mulţumesc pentru-acest curaj. Vreau să te-ntreb ceva: dac-aş fi diabetic, tu, doctoriţă, m-ai îndemna să mă-nsor şi să am copii ?».

«Nu».

«Eu sufăr de-un diabet biografic. E bine să nu-l pun în cîrca nimănui».

«Şi dacă mie nu mi-ar păsa de-acest diabet biografic ?».

«Ţie nu, Adriana — şi se oprise şi-o privisc-n ochi şi-o luase de mînă. Ţie nu, dar tu nu eşti o generaţie spontanee. Crezi că tatălui şi mamei tale nu le-ar păsa ? De ce să le strici nişte biografii de cristal ? Tu faci abstracţie de ceea ce trăim, înflăcărată de-un sentiment firesc, dar ai nişte obligaţii faţă de părinţii tăi. Ei s-au străduit pentru biografia asta, iar tu vrei să le dai un brînci şi să-şi piardă situaţia pe care, din punctul lor de vedere, o merită».

Tăcuseră timp de-aproape o jumătate de ceas.

«Adriana, legătura — dac-o putem numi aşa — legătura dintre noi n-are nici un viitor. Îmi permit să-ţi dau un sfat: găseşte-ţi un bărbat fără bube-n cap, mărită-te, fă copii, du o viaţă normală. Mie mi-a mai crescut un cucui în cap; cumnatul părinţilor mei, bărbatul surorii mamei, colonel scos din armată, care era pontator la Uzinele actualmente „Timpuri Noi" — un om care-n viaţa lui n-a făcut politică şi care de cînd se-ntorsese din Rusia un cuvînt nu spunea nici de bine, nici de rău — a fost ridicat acum o lună. Unde se află nu ştie nimeni, aşa cum nu ştie nici de ce. După cum vezi, biografia mea a devenit o ediţie revăzută şi-mbunătăţită».

Generalul Teodoru şi nevastă-sa o luară pe fiica lor la-ntrebări cu privire la umblatul pe străzi cu cineva care-avea o

biografie compromiţătoare. Ce-avea de gînd ? «Să mă mărit cu el, să am copii, să am nepoţi, să duc o viaţă ca tot omul».

«Şi pe altul nu l-ai găsit cu care să duci o viaţă ca tot omul? Tu la noi nu te gîndeşti deloc ? Nu ne datorezi nimic ?».

«Ştiu că înainte considerentul principal care stătea la originea unei căsătorii era echivalenţa situaţiei sociale şi materiale dintre soţi. Care e deosebirea dintre atunci şi acum, cînd se umblă după echivalenta de dosar ? Deci, dosarul de cadre este hotărîtor într-o căsătorie ? Şi asta-nseamnă o concepţie fără prejudecăţi !».

«Fiecare epocă are fetişurile ei, de la care nu te poţi sustrage nesancţionat. Ştii ce-ar însemna căsătoria ta cu-acest Negruţ ? Şi eu şi maică-ta ne-am pierde posturile pe care pe merit le-am obţinut. Nu mă face să ţi-1 mut pe Negruţ al tău la Sighetul Marmaţiei !».

«Tată, mută-mă pe mine unde vrei, dar de el nu te-atinge. Lasă omul să-şi cîştigc pîinea unde-o merită. E-un om de valoare. Viitorul are s-o confirme».

Generalul Teodoru găsi cea mai elegantă soluţie de-a o despărţi pe fiică-sa de Mihai Negruţ; îi făcu rost de-o bursă-n America, pentru un an, care putea fi însă prelungită.

Cea mai nefericită din pricina acestei burse, care oricui i se putea părea fabuloasă, era bursiera.

«Mihai, vreau să ştiu ce-ai de gînd cu mine».

«Credeam c-ai înţeles că nu-mi pot permite să am nici un gînd. Nu-mi pot îngădui s-antrenez pe nimeni în viaţa mea; şi-n orice caz. nu pe cineva care n-are un dosar la fel de zgrunţuros ca al meu. Din partea mea, consideră-te liberă ca păsările cerului».

«Înseamnă că nu mă iubeşti».

«Înseamnă că trăim nişte vremuri în care, dacă nu sîntem egoişti, nu trebuie să vrem şi răul vecinului. Te iubesc, Adriana, dacă nu te-aş iubi nu mi-ar păsa atîta de viaţa ta».

«Dacă mă iubeşti, vino cu mine-n casa unei prietene; uite cheia. Vreau să fiu a ta» înainte de-a fi a Americii! O după-amiază în care să nu fim decît noi doi». «Dă-mi voie să le

telefonez alor mei să nu creadă că m-a ridicat Securitatea».

«Şi cînd colo, doar o fiică-a ei».

Adriana Teodoru îşi prelungi trei ani bursa, iar într-al patrulea anunţă pe cei în drept că nu se mai întorcea. Uitase.

Cineva trebuia găsit vinovat pentru-această lipsă de memorie.

Începu mai întîi o anchetă la Institut. Primul luat din scurt fu profesorul Ciobanu, care nu se intimida nici pic de chestionarea la care-l supuneau autorităţile.

«Domnilor, nu eu am propus-o pentru bursa asta. De ce nu l-aţi întreba dumneavoastră pe tatăl fugitivei, care e general de-al dumneavoastră.

«S-a pensionat între timp».

«Oportună pensionare ! Ca să fie clar, de la mine şi de la oamenii din acest Institut n-aveţi ce afla. Îmi daţi voie să vă salut şi să mă duc la treabă». Cu profesorul Ciobanu prea multe libertăţi nu-şi permitea nimeni. Era o personalitate de valoare mondială.

Dar cineva care putea fi cu folos chestionat era cercetătorul Mihai Negruţ, fostul iubit al doctoriţei Teodoru.

De data asta nu se mai deranja nimeni să vină la Institut. Lui Mihai Negruţ i se transmise telefonic adresa şi ora la care trebuia să se prezinte, după-amiaza, pentru că în timpul programului ar fi bătut la ochi.

De la un telefon public, Mihai îşi înştiinţa familia că el avea să-ntîrzie.

Spera că numai să-ntîrzie.

La uşa instituţiei spuse cum se numea, îşi lăsă buletinul de identitate şi primi un bon. Însoţit de-un soldat cu arma la umăr ajunse-n biroul unui căpitan.

«Bună ziua, domnule căpitan».

«Bună ziua, domnule Negruţ, luaţi loc. Sper că nu v-a speriat invitaţia noastră».

«La cei care-ar avea de ce să se sperie veniţi în general noaptea». Căpitanului îi plăcu; zîmbi pe sub mustaţă. «După cîte ştiu, nici nu e prima oară cînd aveţi de-a face cu organele

noastre». «Nu».

«Şi ce părere v-aţi făcut despre noi ?».

«Părerea că vă faceţi meseria, cum şi-o face fiecare pe-a lui».

«Şi nu ne disprețuiți deloc ?».

«Domnule căpitan, eu am primit o educație creștin-ortodoxă. Tatăl meu e preot, după cum știți. Credința creștină nu te-ndeamnă nici la ură,nici la dispreț».

«Sînteţi un om de ştiinţă, domnule Negruţ, chiar credeţi în Dumnezeu ?».

«N-am găsit nimic mai bun pe lume în care să cred. Şi, fără o credință, fără un punct de sprijin n-aş putea trăi»,

«Îmi place că sînteţi sincer».

«De la tata am învățat că cea mai bună minciună e adevărul».

«Ce v-aţi dori cel mai mult în viaţă ?».

«Liniştea. Să fiu lăsat să-mi fac meseria în pace».

«Nu vi s-a părut ciudat şi n-aţi simţit nici un pic de invidie cînd a primit bursă pentru America doctorița Adriana Teodoru şi nu dumneavoastră, de pildă ?».

«Domnule căpitan, eu fac parte dintr-o categorie socială care nu poate aspira decît să-şi cîştige-o pîine şi să fie lăsată să supravieţuiască, nu să viseze la burse-n America. Mi s-a părut normal ca bursa cu pricina s-o primească doctorița Adriana Teodoru, fiică de general de Securitate, şi care, pe deasupra, era şi foarte bună profesional».

«Dacă v-aş spune că profesorul Ciobanu v-a propus pe dumneavoastră nominal pentru-acea bursă, ce-aţi mai zice ?».

«Tot ce-am spus mai înainte. Degeaba m-ar fi propus profesorul Ciobanu, că organele dumneavoastră tot nu mar fi lăsat să plec. Ar fi fost păcat să se piardă bursa».

«Deci, nu-i purtaţi nici un fel de pică doctoriţei Teodoru?».

«Nici una».

«Din cîte-am înțeles de la colegii dumneavoastră, vă iubeaţi».

«Dacă printr-un drum făcut pe jos spre casă împreună înțelegeți iubire...».

«Domnule Negruț, ați iubit-o sau n-ați iubit-o ?».

«Mai arc vreo importanță ?».

«V-a scris în anii ăștia de cînd a plecat în America ?».

«Dacă mi-ar fi scris ați fi ştiut»; şi Mihai Negruț se uită cu-o privire de învins în ochii căpitanului.

«Nici la telefon nu v-a chemat, în altă parte decît acasă?».

«Am să vă dezamăgesc, dar nu».

«Şi cît era aici şi de cînd a aflat de bursă nu v-a spus nici un cuvînt din care să fi dedus că n-avea de gînd să se mai întoarcă?».

«Nici unul».

«Domnule Negruț. pînă la proba contrarie n-am dc ce să nu vă cred. Dar atmosfera din Institut care e ?».

«Nu-nțeleg la ce vă referiți».

«Adică la comentarii politice, la bancuri, la nemulțumirii.

«Domnule căpitan, am atîta treabă de făcut şi toți colegii au la fel, încît stăm foarte puțin de vorbă-ntre noi şi numai despre chestiuni profesionale; iar eu nu trag niciodată cu urechea. E bine ca fiecare să-şi vadă de meseria lui. Eu nu sînt omul care s-asculte şi „să toarne"».

«Aveți totuşi o biografie care lasă mult de dorit...».

«Nu mă simt cu nimic vinovat de ea. Eu personal n-am făcut nimic reprobabil. Şi,orice-aş face, trecutul familiei mele nu-1 pot repara cum nu se poate repara — pentru-a vă răspunde potrivit meseriei mele — un cod genetic».

«Cu bine,domnule Negruț. Şi poate vă mai răzgîndiți. Şi tot nu sînteți supărat că doctorița Teodoru, pe care-ați iubit-o, a preferat America în locul dumneavoastră ?».

«Ferice de cei ce pot alege !».

«Mi-ați răspuns în stil biblic».

«E stilul pe care-1 cunosc cel mai bine».

Căpitanul se ridicase-n picioare, semn că întrevederea se

terminase.

«Cred că nu e nevoie să vă spun să nu pomeniți nimănui de vizita dumneavoastră la noi, nici măcar părinților dumneavoastră ?».

«De ce să-i bag în sperieți, săracii ?».

Vizita aceasta îl făcu pe Mihai Negruț să-şi pună-ntrebări cu privire la două lucruri pe care n-avea cum să le verifice: dacă profesorul Ciobanu îl propusese într-adevăr pentru bursă; şi dacă Adriana Teodoru ştiuse de substituirea bursierului. Îşi mai punea şi-o altă-ntrebare: dacă de la-nceput Adriana plecase cu gîndul de-a nu se mai întoarce.

«La ce-ți folosesc întrebările astea, Mihai Negruț ? Prima-ntrebare ți-o poți satisface: îl poți întreba pe profesrul Ciobanu. Implicit deconspiri vizita de azi după-amiază, care a fost o prăjitură față de chestionarele cu privire la frate-tău. legionarul. Azi ai fost mai mult tatonat în vederea unei „colaborări"; că de unde să se recruteze „colaboratorii", dacă nu dintre ăi speriați ca iepurii. Domoleşte-ți curiozitatea ! Lasă dracului trecutul şi vezi-ți de prezent, iar la viitor nu te gîndi că tot nu-l poți schimba ! Cine s-ar fi aşteptat că pe unchiul Mitică aveau să-l ridice ? Numai el».

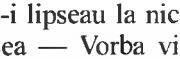

De cum îşi luase slujba de la uzină, Mitică Băncilă căuta să mănînce cît mai modest, dar vitaminizat, fiindcă nu uitase ce pățise-n Rusia. Nu-i lipseau la nici o masă zarzavaturile crude. Cu ce-i prisosea — Vorba vine — din cheltuielile obligatorii ale casei îşi cumpărase bocanci, şosete şi mănuşi de lînă, pulovere groase, fulare, căciuli de tricotaj şi una de oaie. Toate-aceste lucruri le-avea rînduite-ntr-o valiză, pe care-o ținea-n cămară. Era bine ca omul să fie pregătit pentru orice. Lagărul îi fusese-o şcoală bună. Acolo, ca şi-n cele două războaie făcute, văzuse că pe lume totul se poate. În sufletul lui se lăsase-o pace care-alungasc frica şi ura.

Într-o zi îi telefona Sandei că avea de gînd să facă o

plimbare lungă prin oraş. Repetă itinerarul din ajunul primului război. Trecu prin toate locurile de care-l legau amintiri. Numai pe străzi nu cînta nimeni *Deşteaptă-te, române*, şi nici *La arme*.

Se schimbase şi oraşul, se schimbaseră şi oamenii. Cît dorise el să-şi umple casa cu lucruri de valoare, care săi şteargă originea, cîtă nevoie simţise de etalare, de zgomot, de sindrofii. Toate astea se petrecuseră parcă-n altă viaţă. Unde era locotenentul Băncilă, drept ca lumînarea, dorind ca orice clipă să fie-o bucurie şi-o petrecere; unde era chiar căpitanul Băncilă pe care-l mai schimbase primul război, întărindu-i dorinţa de-a trăi clipa, după ce văzuse că viaţa omului trecea mai repede chiar decît o floare ?

Sentimentul major pe care-l trăia acum fostul colonel Băncilă era o umilinţă faţă de tot: de oameni, de cîini, şi mai ales de el însuşi, la a cărui viaţă nu mai ţinea, a cărui veselie se dusese, în gînd apărîndu-i tot mai des, ca şi-n vise, finlandezul. Nu-l supăra condiţia de pontator, nu se simţea înjosit, dar începuse să fie suspicios cu privire la viaţă. Nu mai simţea nevoia să vadă decît un singur om, pe camaradul lui de lagăr, Petroşanu, care ajunsese şi el registrator la un spital.

Mitică Băncilă nu mai dorea nimic şi nu mai avea nici o speranţă legată de nimic.

«Ce părere ai tu. Mitică, de lumea asta care-ascultă „Londra", „Vocea Americii", care se umple de bucurie cînd aude poveştile ălora cu Bazaconov şi cu Minciunin şi-aşteaptă pe-americani ?», îl întrebă fostul colonel Petroşanu.

«Slabi de minte, săracii ! Ei nici nu-şi închipuie că americanii habar n-au unde e România. Pe gineri-meu l-au eliberat din lagăr, în Germania, americanii; cînd le-a spus că e român, l-au întrebat dacă România nu face parte din Uniunea Sovietică — Rusia pentru ei. Cum nu ştiu oamenii pe ce lume trăiesc... Parcă nu Churchill şi Roosevelt ne-au dat pe mîna ruşilor ?».

«Mitică, cu am valiza pregătită».

«Şi cu».

Cu toată-ncrederea pe care o avea în Mitică şi cu toată afecţiunea pe care i-o purta, în prizonierat, Valentin Petroşanu îi tăinuise că înaintea războiului, timp de cinci ani făcuse parte din Statul Major şi că-n Rusia îi fusese dat să cunoască pe cineva cu totul neaşteptat.

Dat fiind că ceea ce nu vrei să se ştie nu trebuie să spui, tăcerea constituia regula de aur a vieţii de captiv.

Şase luni, primele, din prizonierat, Valentin Petroşanu le petrecuse într-o închisoare de-ai cărei nume şi de-al cărei loc nu fusese niciodată sigur.

În fiecare zi îl luau la anchetă şi invariabil i se puneau aceleaşi întrebări, chiar de douăzeci de ori în şir. Ajunsese să se minuneze de răbdarea anchetatorului şi de-a translatorului, mereu aceiaşi.

Anchetatorul era un maiòr, desigur de Encavedé, blond şi cîrn, cu părul şi cu sprîncenele ca paiul, cu ochi albaştri spălăciţi, cu vorba niţel împiedicată, mai ales la-nceputul cuvintelor.

Translatorul, civil, roşcovan se părea, cu ochelari negri, cu şapca trasă pe sprîncene, stînd tot timpul împotriva luminii, ar fi fost greu de recunoscut fără ochelari şi cu capul descoperit. După *ă*-urile pronunţate în loc de *î*, şi după anumite-ntorsături de frază, Petroşanu-şi dăduse seama că translatorul era evreu de undeva din Vechiul Regat, căci accent basarabean n-avea nici pic.

Într-o zi, ca din întîmplare, la o sonerie de pe culoar, plecaseră din încăpere şi anchetatorul şi translatorul, lăsîndu-l pe deţinutul Petroşanu în faţa unui dosar deschis. Petroşanu se ridicase şi citise dintr-o parte pagina dosarului scrisă în limba română. Cuprindea date amănunţite despre părinţii lui. Desi n-avea nimic de ascuns şi nu deţinea secrete de nici un fel, îl apucase groaza. «De-asta ieşiseră ei ca-mpuşcaţi... !».

Noaptea, prizonierul era scos un ceas la plimbare înfr-

una dintre cele trei «curți» concentrice ale-nchisorii; de fapt, trei culoare late cam de zece metri, despărțite-ntre ele de-un grilaj cu țepi la vîrf, înalt de cinci-șase metri; culoare înconjurate de-o clădire circulară, ca un puț, cu zidurile găurite simetric de niște ferestre mici, prevăzute cu zăbrele. Petroșanu nu izbutise s-o localizeze pe cea de unde un ochi atent îl supraveghea. El încetinea uneori pasul — să se oprească nu era permis — ca să se uite la stele și la nori și astfel, cîteva clipe, să uite de captivitate. Observase că de cîte ori ploua visa morți, observație a cărei justețe i-o confirmaseră mai tîrziu oameni care petrecuseră ani de celulă.

Cu trei săptămîni înainte de-a fi fost mutat într-un lagăr, la ora nocturnă de plimbare a lui Petroșanu se petrecu ceva neobișnuit: pe culoarul alăturat culoarului său, vizavi, în punctul opus, părînd că-și ignoră companionul de promenadă, pășea agale, cu ochii-n pămînt, un bărbat ca la cincizeci-cincizeci' ș' cinci de ani, de talie mijlocie, foarte elegant îmbrăcat. Din cînd în cînd se oprea o clipă ca-n fața unei descoperiri sau a unei revelații.

«Ce-o umbla și ăsta cu capu-n jos ca porcul ?», își spuse Petroșanu.

La un moment dat, străinul iuți pasul, ceea ce pentru Petroșanu fu un semn. Ca răspuns, el îl încetini în așa fel că amîndoi, învîrtindu-se-n continuare-n sensul acelor de ceasornic, ajunseră unul în dreptul celuilalt. Pentru a se-apropia cît mai mult unul de altul, îndrăzniră să se tragă vreun sfert de metru de pe linia albă din mijlocul culoarului, cea urmată obligatoriu în cursul plimbării.

«*Prisonnier ?*», șuieră străinul.

«*Oui. Officier roumain*. Colonel Petroșanu Valentin. Valentin Petroșanu», șuierase și el dintr-o suflare.

«*Et moi. le poète français Paul Géraldy, Paul Le Fèvre. de mon vrai nom*».

S-au mai întîlnit de trei ori. Astfel Petroșanu afla că poetul, prieten și cu nemții și cu rușii, decorat și de unii și de alții, se-ndeletnicise cu traficul de arme. Tocmai se-ntorcea

din Orient şţ. în drumul lui spre Paris, se oprise şi la Moscova, cînd izbucnise războiul. Într-o zi frumoasă, cînd se dădea-n leagăn în parcul Gorki din Moscova, doi domni «în civil», subt pretextul unei «verificări» de paşaport, îl rugaseră să-i urmeze. Şi de-atunci îi tot verificau paşaportul. Bănuia că şi-n acel moment se aflau la Moscova, într-o închisoare specială, «de politici».

Poetul cunoştea România dintr-o mulţime de vizite la Bucureşti şi pe Valea Prahovei. «Cazinoul din Sinaia, ce frumuseţe, ce lume, ce femei superbe ! Şi-apoi partidele de *poker* cu regele Carol şi cu la *charmante madame Lupesco !*».

Îi vorbise lui Petroşanu de-nariparea sufletului, de evadarea lui din contingent, de balsamul împotriva apăsării şi-a amărăciunii; altfel spus, de poezie.

La ultima lor întîlnire, poetul ridicase o mînă, făcîndu-se că ciocneşte un pahar: «Să bem o cupă de şampanie. Azi împlinesc cincizeci şi şapte de ani... De s-ar termina mai repede războiul. *„Les trois sœurs aveugles, espérons encore ».*

Petroşanu îi povestise prea puţin, neştiind de fapt ce să-i spună. O clipă măcar nu crezuse nici în «hazardul» care-i făcuse să se-ntîlncască, nici în neglijenţa pazei.

Toţi anii de prizonierat, gîndul la cele trei ore cînd auzise şi altceva decît «război», «tranşee» şi «lagăre» îi aducea parcă o gură de aer proaspăt din lumea-lume, cea de dinaintea războiului, de care parcă-l despărţeau milenii.

«O mai trăi oare poetul ? O fi avut parte să se-ntoarcă la el acasă ?», se-ntrebă Petroşanu de faţă cu Mitică, după ce-i istorisi întîmplarea.

«Mitică, eu am valiza pregătită». «Şi eu».

Se dovedi că amîndoi avuseseră dreptate.

Pe la două noaptea, cînd îl ridicară, Mitică Băncilă se purtă atît de firesc. încît părea că demult aştepta această vizită. «Daţi-mi, vă rog, voie să-mi iau rămas-bun de la nevastă-mea

şi să-mi iau valiza. Sanda, de-o fi să nu ne mai vedem, să ştii că am ţinut la tine ca la ochii din cap şi la Elvira la fel».

Sanda bătu-n lemn şi-şi făcu semnul crucii. Un fior îi trecu din creştet pînă-n tălpi. Vru să-şi petreacă bărbatul pînă-n stradă, însă unul dintre cei trei civili îi bară drumul şi-nchise uşa-n urma lui.

Mitică urcase-n spate între doi civili; al treilea se-aşeză lîngă şofer. Unul dintre civilii din spate îl legă la ochi, altul îi puse cătuşele.

«De la Krasnoiarsk pînă-n lagăr am mers în dubă, pe-ntuneric, de parc-aş fi fost legat la ochi; lipseau doar cătuşele».

«Să nu-ncerci să faci vreo mişcare că s-a zis cu tine», îl informă careva.

Băncilă nu găsi de cuviinţă să-i răspundă şi nici să-ntrebe nimic.

«Ce, parcă ei ştiu de ce ? Dacă nu ştiu eu, ce să ştie nişte simpli executanţi ?».

Cînd îi scoaseră cîrpa neagră de la ochi, se văzu-ntr-o încăpere-n care singura mobilă era un scaun. Fu controlat corporal, i se luară şireturile de la pantofi şi cureaua.

«Dacă ai nevoie de ceva, baţi de trei ori în uşă», fu înştiinţat de santinela care se afla în faţa lui cu arma pe umăr şi care-i scoase cătuşele.

«Ca-n trenul care ne-a dus în lagăr. Cum se repetă lucruri-le-n viaţă !». Se-aştepta să i se ia un interogatoriu. N-avea nimic de-ascuns. Oare aveau să-l bată ? Aveau să-i însceneze ceva ?

Două zile nu-l întrebă nimeni nimic. Într-a treia fu din nou legat la ochi şi dus undeva unde urcă două-trei trepte. Aici i se scoase cîrpa de la ochi, dar i se puseră cătuşe. Era-ntr-un vagon de marfă cu paie pe jos. În vagon i se puseră şi lanţuri la picioare. «Unde eşti tu, Rusie ?!».

După ore de mers cu trenul, între timp vagonul umplîndu-se cu oameni, toţi cu cătuşe, şi pe urmă toţi cu lanţuri, ajunse undeva unde părea să fie un mare şantier de construcţii, oricum undeva unde se făceau masive excavări de

teren.

«Politicii» — printre care se afla Băncilă — stăteau în barăci separate de-ale «drepților comuni», cum li se spunea celor condamnați pentru delicte obișnuite: crimă, furt, viol...

Peste două zile, în baraca une fusese repartizat Băncilă, se ivi și Valentin Petroșanu. De față cu toată lumea — legionari, liberali, național-țărăniști și ce-or mai fi fost — se făcură că nu se cunoșteau.

Se strînseră-n brațe numai cînd nu-i văzu ochi străin.

«Cum ne-aduce iară viața laolaltă».

«De ne-ar da numai la pămînt...».

Lagărul le fusese bun dascăl. își făceau amîndoi norma și nu comentau nimic în baracă; nici nu-i rugau pe «comuni» să le facă vreun serviciu, aceștia avînd drept la vorbitor și să primească pachete.

Ca și-n Rusia, nu voiau să li se poată reproșa nimic. Îi nedumerea faptul că nu li se lua nici un introgatoriu și nu li se cerea nici autobiografie. Asta nu mai era ca-n Rusia.

Petroșanu și Băncilă nu răspundeau la nici o provocare de-a colegilor «politici» sau de a «drepților comuni», care de multe ori îi cotonogeau pe cei dintîi, știind că aceia n-aveau cui să-i reclame și dacă — să zicem — i-ar fi reclamat, mare scofală ce dreptate li s-ar fi făcut ! Dacă te puneai rău cu borfașii îți trînteau căpătîiul cu paie, așa-zisa pernă, în cap, și-a doua zi era unul mai puțin la apel și unul mai mult în groapa comună căreia i se rezervase un spațiu cuprinzător.

«Tu-vă mama voastră de burjui și de moșieri, așa, să vedeți cum se munceşte !», strigat de cîte-un hoț de meserie era monedă curentă pe șantier. Nu numai că nimeni nu răspundea, dar nici nu mai auzea asemenea vorbe care se tociseră fiind folosite prea des.

La un timp, pe șantier veniră la «comuni» doi macedoneni din Tuzla, care nu-și putuseră împlini cotele, foști

subalterni ai lui Mitică Băncilă, sergenții Caramişu Stere şi Caraiani Ion. Colonelul nu mai ştia de ei de la Cotul Donului. Cînd îl văzură, sergenții clipiră doar şi făcură un semn vag din cap pentru a-i da de-nţeles fostului lor comandant că-l recunoscuseră. Viața de combatanți în războiul pe care-l făcuseră cu toții şi starea lor de deţinuți îi învăţaseră care erau regulile unui anumit fel de existență: tăcere şi «nu ştiu, n-am văzut».

Din frînturi şoptite pe-apucate, Mitică află că rătăcindu-se de unitatea lor, cei doi se lipiseră de altă unitate de cavalerie. Fuseseră-ncercuiți la Cotul Donului. Cînd îşi dăduseră seama că nu mai era scăpare, artileria şi cavaleria-şi duseseră toate tunurile şi toți caii pe-un dîmb înalt şi abrupt de unde le făcuseră vînt în vale. «Pe urmă, de sus, am tras cu mitralierele-n cai. Să nu mai sufere săracii... Prin ce-am trecut, dom' colonel...». Şi celor doi sergenți li se umezeau ochii. «Orice să vezi murind şi chinuin-du-se, da' nu dobitoc nevinovat...».

Caramişu fusese prizonier la mine de cărbune în Ural. Nici acum nu-i ieşise negreaţă de sub piele. «Aşa o fi şi pe lumea ailaltă ?», întreba el fără adresă, dădea din cap a nedumerire şi strîngea din buze. De fapt părea că nu se mai miră de nimic. Asupra vieții lor de moment nu făcea nici o apreciere, neprezentînd pentru el nici o noutate.

Caraiani îşi zisese-n încercuire la Don: ori mort. ori acasă, dar prizonier — nu ! Scotocise-n ranițele camarazilor morți şi luase tot ce găsise de mîncare. Mai adunase moletiere, două perechi de bocanci, cîte-o flanea de piele, tot ce socotise că-i putea folosi. Un ofițer îi dădu o busolă şi-l învăţă să se orienteze spre Ţară.

Doi căluți mărunți, lînoşi, cu coama aspră, parcă frați cu prăpăditul de Caraiani, slab, scund, negricios ca scos de la afumătoare — cai şi om de stepă — se strecurară printre liniile ruseşti şi se văzură-n cîmpie deschisă cît cuprindeai cu ochiul.

«Dacă ne-ajută bunul Dumnezeu s-ajungem acasă, mă jur că vă duc stăpînilor voştri. Şi-acum să-mi fiți călăuze, că voi ştiți mai mult ca omul, iar eu ce am cu voi împart», şi

mîngîiase coama aspră a căluților; iar pentru a pecetlui făgăduiala, fiecăruia-i dădu cîte-un biscuit.

Mîncară pe drum, toți trei, biscuiți, marmeladă, conserve de pește, salam uscat, ce dăduse Dumnezeu în raniță. Dornici de-un pic de verdeață, căluții scurmau zăpada cu copita și smulgeau din pămîntu-nghețat cîte va rădăcini. Cînd osteneau se ghemuiau unul într-altul, iar Caraiani se lipea de burta unuia dintre ei. Cu promoroacă-n gene, cu vîntul suflîndu-lc din față, păşeau încet, se opreau nițel şi răsuflau zgomotos; dar nu se lăsau. Fără ei, Caraiani de mult s-ar fi-ntins jos să moară. Dar ei se-aplecau asupra lui, îl miroseau, chifneau şi-1 trăgeau de manta. Se legase de cîteva ori de ei cu frînghie ca să-1 mai tragă o bucată de drum. Apoi i se făcea ruşine. «Dacă nu m-aş fi jurat, ar mai fi cum ar mai fi; dar m-am jurat că-i duc acasă. Nu mă pot întinde să mor şi nici pe ei să-i asupresc să mă tragă. Hai cu tata, băieți !».

Aproape că-i orbise iarna pe toți trei. Cînd dădu colțul ierbii, ajunseseră nişte gloabe care se mînau una pe alta; dar nu se lăsau. Păscură toți cu lăcomie.

După opt luni, pe-o vreme frumoasă, cu pomi înfloriți, ajunseră la Cobadin. în capul satului, căluții se opriră şi se-nvîrtiră roată, statură nițel şi deodată o luară la goană, cît îi țineau picioarele ostenite. Caraiani — după ei.

Ajunşi la o casă cu podeț, căluții bătură cu copitelc-n poarta încuiată cu zăvor, pînă ieşi din casă o femeie cu mînecile suflecate. «Iovane, lume, veniți lume, s-au întors caii de pe front! Veniți lume !».

Caraiani se lăsase moale lîngă poartă. Îi trebui o vreme pînă să se-nşurubeze anevoie în aer pe ăle două picioare.

«Dom' colonel, nici cînd a făcut nevasta copilu' dintîi n-am avut mulțumire mai mare. O seară-ntreagă am plîns şi-am plîns. Mă răzbise... Şi-acuma iar...».

Băncilă şi Petroşanu aveau în cei doi macedoneni doi oameni de nădejde. Prin ei mai aflau de una-de alta şi de la ei mai căpătau cîte-o bucățică de slănină sau de brînză din pachetele trimise de familiile acestora prin poştă sau aduse la

vorbitor cînd şi cînd. Cu ei făceau norma pentru un liberal şi pentru un preot «unit». Doi îi cărau în roabe şi-apoi îi ascundeau, doi săpau în locul celor doi bolnavi. Pe rînd. De nu s-ar fi aflat ei patru, de mult liberalul şi preotul ar fi fost împinşi de paznici, ca din întîmplare, în vreo groapă de var. Nu puteau întreţine guri neproductive.

Aşa trecură doi ani.

«Valentine», zicea Mitică, «în primul război, cînd mi-a intrat un glonţ în plămînul drept, am pierdut atîta sînge că doctorii-şi puneau problema dac-aveam să mai scap. Ştii de ce-mi părea cel mai rău ? Nu pentru c-aveam să mor, ci pentru că nu murisem la-nceput, cînd nu mă chinuisem doi ani de front. Aşa şi-acum. Nu mi-ar părea rău că mor, că de murit murim cu toţii, dar că n-am murit cînd am trecut Prutul. De cîte chinuri aş fi scăpat!».

«Dar nişte gînduri mai vesele nu pot să-ţi vină ? Gîndul că-ntr-o zi o să scăpăm şi de-aici cum am scăpat şi din Rusia?».

«Ce ne-o fi dat, Valentine ! Soarta nu e pe colective, ci pe indivizi. De multă vreme îl tot visez pe „finlandezul" nostru. As' noapte-mi făcea semn că vrea să-mi spună ceva şi m-a luat de mînă. Ştiu că n-auzeam nimic, dar că-nţelegeam tot şi mă simţeam de parc-aş fi scăpat de-o mare grijă, iar el era vesel cum nu l-am văzut niciodată... Poate-ai să mă crezi o babă superstiţioasă, dar după visul ăsta am să te rog să ţii la tine verigheta mea şi ochelarii. Şi de mi s-o-mplini visul să dai lucrurile astea Sandei cînd ai să scapi de-aici sau de mai ştiu eu unde».

«Măi Mitică, de ce vrei tu să mă bagi în sperieţi ?», şi lui Valentin Petroşanu îi trecu prin suflet o presimţire sumbră; nu-l putu convinge pe Mitică Băncilă să nu-i pună-n deget verigheta — în interiorul căreia scria *Sanda* şi data căsătoriei lor — şi să-i ascundă ochelarii.

«Şi, te rog, atunci cînd o fi, să-i spui Sandei că mi-am iubit Ţara şi familia şi că nu mi-am făcut de rîs numele de Român şi de ofiţer».

Bieţii Velisarie şi Panait, protejaţii lor, nu se mai puteau da jos din roabe. Aşteptau amîndoi să moară, dar nu se-ndura Dumnezeu de ei. «Ce-au să facă Valentin şi machedonii fără mine ? Cum s-or descurca ei cu bietele aste două poveri ?».

Ziua de lucru era pe sfîrşite, o zi ca oricare alta, numai că frumoasă şi senină. Cîţiva oameni se duseră să-şi strîngă echipamentul de lucru, — cazmaua şi tîrnăcopul — cînd se prăbuşi peste ei malul în care le-nfipseseră. Cădea pămîntul de parcă-1 împingea o forţă nevăzută. Zadarnic încercară unii deţinuţi să ridice cu excavatoarele massa enormă ce nu-nceta să se surpe. Zadarnică era truda oamenilor cu lopeţile. Pentru cei de subtpămînt nu era salvare. Paznicii şi comandantul lagărului întrerupseră munca disperată şi fără sens a-ntregii colonii penitenciare.

«Şi chiar să nu-i scoatem şi să-i îngropăm ca pe nişte oameni ?», îl întrebă un «drept comun» pe comandantul lagărului.

«Pentru ei n-are nici o importanţă», răspunse comandantul.

«Dar pentru noi are», nu se lăsă pungaşul.

Un preot de la «politici» îi ceru voie comandantului să le spună morţilor slujba de-nmormîntare.

«Se face prea mare tevatură pentru un accident de muncă; nu e primul şi n-o să fie nici ultimul».

«Cum credeţi, domnule colonel», şi preotul se-ndepărtă de-a-ndaratelea.

Fu destui ca unul de la «drepţii comuni» să-nceapă să cînte *Veşnica pomenire*.

Tot lagărul şedea-n genunchi şi cîntă de trei ori *Veşnica*

pomenire.

Nimeni nu se-atinsc de mîncare-n seara-aceea şi nimeni nu spuse nici un cuvînt.

Nici apelul de seară nu se mai ţinu.

Merse fiecare-n baraca lui şi aruncă o privire împăienjenită la paturile rămase goale.

Valetin Petroşanu se uită la locul lui Mitică Băncilă şi-l apucă un plîns cu sughiţuri. Îşi înfundă faţa-n căpătîiul de paie, fiindcă nu voia să-l audă nimeni. «Mitică, Mitică, nu te-a păcălit „finlandezul" !». Colonelul Teleghin lăsase tot lagărul să participe la-nmormîntarea «finlandezului»; un finlandez, preot desigur, îi binecuvîntase întoarcerea-n pămînt, finlandezii toţi îi cîntascră imnul lor naţional.

În mintea lui Petroşanu mereu se făceau comparaţii.

«Dacă tot îi era dat să moară, nu era mai bine să fi murit după ce trecuse Prutul ? Cîtă suferinţă, cîtă-nţelepciune căpătată prin suferinţă se duceau cu un singur om; se pierduse o experienţă unică, fiecare om ascunzînd în sine o fărîmă de unicitate, de irepetabil».

Lui Valentin Petroşanu viaţa i se păru mult mai dură după plecarea martorului celei mai importante experienţe a vieţii lui. Cui să-i mai fi spus de-acum înainte: «Ţi-aduci aminte-atuncea cînd...» ?

Sanda primi certificatul de deces al soţului ei fără nici un alt cuvînt. Era expediat din Bucureşti.

Prin intermediul lui Mircea Gregorian, care se purta ca o adevărată rudă, netemîndu-se că-şi pune propria situaţie-n joc, Sanda ceru audienţe la cele mai înalte foruri. Ea nu voia altceva decît să-şi îngroape bărbatul lîngă părinţii lui. I se primiră «memorii» peste «memorii», dar răspuns nu veni.

Abia cînd fu eliberat Valentin Petroşanu, află adevărul. Sanda nu găsea nici un cuvînt. Îl asculta tremurînd. într-un

tîrziu, cînd i se mai limpeziră lucrurile, şopti: «Si eu acuma ce să fac, dacă nu-l pot îngropa ca pe-un creştin ?».

Valentin Petroşanu era luat pe nepregătite. Şi-aduse-aminte că la ţară, pentru cei morţi sau dispăruţi, oamenii îngropau un sicriu cu hainele mortului sau ale dispărutului, făcînd slujbă de-nmormîntare şi-apoi pomenirile după rînduială.

«*Madame Băncilă*, de ce n-ai face şi dumneata ca nevasta doctorului Gheorghe Hangan ? A pus în cimitirul Belu o cruce pe care-a scris numele soţului ei, anul naşterii, anul morţii şi dedesubt „mort pe front"».

«Uite, la asta nu m am gîndit. Părinţii lui Mitică au cruce frumoasă la Belu şi e loc destul să-l trec şi pe Mitică. Vă mulţumesc din suflet că mi-aţi deschis ochii».

Şi-ntr-un tîrziu: «Şi nu mă ocoliţi, domnule colonel ! N-am decît o soră, şi ea cu necazurile ei. De-ar fi apucat Mitică să-l vadă pe nepoţelul nostru, Valeriu, băiatul fiică-mii de e măritată cu unul din băieţii generalului Mircea Gregorian. Cînd am născut-o eu pe Elvira, fata noastră, Mitică era pe front, în primul război. Acum nu mai e nicăieri».

Sanda lucră ca lenjerească pînă ieşi la pensie, spre părerea de rău a-ntregului spital, unde ştiuse să se facă preţuită şi-ndrăgită. La loc de cinste o pusese şi prietenia doctorului şi-a doctoriţei Şerban.

Într-o zi, se pomeni chemată de Comandamentul militar pe Capitală spre-a i se spune că soţul ei, colonelul Băncilă Dumitru, fusese reabilitat post-mortem, ca mai toţi reabilitaţii din acea perioadă: iar ei, ca văduvă, i se propunea o pensie de urmaş. Dovedindu-se mai mică decît pensia obţinută prin anii slujiţi de ea la spital, mulţumi şi refuză.

«Un lucru aş vrea să vă cer, domnilor ofiţeri: dacă s-ar putea să-mi daţi înapoi decoraţiile bărbtului meu; i s-au dat fiindcă a luptat cu credinţă şi cu cinste pentru Ţara asta. I-au fost confiscate îndată ce s-a-ntors din lagăr din Rusia».

Ofiţerii se uitară unii la alţii.

«Doamnă Băncilă, cine mai ştie unde sînt...».

«Eu am lista lor aici», şi le-ntinse o hîrtie. «Dacă nu mi le puteţi da, vă mulţumesc pentru atenţia pe care mi-aţi acordat-o, că bărbatului meu nu-i mai serveşte la nimic reabilitarea. Bună ziua».

Sanda se străduise să aibă un mers cît mai drept şi mai demn. Din uşă se-ntoarse şi-ntrebă: «De ce să-l reabilitaţi ? Fiindcă şi-a apărat Ţara-n două războaie ?».

Fără s-aştepte vreun răspuns, ieşi.

Tot drumul pîn-acasă îi curseră lacrimile şiroaie.

Viaţa mergea mai departe.

Elvira îşi vedea de şcoala unde era profesoară. Emanuel — de uzina unde fuse angajat inginer. Mihai Negruţ, în ciuda biografiei sale, ajunse-un nume de răsunet internaţional. Rămăsese la fel de tăcut şi de retras ca şi pe vremea mojarelor şi-a eprubetelor de la „Cantacuzino". La un moment dat, sensură cu o laborantă din institutul lor. O fată care terminase chimia, dar care-avea o biografic atît de proastă, încît nici măcar profesorul Ciobanu nu putuse să-i ofere mai mult decît un post de laborantă. O chema Cecilia Duma. Era la fel de tăcută şi de retrasă ca şi Mihai Negruţ. Avură-mpreună doi băieţi. Dimitrie Toader.

Profesorul Ciobanu, punîndu-şi obrazul şi dîndu-şi cuvîntul că bursierul i se va-ntoarec, îl trimise pe Mihai Negruţ un an în America.

«Negruţ, vezi că mi-am dat cuvîntul că te-ntorci».

«Domnule profesor, m-aş întoarce şi dacă nu v-aţi fi dat dumneavoastră cuvîntul».

Mihai Negruţ, din cauza condiţiilor atmosferice, întîrzie la-ntoarcere o săptămînă. De la aeroport veni direct la Institut.

Toată săptămînă asta nu era nimeni să nu-şi rîdă-n barbă şi să nu se uite cu un aer ironic la Cecilia Negruţ şi chiar la profesorul Ciobanu.

Cînd îl văzură, colegii aproape că se simțiră dezamăgiți

Unul îi şopti: «Te-ai întors, prostule !».

Îi şopti şi el: «Trebuie să mai ramînă oameni şi-n ţara asta!».

CAPITOLUL ŞAPTE

Într-o bună zi, pe la ora prînzului, trecu pe uliţa mare din Cernaţi un bărbat ca de patruzeci de ani, îmbrăcat ca un muncitor şi cu-o raniţă-n spate. Dădea ziua-bună oricui, dar cum nimeni nu-l recunoştea, nu se opri să vorbească nimănui.

Intră în curtea lui Costea Geambaşu, se opri o clipă şi citi deasupra uşii de intrare: „Dispensar".

Merse mai departe spre bucătăria de vară. O femeie bătrînă dădea nişte buruieni de mîncare unui porc; dobitocul guiţa în spatele unui ocol de scînduri de ziceai că-l înjunghie.

«Sărut mîna».

Femeia-şi puse mai întîi mîna streaşină la ochi, apoi o duse la gură. Nu-i venea să-şi creadă ochilor. «Că n-oi fi nepotul Fănel !».

«Eu sînt maică-mare», şi se-aplecă şi-i sărută mîna, iar bătrîna-l sărută-n creştet.

«Ştiam de la mă-ta şi de la tac-tu că eşti în viaţă, dar nu credeam să te mai vedem. Să te văd, că bîtu-tău a murit, acu' se face anul».

«Rău îmi pare că nu l-am mai apucat. Maică-mare, crezi c-aş putea să-mi fac şi eu vreun rost pe-aci prin sat şi să stau la dumneata?».

«De ce să nu stai, maică ? E nevoie şi de-nvăţători şi de

profesori şi de brigadieri la cîmp. Tu eşti băiat cu carte. S-o găsi ceva şi pentru tine».

În ciuda autobiografiei lui, făcută fără sărituri, Fănel fu numit învăţător. Se mai îndulciseră legile. Avea o răbdare neîntrecută cu elevii; tot timpul şi-l petrecea cu ei, vrînd să nu rămînă nici unul cu ceva nelămurit. Cînd se putu, se-nscrise la «fără frecvenţă» la Facultatea de Matematici.

Cunoscu o colegă, profesoară de română şi de franceză, văduvă cu doi copii — unul de doi ani, altul de-aproape-un an. Femeia voia să se stabilească-n Cernaţi şi, ca să nu mai stea cu chirie, se-apucase să-şi facă o casă de chirpici. Fănel şi ţiganii din sat îşi puseră ambiţia să-i ridice casă de cărămidă; cărămidă pe care ei o făcură şi-o arseră. Pe ţigani îi omeni Fănel. Un camion al «colectivei» aduse cărămida la locul de casă. Tot satul dădu o mînă de ajutor. Nimeni nu trudise mai mult decît Fănel. Şi după ce fu gata casa, el tot venea, tăia lemne, făcea mărunte reparaţii, stătea de vorbă, se juca şi cu copiii...

Fănel şi-nchipuia că dragostea de tată trebuia să fie cam cea pe care-o simţea el pentru Mitu şi pentru Costel, copiii Melaniei.

El îi respecta doliul, iar de nevastă, cu biografia lui, tot nu s-ar fi-ncumetat s-o ceară.

«Fănele, maică, de ce nu te iei tu cu profesoara Melania? Amîndoi sînteţi oameni cu carte, ar avea şi ea tată la copii, e femeie harnică şi la locul ei, odată nu ne-ntîlnim să nu-mi zică „săru' mîna !". Mai gîndeşte-te, maică. Mîine-poimîine pun şi eu mîinile pe chiept, mă-ta şi tac-tu la fel, şi rămîi fără nici un roşţ în lume».

Numai că Fănel, simţindu-se, din cauza trecutului său, ca o oaie rîioasă, n-ar fi-ndrăznit să ceară pe nimeni de nevastă, darămite să le strice şi Melaniei, văduvă de ofiţer de Miliţie, şi copii lor ei, dosarul.

Într-o seară, după ce se culcaseră copiii, mai rămase de vorbă cu ea.

Se lăsa-ntre dînşii o tăcere, tot mai deasă în ultimul timp.

«Fănele, cum îţi vezi tu viitorul ?».

«Drept să-ți spun, în nici un fel».

«Nu-ți dorești și tu o familie ?».

«Mi-aș dori, dar pe cine să-ncarc eu cu dosarul meu ? O femeie și niște bieți copii nevinovați ? Cum zice frate-meu, Mihai, noi avem diabet la dosar».

«Și totuși el s-a-nsurat, cu diabet cu tot, și a făcut doi copii».

«El e-un om de știință și chiar foarte valoros, iar eu ce sînt ? Un fost student la Filosofic și absolvent la Teologie, fost legionar, și care face la bătrînețe o Facultate la fără frecvență, ca să aibă și el iluzia că nu-i trece timpul degeaba».

«Mi-e destul de rușine că lucrurile pornesc de la mine, dar să știi că eu sînt femeia care se-ncumetă să te ia de bărbat. Rămîi aici, aici e locul tău».

Și Fănel rămase. Nu se căsători niciodată cu Melania, dar îi crescu cei doi copii — pe Mitu și pe Costel — ca un adevărat tată, cum îl considerau și ei. Dac-acest lucru era de-nțeles, nimeni dintre cei care-l cunoșteau și-l știau fiul preotului Toader — de care, după ani și ani, încă se vorbea-n Cernați ca de-un om de ispravă — nimeni nu-nțelegea cum de Fănel nu mai călcase-n biserică, nici măcar cînd îi murise bunica și cînd îi muriseră părinții. Lumea bănuia că-și pierduse credința.

Melania nu-ndrăzni să-l întrebe niciodată. în sinea lui, Fănel se socotea nedemn de-a mai călca în biserică, de vreme ce pusese o credință lumească înaintea celei în Dumnezeu. Un viitor preot n-ar fi avut dreptul să pună ceva mai presus de credința-n Dumnezeu.

Mitu făcu Facultatea de Istorie și ajunse ofițer de Securitate. Costel — un cardiolog de mîna-ntîi.

Pe lîngă Mitu o rugase profesorul Șerban pe Sanda Băncilă să intervină în legătură cu pașaportul lui.

Din vechea generație, numai Sanda — Lisăndrina — mai trăia. În jurul ei, ca-n jurul unei citadele, se-aduna toată familia

măcar de trei-patru ori pe an; pe cont propriu, venea fiecare mult mai des. Nu era săptămînă-n care să n-o viziteze măcar un nepot sau un strănepot.

Clava Martiniuc şi Saşa făcuseră demult schimb de locuinţă cu Elvira şi cu Emanuel Gregorian. Clava murise de ciroză, culegînd roadele vizitelor masculine pe care cine-ştie de cînd le primea şi care toate erau însoţite de ceva băuturică. Doar asta aduce veselie si bună-ntelegere între oameni. Sanda o internase-n spitalul unde lucra şi se ducea zilnic s-o vadă şi să-i ducă ce putea şi ea, de-ale mîncării. Sanda o dusese la Crematoriu, cum îşi dorise Clava, şi-i cumpărase o nişă-n columbar. «Să fie de sufletul ălor duşi de la noi». Saşa era pe mare cînd murise maică-sa. De oriunde se afla, îi trimitea Sandei Băncilă cărţi poştale ilustrate («Dragă tanti Sanda»), pliante, iar cînd era pe uscat trecea totdeauna s-o vadă. Îşi ţinuse-o promisiune: se făcuse marinar. Uitînd-o pe-a doua, şi-nsurîndu-se, îi rugase pe Elvira şi pe Emanuel Gregorian să-i fie nuni, iar cei doi copii ai lui, Alexandru şi Alexandra, erau botezaţi de Sanda Băncilă.

«Tanti Sanda, dumneavoastră sînteţi familia mea».

Profesorul Daniel Şerban o socotea pe Sanda — Lisăndrina cum rămăsese în sufletul lui — ca pe-o rudă, mai mult chiar, ca pe cineva care făcea parte din viaţa lui.

Cînd avea să dispară şi ea, cînd aveau să dispară şi Marioara şi Iancu Stein, singura prietenă de suflet avea să-i rămînă Sînziana, noră-sa, dacă nu murea el înaintea tuturor.

Însemnările lui Mitică Băncilă îl aduseseră pe Daniel Şerban pe vremea cînd umbla-mbrăcat marinar şi nu prea ştia pe ce lume se află. Însemnările lui Mitică îi întăreau credinţa că ţara asta odusese greu de cînd se ştia pe lume, că puţine-i fuseseră clipele de răgaz şi de bunăstare.

Puse carnetul pepit în mapa-n care-l adusese şi-avea de gînd chiar de-a doua zi să i-l înapoieze Sandei. Dac-avea să-i

îngăduie să tragă un „Xerox" după el, se gîndea să-l propună unei edituri spre publicare.

«Nu ne cunoaştem niciodată îndeajuns istoria ţării. Ce păcat că nu pot citi însemnările lui Mitică din cel de-al doilea război. Tare curios aş fi fost să văd cum judeca el acest război şi pe Antonescu».

Se văzuse cu Mitică, vorbiseră de cîte-n lună şi-n stele, numai de război şi de lagăr — nu, Profesorul Şerban era convins că nici cu Sanda, cu Elvira şi cu Emanuel, nu adusese vorba despre-această perioadă din viaţa lui.

De pildă, după moartea lui, aflase de la Sanda că i se luaseră toate decoraţiile, adică brevetele lor. Bănuiala că se-aşteptase la aşa ceva era dovedită de-o fotografie-n care, îmbrăcat civil, Mitică îşi pusese toate decoraţiile pe piept şi făcuse cîte-o copie manuscrisă după fiecare brevet, dînd Sandei în păstrare colile de hîrtie ministerială, „Bristol".

La un moment dat, Sanda primi pe numele lui Mitică, o convocare adresată tuturor veteranilor din primul război mondial. Sanda se duse la un fotograf, făcu o fotocopie-a certificatului de deces al lui Mitică, o puse-ntr-un plic şi-alătură cîteva cuvinte pe-o foaie de hîrtie: «Ca răspuns la convocarea dumneavoastră, din partea colonelului Băncilă Dumitru, mort la Canal». Şi expedie plicul pe adresa de la care sosise invitaţia către veteranii din 1916-1918.

Sanda — ca şi bunica profesorului Şerban dinspre mamă, coana Luxiţa Bantaş —-socotea cea mai aspră pedeapsă a vîrstei înaintate (mai mult chiar decît neajunsurile de tot felul pe care le trăgea după sine) golul care se făcea-n jurul tău, ducîndu-se toţi cei de-un leat cu tine. Cînd murise Smaranda Hangan. Daniel se simţise ca un orfan. Investiseră atît de mult unul în celălalt, încît nimeni nu-i putea lua Smarandei locul.

Coana Luxiţa Bantaş era cu şaisprezece ani mai în vîrstă decît fiică-sa, Luţa, şi cu doisprezece decît gineri-său, magistratul Sică Şerban. Ei. sărmanii, o dată cu vîrsta nu mai acceptau nimica nou, parcă la un moment dat le-nţepenise

mintea, în timp ce coana Luxița era interesată, de la modă pînă la știință, de toate noutățile. Cînd urcase primul om pe Lună, o lume-ntreagă nu se dezlipise de televizor, dîndu-și seama că trăia poate cel mai important moment dintr-o bună parte-a istoriei omenirii și-a fiecărui individ în parte. «Daniele, dacă n-am murit de emoție as' noapte, apuc suta de ani», spusese coana Luxița. «Doamne, coană-mare» — ziseseră într-un glas coana Luța și conul Sică — «ai timp să crezi că chiar a pus americanul ăla piciorul pe Lună ? Astea-s șmecherii făcute la sol, de-ale lor cu televiziunea, țarină de-azvîrlit în ochii proștilor. De cînd cu televiziunea, te poate face să vezi orice !». Coana Luxița se uitase în ochii lui nepotu-său, Daniel, cu unda de regret pe care-l simți cînd te afli în fața unui bolnav incurabil.

Așa fuseseră toată viața părinții lui Daniel Șerban. Orice absurditate ar fi spus unul dintre ei, celălalt îi ținea isonul. El nu cunoscuse pereche mai unită. Se puneau unul pe altul mai presus de copii, de toată lumea. Un adevărat cuplu, de erai sau nu de-acord cu concepțiile lor și cu manifestările care decurgeau din acestea. Conul Sică și coana Luța cu greu se-nvățascră cu filmul vorbitor, care la-nceput li se păruse o prostie sortită eșecului, pe care cu vremea trebuise s-o accepte, resemnîndu-se. Dar nu veneau o dată de la cinematograf să nu spună «da' ca ăl mut tot nu e !». Și-amîndoi — zgîrciți-foc. Spre deosebire de egoist, care e zgîrcit cu alții și filotim cu sine însuși, zgîrcitul se privează pe sine. Afară de cîteva mese pe an, cînd își achitau niște obligații mondene, și cînd, voind să-și țină ighemoniconul, nu se uitau la bani, trăiau foarte modest. Le era o milă de bani, încît o călătorie-n străinătate nu făcuseră, un tablou sau alt obiect de artă nu-și cumpăraseră. E drept că locuiau într-o casă frumoasă și plină de lucruri de mare rafinament, cumpărate de Melina Mavros, prima soție a lui Ienake Crețulescu, tatăl coanei Luxița.

Cînd i-o dăduse de nevastă pe Luța, coana Luxița Bantaș îi spusese viitorului ginere: «îmi pare bine că ești judecător; ai o slujbă cinstită la stat. Ți-o dau pe fie-mea de nevastă, cu-o condiție: să nu cumva să intri-n politică. Plece cine-o pleca,

vină cine-o veni, dumitale să nu-ți pese. Judecătorul și preotul trebuie să creadă: unul — în dreptate, celălalt — în Dumnezeu».

Conul Sică Șerban nu se număra printre cei în stare să descopere praful de pușcă. înaintase mai încet decît alții, dar ajunsese la Curtea de Casație. Și pe cînd era simplu judecător își făcea un punct de onoare din a nu părtini pe nimeni. Avocații care-apărau cauze drepte încercau să-și plaseze în așa fel procesele ca din completul de judecată să facă parte Sică Șerban. De cîte ori povestea acasă despre-un proces complicat și controversat, dacă era de față, coana Luxița îi spunea: «Sică, să nu faci nici o concesie. Lasă-i să le facă pe ăi de sînt în politică și care-și trag spuza pe turtă, și pe ăi săraci. Dumneata politică nu faci, avere ai, că ce e-al meu e și-al vostru».

Daniel, Matei și sora lor, Marie-Jeanne — cu-acest ultim nume coana Luxița nu fusese de acord — crescuseră-n respectul legii și-n oroarea de politică. Daniel le semăna părinților lui doar sub aspectul înfrînării la mîncare. În privința fidelității-n căsnicie nu le urmase exemplul. Avea fire nestăpînită-n fața frumuseții și-a atracției feminine. Și, deoarece păcate se puteau face-n tot felul, cu gîndul, cu vorba sau cu fapta, el le prefera pe cele cu fapta. Fără să fie mînă spartă, nici econom nu se putea numi. Ideea de-a face-o bucurie cuiva învingea-ntotdeauna cumpătarea.

Frate-său, Matei, nu ținea la bani ci numai la pictură, pe care-o ferea chiar să fie privită ca și cînd privirea oamenilor i-ar fi deteriorat-o. Trecuse printr-o profundă depresiune cînd aflase dintr-un articol că totul era supus pieirii, că-n nu știu ce număr de ani n-aveau să mai existe nici cărți, nici tablouri, urmînd soarta omului, mai fragil decît Morile. După această umoare neagră începuse să lucreze cu furie. Picta pînă-i cădea capul pe șevalet. Se gîndea că avea atîtea de spus și nu-i mai ajungea timpul. Din acest punct de vedere se-asemăna cumnată-sii, Marina, care, la șaptezeci de ani, colinda de una singură țara, cu un rucsac în spate. Nici ei nu-i mai ajungea timpul, fiind mereu într-o activitate febrilă. Supărarea-mpotriva cartierului în urma denunțului de la Miliție îi trecuse.

Cînd o vecină o chemă la miezul nopții îi spuse «Vin !» şi nu-i mai dădu sfaturi să se-adreseze „Salvării". Chemă ea „Salvarea", deoarece cucoana avea un infarct de toată frumusețea. Cînd nu vedea bolnavi, gătea, făcea dulcețuri şi prăjituri pe care le dădea cadou şi cu care-şi trata musafirii, de obicei cucoane mult mai tinere; acestea veneau la ea ca la un *guru* de la care-nvățau stăpînirea de sine, arta de-a duce o căsnicie; să-nchizi cît mai mult ochii, în avantajul tuturor.

Daniel şi Matei nu se emancipaseră niciodată de spiritul de ordine şi de disciplină învățat în casa părintească. Fără să le semene fizic sau psihic părinților se vedea că Daniel şi Matei îşi petrecuseră o parte din viață sub acoperişul părintesc. Sora lor, Marie-Jeanne, căreia i se potrivea asemenea nume, dat fiind cît era de snoabă şi de-nfumurată, semăna — după opinia coanei Luxița — cu mama lui Ienake Crețulescu, doamna Catița Crețuleseu, la nasul căreia nici cu prăjina n-ajungeai, care nu se mîngîiase niciodată de cele două mezalianțe făcute de fiu-său, Ienake: mai întîi — cu Melina Mavros, văduvă bogată a unui negustor grec, mai în vîrstă cu douăzeci de ani decît Ienake; a doua oară — cu-o văduvă mai tînără decît el, dar şi-aceea fiica unui amărît de boiernaş, căsătorită prima dată cu un mare boier scăpătat, care ar fi putut să-i fie cel puțin tată.

Cînd Marie-Jeanne se măritase cu un doctor, pe numele său Dinu Serafiotti, care promitea mult în chirurgie — şi-şi ținuse promisiunea — coana Luxița îi spusese numai lui Daniel: «Săraca mama se-ntoarce-n mormînt». Cerîndu-i o explicație, coana Luxița i-o dăduse «subt pecetea tainei». înainte de-a se căsători cu Ienake Crețulescu, Agripina Bălescu-Poenaru, mama coanei Luxița, se ținuse cu bunicul actualului Dinu Serafiotti, pe care-l chema tot Dinu, un avocat vestit în secolul trecut, care Agripinei îi cădea ginere, Serafiotti fiind căsătorit cu o fată a boierului Poenaru, din prima căsătorie.

Coana Luța şi conul Sică Şerban — ştiuseră-nu ştiuseră povestea — consimțiseră la căsătorie. Coana Luxița îl vedea pe nepotu-său prin alianță, doctorul Dinu Serafiotti, numai

cînd nu se putea altfel, fiindcă prea-i aducea aminte de bunicu-său, celălalt Dinu Serafiotti.

Două morți îl duruseră, săpaseră adînc în sufletul lui Daniel Şerban: moartea coanei Luxița, care părea ca un mit de statornică; şi moartea Smarandei Hangan, iubirea lui pură şi neîntinată, de-o viață.

Cel mai statornic în sufletul omului rămînea ceea ce-a dorit şi n-a atins. E singurul mister cu care poți învălui o ființă, un mister care nu se devalorizează cu timpul. Între el şi Smaranda nici măcar un cuvînt echivoc nu se schimbase. Daniel Şerban — ca şi noră-sa, Sînziana, fiica Smarandei — era bîntuit de curiozitate psihologică, destinată să descifreze un om, să se-apropie cît mai mult de viața lui reală şi nicidecum din dorința cancanieră de-a comenta ce aflau.

De pildă, el, Daniel Şerban, era sigur că Sanda Băncilă şi Mircea Gregorian se iubiseră. Ar fi vrut să ştie pînă unde mersese iubirea lor. Murise de mult Mircea Gregorian, de mult nevastă-sa, Emilia, femeie frumoasă şi falnică. Dac-ar fi-ndrăznit, ar fi-ntrebat-o pe Sanda. Cît lucrase la spital, Sanda era încă o femeie frumoasă; propuneri de-amor primise de la vlădică pînă la opincă. Sanda, ştiind să refuze fără să jignească, se purtase demn, şi cît trăise Mitică şi după moartea lui. Iar din casa nu vînduse un capăt de ață. «Cînd mi-aduc aminte cu cît drag le-a adunat Mitică, şi eu să le vînd ?! Cînd îmi chiorăie mațele, mi-nchipui că nu le-aş fi avut; şi-atuncea... ?».

Daniel Şerban reuşise o mare performanță: tuturor femeilor pe care le iubise — şi chiar le iubise — le păstra o amintire frumoasă şi-i plăcea să creadă că şi ele lui. Fiecare dintre-aceste femei înțelesese un lucru esențial: o legătură extraconjugală merita trăită numai cît era pasională. Nu trebuia s-aştepți răceala, învinuirile, amintirile urîte.

De Dora Gabrian se despărțise-n plină iubire. Inițiativa fusese-a ei. Se măritase la nouăsprezece ani cu un avocat mult mai vîrstnic decît dînsa. pentru a ieşi din situația modestă pe care i-o asigurau părinții,învățători. Multe lucruri se

schimbaseră-n felul Dorei de-a privi lumea. Unul rămăsese imuabil ca un mit: bărbatul era mijlocul prin care o femeie se ridica stîlpul de susținere al unei existențe. Primul soț al Dorei, Stelian Vrânceanu, avocat cunoscut și plin de bani, avea o sănătate șubredă pe care și-o măcina în nesfîrșite petreceri cu sau fără dans, deoarece-nțelegea să-și trăiască viața, multă-puțină cîtă era, cît mai zgomotos, suferind de-o adevărată panică a vidului și-a liniștii. Dora se măritase cu Stelian atrasă de numele lui și de ineditul oferit de-o viață zgomotoasă unei fete cuminți care nu pășise mai departe de cinematograf. Altminteri, slab și osos, cu un măr al lui Adam gata să-i străpungă pielea, cu un nas imens, acvilin, îmbrăcat ca un papițoi, Stelian, Steli Vrânceanu era nițel mai frumos decît dracul, în făptura lui de bîtlan gata să-și ia zborul, doar ochii se înteiau expresiv și melancolic. Dora se măritase nu numai ca să se salte, dar și ca să-și dovedească aptitudinile feminine și materne pe lîngă un bărbat. Cu toată lipsa de experiență, își dăduse repede seama că opera de reeducare n-avea să dea roade cu un bărbat prea învechit în rele. Din douăzeci și patru de ore ale zilei, nici măcar o pătrime n-o petreceau împreună și pe-aceea sub privirea atentă a mamei lui Steli, care-l pierdea din ochi de drag. Pe bătrînă, Dora o-nțelegea și, deși nu așa își închipuise ea o căsnicie, nu manifesta nici un fel de ostilitate față de amestecul energic al soacrei în tot ceea ce-i privea pe ea și pe Steli. Ceea ce nu-nțelegea, cu toată bunăvoința, era felul sistematic în care acesta-și distrugea viața, care și-așa nu promitea să fie prea lungă, date fiind o veche tuberculoză și-o hepatită cronicizată pe care le ducea în cîrcă. Bunele intenții cu care Dora-și începuse căsnicia se răceau. Cu toți banii lui, cu toate lucrurile scumpe din casă, ca de pildă unul dintre primele magnetofoanc din țară, și-n orice caz primul din Râmnicu-Vâlcea, Steli nu era bărbatul cu care Dora să vrea să aibă copii și nici cu care să vrea să rămînă pînă la sfîrșitul unuia dintre ei doi. Regimul de viață al lui Steli o obosea fizic și moral. Viața nu putea fi o permanentă petrecere găunoasă, o hărmălaie din care nu puteai distinge două cuvinte.

Așa se făcea că Dora plecase de lîngă Steli Vrânceanu cu

geamantanul cu care venise la el, ducîndu-se după primul bărbat care-i făcuse cu mîna, întîmplător un tenor, pe nume George Ungureanu de la Opera din Bucureşti, în turneu la Râmnicu-Vâlcea. De-altminteri şi din partea lui Steli lucrurile se răciseră, dovadă propunerea pe care într-un perfect stil negustoresc-avocăţesc le-o făcuse părinţilor Dorei: ca, pentru o sumă de bani, importantă la vremea aceea, să-şi ia fata înapoi acasă. Părinţii Dorei, în a căror familie aşa ceva nu se pomenise, refuzaseră banii şi-i spuseseră ginerelui că fata se putea întoarce oricînd acasă. Propunerea le confirma cîtă dreptate avuseseră cînd se-mpotriviseră acestei căsătorii.

Tenorul George Ungureanu, tată de copii, se gîndisc să-i facă Dorei un rost dincolo de amor, care cum vine aşa pleacă. Îşi dăduse de la-nceput seama că ceea ce făcuse Dora era mai mult pentru a scăpa de bărbatu-său decît pentru a veni după el, tenorul, în ciuda repeziciunii cu care se petrecuse înţelegerea dintre ei, George Ungureanu n-o judecase aspru pe Dora. Nu era o aventurieră, ci o fată de douăzeci de ani nedumerită în faţa vieţii şi-nşelată-n aşteptări. Tenorul îi oferise o viaţă rînduită, în Bucureşti. Îi închiriase o cameră într-un apartament central, la o familie onorabilă şi-o-ndemnase să dea examen la o facultate. Cu germana şi cu bruma de rusă pe care le ştia din familia originară de la Cernăuţi, precum şi cu eforturile de-a-şi pune cunoştinţele la punct, Dorei nu-i fusese greu să intre la Filologie. Între timp, divorţase de Steli şi, dată fiind pensia mică a părinţilor ei, obţinuse o bursă. Rămăsese mai departe la gazdele care-i erau recunoscătoare tenorului pentru fata pe care le-o adusese în spaţiu, cum recunoscătoare îi era şi Dora pentru a o fi pus pe calea cea bună şi-a o fi adus la nişte oameni în a căror casă sc simţea ca-n familie.

Lucrurile între tenor şi Dora cum începuseră aşa se sfîrşiseră. Brusc. Fără nici un reproş din partea nimănui. El îi mărturisise că-l obosea legătura lor, ceea ce ea înţelegea perfect; şi pentru că socotea că Dora se putea dispensa de ajutorul lui, care dacă era nevoie putea să continue cu privire la chiria camerei, hotărîseră să se despartă, în jurul unui buchet de trandafiri şi-al unei sticle de şampanie. Crezînd în puterea

de evocare a obiectelor, tenorul îi dăruise Dorei, la despărțire, un inel cu un safir frumos care se-asorta cu ochii ei albaştri ca panselele.

Pe lîngă frumusețe şi-inteligență, două daruri importante mai avea Dora: ştia să se facă plăcută oamenilor din toate categoriile; şi, de asemenea, ştia să rămînă în cele mai prieteneşti relații cu un bărbat de care se despărțise. Chiar şi cu Steli, deşi privite din afară lucrurile ar fi pledat împotriva ei, continuase, cînd venea în vacanțe la Râmnic, să se vadă, cu el şi cu-a doua lui nevastă, în modul cel mai cordial. La-nmormîntarea lui Steli, la vreo patru ani după despărțirea lor, stătuse, îmbrăcată-n bleu-marine, în rîndu-ntîi, lîngă mama nemîngîiată şi lîngă văduvă, arătînd tuturor că le-mpărtăşea durerea, nepăsîndu-i de comentariile pe care prezența ei le putea stîrni. Fără să vrea să şocheze opinia publică, Dora-şi vedea de drum făcînd pe surda şi pe muta la eventualele comentarii şi cancanuri în jurul ei. Ca şi Marina Şerban, socotea că numai ipocriții nu bîrfesc, ipocriții, indiferenții şi cei cu prea mare stăpînire de sine, firea omului şi mai ales a balcanicului fiind înclinată spre flecăreală, care, de-altminteri, dădea sare vieții şi relațiilor dintre oameni. Dacă toate faptele şi vorbele oamenilor s-ar fi-nşirat corect, invariabil, ca mărgelele pe ață, ce haz ar mai fi avut viața?

După despărțirea de tenor, Dora avusese o romanță cu şeful unei catedre de la Facultatea pe care-o urma, întîlnit întîmplător în casa unor cunoştințe comune. Această legătură era cît se poate de instructivă pentru ea, nu numai pentru lărgirea orizontului general — ceea ce-nseamnă orice om nou în viața cuiva — dar mai ales a celui intelectual. Într-o perioadă precară pentru Universitate, unde te-nvățau mulți veniți din diverse domenii care n-aveau nici o legătură cu învățămîntul, Mihu Merişan, profesorul Dorei, om tînăr, competent şi înzestrat în meseria lui, îi dădea liste de cărți pe care nu te puteai chema filolog fără să le fi citit şi, lucru tot atît de important, îi dădea lecții de engleză.

Sătulă de viața mondenă dusă alături de Steli, ins care o vaccinase pentru totdeauna împotriva zgomotului şi-a

relațiilor vide, legătura cu un om însurat i se părea odihnitoare și plină de folos: îi lăsa aproape tot timpul liber. La spectacole, Dora mergea cu familia unde locuia sau cu-o colegă. S-ar fi dus și singură, dar îi era mai greu să se apere de cei care voiau s-o cunoască.

Profesorul Mihu Merișan, abia trecut de patruzeci de ani, brun, suplu, fără să fie prea înalt, era un bărbat frumos. La farmecul lui incontestabil contribuia și-o voce baritonală, ca o mîngîiere. Cu vocea asta învăluitoare te corecta pe loc și fără menajamente cînd greșeai rostirea unui nume englezesc; și-n general nu-ți trecea cu vederea nimic.

Crescut de mic printre cărți, în anticariatul lui taică-său, Mihu Merișan își petrecuse adolescența și tinerețea ca un șoarece-de-bibliotecă. Acum i se părea că avea de recuperat toată această perioadă pe care o trăise rupt de lume. Cu Dora fusese tranșant: îi spusese de la bun-început ce dorea de la ea și, fără tranziție, că era însurat cu-o femeie pe care-o iubea și căreia-i creștea doi copii dintr-o căsătorie anterioară. Dorei nu-i plăcea să se legene-n iluzii: celor care promiteau marea cu sarea îi prefera pe cei care-ți tăiau aripile din capul locului.

Avînd termeni de comparație, îi fusese ușor să observe că domnul profesor nu-nțelegea ca-n legătura lor să investească altceva decît farmecul personal și engleza care, la fel, nu-l costa nici un ban. Chiar dac-ar fi fost culant, Dora tot n-ar fi avut de gînd să-și lege viața de el. Mai întîi era diferența de vîrstă; apoi, nevastă-sa, de care nici prin gînd nu i-ar fi trecut să-l despartă. Nu intra-n vederile ei să facă lucruri de care să-i poată părea vreodată rău sau care i s-ar fi putut reproșa. La fel, nu simțea nici o chemare să pună rînduială în eventuala dezordine din menajul cuiva. Dacă domnul profesor își iubea nevasta (așa cum îi declarase o dată pentru totdeauna) sau dacă nu și-o iubea, nu era treaba Dorei. Din toate-aceste motive, dar și pentru că, asemeni Lolei Colan, considera și dînsa că dacă un bărbat nu-ți dă e ca și cum ți-ar lua, Dora știuse de la-nceput că nu ăsta avea să fie bărbatul vieții ei. Nu putea fi decît o agreabilă trecere de vreme — fiindcă-și făcea socoteala că ar mai fi avut timp de pierdut pînă pe la douăzeci și cinci-

douăzeci şi şase de ani — cît şi-o relaţie instructivă. Învăţase repede că de la viaţă nu puteai cere totul deodată. Important era să prinzi ce-ţi oferea şi să-ncerci să te bucuri de fiecare clipă. Dora ştia ca nimeni altul să-şi mobileze timpul şi să-şi facă un interior agreabil. Cu-o pernă din petice multicolore, cu două stămburi puse una peste alta în chip de faţă de masă, cu-o ramă veche în care se afla o poză a bunicii, cu-o mînă de fiori ieftine «asortate» original,învelite ca-ntr-o boare de voalul miresei, înfrumuseţa cea mai anostă încăpere şi-i dădea căldură.

Profesorul Şerban nu cunoscuse pe nimeni care să ţină-atît de mult la interiorul lui şi la amănuntele care-1 alcătuiau cît ţinea Dora; şi pe nimeni care să fie-atît de bine reprezentat de obiectele care-1 înconjurau cum era ea. Şi lucrurile de-mbrăcăminte ale Dorei dovedeau căutare, grija de-a le-mbina armonios cu statura (potrivită), cu pielea albă (numai cîţiva pistrui pe nas !), cu ochii albaştri-pansea, cu glasul «ca un susur de izvor».

Profesorul Şerban nu se putea plînge că nu cunoscuse femei frumoase-n viaţa lui. Pe Dora n-o socotea cea mai frumoasă, dar, fără nici o-ndoială, cea mai armonios întocmită. Spre sfîrşitul Facultăţii, Dora cunoscuse un sculptor de renume care-i propusese s-o ia ca model. Dat fiind că epoca nu admitea nudurile, Dora acceptase să-i pozeze. Dîndu-şi seama după primele şedinţe de poză că modelul nu era dintre cele care să te facă de rîs, Teofil Gabrian le-o prezentase părinţilor lui. Ea, ştiind că nu există minciună care pîn' la urmă să nu fie descoperită, îi spusese doamnei Gabrian, chiar de la prima vizită, că era divorţată. La întrebarea acesteia «de ce ?», îi explicase că formula judecătorească «nepotrivire de caracter» nu era o vorbă goală. Îi povestise viaţa ei cu Steli, trecînd sub tăcere nu numai propunerea de-a o restitui părinţilor cu despăgubiri ci şi tot ceea ce urmase după despărţire. Pentru soţii Gabrian era limpede că feciorul lor, care se-apropia de patruzeci de ani, n-avea să se lase-nsurat de părinţi cu fată aleasă de dînşii, după cele mai bune tradiţii armeneşti. Vremea trecea şi tare-ar fi vrut şi ei să-1 vadă odată aşezat la casa lui, cu nevastă şi cu copii. Dintre cîte fete şi

femei le prezentase Teofil pîn-atunci, fata — femeia asta — era cea mai de Doamne-ajută. O femeie divorțată nu era desigur idealul pentru feciorul lor, dar era de preferat unei burlacii încăpățînate. Gabrienii încurajaseră venirea Dorei în casă. Bătrînei îi făcuse impresie bună faptul că invitata venea-n bucătărie s-o ajute, iar după-masă își punea un șorț dinainte și spăla vasele, socotind că gazda se ostenise destul cu ceea ce făcuse pîn-atunci. E ușor să cîștigi sufletul omului și mai ales pe-al unei gospodine, dacă știi să-i apreciezi eforturile. Ca orice om care face o muncă măruntă, gospodina simțea nevoia să fie lăudată.

Lui Teofil îi bătuse de multe ori inima pentru cîte o femeie. Putea spune chiar că avusese cîteva pasiuni. Dora era singura care-i inspira gînduri de așezare, de trăinicie-a unei legături; pe scurt, gînduri de căsătorie. Fără să-i fi reproșat vreodată fiului felul de viață, părinții nu-și puteau înăbuși cîte un oftat și nici ascunde privirea-nduioșată cînd vedeau nepoții cuiva dintre cunoscuți sau din familie.

Înainte de-a termina Facultatea, Dora se vedea măritată a doua oară; de data asta, din dragoste dar și din matură chibzuială. Între ea și Teofil era o convenabilă diferență de doisprezece ani, numai bună ca bărbatul să se-apropie cît de cît de mintea femeii. Fără să fi fost frumos, Teofil era un bărbat prezentabil. Cel mai mult o atrăsese pe Dora buna lui creștere. În toate-mprejurările se dovedea un domn, în profunzimea relațiilor cu oamenii și nu doar în pojghița de suprafață, atît de-nșelătoare uneori. Îi mai plăcuse și faptul că, de cum ieșea din atelier, Teofil nu manifesta nici o excentricitate. Era totdeauna proaspăt bărbierit, tuns, îmbrăcat în costum, purtînd cravată. Ororarea de cxcentricitate, Dora o căpătase din menajul ei cu Steli, care nu mai știa cum să se-mbrace doar-doar s-atragă atenția asupra făpturii lui deșirate și urîte. În copilărie, auzise și ea o butadă: cineva-ntreabă pe-un englez ce-nțelege el prin eleganță vestimentară. «Să te plimbi o zi întreagă prin Trafalgar Square și să nu te remarce nimeni». Pe măsură ce trecea vremea, se conforma tot mai mult acestui adevăr anglo-saxon anecdotic.

În noua căsnicie intrase cu aviditatea omului care vrea s-arate tot ce poate şi tot ce ştie precum şi cu mare dor de maternitate.

Dar anii treceau, iar copilul — pe care-atît de mult şi-l doreau «tinerii», făr-a mai fi vorbit de bătrîni — copilul nu venea. Nu mai rămăsese ginecolog şi endocrinolog din Bucureşti şi din ţară la care Dora să nu meargă; nu mai rămăsese tratament împotriva sterilităţii pe care să nu-l facă. Zadarnic, în ciuda acestei obsesii, ea se purta normal cu cei din jur şi cu-atît mai mult cu Teofil şi cu socrii. Se simţea vinovată că nu putea avea copii, înţelegea dezamăgirea nemărturisită a bărbatului şi mai ales pe cea a părinţilor lui. Dora trăia cea mai profundă durere din viaţa ei. Fire însetată de echilibru, hotărîse să pună capăt şi mersului pe la doctori şi propriilor speranţe şi să-şi îndrepte atenţia şi energia către altceva. În familia ei — şi cea dinspre mamă şi cea dinspre tată — mişunaseră femeile fără copii, majoritatea nemăritate, şi nici una nu-şi luase cîmpii din pricina asta. Omul trebuia să-şi ţină firea-n faţa eşecului. Cel mai greu de-ndurat nu eşecul în sine era cît renunţare la un gînd, la o-mplinire. După luni de zbucium şi de chibzuinţă, începuse să-şi concentreze înverşunat energia schimbîndu-şi ţelurile. Hotărîse să-şi «aranjeze un interior», o ambianţă care s-o reprezinte. Orice lucruşor trebuia să fie ales de ea, aşezat de ea, îndrăgit de ea. Nici un oraş din ţară nu era prea depărtat pentru achiziţionarea unei mobile, a unei ţesături, a unei perdele, a unui covor sau a unui obiect decorativ. Locuinţa Dorei ajunsese unul dintre cele mai rafinate interioare pe care le văzuse vreodată profesorul Şerban. Fiecare odaie a casei reprezenta un stil în care argintul patinat se armoniza cu porţelanurile rare, irizările cristalelor — cu ţesăturile-n culori învăluitoare ca un belşug al toamnei. Cu simţul ei pentru frumos, pentru ambianţă, pentru echilibru, Dora ar fi meritat să decoreze palate. După ce-şi văzuse casa aşa cum şi-o dorea, se-apucase de traduceri: din ruseşte şi din nemţeşte în româneşte, precum şi versiuni în rusă şi-n germană ale unor cărţi româneşti de prima mînă. O făcea frumos, cu sensibilitate şi cu acurateţe, aşa cum făcea cu orice

lucru pe care punea mîna. Îşi cîştigase repede un renume în lumea cunoscătorilor.

Uneori, frustrările îi pricopsesc pe oameni cu manii, mari sau mai mărunte, cu intoleranţe, pe foarte mulţi — cu invidii. Dora nu-i putea ierta vieţii c-o privase de ceva la-ndemîna oricui: de maternitate; pe vremea cînd nu-şi dorise copii, îi oferise o sumedenie de prilejuri pentru ca acum să-i joace festa asta urîtă. Casa fiind cea mai însemnată dintre realizările ei, devenise o maniacă a dereticat ului, a ordinei şi-a curăţeniei. Un obiect pus în altă parte decît la locul stabilit de ea, ba chiar numai niţeluş deplasat, era un prilej de ceartă cu Teofil. Cît despre el, aproape fără să recunoască nici faţă de sine, dezamăgit că n-avusese copilul dorit, îşi căuta compensaţii în amoruri pasagere, din care nevastă-sa nu făcea o dramă, dar pe care le trecea la catastif.

Încetul cu-ncetul, pe nesimţite şi-n chip inexplicabil pentru un ochi din afară, Dora şi Teofil se-ndepărtaseră unul de altul: nu-i mai legau decît domiciliul, gusturile comune într-ale artei, părerile despre viaţă. Dezamăgiţi că nu obţinuseră ceea ce-şi doriseră împreună, eşecul în loc să-i unească, îi despărţise. îşi acordaseră reciproc libertatea. Dora rămăsese-n casa între pereţii căreia îşi adunase toată strădania, Teofil mulţumindu-se cu atelierul care-i folosise de locuinţă şi-nainte de căsătorie. Nu divorţau, fiindcă nici unul nici altul n-aveau de gînd să se recăsătorească. În ultimii ani îi mai ţinusempreună dorinţa de-a nu-i dezamăgi pe Gabricnii bătrîni cărora şi-aşa le plîngea inima că n-aveau nepoţi. Deşi îndurerat, la moartea bătrînilor, cuplul simţise şi-o mare uşurare: despărţirea nu mai avea pe cine supăra. Acum îşi vedea fiecare de viaţa lui, rămînînd, ca între oameni civilizaţi, într-o relaţie de prietenie. În viaţa profesorului Şerban, Dora intrase la puţin timp după această despărţire de fapt. El cunoştea familia Gabrian de nu mai ştia cînd. Toţi îi fuseseră pacienţi, aşa că se putea numi doctorul lor de casă. Îi cunoscuse prin doamna profesor Zadurian, cu care se-nrudeau. Matei, fratele profesorului Şerban, pictorul, era prieten, cu toată diferenţa de vîrsă dintre ei. cu Teofil Gabrian.

Matei îi făcuse Dorei un portret într-o perioadă cînd ea arăta ca un fruct dat în pîrgă. Profesorul Şerban văzuse pînza înainte de-a o cunoaşte pe Dora, în carne şi oase. «Ca şi Vronski cu portretul Kareninei», avea să-şi spună el mai tîrziu. Dacă te uitai atent, în ochii plini de visare din portret zăreai sau mai mult bănuiai şi-ncrîncenarea unei obsesii. Zugrăvise pictorul numai ceea ce văzuse şi ceea ce intuise ori poate şi ceea ce ştia despre personaj ? Cine-ar fi putut spune ? Un lucru era sigur: nu voise-n ruptul capului să se despartă de tablou. Cine-l cunoştea cît de cît pe Matei Şerban îi ştia curiozităţile: aci-ţi făcea daruri cu care te uimea, aci nu te lăsa nici să te uiţi la unele pînze, de parcă le-ai fi deteriorat cu privirea. Zadarnic îi rugaseră şi Teofil şi Dora să le vîndă lor portretul. Nimic nu-l putuse-ndupleca: nici promisiunea că aveau să i-l dea pentru orice «retrospectivă», nici mărinimia de a i-l încredinţa din cînd în cînd, ca să mai stea şi pe-un perete la el. După moarte Smarandei Hangan, Sînziana îi dăduse de-nţeles lui Matei că i-ar fi fost recunoscătoare dacă i-ar fi dat portretul maică-sii. Făgăduise că i-l lasă după moartea lui. Pîn-atunci îi făcea hatîrul să i-l arate ori de cîte ori Sînziana îi venea în vizită.

«Dacă doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru şi chiar şi Dora Gabrian sînt atît de legate de obiecte făcute de alţii, cum să nu-l înţelegi pe Matei că este legat de ceea ce reprezintă raţiunea lui de-a fi. Aproape că nu-nţeleg cum un pictor sau un sculptor se-ndură să se despartă de opera mîinilor şi-a sufletului său. Unui compozitor şi unui scriitor nu li se-nstrăinează opera, ajungînd la cunoştinţa publicului, dar tabloul, sculptura înstrăinate, pe care poate n-ai să le mai vezi niciodată ?». Profesorul Şerban avea deplină înţelegere şi pentru accesele de generozitate, dar şi pentru pornirile de avariţie ale lui frate-său. Matei avea de gînd să-şi lase statului colecţia compusă din opera proprie, din cîteva pînze de mare valoare ale altora, şi din nişte obiecte decorative, adevărate rarităţi. Nici Mihai,pe cînd mai era în ţară, nici Tudor, fiii profesorului Şerban, nu se simţiseră jigniţi de-această intenţie-a unchiului lor. Era de-nţeles ca un colecţionar să vrea ca tot ce

strînsese o viață să fie văzut și prețuit de cît mai multă lume; iar o colecție, ca și-o antologie, reprezintă gustul celui care-a adunat-o, aruncă deci o lumină asupra personalității sale.

Fără să fi fost un colecționar, profesorul Șerban n-ar fi putut spune că lucrurile care-l înconjurau îi erau indiferente. Lipsa oricăruia dintre ele nu l-ar fi-ndurerat — poate — dar l-ar fi neliniștit și l-ar fi nedumerit. «Intr-atît sîntem de sclavi ai obișnuinței». Îi veneau iar în minte, ca un *trio* de nedespărțit, doamna profesor Zadurian, Lola Colan-Dogaru și Dora Gabrian. In mintea lui le-nfrățea pasiunea lor comună pentru obiecte. Lola nici azi nu folosea vesela ei de lux pentru sine. Bea și mînca din vase ordinare. «Nu mă-ndur de ale bune». Acelea fuseseră folosite numai pe vremea amanților și apoi pe vremea lui lani, perioade care corespundcau vieții ei «de aparat». Doamna profesor Zadurian, născută bogată, nu era sclava lucrurilor, ci ele sclavele ei. Singură sau în companie, mînca din Sevres și din Limoges, cu tacîmuri de argint, bea din Baccarat, își umplea singură casa cu flori, în rarele momente cînd nu le primea. Deși de condiție modestă și mînă strînsă, Dora înțelegea să se respecte: nimic nu era atît de bun ca ea să-l păstreze numai pentru a-l etala altora și-a nu-l folosi pentru sine.

Cu toate că Daniel Șerban se afla în cele mai cordiale relații cu frate-său, Matei, cei doi nu-și făcuseră niciodată confidențe. Pe cît de dispus era Daniel să i se plîngă pe umăr și să plîngă și el pe-un umăr sau să șușotească la o ureche, pe-atît era Matei de rebarbativ ideii de-a se destăinui sau de-a i te destăinui. Nevasta lui Matei, Costana, fosta lui slujnică de pe vremuri, nu-l stînjenea cu vorba. Pentru ea, tăcută din fire, nu era cine-știe-ce să nu-i povestească ce vedea și ce-auzea. Deși avea banii gospodăriei pe mînă, un creițar nu lua fără să-i spună lui Matei și fără să-i dea socoteală pe ce-l cheltuise. «Domnu' Matei, eu plec în piață. M-am întors de la piață. Poftim la masă. A venit factorul. A telefonat domnu' Daniei sau doamna Marina». Cam asta era conversația ei; iar a lui și mai economică.

Atît cît se pricepea la oameni şi cît îndrăznea el să pretindă că-şi cunoaşte fratele, Daniel Şerban bănuia că Matei fusese îndrăgostit şi de Smaranda Hangan şi de Dora Gabrian. În această presupunere se lăsa poate influenţat şi de faptul că «bănuitul» nu voise cu nici un chip să se despartă de pînzele care le-nfăţişau. Dacă nu s-ar fi temut că avea s-o năcăjească pe nevastă-sa, pe Marina, Daniel i-ar fi cerut lui Matei portretul Dorei. Cererea putea fi refuzată: ceea ce-ar fi clarificat cît de cît lucrurile; sau îndeplinită: ceea ce l-ar fi pus în încurcătură pe profesor, fiindcă pe perete n-ar fi-ndrăznit să-l atîrne, iar să-l ascundă în boxa din pivniţă ar fi fost mai mare păcatul.

Profesorul Şerban era mereu preocupat de reconstituirea şi de completarea psihologică a trecutului. «Am un suflet de restaurator. Aş fi fost un bun arheolog şi cred că nici ca psihanalist n-aş fi murit de foame».

Pe Dora o cunoscuse-n casa lui Matei, la puţin timp după căsătoria ei cu Teofil Gabrian. I se dilataseră pupilele cînd o văzuse — ca-n faţa oricărui obiect frumos ! — şi mai ales cînd îi auzise glasul, care nu semăna cu-al nimănui. Cel mai personal element din fiinţa Dorei era glasul. Perlat, susurînd ca apa de izvor, iar cînd rîdea, prăvălindu-se ca o cascadă: pe cît de neaşteptat, pe atît de potrivit cu-ntreaga ei făptură. De statură mijlocie, prin linia mîngîietoare a formelor ferme te ducea cu gîndul la o statuie menită să decoreze un interior rafinat, de clar-obscururi. Doar gleznele grosuţe, de copil gras, păreau să stabilească legătura ei cu pămîntul. Dora vorbea fără nimic afectat sau căutat în rostire ori în atitudini. Profesorului îi plăcuseră, poate mai mult decît înfăţişarea ei, mai ales acele efluvii de «cumineţenie-a pămîntului» pe care le emana. Lui Daniel Şerban nu-i plăceau oamenii agresivi nici ca-nfăţişare şi nici, mai ales, ca structură sufletească. Legăturile lui cu femei, cîte fuseseră, nu porniseră niciodată din capriciu şi nici ca o ofrandă de recunoştinţă care i s-ar ti adus. Avuseseră toate ca motivare — şi ca scuză pentru condiţia lui de om căsătorit — dragostea. între el şi parteneră trebuia să se-ajungă la incandescenţă, la starea-n care, pentru-a face pasul, să nu-şi

mai poată muta gîndul în altă parte. Iar legăturile ţinuseră cît ţinuse pasiunea. Obişnuinţă avea şi-acasă, şi încă lîng-o femeie cu care se-nsurase din dragoste, la care ţinea mai mult decît la oricare alta pe lume, pe care-o respecta şi căreia n-avea ce să-i reproşeze. La Dora se gîndisc o vreme cu plăcere şi cu dor, şi-atît. După un principiu al lui verificat, evita legăturile cu femei măritate. Nu-i plăceau complicaţiile, telefoanele la care se simulează convorbirea cu-o prietenă, întîlnirile pe furate, eventual prin case străine şi, mai ales, nu-i plăcea să-mpartă. îi era destul că se-mpărţea pe sine şi-apoi n-avea deloc gustul clandestinităţii. O-ntîlnea pe Dora din întîmplare, în casă la Matei şi pe la cîte o expoziţie; de cîteva ori se văzuseră şi pe stradă şi schimbaseră cîteva cuvinte, ca-ntre oameni cunoscuţi.

Legătura lui cu Dora începuse după despărţirea ei de Teofil Gabrian. Îi operase mama şi-aşa se făcuse că două săptămîni se văzuseră zi de zi. Ea îi spusese — parcă i-ar fi vorbit de-un fapt divers — că se despărţise de Teofil. În ziua cînd venise s-o ia pe maică-sa acasă, Daniel Şerban refuzase plicul pe care i-l întinsese.

— Atunci, poate veniţi într-o seară cu doamna, la mine la masă.

— Şi dac-aş veni singur ? se hotărîse el să nu mai prelungească jocul de-a şoarecele cu pisica.

— Atunci, veniţi singur.

Îl privise cu oarecare mirare. Nici azi Daniel Şerban n-ar fi ştiut să spună dacă fusese adevărată ori prefăcută. Chiar să nu fi simţit, măcar în cele două săptămîni, că luase foc după ea? Care dintre ei doi avea mai mare capacitate de-a disimula? Nici o legătură a profesorului Şerban nu fusese mai calmă. Nici una nu-i oferise mui mult timp şi nu-i ceruse mai puţin. De multe ori venea la Dora enervat şi răvăşit de-ntîmplările din spital, de spectacolele pe care le dădeau colegii, personalul mediu, de la vlădică pînă la opincă, de la şeful de clinică pînă la brancardieri şi la portari. Cînd îl vedea posomorît şi preocupat, în ciuda grijii lui de-a-şi lăsa enervările la uşă, Dora îi punea

mîna pe frunte şi o ţinea aşa moale şi răcoroasă pînă-l vedea înseninîndu-se. Asculta atent tot ce-i povestea el, punea întrebări pline de bun-simţ şi de spirit de observaţie şi nu arăta nici oboseală nici plictiseală în faţa unor subiecte care pentru ea aveau prea puţină însemnătate.

Daniel Şerban nu se mulţumea niciodată numai cu prezentul unui om, mai ales cînd omul cu pricina avea importanţă pentru viaţa lui. Voia să-i cunoască trecutul, să ştie să şi-l plămădească— în imaginaţie — cît mai aproape de adevăr, din dorinţa de-a confrunta realitate cu propria intuiţie.

Sub calmul şi sub echilibrul Dorei, începea să bănuiască o lacomă aspiraţie către ceva ce el nu putea defini. Îi înţelesese frustrările şi s-ar fi aşteptat să descopere că e-o fiinţă resemnată în faţa evidenţei. Se-apropia de cincizeci de ani, un prag important - mai ales în viaţa unei femei. Pe Daniel Şerban îl uimea cîte învinuiri îi aducea Dora lui Teofil Gabrian în privinţa despărţirii lor. S-ar fi putut crede că-l mai iubea, într-atît era de pornită împotriva unui om în casa căruia stătea — casă, e drept, obţinută prin stăruinţele ei, dar datorită numelui şi calităţilor lui Teofil. În convorbirile lor se perindau tot mai mult femei care se ridicaseră prin bărbaţi; femei care-şi făcuseră o situaţie în Occident: unele - prin ele însele, altele — graţie sprijinului masculin. Din toate conversaţiile astea, Daniel Şerban pricepuse cît preţuia pentru Dora personalitatea unui bărbat şi-nţelegea tot mai puţin cum se despărţise de Gabrian, care — deşi, ca orice artist, nu-ntrunea toate sufragiile — era ceea ce-n mod curent se numeşte «cineva». Profesorul o bănuia de gînduri şi de ambiţii pe care nu i le mărturisea, pe care poate nici sieşi nu şi le destăinuia. Nu stăteau o dată de vorbă fără ca, din te-miri-ce, să nu fie pomenite niscai cucoane, care — deşi trecute de-un car de vreme de vîrsta fragedă — «încheiaseră căsătorii avantajoase». Un lucru era clar: Dora nu dădea cu pietre-n grădina lui; n-avea, adică, de gînd să-i strice casa. Profesorul Şerban se gîndea uneori dacă — liber fiind Dora s-ar fi măritat cu dînsul. Se cam îndoia: cariera lui era pe sfîrşite, iar ea tînjea după valori stabile. Nimic în comportamentul Dorei — nici în

vorbe, nici în fapte — nu-i provoca oboseala şi nu-i stîrnea plictisul. Îi trezea curiozitatea numai. Fără să se fi considerat profet, profesorul prevestise nu o dată viitorul multor oameni. Pe-al Dorei însă nu putea să şi-l imagineze.

Pe cînd încă nimic din ce fusese la-nceput nu se uzase şi nu se devalorizase-ntre dînşii, pe cînd încă era cu gîndul numai la ea şi o vedea în fiecare lucru din jur, pe cînd, altfel spus, o iubea mai mult, Dora plecase pentru-o lună, la nişte prieteni la Paris. După nici două săptămîni îi scria o ilustrată în care i-o lăsa în grijă pe maică-sa, pînă ce-o s-o poată lua la dînsa. Nici tu — explicaţie, nici tu — «iartă-mă !» sau «a fost frumos, îţi mulţumesc». Ilustrata fusese trimisă, cum conveniseră, pe adresa doamnei Irod, mama Dorei.

Cînd se dusese să-şi ia corespondenţa, Daniel Şerban o găsise pe bătrînă plînsă şi-amărîtă. Se vedea singură cînd ar fi avut mai multă nevoie de fetele ei, una plecată cu acte-n regulă cu bărbatu-său, sas, în „Refege", Dora — la-ntîmplare.

— Ce s-o face ea, Doamne Dumnezeule, singură pe-acolo ? se-ntreba maică-sa.

— Au să vă scoată şi pe dumneavoastră, n-aveţi grijă, fie Dora, fie cealaltă fată. Nu vă lasă ele.

— Unde să mă duc, domnule, la anii mei ? Aici, de bine-de rău, am o pensie, lucruri, cîte-am adunat şi eu. Şi mormîntul lui bărbatu-meu cui să-l las ? Un pic să rămînă ne'ngrijit şi ăştia-l scot în vînzare.

— S-o găsi cineva să-l îngrijească. Eu, de pildă. Profesorul Şerban nu mai ştia cum s-o-mbuneze pe biata bătrînă, care nu mai vedea-n jur decît catastrofe. O-nţelegea atît de bine. Cînd îi plecase Mihai i se păruse că se despică pămîntul. Şi pe urmă el nu era singur şi mai avea un fecior în ţară.

Dora îi expediase şi lui Teofil Gabrian o ilustrată oarecum asemănătoare, privind grija pe care să i-o poarte mamă-sii; dar şi cu-o rugăminte-n plus: să divorţeze.

— Te pomeneşti că şi-o fi găsit pe vreunul cu care să se mărite, îşi spusese Teofil Gabrian şi se conformase indicaţiilor

din cartea poştală.

Doi ani, Daniel Şerban şi Teofil Gabrian îşi împărţiseră frăţeşte grija doamnei Irod, o bătrînică modestă, plină de bunăcuviinţă şi recunoscătoare şi pentru un «bună-ziua».

Vizitele pe care i le făceau nu erau nicidecum o corvoadă, iar amintirile ei — de om trecut prin războaie, prin refugii şi prin bombardamente — se vădeau pline de interes, mai ales că doamna Irod avea mult har la povestit.

La-nceput, ajutată de soră-sa, care-avea cabinet de stomatologie în „Refege", Dora locuise la etajul cinci al unei case fără lift, într-o cameră de bonă. Apoi fusese doamnă de companie a unei bătrîne bogate, prin care cunoscuse un domn bătrîn, singur şi pare-se că şi bogat, de vreme ce Dora-şi putuse permite să-şi aducă definitiv mama la Paris. Continua să-i scrie lui Teofil Gabrian şi să-i trimită şi mici atenţii de sărbători. «Şi nu uita să le transmiţi toate gîndurile mele bune fraţilor şi doamnelor Şerban», îşi încheia dînsa invariabil misivele către fostul soţ.

Fiecare iubire a lui Daniel Şerban era legată de-o suferinţă. Suferise cu-atît mai mult acum cu cît ştia că Dora era cea de pe urmă dragoste. Vîrsta-i impunea o anumită decenţă. Oricît de bine se ţinea, faptul că nu-şi arăta anii nu-l îndemna să fie-un bătrîn ridicol. în viaţa omului cu judecată se iveşte un moment al renunţărilor. Nu era supărat pe Dora: îl durea numai că nu-i spusese. Judecînd retrospectiv, o considera un suflet pornit pe experimente. Femei care nu erau nici atît de frumoase, nici atît de deştepte ca dînsa cutezaseră să-nfrunte Occidentul neavînd acolo pe nimeni, iar ea, cu-o soră bine situată care nu era s-o lase la nevoie, tocmai ca să nu-ndrăznească ? Voise să-ncerce-n viaţă tot ce se putea-ncerca şi, mai ales, făcuse pariuri cu ea însăşi la o vîrstă cînd oricare alta s-ar fi temut de eşec. în ce măsură ceea ce obţinuse era un succes numai ea singură putea şti.

Dintre cele trei femei pe care Daniel Şerban le socotea structural legate de obiecte, Fanette Zadurian, Lola Colan-Dogaru şi Dora Gabrian, ultima arătase că e în stare să se

emancipeze din această sclavie. Lui Daniel Şerban oamenii îi făcuseră multe surprize, dar trebuia să recunoască fără pic de şovăială că cea mai mare i-o datora Dorei, femeia care sugera atîta «cumințenie-a pămîntului» cît şi-o indubitabilă idee de statornicie. Şi mai era o curiozitate legată tot de Dora. Deasupra mesei de bucătărie din casa ei, peretele era împodobit cu trei planşe înfățişînd un bou, un porc şi-o oaie, desenate «tehnic», fiecare parte a corpului colorată diferit şi delimitată, purtînd denumirea din limbajul măcelăresc: *garf, antrecot, muşchi* etc.

Profesorul avea darul de-a reține din relațiile lui cu oamenii ceea ce fusese bun şi de-a nu-1 lăsa abolit de ceea ce fusese rău. Singura lui legătură fără cusur şi fără fisură fusese numai cea pe care-o avusese cu Smaranda Hangan, prietenă de-o viață, văduva unuia dintre oamenii lui de suflet; şi fusese fără cusur fiindcă fusese doar sufletească. La mormîntul Smarandei îşi simțea intactă fidelitatea față de el însuşi; era ca şi cînd de fiecare dată ar fi trecut un examen.«Ne ducem, ne risipim, viața ne dezbină, moartea ne desparte, însă mai şi rămîne ceva din noi», îşi spunea de cîte ori se despărțea de mormîntul Smarandei şi de-al coanei Luxița, bunică-sa dinspre mamă.

Mai mult decît lipsa Dorei o simțea pe-a bătrînei doamne Irod. Despărțirea de Dora i se păruse o pagubă inevitabilă.

Gîndurile-i veneau lui Daniel Şerban nechemate. Fiu-său, Mihai, o iubise pe Sînziana Hangan toată adolescența şi toată tinerețea şi nu se putea şti dacă n-o mai iubea şi-acum, cînd îi era şi cumnată şi cuscră. Iar Sînziana îl iubise pe el, Daniel Şerban, toată adolescența. Apoi mai iubise măcar pe unul din cît observase Daniel Şerban: iar fiu-său, Tudor, o luase de nevastă ştiind acest lucru. Ea — cu doi copii, două fete, una dintr-o căsătorie, alta din flori; el — cu un copil, părăsit de nevastă pentru altul mai mănos.

Acum cînd vremea dragostei socotea că măcar din decență trebuia să-i treacă, Daniel Şerban devenise «mama-răniților». Scria memorii pentru oameni năpăstuiți, se ducea

cu ele la Minister, profitînd că ministrul se număra printre cei pe care-i învăţase meserie şi, deşi ministru, nu se purta ca activiştii, ci-şi respecta în continuare maestrul şi colegii, ţinîndu-le uşa biroului deschisă. De altminteri, toată lumea ştia că acceptase ministeriatul fiindcă de la acea înălţime altfel îşi putea plasa copiii, pe punctul de-a termina medicina, decît dintr-un post de chirurg, chiar eminent.

Profesorului Şerban îi era ciudă că doctoriţa Eleonora Nichita nu acceptase umărul confortabil pe care el abia aştepta să-l pună pentru a-i «restaura» situaţia. Băutura avea s-o termine.

«Of, Doamne, cîţi caută uitarea sau măcar buna-dispoziţie-n băutură. De pildă, Tudor, de ce bea ? Nu mi-am îngăduit niciodată să mă amestec în viaţa lui şi-a Sînzienei, dar şi-acolo ceva nu e-n regulă. Mi-am făcut atîtea iluzii despre căsnicia lor. Dacă Sînziana ar răsufla odată să spună ce are pe suflet. Sau Tudor. I-a plecat băiatu-n America, fiindcă fosta nevastă, Irina, i l-a cerut în genunchi. Şi fata Sînzienei a mică e plecată, dar pentru asta Sînziana nu s-a apucat de băutură. Ea este un om cu nişte principii de viaţă destul de rigide. Cred că suferă enorm că-l vede pe Tudor bînd. O fi grosolan cu ea la băutură? Ce s-o petrece-n casa aia ? Sînziana are-un motiv major să fie nemulţumită şi de Măria, cu toate succesele ei profesionale. Trebuie să-mi iau inima-n dinţi şi să deschid cu vorba cu Sînziana, într-o zi cînd n-o fi Tudor acasă».

Era o zi oarecare. De dimineaţă se-ntîlnise la lapte cu domnul Catalani. Le trecuse mai uşor timpul şi unuia şi altuia

— Domnule Caţafani, nu vă e greu să staţi atîta-n picioare ?

— Sînt obişnuit. în atîtia ani de «pension» am avut timp să-mi fac o educaţie multilaterală, fizică şi psihică.

— Aveţi dreptate. Eu am stat numai doi şi ce mult am învăţat din ei.

— Ce mulți s-au dus dintre cei cu care-am trecut pe-acolo. Cîte-ar fi avut de spus fiecare ! Aşa se duce-o parte din memoria lumii. Asta-mi aduce-aminte o vorbă a lui Goethe: «Tot ce e mai valoros într-o literatură este intraductibil». La fel şi cu memoria. Atîtea lucruri valoroase, intresante rămîn neconsemnate. Se duc odată cu purtătorii. Nu le mai poate nimeni «traduce» şi interpreta. Au murit aproape toți martorii unei epoci.

— Hai, tăticu, înaintați în față, mai lăsați palavrele, li se-adresă o voce din spate.

Domnul Cațafani şi profesorul Şerban se uitară unul la altul cu-aceeaşi expresie: «Ăştia sînt, n-ai ce le face !».

— Domnule Cațafani, cred că memoriile dumneavoastră sînt mult mai ample decît cele care-au apărut.

— Aşa e. Am depus un exemplar complet, cuprinzînd şi părțile nepublicate, la „Biblioteca Academiei"; şi cîte unul la „Muzeul Literaturii Române" şi la „Biblioteca Centrală de Stat".

— Şi pe la vreo editură — nici un exemplar ?

— Nu se-ncumetă nimeni să le publice, încă. Dar nu disperăm. Bulgakov a murit în '40, iar operele lui apar abia acum. Avem multe exemple spre consolare.

«Într-o bună zi, cînd domnul Cațafani are să pună mîinile pe piept, nici nu-şi închipuie cît are să-mi lipsească. Iar dacă moartea, care nu ține seama de cronologie, are să mă ia pe mine înaintea lui, presupun că şi eu am să-i lipsesc lui».

Daniel Şerban avea zile cînd simțea nevoia unui confident, pe care nu-l afla în Marina, fire aspră căreia nu-i plăcea să-i plîngă nimeni pe umăr. Ea socotea că fiecare om era ținut de propria demnitate să-şi înăbuşe tristețile şi să nu-l împovăreze şi pe altul cu ele. De asta o prețuia atît de mult pe Sînziana — şi cînd nu-i fusese noră şi de cînd îi era — fiindcă-şi ținea amărăciunile sub lacăt. Era de-ajuns să te uiți la Sînziana, ca să-ți dai seama că o rodea o nemulțumire majoră şi-o dezamăgire de-aceeaşi mărime.

La policlinică, printre pacienți, profesorul Şerban

descoperi două cazuri de cancer. Oameni care-abia trecuseră de patruzeci de ani. N-avea cum să le-ascundă diagnosticul, de vreme ce-i îndreptase pe-amîndoi la oncologie, la „Filantropia", cu un cuvînt de recomandare către doi medici pe care profesorul Şerban îi stima nu numai profesional dar şi ca oameni.

Cît lucrase-n spital, profesorul Şerban se mai lua cu — hai să le spună aşa ! — «mondenităţile» vieţii colective. Mereu îi ajungeau la urechi bîrfe profesionale, umane, intrigi amoroase, probleme băneşti, culanţe, meschinării: nimic altceva decît — era sigur ! — se comenta şi-ntr-o uzină, şi-ntr-un institut, şi-ntr-o gospodărie colectivă. Îşi aducea aminte ce-i povestise Sînziana de pe vremea cînd fusese doctoriţă într-un cămin de bătrîni: cum venea cîte-o pensionară a căminului şi-i povestea că madam Cutare, în vîrstă de optzeci de ani, era amanta lui Cutărică, de optzeci şi cinci de ani; care Cutărică, fiind în colectivul de conducere-al căminului, îşi proteja amanta în dauna altor pensionare.

De cînd lucra la această policlinică cu plată, cu toate că Aglae-l ţinea la curent cu tot ce mişca-n jur, pe-o ureche-i intra, pe alta-i ieşea, în minte întipărindu-şi doar cazurile ce i se prezentau. Pleca obosit de la policlinică, nu de vreun efort, ci de nefericirea ce-i intra-n cabinet cu fiecare pacient. Era de neînchipuit cîtă nenorocire exista pe lume.

Iar oamenii sănătoşi, în loc să zburde zvăpăiat de fericirea de-a fi dăruiţi cu-asemenea avere, nu ştiau cum să-şi facă unii altora viaţa mai amară.

— Sînziana, îi spuse el la telefon, aş vrea să stau de vorbă cu tine cînd eşti singură acasă.

—Chiar şi-acum sînt singură, pînă la cel puţin unsprezece diseară.

Daniel Şerban îşi îmbrăcă pardesiul; pe culoar şi-n hol salută-n dreapta şi-n stînga, pe urmă porni pe stradă fără să se

grăbească. Trecu pe la două magazine cu discuri. Îl cunoşteau vînzătoarele. «Tot n-am primit nici Fărcaş, nici Gherghina, nici Lucreţia Ciobanu». Voia să cumpere mai mult exemplare cu-aceşti interpreţi pentru a le face cadou în străinătate unor oameni în stare să le-nţeleagă. Aşa cum le dăruise albumul Maria Tănase.

Se-abătu şi pe la o florărie. Afară de *asparagus* în glastră, n-aveau decît ramuri de orhidee. O singură floare de pe ramură costa patruzeci de lei, era ambalată-n celofan, sprijinită pe-o frunză de ciclamă şi legată cu-o fundă. Totul era cît palma. Cumpără o orhidee pentru Sînziana. La-ntoarcere, dacă pînă atunci nu se-nchidea florăria, cumpăra una şi pentru Marina.

Sînziana era-ntr-o rochie de interior, lungă pînă-n pămînt, confecţionată de ea, şi-n nişte botoşei de pîslă, în casă fiind 10 grade. Îl sărută pe profesorul Şerban, se uită admirativ la floare, îi mulţumi şi-o aşeză într-o vază minusculă.

— Sînziana, o atacă el frontal, vreau să stau de vorbă numai cu tine. Nu e simplă curiozitate psihologică, e-o mare-ngrijorare.

Sînziana nu scotea o vorbă.

— Am impresia, e puţin spus, am certitudinea că ceva nu e-n regulă-n casa asta. Iartă-mă că mă amestec unde nu-mi fierbe oala, că nu sîntem la şcoală să ne pîrîm unul pe altul; dar, dat fiind că e vorba de Tudor şi de tine, vreau să ştiu ce vă roade, ce nu merge-n maşinăria asta a voastră.

— Mai multe şuruburi au sărit din locaşuri. Totul merge ca-ntr-o maşinărie paradită, care mai ţine-n virtutea inerţiei. Povestea e mai lungă.

În anul cinci de Facultate, Maria, fata cea marc a Sînzianei, hotărîsc — pe ce temei, nu spusese — să se mute la taică-său, Alexandri Bujor. Sînziana pricepuse dedesubtul acestei hotărîri. Dana Liveanu — actriţă de renume, pentru care Alexandru Bujor o părăsise pe Sînziana cu Maria cu tot — Dana Liveanu, împreună cu fiul ei făcut cu Alexandru Bujor, plecaseră-n Germania, de unde uitaseră să se mai întoarcă. Maria, care, sub unele aspecte, era fiica Sînzienei, moştenise şi

«gene» foarte pronunțate de la Alexandru Bujor. Era extrem de ambițioasă (în sensul competiției cinstite), dar și avidă de bunuri materiale și de parvenire. Curios amestec ! Alexandru Bujor, părăsit de-o femeie seducătoare, cum era Dana Liveanu, și de copilul lor, foarte reușit, își aducea tot mai des aminte că avea o fiică. Maria, simțind că prin abandonul la care nu se-așteptase, Alexandru Bujor devenea o pradă ușoară, hotărîse să se mute la el și să-și păzească bunurile de eventualele atentatoare. Alexandru Bujor era încă un bărbat atrăgător, care-și menținea silueta printr-o oră de înot pe zi, prin tenis, prin vîslit etc; și mai era un scriitor de renume, printre puținii care, deși vedetă-n perioada proletcultismului, reușise să nu se contamineze de clișee, de autocenzură și să scrie, odată cu vîrsta, din ce în ce mai bine. Chiar și-n gazetăria pe care-o făcea nu mai împărțea lumea-n alb și negru, ci introducea — abil — nuanțe intermediare. Ambițiile de-a conduce-o publicație, de-a avea o «curte» și de-a da porunci, de-a pune peceți pe oameni, la fel ca și tenacitatea-n ură nu erau «bunuri» pe care să le piardă cineva pe parcurs. Dar în literatură, toate-aceste date ale caracterului domnului Alexandru Bujor se domesticiseră. Apăreau în cărțile lui personaje care-aveau dubii în ceea ce le privea, dubii asupra lumii. În viața lor împreună, Sînzienei i se păruse că lipsa de dubiu a lui Alexandru Bujor cu privire la propria persoană era trăsătura cea mai greu de suportat a caracterului său. Această trăsătură mergea atît de departe, încît el nu deschidea o dată un dicționar, punînd în gura persoanelor fraze în mai multe limbi ale pămîntului pe care le cunoștea după-ureche, fără să le supună niciodată judecății unui om de specialitate.

Spre marele regret al Sînzienei și-al celor care mai știau nițică latină și nițică franceză, la scriitori demni de stimă pentru talentul lor, găseai «magna *cum laudæ*» și nu *«cum laude»,«merci»* scris cu sedilă sub *c: «merçi»*. Dar cum tot Sînziana-și spunea, sînt dureri mai mari pe lume, și la urma urmei, sănătate să fie !

Cînd Maria luase hotărîrea să se mute la taică-său, Sînziana îi solicitase acestuia o «audiență», deoarece

curiozitatea ei psihologică o-ndemna să afle cine-avusese această inițiativă. Audiența se desfășurase la o masă din fundul unei cofetării, la o oră cînd nu era clientelă abundentă.

— Alexandre, ți-am solicitat întîlnirea asta ca să-mi lămuresc un lucru: cine-a avut inițiativa ca Maria să se mute la tine?

— Amîndoi.

—Felicitările mele ! Nimic nu e mai frumos și chiar mai înduioșător pe lume decît reciprocitatea-n sentimente !

—De ce ești ironică ?

—Mi-nchipui c-am căpătat dreptul ăsta cu vîrf și-ndesat.

—Sînziana, cînd ți-am propus să ne-mpăcăm, m-ai refuzat.

—Sufletul omului nu e ca un ban depus la bancă, pe care-l scoți și-l pui cînd vrei, ba mai produce și dobîndă. Să știi că demult am ajuns la concluzia că Dana Liveanu a fost pretextul despărțirii noastre, cînd de fapt cauza adevărată era exprimată de banala formulă avocățească, foarte largă, chiar extensibilă, invocată în tribunale: «nepotrivire de caracter». Dar, despre asta, ce să mai vorbim ! Eu vreau să-ți spun că nu mi se pare că ceea ce-i trebuie Mariei este să se mute la tine.

—De ce ? Crezi c-a-ncetat vreodată să mă iubească, fiindcă m-ai înlocuit cu doctorul Tudor Șerban al tău ?

—Te-a iubit tot timpul și tot timpul a fost geloasă pe fiu-tău cu Dana Liveanu. Și pe Dana Liveanu. Nu spun că nu te iubește, dar nu de asta vrea să vină la tine. Eu sînt un om cinstit și-ți spun ce gîndesc: vine să te apere de-o nouă Dana. Vine-n chip de cîine de pază la tezaur. Ca nu cumva să se-nstrăineze ceea ce crede că i se cuvine ei. Bunurile acumulate de tine-o viață și ceea ce ți-a rămas de la Dana și pe care nu și-l va putea trece niciodată dincolo.

—În căsătoria de-acum ești fericită ?

—N-am venit să-ți fac *ție* confidențe. N-aș putea spune că fericirea *mea* a fost problema *ta* majoră. Am venit să-ți spun că pentru binele Mariei las-o să stea la mine.

—Și de ce la vîrsta ei nu se poate emancipa de tutela

maternă ? Cînd i-ai da voie să plece de sub acoperişul matern ?

— Cînd s-ar duce la casa ei. Cînd s-ar mărita.

— Sînziana, te rog uită un moment că n-am fost un soţ model, nici omul ideal şi că n-am cine-ştie-ce virtuţi cu care să mă mîndresc. Îţi vorbesc acum în calitatea de părinte care se-adresează altui părinte. Trec printr-o pasă proastă. Oricînd m-aş putea procopsi cu-o tînără care-ar vrea să se lănseze-n literatură, în teatru, în cinema, care-ar avea nevoie de-un «buletin de Bucureşti»; dar am atîta simţ al ridicolului şi-al realităţii ca să ştiu că nu din dragoste mi s-ar trage-o asemenea companie. Am putut băga de seamă că şi la vîrsta dragostei poţi să nu fii iubit, darămite... Imaginează-ţi că mi-e urîtă singurătatea şi că nu vreau s-o umplu cu surogate. Afară de madam Roza — care-mi face menajul şi care nu m-a părăsit — n-am pe nimeni, nici un suflet dezinteresat în jurul meu. Tu spui că şi Maria ar veni la mine din inters, prefer interesul ei, care de la naştere şi pîn-acum a investit ceva în mine — dacă n-ar fi decît mîndria pe care-a simţit-o la premiere, la concerte unde-a fost salutată de toată lumea fiindcă o duceam de mînă şi-o prezentam tuturor oamenilor care înseamnă ceva-n arta ţării ăsteia...

— Alexandre, sînt în stare să mă pun în pielea altuia. Tenţeleg; numai că pentru ea nu e bine. Are să-nceapă să-ţi semene din ce în ce mai mult. Şi nenorocirea unei mame este că orice i-ar face copiii, de ei nu poate divorţa. A fost învăţată cu-o viaţă modestă. La tine, din ce-o să aibă, din ce-o să vrea mai mult.

— Şi tu cu viaţa ta cinstită, modestă, eşti fericită ?

— Nu e vorba de fericire. Fericire simte sărmanul om doar cînd iubeşte, fiindcă trece printr-o stare de exaltare fizică şi psihică. Nu e vorba de fericire. E vorba că-mi duc viaţa cu cugetul împăcat. Mi se pare maximum ce poţi aştepta de la viaţă-n relaţiile tale cu tine însuţi.

— Ce moralist o să piardă lumea prin tine, o dată, cîndva! Vieţii trebuie să-i storci cît poţi mai mult, Sînziana ! Ai dreptate: asupra acestui punct, caracterele noastre au fost şi-au

rămas divergente. Cui folosesc renunţările, modestia ? Cui ? Tu trăieşti ca şi cînd ai fi planificată pentru *n* vieţi. Pe asta o trăim modest. Pe astălaltă o trăim cu sentimentul culpei. Şi-o să vină una care-o să ne ofere perfecţiunea ! Am încercat să am tot ce mi-am dorit în viaţa asta, considerînd-o singura şansă ce mi s-a oferit. Îmi pare rău că nu pot crede în viaţa-de-apoi, ca să-mi administrez viaţa de-aici în vederea celeilalte, care va face dreptate şi-o să-i alinieze pe robii lui Dumnezeu pe căprarii: drepţii — la dreapta, strîmbii — la stînga. Sînziana, mie puterea mi-a fost şi mi-a rămas mai dragă decît procesele de conştiinţă.

— Din tot ce-am învăţat de la Mama îmi pare rău că n-am putut crede-n Dumnezeu şi-n viaţa-de-apoi care — pentru ea, intelectuala care-a fost — erau stîlpii de susţinere-n viaţa asta. Deci, n-aştept nici învierea morţilor şi nici viaţa ce va să vie. Mi se pare cu-atît mai importantă atitudinea mea în viaţa asta de-aici, unică şi irepetabilă. Dar nu-mi stă-n fire să sacrific pe nimeni şi nici măcar un principiu de viaţă pentru o reuşită a mea.

— Cînd erai măritată cu mine, te mirai grozav de prolificitatea unui anumit scriitor: care-aborda toate genurile, care scria şi continuă să scrie şi bine şi prost, dar numai să scrie de parcă-am fi pe vremea lui Heliade. îţi puneai problema cum de unui scriitor inteligent şi talentat ca el nu-i păsa de posteritate. Şi eu ţi-am răspuns atunci ca şi acum: fiindcă prezentul e-o certitudine în care el vrea să trăiască bine, iar posteritatea — o supoziţie. Apropo de posteritate: Bach n-a fost cîntat optzeci de ani de la moarte, cum bine ştii. L-a scos cu totul întîmplător de la naftalină cineva care şi-a dat seama că avea de-a face cu un geniu. Dar acest înger al destinului putea lipsi, şi-n felul ăsta ar fi fost lipsită lumea de-un geniu. Sînziana, posteritatea e aleatorie. Ca şi prezentul. Crezi că-l scuteşte pe artist de prostie, de indiferenţă, de incompetenţă şi de superficialitate ? Să păzească Dumnezeu, cînd se pune prostul la treabă. Posteritatea are o sită mai deasă şi mai neutră decît contemporaneitatea, atît. Dar n-ai să crezi, posteritatea are şi ca oportunismele ei. Cine n-are noroc în viaţă — riscă tot

atît şi după moarte.

—Dac-ai şti cît mă deprimă tot ce-mi spui... mai ales că nu te pot contrazice. Dar între noi doi, acum contează un prezent în care *noi doi* trebuie să luăm o hotărîre.

—Egocentrist cum mă ştii, acum vreau ca Maria să vină la mine.

—Dacă asta e şi dorinţa ei, nimic mai frumos şi mai înălţător decît reciprocitatea în sentimente. Iartă-mă că mă repet. Eu nu m-am născut în zodia învingătorilor. Deprimarea mea nu vine din partea ta...

—Fiindcă mă crezi în stare de orice...

—Fiindcă,mai mult decît pe tine, nu iubeşti pe nimeni. Deprimarea îmi vine de la Maria. Pe ea o cred în stare de multe, dar nu de orice. Nu m-aş fi aşteptat să plece de lîngă mine.

—Lumea şi cei care-o alcătuiesc nu se potrivesc niciodată cu imaginea pe care ne-o facem despre ei. De-aici, toate dezamăgirile. E ca şi cînd ne-am uita-ntr-o oglindă spartă. Cînd ai să te-nveţi cu lumea adevărată, cînd ?

—Niciodată. Am, de cînd mă ştiu, nişte principii: să nu fac lucruri împotriva conştiinţei mele, să-mi rezerv dreptul de -a spune «nu!».

—Şi multă fericire ţi-au adus principiile astea ?

—Fericire ! Şi iar fericire ! Ştii ce mi-au adus şi mai ales ce presimt c-au să-mi aducă ? Singurătate. Starea tuturor acelora care nu ştiu să se mlădieze după vînt, nici în viaţa socială, nici în cea personală. Ţi-am răspuns sincer. Orice părere-ai avea tu despre mine, un lucru să ştii: că nu trăiesc nicidecum cu capu-n nori. Dar dă-mi voie să te-ntreb şi eu pe tine: ţie, viaţa, aşa cum ai conceput-o tu, ce ţi-a adus — dincolo de profesie, unde mie mi se pare că te-ndoieşti şi de prezent şi de viitor ? Ce ţi-a adus o viaţă plină de succese publice ?

—Tot singurătate, Sînziana. N-am nici un umăr pe care să plîng şi nici cui să mă plîng. L-am întîlnit pe bărbatu-tău la nişte relaţii, unde jucăm *bridge* o dată pe săptămînă. Nu mi-aş fi-nchipuit că avea să-mi placă aşa de mult. E-un om dispus să te-asculte, iar cînd vorbeşte spune numai lucruri inteligente.

Mă bucur pentru tine că ai asemenea bărbat.

— Deci, cu Maria lucrul e hotărît ?

—Da.

— Nu-mi rămîne decît să te salut şi să vă urez amîndurora să vă-nțelegeți. Oricum, să nu fiți o decepție unul pentru altul.

Sînziana îi ajutase Mariei să-şi stnnga lucrurile, iar Tudor o dusese cu maşina pînă-n uşa casei lui Alexandru Bujor şi-i cărase geamantanele. Bujor, care nu-i mai purta pică lui Tudor, îl invita înăuntru la o cafea. Uitase diferențele sociale care-i despărțeau, Tudor nefăcînd niciodată caz că se trăgea din neam de boieri veliți. Învățase modestia de la părinții lui şi, mai ales, de la străbunică-sa, Luxița Bantaş.

Şerban Şerban, fiul lui Tudor, plecase definitiv în străinătate cu maică-sa şi cu soțul acesteia. Deşi-i scria lui Tudor şi-1 chema cel puțin o dată pe săptămînă la telefon de la Los Angeles, taică-său se schimbă mult. În sufletul lui sentinse un fel de cocleală şi-un dezinteres pentru toate şi pentru toți. Nu şi-ar fi-nchipuit niciodată ce proporții avea să capete pentru el această plecare.

Un coleg al lui de la Institut, nemulțumit să trăiască numai din salariul de microbiolog, se-apucă să dea meditații pentru medicină. Ca să nu se surmeneze — doar de trei ori pe săptămînă, cîte două ore cu zece elevi deodată. Pe două ore lua două mii de lei. A doua zi după meditațiile astea se vedea neapărat cu Tudor Şerban în jurul unei sticle de ceva. Pînă n-o terminau nu se lăsau. Destul de repede, Tudor începu să care şi el sticle-acasă, mai ales de votcă şi de coniac. Neavînd cu cine le bea, fiindcă Sînziana nu punea gura pe băutură, iar de Ana, fata cea mică a Sînzienei, nu putea fi vorba, Tudor nu se lăsa pînă nu golea sticla într-o singură zi. Devenea logoreic şi duios din cale-afară. Ar fi vrut ca Sînziana şi Ana să nu se mai ocupe de nimic altceva, ci doar să-1 asculte pe el. Timpul nu le

permitea nici uneia nici alteia să-i creeze lui Tudor o ambianţă de «azil de noapte», gorkian ori nu. Cînd se vedea-n pat cu Sînziana îl năpădeau elanurile erotice care pe Sînziana o umpleau de scîrbă, ceea ce n-avea să spună niciodată nimănui. După împlinirea actului, Sînziana se spăla-n duşmănie din cap pînă-n picioare, zgîriindu-şi corpul cu-o lufă. Iar în pat nu-şi afla somnul. Sătea cu ochii-n tavan şi-i trăgea un ropot de plîns. Se socotea cea mai jalnică şi mai josnică fiinţă. I se părea că decăzuse-n propriii ochi mai mult decît pe vremea lui Alexandru Bujor, care venea din patul altora într-al ei, iar ea, ca o oaie supusă, accepta un ritual care-o umplea de scîrbă. Măcar acela o făcea pe trezie. Printre intoleranţele Sînzienei, băutura, acum băgase de seamă, ocupa locul întîi. îl suportase destul pe Alexandru Bujor. Nici un bărbat nu pricepea ce penibil îi era unei femei să se mai suie-n pat cu un bărbat pe care nu-1 mai iubea şi, cu-atît mai mult, pe care-1 dispreţuia. Imaginaţia bărbaţilor nu mergea atît de departe. Tudor era incomparabil cu Alexandru Bujor ca sensibilitate. Dar la ce-i folosea dacă-i scăpau lucrurile elementare din relaţia cu-o femeie?

Cînd îi atrăgea atenţia că iar bea, Sînziana îl scotea din sărite: «Lasă-mă dracu-n pace, că-mi pun haina şi plec pe stradă !» Sînziana îi propusese cu blîndeţe o cură de dezalcoolizare. «Dar ce, eu sînt beţiv? Beau cît îmi trebuie».

Sînziana n-avea experienţa psihiatrilor, ca să ştie că nici un nebun nu se consideră nebun şi nici un beţiv—beţiv. Internarea unora sau a altora era pentru ei un hatîr pe care-l făceau familiei şi nicidecum o necesitate.

«Eu nu pot privi indiferentă cum te distrugi». «Vezi-ţi de treburile tale şi lasă-mă pe mine-n pace !».

Deci, întrei ei, punţile de comunicare erau tăiate. Sînzienei nu-i mai făcea nici o plăcere să mai trăiască sub acelaşi acoperiş cu Tudor. Întretimp, Ana se mărită cu băiatul cel mare-al lui Mihai Şerban şi plecă, împreună cu toată familia ei prin alianţă, în „Refege". Durerea pe care i-o pricinuise Maria mutîndu-se la tată-său nu se putea compara

cu cea pricinuită de Ana. Asta mai cerea şi formalităţi. Sînziana şi Pavel Vlas trebuiră să-şi dea consimţămîntul la plecarea Anei, mai ales că era încă minoră cînd îşi depusese actele de căsătorie. Cît Ana mai fusese-n casă, Sînziana avea pe ce să-şi mute ochii, ca să mai uite de Tudor şi de băutură. Apoi, Tudor căzu la mare-amiciţie cu-Alexandru Bujor, pornind de la *bridge*. Se vedeau cel puţin o dată pe săptămînă şi jucau şah şi-o partidă-două de table, cu-o sticlă şi cu două pahare-alături. Alexandru bea o jumătate de pahar, iar Tudor golea restul sticlei. Mai umilită decît acum, Sînziana nu se simţise niciodată. I se părea că citeşte-n ochii lui Bujor: «Uite pentru ce nu te-ai împăcat cu mine».

Slăbiciunile, mai mult chiar decît duritățile de caracter, Sînzianei i se păreau intolerabile. La ţară şi la mahala, bărbatul care nu-şi bătea şi nu-şi înjura nevasta era un bărbat bun, iar dacă nici nu bea nici nu fuma, femeia se chema că apucase pe Dumnezeu de-un picior. Sînziana regreta că nu-şi putuse însuşi acest punct de vedere popular, ea — atît de-amatoare de folclor.

Pe Tudor îl considera un bolnav, alcoolismul fiind o toxicomanie ca oricare alta. Nici dac-ar fi făcut *mea culpa*, la nimic nu folosea, cît timp nu se lăsa de băutură. Chiar şi dezalcoolizarea era un paliativ, atîta vreme cît pacientul nu-şi impunea, nu voia să renunţe la băutură.

Colac peste pupăză — de cînd îşi făcea stagiul post-universitar de trei ani (avînd o pre-repartiţie pentru Bucureşti, datorită mediei generale 10) — mai apărea şi Maria cu cîte-o sticlă de una de alta, ba chiar de *whisky* şi cu «cartuşe» de ţigări străine.

Aceste «donaţii» pe Sînziana o scoteau din sărite.

— Nu-i de-ajuns cît bea-, fără să-i mai aduci şi tu ?

— Măcar să bea ceva mai ca lumea, că-mi pare rău că te dezamăgesc, mamă, dar de băutură nu se lasă. Am citit nişte statistici şi...

— Nu e nevoie să-mi spui, le-am citit şi eu, fiind direct interesată.

Mariei îi plăcea prietenia dintre taică-său şi Tudor.

— Cei doi soţi ai mamei reuniţi ! Nici nu ştiţi ce bine vă stă-mpreună !

— Aşa doctoriţă zic şi eu. Tînăra generaţie urmează măreţele exemple ale-naintaşilor, spunea Tudor, bînd şi fumînd ce-i aducea Maria.

— Fii politicos cu tînăra generaţie, că pe urmă-şi retrage ofrandele.

Sînziana se uita cu tristeţe la cei doi soţi ai ei reuniţi şi-ncepuse să-şi pună-ntrebări asupra donaţiilor făcute de Maria. Un stagiar primea şi el din cînd în cînd un pachet de ţigări, o sticlă de şampanie, un săpun: că doar Sînziana cunoştea cursul spitalelor, aşa cum unii cunosc cursul dolarului sau al aurului. I se părea că Maria obţinea acele donaţii prin intermediari, iar asta nu mirosea a bine. Cu banii ei era limpede că nu putea cumpăra lucruri atît de scumpe şi numai la bursa-neagră, iar dintr-ai lui Alexandru — nici pomeneală. El era mînă strînsă. Cheltuise pe vremea Danei Liveanu din vanitate; ea trebuia să-ţi taie respiraţia nu doar prin frumuseţe şi prin talent, dar şi prin eleganţă. Trebuia să trăiască măcar la nivelul unei vedete din Romînia antebelică, fiindcă la nivelul Hollywoodului, oricît s-ar fi străduit, n-avea cum.

— Maria, te-aş ruga să-mi spui de unde provin scumpeturile-astea pe care tu — care numeri banul de zece ori, cum ai fost învăţată — nu le poţi cumpăra din leafă nici dac-ai vrea.

—Mai sînt şi pacienţi culanţi, care n-au nevoie să numere francul de zece ori.

—Nu te cred.

—Şi-atunci, de unde crezi că le am ?

—Te-oi fi-ncurcat cu vreun student străin, vreun negru sau vreun arab sau mai ştiu eu ce.

— Deci, nu mă vezi decît în cadrul Internaţionalei.

—Aş vrea să-mi spui tu de unde le ai, decît să aflu de la alţii.

—N-ai ce să afli. Mă gîndeam să-i fac lui Tudor o

bucurie. Tata nu bea, nu fumează, eu nu beau, nu fumez.

— Atîta ar mai lipsi!

Maria i se părea prea bine-mbrăcată, chiar dacă-n casa tatălui ei n-ar fi dat nimic. Sînzienei îi era penibil să-nceapă să se informeze de fiică-sa ca de-o delincventă. Măcar cea din „Refege" era lîngă un băiat cu care din dragoste se măritase şi — după scrisori şi după telefoane — lucrurile-acolo păreau să meargă strună. Maria nu-i adusese-n casă nici un coleg, nici un băiat apropiat de vîrsta ei. De ziua ei, cu acordul Sînzienei şi-al lui Tudor, invita totdeauna cinci fete, cinci băieţi.

— De ce nu mai inviţi un băiat şi pentru tine ?

— Nu-i nevoie. Am să dansez cu partenerul fiecărei fete, în timp ce ea se odihneşte-un dans.

La ultima aniversară, Maria o rugă pe Sînziana să-i invite pe taică-său, pe părinţii lui Tudor, pe Marioara, pe Iancu Stein cît şi pe Sanda Băncilă.

— Vreau să fie-o petrecere de familie.

Petrecerea-adusese evocări ale celor dragi şi dispăruţi, căci despre ce să vorbească nişte oameni care aveau mai multă viaţă înapoi decît înainte ?

Maria îi asculta avid, părea destinsă şi-mpăcată cu viaţa, mult mai prezentă decît la petreceri le-petreceri cu tineri de vîrsta ei, cînd Sînzianei Maria-i părea nerăbdătoare să-şi vadă oaspeţii plecaţi mai repede.

«Ce s-o petrece cu fata asta ?», se-ntreba mereu Sînziana.

Curînd avea să afle.

— Bună ziua. Cu doamna doctor Hangan-Şerban, vă rog, sună la telefon o voce cu pronunţat accent slav.

— Chiar eu sînt.

— Doamnă doctor, sînt doctorița Păuna, soţia profesorului Octavian Păuna, ginecologul.

— Da, doamnă doctor, mă bucur de cunoştinţă, chiar dacă e numai la telefon.

Urmase o lungă pauză.

— Doamnă doctor, reluă doctorița Păuna, am ceva foarte important de vorbit cu dumneavoastră.

— Și nu-mi puteți spune la telefon ?

— Aș prefera direct.

— Mă rog. Și ce propuneți ?

— Sînteți singură acasă ?

— Da.

— Pentru cît timp ?

— De la ora asta pînă la cel puțin zece seara.

— Mi-ați îngădui să trec pe la dumneavoastră ?

— Bine-nțeles. Să vă dau adresa.

— Mulțumesc, o știu. Îmi iau pardesiul și vin îndată. Peste-un sfert de oră, Sînziana văzu prin vizetă o cucoană plinuță, blondă, proaspăt coafată, cu un buchet de flori în mînă.

«Doamne, ce-o vrea femeia asta de la mine ?». Sînzienei îi crescu pulsul.

— Cine e ? întreabă ea, prudentă, de cînd se-nmulțiseră cei care, sub un pretext oarecare, îți intrau în casă, te imobilizau și, dacă de bunăvoie nu le dădeai ce-ți cereau, știau să te facă să le dai orice, numai să scapi cu viață.

Sînziana îi deschise larg ușa.

— Poftiți, doamnă doctor.

— O mică atenție, spuse doctorița Păuna; și-i întinse Sînzienei un buchet de trandafiri superbi ambalați în celofan.

— Vă mulțumesc, sînt splendizi. Vă rog, scoateți-vă pardesiul și-așteptați-mă un moment pînă pun florile-n apă. Vreți o cafea ? E făcută gata.

— Mulțumesc, dacă nu vă deranjați.

Sînziana veni cu vasul cu flori într-o mînă, în cealaltă cu-o tăviță cu cafea și cu-o prăjitură de casă.

— Vă rog să luați, doamnă doctor. «Doamne, ce-o vrea femeia asta de la mine ?».

Doctorița Păuna purta o rochie de jerseu de lînă care no avantaja deloc. Asemenea rochie puteau purta doar corpurile

suple. Ea fiind rotofeie, rochia-i evidenția și mai mult surplusurile, ca pe niște caltaboși. Ceva care părea că face parte din alt corp erau picioarele, lungi, subțiri și frumoase.

Sînziana i se uită în ochi și-i zîmbi. Adică: «Hai, spune!».

Doctorița Păuna își tot împreuna mîinile. ca omul care nu știe cum s-o-nceapă. În sfîrșit, își luă inima-n dinți.

— Doamna doctor, îl cunoașteți pe soțul meu, profesorul Octavian Păuna ?

— Da, o vreme am lucrat în același spital. Ne cunoaștem de «bună-ziua».

— Aș vrea de la-nceput să vă rog să iertați c-am venit la dumneavoastră. Am venit ca o mamă la altă mamă.

Sînziana o privea-ntrebător.

— Doamna doctor, să-ncep cu ce este mai important.

— Vă rog !

— Doamna doctor, cred că nu știți că, de doi ani, fiica dumneavoastră, doctorița Maria Bujor, ține relații cu soțul meu.

— Vreți să repetați ? întrebă Sînziana cu un aer năucit.

— Ce v-am spus este adevărul adevărat. Soțul meu a închiriat o garsonieră în oraș unde se întîlnește cu fiica dumneavoastră.

Pe măsura narațiunii, accentul slav devenea tot mai pronunțat, doctorița Păuna controlîndu-și tot mai puțin rostirea.

— A mai fost el încurcat cu cîte o asistenta însa niciodată nu a vorbit de divorț. Eu am lăsat țara și familia pentru el. Aveam optsprezece ani cînd ne-am căsătorit. El venise la aspirantura în Uniunea Sovetică, iar eu abia terminasem liceul. Medicina am făcut aici.

Doctoriței Păuna i se-nnodau lacrimile-n bărbie. Și le șterse cu mîna, uitînd că avea o batistă-n geantă.

— Doamna doctor, am doi copii care sînt înca în liceu, iar eu am avut un cancer mamar, am un sîn extirpat de acum trei ani. Va rog sa scuzați că spun toate astea, dar simt ca-mi

plesnește capul. Am zis ca dumneavoastră, pe care v-a lăsat primul soț, o sa ma înțelegeți. Va rog, sa ma ajutați. Nu știți ce nenorocita sînt.

—Ba știu, doamnă doctor, și vă rog să mă credeți c-am să fac tot ce pot ca «idila» asta între soțul dumnevoastră și fata mea să se sfîrșească.

Sînzienei i se rupea sufletul de mila femeii ăsteia care, biata, se coafa și se manichiura ca să nu-și arate amărăciunea. Cît de nenorocită trebuia să fie ca să-i spună ei că avusese un cancer mamar — ceea ce presupunea și teama de metastaze — ca să-și abandoneze orice urmă de cochetărie, fiindcă nici o femeie nu spune fără durere că nu mai are-un sîn!

Pe Sînziana o podidi plînsul de mila ei și poate, în subsidiar, pentru neobrăzarea fiică-sii, fiindcă altfel nu știa cum să-i spună. Asta era sursa *whisky*-ului, a «cartușelor» de țigări!

—N-am vrut sa va întristez, credeți va rog, spuse doctorița Păuna cu un glas plin de vinovăție

—Povestiți-mi despre țara dumneavoastră, despre familia dumneavoastră.

Cu glas potolit, doctorița Păuna îi povesti că se trăgea dintr-o familie de colhoznici blagoslovită cu cinci copii, ea fiind singura intelectuală din familie, care făcuse un liceu de cultură generală, fiind bună la-nvățătură. Ceilalți patru frați făcuseră școli tehnice și-și aflaseră fiecare cîte-un rost la ei în sat. Veniseră toți în cîte-o excursie-n România și se bucuraseră de situația-n care ajunsese Galea, iar ea se ducea în fiecare an o lună să-și vadă părinții și frații.

—Tare greu e sa nu fii în țara ta, doamna doctor. Nu îți mai auzi niciodată limba, nu ai pe nimenea apropiat. Îți închipui ca e destul se ai o familie, dar uite ce se poate întîmpla.

—Eu sper să nu se-ntîmple nimic.

—Mulțumesc pentru tot. Și înca o dată, scuzați.

În vestibul, Galea Păuna o strînse pe Sînziana la piept și-o sărută de trei ori.

Cît era de năucită Sînziana, tot îi veni să zîmbească. «Doamne, ca-n Dostoievski».

După ce nu mai auzi paşii Galei pe scări, Sînziana se luă cu mîinile de cap şi-aşa se duse pînă-n bucătărie, unde înghiţi două tablete de „Rudotel", tranchilizant de zi. În ultima vreme, ca să nu explodeze, îl folosea destul de des.

«Fiecare cu drogurile lui».

Dacă doctoriţa Păuna ar fi venit cu-o falcă-n cer, cu una-n pămînt, dac-ar fi mustrat-o pentru felul cum îşi crescuse curva de fată, care umbla să strice casele oamenilor, dac-ar fi scuipat-o, ar fi pălmuit-o, Sînzienei i-ar fi fost mult mai uşor. Şi dacă nu i-ar fi spus nimic despre sănătatea ei. Ar fi preferat orice, modestiei şi durerii acestei femei, care-i mai adusese şi flori. îi crăpa obrazul de ruşine. Dac-ar fi avut-o atunci în faţa ochilor pe Maria, ar fi călcat-o-n picioare. De cînd se ştia pe lume, Sînzienei nu-i fusese mai ruşine decît acuma. Cum trebuie să procedeze cu Maria ? Să-i vorbească precum ar fi meritat sau să ia pildă de la doctoriţa Păuna şi să-i vorbească pe-un ton îndurerat care, de fapt, n-ar fi fost mincinos. Fiindcă era mai mult îndurerată decît furioasă.

«Unde-am greşit ? Parcă e nevoie să greşeşti ? Vorba Marinei Şerban: „Cine nu găseşte cianură la timp, să facă copii". Am făcut tot ce-am putut pentru-a nu le da exemple proaste. Eu n-am plecat din ţara asta, dintr-un principiu: nu-ţi părăseşti părinţii fiindcă sînt săraci, bătrîni sau bolnavi. Şi fie-mea a mică a plecat în „Refege", bucuroasă de parcă s-ar fi dus în Paradis. Socoteam că e cel mai mare eşec al vieţii mele. Iar acum, fie-mea a mare se prostituează pentru protecţia mitocanului de Octavian Păuna. Măcar dac-ar fi fost unul pe care să nu-l ştiu şi despre care să nu ştiu nimic !».

Înainte, oamenii-şi scriau, se duceau la cei cu care voiau să se vadă. A venit telefonul: sfîrşitul stilului epistolar. «Să profităm de avantajele tehnicii», şi Sînziana avu un zîmbet amar. «Pentru telefonul ăsta nu două „Rudotele" mi-ar fi de-ajuns, mi-ar trebui un tub întreg».

— Alo, bună ziua, Alexandre, aş vrea să vorbesc cu

Maria. Sînziana nu se-ncurcă-n «politețuri» («Ce mai faci, ce-ai mai făcut, ce-ai de gînd să faci ?»), socotind că-n zece ani de căsnicie își epuizase convorbirile cu Alexandru Bujor.

— Da, mamă. Ce este ?

— Este ca vreau să te văd neapărat și numaidecît.

— Chiar așa, arde, frige ?

— Chiar așa. La revedere.

— Bine, vin.

«Să-i mai bată și ei inima pîn-o veni încoace, că mie mi-a bătut destul».

Fără să vrea, Sînziana trecu prin fața unei oglinzi. I se păru că avea o imobilitate a feței ca parkinsonienii.

În sfîrșit, Maria sosi. I se păru suspect că maică-sa-i deschise larg ușa, îi făcu semn să intre și n-o sărută.

— Te rog să stai jos (îi spuse Sînziana pe-un ton care nu suna a bine). Maria, ca să nu lungim vorba, am aflat, cu totul întîmplător, că de doi ani te ții cu Octavian Păuna.

— Cine ți-a spus ?

— Are vreo importanță ? Cineva care n-avea nici în clin, nici în mînec, nici cu tine, nici cu el, nici cu mine. «Gura-lumii — slobodă». Eu vreau să-mi spui tu de ce te-ai încurcat cu un om însurat și cu doi copii și putînd ușor să-ți fie tată.

— Pentru că-l iubesc.

— Nu ți-e rușine ! Chiar dac-ai fi ajuns ultima tîrîtură, dar tîmpită nu ești, iar pe mine nu mă trata ca pe-o imbecilă !

— Și de ce nu l-aș iubi ? Ce, nu s-au mai văzut fete tinere îndrăgostite de bărbați trecuți ?

— Ba da. S-au văzut, cum să nu se vadă. Însă tinerele alea nu umblă nici după jumuleală, nici după spart casele oamenilor. Acum pricep provenienta „Kent"-urilor, a băuturilor. De ce, Maria, de ce ?

Glasul Sînzienei sună atît de-ndurerat, că Maria începu să plîngă.

— Mamă, ai dreptate, nu-l iubesc.

— Cum să iubești mîrla asta care și-a luat nevastă

rusoaică, săraca de ea, pe vremea cînd asta era echivalent cu un titlu de profesor ori de general ! Nu ne-ncepea nici un seminar fără să ne vorbească mai întîi de ştiinţa sovietică — a mai avansată din lume ! — ca apoi să nu mai vrea să se ştie că şi-a luat aspirantura-n Uniunea Sovietică şi să nu ştie cum s-o debaraseze pe biata nevastă-sa de accentul rusesc. Înainte nu scăpa nici o ocazie s-aducă vorba despre «soţia mea sovietică», de parcă «sovietic» ar fi fost o naţionalitate. Dacă te interesează, află că şi mie mi-a făcut curte cînd eram însărcinată cu tine. De ce, Maria ?

— Mamă, de mică am avut complexul copilului părăsit de tată. M-am socotit deposedată de importanţa mea de om. Am învăţat bine, asta nu poţi s-o negi. Dar am vrut să fiu tratată drept vioara-ntîi, şi nu eşti tratată aşa — cu tot cîrnatul tău de 10 de-a lungul a şase ani — dacă nu e cine să te-mpingă-nainte. Tu ştii asta mai bine decît oricine. Tu nu numai că n-ai fost împinsă înainte, ai fost împinsă-napoi.

-- Eu n-am făcut concesii nici cu sufletul, nici cu trupul meu. Să ştii că parvenirea pe calea patului nu s-a inventat acum. Acei bărbaţi din viaţa mea au fost acceptaţi — dacă stau bine să mă gîndesc — de singurătate şi din sindromul femeii părăsite. Niciodată nu m-am gîndit la vreun avantaj, de orice natură ar fi fost el.

— Mamă, şi tu ai iubit sau te-ai iubit cu bărbaţi însuraţi.

— Am iubit. M-am iubit cu un singur bărbat însurat. Nevastă-sa n-a ştiut niciodată. Iar cînd am simţit că i-aş putea strica omului casa, m-am retras. Cel mai mult şi mai mult am iubit trei bărbaţi însuraţi: unul — în adolescenţă, unul — în plină tinereţe, altul — în a doua tinereţe. Toate-au fost iubiri platonice şi nu regret nici o clipă c-a fost aşa. Sînt singurele care nu se devalorizează cu timpul sau, ştiu eu, n-a trecut destul timp... Maria, dacă ai atîta — şi-i sugeră cu două degete — atîta stimă pentru mine şi. mai ales, pentru tine, desparte-te de Octavian Păuna.

— Şi ce să fac ? În curînd am să am mai mult decît oricînd nevoie de el.

— Nu mai am nici puterea să mă indignez. Mă miră la el c-a devenit aşa de culant. Probabil a-nceput să aibă complexul vîrstei. Un mare profesor al nostru, cînd i se spunea că prea mulţi bani cheltuie pe femei, răspundea: «Frumos nu sînt, tînăr nu sînt, ce dracu' trebuie să mă simt şi eu cu ceva !». în secţia lui, Păuna considera că i se cuvenea dreptul seniorului, fiecare femeie trebuia să-i treacă prin pat, iar cine refuza, afară cu ea din secţie; şi nu cheltuia cu nici una, nici măcar un buchet de flori sau un mărţişor de 3 lei. Te pomeneşti că te iubeşte şi c-o vrea să divorţeze pentru tine !

— De unde ştii ?

— Nu ştiu, presupun. Dac-a ajuns să-ţi dea ţie din băuturile pe care le primeşte şi nu mai are unde le ţine, s-o fi pus pe fapte mari.

— Vrea într-adevăr să se-nsoare cu mine.

— Şi tu vrei să te măriţi cu el ?

— Nu. Am spus că nu vreau să-i stric casa. El spune că dacă peste doi ani nu l-aş mai iubi şi tot ar divorţa pentru doi ani de fericire.

— Numai că tu nu-l iubeşti nici acum.

— Dar el crede...

— Şi-un băiat de vîrsta potrivită cu-a ta nu există pe lumea asta sau chiar şi unul bătrîn, dacă eşti gerontofilă, dar liber, nu s-o mai găsi în ţara asta ?

— Un coleg al meu, care-a terminat cu 10[50]—50 de sutimi pentru activităţi sociale — se ţine scai de mine.

— Şi el ştie că eşti amanta lui Păuna ?

— Ştie.

— Şi se ţine după tine ! Ori te iubeşte la nebunie ori e-o canalie care vrea şi el ceva prin intermediul lui Octavian Păuna.

— Cin'zeci de sutimi... E o canalie...

— Dă-i dracu' pe-amîndoi !

Sînziana îşi răzimă coatele pe genunchi şi-şi puse faţa-n palme.

— Mamă, ce e ? întrebă Maria alarmată.

— Ce să fie, Maria ? M-am născut, cred, în zodia eşecului. Singurul meu noroc pe lume a fost Mama. La nici o perioadă din viața mea nu mă gîndesc mai cu drag decît la copilărie, cu toate că s-a petrecut în epoca stalinismului victorios. Dar căldura, înțelepciunea pe care le-a revărsat Mama asupra mea mi-au rămas ca o zestre inalienabilă. Maria, tot ce faci tu acum este cel mai mare eşec al vieții mele. Pînă ce-am aflat că te ții cu Păuna, socoteam cel mai mare eşec plecarea soră-tii. În căsătorie n-am avut noroc, la copii — nici atît.

— Mamă, sîntem întregi, eu am o profesie, Ana e măritată cu băiatul pe care l-a iubit, o să aibă o profesie, o s-o facă din dragoste nu din întîmplare, de ce ne socoteşti nişte rebuturi ?

— Nu rebuturi, dezamăgiri. Aveam o colegă la chirurgie, o anestezistă, care zicea: «Nu vorbesc de grăsime cu ăi slabi, nici de puşcărie cu cine n-a făcut, nici de copii cu cine n-are». Cît timp n-ai copii, oricîtă imaginație ai avea, nu poți să-nțelegi o femeie cu copii. Nu poți să ştii ce investiție face-o mamă într-un copil, îşi vrea răzbunate toate eşecurile, îşi vrea continuate dorințele, realizările. Oamenii cu principii le vor confirmate, perpetuate prin copii.

— Mamă, crede-mă că nu e doctor mai devotat pacienților decît mine. Îmi iubesc meseria, fiindcă iubesc oamenii.

— Maria, deviza mea a fost «sărac şi curat» !

— Şi să ți-o ia toate nulitățile-nainte, ăsta găseşti tu că e-un principiu de viață demn de urmat ? E bine să conducă cei buni şi capabili şi să nu se sfiască să dea din coate pentru a pune prostimea la locul ei,

— Proştii, Maria, proştii. Prostimea sîntem noi. «Parc-am făcut-o cu Staicu, las' că nici cu Alexandru nu mi-e ruşine» Şi de ce nu te-ai mulțumit numai cu-acest sublim principiu de viață ? Erai destul de-narmată şi fără Octavian Păuna.

— Fiindcă el îmi netezeşte drumul şi-mi oferă ceea ce merit.

— Adică să strici casa unei femei care şi-a lăsat ţara şi familia ca să-l urmeze pe Octavian Păuna, lichea ce-i datorează ascensiunea lui vertiginoasă. Bine măcar că nu e prost profesional, dar ca el sînt, cu sutele şi cu miile, medici prin cîte-o policlinică. El dă din coate pentru tine, iar tu stai mironosiţă nevinovată şi-aştepţi ofrande.

— Vrei să ţi-l prezint pe colegul meu curtezan ?

— Nu ţin deloc să cunosc o puşlama-n plus. Iar pe tine, te rog să nu-mi mai calci pragul pînă ce nu le faci vînt amîndurora: şi lui Păuna şi lui «cin'zeci la sută-n plus» !

— Mamă, chiar atît mă dispreţuieşti şi nu mă mai iubeşti?

— Te consider exponent al unei mentalităţi sociale care are curs de la vlădică pînă la opincă. Iar de iubit, de ce să fac pe eroica, am să te iubesc ori ce-ai face, numai că-ntristarea pe care mi-o pricinuieşti nu se poate răscumpăra cu nimic. Am un asemenea sentiment al eşecului, viaţa mea mi se pare atît de inutilă ! Mă-ntreb la ce-am trăit, la ce bun trecerea mea pe pămînt ? Mîine s-ar putea să se facă un parastas internaţional şi s-ajungem iar s-avem mîncare, lumină şi căldură. Dar dac-o s-ajungem un popor de lichele, nimic nu ne mai poate salva.

Maria se repezi şi-o strînse la piept. Strîngea parcă o piatră sau un mort, cărora nimic nu le mai folosea.

Sînziana închise numaidecît uşa în urma fiică-sii, nemaieşind ca altădată pe palier s-o urmărească din ochi pînă ce n-o mai vedea.

«Parc-o aud pe Mama plîngînd în baie: «Doamne, de ce ne-ai mai făcut ?». Şi eu am dezamăgit-o, cînd m-am măritat cu Alexandru Bujor; dar nu stricam casa nimănui. Nu antrenam pe nimeni pe toboganul greşelii».

— Nene Daniel, iartă-mă că-ţi încarc memoria cu-amărăciunile mele. Amărăciunea cu Maria mă priveşte numai pe mine. Sînt trei luni de cînd n-a mai călcat pe-aici. Înseamnă

că nu s-a despărțit de Păuna. Necazul care ne privește pe-amîndoi, fără s-o mai punem la socoteală pe tanti Marina — Sînziana le spunea socrilor ei cum le spusese înainte de-a le deveni noră — este băutura lui Tudor. De Alexandru Bujor nu mi-a fost prea greu să mă despart, adică să mă lase el, fiindcă viețile noastre parcă mergeau pe două paralele care n-aveau să se-ntîlnească niciodată, *comme de juste*. Tudor însă înseamnă toata viața mea, de cînd mă știu. Aveam atîtea lucruri dempărțit: concepții, gusturi comune, aceleași păreri despre oameni. Totul mergea atît de bine cît au fost copiii aici în casă: Șerban, Maria, Ana. Măria a plecat la o sută de metri de-aici, dar a plecat; Șerban — în America; Ana — în „Refege". Tocmai cînd eram părăsiți de copii, cînd aveam cea mai mare nevoie unui de altul, să ne sprijinim unul de altul, a dezertat și nu la vreo femeie, ceea ce-ar fi fost de-nțeles, ci-n băutură și, slavă Domnului ! în *bridge*. Nu-l mai interesează profesia pe care a făcut-o din pasiune; de mine și de casă ce să mai vorbesc! Divorțul e calea cea mai simplă. Mie nu mi-e frică de singurătate. Pe locuința asta, lăsată de domnul Bujor în sublima lui mărinimie, putem obține două locuințe mai mici. Aceste amănunte ținînd de spațiul locativ și de justiție nu pun probleme. Dar dacă rămîne singur se distruge și mai repede. Eu, de bine-de rău, gătesc, are-o mîncare caldă, o atmosferă de casă de om. De bine-de rău, sînt și eu o prezență, ca un cîine, ca o pisică. În viața mea n-am fost mai amărîtă și mai singură, nene Daniel. E foarte supărat c-am încuiat mașina-n garaj și-am ascuns și cheile garajului și pe-ale mașinii. Nu vreau să aibă vreun accident. E făcut Dunăre pe mine. «E viața mea, ce-ți pasă ?». «Dar viața unor oameni nevinovați pe care-i poți nenoroci nu te interesează, de-asta nu-ți pasă ?». «Dă-i dracu' de oameni, merită și mai rău». Nu știu ce să zic, nene Daniel, e de necrecunoscut. N-aș fi crezut niciodată. Cel mai mult îl indignează că nu beau cu el. «Ești rigidă ca un pietroi». Trebuie să recunosc că am niște rigidități de caracter și niște intoleranțe pe care nu mi le pot învinge. Și cînd cineva s-a compromis în ochii mei, nimic nu mă mai face să mă-ntorc la ce-a fost înainte. Nu sînt o fire duioasă.

—Ai toate motivele să nu mai fii. Mi te-aduc perfect aminte cînd erai copil şi-adolescentă. Erai duioasă şi tandră.

«Atunci ştii şi că te-am iubit».

—Mi se pare c-au trecut o mic de ani de-atunci.

—Sînziana, mai toate sufletele se-aspresc încet-încet, cu vremea şi. mai ales, în timpurile pe care le-am trăit noi.

—De cîte ori cineva se plîngea de timpurile-n care trăia, Maica — Simina Dorobanţu, mama Mamei, pe care bine-ai cunoscut-o — spunea invariabil: «Nu te supăra,dumneata, da' n-a fost niciodată să nu fie cumva». Mi-aduc aminte neîncetat vorbele ei. Nu ştiu de ce-mi vine-acum să-ţi povestesc ceva ce n-are nici o legătură cu ce vorbeam noi. Ci doar cu timpurile. Avem două tinere «secundare», venite corect printr-un concurs care-a fost anulat fiindcă nu intrase cine trebuia. Atîta au bătut fetele-astea două drumul la Minister pînă li s-a recunoscut concursul luat cu 10. Una se numeşte Liliana Popa, alta—Rita Fékete, unguroaică din Bucureşti. N-are nici pic de accent unguresc. Sînt amîndouă absolvente de medicină-generală, dar Liliana Popa fusese încadrată pediatră. Locuinţa lor dădea cu uşa şi cu fereastra în faţa cîrciumii din sat. Nu se-aghiesmuia unul să nu le bată-n uşă sau în geam şi să nu le strige: «Doctoriţelor, tot singurele-singurele ?». Şi asta era culmea eleganţei, faţă de tot ce le era dat s-audă. Într-o zi le cheamă primarul la telefon: «Veniţi numaidecît la primărie că e cineva grav bolnav». «E nevoie de medic de adulţi sau de medic de copii ?». «De-amîndouă. Trimet „Aro"-ul să vă ia. Fiţi gata». în cinci minute, „Aro"-ul era-n faţa dispensarului, iar doctoriţele în drum, cu trusele-n mînă, lăsînd o asistentă să le ţină locul şi, dacă era nevoie, să telefoneze la primărie după una dintre ele. În loc să le ducă la primărie, maşina le-a dus la casa unui învăţător, holtei, la vreo sută de metri mai departe de primărie. Din drum se-auzea o muzică de-ţi spărgea urechile. Şoferul le-a condus în casă unde era un zaiafet de-a mai mare dragul. Învăţătorul — gazdă — primarul, miliţianul, preşedintele gospodăriei colective şi doi brigadieri. «Unde e bolnavul ?» a-ntrebat Rita Fékete, pe-un ton dur, ducînd-o

mintea cam despre ce putea fi vorba. «Păi, toţi sîntem bolnavi, nu se vede ? Sîntem bolnavi că bem şi mîncăm singuri, fără suflet de femeie», zice primarul, care nu părea beat. Liliana Popa amuţise într-un colţ, fiindcă nu-i venea să creadă. «Ne-am gîndit să chemăm şi noi nişte fete subţiri, doctorişe, de, să nu bem aşa ca proştii, singuri-cuc». Cu fiecare vorbă a primarului creşteau dracii-n Rita Fekete.

«Tovarăşe primar, noi sîntem doctorişe nu animatoare. Dac-aveaţi de gînd să ne invitaţi la o petrecere trebuia să ne spuneţi şi să fie şi nevestele dumneavoastră la petrecere». «Ce vă ţineţi cu nasu' pe sus, ce credeţi că noi n-am mai avut doctorişe-n comună, care beau la cot cu noi ? Doar un semn să le fi făcut, he, he...». «Păcat că nu le-aţi păstrat pe doctorişele-alea. Pe noi două ne trimiteţi acum la dispensar cu maşina, dacă nu vreţi s-ajungem mai departe. Hai, Liliana»; şi Rita a luat-o zdravăn de-o mînă pe Liliana şi-au ieşit.

Primarul s-a proţăpit în uşă şi le-a strigat: «Puteţi să mă reclamaţi voi şi la Dumnezeu, c-am oameni peste tot, paţachinele şi-nfumuratele dracului !». Trei ani cît au stat acolo fetele-astea două, n-a fost inspecţie care să le treacă, nu se mai ştia numărul reclamaţiilor împotriva lor. Erau chemate la Judeţ cînd una, cînd alta, cînd amîndouă. I-au explicat medicului-şef de unde li se trăgeau reclamaţiile astea. «Ce să fac, trebuie să răspund reclamaţiilor, că şi-aşa se spune peste tot că noi, doctorii, ne-acoperim unii pe alţii. Şi dac-aţi fi băut şi voi un pahar de vin cu ei ce vi se-ntîmpla ? Scăpaţi de tot balamucu' ăsta». Cred că mai mult ca orice ţi-a plăcut răspunsul medicului-şef, de la Judeţ.

Tăcură o vreme.

— «N-a fost niciodată să nu fie cumva» e-o constatare care nu rezolvă nimic. Fie-mea-şi pierde cei mai frumoşi ani din viaţă pe lîngă un bărbat care i-ar putea fi tată şi n-are nici scuza că-l iubeşte. Bărbatu-meu bea fără să-i pese măcar că are mamă şi tată, că de nevastă, Dumnezeu cu mila !

— Nu vreau să te consolez, Sînziana, dar nu pot să cred că nu-i pasă de tine. Cred că întîmplarea care i-a stricat

echilibrul a fost plecarea copiilor şi cred că şi-un motiv profesional. Are-un teanc de invitaţii la diverse congrese unde nu e lăsat să se ducă. Asta nu e de natură să-l lase indiferent.

— Eu ce să mai zic, nene Dal, îi rosti ea numele ca-n copilărie. Comunicarea pe care trebuia s-o ţin la Heidelberg a ţinut-o amanta directorului, prezentînd-o drept lucrare a unui colectiv. Tot Institutul mulţumeşte lui Dumnezeu pentru-acest amor între biochimista noastră — treizeci şi cinci de ani, bărbat, copil — şi director. De dimineaţă, ea se instalează-n biroul lui, iar pe noi el ne lasă-n pace. Vrea să facă din ea un om de ştiinţă, marea noastră specialistă-n „Sida", iar noi ne rugăm lui Dumnezeu să reuşească, ceea ce e greu de crezut. Oricum, acest amor pur şi-nălţător are binecuvântarea noastră a tuturor. Cînd am fost mătrăşită de la Chirurgie de răposaţii Titus Verzeu şi Voicu Marin, trebuie să spun că mi-am făcut nişte firave iluzii despre lumea microbiologici. Îmi închipuiam c-am să găsesc oameni pasionaţi, de vreme ce-şi aleseseră o ramură atît de puţin mănoasă. Şi constat şi azi cu plăcere că nu m-am înşelat sută la sută. Există oameni pasionaţi şi de mare calitate intelectuală; dar în rest, intrigi şi sfori, ca peste tot. Şi meseria asta e făcută tot de oameni, aşa că la ce să te-aştepţi ? Norocul meu e că-mi place din inimă ceea ce fac şi că nu mă bag cu nimeni în nici o bisericuţă, adică nu particip la ura dintre cele două grupări din Institut: unii, care-l detestă pe profesor, alţii — care-i ţin trena. Şi unii şi alţii cheltuie prea multă energie ce le-ar folosi mult mai mult în lucruri » mai utile. În viaţa mea n-am urît pe nimeni. E-un asemenea consum de energie de care eu nu mă simt în stare. Mai mult decît să disprețuiesc — şi asta cu măsură — nu mă simt în stare.

— Pe Tudor îl disprețuieşti ?

— De vreme ce-mi fac atîta inimă-rea din cauza lui, înseamnă că n-am ajuns pîn-acolo. Beţia l-a transformat în brînză bună-n burduf de cîine. Sînt încă-n faza-n care mai pot despărţi brînza de burduf. Dar pariuri cu viitorul nu pot face. Mi se rupe sufletul de el; fiindcă şi la beţie se-arată un domn pînă-n clipa cînd cutez să-i spun c-a băut prea mult. Viaţa mea

mi se pare c-a ajuns într-un punct mort. N-o iau nici la dreapta, nici la stînga. Sînt ținută de forța inerției. N-am spus niciodată nimănui lucrurile astea, nici măcar Sidiei Puşcaş, cea mai bună prietenă a mea dintre cei de-o vîrstă cu mine. Cauzele care l-au făcut să bea nu le putem înlătura: nici copiii acasă nu-i mai putem aduce, nici la congrese nu-l putem trimite. Mai mult decît s-accepte situația şi să ceară un paşaport turistic pentru ca să-şi vadă băiatul, fratele şi toată familia, ce poate face ? Dacă un medic nu ştie care sînt efectele băuturii cine să mai ştie ? Dacă-şi distruge cu încăpățînată consecvență viața fiindc-a ajuns să nu mai dea nici doi bani pe ea, cu ce-l putem noi ajuta? Eu n-am venit să vă spun, fiindcă ştiu ce plăcere le face părinților să afle că le merg copiii alăturea cu drumul. De pildă, nevasta lui Octavian Păuna şi cu mine. Dacă n-ai fi băgat de seamă că ceva nu e-n regulă-n casa asta, eu n-aş fi venit să mă plîng. Şi eu şi Tudor sîntem super-adulți şi-n căsnicia asta am venit fiecare cu experiența lui de viață, cu-amintirile lui. Din punctul meu de vedere, prezentul a ajuns să-mi decoloreze şi trecutul pe care mă face să-l privesc altfel: şi trecutul a ajuns să se devalorizeze pentru mine. Am impresia că toată viața mea e-o păcăleală şi că ce-a fost frumos n-au fost decît închipuirile mele.

— Îmi pare-atît de rău, Sînziana. Cînd mi-e mai greu, mă gîndesc la ce-a fost frumos în viața mea ca la un tezaur pe care nimeni nu mi-l poate lua.

— Tezaurul meu s-a scufundat în prezent ca-ntr-o mocirlă, iartă-mă, nene Dal, iartă-mă că te-am amărît cu-amărăciunile mele.

— E timpul să plec şi eu. Tudor unde e-acum ?

— La *bridge*. Acolo se mănîncă nişte sendviciuri şi se bea moderat şi băutură lungă: şpriț.

— La ce oră se-ntoarce ?

— La unsprezece, de-obicei. Şi cei cu care joacă au slujbă.

— Îmi dai voie să-l iau la refec ?

— Ai mult mai mult dreptul decît mine.

Profesorul Şerban o sărută pe frunte pe Sînziana. trase zăvorul „Yale"-i şi plecă.

«Doamne, ce e viaţa oamenilor !», se gîndi Sînziana, privindu-l pe socru-său cum cobora scările: înalt, subţire, drept, nu i-ai fi dat nici patruzeci de ani privit din spate. «La vîrsta lui, dacă o s-o apuce, Tudor, ţinînd-o tot aşa cu băutura, o să fie-o epavă... Şi dragostea ? Apetitul pentru o singură fiinţă la un moment dat... Doamne, dar e-ngrozitor !».

La Institut, Sînziana trăia în ceea ce singură numise «emigraţie internă». La discuţii nu participa, dîndu-şi seama că efortul de-a stabili adevărul şi a cui este dreptatea se dovedea utopic. Nu vorbea nici despre sine şi nici despre ai săi. Ajunsese la o indiferenţă interioară pe care, ce e drept, cu greu izbutise să şi-o impună. Considera că munca îndeplinită conştiincios era singurul ei mod de manifestare civică. Iluzii n-avusese niciodată; speranţele îi amorţiseră. Se uita la viaţa colegilor ei ca la comedie. Oamenii semănau nemaipomenit cu micro-organismele. Asta-i întărea credinţa în unicitatea formei de manifestare a vieţii. Numai logica şi finalitatea ei îi păreau obscure, ca tuturor acelora care nu cred în divinitate şi-n nepătrunsele ei raţiuni.

«Poate om fi colonia penitenciară sau experimentală a unei alte lumi... Să crezi că sîntem opera unui creator ? A unuia care ne-a creat şi pe urmă-a adormit — da. Însă a unuia care veghează asupra creaturilor sale — nu. Doar nebun să fie. Iisus Christos mi-e cel mai drag om din istoria omenirii. Om. Dacă Dumnezeu există, El există independent de credinţa noastră. Eu una nu cred în existenţa Lui. Iar lumea viitoare, care-i dădea Mamei atîta linişte, dacă într-adevăr există, mă-nspăimîntă: adică să nu-ţi mai afli niciodată odihna ? Nici prin moarte ? Nici în moarte să nu-ţi mai poţi pune speranţa ? Să nu poţi căpăta niciodată liniştea supremă a nefiinţei, ar fi îngrozitor. Ce păcat că *nu pot* crede-n Dumnezeu !».

În vară veniseră-n ţară Mihai, Myriam, băieţii lor, şi Ana, fata Sînzienei. Mihai şi Myriam nu se putea spune că-mbătrîniseră, dar aveau o privire străină şi goală, a omului

căruia-i fusese dat să vadă tot şi pe care viața n-avea cum şi de ce să-l mai mire. Copiii păreau în lumea lor, de parc-ar fi plecat în ajun din România.

Profesorul Şerban, care nu ştia să se stăpînească-aşa de bine ca nevastă-sa, fusese nespus de-ntristat în urma acestei vizite. Îşi găsise fiul şi nora schimbați în adîncul fibrei, parcă robotizați.

Înțelegînd amărăciunea din privirea lui taică-său, Mihai îi spusese: «Tată, aş vrea să-nțelegi un lucru: acolo, afară de bani, n-ai pe ce te sprijini şi, mai ales, pe cine. Iar la-nceput, treci prin asemenea spaime că nu se poate să nu lase urme. Nu mai sîntem de-aici, dar încă nici de-acolo. Îți trebui' ani de-acomodare. Şi altă vîrsta. Copiii se-adaptează mult mai uşor. Cu băiatul cel mic noi vorbim româneşte, el ne răspunde nemțeşte. Sînt foarte prost priviți cei care nu vorbesc bine germana».

«E firesc», răspunsese profesorul Şerban cu tristețe, «v-ați dus acolo ca să vă faceți nemți, nu ca să rămîneți români».

«Tată, un singur lucru bun, cu certitudine, are emigrația, cel puțin pentru unii: indiferența pentru ce e-n jur. Neimplicarea. Oricît te-ai adapta şi-ai ajunge să fii de-acolo nu te doare sufletul cum te durea-n țara ta de țara ta».

Chemat la ordine de părinții lui, Tudor Şerban nu mai folosi declarațiile de bărbat fatal de pe vremea filmului mut: «E viața mea şi fac ce vreau cu ea», mai ales că, la asemenea discurs, maică-sa i-ar fi cîrpit două perechi de palme, ca-n copilărie. Recunoscu docil c-o luase pe un drum greşit şi-avu bunul-simț să n-acuze pe nimeni şi nimic de slăbiciunea lui. Le promise că treptat avea să se lase de băutură şi că avea să depună o cerere pentru o vizită la familie în „Refege". El cerea şi Statele Unite, pentru eventualitatea că Mihai avea să-i plătească un bilet de avion dus-întors, Germania-Statele Unite. Totul merse ca o scrisoare la cutie. În două luni avea paşaportul, Institutul îi admitea să lipsească trei luni. «Aş zice că vor să scape de mine», îi spuse Tudor Sînzienei. «Ne-am dezvățat într-atîta ca lucrurile să meargă firesc, încît atunci cînd se mai întîmplă şi-aşa ceva ni se pare suspect». Cel mai

genial lucru era să faci pe oricine să suspecteze pe oricine.

Tudor fu condus la aeroport de două maşini: într-una — el, Sînziana, profesorul şi Marina Şerban, în cealaltă — Alexandru Bujor cu Maria.

— Tudore, să nu zici că n-ai fost condus la aeroport mai ceva decît o personalitate oficială, glumi Maria.

Tudor fu mulţumit că despărţirea se făcu repede, fiindcă trebui să intre imediat în vamă. Le mai făcu o dată semn cu mîna, atît cît îi mai putu vedea înainte de-a coborî în sala de unde se mergea la îmbarcare.

Îi erau tare grele despărţirile. Numai ce păşea în aeroportul Otopeni şi-i bătea inima. De-acolo îi plecase copilul, singur pînă la New York, de-acolo, frate-său cu toţi ai lui. Tudor făcea parte dintre sufletele pentru care într-adevăr partir *c'est mourir un peu*. În avion, deşi puteai să-ţi cumperi băuturi, bău doar apă minerală. Nu voia s-ajungă la Frankfurt pe două cărări şi nici măcar bine-dispus. Era prima lui ieşire în străinătate. «Şi cine-mi garantează că nu e şi ultima ?», îşi zise el, cu un suflet gol ca o băşică. Gîndurile-i fugeau aiurea. Nu se putea concentra asupra nici unui subiect, nici măcar asupra senzaţiilor pe care le dă zborul pînă te-obişnuieşti. Hotărî, avînd locul de lîngă peretele avionului, să se uite pe hublou. «Dac-ar cădea avionul ăsta ? N-am lăsat nici un testament, de fapt n-am nici o ultimă dorinţă, totul mi-este egal. Vorba Sînzienei, „sănătate să fie"».

Se gîndi la părinţi, la copilul lui, băiat în toată firea acum, la Irina, fosta lui nevastă, pe care-atîta o iubise şi care-atîta-l făcuse să sufere cînd îl părăsise, la Sînziana. Pe Sînziana chiar o iubise ? Poate prin anul unu, doi de Facultate. Cînd se căsătoriseră, nici el n-o mai iubea, iar ea nu-l iubise niciodată. În ultima vreme, de cînd el bea, între ei se-aşternuse o prăpastie. Ştia că ei nu-i mai plăcea să stea sub acelaşi acoperiş cu el şi, din cauză că se simţea în culpă, nici lui cu ea. Sînziana se purtase exemplar: Îi crescuse ani de zile copilul fără să facă vreo deosebire între el şi fetele ei. Şerban trăise ca-ntr-o adevărată familie şi nu simţise deloc lipsa maică-sii. Tudor se-ntreba dacă sufletul lui ulcerat încetase vreodată s-o iubească

pe Irina. Parcă regreta că nu se-mpăcasc cu dînsa, cînd ea voise să se-ntoarcă la el şi la Şerban. Avusese un moment de orgoliu. Trebuia să nu uite că Sînziana-l sfătuise să se-mpace. Ea nu se-mpăcase cu Alexandru Bujor, fiindcă nu-i suporta caracterul, nu din orgoliu. Tudor îşi dădea seama, cunoscîndo, că şi dacă el s-ar fi lăsat de băutură, distanţa care apăruse între el şi Sînziana ar fi rămas aceeaşi. Sînziana avea o fire principială şi rigidă. Prin urmare, din punctul ei de vedere, Tudor greşise grav. Ea nu-nţelegea slăbiciunile oamenilor. Pe fiică-sa, pentru un fapt curent — că cine nu se ţinea cu şeful ? — nu voise s-o mai vadă pînă ce n-avea să termine legătura cu Octavian Păuna. De ce s-ar fi dovedit mai indulgentă cu el, Tudor ? La fiică-sa din „Refege", Sînziana nu se dusese niciodată. «Oricît de drag ţi-ar fi cineva, nu-i faci nici o plăcere să-i cazi pe cap. Mai întîi să cîştige şi ea banul ei, şi pe urmăom mai vedea». Fără să fi spus nici un cuvînt prin care să-şi manifeste-aprobarea sau dezaprobarea, Sînziana — Tudor era sigur — nu era de acord în sufletul ei cu plecare fiică-sii, Ana, şi nici cu-a lui Şerban. «Trăieşte fiecare cum vrea şi, mai ales, cum poate», era în esenţă concluzia Sînzienei despre viaţa omului.

Pentru moment, lui Tudor nu-i era deloc dor de Sînziana. O preţuia, dar ar fi vrut să-nceapă ceva nou, ştergînd cu buretele tot trecutul.

În imensitate aeroportului din Frankfurt pe Main, lui Tudor i se păru de mirare că te puteai întîlni cu cineva. Mihai şi Myriam îl aşteptau la intrarea unde era anunţat zborul „Lufthansa", cu care trebuia să sosească Tudor.

— Bine că te vede omul şi pe tine !

Se mbrăţişară, apoi se uitară unul la altul.

— Cît ne mai recunoaştem încă, nu e pierdută orice speranţă.

Cum ajunseră acasă, încercară, formînd prefixul României, să prindă Bucureştii, o oră, două, trei. La un moment dat li se spuse în limba engleză: «Renunţaţi, altfel riscaţi să defectaţi linia». Cerură prin serviciul internaţional

numărul lui Tudor şi pe cel al părinţilor. Li se răspunse: «în timp nelimitat», De la zece scara pînă la trei dimineaţa — nici un semn. La trei şi zece sună Sînziana. «Bine c-ai ajuns întreg, părinţilor le comunic eu», spuse Sînziana, căreia i se povesti toată odiseea. Anulară comanda la serviciul internaţional. prezentînd scuze.

A doua zi, Tudor, cu un plan al oraşului în mînă, bătu străzile pînă la ora cînd se-ntorceau Mihai şi Myriam de la slujbă. Erau invitaţi la masă şi fiul cel mare al lui Mihai, împreună cu nevastă-sa, Ana. Lui Tudor îi plăcea să-i asculte. El nu scotea o vorbă. «în România ce mai nou ?», întrebă Ana. «Tot ce ştiţi !».

Mihai îi dădu lui Tudor maşina lui — el şi nevastă-sa urmînd să folosească cealaltă maşină — şi banii cu care să poată vedea cît mai mult din Germania şi mai ales locuri pe care i ie recomandară ca fiind cele mai interesante.

A doua zi după sosire, Tudor ceru voie fratelui şi cumnată-sii să dea un telefon la Los Angeles. Îi răspunse Irina, care-l invită la «noi», avînd o casă-n care era atîta loc, încît nimeni nu incomoda pe nimeni; şi-i spuse că avea să-i expedieze un bilet pe „Panamerican", urmînd ca el să-şi pună doar *O.K.*-ul pentru data pe care-o dorea.

Tudor hotărî să vadă mai întîi localităţile germane indicate de frate-său şi de cumnată-sa. Îi dăduseră destui bani ca să-şi permită peste tot să stea la hotel şi să n-aibă nevoie să doarmă pe la „Crucea Roşie" sau pe la diverse cămine catolice ori protestante, care dădeau adăpost pentru sume modice, dacă nu chiar gratis. Pentru a cheltui cît mai puţin din bani — bani pe care nu muncise — toată ziua se plimba, îşi cumpăra mezeluri, conserve, fructe şi „Nes" din *supermarketuri*, iar noaptea lăsa scaunele maşinii, transformînd-o într-un pat confortabil. Ultima noapte hotărî să doarmă la un han, ca să-şi facă o idee despre ce însemna o cameră de han în Germania. Mîncă masa de seară acolo. Sala de mese a hanului era acoperită pînă la jumătatea zidului cu lemn de-aceeaşi culoare cu mobilierul. Feţele de masă erau de diferite culori,

mîngîietoare, pastelate. Tudor spuse că voia să petreacă şi noaptea acolo. Fu întrebat ce culoare de lenjerie prefera. După ce mai întîi rămase cu gura căscată, zise «bleu». Cînd termină masa, un băiat îl conduse în cameră, unde totul era azuriu. Tapet, perdele, lenjerie de pat, pătura şi plapuma — căci trebuia să i se ofere clientului şi ceva mai subţire şi ceva mai gros de-acoperit — covor pe fond albastru, fotoliu tapisat în albastru. Băiatu-l întrebă dacă voia să-nchidă obloanele şi dacă voia să fie trezit la o anumită oră. Se-nclină respectuos, îi spuse unde se află grupul sanitar şi plecă închizînd cu precauţie uşa, după ce trecu mai întîi cheia-n interiorul camerei.

Tudor deschise-o fereastră pentru a vedea împrejurimile. Odaia lui dădea spre-un lac destul de depărtat. N-auzea nici greieri, nici orăcăit de broaşte. Îşi dădu copilăreşte drumul pe pat, din toată înălţimea. Arcurile-l zvîrliră neaşteptat de sus. «Bun !». Patul, considerat a fi de-o persoană, putea din larg să primească două. Pipăi perna de puf, pătura de lînă, plapuma de puf, subţire ca o pătură. «Ai dracu' nemţi !», îşi spuse Tudor şi oftă.

Biletul de avion trimis de Irina era Frankfurt-Los Angeles. «Şi-nchipuie, probabil, că la-ntoarcere am să vin înot. Dus-întors e totdeauna mai ieftin. Mă rog, dacă vrea să se dea mare...». Numai cînd urcă-n „Panam", îşi dădu seama că biletul era la clasa-ntîi. Acolo se putea mîncaşi bea oricît. Fusese-avertizat de Mihai şi de Myriam că Frankfurtul avea să i se pară un sat faţă de New York, iar aeroportul din Frankfurt — cel mai mare din Europa — alături de „Kennedy" ca o biserică de ţară pe lîngă Sfîntul Petru.

La New York, pentru transbordarea la avionul de Los Angeles, se descurcă onorabil cu engleza lui. Toată lumea înţelegea ce spunea el, greu era să-nţeleagă el ce i se spunea.

«Dac-am reuşit să nu rămîn pe jos, tot e bine». Stewardesele păreau a nu avea mai mare plăcere şi grijă pe lume decît mulţumirea şi confortul pasagerilor.

De la Frankfurt la Los Angeles, Tudor mîncă pe săturate

din tot ce i se oferea, dar nu bău decît sucuri de fructe. Nu voia ca la Los Angeles — unde-aveau să-1 aştepte Şerban şi Irina — Irina să se felicite că-1 lăsase la vreme.

De cînd plecase din Bucureşti era într-un permanent pariu cu el însuşi.

Pe măsură ce se-apropia de Los Angeles, Tudor simţea o nelinişte şi-o zăpăceală-n toată fiinţa. Încerca să nu se gîndească la momentul revederii cu Şerban şi cu Irina. «Ce-am să fac ? Ce-o să-mi vină-atunci să fac. Nu ne putem programa stările. Şi eu nu-s un ipocrit». Ceea ce nu-1 liniştea deloc. «Asta-nseamnă că vorbim ca să n-adormim».

Cînd dădu cu ochii de Şerban şi de Irina, i se puse-un nod în gît. Îi sărută mîna Irinei, ceea ce stîrni curiozitatea printre americanii din preajmă. Irina îl stînse tare-n braţe. Şerban îl strînse şi el în braţe, cu obrajii şiroindu-i de lacrimi; abia într-un tîrziu reuşi să spună: «Tată, tată, bine-ai venit !». Apoi începu să-1 întrebe de toţi din Romînia şi de toţi din Germania. Irina-i puse o-ntrebare anodină, de politeţe: «Ai călătorit bine?».

Sînziana era mereu întrebată de colegi la Institut: «Ce zici, se mai întoarce Tudor sau se face neamţ ori american ?». «Eu sînt microbioloagă; darul profetic nu-1 am, iar de jurat nu jur pentru nimeni».

Sînziana nici nu se gîndise măcar să-şi pună-ntrebarea. Dacă nu s-ar mai fi-ntors, situaţia era rezolvată pentru toată lumea, iar iniţiativa ar fi pornit de la el. Milă-i era doar de socrii ei, care s-ar fi văzut singuri-cuc la bătrîneţe, referindu-se la legătura de sînge, că altfel nici ea, Sînziana, şi nici Maria nu i-ar fi lăsat de izbelişte.

Rămînînd în Occident, Tudor i-ar fi rezolvat Sînzienei o sîcîitoare problemă de conştiinţă: să-1 lase, cum i-o cerea epuizarea răbdării, răbdare ce toată viaţa-i fusese pusă la-ncercare; sau să rămînă mai departe samariteancă milostivă şi-

o viață-ntreagă să ducă-n spinare povara unei cruci, așa cum ajunsese să-și considere căsătoria cu Tudor ? «Păcat ar fi să rămînă țara fără înc-o minte, în hemoragia asta permanentă de creiere. În ceea ce mă privește însă...».

Doctorul Iordache, soțul Irinei, îl primi chiar prietenește pe Tudor, care se scuză din primul moment că le cădea pe cap.

Doctorul Iordache își echivalase studiile răspunzînd chestionarului-test de confirmare, la un punctaj remarcabil, ceea ce-l făcuse să fie angajat chirurg într-o mare clinică din Los Angeles, loc pe care-l aleseseră pentru climă, Irinei fiindu-i urîtă iarna. Casa lor era pe-o colină, subsol, parter, etaj, în mijlocul unei peluze superbe, presărată cu tot felul de plante aranjate-n ronduri. Mai aveau foarte puțin, nouă luni, și casa era achitată. Șerban urma cursurile unui *college*, pregătindu-se pentru medicină.

Tudor nu-i putea reproșa nimic doctorului Iordache pentru felul cum se purtase cu Șerban și cu Irina.

Trecuse destul timp ca Tudor să-i mai fi purtat ranchiună celui către care se dusese Irina. Tudor n-o considerase niciodată pe fosta lui nevastă drept victima inocentă a unui afemeiat.

Doctorul Iordache îi arătă secția unde lucra el și laboratoarele clinicii. Tudor nu se mai săutra privind o aparatură despre care știa numai din revistele de specialitate pe care le primea de la foști colegi stabiliți în Occident.

— Tudore, cred că n-are nici un rost să nu ne spunem pe nume. Ce-ai zice dacă nu te-ai mai întoarce ? îl întrebă doctorul Iordache.

Tudor se făcu la față alb ca varul și nu găsi nici un răspuns.

— Îți poți echivala studiile, iar un loc de microbiolog s-o mai găsi-n atîtea State. Și chiar de nu ți le echivalezi de la-nceput, poți lucra o vreme ca laborant, ceea ce nu e nici o

rușine aici. Tudor se gîndi la Mihai Negruț, care lucrase ca laborant pînă ce-l trăsese de moț profesorul Ciobanu. Cunoștea povestea de la taică-său și de la străbunică-sa, coana Luxița Bantaș.

— Dacă vrei, îți scoți și nevasta și fata nevestei și părinții. Totul se face cu-o brumă de răbdare.

Tudor era sigur că nici părinții lui, nici Sînziana nu l-ar fi urmat, și nici chiar Maria.

— Dacă-ți echivalezi studiile, nimeni nu te obligă să și profesezi. E pur și simplu o demonstrație pe care ți-o faci ție însuți.

Ideea asta-l neliniști pe Tudor. Niciodată n-avusese cu cine sau cu ce să se-ntreacă. Acum, judecătorul lui avea să fie un computer, fără sentimente.

Tudor își făcea un punct de onoare din a-i demonstra doctorului Iordache că Irina nu se despărțise de-o nulitate. Și, mai ales, cum spusese soțul fostei lui neveste, era o demonstrație pe care și-o făcea lui însuși.

Coincidență amuzantă, Tudor își echivala studiile cu-același punctaj ca și doctorul Iordache. Evenimentul se sărbători cu-o sticlă de șampanie și nici un strop mai mult. Doctorul Iordache știa că mîna unui chirurg depinde în mare parte și de regimul lui de viață. În acest Occident îndepărtat erai judecat după siluetă, după-mbrăcăminte, după mașină și după locuință, ele fiind revelatoare pentru contul pe care-l aveai în bancă. îți puteai permite să te-ngrași cînd te chema Hitchcock sau Orson Welles; și-n orice caz, nu dacă veneai din Răsărit. Cît erai oaspete ori bursier, te copleșeau cu bunăvoința și-ți ploua cu invitații. Cînd te stabileai acolo, și bunăvoința și invitațiile-și ingustau gura pîlniei.

Doctorul Iordache îi spuse lui Tudor și ce era bun și ce era rău în America. Abundență pentru cine cîștiga bine și chiar mediu. Aceștia-și puteau permite și să meargă la teatru, la concerte. Apoi era o mare sărăcie-a relațiilor dintre oameni, chiar privite dincolo de poziția imigrantului. în viața profesională, cum era firesc, cea mai mare atenție se dădea

celor care se aflau în State măcar de două generații, dar și ca nou-venit, dacă era ceva de capul tău, te luau în seamă. Ei, doctorul Iordache, Șerban și Irina, dădeau din cînd în cînd un party, pentru-a se-achita de niște obligații și erau invitați tot la party-uri cu lume multă, cu zgomot mult, unde nici nu știai cu cine-ai schimbat niște platitudini. Petreceri restrînse, dar de suflet, ca în Răsărit, așa ceva acolo nu se purta.

— Tudore, eu nu vreau să te păcălesc. Pînă m-am acomodat cu viața de-aici n-aveam destui pereți de care să mă dau cu capul. Iar ca să-ți spun că pe mine mă doare ce-i doare pe americani, aș minți. În primii doi-trei ani ești foarte preocupat de ce se-ntîmplă-n lumea din care-ai plecat, apoi, interesul se stinge încet-încet pentru ce-ai părăsit, dar nu crește pentru lumea nouă în care firesc ar fi să te integrezi. Cum bine zice fratele tău, Mihai, nu mai ești nici de-acolo, dar nu ești nici de-aici. Cele două suporturi morale aici sînt familia și pasiunea profesională. Pe mine, condițiile profesionale de-aici m-au făcut să rămîn. Altfel, de ce să-l mînii pe Dumnezeu, nici în țară n-am tras mîța de coadă, aveam standardul oricărui chirurg de renume. Aici poți fi amețit de condițiile profesionale. Dovadă — atîția medici francezi, englezi, danezi etc. etc, premii „Nobel", care toți au lucrat în laboratoare americane care i-au dus la „Nobel". Aici ai un copil și doi prieteni: pe Irina și pe mine. Acasă ai părinții, nevasta și-o lume-ntreagă de fibre care dor grozav cînd sînt smulse brusc. Aici îți începi viața de la zero. Nu mai ai nici un martor al fostei tale vieți. Nu-i ușor să te hotărăști. De fapt, mai ai două luni de gîndire. Am vorbit cu șeful unuia dintre laboratoarele institutului nostru și te primește și mîine dacă vrei, în probă, după care puteți zice «nu» și unul și altul. Cred că nu-i o idee rea să vezi ce-ar însemna munca ta aici.

Tudor se prezentă de-a doua zi în laboratorul doctorului Jansen, suedez (cum îl arăta numele), născut în Statele Unite. Avînd poate încă psihologia imigrantului, doctorul Jansen se purtă camaradereşte cu noul-venit. Îi arătă tot, îi explică tot și-l lăsă să-și aleagă ceea ce voia să lucreze. Tudor fu de-a dreptul pasionat de posibilitățile care i se ofereau. Cînd pășise-

n laboratorul doctorului Jansen, nu luase nici o hotărire. Socotea că două luni într-un asemenea laborator erau mană cerească pentru el ca experiență profesională, nevenindu-i să mai plece de lîngă aparate. Pe de o parte. Pe de altă parte se gîndea că rată ocazia de-a face o călătorie-n diverse locuri, ocazie cu care, de asemenea, putea să nu se mai întîlnească. Profesionistul din el se dovedi mai tare decît turistul. Se-apropia sfîrșitul celor două luni de State Unite. Dincolo era toată viața lui; aici — o mare satisfacție profesională și băiatul lui.

— Tată, știi cît am plîns cînd am plecat din țară. Cînd te-am lăsat pe tine, pe bunici, pe fete și pe Ziziana. Te rugam să nu mă trimiți de-acasă. Te-ai purtat ca un om care-nțelege sufletul unei mame. Ți-ai înfrînt ranchiuni și orgolii și m-ai trimsi aici. Nu mă pot plînge nici de mama, nici de soțul ei. Dar dac-ai ști ce-ar însemna pentru mine să rămîi tu ! Hai, rămîi î Adu-o și pe Ziziana, care mi-e atît de dragă.

— Sînziana n-o să vină niciodată. Urmează exemplul mamă-sii, care, cînd îi era mai greu, avînd posibilitatea să plece, n-a plecat. Cînd era divorțată, Sînziana a avut ocazia să se mărite c-un doctor francez, un nume-n microbiologic Nu s-a măritat. în sinea ei n-a fost de acord nici cu plecarea ta, nici cu-a Anei. «Eu sînt ca pirul, nu ca plantele decorative», se definește ea pe ea însăși. Trebuie să mă hotărăsc: să aleg între tine, părinții mei, Sînziana și Maria, pe de-o parte. Pe de alta, între profesia mea aici și profesia mea — dincolo.

Tudor alese-n ultimele două zile să rămînă în Statele Unite: mai mult pentru mirajul profesional sau mai mult pentru fiu-său, n-ar fi știut să spună.

Își chemă părinții la telefon să-i anunțe. Le pieri graiul. Abia reușiră să articuleze, taică-său — «Faci cum crezi», maică-sa — «Dumnezeu să-ți ajute și să-ți lumineze mintea !».

Sînziana primi veste ca și cînd de muri o aștepta. «Faci cum îți dictează conștiința». «Tu depune-ți actele de plecare, iar eu încep demersurile aici», îi spuse Tudor precipitat. «Tudore, îți doresc bine și sănătate, dar eu de-aici nu plec !».

«Dar Maria ?». «Maria e majoră, vaccinată, treaba ei ce face». «Te rog, nu divorța, poate între timp te răzgîndești». «Nu divorțez, că n-am de gînd să mă mărit. Cînd tu ai să vrei să tensori acolo, îmi spui și mă execut imediat. Spune-i lui Șerban că-l sărut și că mi-e dor de el și-abia aștept să-l văd aici, Irinei și doctorului Iordache, bine și sănătate din partea mea».

Tudor le trimise o scrisoare colegilor, cărora le păstra cele mai bune sentimente, una — directorului, plină de politețe, anunțîndu-i esențialul, una — Serviciului „Personal", pentru a i se desface contractul de muncă.

Sînziana fu chemată la Direcție și la Serviciul „Personal". Nu scoase nici un cuvînt neîntrebată. «Dumneavoastră pretindeți că n-ați știut nimic ?». I se puse-aceeași întrebare în ambele locuri. «Nimic !». «Nu putem crede-așa ceva !». «E dreptul dumneavoastră; eu n-am cum vă demonstra contrariul decît prin faptul că n-am de gînd să plec nicăieri, nici măcar pînă la Ruse». «Dar cum e posibil ca-ntre soți să se țină secretă asemenea intenție ?», o-ntrebă directorul. «între soți există și amante și amanți, iar soții nu-și pun capul unul pe umărul celuilalt și nu-și fac mărturisiri», răspunse ea, privindu-l fix.

Dac-aveau de gînd să procedeze cu ea cum se procedase cu doctorița Eleonora Nichita, ajunsă laborantă din conferențiară, Sînziana măcar n-avea să-și țină limba-n gură.

«Totdeauna sînt certați și sancționați cei care rămîn pentru cei care pleacă», spuse ea la Serviciul „Personal". «Eu — ce-am avut de spus — am spus».

Problema doctoriței Hangan-Șerban se puse și-n C.O.M. N-avea munci de răspundere, nu deținea secrete de stat, încît se luă hotărîrea ca ea să rămînă-n continuare pe postul pe care-l deținea.

Sînzienei nu i-ar fi căzut deloc bine să fie mătrășită dintr-o muncă de care era legată și pe care-o făcea cu plăcere. Pînă ce nu se hotărî atitudinea față de ea, avea de gînd — dac-ar fi fost dată afară — să se ocupe de croitorie, la care-avea mare talent. Nu intrase deloc în panică. Era la vîrsta la care trăiești mai mult

din ce nu mănînci decît din ce mănînci; vîrstă cînd nu mai umbla după toalete, cum nu umblase niciodată, şi nici după mondenităţi. Distracţiile ei costau puţin: cinema, teatru, concerte la „Ateneu" sau pe discuri.

La puţină vreme după ce Tudor se stabilise-n America, Sînziana şi Măria primiră cîte un video recorderdin partea lui. Stătuseră ore-ntregi în picioare, disciplinat, pînă le venise rîndul, plătiseră vama, îşi puseseră aparatele-n maşină. Rugară pe-un inginer electronist, fost coleg de liceu al Mariei, să le-nveţe cum funcţionau asemenea scule. Mircea Marinescu, electronistul,fiind printre primii posesori de video din Bucureşti, făcea parte dintr-o adevărată «mafie» a casetelor. După ce le puse la dispoziţie casetele lui, cum făcea rost de ceva nou, stînd aproape şi de Sînziana şi de Maria, venea cu caseta la Sînziana unde se-nfiinţau şi Maria şi Alexandru Bujor. Apoi mai stăteau de vorbă, Sînziana le dădea o gustare. Şerbanii-seniori primiseră şi ei de la feciorul din Germania un *recorder*. Sînziana-i invita şi pe ei şi-adesea veneau. Profesorul Şerban nu se mai simţea incomodat de Alexandru Bujor şi nici acesta de profesor. Treizeci de ani în viaţa unui om, dacă nu e fanatic sau tîmpit, se văd. «Fanaticii au obiceiul să schimbe obiectul fanatismului lor, tîmpiţii sînt însă de-o mare consecventă, rămîn tot tîmpiţi», îşi spunea profesorul Şerban în prezenţa lui Alexandru Bujor, pe care-1 vedea mult mai umanizat şi mai concesiv cu alţii.

Primul «sediu» *video* fusese la Iancu şi la Marioara Stein, care primiseră un aparat de la fiul lor din Israel.

Acum erau ei invitaţi, cînd la cuscri, cînd la Sînziana ori la Maria.

Cel mai important lucru era nu atît filmul, cît conversaţiile care urmau, cînd seniorii le povesteau juniorilor lucruri pe care aceştia n-aveau de unde să le ştie, deoarece istoria nu-nregistrează şi viaţa cotidiană a cetăţeanului de rînd. Unele lucruri le mai ştia Sînziana din povestite, de la bunicii ei materni şi de la mamă-sa, răposata Smaranda Hangan. Daniel Şerban o aducea uneori la video şi pe Lisăndrina, Sanda

Băncilă, care făcea comentariile cele mai neașteptate și mai hazlii.

Văzură la un moment dat, în formație completă — Sînziana, Maria, Alexandru Bujor, Șerbanii-seniori, Steinii-seniori, Sanda Băncilă — un film adus de Mircea Marinescu. Filmul se numea *Moscova pe Hudson*, viața unui rus rămas în Statele Unite; cu puțin înainte văzuseră *Nostalghia lui Tarkovski* și-un interviu al său dat unor cronicari italieni. Tarkovski declarase că rușii erau proști imigranți, fiindcă nu-și depășeau niciodată nostalgia după țara lor. Acest interviu al lui Tarkovski, văzut în formație completă, ca și *Moscova pe Hudson*, lăsase-o tăcere pe care se hotărî s-o rupă Sanda Băncilă: «Mulțumesc lui Dumnezeu că n-am pe nimeni plecat din familie». «Ai și de ce, coană-mare», îi spuse Iancu Stein. *Moscova pe Hudson*, departe de tragismul lui Tarkovski, nu-i înveseli nici el. Amîndouă aceste casete vorbeau de funie-n casa spînzuratului. Mircea Marinescu, fără să spună un cuvînt, socoti că făcuse o gafă arătîndu-le celor din jurul lui cele două filme.

După ultimul, Alexandru Bujor rupse tăcerea, cu o-ntrebare: «Oare noi, românii, ce fel de imigranți om fi ?». «După părerea mea, judecînd după cei doi copii ai noștri» — și Iancu Stein o arătă pe Marioara — «nici românii nu sînt imigranții perfecți. Tac ei, dar fericiți nu sînt».

«Nene Iancule, pe lume asta nu le poți avea pe toate deodată. Cînd ai luat o hotărire, că e bună, că e rea, că ești fericit, vorba vine, că ești nefericit, trebuie să știi să te porți demn. Înainte de-a lua o hotărire de-asemenea importanță trebuie să știi la ce ți-e mai mare intoleranța: la ce-i aici sau la ce e dincolo. E ca la medicamente: unii fac 400 de grame de streptomicină și n-au nici pe dracu', alții la 20 rămîn surzi pe viață. Părinții, bunicii, mormintele sînt trecutul. Noi cei de-aici sîntem trecutul. Pe mulți nu-i interesează trecutul și nici chiar viitorul, ci numai prezentul. Noi cei de-aici care-am fi putut merge dincolo nu ne putem despărți de trecut. Unii mai cred că au și niște datorii față de țară, oricît de rău ar fi ajuns ea. Drept e că afară de salvare individuală nu se zărește nimic. Ei

să fie sănătoşi acolo, noi — aici. Cu părere de rău trebuie să recunoaştem că nimeni în emigraţie nu se desnaţionalizează mai repede decît românii. Ungurii, italienii, grecii, ucrainenii au emigrat în America de-acum trei sute de ani şi neam de neamul lor îşi vorbesc limba. Ai noştri, plecaţi la zece ani de-aici, la douăzeci abia mai vorbesc româneşte». Sînziana se oprise brusc. Tăceau cu toţii, iar Mircea Marinescu se simţea mai vinovat decît oricine. «Ce-o fi fost în mintea mea să le-aduc oamenilor ăstora casetele astea, fir-ar ale dracului !».

— Hai să mergem în bucătărie, să luăm o gustare, zise degajat Sînzian, ca şi cînd nimic nu s-ar fi-ntîmplat.

La ce foloseau discuţiile-acelea teoretice, cînd pe lume exista viaţă şi moarte, sănătate şi boală, căldură şi frig, mijloace de locomoţie şi cîte şi mai cîte. Şi, vorba unui vestit şerif din Far West: «Toată lumea are parte pe lume asta de gheaţă; unii — iarna, alţii — vara».

Mircea Marinescu rămase ultimul.

— Doamnă doctor, mă simt foarte vinovat că v-am arătat astea două filme.

— Mircea dragă, n-ai de ce. Adevărul trebuie privit în faţă. O boală nu-nceteazǎ fiindcă nu vorbeşti despre ea. Cred că mult mai greu le vine să vadă filmele astea celor care-au plecat şi ne-au lăsat, decît nouă, celor de-aici. Noi n-avem nici un sentiment al culpei. Ei, cred eu că da. Dovadă sînt pachetele pe care ni le trimit, cu care cred ei că astupă nu numai o nevoie reală, dar în parte şi golul pe care l-au lăsat. Nu-ti închipui ce greu îţi vine să-ţi plece copilul. Tot ce-ai făcut o viaţă parcă se duce pe apa-sîmbetei.

— Pîn-acum nu v-am spus că mama mea e rusoaică din Leningrad. L-a cunoscut pe tata-ntr-o excursie. Tata făcea, prin O.N.T., un tur al celor mai importante localităţi din Uniunea Sovietică. Mama făcea în vacanţă pe ghidul. Era studentă la Politehnică. Mai cîştiga şi ea un ban. Tatăl ei a murit după război într-un lagăr. Pe toţi cei căzuţi prizonieri la nemţi, Stalin i-a băgat în lagăre. Mama cu bunica şi cu înc-o soră au trecut prin blocada Leningradului. Bunica a fost

profesoară de chimie la un liceu. Cu greu şi-a crescut fetele. Musia, sora mamei, studentă şi ea, mai cîştiga un ban cu croitoria, cu tricotatul. Doi ani au durat formele pînă cînd mama şi tata au căpătat aprobarea de căsătorie. Tata se interesa aici şi i se spunea: «Nu aprobă ruşii». Mama se interesa la Leningrad şi i se spunea: «Nu aprobă românii». În sfîrşit, s-au văzut împreună. Pe mine m-au făcut în primul an de căsătorie. Şi , astăzi mama spune că nu ştie ce s-ar fi-ntîmplat dacă nu m-ar fi avut pe mine, atît de greu i se părea să trăiască printre străini, cu toată dragostea şi delicateţea tatei. Nu e zi în care să nu-mi vorbească de Leningrad, de familie, de prieteni. Mamei, soră-sii, cumnatului şi celor doi nepoţi nu ştie ce să le mai trimită de-aici. Strînge ban cu ban ca să-şi poată petrece-o lună cu-ai ei. Mamei şi tatei n-am avut curaj să le-arăt astea două filme pe care îmi pare rău din suflet că vi le-am arătat şi dumneavoastră.

— Eşti un copil bun, Mircea. Nu te mai gîndi la asta. Îmi pare bine că te-am cunoscut. Parc-ai fi cineva din familie. Nenea Daniel şi tanti Marina îmi sînt socri. Părinţii mei le-au fost cei mai apropiaţi prieteni, ca şi nenea Iancu şi tanti Marioara cu care mă-ncuscresc; dealtfel, ca şi cu Nenea Daniel şi cu tanti Marina; fata mea cea mică, «nemţoaica» din R.F.G., este măritată cu un băiat care, după tată, e nepotul familiei Şerban, după mamă — al familiei Stein. Nu ştiu dac-ai priceput ceva din copacul ăsta genealogic.

— Bine c-o aveţi pe Maria aici.

— Da.

Ceea ce nu-i spuse Sînziana era cît şi-ar fi dorit s-o vadă măritată şi, mai ales, cu copii. Asta ar fi-nsemnat o nouă raţiune de-a trăi şi pentru una şi pentru alta.

— Mircea, nu mi-ai spus cum o cheamă pe mama ta.

— Galina Viaceslavna Stariţki. I se spune Galea. «A doua Galea din viaţa mea».

Îl conduse pe Mircea pînă la uşă, îi puse mîna pe-un umăr şi-nchisese ochii. Ca să priceapă că spînzuraţi erau destui pe lume, iar casele lor nu puteau fi dărîmate, nici ocolite la

nesfîrşit şi nici măcar funiile nu puteau fi scoase din ele şi nici din vocabular.

Sînziana se-ntinse pe pat cu faţa-n sus şi-şi împreună mîinile pe piept. Zîmbi.

În penultimul an de liceu, trei colegi ai ei de clasă — unul cînta la clarinet, unul la vioară, unul la violoncel — fuseseră duşi să cînte la o festivitate urmată de un bufet rece, oferit mărimilor. Mărimile, sătule, lăsaseră o groază de bunătăţi pe mese. Organizatorul îi chemase pe cei trei băieţi să mănînce şi ei din resturile festinului şi să-şi ia ce puteau prin traistă. Avram Grigore, Gavrilescu Marian şi Moroşan Nicolae, copii buni, aduseseră sacoşele-n clasă şi-mpărţiseră colegilor tot ce era-n ele, mîncare şi băutură. Deşi nu se produsese nici o dezordine, diriginta lor, Nagy Mária, profesoară de chimie, aflînd de acest chiolhan prin intermediul surorilor Dulgheru, unele dintre cele mai vigilente eleve ale şcolii, scosese în careu toată clasa şi le ţinuse un discurs în care-i făcuse pe toţi de două parale fiindcă îndrăzniseră «*se intróduke álcool ín şcola.* Éri voi, Ávram, Gávrilesc, Móroşan n-o sé fie niciódate nímic dé cap ál vost. Gúnoi. Gúnoi. Elimínem voi doi septémin».

Avram şi Gavrilescu ajunseseră solişti al căror renume depăşise graniţele ţării, iar Moroşan era considerat cel mai bun dirijor de muzică simfonică al generaţiei lor.

La douăzeci de ani de la terminarea liceului, după întîlnirea din amfiteatrul şcolii, înainte de-a se porni spre restaurant, Avram, Gavrilescu şi Moroşan se apropiaseră de fosta lor dirigintă şi se-nclinaseră.

«Vă mai amintiţi de noi, doamnă ?».

«Ávram, Gávrilesc, Móroşan».

«Ştiţi ce ne-aţi spus cînd ne-aţi eliminat acum douăzeci de ani: că n-o să fie niciodată nimic de capul nostru. Acum ce mai ziceţi ?»

«Spuneţi voi unde este Grígoresc Vólentino ?».

«La Los Angeles».

«Unde este Lólesc Ólino (Lalescu Alina) ?».

«La Munchen».

«Unde éste Roth Ernest ?».

«La Düsseldorf».

«Şi ótunci ?»..

Cei trei dăduseră din cap înfrînţi de evidenţă, sărutaseră mîna fostei lor diriginte şi se porniseră cu ea pe rîs. «Iar Dulgheriţele „spaima cosmopolitismului" de cînd plecaseră ele-n Statele Unite !».

Sînziana îşi strînse mîinile pînă-i pocniră degetele, apoi se detinse ca un arc şi-ncepu să plîngă.

«Domnule Churchill şi domnule Roosevelt, răsuci-v-aţi în mormînt pîn' la Ziua-de-Apoi...».

Democraţie, libertate...

Din U. R. S. S., Daniel şi Sîniavski reuşiseră să trimită-n Occident scrieri de-ale lor şi să le fie publicate sub pseudonim. Nu-i ştia nici pasărea. C. I. A.-ul îşi dăduse osteneala şi-i descoperise. Pentru că Occidentul are mereu nevoie de-o jucărie nouă, C.I. A.-ul îi dăduse pe mîna K. G. B.-ului, ca astfel să le tragă una peste bot comuniştilor occidentali. «Uitaţi victimele comunismului rusesc !». Robert Kennedy îi spusese lui Evtuşenko această frumoasă istorie. «Doamne, dacă s-ar putea muri de scîrbă». Sînziana-şi şterse lacrimile cu colţul pernei. «Un singur lucru „bun" are şi regimul ăsta: nu-ţi pare rău că mori. Mi-e dor de moarte !». O seninătate rece se lăsa în sufletul ei şi o-mpăcare cu zădărnicia. Poate că bine-ar fi fost să coboare toată lumea-n infern, cu o condiţie: să mai poată ieşi de-acolo. «Noi am învăţat tot. Am băut întreg paharul umilinţei şi-al degradării, numai că noi rămînem în infern, iar cei care n-au fost ne disprețuiesc. Cortina-de-fier nu e de fier, e de beton armat. Dar las' că murim noi !». — Părinţii mei ştiu că vin mereu la dumnevoastră şi vor să vă cunoască.

— La prima casetă sînt invitaţii mei.

La vizita familiei Marinescu, mamă, tată şi copil, Sînziana îşi invită şi ea pe cei care erau familia ei: Daniel şi Marina Şerban, Iancu şi Marioara Stein, Sanda Băncilă, Măria şi taică-său. Filmul — o comedie uşurică — era doar pretextul acelei întîlniri.

Galea Marinescu o cuceri din primul moment pe Sînziana, nu numai prin frumuseţea, supleţea, distincţia chipului ei şi discreţia-n îmbrăcăminte, ci şi prin buchetul de flori de cîmp şi, mai ales, prin borcanul de zacusca şi prin sticla de vin.

«Au venit ca la rude», se gîndi Sînziana şi simţi o bună-dispoziţie şi-o bună-stare pe care de mult nu le mai încercase.

—Puteţi critica florile, vinul, dar nu zacusca. Asta e făcută de mine.

Ai Sînzienei îi plăcură pe părinţii lui Mircea.

—Cum v-aţi numit ca domnişoară, doamnă Marinescu, o întrebă profesorul Şerban.

—De familie, Stariţki.

—Ce nume frumos.

—Nu vreau să fac efect, dar familia Stariţki e mai veche în Rusia decît Dolgoruki şi Romanovii.

—Asta n-aveam de unde să ştiu.

—Eu am aflat numai la istorie şi-am întrebat pe mama dacă noi eram din această familie. Ea a spus «da» şi a rugat să nu spun la nimeni. Acum aici pot să spun.

Pe chipul ei apăru o mare întristare.

—De ce v-aţi întristat, doamnă ? o-ntrebă profesorul Şerban.

—De cîte ori amintesc familia şi ţara simt o durere în suflet.

În sîmbăta următoare, toată formaţia din casa Sînzianei fu invitată la familia Marinescu. Nimic rigid, nimic forţat. O atmosferă de familie. Locuiau într-un bloc nou, într-un apartament de trei camere, care-abia-i încăpu pe toţi. Sanda Băncilă le aduse-n dar un «milieu» de macrame lucrat de mîna ei.

La cîteva zile după această sîmbătă, Maria i se-nfăţişă Sînzienei cu un pas marţial de parc-avea de gînd să pornească-ntr-o cruciadă. Moştenind de la taică-său obiceiul de-a da prima cu măciuca, i se-adresă maică-sii fără nici un preambul:

— Mamă, ce-ai zice să mă mărit cu Mircea ?

— Ai de gînd să-i ceri mîna ?

— El are de gînd să mi-o ceară.

— Dacă ai gînd cinstit pentru căsătoria asta, mărită-te. Dacă ai face-o numai ca să dai cuiva cu sîc, sau dacă ai de gînd să-l păcăleşti şi să joci partidă dublă, nu te mărita. Mircea e-un om prea de calitate ca să nu procedezi cinstit şi nici cu unul mai subţirel la calitate n-ai avea dreptul.

— Dacă n-aş fi avut asemenea gînduri nu ţi-aş fi spus. Ca şi tine, cînd închei un capitol, s-a pus cruce definitiv.

— Aş fi mulţumită să te măriţi şi, mai ales, cu Mircea. Eu n-am îndrăznit să-ţi sugerez asemenea idee.

Familia Marinescu, în plen, veni să ceară mîna Mariei, mamei şi tatălui ei, care se aflau împreună cu fiica lor, sub acelaşi acoperiş în vederea acestui eveniment.

Nunta se făcu în cadrul strict al familiei. Un coleg al mirelui filmă pe-o casetă video toată ceremonia.

În săptămîna următoare, tinerii căsătoriţi dădură o petrecere numai de tineret, în casa lui Alexandru Bujor. Cuscrii statură numai la bucătărie, la spălat de vase şi de pahare.

Sînzienei i se luase o piatră de pe inimă. Nimeni nu-şi putea închipui ce-nsemnase pentru ea aventura Măriei cu Octavian Păuna. «Acum s-o fi liniştit şi biata Galea».

Abia după căsătoria Mariei cu Mircea, Sînziana află că cele două Galii erau prietene. Găsindu-se una-n prezenţa celeilalte, Sînziana şi Galea 1 îşi strînseră afabil mîna şi declarară că se cunoşteau de mult, fără să precizeze ocazia-n care se cunoscuseră.

«Cred că-n viaţa lor nu şi-ar fi-nchipuit Maica şi Taica, părinţii mamei, că eu am să am un ginere pe jumătate ovrei, altul pe jumătate rus, şi, de ce să nu fiu cinstită, nici eu. Sînt

abia a doua generație-ncălțată din neamul meu...», se gîndea Sînziana.

Acuma, petecul nu se mai lua din gunoiul propriu cum recomanda vechea vorbă țărănească. Lumea se-amestecase,dacă spre binele sau spre răul ei, cine-ar fi putut să spună.

De la căsătoria Mariei, Sînziana era mai liniștită, ce-i drept, dar tristețea nu era boală să ți-o ia cineva sau ceva cu mîna. Cînd intra-n sufletul omului, se-ntindea ca rugina și săpa adînc.

La un an după căsătoria Mariei, Sînzienei i se născură-n aceeași zi, una — la București, alta — la Frankfurt, două nepoate «multinaționale», cum le numi ea. Cea de la București fu botezată Smaranda, ceea ce-o făcu pe Sînziana să plîngă, cea de la Frankfurt, Ingrid, ceea ce, din cu totul alte motive, o făcu de asemeni să plîngă.

Tot timpul liber, Sînziana și-l petrecea cu tînăra Smaranda. Fără să vrea, stătea cîteva ore pe zi sub același acoperiș cu Alexandru Bujor, cu care putea spune că se afla în termeni amicali. «Totul e să n-ai nimic de-mpărțit cu cineva sau să nu *mai* ai, și deodată raporturile se urbanizează», observa Sînziana pentru sine.

Dacă-și analiza viața, ajungea la concluzia că cel mai puternic sentiment al ei era resemnarea. «Nu-i poți cere oricui să se resemneze». învățase că oricît te-ai revolta, oricît ai lupta pentru adevăr și pentru dreptate, lumea nu se schimbă. Se gîndea la Christos și la Giordano Bruno ca la două exemple elocvente.

Simțea nevoia să stea de vorbă cu oameni mai în vîrstă decît ea. Îl rugase pe profesorul Șerban s-o ia în vizitele lui la doamna profesor Zadurian, la Lola Colan-Dogaru. La Sanda Băncilă și la Ileana Sachelarie se ducea singură. Cu domnul Cațafani se cunoscuse la cozi și-l invita adesea la o cafea și la o prăjitură de casă. Sînziana simțea nevoia să-și facă o imagine a trecutului. I se părea o datorie cetățenească. Trebuia să ai un termen la care să raportezi prezentul, fiindcă pariuri cu viitorul

nu făcea. Sanda Băncilă nici nu ştia ce mult îi dăduse Sînzienei oferindu-i pentru lectură însemnările de front ale lui Mitică Băncilă, carnetul din port-hart, din primul război mondial.

Cînd se construise opera nouă, în «stil asiatic» cum o numea Smaranda Hangan, Sînziana văzuse cu clasa două spectacole: Carmen şi Dama de pică. Spunîndu-i Smarandei cît o impresionase Carmen şi bătrîna contesă din Dama de pică, maică-sa-i ceruse programul.

«Dacă-i Lola Colan, cred şi eu !».

Cine-ar fi putut s-o uite ? Cînd începea să cînte *Amoru-i un copil pribeag* şi îşi rotea fustele şi mişca din şoldurile ei statuare, bărbaţi, femei în sală uitau să mai respire. Drama de pe scenă era cel mai mărunt lucru pe care-l putea declanşa Lola Colan.

Lola — Paraschiva Moise, pe numele ei de domnişoară — era fata din flori a unui mare avocat al Bucureştilor, Toma Colan, făcută cu-o ardeleancă, pe jumătate românca, pe jumătate săsoaică, venită în Capitala României să-şi cîştige o pîine şi mai ales să-şi strîngă bani de zestre. Nimerise în casa unui judecător, bun prieten cu Toma Colan, om cu vederi democratice nu numai în privinţa amorului. Însurat, avînd o fiică legitimă dintr-o căsătorie bazată pe interese majore ca averea şi numele socrului, Toma Colan nu-şi îngăduise s-o recunoască pe bastardă, închiriase pentru cele două, mamă şi fiică, o locuinţă modestă într-un cartier decent, avea grijă să nu le lipsească nimic, dar încetul cu-ncetul îşi rărise vizitele la Marichen şi la Chiva pînă ce uită cu totul să mai treacă pe-acolo. Marichen făcea prăjituri la o mare cofetărie şi strîngea ban cu ban pînă la a nu-şi cumpăra un covrig, părăsind de mult gîndul de-a-şi mai strînge zestre, pornită însă nemţeşte, cu temei, să-şi facă fata cucoană. Chiva, căreia Marichen, în desmierdările ei, îi spunea şi «Lola mamei», lua lecţii de nemţeşte şi de franţuzeşte. Marichen îşi dăduse uşor seama că

săseasca ei de-acasă nu era germana din lumea-bună, crescută cu guvernante. «Lola mamei» trebuia crescută ca fiica lui Colan şi mai ales ca fiica unei femei care-avea ambiţia ca nimeni să nu bănuiască obîrşia copilului.

Remarcată pentru voce, atît în vorbire cît şi la orele de muzică, intrînd mai întîi în corul şcolii şi apoi la Conservator, ajutată şi de-o frumuseţe brună, senzuală, care nu putea să treacă neobservată, hotărîtă să răzbune o viaţă în care francul era cît roata carului, Lola decisese să nu facă economie de farmecele ei dar să le vîndă scump. încă din vremea Conservatorului fusese întreţinută de-un mare industriaş care-o mutase cu mamă cu tot, fiindcă numai moartea avea să le despartă, într-o vilişoară cochetă dintr-un cartier de demimondene celebre, unde coşurile cu flori, lăzile cu trufandale şi cu şampanie, simboluri ale dărniciei, circulau de dimineaţa pînă seara.

Tinerele doamne se invitau una pe alta, îşi bîrfeau şi-şi elogiau susţinătorii, etalîndu-şi cadourile cu care aceia le dăruiau. Lola, păstrîndu-şi ighemoniconul, căci terminînd Conservatorul fusese angajată la Operă, nu participa la aceste întruniri, deoarece ea avea un statut social avuabil, cel de întreţinută fiind complementar.

Prima condiţie pe care Lola i-o pusese industriaşului fusese cea de-a-i respecta mama şi de-a nu-ncerca s-o despartă de ea. Indiferent dacă luau masa în familie sau cu invitaţi, într-un cap al mesei se afla susţinătorul, în celălalt Marichen, «coana-mare». Deşi acum aveau servitoare, cîte o unguroaică de vîrstă matură, pentru că Lola se respecta şi voia să-i ofere mamă-sii o odihnă binemeritată, coana-mare tot prin bucătărie şi cu de-ale casei, la cot cu slujnica, îşi petrecea veacul. La premierele fiică-sii în rochie neagră, cu tocă peste cocul de care nimeni n-o convinsese să se despartă, se afla în loja de gală, în primul rînd, loc pe care Lola nu i l-ar fi cedat nici lui vodă.

La treizeci de ani, Lola era o glorie a Operei române, recunoscută şi-n străinătate, cîntase la „Scala", era întreţinută

de-un arhitect, care-i dăruise într-un bloc construit de el un apartament şi-o garsonieră alăturată, pentru coana-mare, în eventualitatea în care Lola s-ar fi hotărît să ducă o viaţă maritală alături de cineva.

Cînd îşi începuse cariera lirică, îşi îngăduise să se prezinte tatălui ei, marele avocat Colan, şi să-1 roage ca pentru scenă să-i îngăduie să poarte numele lui, ceea ce tatăl încuviinţase, mai ales că-n ultimii ani nevastă-sa îl părăsise, sătulă de-un bărbat care dormea mai mult «prin străine» decît pe-acasă. Acesta fusese debutul relaţiilor foarte cordiale dintre fiica şi tatăl care timp de douăzeci de ani nu se văzuseră. El avusese bunul-simţ să nu-i spună: «Ce mare te-ai făcut», iar ea pe cel de-a nu afişa nici o familiaritate faţă de-un domn pe care avusese tot timpul să-1 uite. Domnul Colan, la apus de carieră, se trezea din nou în atenţia publică printr-o fiică celebră.

Lolei i se părea că un nume atît de cunoscut îi dădea un plus de atracţie şi nu se-nşela, snobismul funcţionînd precum cea mai desăvîrşită maşinărie.

Pe vremea legionarilor, un iubit îi oferise Lolei să-şi aleagă ceva dintr-un pumn de bijuterii. Nemirosindu-i a bine provenienţa acelui pumn care valora o avere, nu se-atinsese de nimic, mulţumindu-se doar să mîngîie diamantele şi să le privească. Foarte curînd avea să descopere că nasul ei n-o înşelase şi că bijuteriile acelea veniseră via «Garda şi Căpitanul», iar cel care le vehiculase ajunsese în lagărul de la Târgu-Jiu. Nici prosperitatea nici numele n-o făceau să-şi uite provenienţa, nici faptul că o parte din viaţă fusese socotită şi tratată ca a nimănui şi că-ntinsese de franc. Evita oamenii şi situaţiile care nu i se păreau în regulă. De condiţia de femeie întreţinută nu era nici mulţumită, nici mîndră: i se părea însă inevitabilă pentru cineva de obîrşia ei, care voia să parvină.

În cele mai prospere timpuri — şi prosperitatea umblase după dînsa ca puiul după mamă — ţinea o socoteală a banului la centimă şi tot ce prisosea întreţinerii proprii, la nivelul unei celebrităţi, şi întreţinerii casei, care arbora marele pavoaz (adică flori şi masă aleasă) doar cînd o vizita protectorul — tot

ce prisosea şi prisosea destul — Lola investea în bijuterii, în mobile, în covoare de preţ, în tablouri, în sculpturi potrivite cu interiorul ei. Era invitată la toate vernisa jele, de toţi pictorii şi sculptorii, nu doar ca celebritate decorativă ci şi ca bună cumpărătoare. Bună — un fel de-a spune — că se tocmea la sînge; se tocmea, dar cumpăra. în scopul unor investiţii judicioase, bătea toate licitaţiile şi nu-i scăpa nici o moştenire care se desfăcea. Banul era fluctuant. Oricît ar fi investit, Lola avea grijă să nu rămînă fără bani. Simţea o adevărată voluptate să-i numere şi să-i aşeze ca un casier de bancă. Se gîndea cu nostalgie la vremurile cînd banii erau de aur şi de-argint, cînd le puteai pipăi valoarea, cu mîinile şi cu privirea. Ce vremuri ! Şi banii de hîrtie îi făceau destule servicii. N-avea plîngeri împotriva lor. Îi drămuia cum îşi drămuia garderoba. Îşi prefăcea hainele tot timpul pentru a părea cît mai multe; pentru ea, hainele nu reprezentau o investiţie, oricît de scumpe ar fi fost. Moda trecea. Avea două haine de blană şi trei vulpi: albă, bleu, roşie. îndată ce le dezbrăca le punea la aerisit, iar primăvara — cu mîna ei le aşeza în saci de pînză cu pungi de levănţică.

La atîtea lucruri de preţ pe care şi le cumpăra, te-ai fi aşteptat ca-n loc de casă de om locuinţa ei să fie un adevărat bazar. Casa Lolei era aerisită, cu-atîtea lucruri cîte să facă un interior rafinat, puse toate în valoare prin spaţiul care le-nconjura. Ce-ar fi fost de prisos lua drumul podului şi-al debaralei. în casa ei, lucrurile se schimbau periodic, la fel ca-n muzee, care oricît spaţiu ar avea nu reuşesc să expună în acelaşi timp tot ce achiziţonează.

Cu toată această prosperitate, Lola era permanent bîntuită de frica sărăciei. Se gîndea neîntrerupt la vremea cînd n-avea să mai fie tînără şi n-avea să mai facă respiraţia bărbaţilor să se oprească. Faptul că acumulase bunuri pentru şapte vieţi n-o liniştea cu nimic. Se gîndea la tot felul de catastrofe, ca incendii, inundaţii, cutremure. Una dintre temeri i-o confirmase cutremurul din '40, care-i spărsese cîteva pahare de cristal, după care plînsese zile-n şir, de maică-sa nu ştia cum s-o mai mîngîie. Oricum, după fiecare ciob plîngea; o

pierdere cît de mică o simțea ca pe-o ruinare și-o catastrofă. Deci, Lola făcea parte dintre cei care nu-și trăiesc prosperitatea cu voluptate. De altfel, era de-o zgîrcenie proverbială printre colegii de scenă. își ținea o punguță cu bomboane în sertarul mesei de machiaj. Din sertar își ducea direct bomboana în gură și n-ar fi oferit una cabinierei pentru nimic în lume. Nu s-ar fi putut spune despre Lola că semăna la nesăbuință cu «*traviata*». Cutremurul din '40 o speriase mai mult decît orice.

În acest context de spaimă și de neliniște, apăruse în viața ei un tînăr chirurg, Stoian Dogaru pe numele lui. Acesta nu-i oferise nici drum acoperit cu flori din stradă pînă la ușa casei, nici orhidee cu tulpina-nconjurată de inele cu briliante, ci doar ceea ce-i era lui la-ndemînă și considera mai de preț: căsătoria. Stoian Dogaru era cu șase ani mai tînăr decît Lola. Un element care-o flata, protectorii fiindu-i toți mai în vîrstă mult decît dînsa.

Întorcînd lucrurile pe toate fețele, Lola ajunsese la concluzia că-n asociația stabilă dintre un bărbat și-o femeie era bine ca femeia să aibă trecut și bărbatul — viitor. Drept care, fără să se grăbească, vrînd să pară că face pasul după multă chibzuială și după mari ezitări — pentru a nu-i arăta pretendentului că ea ar fi tînjit după căsătorie, ca-nsetatul după apă, deși repede hotărîse în sinea ei că venise vremea să se mărite — Lola devenise doamna doctor Dogaru. Pentru scenă își păstrase numele neschimbat. În tînărul menaj, Stoian Dogaru venea cu energia băiatului de la țară pus pe făcut treabă, cu-o nemărginită ambiție profesională și socială, ajutat de-un trup sănătos și de-o minte ageră, dorind să fie primul în breaslă și să-și mobileze capul cu tot ce n-avusese posibilitatea într-o copilărie trăită în familia lui de țărani avuți; iar Lola — cu experiența ei de femeie de lume, căpătată lîngă bărbați de la care măcar dacă-nvățase că nu era unul căruia să nu-i placă să fie flatat, și tot ar fi fost de-ajuns. Era o perfectă *maîtresse de maison*, cum îi plăcea să-și spună într-una dintre cele două limbi străine pe care le stăpînea desăvîrșit. înțelegea să țină casă deschisă, deși îi părea rău după fiecare-mbucătură a

musafirilor, pentru a-ntreține o anumită atmosferă în jurul cuiva în plină ascensiune (cum era soțul ei), ea fiind de mult o glorie care se putea dispensa de-o parte a acrobațiilor sociale. Veghea cu străşnicie orele de somn şi de studiu ale lui Iani, cînd ea răspundea la telefon şi nu-l deranja decît dacă era vorba de-o urgență care totdeauna se dovedea mănoasă. Primul lucru pe care-l cumpărase după căsătorie, fusese un congelator „Generai Motors", mare cît o casă. Cînd acesta se dovedea totuşi neîncăpător, Lola dădea o masă de treizeci-patruzeci de persoane pentru a epuiza surplusul şi pentru a se achita de unele obligații mondene.

Pînă la căsătorie, Stoian Dogaru — Iani pentru intimi — fusese preocupat numai de profesie şi dăduse prea puțină importanță femeilor. Prin căsătorie, orgoliul lui era mai mult decît măgulit; trăia un sentiment de siguranță şi de bună-stare, ca al celui care se ştie stăpîn pe-un capital. După căsătorie, ochii începuseră a-i vedea, inima a-i cere. Printre paciente erau destule care se lăsau uşor impresionate de numele lui cu tot mai multă rezonanță, de felul lui discret de-a fi şi de aerul lui preocupat şi îngîndurat. Fără să fi fost frumos, Stoian Dogaru plăcea femeilor, îi plăcuse pînă şi Lolei Colan, care mai văzuse ceva bărbați la viața ei. Pe măsură ce prestigiul îi creştea, oferta era tot mai mare, mai ales în rîndul colegelor şi, mai tîrziu, într-al subalternelor. în menajul Dogaru, afară de primii doi ani, nu existase perioadă fără amantă. Lolei, desigur, nu-i cădeau bine infidelitățile bărbatului ei, dar le putea înțelege. Înțelegea lucrurile făcute din impulsuri adevărate, ea care nu trăise decît după un program bine stabilit de la-nceputul vieții: să aibă; ceea ce-o făcuse să-şi reprime multe porniri sincere față de cîțiva bărbați. Principiul ei esențial în raporturile cu bărbații fiind cel potrivit căruia un bărbat care nu-ți dă e ca şi cînd ți-ar lua, Lola, preferîndu-i pe cei care dădeau, nu-şi complicase viața trăind-o în dublă partidă, pe de-o parte — cu un susținător, pe de alta — cu un amant de inimă. Ea, cînd era cu un bărbat era cu unul singur. Din comoditate şi din considerentul că nimeni nu merita deranjul partidei duble. Îşi propusese de la-nceputul căsătoriei să nu abandoneze acest

principiu, oricît i-ar fi zburdat bărbatul, cu-atît mai mult cu cît acesta-şi respecta casa, în sensul că tot ce cîştiga acasă aducea, aşa că n-o priva cu nimic pe Lola de ceea ce-i era mai drag: banul. Căsătoria lor se desfăşura sub semnul respectului reciproc şi sub cel al mondenităţii. Lola ştiuse de la-nceput că bărbatu-său n-o luase din pasiune, ci din orgoliu, iar că dînsa îl luase pentru a-şi asigura o bună-stare stabilă — dacă se putea, şi pentru zilele cînd frumuseţea avea să-i treacă şi cînd gloria avea să poarte fost înainte. Pe-aceste coordonate, menajul Dogaru mersese fără hopuri şi fără scene pînă ce-l desfăcuse moartea. Profesorul Stoian Dogaru murise în plină glorie, răpus în cîteva luni de-un cancer pe care-l recunoscuse de la-nceput şi-al cărui deznodămînt îl aşteptase cu demnitate, lucid pînă-n ultima clipă cînd spusese: «Asta a fost», şi-şi dăduse sunetul.

Moartea lui Iani fusese cel mai mare traumatism din viaţa Lolei.

Nimic n-o speriase mai mult. Nici chiar infarctul ei, care precedase cu doi ani moartea lui Iani. Această moarte îi schimba viaţa. N-avea să se mai simtă niciodată cea de dinainte. Zadarnic primea vizite ale unor oameni care-o asigurau că atitudinea lor faţă de ea n-avea să se schimbe; zadarnic iar, Katika, unguroaica (femeia care-i făcea menajul de douăzeci de ani), avea să stea drepţi în faţa ei, cum stătuse totdeauna (căci în concepţia Lolei, sluga nu se-aşeza în prezenţa stăpînului), nimeni nu-i putea risipi sentimentul de schimbare, de decădere dintr-un drept care i se cuvenea. În cele mai rele vise, adevărate coşmaruri, se-nchipuise moartă şi-şi văzuse avutul ajuns pe mîna vreunei tinerele pe care şi-ar fi adus-o Iani în casă. Gîndul că el ar fi putut muri înaintea ei nu-i trecuse niciodată prin minte. Material, rămăsese asigurată pentru şapte vieţi. Numai că Iani o lăsase cînd avea mai multă nevoie de adăpostul numelui său. Deşi în deplinătatea facultăţilor fizice şi mintale, după moartea lui Iani nu mai voise pentru nimic în lume să iasă din casă. Mai ieşise o dată să vadă ce mai era pe la magazinele din jur. Vrînd să-şi stabilească o legătură cu-o vînzătoare, îi spusese, pentru a-i

capta bunăvoința: «Sînt Lola Colan, artistă a poporului, stau în blocul de-alături». Vînzătoarea, femeie între treizeci şi patruzeci de ani, dăduse din umeri şi-i spusese sincer: «N-am auzit de dumneavoastră». Pe urmă se gîndise ea ce se gîndise şi-şi dusese palma la frunte: «Da' nu sînteți cumva soția lu' domnu' profesor de muri ?». Din acea zi nu mai ieşise din casă, lucru pentru care profesorul Şerban o certa de cîte ori se vedeau. Lola rămăsese omul fermecător care fusese totdeauna şi, cu toate ravagiile celor optzeci de ani, păstra toate urmele marii ei frumuseți cît şi-o voce inegalabilă. Dacă-nchideai ochii şi-o ascultai vorbind, te-aşteptai, cînd i-ai fi deschis, s-o vezi pe statuara Carmen de-altă dată învolburîndu-şi fustele şi mişcînd provocator din şolduri. Vedeai o bătrînă statuară, uscată. În tinerețe, Lola se străduise să-şi păstreze silueta destul de planturoasă, ținîndu-se cu străşnicie de la mîncare. Nu voia s-ajungă în nici un caz ca «Traviatele» în a căror oftică îți era cu neputință să crezi, atît erau de dolofane. Se temuse totdeauna că vîrsta critică avea s-o transforme-ntr-un aluat bine dospit. Temerile ei se dovediseră neîntemeiate. Un endocrinolog, prieten al profesorului Şerban, împărțea femeile în viitoare babe grase şi-n viitoare babe slabe. Lola Colan se număra printre cele din urmă. Cum arăta acum ți-o-nchipuiai perfect în *Dama de pică*, ultimul ei rol, cel cu care-şi luase rămas-bun de la scenă. Nici momentul acela nu fusese uşor. Îşi părăsise profesia în plină voce. Nu aşteptase momentul prelungirii antractelor pentru a-şi recăpăta un suflu precar cu care tîrîş-grăpiş s-ajungă la ultima cortină. Voise s-o regrete publicul şi nu să spună: «în fine s-a retras şi asta. I-a dat Dumnezeu gîndu-ăl bun, că mai mult cîrîia decît cînta». Despărțirea de scenă nu-i fusese uşoară. Dar la această despărțire se gîndise de la-nceputul carierei. La cea de Iani nu se gîndise.

Spre deosebire de doamna profesor Zadurian, care-l evoca pe domnul Catafà cu zîmbetul pe buze, pe Lola, de cîte ori pomenea numele lui Iani sau vreo întîmplare legată de el, o podideau lacrimile. Tot spre deosebire de doamna profesor Zadurian, care nu numai că n-avea de gînd să-şi facă

testamentul, dar nici nu pomenea de-aşa ceva, Lola, invariabil, la un moment al întrevederii cu cei cărora le acorda importanţă, pomenea de intenţia ei de-a-şi face testamentul. Greutatea cea mare era că nu ştia pe cine să lase moştenitor. Două surori ale ei după tată, cu care era-n relaţii sporadice, deşi mai puţin vîrstnice decît ea, nu mai erau nici ele tinere şi n-aşteptaseră să moară Lola pentru-a-şi face un rost. Aveau de mult case, maşini, o bună-stare care se putea dispensa de moşteniri, afară de faptul că nici ele n-aveau moştenitori. Gîndindu-se la testamentul ei, Lola îl lega de ideea de nevoie a moştenitorului. Deci, aceste două surori cădeau de pe listă. O soră mult mai tînără decît Lola, provenită dintr-o căsătorie tîrzie-a lui Toma Colan, n-o ducea deloc strălucit cu cei patru copii ai ei, şi divorţată de cînd lumea. Dar aceea era o risipitoare care vînduse toate bijuteriile şi toate mobilele «stil» de la maică-sa, evident pentru a-şi creşte copiii; evident pentru oricine, dar nu pentru Lola. Deci, deşi această soră ar fi avut nevoie de moştenire, Lola nu-i lăsa nimic, fiindcă nu voia să-i risipească nimeni avutul nici după moarte. Ea se gîndea la un om strîngător şi mai ales mînă strînsă. Convinsă că cele mai mari păcate ale românului erau fudulia şi risipa, nu voia să le-ncurajeze prin danii nechibzuite.

Sora şi fraţii lui Iani nu erau deloc nevoiaşi. Prietenii, cei mai mulţi se mutaseră din lumea asta, ceilalţi n-aveau nici ei nevoie de moşteniri, iar mulţi dintre ei se aflau în aceeaşi dilemă ca şi Lola: nu ştiau cui să-şi lase avutul. După această invariabilă parte a conversaţiei, pe care orice apropiat al ei o putea reproduce vorbă cu vorbă, Lola pomenea la fel de invariabil de-un alt proiect: cel de-a vinde tot ce-avea şi-a-l împărţi unor oameni care bolnavi, care cu pensii mici, în fine unor oameni necăjiţi. Celui de-al doilea proiect, profesorul Şerban şi Sînziana nu-i dădeau nici atîta crezare cît primului, cunoscînd marfa. În viaţa ei, Lola nu dăduse ceva cuiva. Profesorului îi venea greu să creadă în asemenea mărinimie din partea cuiva care-şi bea liniştit cafeaua-cafea în timp ce femeia care-o slujea de-o viaţă bea «nechezol». Îi venea greu să creadă-n mărinimia cuiva care plînsese şi care plîngea, în

ciuda vîrstei care nu-i mai făgăduia cine-ştie-cîţi ani, plîngea pentru fiecare ciob şi-şi număra tot timpul conservele-n cămară. În viaţa lui destul de lungă, profesorul Şerban nu văzuse mutaţii în firea oamenilor. Mai degrabă credea în mutaţia speciilor sub acţiunea unor stimuli decît în transformarea caracterului la om. În lumina aestui adevăr şi-n faţa unei atît de mari nehotărîri din partea Lolei, profesorul Şerban îşi permisese să-i sugereze s-o lase unică legatară pe Katika, deoarece era fiinţa care, pentru cinstea şi pentru devotamentul ei de-a lungul atîtor ani, merita cel mai mult. Şi-apoi era tînără, avea bărbat şi copii şi, deşi nici ea nu stătea-n drum, s-ar fi bucurat de moştenire. «O, dragă Daniel, ce, asta e casă de Katika ? De cîte ori vine Soni, bărbatul Katikăi, pe-aici, abia-ndrăzneşte să se-aşeze pe marginea unui fotoliu, de parc-ar sta pe ace». «Cînd ar fi al lui fotoliul s-ar aşeza ca lumea». «Nu e asta casă de ei», conchidea Lola, care uita că douăzeci de ani din viaţă stătuse doar pe scaune de lemn. În ciuda acestei concluzii relua discuţia despre testament şi despre vînzare şi despre fapte creştineşti de la-nceput şi cu-aceleaşi cuvinte: «O să fie la mine ca la Bubulina», spunea Lola, făcînd aluzie la *Zorba Grecul*, un film care-i lăsase o impresie puternică. «Aşa o să fie, dacă n-ai să-ţi faci un testament în bună regulă», spunea profesorul Şerban, cu lehami-te-n glas, fiind sigur că Lola, ca şi doamna profesor Zadurian, n-avea să lase nici un testament. Măcar doamna profesor Zadurian îşi trăise cu voluptate bună-starea şi nu fusese obsedată de ideea săracie, ca una care cunoscuse sărăcia doar din auzite şi care-n sinea ei îşi spusese totdeauna: «După mine — potopul !». Dar Lola tremurase tot timpul de teama de-a nu se-ntoarce de unde pornise, avusese o concepţie catastrofică despre viaţa care te putea urca şi coborî şi nu-şi spusese niciodată «După mine — potopul !». Ea suferea pentru soarta fiecărui obiect, soarta de după ziua cînd ea n-avea să mai fie, zi la care se gîndea cu mare teamă.

«Nu poţi schimba destinul şi firea nimănui», încerca profesorul Şerban să se detaşeze de forma de absurditate a fiecăreia dintre «augustele sale paciente», cum le numea în

sine pe doamna profesor Zadurian şi pe Lola Colan-Dogaru. «Doamne, dacă n-aş avea copii, oare tot aşa aş face şi eu ? Să se fi iubit femeile astea pe sine atît de mult încît să nu mai fi văzut pe nimeni şi nimic în jur ? Iar lacrimile Lolei cînd îl pomeneşte pe Iani să fie pentru el, pentru ce s-a pierdut prin el, sau pentru ce-a pierdut ea prin moartea lui ?». Lola se purta ca omul căruia viaţa-i făcuse o mare nedreptate. Învăţată numai să primească, nu-şi închipuise că i se putea lua înapoi.

Profesorul Şerban înţelegea mecanismul care-o făcuse pe doamna profesor Zadurian să n-aibă copii. Deşi curiozitatea lui psihologică, pentru completarea personajului, l-ar fi-ndemnat să afle de ce n-avusese Lola copii, n-o întrebase niciodată, fiindcă nu ştiai pe ce rană pui degetul printr-o-ntrebare. Poate pentru că pe vremea ei vedetele din domeniul scenei şi-al ecranului n-aveau copii, fiindcă n-aveau timp de sacrificat, poate pentru că pur şi simplu fusese stearpă. Era dreptul ei să-şi păstreze tainele. Parcă poţi şti ce e-n viaţa şi-n sufletul fiecăruia. El ştia un lucru: nu cunoştea pe nimeni pe care să-l poată invidia. Nici dintre vii, nici dintre morţi.

În vizită la Lola Colan, cînd se vedea cu cafeaua dinainte, Sînziana-şi împreuna mîinile ca pentru rugăciune. Îndată Lola-i punea pe-un fotoliu un braţ de albume cu poze din viaţa ei de cîntăreaţă. Vorbele Lolei şi-ale lui Daniel Şerban treceau peste capul Sînzienei cufundată într-un trecut pe care nu-l cunoştea decît din auzite. Cu toate că se afla într-un apartament modern, Sînziana se ducea cu gîndul la podul palatului Salina, se pierdea printr-o lume de vestigii ale unei familii şi-ale unei epoci, cuprinsă în inegalabilele pagini ale lui Lampedusa, în ceea ce ea numea «atmosferă de pod», dispărută, pulverizată-n secolul nostru. Un secol care pierduse credinţa, naivitatea, nostalgia şi, cel mai rău, speranţa.

Sînziana se ducea neobosit la benzină pentru a-şi umple nişte canistre care să-i ofere-un pelerinaj în satul din Moldova

unde trăiseră şi muriseră bunicii ei după tată, pe care-avea să-i caute-n cimitir; să treacă pe drumurile care-i fuseseră cele mai dragi, să meargă la mormîntul Maicăi şi-al Taicăi, la Cernaţi; la Costineşti, la casa coanei Leana, care se mutase şi ea la cele veşnice; în sfîrşit, să-şi facă un itinerar de suflet.

La Belu, cît era sezonul cald, se ducea-n fiecare duminică la mormîntul părinţilor ei, la cei al coanei Luxiţa Bantaş, la cel al lui Costi Mavros, la al coanei Luţa şi-al lui Sică Şerban. Trecea şi peste drum, la cimitirul evreiesc de rit spaniol, unde erau înmormîntate Matilda Stein, mama profesorului Stein, şi mătuşa lui, Surica,deşi nu fuseseră de rit spaniol.

Îi plăcea să străbată ţara-n maşină, ca să vadă cît mai mult, spre deosebire de Marina Şerban, care pornea cu trenul şi-apoi pe jos, cu un rucsac în spinare.

— Tanti Marina, de ce n-am merge-mpreună, că tot atîta benzină consumăm.

— Eu merg cu trenul, la «a doua», ca s-aud ce vorbeşte poporul.

— Şi-altfel nu ştii ?

— Sînziana, fetiţo, fiecare cu nacafalele lui.

— Drept e.

— Mult a fost, puţin a rămas.

Cînd simţea nevoia să-şi facă bilanţul faptelor, Sînziana nu-şi găsea păcate mari, iar ce fusese mai frumos în viaţa ei se petrecuse doar în imaginaţie. Mulţumea lui Dumnezeu că odată cu anii îi adusese şi mintea de-a nu se mai fi gîndit la dragoste şi de-a profita de vîrsta asta a bucuriilor potolite, pe care i le oferea situaţia de bunică. Altfel se vedea pe sine ca pe o copie decolorată a ceea ce fusese chiar cu zece ani mai înainte, pe sine, pe cei din jur, pe toţi. Lumea parcă intrase la apă şi-abia mai respira în «formatul» nou care-o turtea din toate părţile. Se străduia să supravieţuiască mai ales din curiozitate şi nu din drag de viaţă. România, ţara cu cele mai multe aparate *video* din Europa ! Ţara-n care oamenii dormeau cel mai puţin şi visau cel mai urît. Murise credinţa, murise şi

speranța, și iubirea. Și nu mai aștepta nimeni nici învierea morților, nici viața veacului ce va să vie. Și-așa era destulă osîndă.

Plictisită să tot stea la benzină și speriată c-ar fi putut să aibă vreo pană cine-știe pe ce coclauri, cînd se ivea cîte-o «recuperare», urmînd în cele din urmă exemplul soacră-sii, urca-n tren la «a doua» ca s-audă ce vorbește poporul și se ducea să mai simtă nițel sub tălpi și altceva, decît asfaltul. Acum, în compartiment se aflau trei țărani, doi — ca la cincizeci de ani, unul — ca la șaptezeci. Își cerură iertare că o scoseseră pe culoar pînă să-și coțopenească ei sacii cu pîine sus în plasele de bagaje.

— Puneți-i fără grijă că eu n-am decît rucsacul ăsta de copil.

— Vă mulțămim, doamnă dragă.

Păreau ardeleni după bundele de oaie-ntoarsă, cu niște modele colorate pe lîngă copci. Nu se cunoșteau între ei.

Se-așezaseră. După ce porni trenul, își scoase fiecare un șervet și-l puse pe picioare, își tăie pîine de oraș și slană. Fiecare-i întinse Sînzienei cîte-o felie de pîine cu bucățele de slănină.

— Gustați și dumneavoastră, doamnă dragă.

După un timp, unul dintre cei doi bărbați mai tineri zise:

— Apă' că nici la Capitală nu mai e nimic...

—D-apăi că unde mai e ? răspunse cel de cam aceeași vîrstă.

—Măi, ficiori, li se-adresă cel mai bătrîn, copii aveți ?

—Avem.

—Însuratu-i-ați ?

—Însurat.

—Căși făcutu-le-ați ?

—Făcut.

—Și-atuncea vreun petec la mîneci n-ați mai pus, nu v-

ați mai strîmtorat o țîră ?

Cei doi se uitară unul la altul şi-apoi amîndoi la Sînziana. Ea ridică din sprîncene; de unde să ştie ea unde «bătea» ăl bătrîn.

— Am pus petece, dreptu-i.

— Apăi acuma, măi, ficiori, îşi face țara casă.

Cei doi amuțiră şi se posomoriră. Se lăsase o tăcere pe care Sînziana oricum n-avea de gînd s-o rupă.

— Apăi, dumnezăii mamii ei de casă, cine-o pus s-o facă cu eataj ?! răbufni peste vreo cincizeci de kilometri unul dintre cei doi mai tineri şi-şi trase căciula pe ochi în semn că se spusese tot ce era de spus şi că el se punea să doarmă.

«Ai dreptate, tanti Marina».

Dintr-un buzunar al pufoaicei, Sînziana trase o cartă poştală ilustrată, iar din altul — pixul. Se uită pe fața cartei poştale: *Circul de stat din Bucureşti*. «De parc-ar mai fi şi altul!». Se-apucă să scrie mărunt, ca pentru microbiologi:

«Draga Sidi,

Nu te-am găsit la telefon ca să-ți spun că plec în „recuperări" la Piatra Arsă. Mă-ntorc mîine seară. Ce să-ți mai spun ? „Doamne, Doamne/ Mulți zic Doamne,/ Dumnezeu pare că doarme/ Cu capu' pe-o mînăstire/ Şi de nimic 'n-are ştire". Te sărut şi sănătate să fie.

Sînziana».

— Nu vă supărați, în cît sîntem astăzi ?

— În şaişpe, doamnă dragă.

«16 decembrie. 1989 (pe drum)», adăugă Sînziana în stînga, jos.

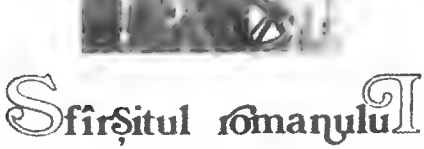

Sfîrşitul romanului

CUPRINSUL CĂRȚII

CAPITOLUL UNU

5 - 83

CAPITOLUL DOI

84 - 127

CAPITOLUL TREI

128 - 268

CAPITOLUL PATRU

269 - 311

CAPITOLUL CINCI

312 - 355

CAPITOLUL ŞASE

356 - 387

CAPITOLUL ŞAPTE

388 - 475

TIPAR EXECUTAT LA TIPOGRAFIA **PRINTART COMPANY**
PUNCT DE LUCRU: Ploieşti str. Maramureş, nr. 14
Tel.: 0244 541 441
www.printart.ro

ediție ne varietur

Carnetul din port-hart este povestea unor destine, a unor oameni – fiecare cu norocul lui. Destine supuse unui destin mai cuprinzător, căruia nu ne putem sustrage, așa cum nu ni-l putem evita nici pe cel individual. Acest destin atotcuprinzător este istoria. Ea înalță și coboară, fericește și sfărîmă atît destine individuale cît și destine colective: destinul omului, destinul țării în care s-a născut, în care trăiește. Sînt oameni norocoși, după cum sînt și oameni fără noroc: oriunde și oricînd. La fel sînt și țări fără noroc. Acest *oricînd* depinde mult de locul în care te-a hărăzit soarta: și pe tine, om, și țara ta.

Asta și-a dat osteneala să înfățișeze romanul *Carnetul din port-hart*. Altminteri nu și-a pus în gînd să-nvețe pe nimeni – nimic. Pentru învățătură și pentru învățăminte avem istoria, care se poate lesne lipsi de toți romancierii.

Ileana Vulpescu

EDITURA TEMPUS